FRATRIS

PETRI MARIÆ GAZZANIGA

ORD. PRÆD.

PRÆLECTIONES THEOLOGICÆ

HABITÆ

IN VINDOBONENSI UNIVERSITATE

NUNC VERO METHODO DISPOSITÆ

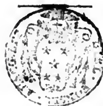
EMENDATÆ ET AUCTÆ

ACCEDIT TRACTATUS DE SACRAMENTIS EJUSDEM AUCTORIS

TOMUS IX. PARS II.

DE SACRAMENTIS EUCHARISTIÆ, PŒNITENTIÆ, ORDINIS, EXTREMÆ-UNCTIONIS, ET MATRIMONII

BASSANI 1832.
SUIS TYPIS REMONDINI
EDIDIT

INDEX

CAPITUM ET PROPOSITIONUM

QUÆ

IN HOC VOLUMINE IX. CONTINENTUR

****

DISSERTATIO V.

DE SACRAMENTO EUCHARISTIÆ

Nullum est inter Sacramenta, quod hujus dignitatem superet, aut adæquet, cum ipsum Dominum nostrum Jesum Christum totius sanctitatis fontem, & auctorem contineat, ut S. Thomas ostendit 3. P. quæst. 65. art. 3. Non magna quidem videri alicui poterit in eo pertractando difficultas; cum nemo sit vel inter ipsos hæreticos, ac schismaticos, qui hanc summam ejusdem excellentiam non agnoscat, immo & magnifice non extollat, sed contra accidit. Tot enim, & tantis falsitatibus hanc materiam heterodoxi contaminarunt, tot subtilibus cavillationibus veram, & antiquam majorum nostrorum doctrinam corrumpere conati sunt, ac denique tot diversa errorum monstra eruperunt, ut non solum valde prolixa, sed etiam admodum difficilis evaserit vera hujus sacratissimi mysterii expositio, & defensio. Ne tamen voluminis moles plusquam par est, excrescat, omissis quæstionibus minus necessariis, nos ad hæc sola capita restingemus. *Primo* de Eucharistia agemus, ut Sacramentum est, ejusque veram, & essentialem notionem explicabimus, & vindicabimus, de ejusdem materia, & forma tractantes; ac postea realem corporis, & sanguinis Christi in eo præsentiam, necnon sic dictam *transubstantiationem* omni argumentorum genere demonstrabimus; quo loco plurimos, & perniciosos heterodoxorum errores detegemus, & refellemus. Demum de Eucharistia disseremus, prout verum est, & incruentum novæ legis sacrificium. Deo itaque auspice, suæque gratiæ auxilium suppeditante sit

CAPUT I.

De variis hujus Sacramenti nominibus, ejusdemque definitione, atque institutione.

1. Angelicus Præceptor sapienter observat 3. P. quæst. 73. art. 4. „ quod Sacramentum habet „ triplicem significationem: unam quidem respe„ ctu præteriti, inquantum scilicet est commemo„ rativum Dominicæ passionis, quæ fuit verum „ sacrificium, & secundum hoc nominatur *Sa*„ *crificium*. Aliam autem significationem habet „ respectu rei præsentis, scilicet ecclesiasticæ u„ nitatis, cui homines aggregantur per Sacramen„ tum, & secundum hoc nominatur *Communio*, „ vel σύναξις. Tertiam significationem habet re„ spectu futuri, inquantum scilicet vel Sacramen„ tum est præfigurativum fruitionis Dei, quæ erit „ in patria, & secundum hoc dicitur *Viaticum*, „ quia hic præbet nobis viam illuc pervenien„ di; & secundum hoc etiam dicitur εὐχαριστία, „ idest *bona gratia*, quia *gratia Dei vita æter*„ *na* Rom. VI. 23., vel quia realiter continet Chri„ stum, qui est plenus gratia. " Dicitur etiam a S. Jo. Damasceno Lib. IV. *De fide orthodoxa* cap. 13. μετάληψις, seu *participatio*, quia per hoc Sacramentum *divinitatis Jesu reddimur participes*. Alii tamen volunt hoc Sacramentum appellatum εὐχαριστίαν a *gratiarum actione*, de qua Evangelistæ loquuntur, cum Christus illud instituens *gratias egit;* quam significationem etiam S. Justinus tradit in *Apologia II.*

2. Sectarii non alio nomine hoc Sacramentum designant, quam *Cœnæ Domini*, abutentes verbis S. Pauli 1. Cor. XI. 20. *Convenientibus ergo vobis in unum, jam non est, Dominicam cœnam manducare;* hoc enim nomen magis convenire vident suis erroribus, quibus nolunt hoc Sacramentum esse etiam sacrificium, nec asservari posse &c. Dixi, eos abuti allatis S. Pauli verbis; verisimilius est enim, S. Paulum non de hoc Sacramento ibi loqui, sed de Christianorum conviviis, quæ ἀγαπαί vocabantur. Jo. Maldonatus in cap. XIII. 2. Joan. *Eucharistia*, inquit, *nunquam, nisi a novis hæreticis, cœna vocata est.* Quomodocumque res sit (neque enim volumus de nomine disputare) nos ab hac voce abstinebimus, ut non solum ab hæreticorum erroribus, sed etiam a suspectis eorum phrasibus abstineamus. Et hæc de nominibus, quorum plura alia facile colligi possunt ex sanctis Patribus.

3. Quantum vero ad rem ipsam, Eucharistia definiri potest *Sacramentum corporis, & sangui-* *nis*

nis Christi sub speciebus panis, & vini ad spiritalem fidelium refectionem a Christo Domino institutum. Quæ definitio satis ex se clara, non indiget explicatione. Duntaxat innuendum est cum Catechismo Romano, specie panis, & vini *veram, & absolutam* Sacramenti rationem habere, quamvis a sacris Scriptoribus nomen *Sacramenti* interdum consecrationi, aut perceptioni, aut etiam ipsi Corpori, & Sanguini Domini nostri tributum legamus. Ratio hujus est, quia cum Sacramentum debeat esse signum sensibile gratiæ invisibilis, hoc signum non est nisi in speciebus. Quamobrem S. Thomas 3. P. quæst. 73. art. 1. ad 2. comparat species panis, & vini aquæ baptismi, *ut sicut se habet virtus Spiritus sancti ad aquam baptismi, ita se habet Corpus Christi verum ad species panis & vini*. Ceterum Latini aliquo sensu ipsum Corpus, & Sanguinem Christi dici posse *Sacramentum*, non denegant, qua ratione Concilium Tridentinum Sess. XIII. cap. 5. latriæ cultum, qui vero Deo debetur, huic *Sanctissimo Sacramento* exhibendum esse decrevit. Hac de re curiosius disputant Scholastici. Nos ad utiliora properabimus.

4. Tantummodo observare oportet cum nostro Angelico 3. P. quæst. 73. art. 1. ad 3. hoc inter Eucharistiam, & alia Sacramenta discrimen, *quod Eucharistia continet aliquod sacrum absolute, scilicet ipsum Christum; aqua vero baptismi continet aliquod sacrum in ordine ad aliud, scilicet virtutem ad sanctificandum: & eadem ratio est de chrismate, & similibus. Et ideo Sacramentum Eucharistiæ perficitur in ipsa consecratione materiæ: alia vero Sacramenta perficiuntur in applicatione materiæ ad hominem sanctificandum*. Hinc Eucharistiæ Sacramentum tamdiu manet, quandiu species sensibiles panis, & vini durant incorruptæ; alia vero Sacramenta transeunt cum actione, qua minister formam cum materia conjungit.

5. Hujus Sacramenti institutio facta est a Christo Domino in postrema cœna, quam cum suis Apostolis habuit, & in qua, ut nobis S. Paulus narrat 1. Corinth. XI., *accepit panem, & gratias agens, fregit, & dixit: Accipite, & manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, postquam cœnavit, dicens: hic calix novum testamentum est in meo sanguine: hoc facite, quotiescumque bibetis, in meam commemorationem*. Id ipsum nobis exponunt tres Evangelistæ Matthæus XXVI., Marcus XIV., & Lucas XXII. S. Thomas 3. P. qu. 73. art. 5. in ultima cœna ideo fuisse institutum hoc Sacramentum observat, *ut in majori veneratione haberetur*. Quod antea observaverat Sanctus Augustinus Epist. LVI. ad Januarium cap. 6. inquiens: *Salvator, quo vehementius commendaret mysterii illius altitudinem, ultimum hoc voluit altius infigere cordibus, & memoriæ discipulorum, a quibus ad passionem digressurus erat*.

CAPUT II.

De materia Sacramenti Eucharistiæ.

6. Quando de hujus Sacramenti materia inquiritur, non instituitur quæstio de illo signo sensibili, quod peracta consecratione in eo permanet, scilicet de speciebus Sacramentalibus, sub quibus corpus, & sanguis D. N. Jesu Christi invisibiliter latent, sed de illa materia, in qua consecratio fit, facta autem consecratione non amplius remanet.

7. Tria autem ad plenam hujus Sacramenti confectionem tamquam materia concurrunt, scilicet panis, vinum, & aqua, de quibus singulis agendum est, ac primum de pane. Qua in re observante S. Thoma quæst. 74. art. 1. a veteribus hæreticis multipliciter erratum est (*a*). Modo vero adhuc perdurat acris illa contentio, quæ contra Ecclesiam latinam medio Sæc. XI. a Cerulario Photiani schismatis infelici restauratore excitata fuit, scilicet materiam hujus Sacramenti esse non posse panem azymum, quo nos utimur, sed solum panem fermentatum (*b*). Contra utrumque errorem sit

PRO-

(*a*) Ita habet Angelicus loco citato: *Quidam, qui dicuntur Artotyritæ* (a duobus vocibus græcis ἄρτος panis, & τυρὸς Caseus, quasi panicasearii) *ut Augestinus dicit De Hæres.* num. 28., *offerunt panem, & caseum in hoc Sacramento, dicentes, a primis hominibus oblationes de fructibus terræ, & ovium fuisse celebratas. Alii vero, scilicet Cataphryges, & Pepuzieni* (hæretici Montanistæ) *de infantis sanguine, quem de toto ejus corpore minutis punctionum vulneribus extorquent, quasi Eucharistiam suam conficere perhibentur, miscentes cum farina, panemque inde facientes. Quidam vero, qui dicuntur Aquarii, aquam solam sub specie sobrietatis in hoc Sacramento offerunt*. Hactenus S. Thomas. Sed multo pejora inveniuntur hæreticorum errata apud sanctos Patres. Obscœnissima, & quæ exscribere horrat animus, de Gnosticis refert S. Epiphanius *Hæresi* XXVI., quæ nec credere se posse dicebat S. Irenæus Lib. I. *adv. hæreses* cap. 25. Quidquid ait, S. Augustinus *De Hæres.* n. 6. asserit, Gnosticos fuisse appellatos *Borboritas, quasi cœnosos propter nimiam turpitudinem, quam in suis mysteriis exercere dicuntur*. Plura de iis dicere non attinet, quorum nonnisi infausta memoria in veteris monumentis superest.

(*b*) De Photiano schismate a Mich. Cerulario restaurato vid. quæ diximus Tom. III. Quantum vero ad hanc controversiam pertinet, anno 1053. impius iste Patriarcha Constantinopolit. suo, & Leonis Acridani Archiepiscopi nomine famosam scripsit epistolam ad Joannem Tranensem in Apulie Episcopum, qua execrandis dicteriis, atque infamibus calumniis Romanam proscindebat Ecclesiam: maxime vero ejusdem usum consecrandi Eucharistiam in asymo reprehende-

PROPOSITIO I.

Materia Sacramenti Eucharistiæ est panis triticeus, & vinum de vite.

8. Id constet luculenter *primo* ex ipsa institutione Eucharistiæ; ut enim narrat S. Matthæus XXVI. 26., *accepit Jesus panem, & benedixit, deditque discipulis suis, & ait: accipite, & comedite, hoc est corpus meum.* Matthæo consentiunt Marcus XIV. 22., Lucas XXIV. 19., & Paulus 1. Corinth. XI. 24. Similiter de Calice dicitur: & quamquam ibi non nominetur vinum, subintelligitur tamen, temquem potus usualis, qui in calice sumebatur. Et præterea hoc ipse Christus aperte significavit in loco laud. Matth. vers. 29. subdens: *Dico autem vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illam, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei.*

9. Solum autem vinum de vite esse hujus Sacramenti materiam, probat Angelicus 3. P. quæst. 74. art. 5. „ *primo* propter institutionem Christi, „ qui in vino vitis hoc Sacramentum instituit, ... „ *secundo*, quia ad materiam Sacramentorum assumitur id, quod proprie, & communiter habet talem speciam. Proprie autem vinum dicitur, quod de vite sumitur; alii vero liquores „ vinum dicuntur secundum quamdam similitudinem ad vinum vitis: *tertio*, quia vinum vitis „ magis competit ad effectum hujus Sacramenti, „ qui est spiritualis lætitia: quia scriptum est Ps. „ CIII. quod *vinum lætificat cor hominis.* “

10. Idipsum confirmat antiquissimus, & universalis consensus omnium Ecclesiarum, quæ non aliter hoc Sacramentum olim confecerunt, nec hodie conficiunt, quam in pane, & vino. Et quantum ed vinom, S. Cyprianus in Epist. LXIII. ed Cæcilium graviter reprehendit quosdam ignavos Sacerdotes, qui in aqua consecrabant, ne ex odore vini a Gantilibus ut Christiani deprehenderentur. Prolixe hac de re egit S. Martyr, omnesque illorum Sacerdotum excusationes invicte refellit.

11. Etiam S. Agustinus *De hæresibus* n. 64. *Aquarios* recenset inter hæreticos, quod *aquam offerrent in poculo Sacramenti, non illud quod omnis Ecclesia*, scilicet vinum. Et ante Augustinum Clemens Alexandrinus Lib. I. *Stromatum*, atque Irenæus Lib. IV. *adv. hæreses* cap. 1., & multi alii hoc Ecclesiæ dogma confirmarunt. Unde merito Concilium Bracerense III. celebr. anno 675. can. 2. illos damnavit, qui *schismatica ambitione detenti contra divinos ordines, & apostolicas institutiones lac pro vino in divinis sacrificiis dedicabant;* atque statuit, ut juxta exemplum Jesu Christi, *præter panem, & vinum* nihil aliud offeratur in Missæ sacrificio. Ac denique Eugenius IV. in Instructione Armenorum definivit, materiam Sacramenti Eucharistiæ esse *panem triticeum, & vinum de vite.*

12. Hanc autem materiam fuisse *rationabiliter* a Christo institutam, ita probat Angelicus laud. q. 74. art. 1. pluribus de causis „ *primo* quidem, „ quantum ad usum hujus Sacramenti, qui est „ manducatio. Sicut enim aqua assumitur in Sacramento baptismi ad usum spiritualis ablutionis, quia corporalis ablutio communiter fit „ in aqua: Ita panis, & vinum, quibus communius homines reficiuntur, assumuntur in hoc „ Sacramento ad usum spiritualis manducationis. „ *Secundo* quantum ad passionem Christi, in qua „ sanguis est a corpore separatus; & ideo in hoc „ Sacramento, quod est memoriale Dominicæ passionis, seorsim sumitur panis, ut Sacramentum „ corporis, & vinum ut Sacramentum sanguinis. „ *Tertio* quantum ad effectum consideratum in „ unoquoque sumentium ... *Quarto* quantum ad „ effectum respectu totius Ecclesiæ, quæ constituitur ex diversis fidelibus, *sicut panis conficitur ex diversis granis, & vinum fluit ex* „ *diversis acinis*, ut dicit Augustinus Tract. XXVI. „ in Jo. “

13. Ob. *primo*. Nec triticum, nec vinum de vite ubique terrarum producuntur: non ergo &c.

14. Respondet S. Thomas laud. art. 1. ad 2., facile ad omnes terras adsportari de utroque *quantum sufficit ad usum hujus Sacramenti*, ad quem non magna requiritur utriusque quantitas. *Nec propter defectum alterius*, subdit Angelicus, *est unum sine altero consecrandum, quia non esset perfectum Sacramentum.* Incredibilem pene esse tritici multiplicationem, tradunt rerum naturæ peri-

bat. Leo IX. summus Pontifex, qui sanguinis nobilitati multam aliam conjungabat doctrinæ copiam, Cerularii epistolam solidissime refutavit, ita ut Michael visus fuarit pacis, ac reconciliationis vias quærere. Ad hanc procurandam Leo IX. *tres* legatos Constantinopolim misit, Humbertum Sylvæ Candidæ S. R. E. Cardinalam, Fridericum Archidiaconum, & Cancellarium, & Patrum Amalphitanum Episcopum. Hi primam disputationem habuerunt cum Nicela *Stethato*, seu *Pectorato* Monacho doctissimo, qui librum contra Latinos conscripserat *De azymo, de sabbatis, & de nuptiis Sacerdotum*. Sed evidenti veritati postea acdans eumdem librum coram Imperatore Constantino Monomacho igni tradidit (quidquid Guill. Cave, eliique heterodoxi contradicant, non alio innixi fundamento, quam silentio Græcorum). Non sic Michael, qui in erroribus suis pertinax a Pontificiis Legatis anathemate percusus fuit. Ipse etiam furiis percitus Legatos vicissim axcommunicare, & Rom. Pontificis nomen e sacris Dypticis aradere ausus est: postea vero exilio mulctatus in sua dæmoniaca obstinationa obiit anno 1068., vel 1069. Multi tamen Græci propter hanc causam nullum fiari debuisse schisma confessi sunt, ut testatur noster P. Franc. Combesisius Tom. II. *Auctarii Biblioth. Patrum* in not. ad Tract. *De Haresi Jacobitarum.*

riti, ut Plinius Lib. XVII. *Hist. Natur.* cap. 8.; & moderni non pauci.

15. Dices. Christus Dominus in hujus Sacramenti institutione ideo pane, & vino usus est, quia hæc erant in Judæa communia ad cibum, & potum. Ceterum nihil aliud voluit, nisi veram alimoniam spiritualem veluti ob oculos repræsentare. Igitur defectu panis, aut vini poterit hoc Sacramentum alio cibo, & potu confici. Reipsa Innocentius VIII. Norvegis concessit, ut calicem sanctificarent sine vino, propter vini defectum. Id refert Raph. Volaterranus Lib. VII. suæ Geographiæ (a).

16. Resp. ad *primum*, non sine magna temeritate dici posse cum Beza, & Calvino, Christum in determinanda materia Sacramenti Eucharistici nihil aliud voluisse adhiberi, quam illud quod ad cibum & potum generaliter pertinet; tum quia ipse ex omnibus cibis, & potionibus usitatis nonnisi panem, & vinum selegit, tum etiam quia Ecclesia nonnisi panem, & vinum in hoc Sacramento adhibuit; & ubi delectus harum rerum habebatur, eas ex aliis regionibus adsportari curavit, quod non fecisset, si quocumque cibo, vel potu hoc Sacramentum confici posse putasset.

17. Volaterrani autem relatio ut commentitia passim contemnitur. *Primo*, quia nemo alius hanc concessionem commemorat, quæ utique, si vera esset, commemoratione digna erat. *secundo*, quia dicens, concessum fuisse, calicem consecrari sine vino, debuisset addere, quidnam loco vini substitutum fuerit; *tertio*, quia falsissima est ratio a Volterrano adducta, quod vinum non possit in Norvegiam adsportari, quia propter nimium frigus acescet, calor enim potius, quam frigus acescentiam vini promovet; & aliunde experientia constat, etiam in Norvegia, aliisque frigidissimis regionibus vinum aliunde adsportatum haberi. Attamen Benedictus XIV. *De servor. Dei beat.* Lib. II. cap. 31. concedit, Breve Innocentianum editum fuisse, sed fraude, & dolo Dominici Viterbiensis, & Franc. Maldente, qui tanti criminis subinde pœnas luerunt, laqueo primum strangulati, postea cremati. Vid. Odoricus Raynaldus ad an. 1490., & Abr. Bzovius ad eumdem annum (b).

PROPOSITIO II.

Valida, & licita est consecratio Eucharistiæ in pane azymo, cujusmodi fit in Ecclesia latina (c).

Sanctus Thomas 3. P. quæst. 74. art. 4. probat hanc veritatem *ex institutione Christi, qui hoc Sacramentum instituit prima die azymorum, ut habetur Matth. XXVI. 17., Marci XIV. 12., & Lucæ XXII. 7., qua die nihil fermentatum in domibus Judæorum esse debebat, ex lege divina Exodi XII.* 15. Hoc maxime argumento Græcos schismaticos premebant Leo IX. in illa erudita, & prolixa epistola *Adv. præsumptiones Michaelis Constantinopolit. Patriarchæ*, & Humbertus a Sylva Candida S. R. E. Cardinalis in Libro *contra Græcorum calumnias*; utrumque opus exscripsit eminentissimus Baronius in Append. Tomi XI. Hoc argumentum certe validissimum est, & decretorium; sed quoniam nos pertraheret in celeberrimam illam, & nondum definitam controversiam sæculo elapso magna animorum contentione agitatam de die, in qua Christus cœnam cum discipulis suis celebravit, ideo aliis rationibus nostram propositionem demonstrare pergimus. De illa autem controversia pauca postea subdemus.

19. Dices. Si Christus pane azymo usus est, non licebit panem fermentatum consecrare.

20. Resp. neg. cons. Solum enim voluit Christus nos docere, materiam hujus divini Sacramenti esse panem triticeum; &, ut multi observarunt apud Card. Bonam Lib. I. *Rerum liturg.* cap. 23., ideo fortasse Christus Dominus azymis usus est, quia quando Sacramentum instituit, panis fermentatus præsto non erat, utpote quia ex lege Mosaica in diebus azymorum omne fermentatum accuratissime a domibus Israelitarum auferri debebat.

Hinc

(a) Ita Theodorus Beza epist. 1. ad Tillium, qui alibi epist. 25. auctoritate magistri sui Calvini se tuetur. Calvinus enim rogatus a fratribus, qui tunc in America erant, liceretne defectu vini uti in cœna Domini vel aqua, vel alio potionis genere? respondit, *fuisse Christi in hoc instituendo Sacramento consilium, ut spirituali alimonia, idest sua ipsius substantia nobis sub communi cibi, ac potus symbolis repræsentaret; ac proinde si non fuisset tum in Judæa communis vini usus, procul dubio alia vulgari potione usurum fuisse.* Eumdem errorem adoptavit etiam Melanchthon, & alii nonnulli; immo & Ger. Jo. Vossius in Disp. I. *De sacris Dominicæ cœnæ symbolis.*

(b) Hac in re patenter falsa necesse non est confugere ad responsionem Ven. Card. Bellarmini L. IV. *De Rom. Pont.* cap. 14., Innocentium VIII. non edidisse decretum, quo universæ Ecclesiæ declararet, liceret sine vino sacrificium offerre; itaque si erravit, *errasse facto, non dogmate.* Deinde solum permisisse, ut in altera tantum specie Eucharistia consecraretur, *quod quidem aut nullus error est, aut certe exploratus non est.* Reipsa Benedictus XIV. Lib. II. *De servorum Dei beatif.* cap. 31. testis est, cujusdam viri (quem non nominat) beatificationi minime nocuisse hanc sententiam, quam tenuerat.

(c) Calvinistæ, & Lutherani, quamvis fermentato communiter utantur, concedunt tamen etiam in azymo consecrari posse; sicut possumus æque uti vino rubro, vel albo. Dimicamus ergo hic cum Græcis schismaticis, qui post Cerularium non solum ut illicitam, sed plane ut invalidam condemnant Ecclesiæ latinæ consuetudinem consecrandi in pane azymo. A quo errore non recessisse Cerularii posteros liquet ex celebri censura Hieremiæ Patriarchæ Constantinopolitani contra Augustanam Lutheranorum Confessionem, de qua verba fecimus superiore Volum.

Hinc Ecclesia latina nunquam Græcos reprehendit, quod in fermentato consecrarent (a).

21. Alterum invictum argumentum suppeditat antiqua Ecclesiæ latinæ consuetudo, quæ ante Cerularium nemine reclamante Eucharistiæ Sacramentum etiam *in pane azymo* conficiebat, quin tamen aliam Ecclesiæ græcæ praxim consecrandi in pane fermentato reprobaret, quia uterque panis creditus fuit apta hujus Sacramenti materia. Utriusque consuetudinis testis est omni exceptione major Leo IX. in superius laud. epistola adversus Michaelem Constantinop. Patriarcham, qui certe ausus non fuisset id sine dubio affirmare, si potuisset falsitatis redargui. Idipsum testatur Innocentius III. Lib. IV. *De Missa* cap. 9. addene, Romanam Ecclesiam suum ritum consecrandi in azymo ab Apostolis accepisse. Sane Photius, primus ille magni, & luctuosissimi schismatis præformator, cum undique prætextus accensandi Ecclesiam latinam conquisivisset, nunquam legitur nostris vitio vertisse, quod in azymo consecrarent; non id profecto omissurus, si hoc illicitum esse, saltem suspicari potuisset.

22. Neque fingi potest, Photium latinæ Ecclesiæ ritum ignorasse, cum esset plane communis. Alcuinus etiam, qui paulo ante Photianum schisma floruit, ita de Ecclesiæ Romanæ consuetudine scribebat ad Lugdunenses epist. 75. anno 798. *Panis, qui in Corpus Christi consecratur, absque fermento ullius alterius infectionis, debet esse mundissimus.* Adhuc clarius Rhabanus Maurus Alcuini discipulus Lib. I. *De Institut. Clericorum* cap. 31., postquam dixit, non licere in Sacramentis a Christi exemplo recedere: *Ergo*, subdit, *panem infermentatum, & vinum aqua mixtum in Sacramentum corporis, & sanguinis Christi sanctificari oportet.* Porro hanc Ecclesiæ occidentalis consuetudinem jam vigentem ignorasse Photium, aut dissimulasse, verisimile non est. Fuit enim omnium Græcorum doctissimus, vaferrimus, & qui non solum nullum Latinorum usum a Græcorum usibus diversum dissimulavit, sed aliquos etiam peculiares quorundam abusus vitilitigandi prurigine toti Ecclesiæ malitiosa calumnia attribuit. Si ergo nullam de azymis litem movit, non alia esse potuit causa, nisi quia optime noverat, nullum hic esse criminandi locum (b).

23. Id confirmatur ex eo, quod in articulo isto facillima fuit Græcorum cum Latinis conciliatio in Synodo Florentina anno 1493. In Decreto enim *Unionis* utrisque consentientibus statutum fuit, *sive in azymo, sive in fermentato pane triticeo corpus Christi veraciter confici; Sacerdotesque in alterutro ipsum Domini corpus conficere debere, unumquemque scilicet juxta suæ Ecclesiæ, occidentalis, sive orientalis consuetudinem.* Quamquam postea renovato schismate etiam de hac re litem renovarunt, attamen inter schismaticos ipsos inveniuntur non pauci, qui panem azymum idoneam Eucharistiæ materiam, non secus ac fermentatum fatentur, nec furiosos illos approbant, qui una cum impio Cerulario pertinaciter pergunt nos *hæreticos Azymitas* vocare. Ita sentiunt Joannes Episcopus in epist. ad Constantinum Archiep. Gyrrachiensem, Theorianue Philosophus epist. ad Sacerdotes, aliique apud Allatium Exercit. XXIV. adv. Creigtonum.

24. Objiciebat *primo* Cerularius in epist. ad Tranensem Episcopum, *Azymum* non esse vere, & proprie panem, sed potius aridum lutum ex farina; eum autem, qui a Christo consecratus fuit, vocari apud S. Matthæum XXVI. 26. Græce ἄρτον idest *elevatum*, quæ elevatio nonnisi ope fermenti obtinetur. Suum errorem confirmabat exemplo Sacerdotis Melchisedech, secundum cujus ordinem Christus Sacerdos fuit: Melchisedech autem panes obtulit fermentatos, non azymos, Gen. XIV.

25. Resp. ad *primum* cum S. Thoma in IV. Dist. XI. qu. 2. art. 2. ad 6., in pluribus Scripturæ locis *azyma* vocari *panem*, non secus ac fermen-

(a) S. Thomas 3. P. quæst. 74. art. 4. affert hanc in rem verba S. Gregorii Magni in *Registro* dicentis: *Romana Ecclesia offert azymos panes, propterea quod Dominus sine ulla commixtione suscepit carnem: sed græcæ Ecclesiæ offerunt fermentatum pro eo, quod Verbum Patris indutum est carne, sicut fermentum miscetur farinæ.* Critici communiter dicunt, S. Doctorem vitiato aliquo codice fuisse innocenter deceptum; laudata enim verba neque in *Registro*, neque in aliis S. Gregorii Operibus inveniuntur. Verumtamen eruditissimus Mich. Le-Quien Dissert. VI. *Damascen.* n. 41. observavit, verba S. Gregorii desumpta fuisse non ex *Registro*, neque ex *Dialogis*, sed ex ejusdem Gregorii vita græco sermone conscripta, cujus quædam excerpta exhibet Photius Cod. 252. Juenimus autem dicit, *illum textum se tantum reperisse, apud Gregorium VII., qui Sæc. XI. Ecclesiæ Romanæ præerat.*

(b) Jac. Sirmondus Dissertationem edidit *de azymo*, contendens, Ecclesiam latinam per octingentos, & amplius annos numquam azymis in consecratione Eucharistiæ fuisse usam. Placuit hæc Dissertatio Eminentissimo Card. Bonæ Lib. I. *de rebus liturg.* c. 23., quamquam usum azymorum primis octo sæculis non omnino excluserit, ut Sirmondus excluserat. Postea vero cum Dissertationem Sirmondi valide impugnatam vidisset a doctissimo Benedictino Jo. Mabillonio in Dissert. *De azymo, & fermentato*, tum etiam ab Augustiniano Lupo in Dissert. *De Actis Leonis IX.*, in altera suorum Operum editione sententiam pristinam temperavit, solum negans, *aliquod testimonium hucusque productum esse, quod perpetuæ, & in omnibus Ecclesiis occidentalibus usitatæ azymorum consuetudini clare, & legitime suffragetur.* Immo sæculo IX. universalem fuisse apud Latinos azymorum usum, ex eo potissimum colligit, quod Photius nullam iis propter azyma litem moverit, cum tamen non omiserit leviora quædam objicere, in quibus Latini discrepabant a Græcia. Quamquam probabile etiam existimet, quod nos supra observavimus, ideo Photium noluisse de azymis contendere, *quia omnino indifferens credidit, azymo, aut fermentato uti, cum uterque sit panis.*

mentatum. Ita Exodi XII. 8. & 39., item XXXIX. 2., Josue V. 11., & alibi. Unde recte Theodoretus in cap. X. Danielis, Græcos suos, qui azyma negabant posse *panem* vocari, magnæ inscitiæ accusare non dubitat. Frigida autem est Cerularii observatio ex Græca voce ἄρτος, quæ significat *elevatum*. Nemo enim ignorat, non semper vocum significationem ex eorum etymo derivari, sed plerumque ex hominum arbitrio, qui mixtum ex farina, atque igne subactum vocarunt *panem*, sive cum fermento, sive absque fermento coctus sit. Videri potest Leo Allatius *De perpetuo Occident. & Orient. Ecclesiæ consensu*.

26. Alterum levissimus est. Oblatio Melchisedech fuit quidem figura sacrificii Eucharistici; sed ad hanc figuram adimplendam tam panis asymus, quam fermentatus inservit, cum uterque sit verus panis.

27. Obj. *secundo*. Apostoli, eorumque primi successores in domibus privatis sacra peragentes, non poterant panes azymos sibi parare: consecrabant igitur in pane fermentato, qui ubique obvius erat. Ulterius invenimus, Sacramentum Eucharistiæ, fuisse appellatum *fermentum*. Ita Romani Pontifices Melchiades, Siricius, & Innocentius I. Denique multa afferri possunt veterum Patrum testimonia, quibus panem Eucharisticum dixerunt esse panem communem, & usitatum.

28. Resp. ad *primum*, etiamsi verum esset, Apostolos, & veteres Sacerdotes fuisse sæpius usos pane communi ad consecrandum, id nostram propositionem non everteret, qua dicimus, in utroque pane valide consecrari Eucharistiam. Verumtamen nihil facilius, quam panes azymos conficere, ut proinde etiam in privatis domibus ad sacrificia præsto essent.

29. Ad *secundum* dico, voce *fermenti* fuisse apud veteres sæpius significatas *eulogias*, seu panes benedictos, quos Pontifex, & Episcopi mittebant ad alios Clericos, quasi suæ communionis tesseras. Ita sentiunt plerique doctissimi viri. Quod si contendatur, ut alias placet, nomine *fermenti* fuisse ipsum panem Eucharisticum significatum, dicimus, non propterea inde posse inferri, panem illum fuisse fermentatum: debuisset enim appellari *fermentatum*, potius quam *fermentum*; sed hoc nomen usurpatum fuit, vel ad tegendum mysterium propter disciplinam arcani, vel ad designandam communionem fidelium; ut quemadmodum per fermentum simul conglutinantur partes farinæ in pane, ita per Sacramentum Eucharistiæ simul conglutinantur fideles (a).

30. Ad *tertium*. Facile explicantur dicta Sanctorum, quod panem Eucharisticum vocaverint *usitatum*, & *communem*: nihil enim aliud significare voluerunt, quam discrimen, quod est inter panem ante consecrationem, & post consecrationem. Prius enim erat panis *usitatus*, & *communis*, postea autem est panis cælestis, & divinus. Unde S. Irenæus Lib. IV. cap. 34. *Jam non communis est panis*, inquit, *sed Eucharistia*. Et S. Cyrillus Jeros. *Catech. Mystag. III. Panis*, inquit, *Eucharistiæ post Spiritus sancti invocationem non amplius est panis communis, sed Corpus Christi*.

31. Obj. *tertio*. Jesus Christus venerat ad abrogandas legis Mosaicæ cæremonias: debuit ergo cessare cæremonia azymorum. Hinc in Can. 11. Synodi Trullanæ azymorum usus prohibitus fuit his verbis: *Nemo eorum, qui in sacro canone censentur, aut laicus, Judæorum azyma comedat*. Etiam S. Epiphanius *Hær. XXX.* Ebionitarum Pascha reprehendit, quod illud in pane azymo perficerent. *Demum* magna Synodus Nicæna statuit, Pascha non esse celebrandum luna XIV. Martii, ne cum Judæis in illius celebratione consentiamus.

32. Primam hujus objectionis partem ita breviter diluit Angelicus noster Præceptor 3. P. qu. 74. art. 4. ad 2.: *Conficientes ex azymo, non intendunt cæremonias legis servare, sed conformare se institutioni Christi, & ideo non judaizant; alioquin & celebrantes in pane fermentato judaizarent, quia Judæi panes primitiarum fermentatos offerebant*. Hac responsione usus est etiam Card. Humbertus ita Græcos perstringens: *Unde vobis templum, altare, sacrificium, candelabrum, cortinæ, sanctum chrisma, & thymiama, aspersiones aquæ, thuribulum, & cetera sancti ministerii vasa, seu ornamenta, aut vestimenta sacerdotalia? Unde vobis encænia, Pentecostes, & Pascha? Unde vobis Pontifices, Sacerdotes, & Levitæ?* Quemadmodum igitur hæc, & alia a Synagoga mutuavit Ecclesia, nec tamen animo judaizandi, ita, &c.

33. Canone Concilii Trullani prohibetur solum, accipere a Judæis *azyma* ad comedendum, non autem Eucharistiam in azymo consecrare. Primum esse quodammodo judaizare, alterum vero Christi institutionem sequi, qui, ut probavimus, hoc Sacramentum in *azymo* instituit. En verba illius canonis: *Nemo eorum, qui in sacro canone censentur, aut laicus, Judæorum azyma comedat, nec ullam cum eis familiaritatem habeat, vel in morbis eos accerseat*.

34. S. Epiphanius Ebionitas non reprehendit, quia

(a) Magna est eruditorum dissensio de *Fermento*, quod olim Episcopi mittebant ad Titulos, & Ecclesias, pront constat ex decreto Roman. Pontificum Melchiadis, Siricii, & Innocentii. Nonnulli cum Baronio ad an. 310. n. 40. pee hoc fermentum non intelligunt, nisi sacras eulogias, seu panem benedictum, qui ab Episcopo iis mittebatur, qui ipsius sacrificio adesse non poterant. Sed alii verum panem consecratum fuisse missum, multo probabilius putarunt, ut ostendit Benedictus XIV. *De sacrificio Missæ*. Car. Du-Fresne in *Glossario* quæstionem hanc spissis adeo tenebris involutam esse putavit, ut nihil certi pronunciari possit.

quia sacrificabant in *azymis*, sed quia hoc non faciebant, nisi in Paschate animo judaizandi; & insuper, quia vino omisso solum in aqua consecrabant. Inquit enim: *Mysteria perficiunt ex imitatione Sanctorum, qui sunt in Ecclesia, quotannis in azymis: alteram autem mysterii partem in aqua solum.*

35. Demum Synodus Nicæna nihil statuit de usu *azymorum*, sed solum prohibuit Christianis cum Judæis convenire in die celebrationis Paschatis, damnans Quartodecimanos, qui Pascha una cum Judæis luna XIV. Martii, in quamcumque diem incideret, celebrandum esse docebant.

36. Nonnullæ aliæ difficultates minoris momenti solutæ invenientur a doctissimo Nat. Alexandro in *Panoplia adv. hæreses* Sæc. XI., & XII. Diss. XI., ubi explodit tamquam *summo veterum silentio falsitatis convictam* illam rationem a S. Thoma in IV. Dist. XI. quæst. 2. art. 2. quæstiunc. 5., ab Alexandro Alensi, a S. Bonaventura, Scoto, Durando, aliisque scholarum Principibus allatam, scilicet Rom. Ecclesiam ab usu azymorum aliquamdiu abstinuisse propter hæresim Ebionæorum, qui dicebant, simul cum Evangelio observanda esse legalia; cessante autem illa hæresi, Ecclesiam Romanam ad pristinum morem rediisse, sed Græcos servasse fermentatum. Mabillonius in Dissert. *De azymo, & fermentato* Scholasticos excusat, quod a spuriis quibusdam scriptis decepti fuerint. Quantum vero pertinet ad S. Thomam, notare oportet, eum in *Summa Theol.* 3. P. qu. 74. art. 4., ubi idem argumentum pertractat, illam historiam penitus omisisse, proculdubio, quia ejus falsitatem olfecerat.

APPENDIX.

Qua ostenditur, Christum Dominum ante passionem suam celebrasse Pascha more Judæorum, adeoque Sacramentum Eucharistiæ instituisse in pane azymo (a).

27. Ad hoc demonstrandum satis esse videtur aperire sacros Evangeliorum libros. Matth. enim XXVI. 18. seq. ita res tota describitur: *Prima autem die azymorum accesserunt Discipuli ad Jesum*

(a) Hoc pertinaciter negant Græci schismatici, quibus nonnulli Latini ex parte consentiunt. Sed isti omnes in varias distrahuntur sententias. Duas refert, & refellit S. Thomas 3. P. qu. 46. art. 9. Prima est eorum, qui dicebant, Christum passum esse luna XIV. quando Judæi Pascha immolabant, adeoque cœnam cum Discipulis manducasse ante Pascha Judæorum. Altera eorum, qui volebant, Judæos occupatos in procuranda morte Christi, celebrationem Paschæ distulisse in alteram diem contra legem. Hanc secundam opinionem primus inter Latinos renovavit Sæc. elapso Paulus Burgensis, cui fortiter contradixit Alph. Tostatus in *Defensorio* P. II.; sed eam postea adoptarunt non pauci, nec ignobiles sacr. litter. Interpretes, ut Cornel. Jansenius, Jo. Maldonatus, P. Manduit, ac doctissimus Petavius Lib. XII. *De doctrina temporum* cap. 15., atque in eamdem propendet noster Nat. Alex. Dissert. XI. in Sæc. XI. & XII. Hanc sententiam nos non oppugnabimus, quia non negat, Christum Pascha judaico more celebrasse in azymo pane.

Sed tertia enata est opinio, seu potius denuo suscitata, Christum eo anno, quo passus est, Pascha minime celebrasse. Id primus omnium commentus est Marcion secundi sæculi hæresiarcha, ne cogeretur concedere, Christum legem veterem, utpote Judæorum, observasse. Marcionem confutavit S. Epiphanius *Hær. XIII.* Postea sæc. VI. Jo. Philoponus suis erroribus famosus eamdem opinionem suscitare, & propagare frustra conatus est. Nonnisi duos ignobiles suffragatores invenit, quos Photius in sua *Bibliotheca* Codd. 115., & 116. sine nomine memorat. Sed quando sub impio Cerulario Græci consecrationem Latinorum in pane azymo impugnare cœperunt, ut argumentum ductum ex Christi institutione refellerent, antiquam, & obsoletam sententiam, quod Christus postremum Pascha non celebraverit, in scenam denuo revocarunt.

Novis hisce Græcorum conatibus Latini omnes restiterunt, usque ad sæculum mox elapsum, in quo Nicolaus de Villa Gagnonis, Rhodiensis eques, non minus litteris, quam armis illustris, Græcis hac in parte consensit; quem Salmeron, Vasquezius, Suarez, Mambertus, aliique acriter impugnarunt. Sed postea eadem sententia placuit M. Ant. de Dominis Spalatensi Apostatæ; ac deinde Hieronymo Vecchietti Florentino in suo Opere *De anno primitivo ab exordio mundi ad annum Julianum accommodato*. Quod opus a M. Antonio Capello Ord. Seraphici confutatum, ac Romæ flammis damnatum fuit, & auctor utpote impœnitens perpetuo carceri mancipatus. Vid. Janus Nicius Erythræus in *Pinacotheca* n. 114. Placuit insuper Grotio, ac nonnullis Arminianis, & Socinianis, reclamantibus tamen non solum Catholicis, sed etiam nonnullis Protestantibus, inter quos Sam. Bochartus in *Hierozoico* Lib. II. cap. 50., duo Basnagii Samuel, & Jacobus, & Jo. Lighfootus nominari merentur.

Anno autem 1689. prodiit in Galliis *Harmonia Evangelica* Bern. Lami celeberrimi Scriptoris ex cœtu Oratorianu, in qua memorata sententia toties refutata, ac reprobata novis munita argumentis apparuit. Eam illico strenue oppugnarunt Pienudus, Tillemontius, P. Manduit, Harduinus, aliique doctissimi viri, quibus tunc Gallia abundabat. Illis tamen fasces non submisit Lamius, sed multis editis responsionibus se impavide defendit, donec aliquos magni nominis suffragatores invenit, scilicet Nicol. Thoynardum in *Harmonia quatuor Evangeliorum*, P. Tournaminium in *Thesibus* Parisiis vulgatis ann. 1691. & 1692. & in epist. ad Honoratum a S. Maria, ac demum August. Calmet in Dissert. *De ultimo Paschate D. N. J. C.*, quam impugnavit D. Plumyoen.

Nostram vero sententiam præter memoratos Scriptores strenue defendunt P. Honoratus a S. Maria Tom. II. *Animadversionum*, &c. P. Jo. Laurent. Berti Lib. XXXIII. *De theol. Disc.* cap. 1., ac nonnulli illustres Dominicani, Mich. Le-Quien Dissert. VI. *Damascenica*, Jac. Hyac. Serry *Exerc. LI. & LII.* Ign. Hyac. De Graveson *De annis, & Myst. Christi* Dissert. XIX. eminentissimus Card. Vinc. Gotti, tum in Tract. *De Eucharistia*, tum in *Veritate Religionis Christ.* T. IV. P. II. cap. 23., ac postremo Ren. Hyac. Drouven *De Sacram.* Lib. IV. cap. 2.

sum dicentes: ubi vis paremus tibi comedere Pascha? At Jesus dixit: Ite in civitatem ad quemdam (seu ad talem hominem, qui ab aliquibus putatur fuisse Joannes cognomento Marcus) *& dicite ei: Magister dicit: tempus meum prope est, apud te facio Pascha cum Discipulis meis. Et fecerunt Discipuli, sicut constituit illis Jesus, & paraverunt Pascha. Vespere autem facto discumbebat cum duodecim Discipulis suis ... Cœnantibus autem illis, accepit Jesus panem, &c.* Matthæo adamussim consonant alii duo Evangelistæ Marcus, & Lucas, quorum primus adhuc expressius notat primam diem azymorum, *quando Pascha immolabant*. Lucas autem, *in qua necesse erat occidi Pascha*: quibus verbis apertissime significatur, Christum Dominum, non solum Pascha celebrasse, sed tunc celebrasse, quando Judæi *Pascha immolabant*, & ea die, qua *necesse erat*, secundum legem, *occidi Pascha*; ut nihil disertius desiderari queat. Ex hac autem concordi trium Evangelistarum narratione duo patentissime liquent, *primo* Christum celebrasse Pascha ante suam passionem, *secundo* illud celebrasse more Judaico in *prima die azymorum*, quando scilicet omne fermentatum diligentissime removebatur; ut proinde institutio Eucharistiæ nonnisi in pane azymo fieri potuerit.

38. Frustra autem quidam Græci cum Euthymio verba illa *prima die azymorum* ita accipiunt: *appropinquante die azymorum*. Frustra inquam. Si enim Christus legem violasset, Paschæ celebrationem anticipando, hoc crimen ipsi objecissent Judæi: neque enim ipsis ignotum esse potuisset post Judæ proditionem.

39. Hæc etiam perpetua fuit Ecclesiæ Romanæ sententia; quamobrem in hymno Corporis Christi canit cum S. Thoma:

In supremæ nocte cœnæ
Recumbens cum fratribus,
Observata lege plene
Cibis in legalibus,
Cibum turbæ duodenæ
Se dat suis manibus.

Et iterum: *Noctis recolitur cœna novissima,*
Qua Christus creditur, agnum & azyma
Dedisse fratribus juxta legitima
Priscis indulta Patribus.
Post agnum typicum expletis epulis.
Corpus Dominicum datum Discipulis, &c.

40. Concilium autem Tridentinum Sess. XXII. cap. 1. de Jesu Christo loquens ita pronunciat: *Nam celebrato veteri Pascha, quod in memoriam exitus de Ægypto multitudo filiorum Israel immolabat, novum instituit Pascha.* Quæ verba attendentes nonnulli Theologi eorum sententiam, qui negant, Christum postremum Pascha celebrasse, ut *hæreticum* notare non dubitarunt. Ita inter alios Franc. Suarez in 3. P. S. Thomæ q. 50. art. 6. sect. 5. Præstat tamen in censuris ferendis oraculum Ecclesiæ expectare (a).

41. Ceterum notare placet etiam judicium Photii in *Bibliotheca* Cod. CXVI., ubi postquam recensuisset librum quemdam anonymum, in quo negabatur, Christum Pascha celebrasse eo anno, quo proditus fuit, subdit, *Chrysostomum, & Ecclesiam docere, ipsum legitimum Pascha perfecisse, antequam mysticam institueret cœnam*. Addo testimonium Jobi Ludolphi, qui Tom. II. *Hist. Æthiopum* in proœmio refert Abissinos, qui Jacobitarum Patriarchæ Alexandrino subsunt, cum toto anno celebrent in fermentato, tamen Feria quinta majoris Hebdomadæ azymis uti; certe non alia de causa, nisi quia noverunt illa die Christum instituisse Sacramentum Eucharistiæ in azymis.

42. Objiciunt *primo* Græci, & qui eis consentiunt, verba S. Joannis cap. XIII. 1. seq. dicentis: *Ante diem festum Paschæ sciens Jesus, quia venit hora ejus, &c. .... & cœna facta, &c.* cœnam ergo, in qua Eucharistiæ Sacramentum institutum est, Christus cum suis Discipulis peregit *ante diem festum Paschæ*, scilicet antequam azyma comederentur, & proinde in pane fermentato. *Secundo* idem Evangelista adhuc clarius loquitur cap. XVIII. 28. dicens, Judæos non introiisse in prætorium, *ne contaminarentur, sed ut manducarent Pascha*, nondum ergo azyma Paschalia una cum agno comederant. *Tertio* idem dilectus Apostolus cap. XIX. 24. addit: *Erat autem parasceve Paschæ*, seu vigilia Paschæ, quando Pilatus Christum condemnavit. Et rursus vers. 31. *Judæi ergo (quoniam parasceve erat) ut non remanerent in cruce corpora sabbato (erat enim magnus ille dies sabbati) rogaverunt Pilatum, ut frangerentur eorum crura, & tollerentur*: per *magnum* diem sabbati non potuit indicari, nisi Paschatis festum, quod incideret in sabbatum. Nondum igitur illa dies illuxerat, qua Judæi Pascha celebrabant, ut proinde nec Christus illud celebrare potuerit.

43. Resp., difficilem semper visam fuisse conciliationem Evangelistæ Joannis cum aliis tribus; unde teste S. Thoma in IV. Dist. XI. qu. 2. art. 2. quæstiunc. 3. aliqui stolide dixerunt, tres Evangelistas *falsum scripsisse, & a Joanne fuisse correptos*. Alii tamen aliquanto modestius con-

(a) Quamquam non admodum repugnaverim iis, qui hanc sententiam contrariam menti sapientissimorum Patrum Synodi Tridentinæ saltem *temeritatis* accusare non dubitant. Sic etiam T. III. p. 12. una cum Estio, & Velch. Cano *temerariam* diximus eorum opinionem, qui Angelos corporeos esse defendere audent, postquam Patres Concilii IV. Lateranensis eos incorporeos esse senserunt. Sapientissimus Benedictus XIV. *De festis D. N. J. C.* Lib. I. cap. 6. n. 7. *nimis audacem* appellat eorum opinionem, qui negant Christum postremum Pascha manducasse.

tenderunt, Joannem ceteris præferendum, quia eum post alios suum Evangelium scripserit, potuit aliorum sensum magis declarare, & determinare. Verumtamen cum tres priores sacri Evangelistæ adeo diserte, & concorditer asserant Christum *prima die azymorum* Pascha comedisse, illa nobis sequenda est notissima regula, ut quæ obscura sunt, per clariora explicemus.

44. Et quidem prima S. Joannis verba *Ante diem Paschæ* post S. Thom. 3. P. q. 46. art. 9. ad 1. omnes fere Theologi explicant de die Paschæ *naturali*, cum alii Evangelistæ locuti sint de prima die Paschæ *sacra*, & *legali*. Hæc dies sacra incipiebat a primis vesperis, scilicet hora tertia post meridiem, & in secundis vesperis absolvebatur. Levitici XXIII. 32. *A vespera usque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra*, hoc est dies sacros, & solemnes. Itaque dies *prima azymorum*, qua Christus una cum Discipulis agnum Paschalem comedit, incidit in Feriam quintam, & hanc accurate notarunt tres Evangelistæ, describentes, quando, quomodo, & ubi Christus Pascha celebraverit. S. Joannes vero intelligendus est de die Paschatis *naturali*, quæ incipiebat a media nocte, & usque ad dimidium alterius noctis protrahebatur; & ante hanc diem naturalem Paschæ, scilicet Feria quinta, Christus Dominus suam cœnam jam peregerat.

45. Neque vero, ut aliqui objiciunt, minus proprie locutus est S. Joannes dicens: *ante diem festum Paschæ;* quia etiam Scriptura solemnem diem Paschæ vocat lunam XIV. Sic Levit. XXIII. 5. *Decima quarta die mensis ad vesperum, phase Domini erit* (& de hac loquuntur Matthæus, Marcus, & Lucas) *& decimaquinta die solemnitas azymorum est*, nempe Paschæ, unde Joannes recte dixit, Christum fecisse cœnam, in qua comedit agnum, *ante diem festum Paschæ*, scilicet ante diem naturalem, & civilem. Quod autem solemnitas azymorum appellaretur etiam *Pascha*, nos docet S. Lucas XXII. 1. inquiens: *Appropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur Pascha*.

46. Sunt tamen, qui contendant, τὸ *ante diem festum Paschæ*, Græce πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα esse partem primam diei festi Paschæ, quomodo πρόλογος est pars orationis, πρόδομος pars domus, &c.; & sic illud *ante diem Paschæ* sit pars præcedens ipsam diem, nempe *in ipso festi exordio*, seu in primis vesperis Paschalis festivitatis. Ita Sam. Bochartus, & nonnulli alii hanc difficultatem expediunt.

47. *Secundam* difficultatem solvit idem Angelicus observando, ibi a S. Joanne non sumi *Pascha* pro *agno Paschali*, qui immolatus, & comestus jam fuerat luna XIV., idest Feria quinta in vesperis præcedentibus lunam XV., sed intelligi *cibos Paschales*, idest azymos panes, quos oportebat comedi a mundis. Præter azymos panes toto illo septiduo comedebantur aliæ victimæ, quæ Deo offerebantur, & quæ ab Hebræis vocabantur *chagiga*. Hæ hostiæ pacificæ simul cum azymis ab iis comedi non poterant, qui aliqua immunditia legali tenebantur. Dicitur enim Levit. VII. 20.: *Anima polluta, quæ ederit de carnibus hostiæ pacificorum ... peribit de populis suis:* ac propterea Judæi noluerant in prætorium introire, *ne contaminarentur, sed ut manducarent Pascha*. Ita hunc locum intellexit etiam S. Augustinus Tract. CXIV. in Joann. inquiens: *Dies enim agere cœperant azymorum*. Et rursus observat, eos dixisse Pilato: *Nobis non licet interficere quemquam; propter diei festi sanctitatem, quem celebrare jam cœperant:* certe non alio tempore, quam in vesperis præcedentibus.

48. Quod autem nomine *phase*, seu *Paschæ* non solum significetur *agnus Paschalis*, qui immolabatur, & comedebatur in primis vesperis lunæ XIV., sed etiam veniant hostiæ pacificæ, quæ toto septiduo immolabantur, & simul cum azymis comedebantur, patet ex Lib. II. Paral. XXX. ubi describitur solemnitas Paschalis celebrata sub piissimo Rege Ezechia. Dicitur enim vers. 21. seq. *Feceruntque Filii Israel ... solemnitatem azymorum septem diebus ..... & comederunt septem diebus solemnitatis, immolantes victimas pacificorum*. Id etiam patet ex Deuter. XVI. 2., ubi ita Moyses populo præcepit: *Immolabisque phase Domino Deo tuo de ovibus, & de bobus* (seu litteraliter ex fonte hebraico) *Sacrificabis phase Domino Deo* tuo *oves, & boves*. Quem locum ita interpretatur Car. Houbigant hebraicæ linguæ peritissimus: „ *Phase* hic late sumitur pro victimis, „ quæ in Paschate Deo litabantur: quæ victimæ „ *phase* nominantur, quomodo ipse agnus Paschalis, ob transitum, quia in illis commemoratio „ est transitus Israelitarum ab Ægypto in deser- „ tum, non secus ac in agno Paschali " (*a*).

49. Dices *primo* contra hanc responsionem. Illæ victimæ, quæ appellatæ sunt *phase*, erant holocausta, quæ comedi non poterant: non ergo de iis intelligi possunt objecta sancti Joannis verba.

50. Resp., debuisse quidem in diebus azymorum holocausta offerri ex lege Num. XXVIII. lata; sed præter illa victimæ quoque pacificæ Deo immolabantur, ut simul cum azymis comederentur, & quæ el-

(*a*) S. Jo. Chrysost. Hom. LXXXVI. in Matth. putavit nomine *Pascha* hoc loco designatum fuisse agnum Paschalem; sed Principes Sacerdotum ira inflammatos in Jesum Christum *Pascha comedere neglexisse*, & propterea noluisse ingredi in prætorium, ut possent alia die Pascha comedere. Hæc sententia singularis hujus sancti Patris nobis contraria non est, quibus sufficis ostendere, Jesum Christum agnum Paschalem comedisse Feria quinta ante suam passionem. Idem fere sensit Theophilactus, Chrysostomum secutus, qui tamen sine hæsitatione affirmat, Christum Pascha suum fecisse *die prima azymorum*.

etiam *phase* vocatæ sunt, ut constat ex locis max allatis.

51. Dices *secundo*. Non pauci Interpretes locum Deuter. XVI. sic explicant, ut duo Moyses præceperit mactanda, scilicet *phase*, seu agnum Paschalem, & postea oves, & boves; unde inferunt, verba S. Joannis, *ut manducarent Pascha*, non posse intelligi, nisi de agno Paschali, quem Judæi nondum manducaverant.

52. Resp. *primo*, cum nostra Vulgata plures versiones conspirare, ut ostendunt Sam. Bouchart, & alii eruditi scriptores. *Deinde* nomine *phase* venire non solum agnum Paschalem, qui in primis vesperis comedebatur, sed etiam victimas pacificas, quæ in tota illa solemnitate comedebantur, patet ex eodem loco Deuter., ubi commate 3. subditur: *Non comedes in eo* (vel ut hebraicus textus habet, *super eo* עליו scilicet *phase*) *panem fermentatum*; nempe præcipitur, ut septiduana sacrificia, quæ indicantur nomine Paschatis, comedantur cum azymis.

53. *Tertia* difficultas nullo negotio expeditur, observando, *parasceven* ab Hebræis communiter fuisse sumptum pro Feria sexta, seu pro sabbati pervigilio, quia in eo parari debebant, quæ die Sabbati peragere fas non erat. Id Marcus clare exprimit XV. 42. inquiens de die, qua Christus mortuus est: *Erat parasceve, quod est ante sabbatum*. Non dicit, quod est ante *Pascha*, quia Pascha illo anno inciderat in ipsum *parasceve*. Immo & ipse Joannes hoc indicavit, quando dixit, curasse Sacerdotes, *ut non remanerent in cruce corpora sabbato*: parasceve ergo, de quo loquitur ibi, non erat parasceve Paschæ, sed sabbati. Neque refert, quod S. Evangelista addit: *Parasceve Paschæ*; nihil enim aliud significare voluit, quam diem solemnem paschæ eo anno incidisse in Feriam sextam, quæ communiter dicebatur *parasceve*. Sicut nos festum Paschatis, aut Pentecostes dicere solemus Dominicam Paschæ, aut Pentecostes. Vel etiam dictum est *parasceve Paschæ*, quia parasceve illud inciderat intra solemnitatem Paschalem. Ceterum sacri Interpretes bene notant, nullibi legi, diem præcedentem Paschæ fuisse appellatum *parasceve*, nisi hoc loco, quia Pascha inciderat in Feriam sextam, communiter dictam *parasceve*.

54. Neque iterum negotium facessat, quod idem Joannes subdit, *Erat magnus ille dies sabbati*. Non enim ita vocatum fuisse illud sabbatum putamus, quod in ipsum prima dies azymorum incidisset; nempe illæ primæ vesperæ, in quibus agnus immolandus, & comedendus erat; sed quod in illud sabbatum inciderit dies secunda *naturalis* azymorum, quæ ut supra dictum est, incipiebat a media nocte paresceve; unde in eo sabbato duæ concurrebant solemnitates, nempe sabbati, & secundæ diei azymorum, qua offerebantur victimæ pacificæ, & spicarum manipulus; ac proinde illud sabbatum non erat commune, sed ceteris solemnius, ut merito *magnus dies sabbati* appellari posset. Atque hæc est nobilissimorum Interpretum hujus loci explicatio, quam tamen Petavius *minime tolerabilem* appellare non dubitat.

55. Ipse autem doctissimus vir iis subscribit, qui volunt, Christum una cum Discipulis Pascha celebrasse juxta præscriptum legis in vesperis lunæ XIV. mensis Nisan, Judæos vero, aut saltem Sacerdotes, Pharisæos, & Scribas illud distulisse in diem sequentem. Quæ sententia, quamvis nullo firmo fundamento innixa, & multis difficultatibus obnoxia, nostro systemati non opponitur, qui de hoc tantum solliciti sumus, ut contra Græcos refractarios evincamus, Christum Dominum reipsa postremum Pascha una cum Discipulis celebrasse *prima die azymorum*, adeoque nonnisi in azymis Eucharistiæ Sacramentum instituere potuisse. Eamdem cum Petavio sententiam amplexus est, & illustravit noster P. Mich. Le-Quien, contendens, eo anno θόρυβον, idest *confusionem*, *vel dissensionem de legitimò Paschate consignando incidisse, ut duobus diebus Pascha immolatum, comestumque fuerit*, quod S. Epiphanius innuere videtur (a).

(a) Qui volunt, Christum Pascha celebrasse una die ante Judæos, in plures sententias dividuntur. *Prima* est celebris Pauli Burgensis Episcopi in Hispania in comment. ad cap. XXVI. Matth., quem non pauci, nec indocti secuti sunt, ut supra innuimus, contendentes, eam fuisse legem, vel consuetudinem introductam, ut quotiescumque duo festa sibi succederent, unum in alterum transferretur, ne populus biduum abstinens ab operibus servilibus, nimio incommodo afficeretur: itaque Judæos transtulisse diem Paschæ in sabbatum, Jesum vero una cum Discipulis legem Mosaicam accurate observasse, celebrando Pascha Feria quinta, seu luna XIV. mensis Nisan. *Altera* sententia est Ægidii Bucherii *De Paschali Judæorum Cyclo*, & Pearonii ad calcem *Evangel. historiæ*, Hebræos lunares menses diversimode supputasse, nempe vel a conjunctione lunæ cum sole, vel a prima phase, seu apparitione lunæ, quæ nonnisi die sequenti conspiciebatur; & sic Christum observasse diem XIV. a conjunctione duorum luminarium, Judæos autem, vel saltem Sacerdotes, & Scribas observasse diem XIV. ab apparitione lunæ, & sic celebrasse Pascha in primis vesperis sabbati. *Tertia* sententia fuit Jo. Harduini, qui commentus est, Galilæos non convenisse cum Judæis Jerosolymitanis in die Paschatis determinando, sed una die eos præcessisse: ac propterea Christum una cum Discipulis, qui ex Galilæa erant, Feria quinta ad vesperas agnum Paschalem, & azyma comedisse, Judæos autem Jerosolymitanos Feria sexta. Facile nobis esset has omnes sententias convellere, cum vel nullis, vel frivolis stent fundamentis. Sed extra aleas vagaremur, cum nobis nil aliud sit constitutum, quam contra Græcos ostendere, Christum Pascha celebrasse, atque in azymis consecrasse, quod nulla ex allatis tribus sententiis negat. Sententiam Pauli Burgensis, quæ plausibilior visa est, multis argumentis confutavit noster Dominicus Soto in IV. *Sentent.* Dist. IX. qu. 1. art. 4.

56. Instit. Idem S. Evangelista Jo. cap. XIII. 27. seq. nobis refert, cum Christus dixisset Judæ proditori: *Quod facis, fac citius*, Discipulos putasse, quod Christus ei jussit, ut ea emeret, quæ *opus erant ad diem festum*. Nondum ergo in ultima cœna dies festus Paschalis fuerat celebratus; si enim Paschalis solemnitas jam fuisset incepta, id Discipolis in mentem venire non potuisset.

57. Resp., potuisse Judam, si voluisset, cœna peracta, illa emere, quæ necessaria erant ad diem Paschæ celebrandum, scilicet hostias pacificas; quandoquidem lege prohibitum non erat, illa emere, *quæ ad vescendum pertinent* Exodi XII. 17.; ac proinde facile id suspicati sunt Discipuli.

58. At vero quomodo, inquiunt aliqui, potuit Judas tam brevi tempore post cœnam Paschalem Principes Sacerdotum adire, cum eis de pretio proditionis pacisci, & postea cum cohorte ad Jesum comprehendendum venire? Respondeo, Judam ante cum Principibus Sacerdotum de proditione jam tractasse, ut proinde post cœnam nihil aliud agendum superesset, quam ipsos monere de occasione jam opportuna.

59. Ob. *secundo*. In die mortis Jesu multa leguntur facta, quæ quieti diei solemnis Paschæ repugnant. *Primo* enim Judæi in nocte præcedente Jesum in horto Gethsemani per vim comprehensum duxerunt ad Annam, & Caipham, totamque integram in eo interrogando, calumniando, atque affligendo insumpserunt: die autem illucescente traduxerunt ad Pilatum, magnis clamoribus ejus mortem petentes. Porro eo minus verisimile est, Principes Sacerdotum id ausos fuisse in die solemni Paschæ, cum sciamus, in concilio ab ipsis coacto, ut Jesum dolo tenerent; & occiderent, fuisse decretum, ne hoc fieret *in die festo* Matth. XXVI. 3. *Ulterius* id confirmatur exemplo Herodis Agrippæ, qui cum comprehendisset Petrum, eum servabat in carcere, ut post Pascha eumdem populo produceret Act. XII. 4. seq. *Demum* non soli Judæi Paschæ solemnitatem violassent, sed etiam Petrus, qui cum gladio secutus est Jesum, & religiosi illi Discipuli, Nicodemus, & Joseh ab Arimathæa, qui corpus Jesu obtentum a Pilato e cruce deposuerunt, & syndone eadem die coempta involutum, atque aromatibus conditum sepulturæ tradiderunt, ut S. Joannes refert cap. XIX. Piæ etiam mulieres ipsa die, qua Christus mortuus est, *paraverunt aromata*, *& unguenta* ad ungendum Jesum, Lucæ XXIII.

60. Resp. ad *primum*, mirum non esse, Judæos tanto erga Christum odio obcæcatos, ut omnia divina, & naturæ jura conculcarent, nullam habuisse rationem legis Mosaicæ de quiete in diebus festis servanda. Sic ex Evangelio Joannis VII. 52. scimus, eos in magno festo Scenopegiæ *misisse ministros, ut apprehenderent Jesum*, & in festo Encæniorum *tulisse lapides* contra eum Joann. X. 31. Quod si in concilio malignantium decreverant, ne Jesus in die festo comprehenderetur, non id decreverant propter festi religionem, *sed ne tumultus fieret in populo*. Quod tamen consilium mutaverunt, oblata ipsis per Judæ proditionem opportuna occasione comprehendendi Jesum; quod frustra in aliis solemnitatibus facere tentarunt. Id observavit etiam Chrysostomus Homil. LXXX. in hunc locum, nempe Judæorum Principes non Deum timuisse, sed populum; *ira tamen inflammatos, postquam proditorem invenerunt, expectare non potuisse, sed ipsa solemnitate Jesum occidisse*. His addendum, consuetudinem fuisse apud Hebræos, ut majorum criminum rei in festis solemnioribus supplicio afficerentur, quando major erat populorum concursus. Sic servati erant in festo Paschatis plectendi duo insignes latrones, qui cum Christo crucifixi fuerunt, & Barabbas latro, quem populus ingratus loco Christi sibi donari petiit.

61. Quod si Herodes aliter se gessit cum Petro, parum interest, tum quia Herodes nihil habebat timendum a plebe, etiamsi diutius Petrum servasset in vinculis; tum etiam quia non adeo vehementi odio flagrabat contra Petrum, quanto Judæi contra Christum. Interea tamen religionem festi & ipse parum curavit, quando Petrum apprehendi jussit in diebus azymorum. Act. XII.

62. Quod additur de Petro, qui gladio armatus secutus est Jesum, non repugnat diei festo, postquam Machabæi decreverant, licitum fuisse se defendere in sabbato. Multoque minus repugnant pia virorum, ac mulierum erga Christum officia, ut patet exemplo Tobiæ, qui, ut legitur in ipsius Libro cap. II., in die festo Pentecostes hominem mortuum domum adsportavit, ut postea ejus sepulturam curaret; quod indicat, in diebus festis non fuisse opera charitatis interdicta. *Deinde* certum est, in festis ipsis solemnioribus non omnia opera fuisse tam severe prohibita, sicut in die sabbati; unde etiam qui Jerusalem veniebant, ut agnum Paschalem immolarent, & comederent, poterant sequenti die, quæ erat festum Paschæ, redire in tabernacula sua, Deut. XVI. 17. Immo ne discedamus ab hoc ipso loco, narrat S. Lucas in fine cap. XXIII. mulieres, quæ paraverant aromata, & unguenta in die Paschæ, *sabbato siluisse secundum mandatum*, & post sabbatum venisse ad monumentum *portantes*, *quæ paraverant aromata*. Demum & ipsa imminens sabbati solemnitas urgebat, ut Jesus de cruce depositos sepulturæ traderetur.

63. Ob. *tertio*. Festum Pentecostes a Judæis celebrabatur 50. diebus post Pascha. Si ergo illo anno Pascha incidisset in diem Parasceven, qua Christus crucifixus est, festum Pentecostes debuisset incidere in diem sabbati: atqui tamen vetus, & constans est omnium opinio, Pentecostes festum incidisse in diem Dominicam, atque in die Dominica Spiritum sanctum super Apostolos descendisse:

se: ergo &c. Atque hoc maxime argumento triumphant Lamius, Thoynardus, & Calmetus.

64. Hanc difficultatem duo doctissimi Purpurati, Baronius ad an. 34. n. 239.; & Bellarminus Lib. IV. *De Euch.* cap. 9., ac Lib. III. *De Ecclesia triumphante* versus finem, solvunt, observantes, eo anno numerationem 50. dierum non incepisse a die secunda azymorum, sed a tertia, quia secunda dies inciderat in sabbatum, quo non licebat messes colligere, ut earum manipuli in templo offerrentur. Unde Levit. XXIII. 15. in præceptum erat: *Numerabitis ergo ab altero die sabbati, in quo obtulistis manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas, usque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, idest quinquaginta dies*. Et Deut. XVI. 9. *Septem hebdomadas numerabis tibi ab illa die, qua falcem in segetem miseris*. Et sic omnia simul consonant, Christum Dominum pascha celebrasse prima die azymorum, passum esse die paschatis, & festum Pentecostes fuisse in die Dominica celebratum. Atque huic responsioni, tamquam solidiori innitendum censemus.

65. Sed non desunt, qui cum Sam. Bocharto negant, festum Pentecostes incidisse eo anno in diem Dominicam, indeque ortam consuetudinem Ecclesiæ celebrandi diem festum in Dominica; hanc enim consuetudinem potius repetendam volunt ex lege lata contra Quartodecimanos celebrandi pascha non in ipsa luna XIV. Martii, ut eam celebrant Hebræi, sed in Dominica proxime subsequenti; unde factum est, ut etiam festum Pentecostes debuerit celebrari in Dominica.

66. Alii autem duplicem eo anno distinguunt Pentecosten, alteram Judaicam, quæ incidit in sabbatum, alteram Christianam, quæ incidit in Dominicam, numerando scilicet 50. dies, non a paschate Judæorum, sed a Christi resurrectione, quæ fuit prima die post sabbatum, nempe Dominica.

67. Alii festum Pentecostes incidisse volunt in diem sabbati, illapsum vero Spiritus sancti in Discipulos in diem sequentem, nempe Dominicam. Verba autem S. Lucæ Act. II. 1. *Cum complerentur dies Pentecostes*, ex Græco textu explicant de tempore præterito: *Cum completi essent &c.* Textus græcus sic habet: *ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς*: *In compleri diem Pentecostes*; quo potest significari etiam tempus præteritum, *cum completus esset dies Pentecostes*. Reipsa duo veteres Interpretes, Syrus, & Arabs, ita verterunt: *Quum igitur impletus esset dies Pentecostes*, nempe Judaicæ, quæ, ut diximus, inciderat in sabbatum.

68. Demum sunt, qui negant, antiquam esse illam traditionem, quod Spiritus sanctus descenderit super Apostolos in die Dominica: eam enim inniti observant potissimum *Constitutionibus* S. Clementis, quarum non magna est apud eruditos auctoritas, & Serm. S. Augustini CLIV., quem accuratissimi Patres Maurini inter apocryphos rejecerunt. Cum autem ipsis opponitur auctoritas S. Leonis magni in Serm. I. & II. *De Pentecoste*, & in Epist. IX. ad Dioscorum (alias 81.), fidenter respondent, S. Leonem, qui floruit Sæc. V., idoneum priscæ traditionis testem non esse; quasi vero magnus hic Ecclesiæ Pontifex antiquam traditionem compertam habere non potuerit. Legi meretur sapientissimus Benedictus XIV. in Opere *De Festis D. N. J. C.* Lib. I. cap. 11., ubi sui Prædecessoris vindicias agit.

69. Inst. *tertio*. Antiqua olim fuit in utraque Ecclesia consuetudo jejunandi feria IV. in memoriam concilii habiti a Principibus Secerdotum comprehendi Jesum, & infamis proditionis Judæ, ut refert S. Augustinus Epist. XXXV. ad Casulanum cap. 13.; atqui hoc infame concilium celebratum fuit *biduo* ante Pascha; quod colligitur ex Matth. XXVI. 2., ubi referuntur verba Christi ad discipulos: *Scitis, quia post biduum pascha fiet*; & postea immediate subditur: *Tunc congregati sunt Principes Sacerdotum &c.* cui concordat Marcus XIV. 1. inquiens: *Erat autem pascha, & azyma post biduum, & quærebant summi Sacerdotes, & Scribæ, quomodo eum dolo tenerent, & occiderent*. Christi ergo comprehensio, quæ facta est feria quinta nocte concubia, præcessit pascha, quod debuit incidere in feriam sextam, si *biduo* post illud nefarium concilium esse debebat.

70. Ulterius. S. Joannes cap. XII. refert, Jesum venisse Bethaniam *ante sex dies Paschæ*: hoc autem inter esse non potuit in sabbato, lege id vetante: ergo in die Dominica. Cum igitur adhuc superessent *sex dies*, Pascha debuit incidere in feriam sextam, qua Jesus passus & mortuus est, ut proinde illud comedere non potuerit.

71. *Tertio*. Huic sententiæ suffragatur nonnullorum veterum Patrum auctoritas, qui diserte negant, postremum pascha esse a Christo celebratum; cujus rei hanc non ineptam rationem reddunt, quia ipse erat verum pascha pro peccatis nostris immolandum, cujus totius pascha nonnisi umbra erat, & figura. Reipsa, Deo sic disponente, Christus mortuus est luna XIV. in vesperis præcedentibus lunam XV., quo tempore pascha Mosaicum mactandum erat. Veteres Patres, qui citantur, sunt Victor Antiochenus scriptor sæc. V., Epiphanius in *Panario* Hær. LII.; *Præfatio Chronici Alexandrini*, quæ tribuitur Petro ejusdem urbis Episcopo; Auctor item ejusdem *Chronici*, qui laudat testimonium S. Hyppoliti Martyris, asserentis contra Quartodecimanos, Jesum Christum a legali paschate degustando prohibitum fuisse; *Fragmentum* Apollinaris Episcopi Hierapolitani; Auctor *Quæst. ad orthodoxos* quæst. 65., Euthymius in *Comment.* ad Matth., ubi vult Christum pascha quidem celebrasse, sed Luna XIII., & Eucharistiam consecrasse in pane fermentato. Mitto alios Græcos recentiores, & schismaticos, quos Calmetus nescio quo jure opponere

re non dubitavit universali plane traditioni, cui innititur communis opinio, Christus debito tempore agnum paschalem, & azymos panes ex ritu Judaico comedisse.

72. Resp. ad *primum* cum laud. S. P. Augustino, *biduum* esse computandum a feria quarta inaue usque ad eam noctem, qua traditus est Jesus, quæ jam ad parasceven, *qui dies passionis ejus fuit, pertinebat*. Et mirum est contra nos allegari S. Doctorem, ubi diserte asserit, Christum manducasse pascha cum discipulis suis feria quinta ad Vesperam, qui dies, inquit, *primus azymorum fuit a vespera incipiens*. *Deinde* quamvis hæc duo ab Evangelistis simul conjungantur, scilicet prædictio Jesu Christi futuræ suæ necis *post biduum*, & collectio diabolici concilii ad perdendum Jesum, non sequitur, utrumque accurate eodem tempore contigisse. Evangelistæ enim facile hæc duo simul conjungere potuerunt, quamvis inter se aliquo exiguo temporis intervallo distarent. Quod igitur Christus prædixit: *Post biduum pascha fiet* &c. debet assignari feriæ tertiæ, quod autem sequitur, *Tunc congregati sunt Principes Sacerdotum &c.* potest sine ullo incommodo intelligi de feria quarta sequenti.

75. Altera objectio facile dispungitur. Nam *primo* lex sabbati brevia itinera non vetabat, cujusmodi erat iter a Jerusalem usque Bethaniam; præcipue quia potuit Jesus hoc iter post vesperas sabbati peragere. Certe consuetudo universæ Ecclesiæ celebrandi festum *Palmarum* die Dominica ante Pascha, ostendit Christum juxta communem opinionem pernoctasse in Bethania die sabbati, deinde sequenti die venisse in Jerusalem, ubi a plebe triumphali more cum ramis olivarum exceptus fuit. *Deinde* nil vetat, ut Joannes intelligatur de die paschatis naturali, quæ incidit in feriam sextam. Christus autem pascha celebraverat in primis vesperis hujus solemnitatis, nempe feria quinta; quemadmodum supra *n.* 44. explicatum est.

74. Quod postremo loco objectum fuit, ideo infirmum est, ut ipse Calmetus, magnus adversæ sententiæ patronus, fateri debuerit, *receptam apud utramque Ecclesiam, Græcam scilicet, Romanamque, sententiam tenere, celebratum a Jesu una cum discipulis legale pascha vesperis feriæ quintæ die* 14. *Nisan, tum vero altera die* 15. *ejusdem mensis supplicio crucis affectum interiisse. Cœptum inde in Ecclesia latina morem pane azymo conficiendi mysteria &c.* Idemque confessus antea fuerat Bern. Lami in sua *Præfat.* sibi adaptans illud dictum de Ismaele: *Manus ejus contra omnes, & manus omnium contra eum*.

75. Quæ autem allegantur veterum Patrum testimonia, si vel leviter excutiantur, statim corruunt. Victor ille Antiochenus Presbyter ignotus ferme est, nulliusque auctoritatis. Epiphanius tantummodo vult, Judæorum plerosque, & cum iis Jesum pascha celebrasse *biduo*, ante alios: quæ opinio etiamsi vera esset, nobis minime adversaretur, qui solum contendimus, Christum ante suam passionem postremum pascha cum discipulis suis in azymis celebrasse. Sed illa opinio nullum suffragatorem invenit. *Præfatio Chronici Alexandrini*, sicut & *Chronicum* ipsum, opus est suppositium, & magno illi Petro Alexandrino Episcopo, qui S. Athanasium præcessit, longe posterius, ut ostendit Tillemontius Tom. I. & II. *Monumentorum*. Atque hoc ipsum dicendum est de excerptis ex S. Hyppolito, & ex Apolliuari, quæ ob maximam suppositionis suspicionem communiter a Criticis exploduntur. Alii item Scriptores nec auctoritate, nec numero cum iis conferri merentur, qui communem Ecclesiæ sententiam diserte confirmant, ut sunt Origenes Tract. XXXV. in Matth., Epiphanius *Hæresi* XXX. S. Jo. Chrysostomus Hom. LXXXI. in Matth., aliique, quorum testimonia coacervare supervacaneum ducimus, cum nec adversarii id audeant inficiari.

76. Non multi autem ponderis est illa ratio, Christum propterea mori debuisse ea ipsa hora, qua agnus paschalis immolabatur, quia hæc immolatio erat typus, & figura Christi mortis. Neque enim necesse erat, ut accurate etiam tempus typi responderet antitypo; sed satis erat, ut quemadmodum agnus immolabatur in memoriam liberationis populi Hebræi a servitute Pharaonis, ita Christus immolaretur pro liberatione omnium a servitute dæmonis.

77. Inst. S. Irenæus Lib. IV. cap. 23. dicit, Christi passionem fuisse a Moyse prædictam, quantum ad diem, & horam, scilicet ipsum esse immolandum in die Paschæ ad vesperam. Significat ergo, Christum fuisse mortuum luna XIV. ad vesperam, quando scilicet agnus immolari debebat: non itaque potuit Christus ante passionem pascha celebrare. Secundo simile quid habet Tertullianus in Lib. contra Judæos, Moysen scilicet prophetasse, eos Christum esse interempturos, *cum omne vulgus filiorum Israel ad vesperam agnum esset immolaturum*. *Tertio* S. Epiphanius *Hæresi* L. *Oportebat*, inquit, *Christum immolari in XIV. die secundum legem*: ergo in ipsa die, qua comedebatur agnus paschalis. *Quarto* S. Augustinus Lib. III. *De consensu Evangelistarum* cap. 13. refert quorumdam sententiam, quod in anno emortuali Jesu Christi pascha inciderit in sabbatum, & ideo diem, qua Christus mortuus est, fuisse appellatum *parascere Paschæ*. Idemque habet Vener. Beda in cap. XIX. Jo. Rursus idem Augustinus Tract. CXX. in Jo. dicit, Judæos curasse Christum sepulturæ tradi in Parasceve propter cœnam *puram*, quam manducare debebant, scilicet cœnam paschalem; quod iterum exscripsit Beda loco cit.

78. Resp. ad *primum*, recte dici ab Irenæo Christum occisum in *paschate*, quia vere obiit in ipsa die Paschæ, non quidem in primis vesperis, quando agnus immolabatur, sed in secundis vesperis, ut sæpius jam explicatum est.

79.

79. Tertullianus pariter vere dicere potuit Jesum Christum fuisse ea die occisum, qua Judæi agnum immolabant, quia illa dies paschæ durabat a primis vesperis usque ad secundas.

80. Ad tertium, si totus contextus Epiphanii expendatur, facile constabit, eum loqui de immolatione agni, qui typus erat immolationis Christi. Ceterum de ipso Christo aliter loquitur.

81. S. Augustinus loco cit. *de consensu Evangelist.* n. 50. aliorum sententiam exponit, quam ipse non probat, scilicet diem, qua Christus crucifixus est, dictam esse *parasceve paschæ* Judæorum, non Christianorum, quia illud parasceve, seu præparatio mortis Christi jam nocte præcedente inceperat. Solum vult, etiam in hac sententia verum esse quod dicit Marcus, Christum fuisse crucifixum hora tertia parasceve, de quo solum ibi sollicitus erat S. Doctor, ut Marcum conciliaret cum Joanne, quorum primus dixerat, Christum fuisse crucifixum hora tertia, Joannes vero hora sexta. In altero autem loco nihil aliud dicit S. Doctor, quam cœnam parasceve fuisse ab Hebræis *cœnam puram* vocatam.

82. Solent Græci etiam auctoritatem S. Joann. Damasceni nobis objicere propter duo opuscula *de Azymis*, in quibus aperte negatur, Christum comedisse Mosaicum pascha ipso pridie, quam pateretur. Sed doctissimus P. Michael Le-Quien Dissert. Damascenica *De azymis* luculenter ostendit, utrumque opusculum esse apocryphum, & Damasceno contrarium, qui Lib. IV. *De fide orthod.* cap. 15. Christum cum discipulis suis *vetus pascha manducasse*, diserte asserit.

83. Supersunt demum leves quædam difficultates expediendæ. *Primo* agnus paschalis debebat in templo offerri; unde Josephus Lib. VII. *De bello Jud.* cap. 17. narrat, cum Cestius scire cuperet, quanta esset in Palæstina Judæorum multitudo, curasse numerari agnos in paschate immolatos: nam ex eorum numero poterat facile comedentium calculus iniri; fuisse autem eo anno immolata agnorum millia 250. Præterea Christus in cœna *discubuisse* dicitur; agnus autem paschalis debebat a stantibus comedi.

84. Resp., omissa eorum opinione, qui dicunt, agnum paschalem non in templo, sed in privatis domibus debuisse immolari (de qua videri potest noster Drouven *De re Sacram.* Lib. IV. quæst. 5. cap. 2. §. 3.) respondeo, dubitandum minime esse, hanc etiam cæremoniam fuisse accurate a Christo observatam quamquam eam recensere sacri Scriptores necessarium non duxerint; & probabiliter id a Patrefamilias, apud quem Christus cum Discipulis fecit pascha, præstitum jam fuerat.

85. Similiter etiam Christus potuit juxta legem *stando* agnum comedere, & postea *discumbendo* cœnam peragere. Quamquam multi Interpretes eam legem Mosaicam nonnisi pro prima cœna in Ægypto latam fuisse putant, in qua Hebræi debebant esse ad imminens iter parati.

Quæres *primo*, *an tota Ecclesia Orientalis azymum panem excludat?*

86. Resp., Armenos, & Maronitas azymis uti in sacrosancto Missæ sacrificio. De primis id testatur Demetrius Cizicenus in Tract. *De hæresi Jacobitarum* (quem noster Franc. Combefisius latinitate donatum publici juris fecit) inquiens: *Oblationem faciunt azymum, quia quem Christus panem discipulis tribuit in cœna mystica, azymi erat.* Etiam Nicephorus Callistus Lib. VIII. *Hist. Eccl.* cap. 53. de iisdem dicit: *Azymo, non pane utuntur.* De Maronitis idipsum asserit, & probat Joan. Morinus in Præfat. ad Maronitarum ordinationes.

Quæres *secundo*, *an liceat promiscue azymo, aut fermentato pane, in sacrosancto Missæ sacrificio uti?*

87. Resp. *negative*: nam summus Pontifex Benedictus XIV. in sua Constit. super ritibus Græcorum §. VI. n. 10. ita præcipit: *Cum in sacro Generali Florentino Concilio præsriptum sit, ut unusquisque Sacerdos Eucharistiam juxta Ecclesiæ suæ ritum, sive latinæ, sive græcæ, in azymo, seu fermentato conficere debeat, vetitumque a summis Romanis Pontificibus prædecessoribus nostris, ne latinus Sacerdos græco ritu, aut græcus latino utatur, districtius inhibemus, etiam sub pœnis perpetuæ suspensionis a Divinis, ne Presbyteri Græci latino more, & Latini græco ritu sub quovis licentiarum, & facultatum Missas, & alia divina officia Græci latino more, & Latini græco ritu celebrandi ab Apostolica Sede, vel ejus Legatis, ac etiam majori Pœnitentiario pro tempore existente obtentarum prætextu, Missam, & alia divina officia celebrare, vel celebrari facere præsumant.*

88. Idipsum multo antea tradiderat noster S. Magister 3. P. quæst. 74. art. 4. ubi postquam docuisset, non esse de necessitate Sacramenti, quod panis sit azymus, vel fermentatus, *quia in utroque confici potest*, subdit: *Conveniens autem est, ut unusquisque servet ritum suæ Ecclesiæ in Sacramenti celebratione .... Unde sicut peccat Presbyter in Ecclesia Latinorum celebrans de pane fermentato, ita peccaret Presbyter græcus in Ecclesia Græcorum celebrans de pane azymo, quasi pervertens Ecclesiæ suæ ritum.*

89. Idem summus Pontifex Benedictus prohibuit, ne Parochi latini suis Ciboriis Pyxidem cum particulis sub specie fermentati pro communione Græcorum, aut Græci sub specie azymi pro communione Latinorum retineant: *cum unusquisque Sacerdos nonnisi in suo sive græco, sive latino ritu Euchatistiam fidelibus porrigere debeat.* Prohibuit item laicis Latinis communionem a Græcis Presbyteris sub specie fermentati recipere. Græcis tamen laicis permittit, ut ubi parochiam Græcam non habent, possint, si velint, in Ecclesia latina Eucharistiam sub specie azymi a latinis Sacerdotibus sumere.

Quæ-

Queres *tertio*, *an reprehendi possit consuetudo Ecclesiæ latinæ, adhibendi parvas, exiles, ac rotundas hostiolas in consecratione Eucharistiæ?*

90. Resp., id ausos esse non paucos Novatores, tam Lutheranos, quam Calvinistas, qui per contemptum eas vocant *hostias nummularias*, *minutias nummarias*, *lentorem viscosum*, *nebulas*, & *spumam panis*. Easdem rejicit Ger. Jo. Vossius in Disp. XIX. *primo*, quia iis usus non est Christus: *secundo*, quia non repræsentant analogiam inter signum, & signatum; neque enim eam nutritionem corporalem exhibent, quæ sit signum nutritionis spiritualis: *tertio*, quia nec possunt vere, & proprie *panis* appellari, cum non habeat partes panis integrantes, scilicet nec inferiorem, sive basim, nec superiorem seu crustam, nec interiorem nempe medullam, nec subigantur, aut coquantur ad modum, quo pinsitur panis a pistoribus; *demum*, quia earumdem usum a mille annis ignoravit Ecclesia.

91. Sed hæ rationes exigui admodum momenti sunt. Nam quantum ad Christi institutionem, ipsi Calvinistæ, & Lutherani moderatiores fatentur, nihil aliud voluisse Christum nobis præcipere, quam hujus Sacramenti materiam esse panem triticeum. Ita & nos exemplo Christi usi sumus ad evincendum, posse Eucharistiam consecrari in pane azymo; non tamen inde intulimus, validam non esse consecrationem in pane fermentato.

92. *Secunda*, & *tertia* ratio prorsus infirmæ sunt; cum ut supra n. 25. probatum est, panis azymus sit verus panis, & nutritioni aptissimus; unde potest spiritualem nutritionem non minus, quam alius panis repræsentare. Neque interest, quod non pinsatur, nec coquatur, nec habeat partes integrantes sicut alius panis; sufficit, quod verus sit panis ex farina, & aqua compactus, ac igne coctus.

93. Postrema difficultas majoris est momenti; neque enim in promptu est determinare, quomodo, & quando hæc forma, & exilitas hostiarum inceperit. Antiquus certe fuit mos, ut non panis quicumque a fidelibus oblatus in sacrificio altaris adhiberetur, sed potius a fidelibus acceptaretur farina, ex qua panis pro sacrificio præparabatur. *Olim*, inquit Honorius Augustodunensis Scriptor XII. sæculi in *Gemma animæ* cap. 58., *Olim Sacerdotes a singulis domibus, & familiis farinam accipiebant, & inde Dominicum panem faciebant, quem pro populo offerebant*. Conficiebatur autem hic panis summa diligentia, ac devotione vel ab ipsis Sacerdotibus, aut Clericis, vel a sacris Virginibus, aut piis Matronis.

94. Has hostias fuisse sæculo VI. nostris multo grandiores, colligitur ex Cardinali Humberto, qui in sua azymorum defensione dicebat, ex *Oblatis*, nempe hostiis, *post consecrationem fractis cum populo communicari*; unde hostias grandiores fuisse oportet pro numero communicantium dividendas. Ut verò notat laud. mox Honorius, cum postea cœperit populus raro communicare, etiam hostiæ minoris magnitudinis fieri cœptæ sunt, ut *denarii formam* non excederent. Ceterum fateri oportet cum erudito P. Franc. Berlendo in Tract. *De oblationibus ad altare*, determinari non posse tempus, quo cœptum est adhiberi in Eucharistia hostias ex subtilissima materia, quæ non in clibano coquuntur, sed ferro ignito parantur. Interim nihil prorsus refert, sive antiquitus mos iste invaluerit, sive serius introductus fuerit: potuit enim Ecclesia illum jure suo adoptare, tum pro majori Sacramenti reverentia, ut scilicet fragmenta non facile decidant, tum pro communicantium commodo, quibus olim *particulæ* ex majori hostia recisæ distribuebantur; unde nunc etiam *particulæ* nomen servatum est pro iis minoribus hostiis, quæ pro communione fidelium consecrantur.

CAPUT III.

De aqua, quæ vino ante consecrationem permiscetur.

95. Tria in hoc capite, præeunte Angelico Præceptore, nobis exponenda sunt, nempe *primo* esse præceptum in Eucharistico sacrificio admiscendi vino paululum aquæ; *secundo* hoc præceptum non esse divinum, sed Ecclesiasticum, ita ut sine illa admixtione sit quidem illicita, valida tamen consecratio calicis: *tertio*, aquam illam ita admixtam converti in sanguinem Christi. Sit itaque

PROPOSITIO I.

Præceptum est, ut in consecratione calicis paululum aquæ vino admisceatur (a).

96. Hanc propositionem probat Angelicus 3. P. qu. 74. art. 6. „ *primo* quidem ex Christi institu-

(a) Primi, qui hanc mixtionem sustulerint, fuere Monophysitæ, quos Anastasius Sinaita in Ὁδηγῷ, *vinum merum sine aqua offerre* testatur, ut *exinde deprehendatur confiteri, Christum nuda, & simplici Deitate constare*. Idem tradit Nicephorus Lib. XVIII. *Histor.* cap. 53. Ab his edocti fuere Armeni, ad excludendam aquam a sacrificio Missæ: nam ut refertur apud P. Calanum Theatinum Tom. 1., Jo. Ozniensis Patriarcha coacta Synodo Armenorum, & Assyriorum in urbe Manasehierti definivit, *unam in Christo esse naturam, voluntatem unam, operationem unam, & esse a sacris auferenda fermentum, & aquam*. Hunc Armenorum errorem damnavit Synodus Trullana can. 32. In eo tamen illos obstinate perseverasse, colligitur ex Instructione Eugenii IV. qua jussit, ut *Armeni se cum universo orbe Christiano conforment, & eorum Sacerdotes in calicis oblatione paululum aquæ admisceant vino*. De Armenis videndus P. Christianus Lupus Augu-

„ tutione: *probabiliter* enim creditur, quod Dominus hoc Sacramentum instituerit in vino aqua permixto, secundum morem illius terræ; unde & Prov. IX. 5. dicitur: *Bibite vinum, quod miscui vobis*. *Secundo*, quia hoc convenit repræsentationi Dominicæ passionis: unde dicit Alexander I. Papa (Distinct. II. *De Consecr.* cap. 1. *Sacramentorum*): *Non debet in calice Domini aut vinum solum, aut aqua sola offeri ri, sed utrumque permixtum; quia utrumque ex latere ejus in passione sua profluxisse legitur*. *Tertio*, quia hoc convenit ad significandum effectum hujus Sacramenti, qui est unio populi Christiani ad Christum. *Quarto*, quia hoc competit ad ultimum effectum hujus Sacramenti, qui est introitus ad vitam æternam; unde Ambrosius dicit in Lib. V. *De Sacram.* cap. 1. *Redundat aqua in calicem, & salit in vitam æternam*".

97. Tres priores rationes attulit etiam sacrosancta Trident. Synodus Sess. XXII. cap. 7. inquiens: *Monet deinde S. Synodus, præceptum esse ab Ecclesia Sacerdotibus, ut aquam vino in calice offerendo miscerent, tum quod Christum Dominum ita fecisse credatur; tum etiam quia e latere ejus aqua simul cum sanguine exierit, quod Sacramentum hac mixtione recolitur; & cum aquæ in Apocalypsi B. Joannis populi dicantur, ipsius populi fidelis cum capite Christo unio repræsentatur*. Deinde vero in can. 9. ita definit: *Si quis dixerit .... aquam non miscendam vino in calice offerendo, eo quod sit contra Christi institutionem, anathema sit*.

98. Frustra autem Ger. Jo. Vossius ineptis cavillationibus has symbolicas rationes explodere nititur; *primum*, quia exemplum Christi incertum est, Scriptoribus sacris silentibus, & quia etiam desumptum est ex vinis Orientalibus, quæ cum fortiora sint, aqua temperari postulant, quod proinde exemplum ad nostra vina leviora trahi non potest, in quam rem adducit auctoritatem Durandi a S. Porciano, qui in IV. Dist. XI. quæst. 5. hanc primam congruitatem ex Christi exemplo, ut minus aptam, rejecit. *Secundam* rationem explodit Vossius, quia sancti Patres per aquam ex latere Christi defluxam intelligunt Sacramentum baptismi. *Tertiam* rationem infirmam putat, quia est symbolica: & *symbolica Theologia non est argumentativa*.

99. Sed non opus est multa attentione, ut cognoscamus, has esse meras nugas ex vitilitigandi prurigine ortas. Nam quantum ad primam, quamvis fateamur in Scripturis aperte non exprimi, Christum usum fuisse in institutione hujus Sacramenti vino aqua temperato, id tamen habemus ex veteri traditione; unde enim hic mos, qui in Ecclesia, fatentibus ipsis adversariis, est antiquissimus, oriri potuit, nisi ab exemplo Christi, & Apostolorum? S. Iræneus Lib. IV. cap. 53. de prima institutione loquens hæc habet: *Accipiens Dominus panem, suum esse corpus confitebatur, & temperamentum calicis, suum sanguinem confirmavit*. Et iterum Lib. V. cap. 2. *Quando*, inquit, *mixtus calix, & fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia Sanguinis, & Corpus Christi* (a). Nemo autem ex antiquis illam rationem indigitavit, hoc factum fuisse a Christo, vel ab Apostolis, quia vina erant nimis fortia, ut propterea necesse fuerit aquæ mixtione eorumdem vim retundere. Quæ ratio etiam ridicula esset ex alio capite, quod vinum Eucharisticum in tam modica quantitate sumatur, ut nihil ab ejus nativa vi metuendum sit.

100. Multo facilius exsufflatur alia Vossii cavillatio. Quid enim refert, quod aliquando Patres per aquam e latere Christi defluxam intellexerint Sacramentum baptismi? Annon potuerunt etiam asserere, aquam in calice vino mixtam repræsentare mixtionem aquæ, & sanguinis, quæ ex Christi latere prodivit? Quanta est repugnantia, ut eadem res plura, & diversa, non tamen contraria, repræsentet? Græci ut hoc expressius indicent, lanceola panem transfigunt dicentes: *Unus militum lancea latus ejus aperuit, statimque exivit sanguis, & aqua*; atque interea Diaconus aquam in calicem infundit.

101. Tertia deinum ratio, ait Vossius, est *symbolica*, adeoque nihil probat. Sed quis unquam asseruit, hanc rationem fuisse a S. Thoma, & a Patribus Trident., ut demonstrativam adhibitam ad probandum, aquam esse vino miscendam? Id evincitur ex veteri Ecclesiæ consuetudine, & postea hujus consuetudinis mystica, & rationabilis causa affertur. Ceterum S. Cyprianus Epist. LXIII. ad Cæcilium *Videmus*, inquit, *in aqua populum intelligi, in vino ostendi sanguinem Christi. Quando autem in calice aqua vino miscetur, Christo populus adunatur &c.* (b).

102.

stinianus ad can. 23. Concilii Trullani. Idem error fuit Græcis objectus ad Innocentio III. Lib. IV. *De sacrificio Missæ* cap. 32., a Guidone Carmelita in *Catalogo hæresum*, ab Alphonso de Castro, & nonnullis Scholasticis, auctoritate Magistri sententiarum deceptis; sed immerito, ut ostendit Jac. Goarius in not. ad Liturgiam Chrysostomi. Immo laud. mox Eugenius IV. asserere non dubitavit, *Romanam Ecclesiam, & antiquas omnes tum Latinorum, tum Græcorum Ecclesias semper in sacrificio obtulisse vinum aqua temperatum*. Nostri Novatores haud multum videntur hac de re solliciti, quamvis olim Lutherus contra Henricum VIII. scribens, mixtionem aquæ cum vino appellaverit *humanum figmentum*.

(a) Solet afferri etiam S. Hieronymus in cap. XIV. S. Marci dicens: *Formot Christos sanguinem suum in calice vino, & aquo mixtis*. Sed ille commentarius in novissimis editionibus Martianæi, & Valarsii, ut spurius, rejectus est.

(b) Benedictus XIV. De *Sacros. Missæ sacrificio* &.

102. Hæc porro Ecclesiæ consuetudo constat *primo* ex Constitutionibus vulgo Apostolicis, in quibus Lib. VIII. cap. 17. de Christo dicitur: *Miscens calicem ex vino, & aqua &c.* Deinde ex pervetustis liturgiis, ut sunt illæ S. Basilii, S. Cyrilli, & S. Joannis Chrysostomi, quæ in usu sunt apud Græcos; tum ex aliis S. Jacobi, & S. Marci, quæ quamquam falso illorum nomen præferant, sunt tamen admodum antiquæ. Eruditissimus Renaudotius in *Collect. Liturgiar. Orientalium* pag. 194. de aquæ mixtione loquens, *quam*, inquit, *omnes ecclesiasticæ Orientalium leges præscribunt*.

103. *Secundo* id etiam constat ex veteribus Patribus: nam Sanctus Justinus Martyr in *Apologia* II. quosdam Eucharisticæ mensæ ritus memorans, *Deinde*, ait, *ei qui fratribus præest, offertur panis & poculum aquæ, & vini*, & subinde: *Panis offertur, & vinum, & aqua*. Irenæi testimonium supra attulimus. Plura in rem nostram habet S. Cyprianus Epist. LXIII. ad Cæcilium, ubi disputans contra Aquarios: *In sanctificando calice Domini*, inquit, *offerri aqua sola non potest, quomodo nec vinum solum potest*. Et postea adaptat mixtioni aquæ in calice illud propheticum: *Bibite vinum, quod miscui vobis*. Ab aliis recensendis otium nobis faciunt moderni Sectarii, qui negare non possunt, consuetudinem admiscendi aquam cum vino in altari esse perantiquam, eam tamen ut *adiaphoram* habent, vel etiam ut *humanum commentum* rejiciunt, solita nempe audaci libertate non solum præsentem, sed etiam antiquam Ecclesiam contemnendi.

104. Objiciuntur verba can. 4. Concilii Aurelianensis celebrati anno 541., in quo statuitur, *ut nullus in oblationibus sacri calicis, nisi quod fructu vineæ speratur, & hoc sine aqua mixtum, offerre præsumat*.

105. Resp., ita quidem legi in veteribus editionibus, sed mendose; & legendum esse, dempta particula *sine*, *& hoc aqua mixtum*: ut legerunt Collectores conciliorum. Vossius haud inverisimiliter putat, Librariorum incuria fuisse positam particulam negativam *sine* loco particulæ *nisi*, & legi debere: & hoc *nisi* aqua mixtum; qui error Librarii facile contingere potuit, propter litterarum similitudinem.

PROPOSITIO II.

Permixtio aqua cum vino non est necessaria, ut valide Sacramentum Eucharistiæ conficiatur (a).

106. Prob. a S. Thoma art. 7. auctoritate S. Cypriani, qui in laud. Epist. ad Cæcilium, postquam dixisset, aquam esse vino in calice exemplo Christi admiscendam, subdit; *Si aliquis de antecessoribus nostris, vel ignoranter, vel simpliciter non hoc observavit, potest simplicitati ejus venia concedi*. Si autem, subdit Angelicus, aqua esset de necessitate Sacramenti, sicut est vinum, vel panis, non fuisset ille error tolerabilis.

107. Hoc argumento communiter post S. Thomam usi sunt Theologi, quibus tamen non subscribit Gaspar Juenin, qui putat, S. Martyrem eo loci non fuisse sollicitum de aqua vino miscenda, sed solum de vini usu, quem ignavi quidam Sacerdotes omittebant, propter persecutionis metum. Veruntamen ex hoc non evincitur, S. Cyprianum etiam de aquæ mixtione non fuisse locutum, quamquam eam nollet præcepti esse divini; quia facere oportet, quod Christus fecit, *& quod faciendum esse mandavit*; nullibi vero hanc mixtionem præcepisse legitur.

108. Sed quid aliis argumentis opus est, cum Ecclesia ipsa id declaraverit? Nam Synodus Tridentina superius nu. 97. laudata expresse asserit, præceptum esse *ab Ecclesia* Sacerdotibus, ut aquam vino in calice offerendo miscerent, Catechismus autem Romanus optimus ejusdem Synodi interpres P. II. cap. 4. num. 97. ita declarat: „ Sed „ quamvis aquæ admiscendæ rationes ita graves „ sint, ut eam *sine mortali peccato* prætermit„ tere non liceat, ea tamen si desit, *Sacramen„ tum constare potest*..... Hujus igitur Sacramen„ ti hæc duo tantum elementa sunt; ac merito „ pluribus decretis sancitum est, ne quid aliud „ præter panem, & vinum, quod nonnulli facere „ non verebantur, offerre liceat (b) “.

109. Obj. *primo*. S. Cyprianus laud. mox Epist. LXIII. ad Cæcilium, *Calix Domini*, inquit, *non est aqua sola, & vinum solum, nisi utrumque misceatur, quomodo nec Corpus Domini potest es-*

so. n. 11. ex Durando observat, aquam a Sacerdote benedici, non vinum; quia hoc Christum significat, cui nulla opus est benedictione; aqua vero significat populum, qui cum non sit omnino purus, benedictione indiget. In Missa autem Defunctorum aquam non benedici, quia nec populus in fine Missæ benediciter.

(a) Hæc propositio est contra veteres aliquos Scholasticos, qui putarunt consecrationem calicis cum solo vino esse irritam.

(b) Quamvis autem præceptum admiscendi paululum aquæ vino consecrando non sit divinum, Ecclesia tamen ab eo nunquam dispensavit. Sacra Congregatio anno 1635. die 30. Jan. consulta, an Armenis, qui uniri cum Ecclesia Romana petebant concedi posset, ut calici non admiscerent aquam, respondit *negative*, pluribus de causis, quarum quarta hæc erat, *quia semper Armeni petierunt a Sede Apostolica, ut ritus hujusmodi* (non permiscendi aquam) *eis permitteretur, & nihilominus eis semper fuit negatum. Nam Gregorius VII., ut in ejus Epist. L. 7., Alexander III., Callixtus III., Eugenius III. Eugenius IV., in dicto Concilio Florentino, Joannes XXII., Benedictus XI., & demum Paulus V. in Apostolicis litteris ad Melchisedech Patriarcham, nuncupatum Catholicum, hujusmodi ritum permittere expresse renuerunt.*

esse farina sola, nisi utrumque (scilicet farina, & aqua) *fuerit adunatum:* sed admixtio farinæ, & aquæ est de necessitate hujus Sacramenti : ergo pari ratione &c.

110. Resp. cum S. Thoma 3. P. qu. 74. art. 7. ad 1. similitudinem a S. Cypriano adhibitam esse attendendam, *quantum ad id, quod debet fieri, non autem quantum ad necessitatem: nam aqua est de essentia panis, non autem de essentia vini*. Id etiam patet ex ratione, quam S. Cyprianus affert, ut probet, aquam esse necessariam, nempe ut significetur coadunatio populi fidelis cum Christo; quam tamen coadunationem etiam per panem significari ibidem docet, inquiens: *In hoc ipso Sacramento populus noster ostenditur adunatus: ut quemadmodum grana multa in unum collecta, & commixta panem unum faciunt, sic in Christo, qui est panis cœlestis, unum sciamus esse corpus, cui conjunctus sit noster numerus, & adunatio*.

111. Dices. Idem S. Pater in eadem Epist. hæc habet: *Si in sacrificio, quod Christus est, nonnisi Christus sequendus est, utique id nos obaudire, & facere oportet, quod Christus fecit, & quod faciendum esse mandavit:* atqui Christus, ut nos supra probavimus, vinum limphatum consecravit: ergo & nos exemplum ejusdem sequi tenemur, & quidem ex divino ipsius mandato. Quamquam enim hoc mandatum non constet expresse ex sacris litteris, constat tamen ex Apostolica traditione. Immo Concilium III. Carthaginense can. 24. hanc traditionem vocat *Dominicam*.

112. Resp., exemplum Jesu Christi sufficere, ut idem & nos faciamus; non tamen semper includit præceptum idipsum faciendi. Sic nobis exemplum dedit consecrandi in pane azymo; neque propterea condemnatur ritus Ecclesiæ græcæ consecrandi in fermentato. Quando autem S. Cyprianus dicit, sequendum esse Christi exemplum, & mandatum, loquitur de consecratione facienda in vino, & non in aqua, ut contendebant *Aquarii*, & etiam quidam ignavi Sacerdotes, qui non audebant consecrare in vino, ne propter odorem cognoscerentur ut Christiani. Et hic erat S. Martyris scopus. Mixtio autem aquæ potest aliquo sensu appellari *Apostolica*, & *Dominica*, quia reipsa Christus hanc mixtionem adhibuit, & Apostoli eam servarunt, non tamen ut *essentialem* sacrificio altaris, quemadmodum panis, & vinum *essentialem* hujus sacrosancti sacrificii materiam constituunt.

113. Obj. *secundo*. Ex latere Christi Domini morientis exivit sanguis, & aqua; sed in hoc Sacramento fit commemoratio passionis Dominicæ: ergo sicut necessarium est vinum ad repræsentandum sanguinem, ita necessaria est mixtio aquæ ad repræsentandam aquam, quæ simul cum sanguine exivit.

114. Respondet Angelicus laud. art. 7. ad 2., in hoc esse discrimen, *quod effusio sanguinis directe pertinebat ad ipsam Christi passionem: est enim naturale corpori humano vulnerato, quod ex eo profluat sanguis. Sed effusio aquæ non fuit de necessitate passionis, sed ad demonstrandum effectum passionis, qui est ablutio a peccatis, & refrigerium contra ardorem concupiscentiæ. Et ideo aqua non seorsim offertur a vino in hoc Sacramento, sicut vinum offertur seorsim a pane: sed aqua offertur vino permixta, ut ostendatur, quod vinum per se pertinet ad hoc Sacramentum, tamquam de ejus necessitate existens, aqua autem, secundum quod adjungitur vino*.

115. Obj. *tertio*. Non licet miscere vino aquam artificialem, puta rosaceam, sicut non licet panem hujus Sacramenti compingere ex aqua artificiali; atqui hoc secundum ideo non licet, quia verus panis est materia essentialis hujus Sacramenti : ergo nec primum licebit ob eamdem rationem, quia mixtio aquæ est de necessitate Sacramenti.

116. Resp. cum S. Thoma in eodem art. 7. ad 3. utique posse aquam artificialem vino misceri, quantum ad Sacramenti valorem, quia, ut dictum est, mixtio aquæ cum vino non est de necessitate Sacramenti; non autem posse, quantum ad præceptum, quod exigit aquam *naturalem*, non *artificialem*. Subdit Angelicus, id etiam illicitum esse, *quia de latere Christi pendentis in cruce aqua vera profluxit, non humor phlegmaticus, ut quidam dixerunt, ad ostendendum, quod corpus Christi erat vere compositum ex quatuor elementis... Quia vero admixtio aquæ ad farinam est de necessitate hujus Sacramenti, utpote constituens substantiam panis, si farinæ admisceretur aqua rosacea, vel quicumque alius liquor, quam vera aqua, non posset ex eo confici Sacramentum, quia non esset verus panis*.

117. Obj. *quarto*. S. Bernardus Epist. LXIX. saltem dubius hæsisse videtur, an sine aquæ admixtione possit hoc Sacramentum perfici: inquit enim: *Ajunt tamen, nescio quem alium aliud sensisse scriptorem, non posse videlicet absque tribus, idest pane, vino, & aqua, hoc sacrificium esse; ut si quodlibet horum deesse contigerit, reliqua non sanctificentur. Sed de hujusmodi unusquisque in suo sensu abundet*.

118. Resp., scopum S. Abbatis non fuisse dirimendi hanc quæstionem de mixtione aquæ cum vino, quæ ei proposita non erat, sed examinandi, quod contigerat, quando nempe cum vinum non fuerit post consecrationem repertum in calice, Sacerdos immisit vinum non consecratum *super hostiæ sacratæ partem;* quod factum laudat Bernardus, putans liquorem, non quidem in sanguinem Christi mutatum, *sacrum tamen fuisse ex contactu corporis sacri:* quod præter Scholasticos sensisse etiam Jacobum de Vitriaco adnotat Mabillonius ibidem. Bernardus autem pergens dicit: *Ajunt tamen &c.*; unde verba postrema, *sed hujusmodi &c.*, videntur restringi de-

bere ad *sanctificationem* solam, de qua sermo erat.

PROPOSITIO III.

Aqua vino permixta convertitur in Sanguinem Christi.

119. S. Thomas probat 3. P. quæst. 74. art. 8. hanc propositionem, refutando opiniones contrarias. Quidam enim dicebant, vino converso in sanguinem Christi, aquam remanere in sua natura. Sed hoc est falsum, „ quia, inquit S. Doctor, in Sacramento altaris post consecrationem nihil est, „ nisi corpus, & sanguis Christi. Sicut enim Ambrosius dicit in Lib. *De initiandis* cap. 9., *ante benedictionem alia species nominatur, post benedictionem corpus Christi significatur:* alioquin non totum adoraretur veneratione latriæ ".

120. „ Alii vero dixerunt, prosequitur Doctor Aquinas, quod sicut vinum convertitur in sanguinem, ita aqua convertitur in aquam, quæ de latere Christi fluxit. *Sed nec hoc rationabiliter dici potest, quia secundum hoc, aqua seorsim consecraretur a vino, sicut vinum a pane* ".

121. His repudiatis opinionibus Angelicus aliam amplectitur, quam Innocentius III. cap. *Cum Marthæ* ut *probabiliorem* proponit, *quæ asserit, aquam cum vino in sanguinem transmutari*. Ex quo autem doctissimus ille Pontifex hanc sententiam solum *probabiliorem* appellaverit, inferunt bene multi Theologi, eamdem in certis fidei dogmatibus numerari haud posse; quibusdam tamen aliis reclamantibus, qui oppositam opinionem ut *hæreticam* reprobare non dubitant.

122. Paulo ante Innocentium, qui ann. 1198. Apostolicam Petri Cathedram conscendit, hæc quæstio in Galliis fuerat excitata, ut videri potest apud Baronium ad ann. 1188., ubi prolixam affert Epistolam Gaufridi Monachi Cisterciensis ad Cardin. Episcopum Albanensem varias veterum, & eorum, qui tunc florebant, Theologorum hac de re sententias exponentis. Quid Cardinalis responderit incompertum est; & nonnisi divinando Baronius scribere potuit, *aliud non respondisse, quam quod credidit, & custodivit semper S. Romana Ecclesia, nempe aquam simul & vinum transubstantiari in sanguinem Christi*. Sed, ut mox vidimus, Innocentius III. hoc solum *probabilius* judicavit. V. Drouven *De re Sacr.* Lib. IV. q. 2. cap. 3. §. 4.

Quæres, *an aqua immediate convertatur in sanguinem, an prius in vinum, & deinde in sanguinem Christi?*

123. S. Thomas in 3. P. q. 74. art. 8. docuit, *probabilius* aquam converti in vinum, & vinum in sanguinem: unde colligit, nonnisi parum de aqua esse vino miscendum: *præcipue si vinum sit debile, quia si tanta fieret appositio aquæ, ut solveretur species vini, non posset perfici Sacramentum*. Reipsa Eugenius IV. in sæpe memorata Instructione ad Armenos præcipit, ut *modicissima* aqua vino admisceatur.

124. Huic Angelici doctrinæ non pauci suffragati sunt ex veteribus Theologis. Immo & Innocentium III. ejusdem fuisse opinionis in loco sup. n. 121. citato colligitur ex toto contextu, & ex iis, quæ habet Lib. IV. *De Sacrificio Missæ* cap. 29. Tam multi autem numerabantur olim hujus doctrinæ patroni, ut vere dicere potuerit Catechismus Rom. P. II. cap. 4. n. 17., *Ecclesiasticorum scriptorum sententia, & judicio aquam illam in vinum converti*. Sed pro hac opinione consulendus omnino noster Card. Raym. Capisucchi in prima suarum Controversiarum, quas Romæ edidit anno 1670. Aliqui inde repetunt ritum FF. Prædicatorum, Carthusianorum, aliorumque, qui ante inchoationem Missæ aquam vino miscent, ut sufficiens habeatur tempus, quo possit in vinum converti. Verum ergo potius crediderim, id convenienter fieri, ut quemadmodum panis, ita & vinum, antequam inchoetur Sacrificium, paratum sit.

125. Haud sum nescius, hanc opinionem conversionis aquæ in vinum communiter explodi a modernis Philosophis, qui præter rationes varia afferunt experimenta, ut ostendant, aquam posse, etiam post longum tempus, a vino separari. Illis assentitur noster Drouvenius *De re Sacram.* Lib. IV. cap. 3. §. 4. Sed illud mihi explicatu difficile videtur, quomodo hæc sententia conciliari possit cum doctrina Theologorum communi, quod si tantum aquæ calici infundatur, ut vini species solvatur, aut sensibiliter alteretur, Sacramentum non perficiatur. Vinum enim semper remanet incorruptum in memorata Philosophorum sententia, & semper poterunt ipsius particulæ a particulis aquæ separari; aqua autem *immediate* in Christi sanguinem convertitur: quid ergo deerit perfectioni Sacramenti? Clarissimus, & acutus Theologus P. Laurentius Berti putavit, salvari posse S. Thomæ, aliorumque sententiam de conversione aquæ in vinum, quatenus particulæ aquæ, licet propriam naturam conservent, ita tamen cum vini particulis commisceantur, *ut propriam formam, & consistentiam amittant, ac prorsus videantur evanuisse*. Certe Philosophi moderni, qui rejectis formis substantialibus Peripateticorum, solam agnoscunt in diversis mixtis diversam partium combinationem, facile admittere possunt, aquam dissolutis suis partibus in vinum converti, quomodo in vapores ignis actione dissolvitur. Sed hæc viderint alii.

CAPUT IV.

De forma Sacramenti Eucharistiæ.

126. Præmittendam existimo doctrinam nostri S. Magistri, quæ multam lucem afferet iis, quæ dictu-

cturi sumus de forma hujus Sacramenti. Observat igitur S. P. qu. 78. art. 1. „ hoc Sacramentum ab aliis Sacramentis differre in duobus. *Primo* quidem quantum ad hoc, quod hoc Sacramentum perficitur in consecratione materiæ, alia vero Sacramenta perficiuntur in usu materiæ consecratæ. *Secundo*, quia in aliis Sacramentis consecratio materiæ consistit solum in quadam benedictione, ex qua materia consecrata accipit *instrumentaliter* quamdam spiritualem virtutem, quæ per ministrum, qui est instrumentum, potest ad instrumenta inanimata procedere; sed in hoc Sacramento consecratio materiæ consistit in quadam miraculosa conversione substantiæ, quæ a solo Deo perfici potest: unde minister in hoc Sacramento perficiendo non habet alium actum, nisi prolationem verborum ".

127. „ Et quia forma debet esse conveniens rei, ideo forma hujus Sacramenti differt a forma aliorum Sacramentorum in duobus. *Primo* quidem, quia formæ aliorum Sacramentorum importat usum materiæ, puta baptizationem, vel consignationem; sed forma hujus Sacramenti importat solam consecrationem materiæ, quæ in transubstantiatione consistit: puta cum dicitur: *Hoc est corpus meum*, vel *Hic est calix sanguinis mei*. *Secundo*, quia formæ aliorum Sacramentorum proferuntur ex persona ministri, sive per modum exercentis actum, sicut cum dicitur, *Ego te baptizo*, vel *Ego te confirmo &c.*; sive per modum imperantis, sicut cum in Sacramento Ordinis dicitur, *Accipe potestatem &c.*; sive per modum deprecantis, sicut in Sacramento Extremæ-Unctionis dicitur: *Per istam unctionem, & nostram intercessionem &c.* Sed formam hujus Sacramenti profertur, quasi ex persona ipsius Christi loquentis, ut detur intelligi, quod minister in perfectione hujus Sacramenti nihil agit, nisi quod profert verba Christi ".

128. His præhabitis *primo* inquiremus, an Christus Dominus in institutione hujus Sacramenti aliquam formam protulerit: *secundo*, quænam sit propria forma consecrationis panis: *tertio*, quænam sit forma consecrationis calicis.

PROPOSITIO I.

Christus Dominus non occulta benedictione, sed certis quibusdam verbis usus est in consecratione panis, & vini (a).

129. Hæc propositio probatur luculentis, atque disertis nonnullorum sanctorum Patrum verbis, ac præcipue S. Jo. Chrysostomi, qui in Hom. V. in Matth. hæc habet: „ Dixit Christus: *Hoc est corpus meum*, & rem simul cum verbo perfecit. Et in Homil. *De proditione Judæ* inquit: Sacerdotis ore verba proferuntur, & Dei virtute consecrantur, & gratia, *Hoc est*, ait, *corpus meum*. Hoc verbo proposita consecrantur; & sicut illa vox, qua dixit: *Crescite, & multiplicamini*, semel quidem edita est, sed de omni tempore sensit effectum, ita & vox illa, *hoc est corpus meum* semel quidem a Christo dicta est, sed per omnes mensas Ecclesiæ usque ad hodiernum diem, & usque ad ejus adventum præstat sacrificio firmitatem ".

130. S. Joannes Damascenus Lib. IV. *De fide orthod.* cap. 12. „ Sicut, inquit, Deus dicendo, *fiat lux*, fecit lucem, ita dicendo, *Hoc est corpus meum*, *hic est sanguis meus*, perfecit hoc Sacramentum. "

131. Nec minus aperte loquitur latini Patres: nam Tertullianus Lib. IV. *contra Marcionem* cap. 40. *Acceptum panem*, inquit, *& distributum di-* sci-

(a) Plures hac de re enumerat veterum Theologorum sententias Christoph. *A capite fontium* Ord. S. Francisci Episcopus Cæsariensis in epist. ad Sixtum V. præmissa Tract. *De necessaria correctione Theologiæ scholasticæ*. *Prima* est, quam S. Thomas 3. P. qu. 78. art. 1. ad 1. refert & refellit, Christum nullis verbis, sed sola arcana, & interna benedictione, seu oratione ad suum Patrem, panem, & vinum consecrasse. Hanc tribuunt Christophorus duobus Innocentiis III. & IV., Gabrieli, Godofredo Pictaviensi, & Guill. Durando, quibus Alph. Salmeron Tom. IX. *Comment.* Tract. XIII. assentire videtur, addens alios celebres Scriptores, cujusmodi sunt Franc. Mayronius, Odo Cameracensis, Titelmannus, Michael Episcopus Moguntinus ac præcipue Ambrosius Catharinus in duobus Opusculis ad Synodum Tridentinam missis. Concludit autem, Synodum Tridentinam ab hac quæstione dirimenda *prudenter* abstinuisse, quamvis nonnulli Theologi id peterent. Attamen Vasquez in 3. P. Disput. 97. cap. 2. eam reputat aliqua theolog. nota dignam, & Suarez Disput. 57. sect. 1. eumdem opinionem ut *temerariam* rejicit. Laudatus Christophorus *A capite fontium* vult, Christum præter internam benedictionem aliquo externo signo usum fuisse. *Altera* opinio, quam S. Thomas dudum refutat, dicit consecrationem factam a Christo fuisse *quibusdam verbis nobis ignotis*. *Tertia* pariter ab Angelico rejecta concedit, factam quidem fuisse consecrationem iis verbis, *Hoc est corpus meum*, *Hic est calix sanguinis mei*, sed bis prolatis, scilicet ante distributionem, & in ipsa distributione, ut nempe *primo* effecerint conversionem panis, & vini in corpus, & sanguinem Christi, *secundo* autem designaverint eamdem conversionem jam factam. Ita censuit inter alios Steph. Æduensis *De Sacramento altaris* cap. 4. *Postrema* est communior, Christum consecrasse iisdem verbis, quibus nos consecramus, semel prolatis. Sed istius sententiæ patroni adhuc disputant, an *benedictio*, quam referunt sacri Scriptores, fuerit quædam præparatio ad consecrationem, an ipsa consecratio; quod postremum docet Angelicus, ut mox videbimus.

scipulis corpus suum illum fecit, *hoc est corpus meum*, *dicendo*.

132. S. Ambrosius, seu ut quidam volunt, vetustus auctor Librorum *De Sacram.* inter Opera Ambrosii Lib. IV. cap. 4. *Consecratio*, ait, *quibus verbis est*, *& cujus sermonibus? Domini Jesu .... ergo sermo Christi hoc conficit Sacramentum*. Quod vero Ambrosius repetit *De initiandis* cap. 9. inquiens: *Sacramentum istud*, *quod accipis*, *Christi sermone conficitur*. Ab aliis allegandis supersedeo.

133. Ob. *primo*. Ex historia Evangelica Matth. XXVI. 26. habemus, quod *accepit Jesus panem*, *& benedixit*, *ac fregit*, *deditque discipulis suis*, *& ait: accipite*, *& comedite*, *hoc est corpus meum*. *Et accipiens calicem gratias egit*, *& dedit illis dicens: bibite ex eo omnes; hic est enim sanguis meus &c.* Porro Christi benedictio, & gratiarum actio vana, & superflua existimari non potest, sicuti quando panes benedixit, eos quoque multiplicavit Matth. XIV. Unde etiam ab Apostolo 1. Corinth. X. 17. calix consecratus vocatur *calix benedictionis*.

134. Resp. S. Thomas 3. P. quæst. 78. art. 1. ad 2. post varias relatas, & rejectas Theologorum opiniones respondet *primo*, Evangelistas non semper eumdem ordinem in recitando servasse, quo res sunt gestæ, ut observavit S. Augustinus Lib. *De consensu Evangel.* capp. 30. 31., & 45.; unde intelligendum est, ordinem rel gestæ sic exprimi posse, *Accipiens panem benedixit dicens*, *hoc est corpus meum*, *& deinde fregit*, *& dedit discipulis suis*: „ Sed idem sensus, subdit Angelicus, haberi potest, etiam verbis Evangelii non „ mutatis. Nam hoc participium *dicens* concomitantiam quamdam importat verborum prolatorum ad ea, quæ præcedunt. Non autem oportet, quod hæc concomitantia intelligatur solum „ respectu ultimi verbi prolati, quasi Christus „ tunc ista verba protulerit, quando dedit discipulis suis: sed potest intelligi concomitantia respectu totius præcedentis, ut sit sensus: *dum* „ *benediceret*, *frangeret*, *& daret discipulis suis*, „ *hæc verba dixit: Accipite &c.*

135. Neque vero vacua, & inanis dici debebit Christi benedictio, etiamsi consecratoria non fuerit; fuit enim, ut aliqui volunt, dispositio ad tanti Sacramenti institutionem (*a*). Quamquam nihil obstat, ut cum nostro Angelico nomine *benedictionis* ipsam consecrationem intelligamus factam iis verbis, *Accipite &c.* Vid. P. Bern. de Rubeis Dissert. XXVII. *De gestis*, *& scriptis*, *ac doctrina S. Thomæ* cap. 3., ubi multa sacra eruditione sententiam hanc illustrat, ac confirmat.

136. Calix autem, quem Apostolus vocat *benedictionis*, est ipse calix jam consecratus; sicut cum subdit, *panis*, *quem frangimus*, intelligit panem consecratum, utique iis verbis: *Hoc est corpus meum: hic est calix sanguinis mei*.

137. Inst. *primo*. Innocentius III. Lib. IV. *De mysterio Altaris* cap. 6. postquam retulisset eorum opinionem, qui volebant, Christum, cum panem benedixit, protulisse verba formæ, *hoc est corpus meum*, & postea eadem verba repetiisse, quando illud dedit discipulis, subdit: *Sane dici potest*, *quod Christus virtute divina confecit*, *& postea formam expressit*, *sub qua posteri benedicerent*. Hæc Innocentius, antequam Pontificatum adeptus esset.

138. Respondet Angelicus prædicta verba Innocentii *opinative* magis dicta esse, quam *determinative*. Ipse tamen S. Doctor censet, benedictionem Christi *aliquibus verbis* factam esse. Neque vero admittit eorum opinionem, qui dixerunt factam fuisse illam benedictionem *quibusdam aliis verbis nobis ignotis*; non inquam hanc opinionem admittit, *quia*, subdit, *benedictio consecrationis nunc perficitur per recitationem eorum*, *quæ tunc acta sunt*: *unde si tunc per hæc verba non est facta consecratio*, *nec modo fieret*.

139. Pariter refellit Angelicus aliam quorumdam opinionem existimantium, Christum bis protulisse ea verba *Hoc est Corpus meum*, *primo* quidem secrete ad consecrandum, *secundo* manifeste ad instruendum. Hanc inquam opinionem refellit, *quia Sacerdos consecrat*, *proferens hæc verba*, *non ut a Christo in occulta benedictione dicta*, *sed ut publice prolata*. *Unde cum non habeant vim hujusmodi verba*, *nisi ex Christi prolatione*, *videtur*, *quod etiam Christus manifeste ea proferens consecraverit*.

140. Instat *secundo* Salmeronius impugnando expositionem Evangelici textus factam a Sanct. Thoma, tamquam *confundentem*, *quæ distincte dicta sunt a Christo*. Addit, *non esse verisimile*, *illa verba tantum durasse*, *quantum fractio pro duodecim*, *atque porrectio*. Demum illam expositionem *aperte litteræ græcæ repugnare*, quæ habet: *Et cum benedixisset*, *& fregisset*, *dedit discipulis suis dicens: hoc est corpus meum*.

141. Resp., commentitiam prorsus esse illam *confusionem*, quam Salmeronius objicit expositioni S. Thomæ, & quam nec Angelicus acutissimo suo ingenio, nec alii doctissimi Interpretes viderunt. Sane Estius gravissimus Scripturæ sacræ Commentator ad hunc locum ita pronunciare non dubitavit: „ *Errant autem vehementer*, qui putant hac benedictione, & non prolatione verbo- „ rum

(*a*) Gui" Estius in Commentar. ad hunc loc. *Ista benedictio*, inquit, *fuit quædam invocatio cum gratiarum actione pro institutione tanti Sacramenti ...... Quamvis enim Dei benedicere sit benefacere; Christus tamen ut homo*, *sicut multa petiit orando*, *ita & bene precatus est interandum*, *expectans effectum a Deo*, *& simul effectum tribuens*, *ut Deus*. Ita Comment. autem 1. Corinth. X. 16. multis ostendit, hæc tria *benedicere*, *gratias agere*, *& consecrare esse inter se diversa*.

„ rum *Hoc est corpus meum* Dominum conse-
„ crasse corpus suum." Conjectura autem Salmeronii, quod non sit *verisimile illa verba tantum durasse &c.* laborat falso supposito, quod S. Thomas docuerit, hæc verba *Accipite &c.* tamdiu durasse, quamdiu facta fuerit benedictio, fractio, & distributio: cum potius nihil aliud innuat, quam illud participium *dicens* conjungendum esse cum actionibus, quæ præcesserant, benedicendi, & frangendi, & postea cum ipsa porrectione. Postrema observatio Salmeronii ex fonte græco est plene falsa. Ita enim habet sacer textus: εὐλογήσας ἔκλασε, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἶπε, &c. *Benedicens fregit, & dedit discipulis suis, & dixit: accipite, comedite, hoc est corpus meum.*

142. Sic pariter intelligi debet, quod habet S. Marcus cap. XIV. 23. seq. *Et accepto calice gratias agens dedit eis, & biberunt ex eo omnes: & ait illis: Hic est sanguis meus novi testamenti, &c.* Patet enim esse in his verbis aliquam transpositionem, ut prius Christus ea verba protulerit: *Hic est sanguis meus*, & postea discipulis dederit calicem, ex quo omnes biberint. Et reipsa ita rem narrant alii Evangelistæ, atque etiam S. Paulus 1. Corinth. XI. 25.

143. Instat *tertio* Salmeronius, Christus sola benedictione consecravit panem, quem duobus discipulis euntibus in Emmaus porrexit: dicitur enim Lucæ ult. 20., quod *accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis*, nulla facta verborum consecrationis mentione. Illum enim panem fuisse consecratum, aliqui Sancti Patres docuerunt.

144. Resp., argumentum hoc esse negativum. Quamquam enim Lucas nihil de consecratione memorat, illa tamen subintelligi debet, cum in institutione Sacramenti illam adhibuerit. Certe mirum esset, Discipulorum apertos fuisse oculos, ut Dominum cognoscerent, si nihil aliud ipse fecisset, quam frangere panem, illumque porrigere.

145. Ob. *quarto* Salmeronius nonnullas rationes, sed illam præcipue, qua qui nostram sententiam tuentur, *in multos incidunt scopulos pene inextricabiles*; nempe quid demonstret pronomen *hoc*, tum verbum *est* quid significet, tum etiam an tota illa clausula *enuntiative*, an *recitative* sit accipienda: quæ omnes difficultates facile evitantur, dicendo Christum illis verbis non consecrasse, quibus nos consecramus. Unde infert, hanc sententiam esse alteri præferendam, secundum illud dictum Salomonis Prov. XIV. *Doctrina prudentium facilis.*

146. Resp., alium omnino esse verborum Salomonis sensum, ut minime possit præsenti materiæ adaptari. In Hebræo est *viro prudenti sapientia res est facilis*, nempe prudentiam suppeditare media ad scientiam facile acquirendam. Porro jactata contrariæ sententiæ emolumenta possent quidem nos allicere ad eam libenter amplectendam, si certis initeretur fundamentis; non autem illam reddere aut veram, aut saltem probabilem. Ceterum difficultates, quas Salmeronius dicit *inextricabiles*, suo loco enodabuntur.

147. Ob. *postremo*. Multi Theologi Orientales crediderunt, Christum panem, & vinum consecrasse, antequam eadem symbola suis discipulis distribueret. Ita Gregorius Abulfaragius in *Demonstrationibus intellectualibus*, Dion. Barsalibi in *Commentar. in Liturgiam S. Jacobi* cap. 15., aliique apud Renaudotium in *Collect. Liturgiarum Orient.*: ergo facta jam fuerat donorum conversio, antequam Christus ea discipulis distribuens verba illa proferret: *Hoc est corpus meum &c.*

148. Resp., mirandum non esse, aliquos inter Orientales Theologos ita sensisse, quandoquidem, ut supra num. 129. in nota dictum est, etiam inter Latinos non defuerunt, qui putarent, Christum potestate *excellentiæ* absque omni forma verborum hoc Sacramentum perfecisse, post autem verba protulisse, sub quibus alii postmodum consecrarent. Sed hanc nonnullorum sententiam una cum S. Thoma, aliisque Theologis falsam esse ostendimus.

PROPOSITIO II.

Forma consecrationis panis in sacrificio Altaris sita est in istis Jesu Christi verbis: Hoc est corpus meum; *& vini in his aliis:* Hic est calix sanguinis mei. (a)

149. Hæc veritas satis demonstrata videri potest ex iis, quibus mox ostensum est, a Christo Do-

(a) Hac propositione primo impugnatur error Novatorum, qui nos calumniantur, *quasi hisce verbis vim quamdam, velati magicam, panem, & vinum in corpus, & sanguinem Domini mutandi tribuamus.* Ita Jo. Franc. Buddeus in *Instit. Theol. Dog.* Lib. V. cap. 1. §. 13., addens, in Ecclesia Lutherana consecrationem fieri *per verba institutionis, accedente usu, ut cum pane, & vino corpus, & sanguis Christi ad veram manducationem, & bibitionem uniri credantur.* Hac doctrina viam sibi sternunt Lutherani ad alios capitales errores contra transubstantiationem, & præsentiam Christi realem extra usum Eucharistiæ; quos errores suo loco confutabimus. Calvinistæ, & Sociniani, qui conversionem panis, & vini in verum corpus, & sanguinem Christi inficiantur, nullam agnoscunt, nec agnoscere possunt veri nominis consecrationem; ac propterea verba Christi nulli alii usui esse volunt, quam ad fidem in nobis excitandam. Ita Calvinus Lib. IV. *Instit.* 17. §. 39.

Sed alia hic nobis sententia confutanda est, nempe Græcorum, & quorumdam Latinorum, qui eis consentiunt, contendentium, ad plenam symbolorum consecrationem non sufficere illa Christi verba, sed necessario requiri invocationem Spiritus sancti, quam vocant ἐπίκλησιν; & quæ a Latinis præmittitur verbis consecratoriis, a Græcis autem iisdem subjicitur; unde Marcus Ephesius librum, quem contra Latinos de hoc argumento conscripsit, hoc titulo nuncupavit *Quod non solis verbis Dominicis Eucharistia consecratur*,

Domino panem, & vinum iisdem verbis in ultima cœna fuisse consecratum, ut proinde nobis exemplum, & præceptum reliquerit, sicut de materia, ita etiam de forma hujus sacrosancti sacrificii, ut quemadmodum ille fecit, ita & nos faciamus in ejus commemorationem.

150. Probatur *secundo* ex sanctis Patribus latinis, & græcis. Inter primos Tertullianus Lib. IV. *contra Marcionem* cap. 40., & Ambrosius, sive vetustus auctor sub ejus nomine *de Sacramentis* cap. 4., tum verus Ambrosius in Lib. *De initiandis* cap. 9. supra allegati n. 131., & 132. id aperte asserunt.

151. S. Augustinus in Serm. CCXXVII. *Panis ille*, inquit, *quem videtis in altari*, *sanctificatus per verbum Dei*, *corpus est Christi*. *Calix ille*, *immo quod habet calix*, *sanctificatum per verbum Dei*, *sanguis est Christi*. Ac de Patribus latinis nemo fere dubitat. De Græcis potissimum lis movetur. Nonnulla itaque ipsorum testimonia afferenda sunt.

152. Et *primo* nobis favet S. Irenæus Lib. V. *contra Hæreses* cap. 2. inquiens: *Quando ergo mixtus calix*, *& fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia sanguinis*, *& corporis Christi*.

153. Favet deinde S. Gregorius Nyssenus in *Orat. Catechetica* inquiens: „ Panis statim per verbum in corpus mutatur, ut dictum est a Christo: *Hoc est corpus meum*. "

154. Denique omissis aliis nonnullis, Joan. Chrysostomus, cui plurimum deferunt Græci, Hom. II. in 2. epist. ad Timoth. *Sacra ipsa oblatio*, inquit, *sive illam Petrus*, *sive Paulus*, *sive cujusvis meriti Sacerdos offerat*, *eadem est*, *quam dedit Christus ipse discipulis suis*, *quamque Sacerdotes nunc quoque conficiunt*. *Nihil habet ista minus*, *quam illa*. *Quamobrem? quia non hanc sanctificant homines*, *sed Christus*, *qui illam ante sacraverat*. *Quemadmodum enim verba*, *quæ locutus est*, *eadem sunt*, *quæ Sacerdos nunc quoque pronunciat*, *ita & oblatio eadem est*. Ex his porro Ss. Patrum dictis aperte sequitur, conversionem sacrorum munerum non fieri, nisi virtute verborum quæ Sacerdos profert ex persona Christi: *Hoc est corpus meum*, *Hic est calix sanguinis mei*.

155. Prob. *tertio* hæc veritas ex ipsa liturgia Græcorum, in qua hæc Christi verba: *Hoc est corpus meum*, *quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum*; atque hæc alia: *Hic est sanguis meus novi testamenti*, *qui pro vobis*, *& pro multis effunditur in remissionem peccatorum*, hæc inquam verba clara, & elata voce a Sacerdote sacra operante pronunciantur; populus autem eadem confirmans respondet; *Amen*. Ex hoc doctissimus Cardinalis Bessarion *De Sacram. Euchar.* suis contribulibus ostendebat, proprie dictam donorum conversionem iis verbis perfici; quia nempe populus respondens *Amen* contestatur verum esse, quod Sacerdos de corpore, & sanguine Christi elata voce pronunciaverat, utrumque scilicet sub iis speciebus contineri: non ergo in subsequenti Spiritus sancti invocatione hanc conversionem fieri, cum facta jam sit. Ita doctissimus Cardinalis.

156. His accedit illa ratio Catechismi Rom. P. II. n. 19. „ Forma ea est, qua illud significatur, „ quod in hoc Sacramento efficitur: cum autem „ hæc verba id, quod fit, significent, ac declarent, hoc est, panis conversionem in verum „ Domini nostri corpus, sequitur formam in illis „ ipsis verbis constituendam esse. "

157. Accedit & illa, veritatem illorum verborum, quæ Sacerdos ex persona Christi profert, *Hoc est &c.* constare non posse, nisi in eorumdem pronunciatione reipsa fiat panis, & vini in corpus, & sanguinem Christi conversio. Et quidem, ut scite docet S. Thomas quæst. 78. art. 2., non debuit significari conversio *in fieri*, seu quæ tunc incipiat fieri, sed in *facto esse*, *quia hæc conversio non est successiva*, *sed instantanea*. Alias rationes afferunt Petrus Arcudius, in *Concordia* Lib. III. cap. 31., Leo Allatius, Card. Bessarion, aliique contra Græcos, eorumque fautores disputantes.

158. Jure igitur, meritoque Eugenius IV. in Instruct. pro Armenis ita definivit: *Forma hujus Sacramenti sunt verba Salvatoris*, *quibus hoc confecit Sacramentum*. *Sacerdos enim in persona Christi loquens hoc conficit Sacramentum*. *Nam ipsorum verborum virtute substantia panis in corpus Christi*, *& substantia vini in sanguinem convertuntur*. Et Concilium Trident. Sess. XIII. cap. 3. *Semper*, inquit, *hæc fides in Ecclesia Dei fuit*, *statim post consecrationem verum Domini nostri corpus*, *verum ejus sanguinem sub panis*, *& vini specie una cum ipsius anima*, *& divinitate existere*. Etsi autem expres-

Hæc quorumdam Græcorum sententia inter Latinos aliquos invenit patronos initio hujus sæculi. Nam doctissimus P. Anton. Augustinus Toutteus e Congregatione S. Mauri in sua præclara editione Operum S. Cyrilli Jarosolymitani Dissert. III. invocationem Spiritus sancti adeo necessariam esse vult, ut sine illa conversio donorum in corpus, & sanguinem Christi non fiat. Eamdem sententiam majori adhuc conatu propugnavit Petrus Le Brun ex cœtu Oratoriano in Tom. III. suæ *Explicationis litteralis*, *historicæ*, *& dogmaticæ precum*, *& cæremoniarum Missæ*, contendens, plenam, & adæquatam consecrationis formam non constitui, nisi ex omnibus precibus simul cum verbis Christi Domini conjunctis; quam suam opinionem mordicus postea defendit contra P. Bougeant, & contra Ephemerides Trevoltianas. Hæc tamen duorum Gallorum sententia fuit a communi Theologorum choro impugnata, præcipue vero a clarissimo nostræ Familiæ lumine Jos. August. Orsi in Dissert. *De invocatione Spiritus sancti in Liturgiis Græcorum*, *& Orientalium* Mediol. 1731.

presse ibidem minime dicatur, quibusnam verbis hæc consecratio fiat, facile tamen constat, Concilium loqui de illa eadem consecratione, qua Christus Dominus hoc tam mirabile Sacramentum in ultima cœna instituit, *cum post panis, vinique benedictionem, se sive ipsius corpus illis præbere, ac suum sanguinem*, *disertis, ac perspicuis verbis testatus est*. Ita enim habet ibidem cap. 1. (a).

159. Ob. *primo* cum Apostata Spalatensi Lib. V. *De Republ. Ecclesiast.* cap. 6. neque Evangelistæ, neque S. Paulus, cui ab ipso Christo revelatum creditur totum illud, quod in Eucharistiæ institutione factum fuit, peculiarem consecrandi formam tradiderunt, sed tantummodo εὐλογίας καὶ εὐχαριστίας *benedictionis*, *gratiarum actionis* generali vocabulo mentionem faciunt, ut proinde eamdem consecrationis formam Christus libertati Ecclesiæ reliquisse videatur. *Præterea* nec liquido constat, quænam formula Apostoli usi sunt, unde natæ sunt in diversis Ecclesiis diversæ, & dissimiles liturgiæ. *Tertio* in quibusdam liturgiis Jacobitarum, Syrorum, præcipue vero in illa, quæ dicitur S. Sixti Papæ, & in alia, quæ inscribitur Petri II., verba ipsa Dominica desiderantur. Earum nonnullas refert Eusebius Renaudotius in sua *Collectione Liturgiarum Orientalium*. Faustus Naironus in *Evoplia fidei Catholicæ* (Romæ 1694. in 8.), & ex eo Rich. Simonius putarunt, Jacobitas expunxisse ab iis liturgiis verba Dominica, ut ostenderent, se totam consecrandi vim tribuere invocationi Spiritus sancti.

160. Resp. ad *primum*, huic molestæ, & perpetuæ Novatorum objectioni, semper ab fidei professoribus responsum fuisse, non ex solis Scripturis, sed etiam ex veteris, communisque traditionis fonte repetendam esse plenam, & integram Ecclesiæ doctrinam. Ut hoc capitale principium confirmaret S. Basilius in Lib. *De Spiritu sancto* c. 27. hoc inter alia exemplum attulit, inquiens: *Invocationis verba, quando conficitur panis Eucharistiæ, & poculum benedictionis, quis Sanctorum nobis scripto reliquit? Non enim his contenti sumus, quorum Apostolus, aut Evangelium mentionem fecit &c.?* Deinde, cum sacri Evangelistæ, & S. Paulus tam perspicue verba referant, quibus Christus usus est in hujus Sacramenti institutione, annon id satis erit, ut ejusdem formam teneamus?

161. Eadem responsione eliditur *secunda* objectionis pars. Quid enim fecerint Apostoli, eorumque primi successores, non melius cognoscere possumus, quam ex perpetua Ecclesiæ doctrina, qua, ut probavimus, constat, virtutem consecrandi oblata, verbis Dominicis tributam fuisse. Varietas autem, & diversitas nonnisi in quibusdam precibus,

(a) Non desunt, qui veritatem hactenus probatam ad fidem pertinere existiment. Certe doctissimus Cardinalis noster Turrecremata in Concilio Florentino Græcos erroris postulavit. Sed injustam fuisse hanc accusationem, putavit se posse ostendere vir eruditissimus Eusebius Renaudotius, contendens, toleratam fuisse Græcorum opinionem, non obstantibus Turrecrematæ conatibus, quibus ejusdem condemnationem urgebat. Iniquior tamen hac in parte sapientissimo Cardinali videtur fuisse Renaudotius, quasi vero doctissimus ille Theologus litem Græcis intentaverit, quod post consecrationem ponerent invocationem Spiritus sancti, *ut panem corpus, & calicem sanguinem Christi efficiat*, eamdemque ab eorum liturgia expungendam esse voluerit. Fallitur Renaudotius, & qui totam illam controversiam non oscitanter expenderit, statim percipiet, ad hoc solum fuisse Græcos adactos, ut pravus illius invocationis sensus, quod scilicet consecratio divinis Christi verbis nondum facta fuerit, removeretur: unde Græcis allegantibus auctoritatem illorum, qui liturgias confecerant, respondebat Turrecremata, & ipse Eugenius Papa: *Viri sanctissimi non aliter crediderunt, quam alii, qui omnes tenuerunt, quod solis verbis Domini conficeretur* [illegible] *consecratio*).

Minus sincere etiam hujus controversiæ exitum exponit Renaudotius in Comment. ad Liturgiam Copticam S. Basilii, videlicet *Bessarionem cum aliis quinque Episcopis, inconsulto Patriarcha, & reliquis Antistitibus, eam professionem edidisse, quæ Turrecrematæ rationibus congruebat: Jo. vero Palæologum, & Episcopos Marcum Ephesium hortatos, ad Ecclesiæ suæ doctrinam paucis exponendam, quod ille brevi scripto præstitit, quo probare aggressus est, non solis verbis Dominicis, sed adjunctis precibus, præsertim invocatione Spiritus sancti, Eucharistiam consecrari. Illius sententiam Imperatorem, Josephum Patriarcham, & Episcopos, uno excepto, omnes probasse, nec ab ea unquam* [illegible] *le potuisse*.

Sed Renaudotius falsis narrationibus deceptus fuit. Summus criticus Mabillonius in suo *Musæo Italico* Tom. I. [illegible] *autographum* [illegible] Actorum Concilii Florentini [illegible] versionis, qui in Archivo [illegible] Magni Ducis Etruriæ asservatur, in quo sub die 5. Julii 1439. continetur Professio facta hac de re in generali Congregatione coram summo Pontifice, Cardinalibus &c. a Bessarione Archiepiscopo Nicæno, suo, ac aliorum Patrum *Ecclesiam Orientalem repræsentantium* nomine, nempe *verba Dominica esse illa, quæ mutant, & transubstantiant panem, & vinum in corpus verum Christi, & sanguinem*.

Quod autem nihil de hac re fuerit positum in *Decreto unionis*, non illa fuit causa, quam Renaudotius allegat, quod scilicet existimatum fuerit, id ad fidem catholicam non pertinere, sed alia, quam Cardinalis Sanctæ Sabinæ adducit, nempe, quia Græci viva voce confessi fuerunt, se semper tenuisse *solis verbis Dominicis confici*: unde dixerunt, non esse necessarium, ut id poneretur in definitione; *immo si poneretur, Ecclesia ipsorum reciperet ignominiam, ac si hactenus tenuissent aliud*.

Ceterum opinionem illam, quod pronunciatis verbis Dominicis non illico fiat panis, & vini transubstantiatio, pro hæretica habent Vener. Bellarminus Lib. IV. *De Sacram. Euch.* cap. 12., Vener. Cardinalis Jo. Bona Lib. II. *Rerum Liturg.* cap. 13., & nonnulli alii graves Theologi. Sed Tournely aliter sensit, fidenter scribens, *totam hanc controversiam ad fidem nihil pertinere*.

bus, & cæremoniis sita est, quæ ad sacrificii substantiam minime pertinent.

162. Ad *tertiam* object. partem resp., nullam habendam esse rationem paucarum, atque obscurarum liturgiarum, in quibus manifesta deprehenditur depravatio, undecumque illa orta fuerit (*a*). Jure enim exigimus, ut iis paucis liturgiis innumeræ aliæ præponantur, quæ licet in cæremoniis valde discrepent, in eo tamen nobiscum conveniunt, ut verbis Dominicis in consecratione utantur. Ita Græcæ plane omnes, Coptitarum sex, Æthiopum duodecim, tres Nestorianorum, & Syrorum ultra triginta.

163. Inst. *primo*. In Liturgia Jerosolymitanæ Ecclesiæ, quæ, ut notum est, fuit omnium aliarum Ecclesiarum mater, nulla est verborum Domini Jesu mentio. Nam S. Cyrillus ejusdem Ecclesiæ Episcopus in *Cateches*. XXIII. n. 7. eamdem liturgiam explicans, ubi de consecratione disserit, solam memorat invocationem, inquiens: *Postquam nosmetipsos per has laudes spirituales* (nempe trisagion) *sanctificavimus*, *Deum benignum exoramus*, *ut emittat sanctum Spiritum super dona proposita; ut faciat panem quidem corpus Christi*, *vinum vero sanguinem Christi: omne enim quodcumque attigerit Spiritus sanctus, id sanctificatum*, *& transmutatum est*.

164. Resp. Quamquam S. Cyrillus consuetam consecrationis formulam hic non memoret, credibile tamen non est, eamdem in liturgia Ecclesiæ Jerosolymitanæ fuisse omissam, cum ubique locorum obtineret; ac præcipue in ea liturgia, quæ vulgo S. Jacobi nuncupatur, qui primus fuit illius urbis Episcopus. Et licet hæc liturgia non sit ab eodem Apostolo confecta, ut passim Critici arbitrantur, ea tamen continet, quæ ab eodem S. Jacobo observata, & tradita illi Ecclesiæ creduntur (*b*).

165. Inst. *secundo*. Idem S. Cyrillus *Catech*. XIX. n. 7. *Panis*, inquit, *& vinum Eucharistiæ ante sanctam adorandæ Trinitatis invocationem nudus panis*, *& vinum erat; invocatione autem peracta*, *panis fit Corpus Christi*, *& vinum Sanguis Christi:* quod etiam repetit Catech. XXI. n. 3., & alibi.

166. Resp., certe hæc verba duriora esse, & talia, ut si obvio sensu acciperentur, plus probarent, quam Græci adversarii docerent. Probarent enim, verba evangelica nullam omnino habere vim ad dona sanctificanda, & transmutanda, totamque virtutem, & efficaciam consecrationis esse ab invocatione repetendam; cum tamen adversarii doceant, utrumque ad veram transubstantiationem requiri. Ad hæc, si totum contextum inspiciamus, videri poterit S. Cyrillus non veram transubstantiationem admisisse. Inquit enim, quod sicut per invocationem Trinitatis panis fit corpus, & vinum sanguis Christi, ita illa, quæ in idolorum solemnitatibus suspendi solent, *esculenta*, *ad pompam satanæ pertinentia*, *quam ex natura sua nuda*, *& communia sint*, *invocatione dæmonum profana*, *& contaminata redduntur*. Ne itaque suspicemur, tantum Ecclesiæ pastorem in hæc absurda incidisse, emollienda erunt ejus verba, ut nihil amplius docere voluerit, quam quod alii Patres græci, & latini docuerunt, ad perfectionem sacrificii requiri non solum verba Dominica, quæ vere consecratoria sunt, sed etiam liturgicam invocationem Spiritus sancti, quæ apud Latinos præcedit consecrationem, apud Græcos autem subsequitur.

167. Inst. *tertio*. Recitatio verborum Christi: *Hoc est corpus meum &c.* est tantum historica ad ejus commemorationem excitandam: ergo illis tribui non potest virtus consecrandi. *Prob. ant.*, quia Sacerdos non loquitur in propria persona, sed mere historice refert, quod Christus gessit, inquiens: *Qui pridie*, *quam pateretur*, *accipiens panem in sanctas*, *ac venerabiles manus suas &c.* Qui autem *historice* aliquid narrat ab alio dictum, non censetur illud reipsa dicere, ut qui alterius mendacium refert, non propterea mentitur.

168. Resp., antecedens esse omnino falsum. Sacerdos enim in persona Christi loquitur, ut inquit Eugenius IV. (Vid. nu. 158.) ac propterea in ejus nomine dicit: *Hoc est corpus meum*. *Forma*, inquit Angelicus q. 78. art. 1., *hujus Sacramenti profertur quasi ex persona ipsius Christi loquentis: ut detur intelligi*, *quod minister in perfectione hujus Sacramenti nihil agit*, *nisi quod profert verba Christi*. Vid. etiam art. 5. Et S. Jo. Chrysostomus Hom. II. in epist. 2. ad Timoth. *Sacra*, inquit, *oblatio &c.* Vid. supra n. 154. Qui autem alterius mendacium referret illius personam gerens, sine dubio mentiretur.

169. Obj. *secundo* ritum Græcorum liturgicum, in quo post verba Dominica invocatur Spiritus sanctus, ut *panem*, *& vinum immutando faciat pretiosum corpus*, *& sanguinem Jesu Christi*. Ita in Liturgiis S. Joann. Chrysostomi, S. Marci, S. Clementis, S. Basilii, aliisque communiter: quin etiam in quibusdam Latinis, ut in *Gothicis*, quas Mabillonius, & Card. Thomasius ediderunt. Censet ergo Ecclesia Orientalis, consecrationem non fieri

(*a*) Renaudotius conjicit, in illis locum vacuum relictum fuisse, ut verba consecratoria minio scriberentur, ut in nonnullis exemplaribus invenit. Sed Jo. Simonius Assemanus in *Bibliotheca Orientali* Tom. II. pag. 200. defectum hunc ex solo amanuensium vitio repetit.

(*b*) Ipse Ant. August. Touttens in Dissert. III. cap. 12. n. 94. dicit, Cyrillum nullam verborum evangelicorum mentionem fecisse, *non quod in liturgia prætermissa essent* (*id enim ne cogitare quidem permittitur*) *sed quod historice tantum recitata nullam habere in sacra actione vim existimasse videatur*.

ri per verba Dominica, sed per preces post illa recitatas; a qua sententia nec omnes Latini sunt alieni.

170. Resp. huic objectioni, quæ potissima est, plures factas fuisse a nostris Theologis responsiones (a). Sed ego puto, illam præferendam esse eorum verborum explicationem, quam ipsi Græci in Concilio Florentino tradiderunt, cum hac de re ferveret controversia; & quam Summus Pontifex Eugenius probavit, scilicet in præfatis liturgiis solum invocari Spiritum sanctum, ut Fideles Sacramenti hujus fructum percipiant. „ Fateri nos „ dicimus, (inquiebant Græci, accusationem Latinorum refellentes), per hæc verba (*Hoc est* „ *corpus meum &c.*) transmutari sanctum panem, „ & fieri corpus Christi: sed postea quemadmodum „ dicitis vos ipsi Latini: *supplices te rogamus*, „ *omnipotens Deus*, ... *ut quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum Filii tui corpus, & sanguinem sumpserimus, omni benedictione cœlesti, & gratia repleamur*, ita „ nos quoque oramus dicentes, ut Spiritus sanctus „ descendat super nos, *& faciat in nobis* panem „ hunc pretiosum corpus Christi, & quod est in „ calice, pretiosum sanguinem Christi, transmutetque illa Spiritu sancto suo, *ut fiant accipientibus in emundationem animæ, in remissionem peccatorum, non vero in judicium, aut* „ *condemnationem*". Hanc esse totius Ecclesiæ Orientalis fidem credere possumus, quidquid postea sit de quibusdam schismaticis scriptoribus, quorum mentem diligentius perscrutari operæ pretium non est.

171. Addimus explicationem S. Fulgentii, qui Lib. II. ad Monimum cap. 9. expendens, quid significet invocatio Spiritus sancti ad consecrandum sacrificium altaris, quæ etiam in liturgia Africana erat usitata, respondet, *nihil aliud* postulari, *nisi ut gratiam spiritualem in corpore Christi* (*quod est Ecclesia*) *charitatis unitas jugiter indisrupta servetur;* quod repetit in capitibus subsequentibus. Hæc explicatio nonnisi verbis ab aliorum explicatione abludit, scilicet Spiritum sanctum invocari, non ut donorum transmutatio fiat, sed ut nobis sacri mysterii communio sit fructuosa.

172. Inst. *primo*. Verbum illud *transmutandi*, quod Orientales pleræque liturgiæ habent, nostram interpretationem non patitur: alias contra Protestantes ex similibus Ss. Patrum locutionibus dogma *transubstantiationis* probari efficaciter non poterit. Quod noster Mich. Le-Quien observavit in not. ad cap. 13. Lib. IV. S. Jo. Damasceni *De fide orthod.* Immo & Calvinistæ, ac Lutherani sæpius hoc effugio vim nostrorum argumentorum pro reali Christi corporis præsentia, & transubstantiatione declinare solent.

173. Resp., hanc certe esse ejus verbi obviam significationem, *nisi cetera obsint*. In nostro autem casu, cum exploratum jam sit, ac firmissimis monumentis confirmatum, transubstantiationem verbis consecratoriis factam jam esse, necessario cogimur, alium illi voci sensum adaptare; ut nempe non aliud significet, quam ut factam jam donorum transmutationem Spiritus sanctus sua gratia nobis proficuam reddat. Quando autem agitur de transubstantiatione contra Protestantes, ostendimus, hanc vocem *transmutationis* esse in proprio, & nativo sensu accipiendam, cum quia nihil obstat, tum multo magis quia contextus, scopus, ac potissimum communis Ecclesiæ fides id postulant. Nec novum est, ut eadem vox modo in sensu proprio, modo in alio sumi debeat.

174. Inst. *secundo*. S. Basilius panem, & vinum ante invocationem Spiritus sancti vocat *antitypa* corporis, & sanguinis Christi, quod scilicet nondum transmutata sint. Et mentem Basilii ita perspicue interpretatur S. Joann. Damascenus Lib. IV. *De fide Orthod.* cap. 13.: *Quod si nonnulli panem, vinumque corporis, & sanguinis Domini ἀντίτυπα, seu imagines, figurasque vocaverunt, veluti divinus Basilius, non hoc post consecrationem dixerunt, sed antequam oblatio ipsa consecraretur*. Sic etiam verba Basilii interpretati sunt Joannes, & Epiphanius Diaconi in Synodo VII. ann. 787.

175. Resp. *primo* cum nostro Mich. Le-Quien in not. ad hunc Damasceni locum, ἀντίτυπα aliquando significare ipsam rem, quæ figuris adumbratur; quam significationem confirmat etiam Elias Cretensis in Orat. I. S. Gregorii Nazianzeni n. 165. Alter autem noster Dominicanus in græcis liturgiis versatissimus Jac. Goar. not. 3. in Liturgiam

(a) Celebris Card. Bessarion respondet, non esse insolens, præcipue apud Orientales, orare, ut dona jam sanctificata, & consecrata iterum sanctificentur, & consecrentur, ut mystica fidelium unio cum vero corpore, & sanguine Christi exprimatur; tum etiam ut exprimatur ardens, & vehemens hujus unionis desiderium; ac demum, ut populus cognoscat, donorum transmutationem esse Spiritus S., ac totius Trinitatis mirabile opus. Renaudotius in Comment. ad Liturgiam Copticam S. Basilii hanc repetitionem significare putat hoc ipsum ardens Sacerdotis desiderium, ut concedatur, quod jam concessum fuit. Addi potest & alia explicatio, illam repetitionem eo tendere, *ut Deus nobis sua munera servet*, quemadmodum loquitur S. Paulinus epist. XII. ad Severum Sulpicium. Sic etiam S. Hieronymus epist. CVI., al. CXXXV. ad Sunniam & Fretelam interpretabatur olim ea verba Orat. Dom. *Sanctificetur nomen tuum, non quo nobis orantibus sanctificetur, quod per se sanctum est; sed quo petamus, ut quod per naturam sui sanctum est, sanctificetur in nobis*. Card. Petronius Lib. II. *De Euchar.* cap. 15. respondet, illam Spiritus S. invocationem non esse disjunctam a verbis consecratoriis, immo eam esse ejusdem invocationis constructionem, ut ad tempus antecedens referatur, vel saltem concomitans sit. Vid. duo doctissimi Græci, Leo Allatius, & Petrus Arcudius, tum Jo. Harduinus in Dissert. *De Sacr. Altaris* c. 8.

giam S. Basilii putat, *antitypa* hic nihil esse aliud, quam symbola, seu species panis, ac vini, quæ remaneut post consecrationem, & sunt figuræ, & umbræ spiritualis convivii futuri in cœlis. Hæc explicatio confirmatur ex ipsius Damasceni verbis, quibus illud caput ita concludit: *Antitypa vero futurorum dicimus, non quod non sint vere corpus, & sanguis, sed quia per ipsa divinitatis Christi nunc sumus consortes: tunc autem intellectuali ratione per solam visionem percipiemus.*

176. Alii putant, verba Basilii, & Damasceni esse referenda ad tempus præcedens invocationem Spiritus sancti, quasi in illa oratione Spiritus sanctus invocetur, ut descendat super illa dona, quæ ante consecrationem erant *antitypa*, seu symbola corporis, & sanguinis Jesu Christi. Vid. Bellarminus Lib. II. *De Sacram. Euchar.* cap. 15. & Lib. IV. cap. 14., Arcudius Lib. III. *Concordiæ* cap. 34., & Card. Petronius *De Sacr. Euch.* Lib. II.

177. Obj. *tertio* nonnulla testimonia utriusque Ecclesiæ Patrum, qui veram, & perfectam consecrationem panis, & vini non ex verbis Evangelicis, sed ex precibus Ecclesiæ repetunt. Ex Græcis objicitur *primo* Justinus, qui Apologia II. consecrationem in gratiarum actione reponit (*a*). *Secundo* Irænæus, qui Lib. IV. cap. 34. *Panis*, inquit, *percipiens invocationem Dei, jam non communis panis est, sed Eucharistia. Tertio* Origenes Tom. XI. in Matth. num. 14. de eodem pane ait: *Sanctificatur per verbum Dei, perque obsecrationem. Quarto* eadem verba habet Gregorius Nyssenus in Orat. catechetica cap. 37. *Quinto* Theophilus Alexandrinus in *Epist. paschali* I. panem Dominicum, & sacrum calicem *per invocationem, & adventum sancti Spiritus sanctificari*, dicit.

178. Nec dissentiunt Patres latini. Nam *primo* S. Ambrosius Lib. IV. *De fide* cap. 5. *Quotiescumque*, ait, *Sacramenta sumimus, quæ per sacræ orationis mysterium in carnem transfigurantur, & sanguinem, mortem Domini annuntiamus*. S. Hieronymus epist. CXLVI., al. LXXXV. ad Evangelum, ut Presbyterorum dignitatem vindicet, *ad quorum preces*, inquit, *Christi corpus, sanguisque conficitur*. S. Augustinus multis in locis contra Pelagianos disputans ostendit, Sacramentorum efficaciam ab Ecclesiæ precibus pendere. Et Lib. III. *de Trinit.* cap. 4. illud dicit esse *corpus Christi, quod ex fructibus terræ acceptum, & prece mystica consecratum rite sumimus ad salutem spiritualem, in memoriam pro nobis Dominicæ passionis*. Denique omnium aliorum instar sit S. Gregorius magnus, qui Lib. VII. Epist. LXIII. *Orationem Dominicam*, inquit, *idcirco mox post preces dicimus, quia mos Apostolorum fuit, ut ad ipsam solummodo orationem oblationis hostiam consecrarent*. Multa ejusdem generis occurrunt in quibusdam aliis veteribus Ecclesiæ Patribus.

179. Resp. verissime a sanctis Patribus dictum esse, sacrosanctum Eucharistiæ Sacramentum Ecclesiæ precibus confici, non per exclusionem verborum Jesu Christi, quæ sola *essentialem* hujus Sacramenti formam constituunt, sed quia illæ preces disponunt, ut *causæ impetrantes* ad sacrificium rite perficiendum. Quamobrem etiam in latinis liturgiis semper ponitur supplicatio, *ut nobis corpus, & sanguis fiat Domini nostri Jesu Christi*. Nec tamen ea oratio est causa efficiens transubstantiationis, sed tantum dispositio, qua etiam omissa, solisque Dominicis verbis recitatis eadem transubstantiatio haberetur. Sane cum aliqui Patres, præcipue S. Augustinus, non de sola Spiritus sancti invocatione, sed communiter de precibus, gratiarum actione, ac de tota augusta illa actione loquantur, sequeretur, non solis verbis evangelicis, nec sola Spiritus sancti invocatione, sed integra liturgia consecrationem fieri, quod nec Adversarii contendunt. Sed breviter expendamus singula objecta testimonia.

180. S. Justinus, qui primævam liturgiam accuratius, quam alii veteres, exposuisse videtur, invocationis Spiritus sancti, a qua Græci transubstantiationem repetunt, ne meminit quidem, sed jam memorat *gratiarum actionem*, post quam Diaconi distribuunt panem, & vinum unicuique præsentium, *ut participent eum, in quo gratiæ actæ sunt*. Quamvis autem consecrationis verba suo loco non ponat (fortasse propter disciplinam arcani) de iisdem tamen non omnino silet, inquiens, hanc gratiarum actionem fieri, vel concludi *per preces verbi ejus ab ipso* (Christo) *profecti*; cui conclusioni populus fauste acclamabat *amen*, fidei nempe suæ testimonium dans. Deinde subdit, eam *alimoniam incarnati Jesu Christi carnem, & sanguinem* esse, quemadmodum nos docent Apostoli, narrantes, Christum Jesum pane accepto, cum gratias egisset, dixisse: *Hoc facite in mei recordationem: Hoc est corpus meum:* & poculo similiter accepto, & gratiis actis dixisse: *Hic est sanguis meus*. Quibus satis manifeste insinuat, hoc idem a Sacerdotibus sua ætate præstitum fuisse.

181. Irenæi locum ita doctus Fevardentius exponit: *Panis percipiens invocationem Dei*, idest verba per Christum prolata, & instituta. Quæ expositio iis concordat, quæ idem S. Pater postea dicit Lib. V. cap. 2.: *Quando ergo & mixtus calix, & fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia sanguinis, & corporis Christi*.

182. Origenis, Gregorii Nysseni, Theophili, aliorumque Græcorum testimonia facile explicantur, ut significare velint, sanctificationem panis in

(*a*) Hunc Justini locum putant adversarii esse decretorium, quia integram fere liturgiam ibi describit. Ita Christoph. Matth. Pfaffius in Dissert. *De consecrat. vet. Euchar.*, & Salom. Deylingios in *Observ. Miscellan.* P. I.

in Eucharistia fieri *essentialiter* per verbum Dei consecratorium, *adæquate* autem, & *perfecte* per orationes consecrationi adjunctas. Et quidem Nyssenus se in eodem cap. clarius explicat, subdens: „ quod statim per verbum (panis) in corpus „ transmutetur, sicut dictum est, a verbo: *Hoc* „ *est corpus meum* ".

183. S. Ambrosii doctrinam sup. n. 150. attulimus. Cum autem diserte asserat, hoc Sacramentum confici *Christi sermone*, nempe illis verbis: *Hoc est corpus meum*, manifestum est, eum per *sacræ orationis mysterium* nihil aliud intelligere, quam usitata consecrationis verba.

184. Eodemque sensu intelligendus est S. Hieronymus, cujus unicus scopus erat, eos Diaconos refellendi, qui se Presbyteris æquabant. Presbyterorum autem supra Diaconos excellentiam maxime repetebat ex potestate solis Presbyteris concessa Eucharistiam consecrandi, ubi nullo modo sollicitus, quibusnam verbis hæc consecratio fieret, unde inquiebat: *Quid patitur mensarum, & viduarum minister, ut supra eos se tumidus efferat, ad quorum preces Christi corpus, sanguisque conficitur?*

185. De S. Augustino vid. dicta n. 151. Cum autem corpus Christi vocet *prece mystica* consecratum, totam quidem sacram actionem, seu liturgiam intelligit, non ita tamen, ut singulæ preces sint ad consecrationem *essentialiter* necessariæ, sed solum ad integram, & plenam incruenti sacrificii confectionem. Sic etiam alicubi Sacramentorum virtutem, & efficaciam a ministrorum precibus repetit S. Doctor, ut scilicet nobis prosint ad divinam gratiam impetrandam, sed non ad ipsam Sacramenti essentiam; cum adversus Donatistas invicte semper ostenderit, Sacramenti valorem neque a fide, neque a probitate ministri pendere, *quia Deus adest verbis evangelicis suis .... & ipse sanctificat Sacramentum suum*. Lib. VI. *De baptismo* cap. 25.

186. Postremum ex S. Gregorio magno depromptum ita communiter explicatur, quod ibi agat, non de verbis consecrationis, quæ supponit, sed de integra liturgia, quæ varia erat in diversis Ecclesiis, & alicubi prolixior, alibi autem brevior, ita tamen, ut oratio Dominica nunquam omitteretur, quia hæc ex Apostolorum more descendebat.

187. Obj. *postremo*, Scotus censuit, saltem illa Canonis verba: *Qui pridie quam pateretur*, &c. ad essentialem consecrationis formam pertinere; quod hac ratione probat. Si omissis illis verbis Sacerdos ea tantum proferat: *Hoc est corpus meum*, fiet sensus falsus, quasi Sacerdos in persona sua loqueretur.

188. Resp. Hanc difficultatem sibi objicit S. Thomas 3. P. qu. 78. art. 1. n. 4., ipsi autem sic respondet: *Si Sacerdos sola verba prædicta (scilicet hoc est corpus meum) proferret cum intentione conficiendi hoc Sacramentum, perficeretur hoc Sacramentum, quia intentio faceret, ut hæc verba intelligerentur, quasi ex persona Christi prolata, etiamsi verbis præcedentibus hoc non recitaretur. Graviter tamen peccaret Sacerdos, sic conficiens hoc Sacramentum, utpote ritum Ecclesiæ non servans.* Ceterum Doctor subtilis non negat consecrationem fieri solis his verbis: *Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus*; sed solum vult, alia requiri ad illorum sensum determinandum; quemadmodum & nos concedimus, ministri intentionem requiri ad valide consecrandum.

Quæres, *an in consecratione calicis sola illa verba:* Hic est calix sanguinis mei, *sint consecratoria?*

189. Respondet Angelicus 3. P. qu. 78. art. 3., duas hac de re esse opiniones, scilicet *primo* quorumdam, dicentium sola illa verba: *Hic est calix sanguinis mei*, *esse de substantia* hujus formæ. *Sed hoc videtur inconveniens*, subdit S. Doctor, *quia ea, quæ sequuntur, sunt quædam determinationes prædicati, idest sanguinis Christi: unde pertinent ad integritatem ejusdem locutionis*.

190. Rejecta igitur hac opinione, aliam ut *meliorem* amplectitur, quæ dicit, „ quod omnia se„ quentia sunt *de substantia* formæ usque ad hoc, „ quod postea sequitur: *Hæc quotiescumque fe„ ceritis*, quod pertinet ad usum hujus Sacramen„ ti; unde non est *de substantia* formæ. Et in„ de est, quod Sacerdotes eodem ritu, & modo, „ scilicet tenendo calicem in manibus, omnia hæc „ verba proferunt. Lucæ etiam XXII. interponun„ tur verba sequentia verbis præmissis, cum di„ citur: *Hic calix novum testamentum est in* „ *meo sanguine*. Dicendum est ergo quod omnia „ prædicta verba sunt *de substantia* formæ. Sed „ per prima verba, cum dicitur: *Hic est calix* „ *sanguinis mei*, significatur ipsa conversio vini „ in sanguinem ... per verba autem sequentia de„ signatur virtus sanguinis effusi in passione, quæ „ operatur in hoc Sacramento, &c. "

191. Hunc tamen Angelici locum non eodem *modo* omnes interpretantur. Sunt, qui presse illum intelligunt, quasi omnia illa verba sint *de essentia* consecrationis calicis. Sic ipsum intellexit Card. Cajetanus, & propterea S. Thomam deseruit, ut aliis Theologis adhæreret, qui nonnisi priora verba esse vere consecratoria, communiter docent (a).

192. At vero alii fideles S. Thomæ Discipuli aliter ejus doctrinam exponunt, ut gravissimus Theologus Dominicus Soto, qui in IV. Dist. XI. quæst.

(a) Cardinalis Cajetanus in Comment. ad art. 1. hujus quæstionis vult, S. Thomæ mentem esse, verba sequentia in consecratione calicis, ita pertinere ad consecrationem, ut iis omissis non sit forma *perfecta*; quod si, subdit, auctor (nempe S. Thomas) *oppositum sentit, opinatus hoc non est*. Sed S. Pius V., ut nonnulla alia, ita etiam hoc ex commentariis ipsius radi jussit.

quæst. 1. art. 3. hæc habet: „ Distinguendum est „ inter *essentiam*, & *substantiam* Sacramenti. „ Id enim dicitur *de essentia*, sine quo nullatenus fieret consecratio. Sed de *substantia* id, „ credo, censet D. Thomas, quod est *de integritate*: nempe quod ad consecrationem concurrit, „ nihilominus sine illo fieri posset. Igitur prima „ verba: *Hic est calix sanguinis mei*, seu *Hic* „ *est sanguis meus*, sunt *de essentia*, reliqua „ vero *de substantia*, puta de integritate, quod „ non sit de essentia. Digitus enim, & manus „ substantia hominis sunt, ceu partes, quas ajunt „ integrales, & tamen non eatenus sunt de essentia, quominus sine illis possit homo vivere."

Quæres *secundo*, *utrum conversio panis in corpus Christi fiat statim post verba consecrationis, antequam consecretur vinum?*

193. Respondet S. Thomas 3. P. quæst. 78. art. 6. *affirmative; quia statim dictis verbis consecrationis panis, hostia consecrata proponitur populo adoranda: quod non fieret, si non esset ibi corpus Christi, quia sic ad idololatriam pertineret*. Ulterius id confirmat Angelicus hac ratione. „ Ad veritatem hujus locutionis *Hoc est* „ *corpus meum* requiritur propter verbum præsentis temporis, quod res significata simul tempore sit cum ipsa significatione locutionis: alioquin si in futurum expectaretur res significata, „ apponeretur verbum futuri temporis, non autem verbum præsentis, ita scilicet quod non diceretur: *Hoc est corpus meum*, sed *hoc erit* „ *corpus meum*. Significatio autem hujus locutionis completur statim completa prolatione horum „ verborum, & ideo oportet, rem significatam „ statim adesse, quæ quidem est effectus hujus „ Sacramenti: alioquin locutio non esset vera."

194. Objicit postea sibi S. Doctor, quod facta consecratione solius panis, & vini, corpus Christi esset exangue. Respondet autem, *quod facta consecratione panis, est quidem Corpus Christi ibi ex vi Sacramenti, & Sanguis ex reali concomitantia; sed postmodum per consecrationem vini fit ibi e converso sanguis Christi ex vi Sacramenti, corpus autem ex reali concomitantia; ita quod totus Christus est sub utraque specie*. Eamdemque doctrinam tradit Lect. VI. in cap. XI. Epist. primæ ad Corinthios, addens, etiam Divinitatem esse in hoc Sacramento *propter indissolubilem unionem ipsius ad corpus Christi, licet nullo modo substantia panis in divinitatem convertatur. Et similiter est ibi anima, quæ conjuncta est realiter ipsi corpori. Si vero in triduo mortis Christi fuisset corpus Christi ab aliquo Apostolorum consecratum, non fuisse ibi anima, quæ tunc realiter erat a corpore separata*.

CAPUT V.

De reali præsentia Corporis, & Sanguinis D. N. Jesu Christi in Eucharistia.

195. Explicatis, quæ ad materiam, & formam divini hujus Sacramenti pertinent, alia sese offert capitalis controversia, ante duo sæcula agitari cœpta cum Sacramentariis, qui antiquam, & universalem Ecclesiæ fidem de *reali* Christi Domini præsentia in Sacramento altaris evertere se posse frustra sperarunt, docentes nonnisi in figura ipsum esse in illo præsentem (a). Hunc perniciosissimum errorem omni argumentorum genere impugnabimus,

(a) Primus, qui contra hoc universæ Ecclesiæ dogma vocem extollere ausus fuerit, communiter censetur Jo. Scotus Erigena IX. in libro nunc deperdito *De corpore, & sanguine Domini*, quem confutavit Adrevaldus quidam, cujus Tractatus legitur in *Spicilegio Dacheriano*. De Jo. Scoto Erigena consul. Dissert. Anselmi Parisii Canonici Regularis S. Genovefæ posita ad calcem I. Tomi *De perpetua fide Ecclesiæ circa Eucharistiam*. Postea medio Sæc. XI. Berengarius natione Turonensis, sed Ecclesiæ Andegavensis Archidiaconus, impiam Erigenæ doctrinam revocare cœpit, a Summis Pontificibus Leone IX., Victore II., Nicolao II., & Gregorio VII. in variis Synodis Romæ habitis, deinde in Conciliis Vercellensi, Parisino, Rothomagensi, & Turonensi sæpius condemnatus, atque ad palinodiam recantandam coactus. Tres autem habentur solemnes ejusdem retractationes; eumdemque, quamvis semel, & iterum in hæresim relapsum, tandem vere ante mortem resipuisse, ostendit Mabillonius *De multiplici Berengarii damnatione, & relapsu, deque ejus pœnitentia* in Tom. II. *Veter. Analectorum*. Confer. etiam ejusdem Mabillonii Præf. II. in Sæc. VI. Benedict., Franc. Roye in Opusc. *De vita, hæresi, & pœnitentia Berengarii*, tum Nat. Alexander Dissert. I. in Sæc. XI, aliique passim Historici. Non multos habuit Berengarius sui erroris discipulos; & inter illos *nullum sincera vita hominem, nullum penitus sapientem*, ut inquiebat Guitmundus Episcopus Aversanus Lib. I. *De verit. corporis, & sanguinis Christi in Eucharistia*.

Berengario e vivis sublato anno 1088. adhuc ejus error contra præsentiam Christi realem in Eucharistia superstes fuisse creditur in Albigensibus, qui Petrobrusiani, & Henriciani dicti sunt; qui propterea in duabus Synodis, Tolosana anno 1119., & Lateranensi anno 1139. proscripti fuere. Calvinistæ iis addunt etiam Waldenses, qui post Albigenses eruperunt auctore Petro Waldo mercatore Lugdunensi. Sed de hoc eorum errore alte silent ii scriptores coævi, qui eosdem confutarunt, Eberardus, Alanus, Conradus, Abbas Urspergensis, Bernardus Abbas Fontiscaldi, ac Patres Concilii IV. Lateranensis, qui anno 1215. hos hæreticos condemnarunt. Accedit noster Raynerius Sacconus Placentinus, eo majori fide dignus, quod diu fuerit eorum erroribus implicatus, immo nefariæ illius sectæ pastor, ac dux; contra quam postea, veritate agnita, invicte pugnavit. Sed quantum ad Eucharistiam in eo duntaxat Waldenses reprehendit, quod eam a malis Sacerdotibus confici non posse docerent; tum etiam quod laicis eamdem conficiendi potestatem tribuerent. Quos errores in eorum nepotibus, qui alpes Cottias incolunt, & vulgo *Barbets* nuncupantur, deprehendit etiam Sæc. XVI. magnus earum alpium Apostolus Claudius Says-

mus, scilicet ex sacris litteris, deinde ex sanct. Patrum traditione, ac denique argumento præscriptionis ex perpetua, ac constanti omnium Ecclesiarum doctrina. Quod ut commode fiat, hoc caput in varios articulos partiemur.

ARTICULUS I.

Ex sacris litteris invicte demonstratur, Iesum Christum esse vere, realiter, ac substantialiter in Eucharistia præsentem.

196. Hujus catholici dogmatis fundamentum non alibi quærimus, quam in loco S. Scripturæ maxime proprio, scilicet ubi sacri Evangelistæ ipsam hujus augustissimi Sacramenti institutionem unanimi consensu referunt. *Accepit Jesus panem*, inquit S. Matthæus, qui unus ex cœnantibus fuit, cap. XXVI. 26. *& benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, & ait: accipite, & comedite, hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gratias egit, & dedit illis dicens: bibite ex hoc omnes, hic est enim Sanguis meus &c.* Matthæo perfecte concordant duo Evangelistæ Marcus XIV., & Lucas XXII. ac S. Paulus 1. Corinth. XI. 24. Jam vero, cum nemo inficiari audeat, Deum infinita sua potentia efficere posse, ut panis, & vinum in corpus, & sanguinem Jesu Christi transmutarentur. & Christus Dominus summe verax id factum esse manifestissime testetur, nonnisi impie, & contra sanam rationem vera, realis, ac substantialis Christi præsentia in Sacramento Eucharistiæ negari potest.

197. Accedit & illa S. Pauli gravissima admonitio, & comminatio 1. ad Corinth. XI. 28. *Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat: qui enim manducat, & bibit indigne, judicium sibi manducat, & bibit, non dijudicans corpus Domini.* Quibus verbis Apostolus non aliud voluit significare, quam pa-

sellius, Episcopus Turonensis. Quamvis deinde opera [illegible] [illegible] Waldenses ad Calvinianorum [illegible] transierunt. Vide [illegible] l. Tomum.

Sæculo XIV. Jo. Wiclefus Rector de Lutterworth in Lecestrensi provincia Pastor, non sine fundamento accusatur, quod male de præsentia reali J. C. in Eucharistia senserit, quia in *Trialogo* Lib. IV. c. 7. docuit, illa verba: *Hoc est corpus meum* esse de Christo *figurate* intelligenda, sicut *figurate* de Baptista dictum est, *Ipse est Elias*. Quamobrem merito in Concilio Constantiensi Sess. VIII. hæc ejus propositio damnata fuit: *Christus non est in eodem Sacramento identice, & realiter in propria præsentia corporali.* Multo tamen præsentiam Christi realem confiteri visus est, saltem in hostia, a justo Sacerdote consecrata; unde etiam Missam non sine magna externæ pietatis simulatione frequenter celebrabat.

Hactenus male nata hæc hæresis nec multos, nec claros patronos invenit. Verum Sæculo XVI. occasione luctuosissimi schismatis a Luthero excitati repullulavit, & brevi temporis spatio latissime propagata est. Lutherus quidem realem Christi præsentiam nunquam negare potuit, convictus nimia evidentia verborum Evangeliorum. Sed unus ex primis ipsius asseclis Andreas Carlostadius homo ferocissimus anno 1524. palam prædicare ausus est, Eucharistiam esse meram figuram corporis Christi, non ipsum Christi corpus: hæc tamen Carlostadii novitas non multis in Germania arrisit. Multo latius, & facilius pestifera hæc hæresis in Helvetia grassata est, ubi Ulricus Zwinglius Ecclesiæ Tigurinæ pastor, jam ab anno 1519. vexillum rebellionis contra catholicam religionem erexerat, & anno 1525. a Tigurino Senatu impetravit, ut Missa, & Eucharistiæ adoratio abrogaretur, docens: Eucharistiam esse quidem Sacramentum, sed non continere nisi panem, & vinum; & *edere corpus Christi* nihil aliud esse, quam *credere, corpus Christi pro nobis esse mortuum.*

Zwinglio in prælio contra Helvetos catholicos anno 1532. occiso, successit ad hunc pestiferum errorem propagandum Jo. Calvinus. Hic acri & excellenti ingenio, quo fuerat a Deo donatus, infeliciter abutens, anno ætatis suæ 26. quatuor *Institutionum christianæ religionis* libros eleganti stylo exaratos publici juris fecit, quibus ingentem fidelium numerum miris fraudibus, ac captiosis astutiis seduxit, sectamque suo nomine insignitam a Lutheranis diversam, ac sæpius iisdem oppositam constituit; & frustra ab acuto, & versipelli Bucero, aliisque adlaboratum est, ut geminæ illæ sectæ, & hæc conciliarentur, & simul convenirent. Præcipuum autem dissensionis caput semper fuit de reali corporis Christi præsentia in Eucharistia, quam Lutherani constanter professi sunt, & adhuc profitentur, cum per [illegible] panis vinique substantiam invenire contendant; quem errorem cap. seq. confutabimus. Etiam a Zwinglio dissidebat Calvinus, docens, Sacramentum Eucharistiæ non esse signum vacuum corporis, & sanguinis Christi, sed signum plenum virtute, & efficacia: ad quod explicandum miris ambagibus, & æquivocationibus utebatur. De his, præter Historicos, legendum immortale Bossueti opus *De variationibus Ecclesiarum Protestantium* Lib. II., & IX.

Deinum & Socinianorum, ac Remonstrantium pessima doctrina commemoranda est. Hi enim a Calvinistis edocti, verba institutionis esse intelligenda in sensu *figurato* longius progressi sunt, & pronomen *demonstrativum hoc* ad totam actionem frangendi, & comedendi panem referendum esse voluerunt, ita ut ex his Christi verbis *Hoc est corpus meum* hic emergat sensus; „ *Hoc*, seu „ hæc actio frangendi, & comedendi panem *est corpus*, idest commemoratio Christi corporis pro nobis „ fracti.‟ Ita Valent. Smalcius Disput. XII. A Socinianis vix differunt Arminiani; & utrique eliminato mysterio Eucharistiam nihil aliud esse putant, quam commemorationem eorum, quæ Christus in ultima cœna fecit. Absurdam hanc Remonstrantium doctrinam non ita pridem pugnacissime defendit in Anglia Benjaminus Hoadley Episcopus primo Bangoriensis, deinde Salisburiensis: ac demum Vintoniensis in impiissimo libro, cujus titulus gallicæ versionis est *Traité sur la nature, le but, & les effets du Sacr. de la Sainte Cene* 1735. in 8.: unde acres controversiæ inter ipsos Calvinistas excitatæ sunt, quas referre non vacat. Notamus solum, rejecto semel litterali verborum Christi sensu, innumeris erroribus, ac litibus, januam fuisse apertam; quod evenire necesse erat; veritatis enim via una est, falsitatis autem multiplex.

panem illum, & vinum non esse aliquem cibum, & potum communem, sed ipsum corpus, & sanguinem Jesu: unde qui manducat, & bibit indigne, reus est gravissimi sceleris, non *dijudicans*, seu non discernens corpus Domini a pane communi: *idest ex eo, quod non discernit corpus Domini ab aliis cibis, indifferenter ipsum assumens, sicut alios cibos*, ut commentatur S. Thomas Lect. VII. in hunc locum.

198. Unicum & consuetum Sacramentariorum effugium est, verba Christi, atque etiam Apostoli non proprio, atque obvio sensu, sed *tropico, & figurato* esse intelligenda. Verum hoc miserabile, & vanissimum effugium variis argumentis præcluditur. *Primo* enim & sancti Patres, quorum testimonia inferius expendemus, & omnes Scripturæ sacræ interpretes, & universæ toto orbe dispersæ Ecclesiæ, immo & ipsi hæretici, & schismatici laudata Christi Domini verba in nativo, ac litterali sensu semper intellexerunt, exceptis solis Sacramentariis, qui post quindecim, & amplius sæcula novam eorumdem verborum intelligentiam nobis obtrudere conati sunt. Anne ipsis solis vera hujus Sacramenti notio reservata erat? Anne ceteri omnes, qui Christiano nomine in quatuor mundi partibus comprehenduntur, hactenus ita cæcutierunt, ut germanam, ac veram trium Evangelistarum, ac S. Pauli mentem videre minime potuerint? Sane hic universalis, ac perpetuus hominum consensus ad certissimam demonstrationem sufficeret, nisi cum obstinatissimo hominum genere disputaretur.

199. Præterea, ut Bellarminus, aliique post ipsum scite observarunt, cum nonnisi apud laudatos tres Evangelistas, & apud S. Paulum accurata institutionis Eucharistici Sacramenti historia habeatur, si ipsi verum, & naturalem verborum Christi sensum non exhibent, nullibi in toto novo testamento genuina tanti Sacramenti notio habebitur. Quæ enim ab adversariis afferuntur divina oracula, hinc inde e sacris libris excerpta, certe clariora non sunt iis verbis, in quibus non obiter, sed data opera de sacrosancti hujus mysterii institutione agitur. Peccant ergo enormiter contra primas, & communes hermeneuticæ regulas adversarii, dum hæc verba, *Hoc est corpus meum*, radiis solaribus clariora ad tropicos, & figuratos sensus violenter detorquent, cum potius quæ alibi obscurius dicta occurrunt, debeant per clariora explicari. Et si hanc adversariorum viam insistamus, non solum hoc Eucharistiæ sacrosanctum mysterium, sed reliqua omnia religionis dogmata nutabunt; & Increduli de eversa religione triumphum agent, illudque Lucretii repetent:

..... Pedibus calcata vicissim
Religio teritur, nos exæquat victoria cœlo.

200. *Tertio*. Ipse verborum contextus, & temporis circumstantia declarant, Christum noluisse figuris, & tropis uti in Sacramento omnium maximo instituendo. Non solum enim dixit, *hoc est corpus meum*, sed ne ulla esset dubitatio, de quo corpore loqueretur, addidit, *quod pro vobis datur*, idest *offertur*, ut habet Lucas; vel, ut dicit Paulus, *quod pro vobis tradetur*. Similiter etiam porrigens discipulis calicem dixit: *Hic est sanguis meus, qui pro multis effundetur*, ut duo Evangelistæ Matthæus, & Marcus habent; Lucas vero, *qui pro vobis fundetur*. Nempe Christus ut sensum litteralem magis exprimeret, se dare dixit ad manducandum illud ipsum suum corpus, quod postea tradendum erat, & offerendum in cruce, & ad bibendum illum ipsum sanguinem, qui pro nobis effondendus erat in passione.

201. Est etiam notanda circumstantia temporis, quando nempe in suprema cœna morti proximus suum condebat testamentum, ultimum vale dicens discipulis suis: æquum igitur erat, ut sine tropis, aut figuris postremam suam voluntatem exprimeret. Nam etiam homines, si unquam satagunt perspicuis verbis suam mentem luculenter exponere, id maxime curant in ultimo testamento. Quod si Christus voluisset suo arbitratu hic parabolis, & figuris uti, debuisset animos suorum discipulorum præparare, ne per simplicem, ac litteralem sensum in perniciosissimum errorem inducerentur, putantes eum divina sua omnipotentia ex pane, & vino corpus, & sanguinem suum vere effecisse, ut omnes præter Sacramentarios reipsa putant.

202. Neque vero audiendus est Edm. Albertinus, qui has rationes, quibus communiter utuntur Orthodoxi ad præsentiam realem comprobandam, ausus est vocare *stolidissima argumenta*. Sed quare? Quia Deus frequentissime per metaphoras locutus est, quin tamen homines pii, ac religiosi fuerint in errorem inducti. Et hæc vulgaris est Calvinistarum evasio.

203. Sed antequam eam præcludamus, non erit abs re breviter notare intestinam illorum pugnam, qui repudiato sensu litterali ad peregrinos, tropicos, & figuratos confugiunt. Præcipuas tantum referemus eorum expositiones: omnes enim referre, & refutare nimis longum esset. (a) Et *primo* aliqui audaciores, ut omnem difficultatem evitarent, negarunt, veram de Sacramento Eucharistiæ doctrinam esse quærendam in verbis *Institutionis*, uti

(a) Lutherus de se ipso fatetur, plurimum laborasse, ut rejecto sensu litterali aliquem figuratum inveniret, *sciens*, inquit, *hoc maxime modo posse me incommodare Papatui* (oh finem egregium interpretandi Scripturam!) nec tamen invenire potuisse. Sic ad Argentinenses scribebat. Postea inaniter gloriabatur, quod *Ipsi Pontificii eam ipsi laudem tribuere cogerentur, quod Sacramentum corporis, & sanguinis Domini longe melius ipsis propugnavit*. Ita apud Hospinianum in *Hist. Sacram.* pag. n. 225.

uti nos fecimus, quia, inquiebant, de ipsorum verborum sensu disputatio est. Ita Bullingerus, & Theologi Tigurini contra Jacobum Andreæ, immo Calvinus ipse in *Admonit. ultima*; quasi vero in ipsa institutione hujus Sacramenti minus aperte, quam alibi locutus sit Christus.

204. Alii vero a tam absurda quorumdam responsione longe absunt. Sed dum rejecto sensu litterali *figuratum* quærunt, seu, ut loqui amant, *metonymiam Sacramentalem*, mirum, quantum inter se dissident. Nam Carlostadius, quem Melanchthon appellabat primum *tragœdiæ* hujus auctorem, sic distinguebat locutionem Christi, ut sententia finiatur in iis verbis: *accipite, & comedite*, sequentia autem verba: *Hoc est corpus meum*, nihil aliud significent, quam Christum fuisse in cœna præsentem. Hanc interpretationem ut sibi cælitus *revelatam* homo ille fanaticus venditabat, quam tamen ut monstruosam ipsi Sacramentarii exploserunt. Ab hac tam absurda Carlostadii expositione non multum discrepat alia Svvenkfeldii, qui ita seriem verborum Christi immutabat: *Accipite, edite: corpus meum, quod tradetur, est hoc:* vel *quod pro vobis traditur, est corpus meum*. Leon. Christoph. Stormius, qui deserto Luthero ad Calvinum deflexit, mutans vocem τῦτο *hoc* in aliam τοιοῦτο *similiter*, talem efformabat sensum: *comedite*, nimirum panem pro corporis nutrimento; & *similiter* corpus meum *spiritualiter* pro alimento animæ.

205. Zvvinglium postquam integrum quinquennium insumpsisset, ut ab hac molestissima difficultate se liberaret, eo tandem devenit, ut intactam relinquens sacrorum verborum seriem, vocem *est* interpretaretur per *significat*, quasi Christus dicere voluisset: *panis hoc significat corpus meum*. Hanc autem suam glossam antea inauditam a nocturno quodam *Monitore* se didicisse narrat (a).

206. Joann. Oecolampadius in libro *De genuina verborum Domini &c. expositione* edito ann. 1525. tropum reposuit in illa voce *corpus*, quam interpretatus est *figuram* corporis; ejusque interpretationem plerique inter Sacramentarios adoptarunt, eam vocantes *metonymiam Sacramentalem*, quia *signatum* ponitur pro *signo*. Aliis vero displicet vox illa *figura* corporis, metonymiam tamen retinent, dicentes: *Hoc est corpus meum*, nempe μνημόσυνον, *seu commemoratio corporis mei*. Quidam addiderunt *pignus*, *tesseram*, & *sigillum corporis*, putantes voces illas *figuræ*, & *signi*, & *commemorationis* non satis explicare hujus Sacramenti essentiam, *vim*, & *efficaciam*, qualem se admittere profitentur Calvinistæ. Oecolampadium statim confutarunt Jodocus Clichtoveus duobus libris, & Joann. Fischerus Roffensis Episcopus libris quinque.

207. Sed jam piget omnes aliorum expositiones, seu verius depravationes referre, quas Pelargus in Disput. *De fractione panis* anno 1606. vigintiocto numerabat: unde aliquis haud illepide dicebat: *Itque, reditque tropus, nec certum novit asylum*. Ex his autem colligere licet, quam a communi hominum intelligentia sensus figuratus alienus sit: ac proinde hac etiam de causa necessarium omnino esse Christi verba in obvio, ac litterali sensu intelligere: qui enim illo rejecto ad mysticum confugiunt, non habent, ubi certo pedem figant. Verum audiamus, quæ ad tuendum suum mysticum sensum nobis objiciunt Zvvinglius, Calvinus, Beza, potissimum vero recentiores, & acutiores Sacramentarii, Albertinus, Claudius, Picteus, Abadias, aliique ejusdem furfuris.

208. Objiciunt primo quamplurima sacrorum librorum loca, in quibus propositiones similes huic: *Hoc est corpus meum*, sumuntur *metonymice*, *figurate*, & *significative*. Gen. XVII. 10. de Circumcisione dicitur *Hoc est pactum meum*; quæ tamen propositio in comm. seq. sic exponitur, ut circumcisio non sit proprie pactum, sed *signum fœderis*. In eodem Libro cap. XLI. 26. Joseph Pharaoni explicans somnium dicit: *Septem boves pulchræ, & septem spicæ plenæ, septem ubertatis anni sunt*, idest *significant*. Exodi XII. 11. Agnus Paschalis dicitur *phase*, id est *transitus Domini*, cujus tamen transitus non erat nisi commemoratio. Daniel Propheta explicans regi Nabucodonosor somnium statuæ dicebat cap. XXII. 28. *Tu es caput aureum*. Nec desunt similia exempla in novo testamento; nam Apostolus 1. Corinth. X. 4. loquens de prodigiosa petra Mosaica inquit, *Petra autem erat Christus*, nempe Christum significabat. Unde Augustinus Tract. XLV. in Joann. n. 9. *Ibi*, inquit, (in deserto) *petra Christus*, *nobis Christus, quod in altare Dei ponitur*. Apud Luc. XXII. 20. & apud Paulum 1. Cor. XI. 25. Christus postquam de pane dixerat: *Hoc est corpus meum*, accipiens calicem inquit: *Hic est calix novum testamentum*, idest signum novi testamenti. Alia hujus generis non pauca improbo labore collegerunt Sacramentarii; quibus

209.

(a) Operæ dispendium non erit, si propria Zwinglii verba referamus ex Libro inscripto *Caronis de Eucharistia* P. II. Operum pag. 249. *Vera*, inquit, *narro, adeoque vera, ut celare volentem conscientia cogat effundere, quod Dominus impertiit, non ignorans, quantis me contumeliis, risibusque exponam. Cum tredecima Aprilis lux appareret, visus sum mihi in somnio multa cum tædio denuo contendere cum adversario scriba, sicque obmutuisse, ut quod verum scirem, negante lingua beneficium suum, proloqui non possem ..... visus est Monitor adesse; ater fuerit, an albus, nihil memini: somnium enim narro, qui diceret, quin ignave respondes, quod Exodi XII. scribitur, est enim phase, idest transitus Domini &c.* Videri potest Gretseri Disceptatio *De somnio Zwinglii*, contra quam impotenter debaccatus est Albertinus, frustra contendens, illa verba, *Ater, an albus fuerit*, nescio esse elegantissimam phrasim ad significandam personam ignotam.

209. Resp. *primo* generaliter, ex quo alicubi vox illa copulativa *est* sumatur *figurative*, non sequi semper in eodem sensu esse sumendam. Quid enim, quæso, respondebimus Socinianis, quando eodem argumento utentes, illam æterni Patris vocem e cœlo delapsam: *Hic est Filius meus dilectus* ita explicant, *Hic est figura Filii mei dilecti?* Aut illud celebris Joannis dictum *Deus erat Verbum* eadem licentia interpretantur, ut Verbum non sit nisi imago Dei? Sed breviter examinemus singula.

210. Circumcisionem non esse ipsum fœdus hominum cum Deo, sed tantum signum fœderis, ex ipsa rei natura facile quisque cognoscit, ut nullus esse possit deceptioni locus; panem autem esse signum corporis Christi, nemo certe suspicabitur ex iis verbis: *Hoc est corpus meum*. Deinde ipse Deus Abrahamo aperte subdit: *Circumciderit carnem præputii, ut sit signum fœderis inter me, & vos*. Ubinam vero Christus Apostolos docuit, panem esse sui corporis *signum?* Cur ipsis aperte non dixit: accipite, & comedite, hoc est *signum* corporis mei, sicut Deus dixit Abrahæ circumcidendam carnem præputii, ut esset *signum* fœderis?

211. Aliud exemplum ex Gen. XLI. potius probat contra adversarios, verbum substantivum *est* non posse sumi in sensu figurato, nisi quando circumstantiæ sermonis id omnino exigunt, cujusmodi erat illa circumstantia somnii Pharaonis, cujus *significationem* ibi Joseph tradebat. Exigitne circumstantia institutionis Sacramenti Eucharistiæ, ut ejus verba, similiter ac verba somnii Pharaonis, figurate sumantur? Anne Apostoli a Christo quæsiverunt, quid verba illa significarent? Vel Christus illos admonuit, ea non esse in propria significatione sumenda? Nihil prorsus istorum omnium.

212. Agnum Paschalem non esse transitum Domini, sed sacrificium institutum in commemorationem ejusdem transitus, optime noverant Hebræi ex Mosaica descriptione illius sacrificii Exodi XII. Adde, cum Agnus Paschalis dicitur *phase*, subintelligi *sacrificium*, ita ut Agnus sit sacrificium *phase*, seu *transitus*, quod Moyses ipse eodem loco declaravit, subdens vers. 26. seq.: *Et cum dixerint vobis filii vestri: quæ est ista religio? dicetis eis: Victima transitus Domini est*. Hæc omnia debuisse Monitor Zwinglio in somnio suggerere, si albus fuisset, non ater.

213. Cum Daniel Propheta dicebat Nabucodonosori: *Tu es caput aureum*, necesse non habebat regem monere, quod reipsa caput aureum non erat, sed solum per illud caput aureum repræsentatus: res enim per se loquitur. Necesse autem omnino erat, Discipulos edoceri, illum panem, quem Christus manibus gestabat, & suum corpus dicebat, nonnisi figuram, aut signum sui corporis esse: alias ab obvio, & litterali verborum sensu fuissent decepti.

214. Ita etiam necesse non erat, ut Apostolus Corinthiis explicaret, illam petram, unde fluxerunt aquæ in deserto, non fuisse veram Christi personam: quis enim hoc somniasset? Sed facile omnes intelligebant, in illa petra fuisse Christum tantummodo significatum; eoque facilius id intelligebant, quo jam ibidem admoniti erant ab eodem Apostolo, quod Israelitis *omnia in figura contingebant*. Attamen idipsum clare explicuit, dicens de Israelitis: *Bibebant autem de spiritali, consequente eos petra, petra autem erat Christus*. S. Augustinus loco laud. asserit quidem, petram illam prodigiosam, de qua Israelitæ bibebant, Christum præfigurasse, non autem dicit, in Eucharistia Christi figuram, aut signum nobis dari, sed potius oppositum insinuat subdens: *Illi pro magno Sacramento ejusdem Christi biberunt aquam profluentem de petra; nos quid bibamus, norunt fideles*.

215. Postremum exemplum calicis, qui apud Lucam, & apud Paulum vocatus fuit *novum testamentum*, aliquam vim haberet, nisi alii duo Evangelistæ Marcus, & Matthæus illorum verborum sensum diserte aperuissent, ita Christi verba referentes: *Hic est sanguis meus novi testamenti*, ut omnes facile intelligere possimus, fuisse a Christo novum testamentum, seu fœdus conditum, ac firmatum per sanguinem suum. Unde S. Thomas Lect. VI. in laud. Apostoli locum, scite observat, quod sicut vetus testamentum fuerat sanguine victimarum confirmatum, cum nempe Moyses *sumptum sanguinem respersit in populum, & ait: Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum*. Exodi XXIV. 8., ita novum testamentum, seu pactum confirmatum fuit in sanguine Christi, qui per passionem est effusus. Quod mirifice declarat S. Paulus ad Hebr. cap. IX.

216. Et quia nimis longum, & fastidiosum esset singula exempla, quæ Sacramentarii undique coacervant, ex adjunctis explicare, quilibet poterit a seipso inter illa exempla, & verba institutionis Eucharistiæ discrimen animadvertere. Nam in illis ita figuratus sensus in omnium oculos incurrit, ut nemo prudens decipi possit; non sic autem in verbis consecratoriis, quæ omnes Christiani cujuscumque communionis in sensu proprio, & naturali semper intellexerunt, usque ad illa infelicissima tempora, quibus Novatores hoc capitale fidei nostræ dogma per figuras, & tropos corrumpere ausi sunt.

217. Et sic intelligebantur parabolæ in sensu figurato, quia omnes norunt, eas afferri ad aliquid aliud significandum. Sic nullus est deceptioni locus, quando quis Pontificis, aut Cæsaris imaginem indigitans, aut tabulam geographicam Germaniæ, vel Italiæ, dicit: Hic est Pius VI. Summus Pontifex, hic est Franciscus II. Rom. Imperator, hæc est Germania, hæc Italia, &c. fuissent autem Apostoli periculo errandi expositi, si &c. Sic pariter nemo decipi potest, cum illa Christi verba audit: *Ego sum pastor, ostium, via, vi-*

vitis &c.; aut quando audit, Christum vocari *agnum*, *leonem*, *petram*, vel quid simile.

218. Instabis *primo*. Verba a Christo prolata in Eucharistiæ institutione: *Hoc est corpus meum* iis similia sunt, quæ Christus ipse in cruce protulit, quando dixit Matri: *Mulier ecce filius tuus*; Joanni autem: *Ecce mater tua*: atqui his secundis nulla mutatio facta est: ergo nec primis.

219. Resp., longe disparem esse rationem. Nam ex circumstantiis omnibus apparebat, Christum iis verbis nihil voluisse aliud, quam matrem suam dilecto Joanni commendare, & vicissim Joannem matri; qua in re nulla fieri debebat mutatio interna, sed solum externa, ut nempe dilectus discipulus curam matris susciperet: quod factum est, referente enim ipso Joanne XIX. 27., *ex illa hora accepit eam Discipulus in sua*.

220. Inst. *secundo*. Fortior videtur illa Christi expressio apud Joannem XV. *Ego sum vitis vera*, quam illæ: *Hoc est corpus meum*, *hic est sanguis meus*. In prima enim additur *vera*, quod non additur in aliis: nec tamen prima illa accipitur in sensu litterali: ergo &c.

221. Resp. neg. maj. Si enim contextus attendatur, nemo est, qui statim non olfaciat sensum metaphoricum. Ita enim prosequitur divinus Magister: *Et Pater meus agricola est*. *Omnem palmitem in me non ferentem fructum*, *tollet eum*, *& omnem*, *qui fert fructum*, *purgabit eum*, *ut fructum plus afferat.... Sicut palmes non potest ferre fructum*, *nisi manserit in vite*, *sic nec vos nisi in me manseritis*, *&c.* Estne aliquid simile in verbis institutionis Sacramenti Eucharistiæ? Præterea dicentue, Jesum Christum esse *figuram vitis*, sicut dicunt, panem esse figuram corporis Christi?

222. Instant *tertio*, & conantur sensum tropicum, & figuratum evincere ex adjunctis. *Primo* enim Christus dicens: *Hoc est corpus meum*, addidit, *quod pro vobis tradetur*, seu potius ex textu Græco apud Paulum, *quod pro vobis frangitur τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον*; nempe significans panem, quem benedixerat, *fregerat*, & discipulis dederat: nam corpus verum Christi in passione frangendum non erat. *Præterea* Lucæ XXII. de vino dixit: *Accipite hoc λάβετε τοῦτο*, *& dividite vobis ipsis καὶ διαμερίσατε ἑαυτοῖς*; *dico enim vobis*, *quod non bibam de generatione vitis*, *donec regnum Dei veniat*; & Matth. XXVI. 29. postquam dixerat: *Hic est sanguis meus novi testamenti*, subdit: *Dico autem vobis*, *non bibam amodo de hoc genimine vitis*, *usque in diem illum*, *cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei*. Ista autem verba nonnisi in sensu figurato intelligi possunt; neque enim Christus bibiturus est verum vinum in suo regno. *Tertio*, in sensu pariter figurato intelligi debent illa duo verba *Calix*, & *Testamentum*; nempe ponitur *Calix* metonymice pro vino contento in calice, & *testamentum* pro signo novi fœderis: quidni ergo & alia verba figurate accipiantur? *Quarto*, Christus præcipit, ut corpus, & sanguis sumatur a nobis in sui *commemorationem*. Si ergo Christus est in hoc Sacramento substantialiter præsens, idem prorsus erit *commemoratio*, *& commemoratum*; quasi dicat: *me sumite in mei commemorationem*, quod fuisset ineptissimum; ut enim S. Augustinus in Psalm. XXXVII. inquiebat, *nemo recordatur*, *nisi quod in præsentia non est positum*. *Demum*, Apostolus addit, in hoc Sacramento mortem Domini esse annuntiandam, *donec veniat*: non igitur est ibi præsens; alias frustra expectaretur, ut veniat. Unde etiam Matth. XXVI. 11. dicebat ipse Christus: *Pauperes semper habetis vobiscum*, *me autem non semper habetis*; quod falsum esset, posita ejusdem reali in Eucharistia præsentia.

223. Resp. ad *primum*, de vero suo corpore Christum dicere potuisse, *quod pro vobis frangitur*, nempe sub speciebus panis, quas tunc *fregerat*, & singulis discipulis distribuerat; & similiter dicere potuit, verum suum sanguinem *effusum* in speciebus vini, quod e calice effundebatur in ora discipulorum. Unde Apostolus cap. X. 16. ejusdem Epist. dicebat: *Calix benedictionis*, *cui benedicimus*, *nonne communicatio sanguinis Christi est? Et panis*, *quem frangimus*, *nonne participatio corporis Domini est?* Supra autem n. 134. cum Angelico observavimus, Christum in ipsa actione benedicendi, frangendi, & distribuendi panem verba consecratoria pronunciasse (*a*).

224. Ad *secundum* resp., facile in his verbis metaphoram deprehendi, tum quia Christus addidit, se bibiturum vinum *novum* in regno Patris sui; non ergo illud materiale, quod bibebatur in cœna; tum etiam propter aliam ejusdem Christi promissionem Lucæ XXII. 29. *Et ego dispono vobis*, *sicut disposuit mihi Pater meus regnum*, *ut edatis*, *& bibatis super mensam meam in regno meo*, *& sedeatis super thronos judicantes duodecim tribus Israel*. Quam promissionem nonnisi carnales Millenarii in sensu litterali intelligere potuerunt. Res autem non ita se habet in verbis consecratoriis, quæ litteraliter semper omnes fideles acceperunt.

225.

(*a*) Paucis arridet expositio Cajetani, qui fractionem illam intelligi voluit de ipso corpore Christi, quod in passione multipliciter fractum fuit, scilicet *quantum ad cutem*, *quando flagellatus est*, *& quantum ad carnem in manibus ac pedibus cruci affixis*, *ac demum in latere lancea perforato*. Sed Cajetanus ab obvio & litterali sensu hic recedere videtur, ut non raro solebat; proprie enim corpus *frangi* dicitur quando ejusdem ossa confringuntur, quod in Christo fieri non debuisse Joannes testatur cap. XIX. 36. *ut Scriptura impleretur*: *Os non comminuetis ex eo*. Nihilominus S. Thomas Lect. V. in hunc locum Pauli non dubitavit dicere, hostiæ consecratæ divisionem significare passionem Christi, per quam *corpus ejus fuit vulneribus fractum*.

225. *Tertia* objectio consueta est cavillatio. Calicem enim ibi significare vinum contentum, nemo dubitare potest, ut propterea nullum sit erroris periculum; non sic autem est de verbis consecratoriis, quæ si essent in sensu figurato intelligenda, debuisset Christus Discipulos præmonere, ne in re tanti momenti turpiter errarent, & tota Ecclesia in sacrilegam idololatriam pertraheretur, quæ, ut postea videbimus, sub speciebus panis, & vini verum Christi corpus, & sanguinem adesse semper credidit, illudque cultu latriæ adoravit. Vox autem *testamenti* in sensu proprio sumitur, ad significandum novum fœdus a Christo nobiscum initum, & consummatum in sanguine, qui *per passionem est effusus, & in calice Sacramentaliter continetur*, ut S. Thomas explicat Lect. VI. in cap. XI. Epist. 1. ad Corinthios.

226. *Quarta* objectio illico evanescit, si contextus attendatur. Ut enim recte observat Angelicus loco mox laud., *in meam commemorationem*, debet intelligi de memoria passionis Christi. Quamobrem Apostolus pergit ibidem dicens: *Quotiescumque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis*. Ulterius, præsens quidem est Christus in Eucharistia, sed sacramentali, & invisibili modo, ita ut non inepte præceperit, fidem, & memoriam sui esse in hoc Sacramento excitandam (a).

227. Addit postremo idem Paulus: *Donec veniat, idest* (commentatur Aquinas) *usque ad ultimum ejus adventum, in quo datur intelligi, quod hic ritus Ecclesiæ non cessabit, usque ad finem mundi*. Puerilis autem argutia est illa ducta ex verbis Christi: *me autem non semper habetis*; quia hæc verba, interprete Angelico 3. P. qu. 75. art. 1. ad 2., referuntur ad Corpus Christi *visibile* sub propria specie: *invisibiliter tamen sub speciebus hujus Sacramenti est, ubicumque hoc Sacramentum perficitur*. Hoc declararunt Patres Tridentini Sess. XIII. cap. 1. his verbis: *Non enim hæc inter se pugnant, ut ipse Salvator noster semper ad dexteram Patris in cœlis assideat, juxta modum existendi naturalem; & ut multis nihilominus aliis in locis sacramentaliter præsens sua substantia nobis adsit, ea existendi ratione, quam etsi verbis exprimere vix possumus, possibilem tamen esse Deo, cogitatione per fidem illustrata assequi possumus, & constantissime credere debemus*.

228. Obj. *secundo*. Apostolus Paulus 1. Corinth. X. 1. seq. *Patres nostri*, inquit, *omnes eamdem escam spiritalem manducaverunt, & omnes eumdem potum spiritalem biberunt*; atqui illi non manducaverunt escam spiritalem, nec biberunt potum spiritalem, nisi per fidem: ergo etiam nos &c. Hæc enim verba Pauli ita commentatur Augustinus Tract. XXVI. in Joann. *Omnes eamdem escam spiritualem, quam nos; nam temporalem alteram, quia illi manna, nos aliud; spiritalem vero, quam nos*.

229. Resp., Apostolum, cum dicit, omnes Israelitas *eamdem* escam spiritalem manducasse, & omnes *eumdem* potum spiritalem bibisse, non significare, eos *eamdem*, quam nos escam manducasse, & *eumdem*, quem nos potum bibisse, quasi scilicet voluerit Israelitas fuisse in Sacramentis nobis pares. Magnum enim inter nostrum, & illorum cibum, ac potum discrimen Christus ipse posuit Jo. VI. 48. inquiens: *Patres vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt: hic est panis de cœlo descendens, ut si quis ex eo manducaverit, non moriatur*. Loquitur ergo ibi Apostolus de solis Israelitis, qui omnes eamdem escam *spiritalem* manducaverunt, scilicet manna, & *omnes* eumdem potum *spiritalem* biberunt, nempe aquam fluentem de petra, & tamen *non in pluribus eorum beneplacitum fuit Deo*, quia non omnes cum fide in Jesum Christum manducaverunt, ac biberunt, & propterea in deserto *prostrati sunt*.

230. S. Augustinus autem vult, in illa esca, illoque potu spiritali fuisse quidem præfiguratum Eucharistiæ Sacramentum, in quo nos sumimus ipsum Christi corpus, ejusque sanguinem bibimus; unde dicere potuit, Israelitas eamdem escam spiritalem manducasse, eumdemque potum spiritalem bibisse; non vult tamen, nec dicit, eamdem prorsus esse utriusque cibi, & potus rationem; unde in Psalm. LXXVII. eadem fere repetens, clarius suam mentem exposuit dicens, eumdem fuisse cibum, & potum illorum, qui noster, *sed significatione eumdem, non specie*. Vide quæ diximus in Vol. super. Diss. I. n. 106.

231. Inst. *primo*. Christus ipse apud Joannem cap. VI. 64. postquam dixisset: *Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus, &c.*, ne Judæi in errorem inducerentur sumentes hæc verba in sensu litterali, & obvio, subdidit: *Spiritus est, qui vivificat; caro non prodest quidquam: quæ ego locutus sum vobis, spiritus, & vita sunt*. Ita divinus Magister nos docuit, quonam sensu verba institutionis essent intelligenda, scilicet, non *carnaliter*, sed *spiritualiter* (b). Id confirmatur ex S. Augustino, qui in Psalm.

(a) Nullam esse hujus argumenti vim, agnovit etiam Œcolampadius, qui ad probandum etiam rerum præsentium oblivionem esse posse, illud attulit Maronis: *Oblitusve sui est Ithacus discrimine tanto*.

(b) Multi, gravesque Theologi præsentiam corporis Christi realem probant ex hoc ipso capite VI. Joannis, in quo promissam fuisse credunt hujus Sacramenti institutionem. *Verum*, inquit Estius in IV. Dist. X. §. 1. *hæc probatio propter varias Ss. Patrum, & Doctorum interpretationes, quibus eum locum exponunt, ut agnoscit Trident. Concilium Sess. XXI. c. 1. non proinde efficax est, ut aliæ sunt*. Ejusdemque sententiæ fuerunt præter alios Jansenius Gandavensis, & Ruardus Tapperus. Narrante Card. Pallavicino in *Histor.*

Psalm. XCVIII. ita Christum seipsum explicantem inducit: *Spiritualiter intelligite*, *quæ locutus sum*. *Non hoc corpus*, *quod videtis*, *manducaturi estis*, *& bibituri illum sanguinem*, *quem fusuri sunt*, *qui me crucifigent*. *Sacramentum autem*, *quod vobis commendavi*, *spiritualiter intellectum vivificabit vos: caro autem non prodest quidquam*.

252. Resp. cum S. Thoma 3. P. q. 75. art. 1. ad 1., Christum voluisse hoc loco corrigere carnalem illam quorumdam Capharnaitarum imaginationem, qui verba a se prolata: *Caro mea vere est cibus* eo sensu acceperant, quasi ipsis daturus esset suam carnem dentibus laniandam, quomodo alii cibi comeduntur. *Carnem quippe*, inquit S. Augustinus Tract. XXVII. in Joan., *intellexerunt*, *quomodo in cadavere laniatur*, *aut in macello venditur*, non *quomodo spiritu vegetatur*. Idem Sanctus Doctor Augustinus in eodem loco illa ejusdem Christi verba: *Caro non prodest quidquam* explicat de manducatione carnis Christi *sine charitate*, inquiens: „ Sic dictum est: *Caro* „ *non prodest quidquam*, quomodo dictum est: „ *Scientia inflat:* sola sine charitate: ideo adjun- „ xit, *Charitas vero ædificat*. Adde ergo scien- „ tiæ charitatem, & utilis erit scientia, non per „ se, sed per charitatem: sic etiam nunc *caro* „ *non prodest quidquam*, sed sola caro. Accedat „ spiritus ad carnem, quomodo accedit charitas ad „ scientiam, & prodest plurimum ". Ceterum, etiamsi ex hoc celebri Joannis loco non posset præsentia realis corporis Christi invicte demonstrari, non propterea mutaret hoc præcipuum religionis nostræ dogma, quod in aliis Scripturæ sacræ locis Spiritus sanctus apertissime revelavit, & quod Ecclesia Catholica semper professa est.

253. Obj. *postremo* nonnullas cavillationes contra verba consecrationis; quarum præcipua est illa, qua a nobis moleste sciscitatur, quid pronomen *hoc*, quod est subjectum propositionis, significet? Vel enim significat ipsum Christi corpus, & tunc exsurget hæc propositio identica, & nugatoria: *Corpus meum*, *quod vobis ostendo*, *est corpus meum*, quo quid dici potest ineptius? Vel designat panem, quem Christus in manus acceptum benedixit, ac fregit; & tunc propositio huuc sensum reddet: *hic panis est corpus meum;* quod repugnantiam involvit: nam panis vere, & proprie non potest esse aliud quam panis: vel designat accidentia panis, & tunc propositio est falsa, quia hæc non sunt Christi corpus; superest ergo, ut illud pronomen *hoc* intelligatur de pane benedicto, & fracto, qui sensu mystico, & tropico corpus Christi significabat (*b*).

254. Resp. cum S. Thoma 3. P. q. 78. art. 5. „ quod hæc locutio (*hoc est corpus meum*) ha- „ bet virtutem factivam conversionis panis in cor- „ pus Christi .... Et ideo oportet quidem intelli- „ gere prædictam locutionem secundum ultimum „ instans prolationis verborum, non tamen ita, „ quod præsupponatur ex parte subjecti id, quod „ est terminus conversionis, scilicet quod corpus „ Christi sit corpus Christi: neque etiam illud, „ quod fuit ante conversionem, scilicet panis; sed „ id, quod communiter se habet; quantum ad u- „ trumque, scilicet contentum in generali sub i- „ stis speciebus. Non enim faciunt hæc verba, „ quod corpus Christi sit corpus Christi, neque „ quod panis sit corpus Christi, sed quod contentum sub his speciebus, quod prius erat pa- „ nis, sit corpus Christi. Et ideo signanter non „ dicit Dominus: *Hic panis est corpus meum* ... „ neque: *Hoc corpus meum est corpus meum* ... „ sed in generali: *Hoc est corpus meum*, nullo „ nomine apposito a parte subjecti, sed solo pro- „ nomine, quod significat substantiam in commu- „ ni, sine qualitate, idest forma determinata ".

255. Non itaque illa propositio erit *identica;* ea enim propositio est *identica*, in qua subjectum eodem modo exprimitur, ac prædicatum; sicut si diceremus: *Homo est homo;* non illa, in qua prædicatum est quidem idem cum subjecto, sed clarius exprimitur; alias omnis propositio vera esset identica, ut cum aliquis dicit: *Hoc est aurum;* quamvis enim attributum idem sit cum subjecto, clarius tamen id exprimit. Et sic non est *identica* Christi propositio dicentis: *Hoc est corpus meum;* quia attributum *corpus meum* clare exprimit, quid illud subjectum *hoc* vere sit, cum antea confusa esset illius significatio.

256. Quod si etiam illud subjectum *hoc* acciperetur pro pane, ut quidam Theologi esse accipiendum putant, nulla tamen inde sequeretur repugnantia; esset enim sensus, quod illud, quod initio prolationis verborum erat panis, absoluta illa prolatione factum sit corpus Christi. Sic si ipse Christus simili verborum formula voluisset

in

Concil. Trid. Lib. XVII. cap. 11. non casu, sed post varias disputationes illa verba posita fuere: *Utcumque* (sermo ille apud Joannem cap. VI.) *juxta varias Ss. Patrum*, *& Doctorum interpretationes intelligatur;* quia nempe, ut aliqui Theologi observaverant, a multis Patribus sermo ille Christi Domini explicatur de sola manducatione suæ carnis spiritnali, non de Sacramentali. Nos itaque hanc probationem omittendam duximus, secuti exemplum quorumdam aliorum insignium Theologorum. Sed si quis cupiat illam probationem optima in luce collocatam legere, adeat Nat. Alexandrum, Dissert. XII. in Sæc. XI. & XII. art. 1.

(*b*) Ab hac difficultate se facile liberant, qui consecrationem panis & vini a Christo factam fuisse dicunt *potestate excellentiæ* secreta benedictione; unde postea vere dicere potuit: *Hoc est corpus meum*, ut pronomen *hoc* referretur ad corpus. Verum, ut supra ostendimus nu. 145. aliæ postea occurrunt difficultates graviores. Nec satis considerate scripsit Catharinus, Scholasticos suos adversarios in tot tantaque absurda præcipitare, ut qui eos sequi voluerit, pene insaniæ videatur.

in nuptiis Canæ Galilææ aquam in vinum convertere, dicendo: *Hoc est vinum*, omnes facile intellexissent, illud, quod prius erat aqua, fuisse in vinum conversum. Hæc enim est vis propositionum, quæ appellantur *practicæ*, & *operativæ*, quia mutando subjectum, æquivalent duabus simul unitis, nempe *hoc*, *quod prius erat panis*, *modo est corpus meum*. Sic si quis alteri donans librum dicat: *Hic liber est tuus*, perinde est, ac si dicat: *Hic liber*, *qui antea meus erat*, *modo tuus est* (a).

237. Inst. Ista locutio: *Hoc est corpus meum* est Sacramentalis: ergo ejusdem propositionis sensus hic est: *Hoc est Sacramentum & corpus meum:* sed Sacramentum definitur *signum:* ergo idem erit, ac dicere: *Hoc est signum corporis mei*. Hinc decantata illa apud Calvinistas *metonymia Sacramentalis*, qua omnia per tropos, & figuras explicantur.

238. Resp., hoc totum purum, putumque esse sophisma, quod facile ex hactenus dictis exsufflatur. Non enim omnia, quæ de Sacramentis dicuntur, ad locutionem Sacramentalem, seu figuratam pertinent; sed quædam rem proprie, & vere exprimunt, quædam autem interiorem gratiæ operationem significant; ut in baptismo aqua, & ablutio est propria, vera, & realis, hæc autem externa corporis ablutio internum animæ lavacrum significat. Ita in Eucharistia verba illa: *Hoc est corpus meum* veram, ac realem corporis Christi præsentiam exprimunt; quæ autem remanent species panis, qui frangitur, & vini, quod effunditur, repræsentant cruentam illam immolationem, quam Christus ipse pro nostra redemptione æterno Patri in cruce obtulit.

ARTICULUS II.

Ex veterum Patrum traditione ostenditur, Christum esse in Eucharistia vere, realiter, & substantialiter præsentem (b).

239. Et *primo* observatione dignum est, nunquam Patres fuisse sollicitos monendi fideles, verba illa Dominica *Hoc est corpus meum* non esse in sensu proprio intelligenda, sed in sensu figurato, quod certe monere debuissent, ne ex obvia illorum significatione in turpissimum errorem laberentur; præcipue cum hanc sollicitudinem sæpius ostenderint in aliis Scripturæ locis explicandis; ut ex. gr. in illo textu Gal. III. 13., quod Christus *factus sit pro nobis maledictum;* tum in

(a) Hac ratione facile conciliantur ii Theologi, qui pronomen *hac* intelligunt de pane, cum aliis, qui illud intelligunt de Christi corpore. Primi enim considerant illud primum momentum, in quo mutatio nondum facta est; alii momentum sequens, quo virtute divina panis conversus jam est in corpus Christi; quomodo si Christus in nuptiis Canæ Galilææ dixisset: *Hoc est vinum*, pronomen *hoc* potuisset referri tam ad aquam, antequam transmutaretur, quam ad vinum, postquam transmutatio facta jam erat. Sed de hoc sophismate, quo inanes triumphos agunt Albertinus, & Chamierus, videri possunt Lib. II. *Defens. Perpetuit.* cap. 3. tom. 2. & Nat. Alexander in laud. Dissert. XII. in Sæc. XI. & XII.

(b) Quamquam Sacramentarii, non minus quam alii Novatores, ex solis sacris litteris Christianæ Religionis dogmata depromenda esse contendant, quando tamen agitur de augustissimo hoc Sacramento, etiam ad veterum Patrum doctrinam fidenter nos provocant. Hanc aliis viam primum monstrasse videtur Phil. Mornæus Du-Plessis, infensissimus Rom. Ecclesiæ hostis in Libris 4. *De Eucharistia* an. 1594. quem solide confutavit doctissimus Card. Jo. David Du-Perron variis scriptis, quæ simul collecta inveniuntur in Tomo I. ejusdem Operum; postquam ipsum ore devicerat in celebri Colloquio Fonti-Bellaquei, anno 1600. Eundem Mornæum feliciter impugnavit Dominicanæ Familiæ decus Coeffeteau Episcopus Massiliensis, quem laud. mox Card. Petronius magno in pretio habebat. Malam tamen Mornæi causam non pauci ex Pseudo-reformatis defendere agressi sunt; sed nonnisi tres aut quatuor commemorari merentur, scilicet Dan. Chamierus ferocis ingenii homo, qui anno 1621. in obsidione Montis-Albani, dum suos ad pugnam contra Catholicos cohortaretur, similiter ac ejus antesignanus Zwinglius, in prœlio occisus fuit. Illius *Panstratiam* edidit Bern. Turrettinus an. 1626. Chamiero successit in certamine eucharistico Edmundus Albertinus editis anno 1654. tribus libris *De Eucharistiæ Sacramento*. Cum postea prodiisset an. 1659. *Officium S. Sacramenti* a Petro Nicolio elaboratum, in quo præfationis loco ostendebatur perpetua Ecclesiæ fides de reali præsentia corporis & sanguinis Christi, Jo. Claudius pseudo Minister Carentonianus huic se controversiæ immiscuit, Nicolii libellum confutans. Claudio respondit Nicolius an. 1664. iterum impressa eadem Præfat. cum hoc titulo: *La perpétuité de la foy de l'Eglise Catholique touchant l'Eucharistie*. Cumque hoc Nicolii opus refellere aggressus esset Claudius, eum impugnavit P. Jac. Nouetus S. J. in libro *La présence de J. C. dans le Sacrament*, cui mox Claudius respondit in *Tract. de Euchar.* an. 1668. Tunc demum prodiit opus illud immortale Ant. Arnaldi sub eodem titulo *Perpetua fides Ecclesiæ Cath. circa Eucharistiam defensa contra librum Claudii*, Lib. XI. quibus accessere Dissert. duæ *De Jo. Scoto*, & *de Bertramo* elucubratæ ab Anselmo Paris Canonico S. Genovefæ. Suam postea addidit operam Eus. Renaudotius in Defensione *Perpetuitatis fidei*, ubi non solum Claudianæ argutiæ & cavillationes dissipantur, sed nova etiam afferuntur monumenta ad perpetuam Ecclesiæ fidem magis magisque confirmandam. Alios ex utraque parte scriptores commemorare non vacat; prætermittendus tamen non est Natalis Alexander, cujus Dissertatio XII. in Sæc. XI. & XII. & minus prolixa, & Tyronum usui magis erit accommodata.

Obiter addendum, non defuisse inter Sacramentarios, qui veterum Patrum doctrinam sibi omnino adversari faterentur, ut inferius notabimus. Quidam etiam affirmare ausi sunt, sanctos Patres inter se minime concordes esse, immo aliquos sibi ipsis quandoque repugnare, adeoque in hanc controversia seponendos. Id insinuare videtur Lutheranus Chemnitius *De vera*, & *substant. præsentia*, &c. cap. 10.

in alio 2. Corinth. V. 21. *Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit*. Cur ergo hanc cautionem non adhibuerunt, monendi fideles, ac præcipue Neophytos, ne verba Christi *Hoc est corpus meum* in sensu obvio, & litterali intelligerent? Cur nullo in iisdem explicandis difficultatem notarunt? Nisi quia nullum tunc dubium erat, in iis doctrinam realis præsentiæ corporis Christi perspicue, & aperte contineri.

240. Et quidem innumera ad id confirmandum ultro sese offerunt sanctorum Patrum testimonia, in quibus nulla prorsus indicata sensus *figuralis* mentione absolute dicitur, in hoc Sacramento nobis dari ipsum verum, & proprium corpus, & sanguinem Jesu Christi: sed brevitatis causa nonnisi pauca seligemus. Ignatius gloriosissimus Sæc. II. Episcopus, & martyr in Epist. ad Smyrnæos Eucharistiam appellat *carnem Salvatoris nostri Jesu Christi, quæ pro peccatis nostris passa est* (a). S. Justinus alter ejusdem sæculi martyr in *Apol. II.* Eucharistiam dicit esse non *panem communem*, nec *communem potum*, sed *incarnati Jesu carnem, & sanguinem*. Tertullianus Lib. IV. *Cont. Marc.* cap. 40. de Christo loquens, *Acceptum panem*, inquit, *& distributum discipulis corpus illud suum fecit*. Missis aliis non paucis præstat audire duos insignes Sæc. IV. Patres, Cyrillum Jerosolymitanum, & Gregorium Nyssenum; quorum prior *Catechesi* IV. de hoc Sacramento fideles edocens inquit: *Cum Christus ipse sic affirmet, atque dicat de pane: Hoc est corpus meum, quis deinceps audeat dubitare? Et eodem quoque confirmante, ac dicente: Hic est sanguis meus, quis unquam dubitet, & dicat, non esse illius sanguinem?* Gregorius autem Nyssenus in *Orat. Catechetica* cap. 37. *Credo*, inquit, ... *quod statim a Verbo* (panis) *in corpus transmutetur per verbum: Hoc est corpus meum*. Multo plura luculentissima utriusque testimonia brevitatis studium nos omittere cogit.

241. Ita profecto loquentes Patres sensum obvium, & litteralem verborum Christi confirmant, atque arbitrarios Sacramentariorum tropos, ac *figuras* excludunt; unde etiam aliqui usi sunt exemplo ejusdem Christi, quando in nuptiis Canæ Galilææ aquam in vinum convertit, aut Aaron, quando suam virgam in serpentem, & rursum serpentem in virgam transmutavit. Sic S. Cyrillus Jerosol. in *Catech. IV. Mystagog. Aquam*, ait, *aliquando mutavit in vinum ... & non erit dignus, cui credamus, quod vinum in sanguinem suum transmutasset?* Exemplo autem virgæ Aaronicæ usus est S. Ambrosius in Lib. *De initiandis* cap. 9. Unde postea Anastasius Sinaita, scriptor egregius Sæc. VII. in opere inscripto Ὁδηγὸς *Dux viæ* Hæretico Gajanitæ ajenti: *Absit, ut dicamus, sacram communionem esse tantum figuram corporis Christi, aut nudum panem, sed ipsum corpus, & sanguinem Christi Filii Dei incarnati*, ita nomine Orthodoxorum respondet: *Sic credimus, & sic confitemur juxta dictum Christi ad Discipulos in cœna mystica* (b). Et Sæc. seq. S. Joann. Damascenus Lib. IV. *De fide orthodoxa* cap. 13. doctrinam veterum exponens: *Nec vero*, inquit, *panis, & vinum Christi corporis, & sanguinis figura sunt (absit), sed ipsum Domini corpus Deitate donatum*.

242. Neque vero hujus argumenti vim elevant aliqui loci, quos inutili labore Sacramentarii ex veteribus Patribus conradunt, quibus Eucharistia dicta est *signum*, vel *figura* corporis Christi.

243. Nam præterquam quod hæc loca rarissima sunt, frequentissima vero illa, in quibus sine ulla restrictione asseritur præsentia realis corporis, & sanguinis Christi, potest etiam Eucharistia dici *signum*, & *figura* corporis Christi, quia ibi non est in propria specie, quomodo apparebat, cum in terris versaretur, & quomodo nunc a Beatis videtur in cœlis; sed ibi est tantum Sacramentaliter *ea existendi ratione, quam etsi verbis exprimere vix possumus, possibilem tamen esse Deo, cogitatione per fidem illustrata, assequi possumus, & constantissime credere debemus*, ut sup. n. 227. cum Patribus Concilii Tridentini diximus.

244. *Secundo*. Iidem sancti Patres, qui nullam in obvio verborum Christi sensu amplectendo difficultatem invenerunt, maximam postea difficultatem experti sunt in mysterio, quod illa verba includunt, intelligendo, & explicando; quæ tamen difficultas nulla esse poterat, si cum Sacramentariis putassent, in eo Sacramento non contineri, nisi figuram, & commemorationem Christi corporis, & sanguinis. Sic Sancti Cyrillus, & Nyssenus sup. n. 240. laudati, ut omne dubium circa hoc mysterium averterent, hoc esse objectum fidei dicebant: *Credimus*, quod non erit necesse, si dicamus, in eo non esse, nisi Christi corporis, & sanguinis figuram. Expressius autem S. Joan. Chrysostomus Hom. LXXXIII. in Matth. *Credamus*, inquit, *ubique Deo, nec repugnemus, etiamsi sensui, & cogitationi nostræ absurdum es-*

(a) Frustra conatus est Jo. Dallæus *De scriptis suppositis Dionysio, & Ignatio* verba hæc ut supposititia repetere; cum illa etiam referat Theodoretus in Dial. III. contra Eutychianos. Dallæum confutavit Jo. Bapt. Cotelerius Tom. II. *Patrum Apostolic.* in not. ad illam epistolam.

(b) Obiter notandum, non ex publica Ecclesiæ fide, sed ex privato suo ratiocinio Anastasium contra hæreticos Gajanitas intulisse, ex quo species panis & sanguinis in hoc Sacramento corrumpantur, necessarium esse, *ut unum ex duobus fateantur, aut id, quod sumunt, non esse verum corpus Christi ... aut corpus Christi ante resurrectionem corruptioni subjectum fuisse*. Non enim Corpus Christi in Eucharistia corrumpitur, sed solæ panis vinique species.

esse videatur, *quod dicit*; *superet & sensum*, *& rationem nostram sermo ipsius* ... *Quoniam ergo ille dixit*: *Hoc est corpus meum*, *nulla teneamur ambiguitate*; *sed credamus*, *& oculis intellectus id perspiciamus*. Et S. Gaudentius Brixianus Tract. II. in Exodum: *Quod*, inquit, *annuntiatum est*, *credas*, *quia quod accipis*, *corpus est illius panis cœlestis*, *& sanguis est illius sacræ vitis*. *Nam cum panem consecratum*, *& vinum discipulis suis porrigeret*, *sic ait*: *Hoc est*, *&c.* Denique S. Ambrosius in Lib. *De initiandis* cap. 8. ad omne dubium submovendum, *Quid*, inquit, *hic quæris naturæ ordinem in Christi corpore*, *cum præter naturam sit ipsa Dominus Jesus partus ex Virgine*? *Vera utique caro Christi*, *quæ crucifixa est*, *quæ sepulta est*: *vere ergo carnis illius est Sacramentum*. *Ipse clamat Dominus Jesus*: *Hoc est corpus meum*. Tantane erat necessitas excitandi fideles ad credendum hoc eximium, ac sublimissimum mysterium, si in eo nihil aliud nobis proponeretur, nisi Christi figura?

245. Quid plura? Aliqui Patres hoc Eucharistiæ mysterium comparant cum ineffabili mysterio Dominicæ Incarnationis. Sic Justinus loco supra n. 240. laud. *Quemadmodum*, inquit, *per Verbum Dei caro factus Jesus Christus Salvator noster carnem*, *& sanguinem salutis nostræ causa habuit*, *ad eumdem modum etiam eam* ... *alimoniam*, *unde sanguis*, *& caro nostra per mutationem aluntur*, *incarnati illius Jesus carnem*, *& sanguinem esse*, *edocti sumus*. S. Hilarius Lib. I. *De Trinit*. *Si enim*, ait, *Verbum caro factum est*, *& nos vere Verbum carnem cibo Dominico sumimus*. S. Joann. Damascenus Lib. IV. *De fide orthod*. cap. 14. ad hujus mysterii explicationem hac utitur aptissima comparatione: „ Quæsivit Virgo, *quomodo fiet mihi istud?* „ Respondit Gabriel Archangelus: *Spiritus sanctus superveniet in te*. Tu quoque nunc quæris, quomodo panis nunc fiat Corpus Christi? „ Tibi quoque respondeo: *Spiritus sanctus superveniet*, eaque efficit, quæ orationis facultatem, & mentis intelligentiam excedunt. " Itane responderent Zwinglius, Calvinus, aliique sensus figurati defensores.

246. Postremo, antiquissima est in Ecclesia hujus Sacramenti adoratio, quæ absurda omnino esset, & idololatrica, nisi in eo vera Christi humanitas divinitati conjuncta contineretur. Reipsa Sacramentarii ab hoc cultu omnino abhorrent. Non sic antiqui fideles; nam in vetustissimis liturgiis hæc adoratio apparet (*a*). Præterea eamdem veteres Patres fidelibus maximopere commendarunt. S. Ambrosius Lib. III. *De Spiritu S.* cap. 12. adorationem, quæ fit in Sacramento Eucharistiæ, eam ipsam esse dicit, qua Apostoli Dominum adorarunt, inquiens de carne Christi, *quam hodie in mysteriis adoramus*, *& quam Apostoli in Domino Jesu adorarunt*. Et S. Augustinus in Psal. XCVIII. loquens de carne Christi, *Nemo*, inquit, *illam carnem manducat*, *nisi prius adoraverit*, Eucharistiæ cultum memorant quoque Origenes Hom. V. in diversa loca Evangelii, & S. Joann. Chrysostomus Hom. XXIV. in Epist. ad Corinth.

247. Hinc etiam diligentissime fideles cavebant, ne aliquid vel minimum ex speciebus consecratis in terram decideret. *Calicis*, inquiebat Tertullianus in Lib. *De Corona militis* cap. 3., *aut panis etiam nostri aliquid decidi in terram*, *anxie patimur*. Et Origenes Hom. XIII. in Exodum ita scribebat: *Nostis*, *qui divinis mysteriis interesse consuevistis*, *quomodo cum suscipitis corpus Domini*, *cum omni cautela*, *& veneratione servetis*, *ne ex eo parum quid decidat*, *ne consecrati muneris aliquis delibatur*; *reos enim vos creditis*, *si quid inde per negligentiam decidat*. Tanta porro reverentia erga species Sacramentales, & scrupulosa cautela non aliunde oriri poterat, quam ex interna persuasione præsentiæ realis corporis, ac sanguinis Christi. Nonnulla alia Sanctorum Patrum testimonia in solutionibus argumentorum afferenda erunt (*b*).

248.

(*a*) Hoc argumentum uberrime pertractatum est in sæpius memorato Opere *De perpetua Ecclesiæ fide &c.* & ab Eus. Renaudotio in *Collectione Liturg. Orientalium*. Symbolam suam iis addidit celeberrimus Muratorius in *Liturgia Roman. veteri complectente tria Sacramentorio*, *Leonianum*, *Gelasianum*, *& antiquum Gregorianum*. Ex hac autem adoratione magis confirmatur sensus illarum precum, quibus in iisdem liturgiis Deus invocatur, ut omnipotenti sua virtute sacra dona transmutet in corpus & sanguinem Jesu Christi. Si enim, ut falso commentantur Sacramentarii, hæc invocatio ad nihil aliud dirigeretur, quam ut sacra illa dona virtutem & efficaciam quamdam nos sanctificandi acquirerent: non possent illa dona, utut hac virtute repleta, esse nostræ adorationis objectum. Ceterum Hugo Grotius in *Voto pro pace ecclesiast. contra Rivetum*, *aliosque irreconciliabiles*. T. IV. Opp. pag. 670. *Consensus*, inquit, *liturgiarum per omnia loca & tempora in precibus illis*, *ut Deus dona per Spiritum Sanctum sanctificet*, *eaque faciat corpus & sanguinem Christi*, *me dubitare non sinit*, *venire hoc a prima Apostolorum institutione*.

(*b*) Quamquam, ut supra dictum est, Mornæus, Chamierus, Albertinus, La-Roque, Claudius, & quidam alii conati sint, veteres Patres in novam Sacramentariorum sententiam invitos pertrahere, non defuerunt tamen, qui nimia veritatis luce coacti frustraneum esse hunc laborem confessi sunt. Œcolampadius unus ex primis Sacramentariorum coryphæis (referente Hospiniano *Hist. Sacram.* P. altera pag. n. 56.), ut quæ conceperat de reali Christi præsentia, dubia exueret, *antiquorum Doctorum* lectione infirmitatem suam vincere studebat; sed *pendens ab aliorum judicio parum recte sentiebat* (ad mentem Sacramentariorum). *Tandem semota hominum auctoritate* (nempe Ss. Patrum) *veritas ei fulgidior offulsit*. Eademque fuit aliorum ejusdem sectæ Scriptorum confessio. *Miror*, inquiebat Scaliger in *Scaligerianis*, *qui fieri potuerit*,

248. Post tam diserta sacr. litter., & SS. PP. testimonia jure meritoque Ecclesia hanc pretiosissimam veritatem maxima cura conservare, & custodire sategit. Statim enim ac Berengarius Sæc. XI. ineunte communem hujus divini Sacramenti fidem labefactare conatus est, fuit a Rom. Pontificibus Leone IX., Victore II., Nicolao II. in variis Synodis Romæ habitis, deinde in Conciliis Vercellensi, Parisino, Rothomagensi, Turonensi, aliisque damnatus, atque ad palinodiam, semel, iterum, ac tertio coactus. Eamdem veritatem postea definiverunt Concilia œcumenica, Lateranense sub Innocentio III., Constantiense Sess. VIII., Florentinum in *Decreto Unionis ;* ac demum Tridentinum Sess. XIII. cap. 1., ubi hæc leguntur: *Principio docet S. Synodus, & aperte, ac simpliciter profitetur, in almo S. Eucharistiæ Sacramento, post panis, & vini consecrationem, Dominum nostrum Jesum Christum, Deum, atque hominem, vere, realiter, ac substantialiter, sub specie illarum rerum sensibilium contineri, &c.* & can. 1. *Si quis negaverit, in SS. Eucharistiæ Sacramento contineri vere, realiter, ac substantialiter corpus, & sanguinem una cum anima, & divinitate Domini nostri Jesu Christi, ac proinde totum Christum, sed dixerit, tantummodo esse in eo, ut in signo, vel figura, aut virtute, anathema sit* (a). Nunc præcipuæ adversariorum objectiones diluendæ sunt: *præcipuæ* inquam; ad omnes enim huc afferendas vix integrum sufficeret volumen. Exordiemur autem a Latinis, & postea progrediemur ad Græcos.

Solvuntur objectiones ex Patribus Latinis.

249. Opponunt *primo* ex Patribus latinis Tertullianum, qui in Lib. IV. *cont. Marc.* cap. 40. verbis a nobis superius num. 241. allegatis hæc subdit; *idest figura corporis mei*. Et antea in Lib. III. cap. 19. dixerat, Christum appellasse panem *corpus suum*, ut intelligamus, *corporis sui figuram pani dedisse*. Et Lib. 1. cap. 14. Christum in pane *ipsum corpus suum repræsentare* asserit: quod ineptissimum foret, si panis fuisset in corpus Christi conversus.

250. Resp. cum Card. Perronio, aliisque Theologis polemicis, in primo, & secundo loco Tertullianum per hyperbaton verba illa, *idest figura corporis mei*, non retulisse ad *corpus*, sed ad *panem*, antequam per consecrationem in Christi corpus converteretur, quasi diceret: *Hic panis*, qui olim *erat figura* corporis mei in vet. testam., modo mutatus est in corpus meum. Id non semel occurrere in Tertulliano norunt, qui in ejus lectione versati sunt; ut quando contra Praxeam cap. 29. ait: *Christus mortuus est, idest unctus;* nempe *Christus, idest unctus, mortuus est*. Id etiam exigebat hujus Africani scriptoris scopus, probandi scilicet, a Christo fuisse adimpletas figuras veteris testamenti, inter quas illa erat panis, & vini, quæ Sacerdos Melchisedech Deo obtulerat. Volebat insuper Tertullianus, verum corpus Christi fuisse olim in pane præfiguratum; unde ea verba Jeremiæ XI. 19. *Mittamus lignum in panem ejus* ita explicabat: *idest crucem in corpus ejus.* Denique id luculenter ostendunt verba sequentia, cum subdit: *Ita & nunc sanguinem suum in vino consecravit, qui tunc* (in vet. test.) *vinum in sanguine figuravit*.

251. Quantum vero ad *tertium*, dico, verbum *repræsentare* apud Tertullianum idem significare, ac *præsens aliquid facere*. Nam Lib. *De resurrect. carnis* cap. 14. dicit: *Plenitudinem, perfectionemque judicii nonnisi de totius hominis repræsentatione constare*, idest de totius hominis præsentia ante tribunal judicis. Pariter Lib. IV. *contra Marc.* cap. 22. scribit, Deum Patrem Apostolis Filium suum *repræsentasse*, quando eis dixit: *Hic est Filius meus dilectus*. Immo apud profanos scriptores vox *repræsentare* sumitur pro *exhibere*, ut *repræsentare pecuniam*. Unde etiam Ecclesia Deum orat pro animabus defunctorum, ut Sanctus Michael *repræsentet eas in lucem sanctam, &c.* Quod vero Eucharistiam *panem* nominent, negotium facessere non debet: sine dubio enim nomine *panis* non intellexit Africanus Doctor, nisi species panis, quæ post consecrationem remanent; nam substantiam panis factam esse Corpus Christi luculenter asserit laud. Lib. IV. cap. 40.

252.

ut *Patres omnes crediderint, panem in verum Christi corpus converti*. Socinus in epist. ad Radecium, si Patrum auctoritate sit standum, omnibus Sacramentariis *causam cedendam esse*, asserebat. Isaac Casaubonus scribebat Vytenbogarto (in epist. *præstantium virorum* p. m. 329.) *Me, ne quid dissimulem, hæc tanta diversitas a fide veteris Ecclesiæ non parum turbat. Ne de aliis dicam, in re Sacramentorum a majoribus discessit Lutherus, a Lutero Zwinglius, ab utroque Calvinus, a Calvino qui postea scripserunt ... Si sic pergimus, qui tandem erit exitus?* Postea ita Molinæi sententiam exponit: *Omnes veterum libros suæ doctrinæ contrarios respuit ... Falsus illi Cyrillus Jerosol. Episcopus, falsus Gregorius Nyssenus, falsus Ambrosius, falsi omnes, &c.* Denique celebratissima est illa confessio ingenua Jo. Ern. Grabii ad Lib. V. Irenæi, ubi Cyrillum Jerosol., Gregorium Nyssenum, Jo. Damascenum, *aliosque fortasse plures* persuasos fuisse dicit, Spiritum Sanctum divina sua potentia ipsam panis substantiam in carnem Christi *transmutare*. Vid. Dissert. III. P. Massuet in S. Irenæum art. 7. n. 97.

(a) In hac definitione adhibita sunt illa verba *vere, realiter, ac substantialiter* ad excludendas æquivocationes Calvini, qui contra Zwinglium docebat, Eucharistiam non continere mera signa, nudasque figuras corporis & sanguinis Christi, sed signa *efficacia;* non tamen concedebat contineri ipsam corporis, sanguinisque substantiam. De æquivocationibus Calvini, & Buceri, vid. Bossuet. Lib. IX. *Variationum*, &c.

252. Neque obest, quod Albertinus sophistice observat, Tertullianum illo in loco *pani* adjunxisse *aquam*, *oleum*, *mel*, *&* *lac*; quæ omnia in sensu proprio intelliguntur, ut proinde æquum sit, etiam *panem* in sensu proprio intelligere, non de solis speciebus.

253. Non inquam id obest: ipse quippe Tertullianus nobis fundamentum præbet, ut aliter intelligamus *aquam*, *oleum*, *lac*, & *mel*, aliter *panem*: de illis enim solum asseruit, nunquam fuisse a Christo in Sacramentis reprobata; unde inferebat contra Marcionem, non esse a Deo malo; de pane autem addidit, ipsum fuisse factum *corpus Domini*. En ipsius verba: *Usque nunc* (*Christus*) *nec aquam reprobavit Creatoris*, *qua suos abluit*, *nec oleum*, *quo suos ungit*, *nec mellis*, *aut lactis societatem*, *qua suos infantat*, *nec panem*, *quo ipsum corpus repræsentat*, *etiam in Sacramentis propriis egens mendicitate Creatoris*.

254. Ob. *secundo*. S. Hieronymus in cap. XXVI. Matthæi de Christo hæc scribit: *Postquam typicum pascha fuerat impletum*, *&* *agni carnes cum Apostolis comederat*, *assumit panem*, *qui confortat cor hominis*, *&* *ad verum paschæ transgreditur Sacramentum*, *ut quomodo in præfiguratione ejus Melchisedech summi Dei Sacerdos panem*, *&* *vinum offerens fecerat*, *ipse quoque veritatem corporis sui*, *&* *sanguinis repræsentaret*. Nihil ergo aliud S. Hieronymus in Eucharistia agnoscit, quam *repræsentationem*, seu figuram corporis, & sanguinis Domini; quemadmodum oblatio Melchisedech fuit figura, & repræsentatio Sacramenti a Christo instituti. Et Lib. II. adv. Jovinianum Eucharistiam vocat *typum sanguinis Domini*.

255. Resp., quantum ad vocem *repræsentandi*, jam mox num. 251. observatum est, ipsam denotare *rem præsentem facere*. Quantum vero ad comparationem inter oblationem Melchisedech, & Eucharistiæ Sacramentum, manifeste declarat Doctor maximus, illam fuisse *figuratam*, hoc autem *veritatem*. Unde in cap. I. Epist. ad Titum inquiebat: *Tantum interest inter panes propositionis*, *&* *corpus Christi*, *quantum inter umbram*, *&* *corpus*, *inter imaginem*, *&* *veritatem*. Et pluribus in locis asserit, nos verum Christi corpus, & sanguinem sumere. Sic in Epist. ad Hedibiam: *Nec Moyses*, inquit, *dedit nobis panem verum*, *sed Dominus Jesus*, *ipse conviva*, *&* *convivium*, *ipse comedens*, *&* *qui comeditur*. *Illius bibimus sanguinem*, *&c.* Sic pariter quando S. Doctor vocat Eucharistiam *typum sanguinis Domini*, aut *mysterium corporis*, *&* *sanguinis Christi*, non negat realem corporis, & sanguinis Christi præsentiam, sed loquitur de externis speciebus, quæ vere, & proprie dici possunt *typus*, *signum*, *figura*, *symbolum*, *mysterium*, *&c.* corporis, & sanguinis Christi, quæ sub ipsis speciebus latent. Eodemque sensu accipiendæ sunt similes voces, quæ aliquando apud alios Patres inveniuntur.

256. Inst. Idem S. Hieronymus in cap. LXVI. Isaiæ rotunde negat, corpus, & sanguinem Christi recipi ab impiis; de iis enim dicit: „ Nec comedunt carnem Jesu, neque bibunt sanguinem „ ejus, de quo ipse loquitur: *Qui comedunt carnem meam*, *&* *bibunt sanguinem meum habent vitam æternam*. “ Idem repetit in cap. XXII. Jeremiæ, & in cap. VIII. Oseæ. Non igitur Hieronymus nostræ doctrinæ consentit, de *reali* corporis, & sanguinis Christi præsentia; sed Calvinianæ de præsentia tantum *spirituali*, & per fidem. Nam in nostra sententia etiam impii verum Christi corpus, & sanguinem recipiunt.

257. Resp. cum S. Thoma 3. P. quæst. 80. art. 3., hæc, & similia verba, quæ haud raro apud veteres Patres occurrunt, esse intelligenda *de spirituali manducatione*, *quæ peccatoribus non convenit*. Nimirum verum Christi corpus, & sanguis potest dupliciter sumi; uno modo sine fructu, non ad vitam, sed ad mortem, & isto modo sumitur ab impiis; alio modo sumitur a solis justis utiliter, ad sanctificationem animæ, atque ad vitam æternam. Hoc tantum modo negat S. Doctor sumi ab impiis corpus, & sanguinem Christi. Vere tamen impios sumere corpus, & sanguinem Domini diserte asserit in cap. 1. Malachiæ inquiens: *Polluimus panem*, *idest corpus Christi*, *quando indigni accedimus ad altare*, *&* *sordidi mundum sanguinem bibimus*.

258. Ob. *tertio*. S. Augustinus pluribus in locis realem Christi præsentiam ab Eucharistia manifeste excludit. Præcipua hæc sunt. *Primo* in Epist. XCVIII. ad Bonifacium Episcopum: *Si enim*, inquit, *Sacramenta quamdam similitudinem earum rerum*, *quarum Sacramenta sunt*, *non haberent*, *omnino Sacramenta non essent*. *Ex hac autem similitudine plerumque etiam earum rerum nomina accipiunt*. *Sicut ergo secundum quemdam modum Sacramentum corporis Christi corpus Christi est*, *Sacramentum sanguinis Christi sanguis Christi est*, *ita Sacramentum fidei fides est*. Non itaque S. Pater credidit, in Eucharistia vere, & substantialiter corpus, & Sanguinem Christi esse; *sed quodam modo*, scilicet secundum genericam signorum, & Sacramentorum naturam, qua *plerumque* earum rerum, quas significant, nomina accipiunt. *Secundo* S. Pater non semel Eucharistiam vocat *panem*. Ita in Serm. ad recens baptizatos (apud S. Fulgentium in Lib. *De baptismo Æthiopis* cap. ult.) inquiens: *Quod videtis*, *panis est*, *&* *calix*, *quod vobis etiam oculi vestri renuntiant*. Et rursus interrogationi: *Quomodo est panis corpus ejus*, *&* *calix*, *vel quod habet calix*, *quomodo est sanguis ejus?* respondet: *Ista*, *fratres*, *ideo dicuntur Sacramenta*, *quia in eis aliud videtur*, *aliud intelligitur*. *Quod videtur*, *speciem habet corporalem*; *quod intelligitur*, *fructum habet spiritualem*.

lem. *Tertio* ibidem explicans, quid significetur per Corpus Christi in Eucharistia, hæc habet: *Corpus ergo Christi si vis intelligere*, *Apostolum audi dicentem fidelibus*: *Vos estis corpus Christi*, *& membra*. *Si ergo vos estis corpus Christi*, *& membra*, *mysterium vestrum in mensa Domini positum est*, *&c*. *Quarto* celebris est illa S. Augustini regula Lib. III. *De doctr. Christ.* cap. 16. ad distinguendum sensum figuratum a litterali, ubi inquit: *Si præceptiva locutio est aut flagitium*, *aut facinus vetans*, *aut beneficentiam jubens*, *non est figurata*. *Si autem flagitium*, *aut facinus videtur jubere*, *aut utilitatem*, *aut beneficentiam vetare*, *figurata est*. *Nisi manducaveritis*, inquit, *carnem Filii hominis*, *& sanguinem biberitis*, *non habebitis vitam in vobis*. *Facinus*, *vel flagitium videtur jubere*: *figura est ergo præcipiens passioni Dominicæ communicandum*, *& suaviter*, *atque utiliter recondendam in memoria*, *quod pro nobis caro ejus crucifixa*, *& vulnerata sit*. Ex his potissimum locis triomphum canunt Sacramentarii, jactantes, hunc summum Ecclesiæ Doctorem totum esse suum. Sed frustra.

259. Resp. enim ad *primum*, Sacramentum Corporis Christi dici ab Augustino esse ipsum Corpus Christi *secundum quemdam modum*; quatenus consideratur tantummodo quantum ad externas species panis, & vini, quæ proprie dicuntur Sacramentum, hoc est *signum rei sacræ*. Hoc tamen Sacramentum adæquate sumptum, & secundum internam veritatem, & rem Sacramenti esse ipsum corpus, & sanguinem Domini nostri Jesu Christi sæpius asseruit S. Antistes. Mirandum vero non est, nihil tale in hoc loco reperiri, quia nonnisi obiter Eucharistiam commemoravit. Id autem diserte exposuit aliis locis, ubi data opera de illa agit; veluti in Lib. IX. *Confessionum* cap. 13., ubi de piissima sua matre Monica loquens, *memoriam sui*, inquit, *ad altare tuum fieri desideravit*, *cui nullius diei prætermissione serviebat*, *unde sciret dispensari Victimam sanctam*, *qua deletum est chirographum*, *quod erat contrarium nobis*, *&c*. Dicentne Sacramentarii, hanc *Victimam sanctam* non fuisse in vero Christi Corpore, & Sanguine Deo oblatam? Sic pariter, ut alia multa loca omittam, idem S. Pater Enarr. in Psal. XXXIV. inquiebat: *Cum datum est*, *quod promissum est*, *ablata sunt verba promissiva*, *data sunt completiva*. *Sacrificia ergo illa*, *tamquam verba promissiva*, *ablata sunt*. *Quid est*, *quod datum est completivum?* *Corpus*, *quod nostis*, *&c*.

260. Ad illa S. Doctoris testimonia, in quibus Eucharistiam vocat *panem*, facilis est responsio, Eucharistiam vocari *panem* secundum externam speciem, sub qua oculis exhibetur, & renuntiatur; non autem secundum rei veritatem, secundum quam verum Christi Corpus manducari, & Sanguine sumi multis in locis diserte testatur Augustinus. Unum sufficiat ex Lib. II. *Cont. Advers. legis*, *& Prophetarum*, cap. 9. ubi inquit: *Mediatorem Dei*, *& hominum hominem Christum Jesum carnem suam nobis manducandam*, *bibendumque sanguinem dantem fideli corde*, *atque ore suscipimus*. Anne ore nos suscipere carnem, & Sanguinem Jesu Christi dicere potuisset Augustinus, si solum panem nos manducare putasset, Christum vero nonnisi *corde* suscipere?

261. Ad *tertium* dico, ibi a S. Augustino sermonem institui non de Corpore Christi vero in Eucharistia, sed de ejusdem Christi Corpore mystico, quod est Ecclesia, cujus Eucharistia est Sacramentum. Nec raro S. Pater in suis sermonibus de hoc mystico Ecclesiæ corpore verba faciebat. Non tamen propterea excludebat verum Christi Corpus, quod a fidelibus *in Dominica mensa præparatur*, *de mensa Dominica sumitur*, *quibusdam ad vitam*, *quibusdam ad exitium*, ut ipse loquitur Tract. XXVI. in Joann. Ideo autem S. Pater in suis sermonibus rarius, aut obscurius de Corpore Christi Sacramentali loquebatur, quia adhuc illo tempore vigebat notissima *Disciplina arcani*, ne Gentiles ansam arriperent nostra Sacramenta irridendi. Sic Enarr. in Ps. XXXIII. *Nondum*, inquit, *erat sacrificium Corporis*, *& Sanguinis Domini*, *quod fideles norunt*, infidelibus autem celabatur.

262. Ad *quartum*, manifestum est, S. Augustinum eo loci non excludere tamquam *flagitiosam* manducationem Corporis Christi *Sacramentalem*, de qua ibi non loquebatur; sed *carnalem*, in sensum Capharnaitarum, quibus *durus* videbatur sermo Christi dicentis: *Qui manducat meam carnem*, *& bibit meum Sanguinem*, *in me manet*, *& ego in eo*, Joann. VI. 57. & qui propterea scandalizati sunt, putantes, carnem Christi esse discerpendam, *quomodo in cadavere dilaniatur*, *aut in macello venditur*, ut loquitur ipse Augustinus.

263. Inst. S. Augustinus in Lib. contra Adimantum Manichæum cap. 12. *Non dubitavit*, inquit, *Dominus dicere*: *Hoc est Corpus meum*, *cum signum daret Corporis sui*; qua loquendi ratione, ut Albertinus contendit, significavit S. Doctor, Christum sensu quidem vero, sed non naturali, & obvio appellasse corpus suum illud, quod dabat; neque enim si quis aurum daret, de eo diceretur: *Non dubitavit aurum appellare*, *quod dabat*. *Propterea* ibidem addit, Christum vocatum fuisse ab Apostolo *petram*, utique non in sensu proprio, sed figurato. Apertius autem S. Pater Enarrat. in Psalm. III. ait, Christum Dominum *Discipulis suis Corporis*, *& Sanguinis sui figuram commendasse*, *& tradidisse*. *Secundo* Tract. XXV. in Joann. loquens de manducatione Corporis Christi, inquit: *Ut quid paras dentes*, *& ventrem? Crede*, *& manducasti*: & Tract. XXVI. *Credere in eum hoc est manducare panem vivum*; *qui credit*, *manducat*. *Tertio* idem S. Doctor putavit, Corpus Christi ab indignis rei-

psa

psa non sumi; nam Tract. LIX. in Jo. Apostolos opponens Judæ ait: *Illi manducabant panem Dominum, ille panem Domini contra Dominum: illi vitam, ille pœnam*. Quarto, in Psal. XCVIII. Christum sic loquentem inducit: *Spiritualiter intelligite, quod locutus sum; non hoc corpus, quod videtis, manducaturi estis, & bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt, qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendavi: spiritualiter intellectum vivificabit vos*. Quinto Lib. contra Faustum cap. 21. *Hujus sacrificii*, inquit, *caro, & sanguinis ante adventum Christi per victimarum similitudinem promittebatur; in passione Christi per ipsam veritatem reddebatur: post ascensum Christi per Sacramentum memoriæ celebratur*. Demum in Epist. CCV. respondens Consentio, qui eum interrogaverat, *utrum nunc Corpus Domini ossa, & sanguinem habeat, aut reliqua carnis lineamenta?* respondet; *Ego Domini Corpus ita in cœlo esse credo, ut erat in terra, quando ascendit in cœlum*. Postea subdit: *Nisi forte de sanguine requirendum est, quia cum dixisset: palpate, & videte quia spiritus carnem, & ossa non habet, non addidit sanguinem;* ac concludit: *Non ergo & nos addamus inquirere, quod ille non addidit dicere; & de compendio, si placet, finita sit quæstio*. Si autem credidisset Augustinus, vinum in sanguinem transmutari, non hæsitasset respondere, in Christi corpore sanguinem esse.

264. Resp. ad *primum*, S. Augustinum appellare Eucharistiam *signum* Corporis Christi, non absentis, sed præsentis: nam in eodem loco appellat etiam sanguinem signum animæ, utique præsentis, non absentis. Quamquam hic S. Doctor de Sacramento Eucharistiæ ex professo non agit, propterea opus non habuit, rem clarius explanandi. Quod additur in objectione, non est ad rem; certe enim ludicra, & inepta esset illius locutio, qui de dante aurum diceret, *non dubitavit aurum appellare, quod dabat:* verum ludicra non esset hæc alia locutio, si externa species aurum reipsa non repræsentaret, sed potius occuleret; tunc enim recte dici posset: *Non dubitavit aurum appellare, quod dabat*. Cum itaque verum Corpus Christi sub externa specie panis lateat, aptissime affirmavit magnus Doctor, Christum non *dubitasse dicere*: *Hoc est Corpus meum*. Quod autem Apostolus Christum vocaverit *petram*, nullum facessit negotium, cum obvius esset sensus mysticus & figuratus. Unde Augustinus Tract. 26. in Joann. *Petra*, inquit, *Christus in signo; verus Christus in verbo, & carne*. Vid. sup. num. 214.

265. Alterum S. Patris testimonium ex Enarr. in Psal. III., sicut & aliæ similes aliorum Patrum locutiones facile explicantur, quod Eucharistia dicatur, & sit *figura*, & *signum* Corporis Christi, quantum ad externas species, quæ sensibus subjiciuntur; cui tamen *figuræ*, & *signo* ipsum Corpus Christi conjunctum est. Duplex quippe signorum, ac figurarum genus distinguere oportet cum Cardinali Perronio: alia enim signa sunt vacua, & solum instituta ad rem absentem repræsentandam, qualia fuerunt agnus Paschalis, manna, petra deserti, panes propositionis &c.: alia vero signa sunt plena, quæ ipsam rem significatam realiter, quamquam invisibiliter, in se continent. Sic columba, quæ in Jordane super Christum visa est, & linguæ igneæ, quæ super Apostolos descenderunt, signa erant, & figuræ Spiritus sancti, latentis quidem, sed tamen præsentis, & conjuncti: atque hoc modo symbola panis, & vini dicuntur *signa*, & *figuræ* Corporis, & Sanguinis Jesu Christi, non absentium, sed ibidem præsentium, & latentium.

266. Dici etiam potest cum aliquibus, verum Christi Corpus *Sacramentaliter*, & *invisibiliter* in Eucharistia contentum esse *imaginem*, *figuram*, *typum*, & *signum* sui ipsius sub alio respectu; nempe quatenus olim in *statu naturali* videbatur in terris, & modo gloriosus sedet ad dexteram æterni Patris, & oculis Beatorum *visibilis* est in cœlis. Hoc sensu S. Jo. Damascenus Lib. IV. *De fide orth*. cap. 13. hæc divina mysteria *ἀντίτυπα* appellabat, *non quod vere Christi Corpus, & Sanguis non sint; sed quod nunc quidem divinitatis Christi participes efficiamur, tunc autem intelligentia per solum aspectum* (a).

267. Frustra autem cavillantur Albertinus, La-Roque, aliique Calvinistæ, dicentes, *figuram* relative opponi *figurato*, ut proinde impossibile sit, Eucharistiam esse ipsum Christi corpus, si ejus sit figura; *figura* enim, *non veritas, sed imitatio veritatis*, inquit S. Gaudentius Tract. II. in Exodum: & Epiphanius Diaconus in refutatione Synodi Iconomachorum inquiebat: *Si imago corporis est, non potest esse ipsum divinum Corpus*. Si ergo S. Augustinus Eucharistiam appellat *figuram*, &c.

268. Frustra inquam cavillantur. Nemo quippe ignorat, *figuram*, ut *figuram*, seu ut loquuntur Logici, *reduplicative* sumptam, idem esse non posse cum figurato; quod supervacanee Sacramentarii multis SS. Patrum testimoniis confirmare laborant; sed numquam probare potuerunt, rei veritatem, & præsentiam simul cum figura sub diverso respectu non posse reperiri. Sane Christus Dominus, quando in cruce pendens latroni promisit paradisum, *jam significabat, quod facturus esset de viris, & mortuis, alios positurus ad dexteram, alios ad sinistram*, inquit S. Au-gu-

(a) Vid. P. Mich. Le-Quien in not. ad hunc locum Damasceni, & Nic. du Mortier Cleric. Regul. Ministrantium infirmis, in *Etymologia sacra Græco-Latina*.

gustinus Tract. XXXII. in Jo., adeoque sui ipsius, ut judicis futuri, figura erat, & signum, & tamen ipse vere præsens erat.

269. Ad *secundum* resp. cum. S. Thoma 3. P. qu. 80. art. 3. ad 1. *Illa* (Augustini) *verba*, *&* *similia esse intelligenda de spirituali manducatione*, *quæ peccatoribus non convenit*, utpote quæ requirit fidem charitati conjunctam. Vid. sup. num. 257. Alii autem volunt, Augustinum hoc in loco, ut in quibusdam aliis, locutum esse de Eucharistia, non prout est Sacramentum Ecclesiæ, continens verum Christi Corpus, & Sanguinem, sed prout significat unionem cum Corpore Christi mystico, sive hæc unio fiat per baptismum, sive per Eucharistiam, sive quocumque alio modo. Quam S. Augustini interpretationem tradit etiam Angelicus 3. P. qu. 73. art. 3., ubi agens de necessitate Eucharistiæ ad salutem, inquit: *In hoc Sacramento duo est considerare*, *scilicet ipsum Sacramentum*, *&* *rem Sacramenti*. *Dictum est autem*, *quod res hujus Sacramenti est unitas Corporis mystici*, *sine qua non potest esse salus*; *nulli enim patet aditus salutis extra Ecclesiam*, *sicut nec in diluvio absque arca Noe*, *quæ significat Ecclesiam*. Postea vero in resp. ad 1. affert Augustini testimonium ex ipso loco objecto Tract. XXVI., ubi per Corpus Christi *societatem vult intelligi corporis*, *&* *membrorum suorum*, *quod est Ecclesia in prædestinatis*, *&* *vocatis*, *&* *justificatis*, *&* *glorificatis sanctis*, *&* *fidelibus ejus*. Unde etiam parvulis Eucharistiam hoc sensu acceptam necessariam esse docet.

270. Ceterum ibidem non excludit verum, & proprie dictum Eucharistiæ Sacramentum; nam quasi immediate subdit. *Hujus rei Sacramentum*, *idest unitatis Corporis*, *&* *Sanguinis Christi*, *alicubi quotidie*, *alicubi certis intervallis dierum in Dominica mensa præparatur*, *&* *de mensa Dominica sumitur*, *quibusdam ad vitam*, *quibusdam ad exitium*; *res vero ipsa*, *cujus Sacramentum est*, *omni homini ad vitam*, *nulli ad exitium*, *quicumque ejus particeps fuerit*. En quomodo Augustinus distinguat Sacramentum Eucharistiæ, quod ipsum Corpus, & Sanguinem Christi continet, & rem significatam per Sacramentum, quæ est *societas Corporis Christi & membrorum*.

271. Atque ex his solvitur *tertia* objectio. Certissimum enim semper fuit Augustino, ipsum Corpus, & Sanguinem Christi tam ab indignis, quam a dignis manducari, & bibi, quamvis diverso effectu. In Lib. ad Donat. post collationem num. 27. dicit, malos, ac bonos *simul manducare*, *&* *bibere Corpus*, *&* *Sanguinem Domini*, *sed cum magna distinctione*. Et Lib. V. *De bapt.* cap. 8. de indigne sumente Dominicum Sacramentum loquens, non efficit, inquit, *ut quia ipse malus est*, *malum sit*, *aut quia non ad salutem accepit*, *nihil acceperit*. *Corpus enim Domini*, *&* *Sanguis Domini nihilo minus erat etiam in illis*, *quibus dicebat Apostolus*: *Qui manducat indigne*, *&c*. Ac demum Serm. 71. in Matth. cap. 11. Judam Magistri venditorem, & traditorem ait *primum ipsum manibus ejus confectum Sacramentum Carnis*, *&* *Sanguinis ejus cum ceteris Discipulis manducasse*, *&* *bibisse*. Quam verissimam doctrinam, Sacramentariorum erroribus e diametro oppositam, multis aliis in locis inculcat. Verba autem objecta solum de pessimo affectu, & effectu, quo impii una cum Juda verum Christi Corpus comedunt, intelligenda sunt.

272. Ad *quartum* dico, S. Augustinum, cum vult *spiritualiter* esse intelligenda verba Christi, non excludere veram, & Sacramentalem manducationem ejusdem Corporis; sed illam, qua verba Christi Capharnaitæ *stulte*, *&* *carnaliter* acceperunt, putantes, *quod præcisurus esset Dominus particulas quasdam de corpore suo*, *&* *daturus illis*, ut in eodem loco paulo ante idem S. Doctor dixerat. Vid. sup. n. 262.

273. Inepte autem hanc responsionem impugnabat Albertinus, observans, quod si illud *spiritualiter* manducari dicitur, quod dentibus non comminuitur, dicendum quoque sit, a nobis non manducari nisi spiritualiter medicinales pillulas, quia tenuibus quibusdam foliis involutæ sine masticatione deglutiuntur; & piscem illum magnum, qui Jonam vivum absorpsit, illum nonnisi *spiritualiter manducasse*. Inepte inquam; Christus enim Dominus in illis verbis, quæ commentatur Augustinus, loquitur de manducatione spirituali, & Augustinus ipse loquitur de manducatione *spirituali Corporis Christi*, qua comeditur quidem vera caro Christi, sed non ad modum aliarum carnium, quæ dentibus comminuuntur.

274. Ad *quintum* dico, utique per Sacramentum Eucharistiæ recoli memoriam illius sacrificii, quod in vet. test. per victimas promittebatur, & quod in passione Christi per ipsam veritatem reddebatur; sed id minime significat in hoc Sacramento ipsum Christi Corpus, & Sanguinem non contineri. Nam etiam Ecclesia ita solemniter orat: *Deus*, *qui nobis sub Sacramento mirabili passionis tuæ memoriam reliquisti*, *tribue quæsumus*, *ita nos Corporis*, *&* *Sanguinis tui sacra mysteria venerari*, *&c*. nec tamen aliquis inde concludet, Ecclesiam in sacris istis mysteriis non credere, & venerari Jesum Christum reipsa præsentem. Immo ipse S. Augustinus in eodem libro cap. 17. jam dixerat, *Christianos peracti ejusdem sacrificii memoriam celebrare sacrosancta oblatione*, *&* *participatione Corporis*, *&* *Sanguinis Christi*.

275. Ad *ult.* resp., S. Augustinum noluisse ingredi quæstionem de Christi sanguine motam a Consentio, *ne accepta occasione sanguinis*, *urgeret ipsum molestior perscrutator*, *&* *diceret*: *Si sanguis*, *cur non* *&* *pituita*, *cur non* *&* *fel flavum*, *&* *fel nigrum*, *quibus quatuor humoribus naturam carnis temperari*, *etiam medicinæ disci-*

pli-

plina testatur? Sed quidquid sit de quæstione illa, an Christus resurgens habuerit sanguinem (vide, quæ diximus Tom. V. Sect. 11. Diss. 111. cap. 4.), S. P. Augustinus sexcentis in locis mentionem fecit pretiosissimi Sanguinis Christi, qui in hoc Sacramento ad bibendum datur; non secus ac caro datur ad manducandum.

276. Ob. *quarto*. Facundus Hermianensis sæculi VI. scriptor Lib. IX. cap. ult. hæc habet. *Sicut Sacramentum Corporis, & Sanguinis ejus, quod est in pane, & poculo consecrato, Corpus ejus, & sanguinem dicimus, non quod proprie Corpus ejus sit panis, & poculum sanguis, sed quod in se mysterium Corporis, sanguinisque contineant .... sic & ipse Christus Sacramentum adoptionis filiorum cum suscepisset, potuit ipse dici adoptione filiorum recepisse.* Ubi *primo* Facundus aperte negat, Corpus, & Sanguinem Christi esse in hoc Sacramento, licet id dicatur in sensu quodam figurato. Deinde comparando Eucharistiam, quam fideles suscipiunt, adoptioni, quam Christus recepit, magis confirmat, *proprie*, & sensu litterali Corpus & Sanguinem Christi non recipi a fidelibus, sicut proprie adoptionem non recepit.

277. Resp., Facundum eo in loco nomine *Sacramenti* intelligere species panis, & vini, quæ *proprie* non sunt Corpus, & Sanguis Christi, *sed in se mysterium Corporis ejus, sanguinisque continent*. Hoc ut probe percipiatur, observandum est, scopum Facundi non fuisse accuratam Sacramenti Eucharistiæ doctrinam tradendi, sed Theodori Mopsuesteni defensionem contra Synodum V. adornandi. Fuerat Theodorus, tamquam præformator Nestorianæ hæresis condemnatus, quia dixerat, Christum adoptionem filiorum accepisse, *& quando circumcisus est, & quando baptizatus est*. Facundus hæc verba Theodori excusat, quia *potest Sacramentum adoptionis adoptio nuncupari*, quamvis *proprie* adoptio non sit. Ad hoc autem declarandum utitur exemplo Sacramenti Corporis, & Sanguinis Christi, quod *Corpus ejus, & Sanguinem dicimus, non quod proprie Corpus ejus sit panis, & poculum sanguis* (hoc est non quod *proprie* species panis, & vini sint Corpus, & Sanguis), *sed quod in se mysterium Corporis ejus, sanguinisque contineant*. Unde in rem suam ita concludebat. *Quocirca sicut Christifideles, Sacramentum Corporis, & Sanguinis ejus accipientes, Corpus, & Sanguinem Christi recte dicuntur accipere: sic & ipse Christus Sacramentum adoptionis filiorum cum suscepisset, potuit recte dici adoptionem filiorum suscepisse*.

Quidquid autem sit de vi hujus similitudinis, qua ad malæ suæ causæ patrocinium utebatur Facundus, nobis satis est, ab hoc Africano scriptore non fuisse negatam præsentiam realem, quam Ecclesia illa, una cum Romana, cæterisque totius orbis Christiani unanimi consensu profitebatur; sed potius confirmatam, cum expresse dicat, Corpus, & Sanguinem Christi non esse quidem panem, & poculum, sub iisdem tamen, seu sub eorumdem speciebus contineri; immo addat, Christifideles accipientes Sacramentum *Corporis*, & *Sanguinis* ejus *recte* dici accipere *Corpus, & sanguinem Christi*.

Solvuntur objectiones ex Patribus Græcis.

278. Ob. *primo*. S. Irenæus Lib. IV. adv. hæreses cap. 54., dicit, *corpora nostra nutriri, & augeri Corpore, & Sanguine Christi*, quod repetit Lib. V. cap. 2. Hoc autem de panis, vinique substantia intelligi quidem potest, qua corpora nostra nutriuntur: nullatenus autem de vero Corpore, & Sanguine Christi, quo nonnisi anima spiritualiter nutriri, & augeri potest. *Ulterius* ibidem, addit, *Eucharistiam ex duabus rebus consistere, terrena, & cælesti*, idest, ut conjicere possumus, ex pane, & vino, quæ res terrestres sunt, & cælesti Dei gratia, quam in hoc Sacramento acquirimus.

279. Resp. *primo*, aliquo sensu dici posse, Sacramento Eucharistiæ etiam corpora nostra *nutriri, & augeri*, non prout stolide putarunt Stercoranistæ, nempe Corpus Christi in sanguinem, & carnem nostram converti, ut alii cibi convertuntur, sed per species, & accidentia panis, & vini, quæ divina virtute, quemadmodum possunt dentibus teri, & manducari, ac bibi, ita etiam possunt, ad nutrimentum, & augmentum corporis conferre (a). Probabilior tamen mihi videtur illa Card. Perronii, Claudii Sanctesii, ac præcipue Ren. Massueti interpretatio, Irenæum nempe locutum fuisse de nutritione, atque augmento corporis spiritualis, quatenus per hoc Sacramentum digne susceptum disponitur ad incorruptionem, & immortalitatem illam, qua in resurrectione donabitur. Hæc interpretatio omnino cohæret cum toto contextu, & scopo S. Martyris. Erat enim ejus scopus errorem refellendi hæreticorum, negantium resurrectionem corporum, quos ita redarguit: *Quomodo autem rursus dicunt, carnem in corruptionem devenire, & non percipere vitam, quæ corpore Domini, & sanguine alitur? .... Quemadmodum enim qui est a terra panis, percipiens in-*

(a) S. Thomas 3. p. quæst. 77. art. 6. aperte docet, quod sicut species Sacramentales possunt converti in cineres, vel in vermes, ita possunt converti in corpus humanum, ita ut homo diu sustentari posset, si panem, & vinum consecratum sumeret in magna quantitate: quia *licet illæ species non sint substantia, habent tamen virtutem substantiæ*. Quomodo autem hoc *miraculose* contingat, explicabimus infra cum eodem Angelico cap. VI., ubi agemus de transubstantiatione, & de accidentibus, quæ in hoc Sacramento remanent sine subjecto.

invocationem Dei, *jam non communis panis est*, *sed Eucharistia ex duabus rebus constans*, *terrena*, *& cœlesti*: *sic & corpora nostra percipientia Eucharistiam*, *jam non sunt corruptibilia*, *spem resurrectionis habentia*. Ita nimirum suum ratiocinium instituebat S. Episcopus, & martyr. Ea caro in corruptionem devenire non potest, quæ percipit vitam: ea autem caro percipit vitam, quæ Dominico corpore, & sanguine alitur, juxta illam Christi promissionem Jo. VI. *Qui manducat meam carnem*, *& bibit meum sanguinem*, *habet vitam æternam*, *& ego resuscitabo eum in novissimo die*.

280. Quando vero ait Irenæus, Eucharistiam ex duabus rebus constare, *terrena*, *& cœlesti*, nihil aliud vult designare, nisi ipsum corpus Christi, ejusque divinitatem contra hæreticos, qui negabant, veram carnem fuisse a Verbo divino assumptam: hanc carnem vocat *rem terrenam*, quia de Virgine sumpta fuit. Verbum autem divinum huic carni hypostaticæ unitum recte dicitur *res cœlestis*.

281. Ceterum ex hoc ipso Irenæi loco fidem præsentiæ realis Corporis & Sanguinis Christi luculenter erui, optime observarunt eruditissimi auctores *Perpetuitatis fidei*. Ibidem enim inquit: *Qui est a terra panis*, *percipiens invocationem Dei* (nempe solemnem illam consecrationis formulam, quam Græci vocant ἐπίκλησιν *invocationem*, *jam non communis panis est*, *sed Eucharistia*, *ex duabus rebus constans*, *terrena*, *& cœlesti*. Hæc enim illum sensum reddunt, qui communis est apud Græcos, præcipue apud Cyrillum Jeros., qui *Catechesi I.* inquit, *invocatione facta panem fieri Corpus Christi*: & Catech. V. *Rogamus Deum misericordem*, *ut S. Spiritum mittat super proposita*, *& faciat panem quidem Corpus Christi*, *vinum autem Sanguinem Christi*. Quibus verbis veram transubstantiationem exprimi, nec ipsi Calviniani sinceriores negare potuerunt, ut Ernestus Grabius, aliique. Vid. sup. not. ad num. 247.

282. Ob. *secundo* nonnulla Origenis loca, quibus maxime gloriantur Sacramentarii. *Primo* Comment. in Matth. Tom. XI. n. 14., postquam discernisset de Eucharistia, illam vocans *panem Domini*, qui *a simplicioribus existimatur sanctificare*, concludit: „ Nec panis materia, sed super „ eum prolata oratio ea est, quæ illum juvat, „ qui non indigne Deo hanc comedit. Et hæc „ quidem de typico, & symbolico corpore ". Vult ergo Origenes, totum Eucharistiæ Sacramentum, non *litteraliter*, sed *spiritualiter de typico*, *& symbolico* Christi corpore debere intelligi. *Præterea* adhuc clarius idipsum docet Hom. VII. in Levit. n. 7. *Est*, inquit, *& in novo testamento littera*, *quæ occidit eum*, *qui non spiritualiter*, *quæ dicuntur*, *adverterit*. *Si enim secundum litteram sequaris hoc ipsum*, *quod dictum est*: *Nisi manducaveritis carnem meam*, *& biberitis sanguinem meum*, *occidit hic hæc littera*. *Tertio* Comment. in Matth. ad cap. XXVI. n. 85. pag. 898. *Panis iste*, inquit, *quem Deus Verbum corpus suum esse fatetur*, *verbum est nutritorium animarum*, *verbum de Deo Verbo procedens*, *& panis de pane cœlesti*, *&c.* & postea subdit: „ Non enim panem illum visibilem, quem tene„ bat in manibus, corpus suum dicebat Deus Ver„ bum, sed verbum, in cujus mysterio fuerat „ panis ille frangendus; nec potum illum visibi„ lem sanguinem suum dicebat, sed verbum, in „ cujus mysterio potus ille fuerat effundendus. „ Nam corpus Dei Verbi, aut sanguis quid aliud „ esse potest nisi verbum, quod nutrit, & ver„ bum, quod lætificat cor " ? Non igitur verum Christi Corpus Origenes in Eucharistia agnoscit. *Quarto* Lib. VIII. contra Celsum n. 33. *Nos*, inquit, *cum precibus*, *& gratiarum actione oblatos edimus panes*, *qui propter orationem fiunt corpus quoddam sanctum*, *quod sano proposito manducantibus sanctitatem largitur*. *Quinto* Tom. XXXII. in Joan. num. 16. censet, *offulam*, quam Christus porrexit Judæ, fuisse *ejusdem generis* cum ea, quam dedit ceteris Apostolis, dicens: *Accipite*, *comedite*; sed illa erat simplex panis: ergo etiam alia. Cetera, quæ ex Origene contra nostrum dogma Hermannus Bodius, Petrus Martyr, & Albertinus objiciunt, utpote levioris momenti, mittimus.

283. Resp. ad *primum*, cum Origenes dicit, non panis materiam, sed super illum *prolatam Orationem* digne sumentes sanctificare, intelligit mystica illa verba, quæ panis substantiam in Corpus Christi transmutant, & quæ εὐχὴν *Orationem* nonnulli Patres appellarunt, quia precationem, licet non expressam, Sacerdotis involvunt, ut Deus efficiat in altari illud ipsum, quod in cœna olim effecit. Corpus vero Christi vocat *typicum*, *& symbolicum*, non quasi absentis corporis typus, & symbolum sit, sed quia Corpus Christi est in Sacramento absconditum, & sumitur sub panis, & vini symbolis involutum: vel etiam quia, cum reipsa sit Corpus Christi, aliarum rerum symbolum, & typus est; puta sui ipsius extra Sacramentum, ut fuit olim in cruce, & nunc est in cœlo, vel illius corporis, cujus ipse Salvator caput est, nempe Ecclesiæ. Nec insolens erat Origeni *symbolica* appellare ea, quæ realia quidem erant, aliarum tamen rerum symbola, & figuræ. Sic Tom. XXXII. in Joan. n. 13. dicit, Joannem *symbolice* recubuisse in sinu Christi, & n. 16. ait, *symbolice* noctem fuisse, cum Judas exivit, Jesum proditurus, idemque sæpe alias (*a*).

284. Ad *secundum* pariter resp., Corpus Christi

(a) Hunc Origenis locum fuisse ab hæreticis depravatum *suspicatus* est Sixtus Senensis *Biblioth. sanctæ*

sti non manducari secundum litteram, quia non manducatur, quomodo alios cibos comedere consuevimus, illos dentibus permolendo, lingua versando, palato degustando, gula sorbendo, & in ventriculum demissos concoquendo; *sed sacramentaliter*, ut sæpius jam dictum est.

285. Ad *tertium* observat Dan. Huetius, qui hæc verba in textum Origenis ex Mss. auctoritate restituit, tria hic Origenem cum veteribus quibusdam in Eucharistia distinguere, nempe speciem externam sensibus subjectam, substantiam intus latentem, & mysticam quamdam Sacramenti significationem. Quando ait de Christo: *Non enim panem illum visibilem, quem tenebat in manibus, corpus suum dicebat Deum Verbum*, respicit ad partem externam oculis apparentem, quam Christus suis manibus gestabat, & hæc certe non est Corpus Domini. Quando vero subdit: *Panis iste, quem Deus Verbum corpus suum esse fatetur ... Et potus iste visibilis, quem Deus Verbum sanguinem suum esse fatetur* substantiam Eucharistiæ sub externa specie latentem, nempe Christi Corpus, & Sanguinem designat. Denique de mystica Sacramenti significatione postea disserit, verba institutionis hujus Sacramenti allegorice interpretando de Verbo Dei, quod instar cujusdam panis, & potus cœlestis *nutrit, & lætificat, potat, & inebriat præclare corda bibentium*.

286. Ad *quartum* ex Lib. VIII. contra Celsum respondet Huetius, ibi Origenem non agere de pane Eucharistico, sed de cibis communibus, quos Christiani comedebant, eosdem Deo omnium rerum conditori offerentes cum gratiarum actione; & qui propter orationem fiebant corpus quoddam sanctum, quod sanctitatem largiebatur iis, qui sano proposito illos manducabant.

287. Ad *quintum* observat idem Huetius, comparationem ab Origene institui inter offulam porrectam Judæ, & panem Eucharisticum distributum discipulis, non in omni parte, sed solum ad declarandum diversum utriusque effectum pro diversitate suscipientium; ut quemadmodum bucella in Juda proditore pessimum habuit effectum, quia diabolus in cor ejus jam intraverat, ita panis Eucharisticus indigne suscipientibus fit in exitium, ac damnationem. Nonnulla alia Origenis loca videri possunt feliciter explicata a Petro Dan. Huetio in *Origenianis* Lib. II. quæst. ultima.

288. Obj. *tertio*. S. Joan. Chrysostomus in celebri epist. ad Cæsarium (a) oppugnans hæreticos, qui aut duas in Christo naturas, aut unam personam negabant, affert contra eos exemplum Eucharistiæ, inquiens: *Sicut enim antequam sanctificetur panis, panem nominamus; divina autem illum sanctificante gratia, mediante Sacerdote liberatus est quidem ab appellatione panis, dignus autem habitus Domini Corporis appellatione, etiamsi natura in ipso permansit, & non duo corpora, sed unum corpus Filii prædicamus; sic & hic divina insidente corpori natura, unum Filium, unam personam utrumque constituit.* In his verbis *primo* triumphant Lutherani, contendentes panis substantiam simul cum Corpore Jesu Christi remanere. *Secundo* triumphant Calviniani, excludentes realem Corporis Christi præsentiam, solumque panem admittentes, qui nomine tenus Corpus Christi appelletur.

289. Verumtamen, etiamsi concedatur, illam epistolam esse Chrysostomi, quod multi, gravesque Critici negant, nullam neque Lutherani, neque Calviniani ex ea habent gloriandi causam. Amborum enim error iis verbis aperte confutatur: *Et non duo corpora, sed unum corpus Filii prædicamus*, nempe in Eucharistia, non itaque sunt ibi duo corpora panis, & Filii, ut volunt Lutherani: & Corpus Filii ibi est, quod negant Calviniani. Et quoniam ex hoc Sacramento auctor illius epistolæ paritatem depromit, ad probandum, in Christo esse duas naturas, & unam personam, omnino credere debuit, in hoc Sacramento vere esse personam Filii, sicut reipsa erat in Christo; alias futilis, & inepta fuisset comparatio.

290. Tota difficultas, si qua est, contra transsubstantiationem militabit, ut scilicet, quomodo in Chri-

Lib. VI. annot. 66.; corruptum autem fuisse ab Erasmo conjectati sunt Genebrardus, & Peronius. Sed frustra, ut ait Dan. Huetius Lib. II. *Origen.* quæst. ult. n. 2.

(a) Locum quemdam ex hac epistola citaverat Petrus Martyr contra præsentiæ realis dogma in suis *Locis communibus*; caute tamen dissimulaverat, ex quonam Codice hanc epistolam extraxisset: sed adhibita diligentia Codex detectus est in Florentina bibliotheca FF. Præd. S. Marci; quamobrem vir eruditissimus Emer. Bigotius latinam ejusdem interpretationem Parisiis edidit anno 1680. una cum præfatione, qua Petri Martyris objectiones retundebantur. Sed supremus librorum Censor totum supprimi jussit. Steph. autem le Moyne Tom. I. *Variorum sacrorum* eam inseruit, multis tamen mendis deformatam, a quibus repurgatam rursus edidit Jac. Basnage Rotterodami 1687., Catholicos acriter incusans, quod vetus hoc monumentum supprimi curaverint, *ne veritatis lux aliqua posset affulgere*. Aliæ postea subsecutæ sunt editiones apud heterodoxos, qui ex ea epistola nostrum transubstantiationis dogma impugnare se posse sperabant. Sed vanos ipsorum triumphos nostri facile dissiparunt. Quamquam non pauci, nec sine gravibus fundamentis dubitarunt, & adhuc dubitant, an epistola illa genuinus sit magni Chrysostomi fœtus. Ita inter alios harum rerum peritissimus P. Mich. Le-Quien in Dissert. III. *Damascenica*, Remigius Cellier Tom. IX. *Histor. Auct. Eccles.* cap. 1. art. 4. §. 8.; ac præclarus Operum Chrysostomi editor Bern. De Montfaucon Tom. III., ubi etiam fragmenta aliqua græca adjecit a laud. Mich. Le-Quien diligenter collecta. Nec omittendus nobilissimus scriptor Marchio Scipio Maffejus in epist. ad Basnagium; quam postea vulgare coactus est in sua *Histor. Diplomatica*, quia in Basnagii Tom. I. *Thesauri Monument.* mutilata inserta fuerat.

Christo duæ erant naturæ, divina, & humana, ita etiam in Sacramento duæ sunt substantiæ, panis, & Corporis Christi; præcipue quia conceptis verbis dicitur: *Etiamsi natura panis in ipso permansit*. Verum multis exemplis sanctor. Patrum, immo & profanorum scriptorum, ostendi potest, nomen *naturæ* haud raro sumi, non pro ipsa rei substantia, sed pro qualitatibus, quæ eam afficiunt; unde promum est illa verba: *Etiamsi natura panis*, &c. intelligere non de ipsa natura, seu substantia panis, sed de ejus proprietatibus, quæ etiam post transubstantiationem remanent. Qualis autem fuerit veri Chrysostomi de hoc Sacramento doctrina, vidimus supra n. 244. Et multa plura addi possent, ut illud quod habet Hom. II. ad populum Antioch., ubi inquit: *Elias pallium reliquit Discipulo; Dei autem Filius ascendens in cælum nobis carnem suam reliquit. Sed Elias se exuit, Christus vero & carnem suam nobis reliquit, ipsamque habens ascendit*. Vid. Nat. Alexander Dissert. XII. in Sæc. XI. & XII. art. 16., ubi plura collegit hujus S. Patris disertissima testimonia, & vanas quorumdam Protestantium querimonias de hujus Epistolæ suppressione refellit.

291. Obj. adhuc contra nostram probationem n. 246. ductam ex adoratione Eucharistiæ. Catholici Sæc. VIII. ut contra Iconoclastas evincerent, colendas esse sacras imagines, non unquam usi sunt exemplo Eucharistiæ, cui cultum non negabant ipsi Iconoclastæ. Ita Stephanus junior scribens ad Constantinum Copronymum. Atqui certum est, cultum imaginibus sacris exhibitum non esse veram adorationem, seu cultum: ergo, &c. Hinc etiam S. Joan. Damascenus Orat. I. *De imaginibus*:
„ Non materiam, *inquiebat*, sed materiæ auctorem adoro.... Numquid materia non sunt Cor-
„ pus, & Sanguis Christi? Horum omnium cul-
„ tum adorationemque e medio tolle, aut ... Dei,
„ & eorum, qui amicorum Dei sanctissimo nomi-
„ ne decorantur ... imagines adorentur ".

292. Resp., hæc dicta ab Orthodoxis fuisse ad refutandas inanes Iconomachorum objectiones, qui nostris exprobrabant, quod adorando imagines, materiam adorarent. Hanc inanem objectionem ut exsufflarent, exemplum afferebant Corporis, & sanguinis Christi, quæ adoranda esse Iconomachi non negabant, licet & ipsa ex materia suo modo constarent.

293. Obj. postremo. Si antiqua sanctor. Patrum, immo & omnium fidelium doctrina realem Christi præsentiam in Eucharistia admisisset, mirum profecto esset, ac prodigio simile, id Gentiles non cognovisse, & si id Gentiles cognovissent, Christianos hac de causa non refutasse, immo plane irrisisse, quod dogma tam absurdum profiterentur. Nihil tamen hujusmodi legitur in tot Ethnicorum libris, qui adversus Christianam religionem prodierunt. Præcipue autem hæc doctrina latere non potuit Julianum apostatam, contra quam tamen nihil eum scripsisse, compertum est.

294. Resp., hoc argumentum, quod Sacramentarii in gaudiis, ac rethorice exornare solent, omni prorsus robore carere, posita celebri *disciplina arcani*, qua diligenter cavebatur, ne sancta nostræ religionis mysteria profanis panderentur. Scimus ex Minutio Felice in *Octavio*, hoc secretum fuisse nostris acriter exprobratum, unde Christiani appellati sunt: *Natio latebrosa, & lucifuga, in publicum muta, in angulis garrula*. Multoque magis studebant Christiani hoc Sacramentum Eucharistiæ occulere, ne ipsum sacratissimum Corpus, & Sanguinem Christi infidelibus sacrilege profanandi occasio præberetur. Unde Julius Rom. Pontifex Epist. III. ad Orientales, eos reprehendit, qui *præsentibus Catechumenis, & quod pejus est, Ethnicis, & Judæis, Christianis eum blasphemantibus, quæstionem de Corpore, & sanguine Christi habuerant*.

295. Aliquid tamen Paganos de mysterio Eucharistiæ præsensisse, aliqui colligunt ex teterrimis illis accusationibus de *epulis Thiesteis*, & quod *infantis farre contecti*, & *occisi Christiani sanguinem lamberent*, & *certatim membra dispertirent*, ut Cecilius nostris exprobrabat apud Minutium Felicem in *Octavio*. Videri possunt quæ ad has infanticidii, & anthropophagiæ calumnias retundendas Justinus, Athenagoras, aliique conscripserunt. Quamvis fortasse hujusmodi calumniæ oriri potuerunt ex nefandis Gnosticorum sacrificiis, in quibus, referente S. Epiphanio Hær. XXVI. *infantem in mortario pistillo tundebant, & manducabant*. Opera Juliani apostatæ magna ex parte perierunt. Quod si Cyrillus Alex. in eorum refutatione nihil habet de Sacramento Eucharistiæ, hoc silentium prudenti œconomiæ fortasse tribuendum est, ne palam revelare cogeretur, quæ Christiani occultare consueverant. Unde Lib. VII. contra Julianum inquiebat: *Plurima de his alia, & vera dicerem ..... nisi profanorum aures metuerem*.

ARTICULUS III.

Ostenditur, doctrinam de præsentia reali Corporis, & Sanguinis D. N. Jesu Christi perpetuo in Ecclesia universa sine mutatione viguisse, immo hanc mutationem fuisse impossibilem (a).

296. Hoc fuit unum ex fortissimis argumentis, quo catholici Scriptores nascentem Berengarii hæresim ... re-

(a) Hoc argumentum ad probandam contra Calvinistas præsentiam realem Corporis & Sanguinis Jesu Christi in Eucharistia, fuit a nonnullis Theologis, ac præsertim a Ven. Card. Bellarmino lib. ultim. *De Eucharistia* cap. 8. innuatum, sed postea amplissime, & secundum omnem suam faciem expositum, & vindica-

resim Sæc. XI. oppresserunt, allato scilicet totius Ecclesiæ consensu in confitenda præsentia reali Corporis, & Sanguinis Christi in Eucharistia. Lanfrancus in Lib. *De Corpore, & Sanguine Domini* cap. 22. Berengarium fidenter provocabat ad Latinos, Græcos, Armenos, & cujusvis nationis Christianos, certus, neminem inventum iri, qui ipsius hæresi patrocinaretur. Durandus Abbas Troarnensis in Lib. pariter *De Corpore, & Sanguine Christi* P. II. doctrinam, quæ contra Berengarium asserta, & definita fuerat, eam esse dicebat, quam *catholica per orbem universum prædicat Ecclesia*. Nec Berengarius, aut ipsius Symmistæ universalem hunc omnium fidelium consensum inficiari unquam potuerunt. Sed ut hic consensus manifestius appareat, breviter de Orientalium doctrina in hoc capitali dogmate dicendum est contra nuperos Berengarianos, qui illud negare audent, aut saltem obscurare nituntur.

297. Florentissima olim Ecclesia orientalis, non solum ab Ecclesia latina fœdo schismate se jamdiu separavit, sed etiam a seipsa dissentiens in plures Communiones misere discerpta est. Earum prima numero populosior, & locis magis dilatata illa est, quæ *Græca* vocatur quatuor Patriarchis, Constantinopolitano, Antiocheno, Alexandrino, & Jerosolymitano obediens (*a*). Græcis addendi sunt Rutheni, qui a Patriarcha Constantinopolitano hujus sæculi initio se separarunt. Sed præter istos 4. Patriarchas, multi alii sunt Patriarchæ peculiares a Græca Ecclesia sejuncti, immo tot pene sunt Patriarchæ, quot sectæ inter se divisæ, ut Jacobitarum, Cophtorum, Maronitarum, Armenorum, quorum alii Nestorii, alii Eutychetis errores profitentur. Maronitæ tamen, & Armeni ad sinum Ecclesiæ catholicæ jamdiu redierunt (*b*).

298. Primo loco, & potissimum nobis agendum est de Ecclesia græca, utpote quæ ceteris omnibus multo amplior est, & minus quam reliquæ communiones Orientales, a veritate deflexit. Facile autem evincitur, eam sæc. XI., quando hæresis Berengarii proscripta fuit, Romanæ Ecclesiæ in dogmate præsentiæ realis, & transubstantiationis omnino consensisse. Nam quando eodem tempore, scilicet an. 1053. Michael Cerularius schismatis vexillum contra Leonem IV., & Ecclesiam latinam erexit, & omnes, quotquot invenire, aut fingere potuit schismatis prætextus palam exposuit, nihil prorsus, ne minimum quidem innuit contra dogma præsentiæ realis, & transubstantiationis; quod tamen magna cum solemnitate fuerat contra Berengarium in variis Conciliis paulo antea definitum. Quis autem sibi persuadeat, Cerularium fuisse hanc accusationem prætermissurum, si Ecclesia græca a latina in hoc dogmate dissensisset? Cur enim ex. gr. nobis tanta acerbitate usum azymorum objecisset, & non potius doctrinam transubstantiationis, si hac erroneam esse putasset?

299. Absurde autem fingunt adversarii, potuisse hanc Ecclesiæ latinæ doctrinam a Græcis ignorari. Nam *primo* Berengarii hæresis ante 18. annos nata, & statim a Nicolao II. damnata magnos ubique rumores excitaverat, quos omnino fuisse Græcis ignotos, non est verisimile, cum non pauci in Calabria, & Sicilia, quæ eo tempore Patriarchatui græco subjectæ erant, in tota Italia, ac ipsa Urbe Roma permixti Latinis Græci morarentur. *Secundo* an. 1504. Leo IV. ad schisma extinguendum solemnem legationem misit Constantinopolim. Legati vero nomine Pontificis obtulerunt Imperatori refutationem epistolæ Mich. Cerularii, in qua post apologiam panis azymi, hæc leguntur: *Taliter præparatus azymus fideli invocatione totius Trinitatis fit verum, & singulare corpus Christi*. Cum autem hæc refutatio græce translata manibus omnium, atque ipsius Cerularii teneretur, quomodo ignorari potuit solemne, & publicum latinæ Ecclesiæ dogma præsentiæ realis, ac transubstantiationis?

500. Nec pariter ignorari poterat a Legatis Apostolicæ Sedis, quænam esset Cerularii, aliorumque

tum in opere immortali, cui titulus *De la perpétuité de la foy de l'Eglise Catholique touchant l'Eucharistie*, quod notissimis duumviris Antonio Arnaldo, & Petro Nicolio debetur, cujus originem, & progressum supra ad n. 239. indicavimus.

(*a*) De his omnibus videri possunt noster Michael Le-Quien in *Oriente Christiano* Tomo II., tum Bollandiani Tom. III. Mensis Maji *De Patriarchis Jerosolym.* Tom. V. Mensis Junii *De Patriarchis Alexand.* Tom. IV. Mensis Julii *De Patriarchis Antioch.* Tom. I. Mensis Augusti *De Patriarchis Constantinopol.* tum etiam Blasius Terzi de Lauria in *Syria Sacra*, ubi Descriptioni Ecclesiarum Patriarchalium Antiochiæ, & Jerosolym. additi sunt duo Tractatus Patriarchatuum Alexandrini, & Constantinopolitani, nec non Primatum Carthag. & Ethiopiæ. Romæ 1695.

(*b*) In Armenorum conversione Deus usus est opera celebris Bartholomæi Parvi Bononiensis Ord. Præd., quem Joannes XXII. Episcopum Maragacensem creatum illuc misit. Mira de hujus apostolici viri scientia, pietate, zelo, laboribus, ac felicissimis successibus narrat Clemens Galanus Theatinorum Instituti in *Conciliatione Ecclesiæ Armenæ cum Romana*. Præcipue autem ad orthodoxam doctrinam revocavit Monachos Basilianos, qui postea ad convertendos alios schismaticos, & infideles plurimum laborarunt. De hoc eximio Familiæ nostræ Alumno, qui postea ad Archiepiscopatum Nascivanensem evectus fuit, legi merentur duo Dominicani Scriptores Antonin. Touron *Hist. des hommes illustres de l'Ordre de S. Dom.* Tom. II., & P. Michael Le-Quien *Oriens Christ.* Tom. III. pag. 1362. & 1043.; tum eruditiss. P. Jo. Bapt. Melloni Presb. Oratorii Bonon. in II. Volum. *Degli Atti e Memorie degli Uomini illustri in santità, nati, e morti in Bologna* pag. 210. seq. De Syris, & potissimum de S. Ephræm Syro ea legi possunt, quæ Petrus Benedictus Syrus Maronita contra Jo. Kolinm disputavit in *Antirrhetico I.* in Tom. II. luculentæ editionis Rom. Operum omnium S. Ephræm Syr. 1743.

que fides de hoc mysterio. Quod si ab orthodoxa latinæ Ecclesiæ doctrina diversam eam invenissent, non omisissent certissime in sententia excommunicationis contra refractarios lata eamdem notare; cum tamen neque in prædicta excommunicationis sententia, neque in aliis scriptis ulla reperiatur hujus erroris mentio. Nulla insuper hujus rei mentio facta fuit in variis Conciliis, quæ pro extinguendo schismate postea coacta sunt, ut in Barensi anno 1098., in Lugdunensi ann. 1274., & in Florentino ann. 1439. ubi expresse definitum fuit, *in azymo, sive fermentato pane triticeo corpus Christi veraciter confici*.

301. Qua in re extra oleas vagatur Jo. Claudius, cum hujus fortissimi argumenti vim elevare conatur, quia Græci non ex animo, sed politicis tantum de causis Concilii definitionibus subscripserunt; unde vix reduces in patriam ad pristinos errores redierunt.

302. Quidquid enim sit de controversiis in eo Concilio agitatis de processione Spiritus Sancti a Filio, de pane azymo &c., nullo tamen modo id trahi potest ad dogma præsentiæ realis, & transubstantiationis, de quo nulla lis mota fuerat. Immo ipsi Episcopi fœdifragi, cum omnia excogitassent, & divulgassent, quæ ad purgandam suæ defectionis infamiam aliquo modo conferre poterant, nihil omnino mussitarunt contra hoc dogma, quod in *Decreto Unionis* acceptaverant. Et cum illi, qui unitati restitutæ constanter adhæserant, per contemptum *Azymitæ* vocarentur, nullibi legitur, eos etiam vocatos fuisse *Transubstantiatores*; quia nempe in transubstantiatione confitenda omnes conveniebant, schismatici, & uniti. Quid plura? Marcus ipse Ephesius; pertinacissimus ille unitatis osor in Tract., quo nisus est ostendere, Sacerdotis orationem esse verbis Domini jungendam, vult, hanc Sacerdotis orationem *reipsa transmutare tam dona in ipsum prototypum, nempe corpus, & sanguinem Dominicum*. Card. autem Bessarion, qui hunc Tractatum Marci Ephesii confutavit, totus est, ut probet, effectum consecrationis esse tribuendum verbis Christi Domini, non orationi Sacerdotis, de transubstantiatione nihil sollicitus, quia adversarius illam confitebatur.

303. Multa alia in hanc rem præsto essent; sed nihil illustrius ad cognoscendam Ecclesiæ græcæ fidem de augustissimo Altaris Sacramento afferri potest iis, quæ Sec. XVI., & XVII. hac in re contigerunt, & a nobis relata fuerunt in l. P. hujus Tract. Diss. l. n. 221. seq. Quantum enim spectat ad art. 10. Confessionis Augustanæ, quam Lutherani ad Hieremiam Patriarcham Constantinopolitanum miserant, his verbis conceptum: *De cœna Domini docent, quod corpus, & sanguis Christi vere adsint, & distribuantur vescentibus in cœna Domini, & improbant secus docentes*, respondit Hieremias, eum nimis brevem, & obscurum esse; post autem græcæ Ecclesiæ fidem ita exponit: *Panem mutari in ipsum corpus, & vinum in ipsum sanguinem Christi per Spiritum sanctum*. Contendit quidem contra Latinos, panem *fermentatum* esse debere, non *azymum*; sed iterum repetit, panem mutari in corpus Christi, & non esse illius tantummodo *typum*, aut *figuram*. Et cum Tubigenses hoc responso male contenti iterum, ac tertio Hieremiæ suam doctrinam contra transubstantiationem proposuissent, ille sententiæ suæ tenax idem semper respondit, eosque rogavit, ut ipsi hac in re molesti esse desinerent. Post hanc verissimam historiam nescio, quomodo comminisci potuerit Joann. Claudius, nec Græcorum doctrinam Lutheranis, nec Lutheranorum Græcis fuisse perspectam; Græcos putasse a Lutheranis admitti transubstantiationem, & Lutheranos a Græcis negari præsentiam realem.

304. Cavillatur postea Claudius contra tam apertam Ecclesiæ græcæ confessionem ex quibusdam verbis ibidem adjunctis, quibus dicitur, datam non fuisse Apostolis in cibum carnem, *quam Christus gestabat; neque nunc in divina liturgia, aut sacro ritu descendere Dominicum corpus de cœlo: id enim blasphemum est*: ex iis male concludens, a Græcis non credi præsentiam realem, sed tantum *figuram*, aut *typum* corporis Christi.

305. Resp., Christum non dedisse Apostolis, neque nunc dare fidelibus carnem, quam gestabat, in *propria specie*, sed in *specie Sacramentali*, ac propterea vanum hoc esse Claudii sophisma.

306. Denique consensus Ecclesiæ græcæ cum Latina in hoc capitali dogmate adhuc luculentius apparuit, quando famosus Cyrillus Lucaris Calvinistica lue infectus ad Patriarchatum Constantinop. evectus fuit, postea e throno dejectus, ac tandem laqueo suffocatus, ut dictum est supra l. P. loco cit. Nam sub ejus successore Cyrillo Berrhoensi coacta Synodo, cui præter duos Patriarchas Alexandrinum, & Jerosolymit. aderant Episcopi tres & viginti, *anathema* dictum est *Cyrillo dogmatizanti, et credenti, non transmutari panem propositionis, & insuper vinum per Sacerdotis benedictionem, & Spiritus Sancti adventum in verum corpus, & sanguinem Christi* (a).

307. Cyrillo Berrhoensi successit in Throno Constantinop. Parthenius Senior, qui etsi fuisset Cyrillo Lucari amicitia junctus, coactus est tamen Calvinianos ejus errores proscribere in Synodo nonnullorum Metropolitarum, Episcoporum, multorum-

(a) Fuit quidem iste Cyrillus Berrhoensis Ecclesiæ Romanæ addictus, eaque de causa e Sede Patriarchali pulsus, & interemptus: nihil tamen inde minuitur apud Græcos Synodi ab eo celebratæ auctoritas; tum quia nihil in ea decretum fuit de articulis inter nos disputatis; tum etiam quia alii duo Patriarchæ, & 23. Episcopi erant schismatici, ac demum quia eadem doctrina fuit in Synodo sequenti confirmata, suppresso solum Cyrilli Lucaris nomine, ad ipsius infamiam minuendam.

rumque Sacri Ordinis hominum, *in qua* ut ait Arsenius hieromonachus in epist. eidem Synodo (apud Leonem Allatium *De consens. &c.* Lib. III. cap. 8.) *Calvini hæresim, & omnia illius dogmatica capitula, quæ Cyrillus, quasi Ecclesiæ græcæ nomine professus erat, confirmaveratque, damnarunt, & æterno anathemati, condemnationique subjecerunt*. In ipsa autem Synodo n. 17. habetur expressa proscriptio Calviniani dogmatis de Sacramento altaris, tamquam *omni impietate pleni*. Nulla tamen in hac Synodo facta est mentio Synodi præcedentis, aut Cyrilli Lucaris, quia Parthenius ad tuendam famam amici sui contendebat, eum calumniose fuisse hæresis Calvinianæ accusatum.

508. Decretoria denium hac in re esse debet auctoritas celebris *Confessionis orthodoxæ, catholicæ, & apostolicæ Ecclesiæ Orientalis*, quæ anno 1642. confecta fuit, & postea ab omnibus Orientis Patriarchis approbata, & tandem in Hollandia impressa, & ubique divulgata. In quæst. enim 106. *quodnam sit tertium mysterium* ita respondetur: *Est Eucharistia, sive corpus, & sanguis Christi Domini sub specie panis, & vini, in quo vere, & proprie, hoc est, secundum rem ipsam, præsto adest Jesus Christus*. In qu. seq. additur. *Substantia ipsa panis, & vini in substantiam veri corporis, & sanguinis Christi, opera Spiritus sancti immutantur ... manentibus tantummodo per divinam dispositionem speciebus, quæ visu percipiuntur*. Multa hujus generis documenta præsto essent, sed deficiente tempore hæc satis sint.

509. Frustra autem mollitus est Claudius ea eludere, quasi illi Græci nomine *transmutationis* non intellexerint mutationem *substantiæ* panis, & vini in corpus, & sanguinem Christi, sed solam transmutationem *virtutis*, quatenus panis, & vinum post consecrationem induunt virtutem corporis, & sanguinis Domini.

510. Frustra, inquam. Nam *primo* incredibile prorsus est, aut Græcos nunquam intellexisse veram *substantiæ* transmutationem, quam confitetur Ecclesia Romana, aut Latinos hanc, quæ Græcis tribuitur, transmutationem *virtutis*; ut proinde putaverint utrique se in hoc gravissimo dogmate convenire, cum adeo discordes essent. *Secundo*, non desunt certa documenta, quibus luce clarius appareat, Græcos & nomen *transubstantiationis*, & veram hujus nominis significationem tenuisse. Cum enim in Synodo supra memorata Parthenii aliquis græcus nomine Corydalus improbaret nomen μετουσίωσις, seu *transubstantiationis*, Meletius Syrigus contra eum disputans petiit, quid per hanc vocem, quam improbabat, intelligeret; cumque ille respondisset, intelligere se *mutationem unius substantiæ in aliam*, tota Synodus idem se intelligere declaravit, ac propterea se hanc vocem approbare, ac retinendam esse. Ulterius in Catechismo barbaro-græco Venetiis impresso 1633. usui Græcorum schismaticorum dicitur *substantia panis conversa in verum, & reale corpus Jesu Christi, remanentibus dumtaxat accidentibus*. Prætermitto multa alia monumenta collecta in Libris *Perpetuitatis fidei, &c.* & quorum originalia, atque authentica exemplaria deposita fuere in Bibliotheca Parisiensi PP. Benedictinorum S. Germani, ut a quolibet curioso videri possint.

511. Cum tam liquido constet de consensione Ecclesiæ græcæ cum Romana in articulo præsentiæ realis, & transubstantiationis, supervacaneum est multa addere de Ruthenis, qui quamvis ab obedientia Patriarchæ Constantipol. se subtraxerint, eamdem tamen fidem profitentur. Et qui eorum mores, & religionem diligenter perscrutati sunt, eorumque errores enumerant, nihil prorsus afferunt hac in re græcæ, & latinæ Ecclesiæ dissonum (*a*).

512. Nimis profecto longum esset, dicere de variis Communionibus Orientalibus, quæ tam a Romana, quam a Græca Ecclesia in multis dissentiunt, ut sunt Armeni Melchitæ, seu Syri, Nestoriani, Jacobitæ, Cophti, Etiopes &c. Sed *primo* constat, nunquam vel a nostris, vel a Græcis fuisse ipsis exprobratum errorem negatæ præsentiæ realis, vel transubstantiationis. *Secundo*, ex eorum liturgiis, in quibus semper habetur invocatio Spiritus sancti, ut sacra dona in corpus, & sanguinem Christi transmutentur, tum ex relationibus Missionariorum, aliorumque apparet ipsorum hac in parte nobiscum consensio. *Tertio* nonnulla etiam habentur collecta testimonia Synodorum, Patriarcharum, Metropolitarum, Episcoporum, Monachorum, aliorumque; tum Confessiones fidei, & Catechismi, quæ omnia exhibentur Tomo III. *Perpetuitatis &c.* (*b*).

513.

(*a*) Præter Collectiones *De Russorum Religione*, Spiræ 1582., & *De rebus Moscoviticis*, Francofurti 1600., multi alii doctrinam Ruthenorum nobis exponunt, ut Ant. Possevinus in sua *Bibliotheca*, Eduinus Sandi Anglus in *Speculo Europæ*, & Sigismundus Baro in Herbestain in *Commentariis rerum Moscovitarum*, quibus inseruit librum Pauli Jovii *De legatione Moscovitarum* ad Clementem VII., ubi postquam eorum errores enumerasset, *in ceteris*, inquit, *eadem quæ a nobis de religione sentiuntur, constantissime credunt*. Nulla autem vel levissima suspicio ingeritur negatæ præsentiæ realis, aut transubstantiationis. Continentur in eodem opere Baronis in Herbestain etiam XII. Quæstiones Claudii Card. Guisani, & totidem Græcorum responsiones, ex quibus eorum consensio cum Ecclesia Catholica hac in parte manifeste apparet.

(*b*) De Armenis fusissime agit memoratus supra Clemens Galanus in *Conciliatione Ecclesiæ Armenæ cum Romana* latino & armeno idiomate Romæ edita 1690. tribus volum. in 4., ubi omnes ipsorum errores diligentissime inquirens & confutans, nihil aliud in hac materia ipsis exprobrat, quam quod non infundant a-

513. Neque hoc loco prætermittendum putamus, omnes istas Orientales Communiones, non in duobus duntaxat dogmatibus præsentiæ realis, & transubstantiationis nobis consentire, sed & in multis aliis, quæ a Novatoribus, tamquam *ex officina Satanæ* orta, rejiciuntur. Videlicet *primo* nobiscum confitentur, Eucharistiam esse sacrificium, quod pro vivis, ac defunctis offertur: *secundo* corpus Christi in Eucharistia vere sumi, non solum a dignis, sed etiam ab indignis; a primis salutariter, ab aliis in condemnationem: *tertio* Ecclesiam jure præcipere jejunia, & abstinentiam a quibusdam escis: *quarto* Christianos exhibere B. Mariæ Virgini cultum *hyperduliæ*, Sanctis vero peculiarem honorem, quin aliquid detrahatur adorationi, quæ Jesu Christo debetur: *quinto* honorandas esse Sanctorum imagines cultu relativo, sed non cultu latriæ: *sexto* Episcopatum esse in Ecclesia Christi necessarium: *septimo* Episcopos esse jure divino Presbyteris superiores; *octavo* Ecclesiam ædificatam super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum esse semper visibilem, & infallibilem: *nono* baptismum esse filiis fidelium necessarium ad salutem: *decimo* vota Sacerdotum, & Monachorum, eorumque orationes Deo placere: *undecimo*, Libros Tobiæ, Judit, Sapientiæ, Ecclesiastici, Baruch, & Machabæorum esse in canone sacræ Scripturæ: *demum* septem esse novæ legis Sacramenta. Sed hæc obiter; videri autem possunt in laud. Opere *Perpetuitatis &c.*

514. His tam multis, & tam perspicuis testimoniis frigide respondent Claudius, Spanhemius, Aymouius, Bælius, ac nonnulli alii heterodoxi: *primo* omnes laudatos auctores Græcos fuisse λατινόφρονας, scilicet Latinorum partibus addictos, aut per Missionarios, Legatos, aliosque Galliæ Regis emissarios pecunia corruptos: omnia enim a Græculis venalibus facile obtinentur. *Secundo* opponunt quædam contraria testimonia; atque inter alia illud Zach. Gergani, qui non dubitavit appellare *impium* dogma illud Papistarum: *Ubi est Christi corpus, ibi esse & sanguinem*; ita refert Joann. Matth. Caryophilus in *Refutat.* ejusdem Gergani Romæ 1631. *Tertio* mirantur, Armenos, Abyssinos, Cophtos, Jacobitas, aliosque Eutychiana hæresi imbutos inter eos numerari, qui præsentiam realem corporis Christi in Eucharistia agnoverunt. Cum enim Eutychiani naturam humanam Christo denegarent, non poterant consequenter credere panem, & vinum in Christi corpus, & sanguinem converti.

515. Resp., vana esse hæc omnia effugia. Et quantum ad *primum* etiamsi concederetur, aliquos ex Græcis laudatos in Latinorum partes inclinasse, non propterea debet illis fides denegari, quando aliorum omnium Græcorum dogmata nobis exponunt: præcipue cum illorum nemo ipsis contradixerit. Præterea falsum est, omnes testes a nobis allegatos fuisse Rom. Ecclesiæ addictos, cum eorum plurimi essent fœdo schismate impliciti. *Tertio* citavimus etiam libros Ecclesiæ græcæ symbolicos, ut sunt Catechismi, Fidei professiones, & Synodorum decreta, in quæ monumenta nulla cadere potest mendacii, aut corruptionis suspicio.

516. Quæ vero *secundo* loco opponuntur, aut opponi possunt aliorum testimonia contraria, nullo modo sunt nostris comparanda; sunt enim privatorum quorumdam Græculorum dubiæ, aut nullius fidei. Neque obsunt objecta Gergani verba, quæ a Caryophilo male in latinum idioma translata fuerunt. Ita enim habet Gergani textus: *Impium dogma Papistarum est, cujus auctor fuit Eugenius Papa: quoniam ubi est Christi corpus, ibi etiam sanguis est, propterea non decere, ut laici in utraque specie communionem accipiant*; ubi nihil est de præsentia reali, aut transubstantiatione, sed tantum de communione sub utraque specie.

517. Major primo aspectu apparet *tertia* difficultas, qua potissimum triumphat Claudius. Sed immerito. Quamquam enim in humana Christi natura enormiter errabant Eutychiani, nihilominus eam Christi naturam, quam sibi confixerant, in Sacramento altaris præsentem esse credebant, convicti nimirum perspicuis illis verbis: *Hoc est corpus meum: hic est sanguis meus*. Qualis porro esset hæc Christi natura, non omnes eodem modo explicabant. Eutyches hæresis fabricator, ut constat ex I. P. Concilii Chalcedonensis cap. 4, corpus Christi admittebat, illudque appellabat *humanum*, nolebat tamen nobis esse *consubstantiale*. Theodoreto autem teste Lib. IV. *Hæret. fabul.* c. 13. dicebat, *Deum Verbum nihil humanum ex Virgine sumpsisse, sed ipsum immutabiliter conversum, & carnem factum per Virginem tantummodo trajecisse*. Ejus vero discipuli variis, & diversis modis obscurissimam Eutychetis doctrinam explicabant, modo dicentes, humanitatem fuisse a divinitate absorptam, quomodo gutta mellis in mare demersa statim absorbetur, & evanescit; quod tamen non impedit, quin substantia mellis adhuc existat, quamvis non appareat: modo naturam divinam esse in carnem, & animam conversam, quod indicat S. Leo in epist. ad Leonem Augustum: modo ex utraque natura divina, & humana factam fuisse unam, sicut ex anima, & corpore una exsurgit natura humana. Quidam corpus Christi dicebant *corruptibile*, alii *incorrupti-*

quam in calicem, & Eucharistiam non distribuant, nisi sub utraque specie, T. I. p. 516. De Melchitis, vel Syris, consuli potest Abr. Echellensis Maronita in *Præfat. ac notis ad Catalogum librorum Chaldæorum* Hebed Jesu; quod opus Bartholdus Nihusius recudi curavit in *Concordia Nationum Christian. &c.* Moguntiæ 1655. Sed eruditissimus Jo. Simonius Assemannus in sua *Bibliotheca Orient. Clementino-Vaticana* multo uberius hanc materiam pertractavit, ut nihil desiderandum reliquerit.

ptibile. Hæc cum ita sint, facile intelligitur, quomodo Eutychiani, non obstante errore, cui mordicus adhærebant, potuerunt una cum aliis Communionibus, & Ecclesia Catholica præsentiam Christi realem, & transubstantiationem confiteri.

318. Dices. Reipsa Eutychiani a Guidone Carmelita, & nonnullis aliis accusantur negatæ realis Christi præsentiæ in Eucharistia. Etiam inter errores Armenorum expositos Benedicto XII. & Clementi VI. vigesimus tertius erat, quod non crederent, panem, & vinum in sacrificio altaris converti in corpus, & sanguinem Christi, sed ejus tantum figuram continere; *quos errores*, inquit Clemens VI. apud Rainaldum ad an. 1341. *Synodo congregata abjecerunt*.

319. Resp., hanc accusationem fuisse sine fundamento, ac propterea Alphonsus a Castro, solertissimus alioquin omnium hæresium, & errorum investigator, eamdem silentio prætermisit. Audiatur testis omni exceptione major Clemens Galanus, utpote qui magnam vitæ suæ partem in Armenorum conversione consumpsit. In Tom. I. *Conciliat. Ecclesiæ Armenæ cum Rom.* P. ult. qu. 1. §.6. probat, falsam esse hanc criminationem a Guidone Carmelita, aliisque Auctoribus impactam Armenis, allatis multis testimoniis ex ipsorum liturgiis, ac potissimum illis Sacerdotis verbis, quibus se communicans dicit: *Credo, me manducare sanctum, & vivificans corpus tuum, Domine Jesu Christe Deus meus, in remissionem peccatorum meorum: credo, me bibere purificantem, & sanctificantem sanguinem tuum, Domine Jesu Christe Deus meus, in remissionem peccatorum meorum*.

320. De Nestorianis etiam fortasse suspicio, suboriri potest, propter ea, quæ Leontius Byzantinus in libro *De impietate Nestorianorum* habet, nempe eos aliquando dixisse: *Panis in typo corporis Christi propositus non plus benedictionis participavit, quam panis, qui in foro venditur*. Sed, ut Nat. Alexander observat *Hist. Eccl.* Sæc. V. cap. 12. §. 9. Nestoriani illi, quorum errores, mores, fraudesque detegit Leontius, a Nestorio magistro suo in dogmate de Eucharistia degeneres fuerunt: certis enim argumentis constat, Nestorium in doctrina Eucharistiæ ab Ecclesiæ Catholicæ fide nunquam recessisse. Et adhuc certiora monumenta suppetunt, eidem constanter adhærere Nestorianos hodiernos, qui in variis Orientis partibus supersunt (*a*).

321. Argumentum hactenus breviter expositum, tametsi externum, maximam vim habere debet ad confirmandam præsentiæ realis, & transubstantiationis fidem, quam omnes Christiani orbis Communiones, licet locorum intervallis admodum dissitæ, moribus omnino diversæ, sibi invicem in aliis dogmatibus contrariæ, unde perpetuo inter se pugnant, unanimiter profitentur. Neque enim una ab aliis potuit id accipere, sed omnes ante earum divisionem ab unico Apostolorum fonte haurire debuerunt. Lutherani in neganda transubstantiatione nonnisi Calvinistas socios habent; Calvinistæ autem in neganda præsentia reali solitarii omnino sunt (*b*).

322. Unum adhuc restat pertinacibus Sacramentariis effugium, facile tamen ipsis præcludendum: dicunt videlicet, aut potius fingunt, omnes istas Communiones a veterum Patrum doctrina recessisse, & non tam quærendum nobis esse, quid modo sentiant Christiani, quam quid senserint, ac docuerint primi Ecclesiæ Patres; qua in re Claudius nos provocat ad spissum opus Albertini, qui omnia quotquot invenire potuit, eorum testimonia collegit, ac concludit hujus dogmatis fidem fuisse in tota Ecclesia mutatam. Eadem fere legerunt Jo. Rud. Kieslingius in sua *Hist. Concert. græc. ac latin. de transubstant.* & Prosper Marchand in præfat. ad *Collat. aliquot Tract. de Euchar.* addens, quod si Græcorum, atque Orientalium doctrina aliquod pondus haberet, actum esset de Rom. Pontificis primatu.

323. At vero quis unquam concipere queat, fideles toto terrarum orbe dispersos potuisse in hanc mutationem unanimi consensione ita conspirare, ut nulla prorsus natio, nulla Communio antiquam Ec-

(*a*) Eruditus P. Jo. Garnerius Dissert. I. *De hæresi, & libris Nestorii* falso putavit Nestorium docuisse *impanationem*, ejus autem discipulos negasse præsentiam realem. Quod etiam asseruit Lanfrancus disputans contra Berengarium. Sed in hoc solum errarunt, & errant Nestoriani, quod duas in Christo distinguentes personas, humanam & divinam, volebant conversionem panis & vini fieri in carnem & sanguinem ejus, cui persona divina Verbi moraliter conjuncta est; quem errorem confixit S. Cyrillus anath. XI., quemadmodum ostendit Vigilius Tapsensis Lib. V. adv. Eutychetem.

(*b*) Hæc omnia longe uberius tractata invenientur in opere toties laud. *De perpetua fide, &c.*; cui adjungi ea poterunt, quæ Ant. Paris Canonicus Regularis adjecit in Lib. *La creance de l' Eglise Grecque touchant la transubstantiation, contre le Ministre Claude*; & quæ postea edidit Eusebius Renaudotius contra Joan. Aymonium Calvinistam, qui in libro *Monumens authentiques de la religion des Grecs, &c.* Hagæ Comitum 1708. nonnullas Orientalium Confessiones, tamquam supposititias, rejiciebat. Eas vero defendit Renaudotius in Libro *Defense de la perpétuité de la foi contre les calomnies & faussetés du livre intitulé: Monumens, &c.* Paris 1709. Legi etiam utiliter poterunt, quæ Rich. Simonius scripsit contra Claudium in opere: *Fides Ecclesiæ Orientalis, &c.* Paris. 1671., & in *Hist. critique de la creance, & des coutumes des Nations du Levant* sub ficto nomine *Moni*; quam postea historiam defendit contra epistol. Th. Smith *De græca Ecclesiæ hodierno statu*. Multa etiam suppeditabunt Leo Allatius in tribus libris *De Ecclesiæ occidentalis, & orientalis perpetua consensione*, & Bartholdus Nihusius in *Concordia nationum Christian. per Asiam, Africam, Europam, &c.* Moguntiæ 1655. 8.

Ecclesiæ fidem retinuerit, & modo profiteatur? Et communiones illæ Nestorianorum, Eutychianorum &c. jam a quinto sæculo, non solum ab Ecclesia Romana omnium matre, & magistra, sed etiam a Græca, & a seipsis separatæ fuerint, unde dogmatis istius fidem haurire potuerunt, nisi a primorum Patrum constanti, atque universali traditione?

524. Præterea hæc fictitia mutatio vel repente, ac sensibiliter facta fuisset, vel paulatim, & insensibiliter: utrumque autem incredibile prorsus est. Incredibile est primum, immo plane ridiculum: oporteret enim fingere omnes fideles sine disputationibus, sine contradictione, sine conciliis, nescio quo impetu in hanc metamorphosim conspirasse; ita ut aliquando una cum nostris Calvinistis crediderint, corpus Jesu Christi duntaxat in cœlis existens, non contineri in hoc Sacramento, nisi in figura, ac propterea sine idololatriæ scelere a fidelibus cultu latriæ adorari non posse: die autem sequenti, mutata repente opinione, crediderint, ut nos credimus, corpus Christi & in cœlis esse, & simul *sacramentaliter* sub speciebus panis, & vini contineri, atque esse latreuticæ adorationis objectum.

525. Id plane incredibile esse vident & ipsi adversarii: quamobrem ad mutationem *insensibilem* confugere solent. Sed hæc etiam incredibilis est: oportuisset enim, hujus mutationis aliquod fuisse exordium, in quo nonnisi pauci præsentiam realem credere cœpissent contra majorem, immo maximam aliorum multitudinem, qui juxta veterem doctrinam Ecclesiæ eam negabant; deinde progressum, in quo Novatorum numerus sensim augeretur, ut esset tandem veterum numero æqualis; ac demum finem, quo sententia præsentiæ realis facta fuisset quasi communis, paucis reclamantibus, donec & isti pauci ad silentium redacti essent, & una fieret omnium vox, Christum esse in Eucharistia *realiter* præsentem.

526. Jam vero bona fide dicant adversarii, quomodo nova præsentiæ realis opinio potuisset per omnes istos gradus initii, progressus, & finis transire, quin plures in re tanti momenti contradicerent, quin turbæ excitatæ fuissent, libri scripti, disputationes habitæ, concilia coacta, definitiones factæ? Qui in historia Ecclesiastica hospites omnino non sunt, minime ignorant, quotiescumque aliquis conatus est innovare, hæc omnia semper contigisse; ut in celeberrimis illis controversiis, quæ Orientales Communiones, & Ecclesiam græcam a Romana infeliciter separarunt. Immo satis est hominum indolem cognoscere, ut appareat, hæc necessario contingere debere; quorum tamen omnium in Ecclesiasticis monumentis præteritorum temporum, nec volam, nec vestigium potuerunt unquam adversarii invenire.

527. Fingere igitur oportebit, universalem in re tanti momenti mutationem ita *insensibiliter* toto terrarum orbe fuisse factam, ut nemo advertere potuerit, nec quando Novatorum numerus ita creverit, ut antiquæ fidei tenacibus esset pene æqualis, atque in eadem provincia, in eadem civitate, in iisdem monasteriis, atque ut ita dicam, in iisdem familiis aliqui crederent, corpus Christi in hoc Sacramento reipsa adesse, illudque adorarent, alii vero contra putarent abesse, & nullo modo adorare auderent. Fingere ulterius oportebit, tantam discordiam in re tam gravi fuisse nedum a Pastoribus Ecclesiæ, sed etiam a ceteris ita neglectam, ac nauci factam, ut ejusdem nulla prorsus memoria potuerit ad posteros pervenire: quorum duorum quid magis absurdum sit, non facile dixerim.

528. Sane recens adhuc est, & nunquam peribit memoria turbarum, quæ in tota Ecclesia, immo & in Civili republica exortæ sunt, quando Lutherus, Zwinglius, Oecolampadius, Calvinus antiquam, ac communem fidelium persuasionem de Eucharistiæ Sacramento immutare aggressi sunt, ut proinde stipites, & non homines fuisse necesse sit, qui superioribus sæculis in tanto religionis discrimine, quasi lethargia oppressi, veterem Apostolorum doctrinam ita ubique mutari passi sunt, ut ne hiscere quidem auderent.

529. Adversarii hoc fortissimo argumento ad incitas redacti epocham hujus incredibilis mutationis quæsierunt; & aliqui, ut Blondellus, & Albertinus, eam invenisse sibi visi sunt in Anastasio Monacho Sinaita Sæc. VII., quem in *'Οδηγῷ*, seu *Viæ Duce* contra hæreticos Gajanitas, aut dogma ipsum Eucharistiæ, aut saltem consuetas de eo loquendi formulas immutasse dicunt; hanc autem mutationem probatam fuisse a Germano Patriarcha Constantinopol., tum a Joan. Damasceno, ac demum a Patribus Concilii VII. œcumenici anno 787.; unde postea non solum totum Orientem infecerit, sed sensim migraverit etiam in Occidentem, adeoque in Ecclesiam universalem. Jo. tamen Claudius hunc transitum ab una Ecclesia in aliam creditu admodum difficilem sentiens, aliquanto serius hujus mutationis epocham in Ecclesia latina constituit, nempe Sæc. IX., quando Paschasius monasterii Corbejensis Monachus, & postea Abbas anno 831. librum edidit *De corpore, & sanguine Domini*: vult autem novam ipsius doctrinam beneficio ignorantiæ, & impietatis, quæ eo, & seq. sæculo in Ecclesia grassabantur, facile potuisse irrepere, & ubique dilatari. Ceterum non paucos fuisse illius novitatibus commotos, Paschasius ipse fatetur, eidemque palam restitisse scimus, Rhabanum, Maurum, Ratramnum, Joan. Scotum Erigenam, aliosque (a).

530. Resp., etiamsi hæc vera essent, semper vi-

(a) Primi Calvinistæ, Henr. Boxornius, & Rudolphus Hospinianus Paschasium totum in ære suo esse jactabant: immo Jo. Mabillonius Præf. II. in Sæc. IV. Benedict. *De controversiis Eucharisticis* Sæc. IX. suo

vigere difficultates propositas, quomodo Anastasius simplex Monachus, nullaque ecclesiastica dignitate potens, tantum valuerit, ut sine ulla contradictione novum dogma, aut saltem novas illius explicandi formulas, non solum in privatum suum monasterium, sed in totam, qua late patet, Ecclesiam græcam invexerit, qua via postea in latinam Ecclesiam nova hujus Monachi doctrina nemine repugnante penetraverit; ac denique quomodo eadem propagari potuerit ad remotissimas, ab utraque Ecclesia jam tunc discordes Communiones Orientales.

531. Eademque difficultas militat contra novitatem, quæ Paschasio Radberto in re tanti momenti tribuitur. Sane Paschasius ita erat de suæ doctrinæ veritate securus, ut Lib. XI. *Commentariorum* in Matth. jure mirari se dixerit, *quosdam* eidem contradicere; & in epistola ad Frudegardum, *Quamvis*, inquit, *quidam ex ignorantia errent, nemo tamen est adhuc in aperto, qui hoc ita esse contradicat, quod totus orbis confitetur, & credit;* quibus apparet, nonnisi *quosdam* obscuri nominis, & ignorantes latenter de doctrina Paschasii obmurmurasse, sed neminem, ipso vivente, id palam, & in aperto ausum fuisse. Non equidem negaverim, post ejus mortem aliquos exsurrexisse ejusdem reprehensores; non tamen circa dogma præsentiæ realis, aut transubstantiationis, de quo omnes conveniebant, sed tantummodo circa incidentes quasdam quæstiones, de quibus fortasse non rerum, sed verborum tota discordia erat (*a*). Inepte autem huc affertur, & plus æquo exaggeratur illorum sæculorum ignorantia, aut impietas, in quibus non pauci floruerunt viri & religionis zelo, & sanctitate morum insignes, & litteris etiam ecclesiasticis non mediocriter exculti, qui sine dubio tantæ hujus mysterii corruptioni se fortiter opposuissent.

532. Jo. Claudius subtilissimus cavillator alia via tentavit se ab hoc difficillimo nodo extricare, observans, primam tam veritatis, quam erroris originem esse confusam; quo fieri potuit, ut fideles rudes, immo fortasse & Pastores crediderint *in confuso* præsentiam corporis, & sanguinis Christi in Eucharistia, non satis distinguentes, an hæc præsentia esset realis, an in figura: unde facile postea fuit successu temporis sine contentione, & strepitu errorem præsentiæ realis intrudi.

533. At vero cum hic agatur, non de speculativo aliquo dogmate, sed de augustissimo Sacramento altaris, ad quod Christiani omnes frequentissime accedere consueverant, incredibile omnino est, eos tantum *in confuso* credidisse corporis, & sanguinis Christi præsentiam, & ignorasse, an hæc præsentia *realis* esset, an solum *in figura;* perinde ac si cum dicitur, Regem esse alicubi præsentem, populus ignorare possit, an in propria persona sit præsens, an vero in imagine tantum. Multo incredibilius est, id ignorasse Monachos, Presbyteros, Episcopos, ac Romanos Pontifices totius Ecclesiæ Pastores, aut non fuisse sollicitos, ut de hoc dogmate adeo necessario fideles distincte in-

monet, ab Hiobo Gasto anno 1528. vulgatum fuisse Paschasii librum *De corpore & sanguine Domini* pessime corruptum, resectis iis omnibus, quæ dogma catholicum continent; quam execrabilem falsarii temeritatem detexit primus, atque explosit Nicolaus Mameranus, integro & sano Paschasii libro edito Coloniæ 1550. Posteriores autem Calvinistæ, Albertinus, Claudius, Latroqua Paschasium, ut primum præsentiæ realis, ac transubstantiationis architectum accusare cœperunt. Paschasii vindicias, præter laud. mox Mabillonium, amplissimas dedit Arnoldus Lib. I. *De perpetua fide, &c.* cap. 8., aliquanto autem breviores Nat. Alexander Dissert. X. in Sæc. IX. & X.

(*a*) Tres potissimum fuerunt quæstiones excitatæ occasione libri, quem Paschasius Radbertus de *Corpore & Sanguine Domini* edidit pro instructione juventutis Saxonum, qui recens ad fidem Christianam conversi, in monasterio Corbejensi educabantur. *Primo*, an in Eucharistia idem Christi corpus contineretur, quod ex Virgine natum est, passum, & crucifixum? Affirmantem sententiam Paschasius mordicus tuebatur, innixus iis Christi verbis: *Hoc est corpus meum.* Illi adversabantur Rhabanus, Florus, Ratramnus, & duo Anonymi, quos Cellotius edidit, ad calcem *Hist. Gothescalci;* sed fortasse pugna erat in verbis, quia isti contendebant, corpus Christi in Sacramento non habere illam molem, extensionem localem, aliasque qualitates naturales, quibus donatum erat naturale illud corpus, quod ex Virgine natum est, passum, & crucifixum. Utraque pars facile conciliari poterat, dicendo, idem esse corpus Christi, quantum ad substantiam, non autem quantum ad modum existendi, molem, extensionem localem, &c. Reipsa Lanfrancus in Dial. adv. Berengarium cap. 18. utramque sententiam ita conciliabat: *Vere dici potest & ipsum corpus, quod de Virgine sumptum est, & tamen non ipsum; ipsum quidem quantum ad essentiam, veræque naturæ proprietatem, & veritatem; non ipsum autem, si species panis, vinique speciem.* Vide S. Thomas 3. P. qu. 81. art. 4.

Altera quæstio incidens erat, an corpus & sanguis Christi contineretur sub velo specierum, quod asserebat Paschasius, an vero species panis & vini essent ipsum corpus & sanguis Jesu Christi, quod aliqui errantes affirmabant, verentes, ne si species dicantur *figura, velum, & umbra* Christi, corrueret dogma realis Christi præsentiæ. Reponebat autem Paschasius, simul hoc mysterium & *figuram dici posse, & veritatem;* species nempe esse *figuram*, & corpus & sanguinem *veritatem*.

Tertia quæstio excitata fuit, an corpus Christi Eucharisticum ore receptum, & in ventriculum immissum, esset instar aliorum ciborum corruptioni obnoxium, juxta illud Christi Domini, Matth. XV. 17. *Omne, quod intrat in os, in ventrem vadit, & in secessum mittitur;* ex quibus verbis male intellectis nata dicitur spurcissima hæresis Stercoristarum, in cujus hæresis suspicionem venerunt aliqui; qui Paschasio adversabantur, ut Amalarius, & nonnulli alii. Ceterum facile quisque videt, has quæstiones tunc exortas, non spectare ad ipsum capitale dogma præsentiæ realis, & transubstantiationis, quod apud omnes in confesso erat.

instruerentur: aut denique si vidissent novam de ea doctrinam serpere, & antiquam aboleri, omnes in utramque aurem obdormivisse, & tamquam canes mutos lupis irruentibus non allatrasse. Muti sane non fuerunt, quando Berengarius communem Ecclesiæ fidem corrumpere conatus est, ut supra n. 196. in not. vidimus.

554. Instat Claudius contendens, *errorem præsentiæ realis* (ut ipse loquitur) potuisse furtim in Ecclesiam invehi: *primo* quia antiquam fidem quod Christus sit præsens in hoc Sacramento, non prorsus avertebat, sed solummodo nova additione, quod sit *præsens realiter*, corrumpebat; propterea necesse postea fuit ad firmandam hanc additionem nova vocabula cudere *præsentiæ realis*, & *transubstantiationis*, antiquis fidelibus incognita. *Secundo*, quia duo distingui oportet in hac nova additione, scilicet *adorationem publicam*, & *opinionem realis præsentiæ*; vult autem hanc opinionem, quæ minus extrinsecus apparebat, fuisse primo invectam; postquam autem ea invaluerat, facile potuisse addi publicam adorationem. *Tertio* nonnulla affert exempla novorum rituum, & consuetudinum, quæ sine ullo strepitu invectæ fuerunt, ut communio sub una tantum specie panis; usus azymorum in Ecclesia latina, eliminato pane fermentato; jejunii forma, & tempus, & id genus non pauca.

555. Resp. *ad primum*, novam illam additionem *præsentiæ realis*, si facta fuisset, non corrupisse solum, sed plane evertisse antiquum dogma, in quo continebatur, ut Claudius male contendit, *realis præsentiæ*. Potuerunt quidem successu temporis adhiberi formulæ magis expressivæ, ut semper factum est, quotiescumque hæreses natæ sunt, sed istæ nullatenus innovationes appellari possunt. Sic Concilium Trid. Sess. XIII. cap. 1. ad præcavendas Calvinistarum subtiles æquivocationes, definivit, Christum *vere*, *realiter*, *ac substantialiter* in Eucharistia contineri; quod tamen & antiqui fideles confitebantur, credentes se comedere verum corpus, & bibere verum sanguinem Jesu Christi.

556. Ad *secundum* resp., jam a nobis supra n. 245. fuisse demonstratum, ex certis testimoniis Ambrosii, Augustini, Chrysostomi, Origenis, aliorumque adorationem Eucharistiæ esse antiquissimam, ut antiquissima semper fuit opinio, & fides præsentiæ realis; & si hæc adoratio fuisset aliquo tempore in Ecclesiam invecta, cum antea non fuisset in usu, eidem ut cultui idololatrico zelosi fideles restitissent.

557. Postremum leve est, ut nec confutari mereatur: omnes enim norunt, disciplinam Ecclesiæ variari posse; quamobrem ubi legitimæ fuerunt harum variationum causæ, sine ullis turbis factæ sunt. Addo, harum variationum epochas, & causas plerumque compertas esse. Non eadem vero est ratio variationum in dogmate; semper enim Novatores oppugnati, ac damnati fuere. Demum mutationes in objectionem allatæ numquam universales factæ sunt; quemadmodum universalis esse debuisset variatio dogmatis præsentiæ realis, ac transubstantiationis.

ARTICULUS IV.

Solvuntur argumenta Sacramentariorum ex ratione petita.

558. Quamquam Religionis mysteria non humana ratione, sed sola divina revelatione innotescant; ut enim S. Augustinus Volusiano Epist. CXXXVII. de alio simili mysterio scribebat: *Hic si ratio quæritur, non erit mirabile: si exemplum poscitur, non erit singulare. Demus, Deum aliquid posse, quod nos fateamur investigare non posse: in talibus rebus tota ratio facti est potentia facientis*; hoc tamen non obest, quin eorumdem mysteriorum post divinam revelationem aliqua *conveniens* ratio afferri possit. Cohærenter ad hæc S. Thomas 3. P. q. 75. art. 1. postquam observavit, *verum corpus Christi, & sanguinem esse in hoc Sacramento, neque sensu, neque intellectu deprehendi posse, sed sola fide, quæ auctoritati divinæ innititur*, probat, hoc *conveniens* esse perfectioni novæ legis. „ Sacrificia enim veteris legis illud verum sacrificium passionis Christi continebant solum in figura secundum illud „ Hebr. X. 1. *Umbram habens lex futurorum*, „ *non ipsam rerum imaginem*. Et ideo oportuit, ut aliquid plus haberet sacrificium novæ „ legis a Christo institutum, ut scilicet contineret „ ipsum Christum passum, non solum in significatione, vel figura, sed etiam in rei veritate. „ Et ideo hoc Sacramentum, quod ipsum Christum realiter continet, ut Dionysius dicit cap. „ 4. *Eccl. Hier.*, est perfectivum omnium aliorum Sacramentorum, in quibus virtus Christi „ participatur. *Secundo* hoc competit charitati „ Christi, ex qua pro salute nostra corpus verum „ nostræ naturæ assumpsit; & quia maxime proprium amicitiæ est convivere amicis, ut Philosophus dicit IX. *Etich.* cap. 12., sui præsentiam corporalem nobis repromittit in præmium, „ dicens Matth. XXIV. 28. *Ubi fuerit corpus, ibi* „ *congregabuntur & aquilæ*. Interim tamen nec „ sua præsentia corporali nos in hac peregrinatione destituit, sed per veritatem corporis, & „ sanguinis sui nos sibi conjungit in hoc Sacramento. Unde ipse dicit Jo. VI. 57. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo*. Unde hoc „ Sacramentum est maximæ charitatis signum, & „ nostræ spei sublevamentum ex tam familiari „ conjunctione Christi ad nos. *Tertio* hoc convenit perfectioni fidei, quæ sicut est de divinitate Christi, ita est de ejus humanitate, secundum illud Jo. XIV. 1. *Creditis in Deum, &* „ *in me credite*. Et quia fides est invisibilium,

„ sic-

„ sicut divinitatem suam nobis exhibet invisibili-
„ ter, ita & in hoc Sacramento carnem suam no-
„ bis exhibet invisibili modo".

539. Ob. *primo*. Nullum corpus potest esse simul in pluribus locis, cum nec Angelo hoc conveniat. Si enim corpus posset esse simul in pluribus locis, posset etiam esse ubique, quod soli Deo convenit. Cum ergo verum corpus Christi sit in cælo, non potest esse *vere*, *proprie*, *& substantialiter* in hoc Sacramento.

540. Respondet Angelicus laud. art. 1. ad 3., *Corpus Christi non esse eo modo in Sacramento, sicut corpus in loco, quod suis dimensionibus loco commensuratur, sed quodam speciali modo, qui est proprius huic Sacramento. Unde dicimus, quod corpus Christi est in diversis altaribus, non sicut in diversis locis, sed sicut in Sacramento: per quod non intelligimus, quod Christus sit ibi solum, sicut in signo, licet Sacramentum sit in genere signi, sed intelligimus, corpus Christi hic esse secundum modum proprium huic Sacramento*. Hinc communis illa Scholasticorum solidissima distinctio, non posse quidem aliquod corpus esse in pluribus locis *circumscriptive* (saltem in sententia S. Thomæ, & Thomistarum), posse tamen corpus Christi esse in pluribus hostiis consecratis *Sacramentaliter*.

541. Quod si molestius quis sciscitetur, quisnam sit hic existendi modus Sacramentalis, respondebimus cum sapientissimis Synodi Trident. Patribus Sess. XIII. cap. 1., Christum in Eucharistia *Sacramentaliter* præsentem esse *ea existendi ratione, quam etsi verbis exprimere vix possumus, possibilem tamen esse Deo, cogitatione per fidem illustrata assequi possumus, & constantissime credere debemus* (a).

542. Inst. *primo*. Corpus Christi *Sacramentaliter* existens in Eucharistia vel habet propriam quantitatem, vel non. Si *primum*, majus certe erit speciebus Eucharisticis, adeoque ab eis contineri non poterit, quia majus non continetur a minore: si *secundum*, corpus verum non erit: natura enim corporis sine quantitate nec esse, nec intelligi potest. *Spatia locorum*, inquit S. Augustinus Epist. 187. cap. 6. ad Dardanum cap. 6., *tolle corporibus, nusquam erunt; & quia nusquam erunt, nec erunt*.

543. Resp., Corpus Christi *Sacramentaliter* in Eucharistia existens habere quidem suam quantitatem, & extensionem relate ad seipsum, quatenus una pars est extra aliam; non autem relate ad locum, quasi una pars uni loco, altera alteri respondeat, unde majus non posset a minore contineri. *Quantitas dimensiva corporis Christi*, inquit Angelicus 3. P. quæst. 76. art. 4. ad 3., *non est in hoc Sacramento secundum modum commensurationis, qui est proprius quantitati, ad quam pertinet, quod major quantitas extendatur ultra minorem; sed est ibi per modum substantiæ*. Vid. etiam art. 5., in quo ostenditur, corpus Christi non esse in hoc Sacramento, sicut in loco. Neque vero assentimur iis Philosophis Carthesianis, qui negant, etiam virtute divina posse extensionem actualem a corpore separari, & qui proinde valde laborant in conciliando dogmate præsentiæ realis cum suo systemate philosophico (a). Sed indivulse adhæremus tutissimæ nostri S. Præceptoris doctrinæ, qui 3. P. quæst. 76. art. 5. *Corpus Christi*, inquit, *non est in hoc Sacramento secundum proprium modum quantitatis dimensivæ, sed magis secundum modum substantiæ*; quod sæpius repetit Angelicus.

544. Verba S. Augustini intelligenda sunt de corpore in statu naturali, in quo certe extensione donatum sit oportet; & cum extensio intelligi non possit, quin spatium aliquod occupet majus, aut minus, prout major, aut minor est extensio, ideo vere dixit Augustinus: *Spatia locorum tolle corporibus &c.*; & postea subdit: *Tolle ipsa corpora qualitatibus corporum, non erit ubi sint, & ideo necesse est, ut non sint*. Non autem eo loci Augustinus loquitur de corpore Christi *Sacramentaliter* existente in Eucharistia, quod sicut virtute divina expoliari potest aliis qualitatibus, ita etiam extensione locali.

545. Ex quo autem corpus Christi in Sacramento

to

(a) Quamvis Scholastici disputent, an virtute divina possit idem corpus *circumscriptive*, seu *localiter* esse in pluribus locis, negantibus Thomistis post Angelicum Magistrum suum, affirmantibus autem Scotistis una cum Doctore subtili, hæc tamen disputatio nihil ad præsentem difficultatem attinet, in qua non de præsentia circumscriptiva, sed de præsentia *Sacramentali* agitur. *Nec enim hæc inter se pugnant, ut ipse Salvator noster semper ad dexteram Patris in cœlis assideat, juxta modum existendi naturalem, & ut multis nihilominus aliis in locis Sacramentaliter præsens sua substantia nobis adsit, &c.* inquiunt Patres Tridentini Sess. XIII. cap. 1. Obiter hic notandum, Lutherum, ut huic objectioni Zwinglianorum, quod corpus Christi non possit esse simul in pluribus locis, occurreret, monstruosum illud commentum *ubiquitatis* Christi confixisse, de quo egimus T. V. Dissert. III. cap. 5.

(a) Carthesiani contendentes naturam corporis in trina actuali extensione sitam esse, ut ab hac difficultate se expediant, dicunt, Christi corpus habere in hoc Sacramento trinam suam naturalem dimensionem, sed admodum exiguam, quomodo pullus integer continetur in germine ovi, aut planta in semine. Quando autem ipsis objicitur doctrina Concilii Tridentini definientis Sess. XIII. can. 3. contineri *totum Christum sub singulis cujusque speciei partibus*, acute respondent, id non esse intelligendum de hostia integra, sed postquam in partes divisa fuerit, ac propterea fuisse additum *separatione facta*: tunc enim dicunt, corporis Christi molem adhuc minui usque in infinitum, ita ut totum Christi corpus cum sua extensione in qualibet minutissima particula inveniatur; eo fere modo, quo in speculo integro nonnisi una imago repræsentatur, fracto autem speculo totidem imagines resultant, quot sunt speculi fragmenta, sed semper minores, prout minor est fragmentorum superficies.

to altaris careat extensione *actuali*, caret etiam *impenetrabilitate*, quæ proprietas corporum ex actuali extensione partium in ordine ad locum fluit; quo fit, ut sit totum in tota hostia, & totum in singulis ejus partibus, sicut substantia tota est in toto, & tota in singulis partibus. Certe Christi corpus exivit ab utero Virginis matris non reserato virginitatis claustro, exivit e sepulcro obsignato, & intravit in cœnaculum foribus clausis; quæ omnia sine corporum penetratione fieri non potuerunt. Horum autem non alia ratio est, quam illa Christi ipsius ore prolata Matth. XIX. 26.: *Apud homines hoc impossibile est: apud Deum autem omnia possibilia sunt*.

346. Inst. *secundo*. Divina virtute fieri non potest, ut Christi corpus quovis modo, etiam *Sacramentaliter*, sit unum, idemque in diversis temporibus: ergo nec in diversis locis.

347. Resp. neg. cons.; in eo autem est discrimen, quod tempora diversa simul esse non possint, cum tempus in successione consistat; unde repugnat, unum, idemque corpus in diversis temporibus esse, sicut repugnat, diversa temporis momenta unum, idemque momentum esse.

348. Inst. *tertio*. Si corpus Christi simul inveniretur in pluribus locis, non esset unum, sed multiplex, & quidem unumquodque ab aliis distinctum, divisum, ac separatum, quod absurdum est.

349. Resp., Corpus Christi in sua substantia unicum esse, & indivisum, sed *Sacramentaliter* multiplicatum, seu toties reproductum, quoties Sacramentum Eucharistiæ conficitur.

350. Inst. *quarto*. Si Corpus Christi potest simul esse in pluribus locis, posset etiam esse in omnibus, ut proinde immensitas, & ubiquitas illi competerent, quæ ita solius Divinitatis sunt propriæ, ut nec Christi humanitati conveniant, quemadmodum docuimus Tom. V. Dissert. III. cap. 5.

351. Resp., Christum esse in omnibus hostiis consecratis, non localiter, sed modo indivisibili; cum autem hostiæ consecratæ non possint omnia loca replere, nec Christi corpus potest in omnibus locis esse, sed in omnibus illis, in quibus hostiæ consecratæ reperiuntur.

352. Inst. *quinto*. Corpus Christi in cœlo immobiliter sedet ad dexteram Patris; in hoc autem Sacramento moveri deberet ad motum hostiæ; imo & cadere in terram cadente hostia: atqui rationi repugnat, idem corpus esse mobile, & immobile, ergo &c.

353. Resp. cum S. Thoma 3. P. quæst. 76. art. 6., corpus Christi dici mobile in hoc Sacramento *improprie, & per accidens: per se enim loquendo est in hoc Sacramento immobiliter, quia non est in hoc Sacramento, sicut in loco; quod autem non est in loco, non movetur per se in loco, sed solum ad motum ejus, in quo est*. Sic quando corpus humanum cadit in terram, nonnisi *improprie, & per accidens* dici potest, animam cadere in terram (a).

Quæres primo, utrum corpus Christi, prout est in hoc Sacramento, possit videri ab aliquo oculo saltem glorificato?

354. Resp. negative cum S. Thoma 3. P. qu. 76. art. 7. duplici de causa. *Primo quidem, quia corpus visibile per sua accidentia immutat medium; accidentia autem corporis Christi sunt in hoc Sacramento mediante substantia, ita scilicet quod accidentia Corporis Christi non habent immediatam habitudinem, neque ad hoc Sacramentum, neque ad corpora, quæ ipsum circumstant; & ideo non possunt immutare medium, ut sic aliquo corporali oculo videri possit. Secundo, quia corpus Christi est in hoc Sacramento per modum substantiæ. Substantia autem inquantum hujusmodi, non est visibilis oculo corporali, neque subjacet alicui sensui, sed nec etiam imaginationi, sed soli intellectui, cujus objectum est quod quid est, ut dicitur in 3. De anima textu 26. Et ideo, proprie loquendo corpus Christi secundum modum essendi, quem habet in hoc Sacramento, neque sensu, neque imaginatione perceptibile est, sed solo intellectu, qui dicitur oculus spiritualis*.

Quæres secundo, quid dicendum sit de quibusdam apparitionibus miraculosis carnis, vel sanguinis D. N. J. C. aut pueri?

355. Respondet Angelicus art. 8., *quod dupliciter contingit talis apparitio .... Quandoque enim hoc contingit ex parte videntium, quorum oculi immutantur tali immutatione, ac si expresse viderent exterius carnem, vel sanguinem, vel puerum, nulla tamen immutatione facta ex parte Sacramenti. Et hoc quidem videtur contingere, quando uni videtur sub specie carnis, vel pueri, aliis tamen videtur, sicut & prius, sub specie panis; vel quando eidem ad horam videtur sub specie carnis, vel pueri, & postmodum sub specie panis ...... Quandoque vero contingit talis apparitio, non per solam immutationem videntium, sed specie, quæ videtur, exterius realiter existente; & hoc quidem videtur esse, quando sub tali specie ab omnibus videtur, & non ad horam, sed per longum tempus ita permanet:*

a) Operæ pretium non est, eas refutare objectiones, quas auctor infamis Operis, cui titulus *Evangile du jour*, aut alterius inscripti *Le Christianisme devoilé*, Voltairius, aliique ejusdem furfuris, præcipue contra hoc Religionis nostræ dogma opponunt, quasi Deum corporeum nobis effingamus, quem manducemus. Neque enim in hoc Sacramento Deus efficitur panis, sed panis transmutatur in divinum Christi corpus; neque ipsum Christi corpus sensu Capharnaitico dentibus comminuimus, sed potius species panis & vini, sub quibus corpus Christi continetur. Temporis dispendium esset in his nugis immorari.

net: & in hoc casu quidam dicunt, quod est propria species corporis Christi ....

356. *Sed hoc videtur esse inconveniens. Primo quidem, quia corpus Christi non potest in propria specie videri, nisi in uno loco, in quo definitive continetur; unde cum videatur in propria specie, & adoretur in cælis, sub propria specie non videtur in hoc Sacramento. Secundo, quia corpus gloriosum, quod apparet, ut vult, post apparitionem, cum voluerit, disparet, sicut dicitur Luc. ult., quod Dominus ex oculis discipulorum evanuit. Hoc autem, quod sub specie carnis in hoc Sacramento apparet, diu permanet; quinimmo legitur quandoque esse inclusum, & multorum Episcoporum consilio in pixide reservatum, quod nefas esset de Christo sentire, secundum propriam speciem. Et ideo dicendum est, quod manentibus dimensionibus, quæ prius fuerant, fit miraculose quædam immutatio circa alia accidentia, puta figuram, & colorem, & alia hujusmodi, ut videatur caro, vel sanguis, aut etiam puer.*

357. Observat postea ibidem Angelicus, non propterea consequi, corpus Christi non esse amplius in Sacramento, cum non sit, neque sub specie propria, neque sub speciebus panis, & vini, quæ non amplius sub sensibus cadunt. Non inquam id consequitur, quia, ut inquit idem Angelicus ad 1., *facta tali apparitione, species Sacramentales quandoque quidem totaliter remanent in seipsis, quandoque autem secundum id, quod est principale in eis*, scilicet *dimensionibus, quæ sunt fundamenta aliorum accidentium*; quod S. Doctor probat qu. 77. art. 2.

CAPUT VI.

De transubstantiatione panis, & vini in corpus, & sanguinem D. N. J. C.

358. Transubstantiationis nomine intelligitur cum Patribus Tridentinis Sess. XIII. cap. 4. *Conversio totius substantiæ panis in substantiam corporis Christi Domini nostri, & totius substantiæ vini in substantiam sanguinis ejus*. Idemque repetitur can. 2. Hanc vocem novam esse non inficiamur; veruntamen ostendemus, novum non esse dogma hac voce significatum, sed antiquissimum, adeoque fuisse sapienter ab Ecclesia in tribus Conciliis œcumenicis, Lateranensi IV., Florentino, & Tridentino ad mirabilem illam conversionem exprimendam usurpatum.

359. S. Thomas 3. P. quæst. 75. art. 2. quosdam memorat, qui posuerunt, post consecrationem substantiam panis, & vini in hoc Sacramento remanere; sed cum eos non nominet, colligere promum est, nonnisi obscuros homines fuisse. At vero famosus postea hic error factus est, quando Lutherani eum adoptarunt, & simul cum corpore, & sanguine D. N. J. C. substantiam panis, & vini esse in Eucharistia docuerunt (a). Huic autem errori duos alios multo perniciosiores Lutherani conjungere solent: *primo* corpus, & sanguinem Christi non contineri in Sacramento, nisi in actuali ejus usu; adeoque reservandum non esse: *secundo* non posse hoc Sacramentum sine infando idololatriæ scelere publicæ adorationi exponi. Hos tres errores ut pro virili nostra confutemus. Sit

PRO-

(a) Primus, qui transubstantiationem negaverit, communiter creditur Berengarius, de quo supra ad n. 196. dictum est; sive quod sublata præsentia reali, necessario tollatur etiam transubstantiatio; sive quod vel ipse, vel aliqui ejus discipuli solam transubstantiationem sustulerint, ut nonnulli opinantur una cum Mabillonio. Duo Card. Baronius ad annum 1111. & Bellarminus, Lib. III. *De Euchar.* cap. 11. cum P. Vasquez in 3. P. Disp. 80. cap. 1. inter alios errores Ruperti Abb. Tuitiensis, qui anno 1135. vita functus est, hunc præcipue notant, quod docuerit, panem, & vinum in Eucharistia assumi a Divino Verbo eo prorsus modo, quo natura humana ab eodem Verbo in incarnatione assumpta fuit. Sed Ruperti vindicias egerunt duo ejusdem consodales Rem. Ceillier, & Gerberonius. Wiclefus transubstantiationem aperte negavit, ac tandem hæc hæretica opinio peculiaris facta est Lutheranorum, ut nempe simul cum præsentia reali corporis & sanguinis Domini etiam substantiam panis & vini admitterent. Quorum tamen non una est sententia. Nam aliqui, ut Andr. Osiander, docuerunt cum antiquis quibusdam memoratis ab Algero, Lib. I. *De Sacr. Corp. & Sang.* c. 6. substantiam panis ac vini *hypostatice* uniri corpori & sanguini Jesu Christi, unde *assumptionis* vocabulo utebantur; quam monstruosam sententiam Bellarminus, Becanus, aliique ex nostris Luthero ipsi non sine aliquo fundamento tribuerunt, qui propterea Eucharistiam vocabat *panem carneum, & vinum sanguineum* in sua *Magna fidei confessione*. Alii admittunt sic dictam *impanationem*, seu *localem* corporis Christi in pane, & sanguinis in vino, tamquam in receptaculo *inclusionem*. Alii *Consubstantiationem*, seu corporis & sanguinis Christi cum pane & vino *commixtionem*. Alii vocant *concomitantiam*, qua duæ illæ substantiæ in Eucharistia sic uniuntur, ut neutra in altera includatur. Ad varias hasce Lutheranorum explicationes irridendas Sacramentarii illum propudiosum excogitarunt versiculum:

In, cum, sub totum fallunt monosyllabo mundum.

Major Lutheranorum pars, repudiatis omnibus hisce explicationibus, unionem duarum substantiarum vocant *Sacramentalem*, quia nempe *modo quodam soli Deo cognito, nobis vero incomprehensibili, pani Eucharistico, & vino corpus Christi, & sanguis substantialiter unitur, ut cum illo pane & vino verum corpus & sanguinem Christi manducemus & bibamus*. Ita Jo. Gerhardus *Loco XXII.* cap. 11. §. 98. qui tamen non rejicit transubstantiationem tamquam *impossibilem*, sed solum quia, ut ipse putat, fundamentum in sacris litteris non habet. Has Lutheranorum dissensiones recenset Jo. Franc. Buddeus in *Sylloge recentissima de sacra cœna controvers.*; qui Lib. V. *Instit. Theol* cap. 1. § 15. hanc unionem *Sacramentalem* in eo consistere dicit, *quod una cum pane & vino vere, & realiter, unoque actu verum corpus, verumque sanguinem Christi, citra omnem conversionem, vel transmutationem, accipimus*.

PROPOSITIO I.

Substantia panis, & vini in Eucharistia tota vertitur in substantiam corporis, & sanguinis D. N. J. C.

360. Prob. *primo* ex verbis institutionis, quæ in sensu litterali, & obvio intelligenda esse nobiscum Lutherani contra Sacramentarios demonstrant; atqui Dominus Jesus Christus absolute pronunciavit: *Hoc est corpus meum &c.*; non dixit: *corpus meum est hic*, vel *corpus meum est sub hoc*; aut *hoc continet corpus meum*; aut demum *hic panis est corpus meum*, ut indicaret, una cum corpore, & sanguine suo præbere etiam panem, & vinum. Hinc non solum Catholici, sed etiam Sacramentarii invicte contra Lutheranos colligebant, posito sensu litterali, necessario ponendam esse transubstantiationem; quia dici quidem potest, panem esse factum corpus Christi, sicuti Joann. II. 9. dicitur *aqua vinum facta*, aut quod sensibus videtur *panis*, reipsa esse *corpus Christi*; sed nullo modo in sensu litterali dici potest, *hoc esse simul panem, & Christi corpus*.

361. Hanc rationem S. Thomas 3. P. quæst. 75. art. 2. ita proponit „ Hæc positio (quod remaneat substantia panis) contrariatur formæ „ hujus Sacramenti, in qua dicitur: *Hoc est corpus meum*, quod non esset verum, si substantia panis ibi remaneret: nunquam enim substantia panis est corpus Christi; sed potius esset dicendum: *Hoc est corpus meum* ". Et post pauca ita concludit *Unde hæc positio vitanda est tamquam hæretica*. Et reipsa tamquam hæretica postea damnata fuit in Conciliis Constantiensi, & Florentino, atque expressius in Tridentino Sess. XIII. cap. 4., & can. 2.

362. Idipsum potest illustrari exemplo virgæ Aaronis, quæ non potuit converti in colubrum, nisi per transubstantiationem, nempe per mutationem substantiæ virgæ in substantiam colubri: & sano sensui repugnaret, qui diceret, virgam in sua substantia permansisse, quando fuerat versa in colubrum. Ita non potuit Christus in sensu litterali dicere: *Hoc est corpus meum*, nisi facta transmutatione panis in corpus suum. Et si voluisset his verbis significare, *sub* pane, vel *in* pane, vel cum pane esse suum corpus, jam grammaticali figura usus fuisset, nempe significans rem contentam pro continente, aut partem pro toto. Cum igitur Lutherani figuralem sensum omnino a verbis Christi exclusum velint, solumque litteralem admittant, sequitur &c. Sed quia hoc argumentum visum est nonnullis Theologis non omnino efficax (a); ideo

363. Prob. *secundo* hoc fidei nostræ dogma ex Ss. Patrum traditione, atque universalis Ecclesiæ consensione; quia in re ea repetenda essent, quæ superius de præsentia reali dicta sunt. Fere enim omnia ea testimonia, quæ evincunt, in hoc Sacramento vere adesse corpus, & sanguinem Christi, etiam probant, ibi panem, & vinum fuisse in corpus, & sanguinem transmutatum; ut proinde si Lutherani putant, se posse ex iisdem testimoniis Sacramentariorum errorem convellere, debeant etiam nobiscum fateri, nullam amplius in Eucharistia post consecrationem esse panis, vinique substantiam.

364. Frivola autem est eorum exceptio, quod illa testimonia possint, & debeant intelligi *de translatione elementorum in altiorem, & nobiliorem statum, ita ut panis sit, ac maneat ratione substantiæ, quod ante consecrationem fuit. sed Christi virtute fiat quiddam amplius, quod antea non erat, videlicet symbolum Sacramentale, &c.* Ita Joann. Gerhardus *Loco XXII.* cap. 10. §. 158. explicans illa vocabula, quæ apud Patres græcos sæpe occurrunt *μετάληψις μεταβολὴς μεταποίησις, μετάστασις &c.*

365. Veruntamen *primo* non considerant, etiam Calvinianos posse simili evasione declinare nostra argumenta, quibus ex sanctis Patribus realem Christi præsentiam invicte demonstramus, dicendo, mutari elementa, quatenus virtutem quamdam spiritualem accipiunt, eos sanctificandi, qui ad illa cum fide accedunt.

366. Ulterius, quomodo hanc suam explicationem adaptabunt iis verbis S. Cyrilli *Catech. IV. mystagogica*: *Ut toto sit persuasum sit, quod qui videtur panis, non est panis, quamvis gustui videatur, sed corpus Christi; & quod videtur vinum, non est vinum, quamvis ita gustus judicet, sed sanguis Christi?* Aut illis S. Ambrosii in Psal. CXXXIV.: *Licet figura panis, & vini videatur, nihil tamen aliud, quam caro Christi, & sanguis post consecrationem credendum est?* Multa ejusdem generis sæpe occurrunt, quibus nihil expressius desiderari potest ad dogma transubstantiationis stabiliendum. Reipsa omnes Chri-

(a) Durandus a S. Porciano in IV. *Sentent.* Dist. XI. quæst. 3. n. 15. scripsit, ex solis verbis consecrationis nomine effici, nullam amplius remanere in Sacramento Altaris panis, vinique substantiam, quia illa duntaxat significant, ibi corpus & sanguinem Christi realiter adesse; quod verum foret, etiamsi panis & vinum remanerent. Eadem sententia tribuitur Paludano, Ochamo, Scoto, & Card. de Alliaco; qui tamen orthodoxe senserunt de ipso dogmate, quod ex perpetua, constantique Patrum traditione erui putabant. Non desunt, qui laudatos scholæ Doctores ab omni criminatione liberent; quasi scilicet solum voluerint, Scripturæ testimonia hac in re non esse omnino perspicua, & propterea sacris litteris adjungi oportere sanctorum Patrum traditionem, & Ecclesiæ definitiones. Sed hæc Scholasticorum vindiciæ nimis longe nos a proposito avocarent.

Christianæ Communiones in hoc eodem sensu orthodoxo hæc veterum Patrum dicta intellexerunt, quemadmodum legenti, quæ sup. n. 259. & seq. attulimus, luculenter apparebit.

367. Ob. *primo*. Nomen barbarum *transubstantiationis* novum est, cujus neque in sacris litteris, neque in sanctis Patribus, ante Conc. Lateranense IV. ullum reperitur vestigium: ergo hoc ipso rejiciendum est (a).

368. Resp. *primo*, nec *impanationis*, nec *consubstantiationis*, nec *concomitantiæ*, vel *assumptionis*, aut demum *unionis Sacramentalis* mentionem ullam in sacris litteris inveniri, quibus temen vocibus uti amant Lutherani. *Præterea*, quidquid sit de voce *transubstantiationis*, postquam ex Scripturis, ac traditione ostensum est, totam substantiam panis, & vini converti in corpus, & sanguinem Jesu Christi, puerile est litigare de voce; & semper licuit, semperque licebit Ecclesiæ ad præcludende Hæreticorum effugia novas cudere voces, ut factum est in Concilio Nicæno, consecrata voce ὁμοούσιος, & in Ephesino adhibita Θεοτόκος, ad Arianorum, & Nestorianorum hæreses profligandas. Horum Conciliorum exemplo Synodus Tridentina Sess. XIII. cap. 4., & can. 2. definivit, conversionem totius substantiæ panis, & vini in corpus, & sanguinem Domini *convenienter*, *& proprie* a sancta catholica Ecclesia *transubstantiationem* fuisse appellatam.

369. Neque hic omittenda est illa S. Thomæ accurata observatio 3. P. quæst. 75. art. 4. ubi postquam ostendisset, hanc conversionem non esse similem conversionibus naturalibus, quia *tota substantia panis convertitur in totam substantiam corporis Christi, & tota substantia vini in totam substantiam sanguinis Christi*, ita concludit: *Unde hæc conversio non est formalis, sed substantialis; nec continetur intra species motus naturalis, sed proprio nomine potest dici transubstantiatio*.

370. Inst. *primo*. Transubstantiationis doctrina opponitur sacris litteris, in quibus Sacramentum Eucharistiæ vocatur *panis*. In 1. Corint. X. 16. *Panis, quem frangimus*, inquit Apostolus, *nonne participatio corporis Domini est?* Et XI. 26. *Quotiescumque manducabitis panem hunc &c. Quicumque manducaverit panem hunc &c. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat &c.* Christus etiam Joann. VI. *Panis*, inquit, *quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*. De vino similiter loquitur Apostolus, ipsum vocans *participationem sanguinis Christi*. Et Christus ipse postquam consecraverat calicem Matth. XXVI. 29. inquit: *Non bibam amodo de hoc genimine vitis, &c.*

371. Resp., bis, & similibus Scripturæ sacræ locis Eucharistiam vocari *panem*, non quod in ea substantia panis remaneat, sed aliis de causis: *primo*, quia ex pane consecrata est, sicuti Exodi VII. 12. *virgæ* nominantur, etiam postquam fuerant in serpentem conversæ: *Devoravit virga Aaron virgas eorum*, nempe magorum. Sic pariter homo dicitur *pulvis* Gen. III. 19., quia *de limo terræ* formatus fuerat: *secundo*, quia visibilem panis formam retinet, quomodo Angeli homines dicti sunt, quando sub visibili forma hominis apparebant: *tertio*, quia sicut panis nutrit, & vivificat *corporaliter*, ita Sacramentum nutrit, & vivificat *spiritualiter*; unde Christus Dominus Joann. VI. 59. vocat se *panem*, *qui de cœlo descendit*, & qui manducantibus dat vitam æternam. Similiter Christus Dominus calicem consecratum nominavit *vinum*. Matth. XXVI. propter easdem rationes. Quanquam non desunt Interpretes, ut Cajetanus, qui post S. Hieronymum putarunt, Christum eo loci locutum fuisse de alio poculo non consecreto, quod fuerat in cœna appositum.

372. Inst. *secundo*. S. Paulus cit. cap. X. Epist. 1. Cor. *Panis*, inquit, *quem frangimus, nonne participatio* (græce κοινωνία *communicatio*) *corporis Christi est?* Si autem nomine panis intelligeret ipsum corpus Christi, inepte dixisset, corpus Christi esse communicationem ipsius corporis Christi.

373. Resp., nomine *panis*, qui *fractus* dividebatur inter fideles, intelligi ab Apostolo species Sacramentales, sub quibus participes efficimur corporis Christi: vel, ut explicat Angelicus Lect. IV., *sumptio panis fracti in altari participatio* (vel communicatio) *corporis Domini est, faciens nos u-*

(a) Edm. Albertinus primum hujus vocabuli inventorem fuisse scribit Stephanum Antistitem Æduensem, seu Augustodunensem sub initio Sæc. XII. in Tract. *De Sacr. Altaris*. Sæculo autem XIII. in Concilio Lateranensi IV. fuisse consecratum, quando definitum fuit, Christi corpus & sanguinem in Sacramento altaris sub speciebus panis & vini veraciter contineri, *transubstantiatis pane in corpus, & vino in sanguinem Christi*. Inanis autem, ne quid gravius dicatur, ille scripsit Erasmus, Adnot. in 1. Corinth. VII. *In Synaxi transubstantiationem sero definivit Ecclesia: diu satis erat credere, sive sub pane consecrato, sive quocumque modo adesse Christi corpus*. Venerab. Bellarminus Lib. III. *De Sacram. Euch.* cap. 23. *minime probandum* esse dicit, quod Scotus scripsit in IV. Dist. XI. quæst. 3. *ante Lateranense Concilium non fuisse dogma fidei transubstantiationem*.

Paulus Sarpius, ejusque postillator Courayerus ex perversa Synodum Trident. criminandi prurigine, eamdem carpunt, quod *primo* rationem, qua Christus in hoc Sacramento existit, verbis exprimi non posse definierit, *deinde* eamdem dixerit *convenienter, & proprie* appellari *transubstantiationem*. Quæ tamen duo cohærere optime possunt, scilicet conversionem illam mirabilem propria appellari *transubstantiationem*, quia est conversio *totius substantiæ* panis et vini in substantiam corporis & sanguinis Christi; modum tamen hujus conversionis, utpote supernaturalem, & miraculosum, verbis exprimi vix posse.

unum cum Christo, quia sub specie panis sumitur corpus Christi.

374. Inst. *tertio*. Multi sancti Patres Eucharistiam vocarunt *panem*, & *vinum*. S. Ignatius Epist. VI. ad Philadelph. de Eucharistia inquit: *Unus panis, qui pro omnibus fractus*. Justinus in *Dial. cum Tryphone: Panem*, inquit, *Christus nobis tradidit &c.* Ita etiam loquuntur Irenæus Lib. 4. cap. 34., Clemens Alex. Lib. II. *Pædagogi* cap. 2., & plerique alii: immo & S. Augustinus Lib. III. *De consensu Evangelist.* cap. 25. Eucharistiam vocat *Sacramentum panis*. Vid. sup. num. 258.; ac demum in can. Missæ hostiam jam consecratam vocamus *panem*.

375. Resp., iisdem de causis mox enumeratis ita loqui potuisse sanctos Patres. Addit autem Angelicus 3. P. quæst. 77. art. 6., corpus Christi posse dici *panem*, quia *est panis mysticus de cœlo descendens*. Ceterum in aliis locis Eucharistiam vocarunt *corpus*, *& sanguinem Christi*, nulla prorsus facta panis, vinique mentione. Vid. sup. num. 240. seq.; & ulterius plerumque addunt aliquid, quo significetur, nomen *panis* non sumi in propria significatione pro ipsa substantia panis, sed pro corpore Jesu Christi. Sic in Canone Missæ dicimus: *panem sanctum vitæ æternæ*.

376. Inst. *quarto*. Aliqui Patres dicunt, nos pane Eucharistico corporaliter nutriri: Vid. sup. num. 278. Expressius aliis loquitur Origenes Tomo IX. in Matth. num. 14. eum vocans panem *materialem*, & inquiens: *Cibus ipse per verbum Dei, & orationem consecratus secundum illud quidem, quod materia constat, in ventrem abit, & in secessum ejicitur. Præterea* alii dicunt in Eucharistia panis *naturam* permanere: ut Chrysostomus in Hom. ad Cæsarium supra num. 288., & Theodoretus in Dial. I. inquiens: Deus, in hoc Sacramento *symbola, & signa, quæ vocantur, appellatione corporis, & sanguinis honoravit, non naturam quidem mutans, sed naturæ gratiam adjiciens*. Et in Dial. II. *Neque enim*, ait, *symbolica mystica post sanctificationem recedunt a sua natura, manent enim in priori sua substantia, forma, & specie, & videri, tangique possunt, sicut & prius. Tertio* Gelasius, qui anno 492. factus est R. P., in Lib. *De duabus naturis* Tom. IV. Biblioth. PP. inquit, Sacramentum Eucharistiæ divinam rem esse; *& tamen*, subdit, *esse non desinit substantia, vel natura panis, & vini. Quarto* nonnulli Patres unionem panis, & vini cum corpore, & sanguine Christi comparant cum unione duarum naturarum in mysterio incarnationis, quas inconfusas permansisse dogma fidei est. Ita mox laud. Chrysostomus, & Gelasius Papa, tum S. Ephræm Antiochenus apud Photium Cod. CCXXIX. aliique.

377. Resp. ad primum cum Dan. Huetio in not., id intelligendum esse de accidentibus Eucharisticis, quæ in stomachum demissa in novam convertuntur substantiam, & partim humani corporis formam induunt, partim ejiciuntur in secessum. Quomodo autem id fiat, vide infra num. 393. seq.

378. Ad *secundum* resp., Chrysostomum, Theodoretum, & si qui sunt alii, qui asserunt, *naturam* panis in Eucharistia permanere, explicandos esse, quod nomine *naturæ* non substantiam seu essentiam, sed solas panis species intellexerint; quod non raro occurrere apud antiquos scriptores, etiam profanos, multis exemplis ostendi potest. Sane Virgilius Lib. 4. *Georgic.* proprietates apibus inditas vocabat *naturas*; & notum est illud Horatii *Naturam expellas furca, tamen usque recurret*: ubi nomine *naturæ* non intelligit, nisi morales qualitates, & habitudines. Quidni igitur potuerint aliqui accidentibus panis, quæ facta consecratione remanent, *naturæ panis* nomen tribuere? Certe Theodoretus de sacris symbolis ibidem ait: *Alia quidem sunt ante Sacerdotis invocationem, post invocationem vero mutantur, & alia fiunt*.

379. Ad *tertium* respondet Melch. Canus Lib. VI. *De loc. theol.* cap. 8., Lutheranos, aliosque nobis auctoritate Gelasii *pueriliter* insultare, quia *magnis argumentis* demonstratum est, librum illum Gelasii Rom. Pontificis non esse, quorum potissima ibidem refert. Videri etjam posest Nat. Alexander Sæc. V. cap. 5. art. 19. Sed quia Spondanus, Sirmondus, Petavius, Labbeus, & Ceillierius hunc librum ex fide probatorum Mss. Gelasio tribuunt, ideo cum eodem Nat. Alex. cap. 4. art. 55., aliisque Theologis dicimus, nomen *substantiæ*, aut *naturæ* a Gelasio fuisse usurpatum latiore significatione pro congerie accidentium, quæ post consecrationem remanent. Nam etiam S. Augustinus in Ps. LXVIII. Enarrat. I. nomen substantiæ latiore significatione omnibus illis tribuit, quæ aliquo modo sunt: *Quod nulla substantia est*, inquit, *nihil omnino est: substantia ergo aliquid esse est*. Sane cum ibidem Gelasius dicat, panem, & vinum *in divinam transire, sancto Spiritu perficiente, substantiam*, nimis sibi ipse contradiceret, si eamdem panis, vinique substantiam in eodem Sacramento permanere docuisset.

380. Postremum non admodum urget: notum est enim, paritates non esse adæquatas; nam ut inquiunt Jurisconsulti, *nullum simile est idem*. Utebantur itaque nonnulli Patres hoc exemplo Eucharistiæ ad revincendos Eutychianos, & Synusiastas, qui duas in Christo naturas ita confusas fuisse volebant, ut humana quantum ad omnes suas proprietates a divina absorpta esset, ex eo autem quod in Sacramento altaris præter corpus, & sanguinem Jesu Christi, sit etiam *natura*, nempe species panis, & vini, & tamen unum sit Sacramentum, inferebant, in Incarnatione quoque unam esse in duabus naturis personam. Quæ quidem illatio quamvis non admodum efficax esset, valebat tamen contra illos hæreticos, qui naturam Christi humanam ab ipsius naturæ proprietatibus distinguere non videbantur.

381.

381. Obj. *secundo*. In Eucharistia apparent eadem omnino panis, vinique accidentia, quæ erant ante consecrationem; sed illa accidentia inhærebant substantiæ panis & vini: ergo &c.

382. Resp. cum S. Thoma 3. P. q. 75. art. 5., post consecrationem remanere sola accidentia, sine substantia: hoc autem *rationabiliter* per divinam providentiam fieri probat Angelicus, *primo quidem, quia non est consuetum hominibus, sed horribile carnem hominis comedere, & sanguinem bibere: & ideo proponuntur nobis caro, & sanguis Christi sumenda sub speciebus illorum, quæ frequentius in usum hominis veniunt, scilicet panis, & vini. Secundo, ne hoc Sacramentum ab infidelibus irrideretur, si sub specie propria Dominum nostrum manducaremus. Tertio, ut dum invisibiliter corpus, & sanguinem Domini nostri sumimus, hoc proficiat ad meritum fidei*. Cui S. Thomæ sententiæ omnis Theologorum chorus applaudit. Immo & Synodus Constantiensis, quæ Sess. VIII. hanc inter alias Wiclefi propositionem damnavit: *In Eucharistia non manent accidentia sine subjecto* (a).

383. Dices *primo*. Accidentium natura, prout a substantiis distinguuntur, est non *in se subsistere*, sed subjecto adhærere; remota igitur, ut nos contendimus, substantia panis, & vini, cui inhærebant, non poterunt amplius remanere.

384. Respondet Angelicus ibid. ad 1., *quod, sicut dicitur in Lib. de causis, effectus plus dependet a causa prima, quam a causa secunda. Et ideo virtute Dei, qui est causa prima omnium, fieri potest, ut remaneant posteriora* (scilicet accidentia) *prioribus sublatis* (nempe substantia panis, & vini). Et q. 77. art. 1. ad 1. *Nihil prohibet*, inquit, *aliquid esse ordinatum secundum communem legem naturæ, cujus tamen contrarium est ordinatum secundum speciale privilegium gratiæ .... Et ita enim licet sit secundum communem naturæ ordinem, quod accidens sit in subjecto ex speciali tamen ratione secundum ordinem gratiæ accidentia sunt in hoc Sacramento sine subjecto*.

385. Dices *secundo*. Per accidentia nos judicamus de substantia. Si ergo in Sacramento sunt accidentia sine substantia, illud consequetur absurdum, omnes sensus nostros falli, qui simul nituntur ad repræsentanda omnia panis, vinique accidentia, adeoque & panis, ac vini substantiam, quæ non aliter nobis innotescere potest, quam per accidentia, quæ cadunt sub sensibus; hoc autem non convenit huic Sacramento, quod *veritatis* Sacramentum vocatur.

386. Resp. iterum S. Thomas, nullam esse in hoc Sacramento deceptionem: *sunt enim ibi secundum rei veritatem accidentia, quæ sensibus dijudicantur. Intellectus autem, cujus est proprium objectum substantia, per fidem a deceptione præservatur*. Subdit postea, neque hoc esse contra fidem; quia *fides non est contra sensum, sed est de eo, ad quod sensus non attingit*. Unde idem Angelicus in Officio corporis Christi: *Accidentia*, inquit, *sine subjecto in eodem* (Sacramento) *subsistunt, ut fides locum habeat; & sensus a deceptione reddantur immunes, qui de accidentibus judicant sibi notis*. Quomodo autem id fiat, explicat idem Angelicus Doctor 3. P. qu. 77. art. 1., ubi refutatis quorumdam veterum sententiis, ita concludit: *Deus, qui est prima causa substantiæ, & accidentis, per suam infinitam virtutem conservare potest in esse accidens, subtracta substantia, per quam conservabatur in esse, sicut per propriam causam: sicut etiam alios effectus naturalium causarum potest producere sine naturalibus causis: sicut humanum corpus formavit in utero Virginis sine virili semine*.

387. Dices *tertio*. Ipsa accidentis natura est, ut sit in alio, tamquam in subjecto; hoc enim ponitur in ejus definitione: sed Deus naturas rerum etiam per miraculum immutare non potest: ergo &c.

388. Respondet Angelicus 3. P. qu. 77. art. 1. ad 2., in accidentis definitione non esse ponendam *actualem inhærentiam* subjecto, sed potius *exigentiam* inhærendi subjecto; sicuti nec in definitione substantiæ ponenda est ipsa *actualis existentia per se, & non in subjecto*, sed potius *exigentia* existendi per se; & non in subjecto: „ In „ hoc autem Sacramento, subdit ibidem noster S. „ Magister, non datur accidentibus, quod ex vi „ suæ essentiæ non sint in subjecto, sed ex di„ vina virtute sustentante; & ideo non desinunt „ esse accidentia; quia nec separatur ab eis de„ finitio accidentis, quæ est *aptitudo ad subje„ ctum*, quæ semper manet in iis, non *actualis „ inhærentia*, nec competit eis definitio substan„ tiæ ".

(a) Non applaudunt autem moderni illi Philosophi, qui ablegatis formis substantialibus Peripateticorum, diversa corporum genera repetunt ex sola partium materiæ diversa combinatione, & nulla esse volunt in corporibus accidentia *absoluta*, atque a substantia distincta; adeoque species, quæ in Eucharistia remanent, non aliud esse dicunt, quam actiones illas, seu modificationes, quæ prius a materia in sensus nostros fiebant, & quæ cum post materiæ conversionem in corpus Christi adhuc fiant virtute divina, sic dici posse remanere sola accidentia, seu potius *species* panis, & vini, quo vocabulo usæ sunt Concilia Lateranense, Florentinum, & Tridentinum. (Huic novo Physicorum systemati non ita pridem duo insignes ex Familia nostra Theologi subscripserunt, nempe Jac. Hyac. Serry in Disput. *De opificio mundi*, & Ren. Hyac. Drouven *De re Sacram.* Lib. IV. qu. 9. cap. 4.) Non parum tamen isti Philosophi laborant, ut suum novum systema cum veteri Ecclesiæ, ac Theologorum doctrina concilient; præcipue cum Synodus Constantiensis *accidentium* vocabulo usa fuerit. Sed hoc ipsi videant.

389. Art. 2. idem Angelicus nonnullis philosophicis rationibus acute, & solide ostendit, *accidentia alia, quæ remanent in hoc Sacramento, esse sicut in subjecto, in quantitate dimensiva panis, vel vini remanente*. Et ad 1. scite observat, quod quamvis accidens, cujusmodi est quantitas dimensiva panis, ac vini, *per se non possit esse subjectum alterius accidentis*, quia per se non est, *attamen secundum quod est in alio, unum accidens dicitur esse subiectum alterius, inquantum unum accidens recipitur in subjecto, alio mediante; sicut superficies dicitur esse subjectum coloris. Unde quando accidenti datur divinitus, ut per se sit, potest etiam per se alterius accidentis subjectum esse*.

390. Ex hac solida doctrina S. Thomas nonnulla postea elicit, quæ ad hoc sublime mysterium illustrandum, & ad exsufflandas Lutheranorum subtiles argutias mirifice inserviunt. *Primo* intelligitur, quomodo species Sacramentales agere possint in corpora exteriora; ita enim profunde ratiocinatur art. 3.: *Quia unumquodque agit, inquantum est ens actu, consequens est, quod unumquodque sicut se habet ad esse, ita se habeat ad agere. Quia igitur speciebus Sacramentalibus datum est divina virtute, ut remaneant in suo esse, quod habebant, substantia panis, & vini existente, consequens est, quod etiam remaneant in suo agere: & ideo omnem actionem, quam poterant agere, substantia panis, & vini existente, possunt etiam agere, susbstantia panis, & vini transeunte in corpus, & sanguinem Christi*.

391. *Secundo* consequitur, species Sacramentales posse corrumpi. Duplici autem modo hæc corruptio contingere potest, scilicet *per se*, & *per accidens*. *Per se quidem, sicut per alterationem qualitatum, & augmentum, vel diminutionem quantitatis ..: Nam per divisionem una dimensio corrumpitur, & fiunt duæ; per additionem autem e converso ex duabus fit una. Et per hunc modum manifeste possunt corrumpi hujusmodi accidentia post consecrationem; quia & ipsa quantitas dimensive remanens potest divisionem, & additionem suscipere: & cum sit subjectum qualitatum sensibilium, potest etiam esse subjectum alterationis earum; puta si alteretur color, aut sapor panis, aut vini. Alio modo poterunt corrumpi per accidens per corruptionem subjecti; & hoc modo possunt corrumpi etiam post consecrationem. Quamvis enim subjectum non remaneat, remanet tamen esse, quod habebant hujusmodi accidentia in subjecto, quod quidem est proprium, & conforme subjecto: & ideo hujusmodi esse potest corrumpi a contrario agente, sicut corrumpebatur substantia panis, vel vini &c.*

392. Ibidem postea adnotat, quod *si fiat tanta immutatio, quod fuisset corrupta substantia panis, aut vini, non remanent corpus, & sanguis Christi sub hoc Sacramento; & hoc sive ex parte qualitatum, sicut cum ita immutatur color, & sapor, & aliæ qualitates panis, & vini, quod nullo modo possint compati naturam panis, aut vini; sive etiam ex parte quantitatis si pulverizetur panis, vel vinum in tam minutas partes dividatur, ut jam non remaneant species panis, vel vini*. Ita in art. 4.

393. *Tertio* sequitur, ex speciebus Sacramentalibus posse aliquid generari. Quomodo autem id contingat, inquit Angelicus art. 5., *difficile est videre: manifestum est enim, quod ex corpore, & sanguine Christi, quæ ibi veraciter sunt, non generatur aliquid, cum sint incorruptibilia. Si autem substantia panis, aut vini remaneret in hoc Sacramento, vel eorum materia, facile esset assignare, quod ex eis generatur illud sensibile, quod succedit, ut quidam putarunt. Sed hoc est falsum, &c.* Allatis postea, & rejectis, quibusdam explicationibus, ita ex suo principio concludit: *In ipsa consecratione miraculose datur quantitati dimensivæ panis, & vini, quod sit primum subjectum subsequentium formarum. Hoc autem est proprium materiæ; & ideo ex consequenti datur prædictæ quantitati dimensivæ omne illud, quod ad materiam pertinet. Et ideo quidquid posset generari ex materia panis, vel vini, si adesset, totum potest generari ex prædicta quantitate dimensiva panis, vel vini, non quidem novo miraculo, sed ex vi miraculi prius facti*.

394. *Quarto* sequitur, species Sacramentales posse nutrire. *Quod*, inquit Angelicus art. 6., *difficultatem non habet. Ex hoc enim cibus nutrit, quod convertitur in substantiam nutriti. Dictum est autem, quod species Sacramentales possunt converti in substantiam aliquam, quæ ex eis generatur: per eamdem autem rationem possunt converti in corpus humanum, per quam possunt converti in cineres, vel in vermes: & ideo manifestum est, quod nutriunt*.

395. *Quinto* idem docet Angelicus 7. de fractione specierum; rejectis enim quorumdam veterum opinionibus, quod fractio specierum non esset vera, sed apparens, aut quod fieret sine subjecto, concludit, *quod fractio sit, sicut in subjecto, in quantitate dimensiva panis, sicut & alia accidentia. Et sicut species Sacramentales sunt Sacramentum corporis Christi veri, ita fractio hujusmodi specierum est Sacramentum Dominicæ Passionis, quæ fuit in corpore Christi vero*. Atque his explicatis evanescunt omnia illa absurda, quæ ex nostro transubstantiationis dogmate consequi Lutherani clamant.

396. Inique autem nobiscum agunt, quando non paucas Scholasticorum opiniones, sive veterum, sive recentiorum, toti Ecclesiæ tribuunt, easdemque ut falsas, immo absurdas oppugnant. Videri potest de his Scholasticorum controversiis inter alios P. Gabriel Vasquez Disput. 183. in 3. P. S. Tho-

Thomæ. Nos ab omnibus hujusmodi quæstionibus omnino abstinendum duximus, prudentissimæ Catechismi Romani monitioni obsequentes, qui P. II. cap. 4. §. 43. *Fideles*, inquit, *admonendi sunt, ne curiosius inquirant, quo pacto ea mutatio fieri possit. Nec enim percipi a nobis potest, nec in naturalibus mutationibus, aut in ipsa rerum creatione ejus rei exemplum aliquod habemus. Verum quid hoc sit, fide cognoscendum est: quomodo fiat*, non *curiosius investigandum*. Id totum pene exscriptum videtur ex S. Joan. Damasceno, qui Lib. IV. *De fide* cap. 13. postquam asseruerat, panem, & vinum *in corpus, & sanguinem Dei transmutari*, ita prosequitur: *Si requiras, quonam pacto istud fiat, sat tibi sit audire, hoc fieri per Spiritum sanctum: quemadmodum & ex sancta Dei Genitrice Dominus sibi ipsi carnem assumpsit, quæ in seipso subsisteret: nec amplius quidquam nobis perspectum est, & exploratum, quam quod Dei sermo verax, efficaxque est, atque omnia potest, modus vero investigari prorsus nequit &c.* (a).

PROPOSITIO II.

Peracta consecratione corpus, & sanguis Domini nostri Jesu Christi sunt in Eucharistiæ Sacramento, etiam ante ejusdem usum, & permanent in hostiis consecratis, quæ post usum asservantur.

597. Id contra Lutheranorum hæresim definivit sacrosancta Trid. Synodus Sess. XIII. cap. 3. his verbis: *Commune hoc quidem est sanctæ Eucharistiæ cum ceteris Sacramentis, Symbolum esse rei sacræ, & invisibilis gratiæ formam visibilem: verum in ea illud excellens, & singulare reperitur, quod reliqua Sacramenta tunc primum sanctificandi vim habent, cum quis illis utitur; at in Eucharistia ipse sanctitatis auctor ante usum est; nondum enim Eucharistiam de mensa Domini Apostoli susceperant, cum vere tamen ipse affirmaret, corpus suum esse, quod præbebat; & semper hæc fides in Ecclesia Dei fuit, statim post consecrationem verum Domini nostri corpus, verumque ejus sanguinem sub panis, & vini specie, una cum ipsius anima, & divinitate existere.* Et can. 4. *Si quis dixerit, peracta consecratione in admirabili Eucharistiæ Sacramento non esse corpus, & sanguinem D. N. J. C., sed tantum in usu, dum sumitur, non autem ante vel post, & in hostiis, seu particulis consecratis, quæ post communionem conservantur, vel supersunt, non remanere verum corpus Christi, anathema sit.* Ac demum can. 7. *Si quis dixerit, non licere sacram Eucharistiam in sacrariis reservari, sed statim post consecrationem adstantibus necessario distribuendam, aut non licere, ut illa ad infirmos honorifice deferatur; anathema sit.*

598. Hæc autem dogmatica veritas probatur *primo* ex ipsa hujus Sacramenti institutione, in qua, ut bene advertunt Tridentini Patres, conversio panis, & vini facta est, antequam utrumque Discipulis distribueretur; immo conversio panis in corpus Christi aliqua temporis mora conversionem vini in sanguinem præcessit; ut enim notat S. Paulus 1. Cor. XI. 25. calicem nonnisi *postquam cœnavit*, benedixit: *Hic calix &c.* Vide, quæ supra diximus n. 150. seq.

599. Prob. ulterius ex antiquissima Ecclesiæ praxi, qua constat, variis de causis sacram Eucharistiam aliquandiu servatam fuisse post actionem Sacramentalem, ut postea sumeretur a fidelibus. Quis autem somniaverit, tunc præsentiam corporis Christi quasi evanuisse, ut postea in actuali sumptione rediret? Jam vero servabatur *primo*, ut mitteretur ad absentes, ut testis est S. Justinus *Apolog. II.* dicens, eamdem fuisse missam per *Diaconos*, qui certe eam in ispa sumptione consecrare non poterant. Idem quoque testatur S. Irenæus apud Eusebium Lib. VI. *Hist. Eccl.* cap. 24., notans, Romanos Pontifices consuevisse in paschate Eucharistiam ad alios Episcopos mittere *pacis, & honoris ergo*. *Secundo* asservabatur etiam per multos dies, ut ad ægrotos deferretur. Memoratus Eusebius refert Lib. VI. *Hist. Eccl.* cap. 44., Serapionem senem, & jam moribundum petiisse a Sacerdote, ut sibi Eucharistiam deferret; Sacerdotem autem, cum esset infirmus, eamdem per puerum suum misisse, quam utique repositam, & paratam habere debuit. *Tertio* scimus, fideles laicos consuevisse hoc Sacramentum domum asportare, illudque servare, ut in necessitatibus in promptu haberent, ut de suo fratre Satyro narrat S. Ambrosius in ejus oratione funebri; quæ consuetudo nonnisi sero abrogata fuit, & in aliquibus locis etiam VII. & VIII. sæculo perdurasse creditur. *Quarto* fuisse etiam in Ecclesiis, vel in Sacrariis Eucharistiam servatam, apparet ex vetustis quibusdam ejusdem repositoriis, quæ olim appellata fuere *columba*, vel *turres*, quia ad hujusmodi figuras confecta erant. *Demum* in Ecclesia Græca hanc viguisse, & adhuc vigere consuetudinem servandi Eucharistiam, liquet ex *Missa Præsanctificatorum*, quæ ab ipsis celebratur cum Eucharistia diebus præcedentibus jam consecrata. Hæc omnia luculenter ostendunt, primis ipsis Christianis fuisse persuasum, etiam extra usum seu actualem perceptionem hujus Sacramenti fuisse Dominum

(a) Petrus Cally superiori sæculo cadente librum edidit inscriptum *Durand commenté*, seu *concordia Philosophiæ, & Theologiæ*, in quo Durandi paradoxa de Transubstantiatione defendere conabatur. Episcopus Bajonensis hunc librum proscripsit, & Petrus, qua par erat humilitate & docilitate, sententiæ Episcopali se subjecit anno primo hujus sæculi.

num Jesum Christum in eo realiter præsentem (*a*).

400. Accedit, quod in sententia Lutheranorum haud facile sit tempus determinare, quo Christus incipit, aut desinit esse in hoc Sacramento realiter præsens. Lutherus quidem ut ab hac molesta difficultate se expediret, respondit in Epistola ad Simonem Wolferinum 20. Julii 1543. se nomine *usus* intelligere totam sacram actionem, *quæ incipiat ab initio orationis Dominicæ, & duret, donec omnes communicaverint, calicem ebiberint, particulas comederint, populus dimissus, & ab altari discessum sit*, totoque eo tempore Christum esse una cum pane in Eucharistia præsentem. Sed ita respondit suo arbitratu, nullum prorsus afferens suæ assertionis fundamentum. Aliter tamen visum est Melanchthoni, & Theologis Wittembergensibus, qui acriter contendebant, nomine *usus* venire ipsam oralem Sacramenti manducationem: unde etiam consequenter dicere cogebantur Christum non in pane, sed in ore sumentium præsentem esse.

401. Obj. *primo*. Agnus Paschalis, qui erat hujus Sacramenti figura, totus debebat consumi, ut nihil superesset pro die sequenti. Exod. XII. Similiter manna, quæ pariter Eucharistiæ figura erat, reservari non poterat, Exod. XVI. ergo etiam, &c.

402. Resp. Angelicus 3. P. qu. 76. art. 6. ad 2., ex hac apparenti ratione aliquos olim motos fuisse, ut dicerent, corpus Christi non remanere in hoc Sacramento, si in crastinum reservatur. Hoc redarguebat S. Cyrillus Alexand. Epist. ad Calosyrium inquiens: *Insaniunt quidam dicentes, mysticam benedictionem cessare a sanctificatione, si quæ ejus reliquiæ remanserint in diem subsequentem: non enim mutatur sacratum corpus Christi, sed virtus benedictionis, & vivificativa gratia jugis in eo est*. Quantum vero ad Agnum Paschalem, subdit Angelicus, quod *licet veritas figuræ respondeat, tamen figura non potest eam adæquare*. Idemque dici debet de manna; quanquam hæc collecta in feria sexta durabat intacta etiam in sabbato.

403. Obj. *secundo*. Allata superius exempla Eucharistiæ aliquando servatæ, nobis non prosunt, sed potius obsunt: semper enim illæ particulæ, quæ servabantur, erant ad *usum*, seu sumptionem ordinatæ: ergo nonnisi in *usum* necessaria erat Jesu Christi præsentia.

404. Resp., etiamsi antecedens concedatur, inde tamen non effici, Christum Dominum non esse in hoc Sacramento præsentem, nisi dum sumitur: alias vel dicendum esset, sacram actionem una cum verbis consecratoriis debuisse repeti, quandiu post ipsam in domibus privatis Eucharistia sumebatur; aut Christum, qui erat in sacra actione præsens, postea recessisse, ut demum in ipsa sumptione rediret. Sed præterea scimus, aliis etiam de causis fuisse hoc Sacramentum aliquando asservatum, aliisque usibus destinatum, ut cum Satyrus frater S. Ambrosii Eucharistiam secum detulit in mare, ejusque beneficio a naufragio incolumis evasit, ut S. Ambrosius ipse narrat; & cum referente S. Augustino Lib. III. *Oper. imperf. con. Jul.* cap. 162., pia mater filio suo Acacio oculis clausis nato cataplasma ex Eucharistia confectum adhibuit. Quidam in itineribus Eucharistiam devotionis ergo secum portare consueverant, quod etiam initio sæculi XVII. sub Paulo V. contigisse, narrat Edm. Martene Lib. I. *De Eccles. ritibus* cap. 5. art. 4. Modo autem Pontifex Maximus id sibi soli reservavit, ut videre est apud eruditissimum P. Angelum Roccam Augustinianum in *Comment.* hac de re edito. Quid plura? Legimus aliquando ad majorem hæresum detestationem Patres pretiosissimi sanguinis Jesu Christi guttas infudisse in atramentum, quo excommunicationis sententia scribebatur. Ita factum a Theodoro R. P. in damnatione Pyrri uti etiam notavimus T. V. Sect. II. Diss. III. n. 653.

405. Ob. *tertio*. Christus Dominus hoc Sacramentum instituens, illud statim sumendum præcepit, dicens: *Accipite, & comedite:* ergo &c.

406. Resp., Christum distribuisse adstantibus sacram Eucharistiam, quemadmodum & in Ecclesia fit in celebratione Missæ; non tamen vetasse, ne aliquibus gravibus de causis aliquando reservetur, quemadmodum semper factum fuisse supra num. 399. observavimus.

407. Dices: Christus omnia alia Sacramenta voluit in ipsa actione ita consistere, ut ea peracta nullum amplius Sacramentum existat: ergo pronum est credere, id factum esse etiam in hoc, quod est omnium maximum.

408. Resp. neg. conseq. ob rationes superius allatas, quibus constat, Christum voluisse hoc Sacramentum ab aliis in hoc distinguere, ut ad suam immensam charitatem manifestandam in ipso nobis præsens adsit usque ad consummationem sæculi.

409. Ob. *quarto*. Si Christi corpus in hostia consecrata remaneat, contingere poterit, ut mus, vel canis, vel aliquod aliud animal illud comedat, quo fiet, ut corpus Christi tamdiu sit in hujus animalis ventre, quamdiu species Sacramentales

(a) Quid ad hæc Calvinus? Lib. IV. *Institut.* c. 17. n. 39. *Sed enim*, respondet, *qui sic faciunt, habent veteris Ecclesiæ exemplum. Fateor: verum in re tanta, & in qua non sine magno periculo erratur, nihil tutius esse, quam ipsam veritatem sequi*. Quam scilicet post XV. sæcula Calvinus feliciter detexit, tota autem vetus Ecclesia turpiter ignoravit. Ab hac audaci Calvini responsione non abludit Jo. Gerhardus loco XXII. cap. 17. §. 197. abutens eo Juris axiomate: *Consuetudinem sine veritate esse vetustatem erroris*. In his tamen scriptoribus saltem laudanda est sinceritas, cujus nullam rationem habuisse videtur Joan. Dallæus, dum in Lib. XI. *De cultibus religiosis Latinorum* ostendere se posse jactavit, sex prioribus sæculis post Christum natum nullas plane cœnæ Dominicæ particulas fuisse reservatas.

les incorruptæ manent, quod aures Christianæ horrent audire (a).

410. Resp. S. Thomas 3. P. quæst. 80. art. 3. ad 3., *quod si mus, vel etiam canis hostiam consecratam manducet, substantia corporis Christi non desinit esse sub speciebus, quamdiu species illæ manent, hoc est quamdiu substantia panis maneret; sicut etiam si projiceretur in lutum. Nec hoc vergit in detrimentum dignitatis corporis Christi, qui voluit a peccatoribus crucifigi absque diminutione suæ dignitatis; præsertim cum mus, aut canis non tangat ipsum corpus Christi secundum propriam speciem, sed solum secundum species Sacramentales .... Nec tamen dicendum est, quod animal brutum Sacramentaliter corpus Christi manducet, quia non est natum uti eo, ut Sacramento: unde non Sacramentaliter, sed per accidens corpus Christi manducat; sicut manducaret ille, qui sumeret hostiam consecratam, nesciens eam esse consecratam* (b).

411. Objicies ult. Hesychius, qui ineunte sæc. VII. floruit, Lib. II. in cap. VIII. Levit. dicit, *morem fuisse in Ecclesia igni tradi, quæcumque remanerent inconsumpta* de Eucharistia. Evagrius Lib. IV. *Hist. Eccl.* cap. 36. refert, *Constantinopoli fuisse usitatum, ut quoties ex sacris partibus immaculati corporis Christi Dei nostri magnus numerus superfuerit, pueri impuberes evocentur, qui ea manducent*. In Concilio autem Matisconensi II. in Galliis habito anno 588. can. 6. ita decretum fuit: *Quæcumque reliquiæ sacrificiorum post peractam Missam in sacrario supersederint, quarta, vel sexta feria innocentes ab illo, cujus interest, ad Ecclesiam adducantur, & indicto eis jejunio easdem reliquias conspersas vino percipiant*. Id etiam in quibusdam aliis Ecclesiis consuetum fuisse, colligitur ex Gregorio Turonensi Lib. *De gloria Martyrum* cap. 10. Hunc vero, clamant Sacramentarii (Claudius, Albertinus, Molinæus) si creditum fuisset, in iis verum Christi corpus, & sanguinem contineri?

412. Resp., hanc quarumdam Ecclesiarum consuetudinem minime obesse fidei transubstantiationis: sicuti enim hodie apud nos fieri solet, ut hostiæ, quæ remanent in Ciborio, post aliquot dies, ne putrescant, absumantur, & renoventur, ita haud indignum visum est illarum Ecclesiarum Pastoribus, id a pueris innocentibus fieri. Si quæ autem ita corruptæ erant, ut possent sumentibus stomachum movere, bene visum fuit, eas igne, utpote elemento omnium purissimo, consumere. Ceterum id non evincit, omnes prorsus particulas fuisse absumptas, aut combustas, ut nullæ prorsus pro ægrotis reservarentur.

PROPOSITIO III.

Corpori, & Sanguini Jesu Christi in SS. Eucharistiæ Sacramento debetur cultus latriæ.

413. Ita sacrosancta Triden. Synodus Sess. XIII. cap. 5. post decretum de transubstantiatione inquiens: *Nullus itaque dubitandi locus relinquitur, quin omnes Christi fideles pro more in Catholica Ecclesia semper recepto, latriæ cultum, qui vero Deo debetur, huic SS. Sacramento in veneratione exhibeant. Neque enim ideo minus est adorandum, quod fuerit a Christo Domino, ut sumatur, institutum; nam illum eumdem Deum præsentem in eo adesse credimus, quem Pater æternus introducens in orbem terrarum, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei: quem Magi procidentes adoraverunt; quem denique in Galilæa ab Apostolis adoratum fuisse Scriptura testatur*. Et can. 6. *Si quis dixerit, in sancto Eucharistiæ Sacramento Christum unigenitum Dei Filium non esse cultu latriæ, etiam externo, adorandum, atque ideo nec festiva peculiari celebritate venerandum, neque in processionibus, secundum laudabilem, & universalem Ecclesiæ sanctæ ritum, & consuetudinem, solemniter circumgestandum, vel non publice, ut adoretur, populo proponendum, & ejus adoratores esse idololatras, anathema sit* (c).

414. Sane, supposita inconcussa fide realis, ac sub-

(a) Frustra, & illepide ludunt quidam Lutherani, & Sacramentarii hac in re propter librum Wilhelmi Holderi, cui titulus *Mus exenteratus*; variasque excitant ineptissimas quæstiones, ut Ecclesiæ nostræ doctrinam, vel risui ignaræ plebeculæ risui exponant.

(b) Ita Angelicus facile hanc quæstionem resolvit, in qua veteres perplexi fuisse videntur. Nam Magister Sentent. Dist. XIII. lit. A *Illud*, inquit, *sane dici potest, quod a brutis animalibus corpus Christi non sumitur, etsi videatur. Quid ergo sumit mus, vel quid manducat? Deus novit*. Nam Magistri sententiam emollire conatur S. Thomas Dist. IX. qu. 1. art. 2. quæstiunc. 3. ad 1. Innocentius III. in opere *De mysteriis Missæ* scripto ante Pontificatum Lib. IV. cap. 11. huic quæstioni respondet, *quod sicut miraculose substantia panis convertitur, cum Dominicum corpus incipit esse sub Sacramento, sic quodammodo miraculose revertitur, cum ipsum ibi desinit esse; non quod illa panis substantia revertatur, quæ transivit in carnem, sed quod ejus loco alius panis miraculose creatus reponatur*.

(c) Card. Pallavicinus Lib. XII. *Hist. Conc. Trid.* cap. 7. ostendit, inepte a Sarpio accusari Patres hujus Synodi, quod in cap. 5. definierint, huic *Sacramento* deberi cultum latriæ; nomine enim *Sacramenti* non intelligitur ipsum corpus Christi, quod in hoc Sacramento continetur, sed potius species Sacramentales, ut nos etiam monuimus cum Catechismo Romano num. 3.; speciebus autem Eucharistiæ cultus latriæ non convenit. Inepta, inquam, est hæc Sarpii observatio. Cum enim Eucharistia appelletur *Sacramentum corporis & sanguinis Christi*, facile apparet, cultum latriæ deberi huic Sacramento, quatenus corpus & sanguinem Christi continet. Unde merito Synodus Trident. definivit, huic sanctissimo *Sacramento* latriæ cultum esse

substantialis præsentiæ corporis, ac sanguinis Jesu Christi in hoc Sacramento, quam Lutherani contra Sacramentarios nobiscum profitentur, mirari subit, quomodo nobiscum etiam non profiteantur, hoc Sacramentum eo cultu adorandum esse, quo ipse unigenitus Filius Dei ab omnibus Christianis adoratur, immo nos ἀρτολατρείας accusare audeant, quasi panem adoremus, & non potius ipsum Dominum nostrum Jesum Christum, qui sub panis speciebus nostrum cultum excipit. Quæ accusatio eo est injustior, quo nos ullam esse in Eucharistia substantiam panis omnino inficiamur.

415. Præterea hæc Eucharistiæ adoratio semper fuit veteribus fidelibus usitata. Multa habet in hanc rem S. Joann. Chrysostomus; ut cum in Hom. XXVIII. ad populum Antioch. dicit, non solum homines, sed etiam Angelos in sacrosancto Missæ sacrificio *genuflectere*, ac Deum orare. Cyrillus Jerosol. *Catech*. V. *Mystag*. jubet, ut Eucharistia reficiendus *pronus*, *& adorationis in modum* accedat. Theodoretus in Dial. II., qui *Inconfusus* inscribitur, *Symbola mystica*, inquit... *intelliguntur ea esse*, *quæ facta sunt*, *& creduntur*, *& adorantur*. S. Ambrosius Lib. III. *De Spiritu sancto* cap. 12. hæc Psalmi verba: *Adorate scabellum pedum ejus* sic commentatur: *Per scabellum terra intelligatur*, *per terram autem caro Christi*, *quam hodie quoque in mysteriis adoramus*, *& quam Apostoli in Domino Jesu adorarunt*. De hoc Ambrosii loco vid. nota PP. Benedictinorum. Demum S. Augustinus in Psalm. XCVII. *Nemo*, inquit, *illam carnem manducat*, *nisi prius adoraverit*. Addo devotam illam Eusebii Emisseni exhortationem Hom. X. *De Paschate*: *Cum ad reverendum altare*, *salutari cibo*, *potuque reficiendus accedis*, *sacrum Dei tui corpus*, *& sanguinem fide respice*, *honore mirare*, *mente continge*, *cordis manu suscipe*, *& maxime haustu interiore assume*. Biblioth. PP. Tom. V. pag. 636. Vid. quæ superius dicta sunt n. 246.

416. Ob. Nec Christus in institutione hujus Sacramenti præceptum addidit adorationis, nec Apostoli illud adorasse leguntur; immo nec poterant adorare, cum discumbentes illud acceperint.

417. Resp., satis, superque fuisse a Christo expressum adorationis præceptum, cum dixit, sub speciebus panis, & vini esse corpus, & sanguinem suum; Apostolos autem, etiamsi manserint discumbentes, potuisse aliis externis signis suam adorationem exhibere.

418. Inst. Saltem negari nequit, in hac Sacramenti adoratione periculum esse idololatriæ. Quid enim, si hostia publicæ venerationi exposita rite consecrata non esset?

419. Resp., hoc periculum esse admodum remotum: neque enim facile ignorare possunt Sacerdotes, quæ ad validam Eucharistiæ consecrationem requiruntur. Quod si, Deo permittente, id aliquando contingeret, idololatria illa esset omnino materialis; nec ullo modo culpabilis, ut omnes Theologi unanimi consensu docent.

420. Ex hactenus dictis apparet, quid dicendum sit de publica sanctissimæ Eucharistiæ expositione, & circumgestatione, de quibus ita statuit Concilium Trid. Sess. XIII. cap. 5. *Declarat præterea sancta Synodus*, *pie*, *& religiose admodum in Dei Ecclesiam inductum fuisse hunc morem*, *ut singulis annis peculiari quodam*, *& festo die præcelsum hoc*, *& venerabile Sacramentum singulari veneratione*, *ac solemnitate celebraretur*, *atque in processionibus reverenter*, *& honorifice illud per vias*, *& loca publica circumferretur*. *Æquissimum est enim*, *sacros aliquos statutos esse dies*, *cum Christiani omnes singulari*, *ac rara quadam significatione gratos*, *& memores testentur animos erga communem Dominum*, *& Redemptorem pro tam ineffabili*, *atque divino beneficio*, *quo mortis ejus victoria*, *& triumphus repræsentatur*; *atque sic quidem oportuit victricem veritatem de mendacio*, *& hæresi triumphum agere*, *ut ejus adversarii in conspectu tanti splendoris*, *& in tanta universæ Ecclesiæ lætitia positi*, *vel debilitati*, *& fracti tabescant*, *vel pudore affecti*, *& confusi aliquando resipiscant*. Et cohærenter ad hanc doctrinam in can. 6. anathema pronunciatum est ei, qui dixerit, *in sancto Eucharistiæ Sacramento Christum unigenitum Dei filium non esse cultu latriæ etiam externo*, *adorandum*; *atque ideo nec festiva peculiari celebritate venerandum*, *neque in processionibus secundum laudabilem*, *& universalem Ecclesiæ sanctæ ritum*, *& consuetudinem solemniter circumgestandum*, *vel non publice ut adoretur*, *populo proponendum*, *& ejus adoratores esse idololatras* (a).

CA-

tribuendum. Et multo ante hanc Synodum Angelicus noster in hymno, quem adoptavit Ecclesia, cecinit: *Tantum ergo Sacramentum veneremur cernui*. Vid. Gaspar Juvenin Dissert. IV. *De Euchar.* qu. 4. cap. 3. art. 1. §. 2.

(a) Innumera sunt, quæ contra asservationem, & cultum sacrosanctæ Eucharistiæ, præcipue autem contra publicam ejusdem expositionem, festivitatem, & solemnem circumgestationem opposuerunt Novatores, atque inter alios Th. Cramnerus in libro *contra adorationem panis Eucharistici*. Jo. Dallæus in opere *De objecto cultus religiosi adv. Latin. traditionem* (cui respondit Jac. Boileau *in Tract. de adoratione Eucharistiæ*), Henr. Heideggerus, Petrus Molinæus, Mart. Chemnitius, Salomon Deylingius, & non ita pridem, scilicet anno 1753. Car. De Lith. in *Disquisitione theol. & histor. de adoratione panis consecrati*.

Sed etiam innumeri ex nostris pro defendendo catholico dogmate utiliter laborarunt, ut Jo. Gropperus in libello *De Christo in Eucharistia adorando*, Claudius Espencæus in Lib. V. *De Eucharistia*, *ejusque adoratione*, Claudius Sanctesius *De rebus Eucharistiæ controversis*, Jac. Gretserus in Dissert. *pro Corporis Christi solemnitate*, Christ. Lupus Dissert. *De Ss. Sa-*

CAPUT VII.

De necessitate Sacramenti Eucharistiæ.

421. Revocanda in memoriam est communis Theologorum doctrina, quam super. Vol. Diss. III. n. 203. breviter exposuimus, duplicis necessitatis, nempe *medii*, seu *finis*, qua scilicet aliquid ita necessarium dicitur, ut sine illo finis obtineri nullatenus queat, & talem esse necessitatem baptismi asseruimus; alia vero necessitas est *præcepti*, a qua possunt fideles ob legitimas causas dispensari. Esse adultis Eucharistiam necessariam ex præcepto, nemo dubitat. Sed aliqui contenderunt, eamdem esse omnibus, etiam parvulis, necessariam *necessitate medii* (a), contra quos sit

PROPOSITIO.

Eucharistia non est necessaria omnibus necessitate medii, sed solum adultis necessitate præcepti.

422. Hæc est Synodi Trid. doctrina Sess. XXI. cap. 4. his verbis expressa: *Denique eadem S. Synodus docet, parvulos usu rationis carentes nulla obligari necessitate ad Sacramentalem Eucharistiæ communionem; siquidem per baptismi lavacrum regenerati, & Christo incorporati, adeptam jam filiorum Dei gratiam in illa ætate amittere non possunt*. Et can. 4. *Si quis dixerit, parvulis, antequam ad annos discretionis pervenerint, necessariam esse Eucharistiæ communionem, anathema sit*.

423. Ante Concilium Trident. S. Thomas 3. P. quæst. 73. art. 3. hanc veritatem ita exposuerat. *In hoc Sacramento duo est considerare, scilicet ipsum Sacramentum, & rem Sacramenti ... Res Sacramenti est unitas corporis mystici, sine qua non potest esse salus: nulli enim patet aditus salutis extra Ecclesiam, sicut nec in diluvio absque arca Noe, quæ significat Ecclesiam, ut habetur 1. Petri III. Dictum est autem supra* (qu. 68. art. 2.), *quod res alicujus Sacramenti haberi potest ante perceptionem Sacramenti ex ipso voto Sacramenti percipiendi. Unde ante perceptionem hujus Sacramenti potest homo habere salutem ex voto percipiendi hoc Sacramentum, sicut baptismum ex voto baptismi*.

424. *Est tamen*, subdit Angelicus, *differentia quantum ad duo. Primo quidem, quia baptismus est principium spiritualis vitæ, & janua Sacramentorum, Eucharistia vero est, quasi consummatio spiritualis vitæ, & omnium Sacramentorum finis ... & ideo perceptio baptismi est necessaria ad inchoandam spiritualem vitam; perceptio autem Eucharistiæ est necessaria ad consummandam ipsam, non ad hoc, quod simpliciter habeatur, sed sufficit eam habere in voto, sicut & finis habetur in desiderio, & intentione. Alia differentia est, quia per baptismum ordinatur homo ad Eucharistiam: & ideo ex hoc ipso, quod pueri baptizantur, ordinantur per Ecclesiam ad Eucharistiam, & sicut ex fide Ecclesiæ credunt, sic ex intentione Ecclesiæ desiderant Eucharistiam, & per consequens recipiunt rem ipsius. Sed ad baptismum non ordinantur per aliud præcedens Sacramentum: & ideo ante susceptionem baptismi non habent pueri aliquo modo baptismum in voto, sed soli adulti: unde rem Sacramenti non possunt percipere sine perceptione Sacramenti. Et ideo hoc Sacramentum in hoc modo est de necessitate salutis, sicut baptismus*.

425. Sane si homo per baptismum liberatur ab omni reatu peccati, quemadmodum in super. volum. demonstratum est, manifeste apparet, pueros baptizatos, qui nullius negligentiæ, alteriusve peccati rei esse possunt, si absque perceptione hujus Sacramenti decedant, in vitam æternam ingredi debere. Eademque ratio est adultorum, nisi culpabili negligentia omittentes hoc Sacramentum reos ante tribunal Dei seipsos effecerint.

cram. publ. exposit., Bossnetus in *Explic. Missæ*, Jo. Bapt. Thiers in Tract. *De exposit. S. Sacramenti*, & multis aliis omissis, Benedictus XIV. in suis eruditis *Notificationibus*.

(a) Eminent. Card. Jo. Bona *Rerum liturg.* Lib. II. cap. 19. duos nominat veteres scriptores, qui omnibus sine ullo ætatis discrimine necessarium esse, non minus quam baptismum, Eucharistiæ Sacramentum docuerunt, scilicet Rad. Ardentem, & Gualterium Aurelianensem. Referente autem Æneа Sylvio in *Hist. Bohem.* hoc idem nonnulli contendebant in Concilio Basileensi, innixi potissimum, ut putabant, auctoritati S. Augustini, ac veterum Patrum. Ita revera sensisse magnum Ecclesiæ Doctorem Augustinum, ac proinde turpiter errasse, non pauci ex nostris Theologis incaute postea asseruerunt, ut Claudius Sanctesius in *Repetitionibus rerum excogitatarum de Eucharistia* Repet. VI. cap. 6., Jo. Maldonatus, qui in cap. VI. S. Joannis sententiam omnimodæ necessitatis Eucharistiæ non solum Augustino, & Innocentio I. tribuit, sed eam viguisse dicit in Ecclesia *sexcentos circiter annos*; Dion. Petavius, qui Libro unico *De Conc. Trid.* cap. 5. eamdem sententiam numerat inter illa Augustini dogmata, *quæ vel Ecclesiæ universæ, vel Theologorum, aut omnium, aut multorum, nec infimi subsellii judicio reprobantur*: Rich. Simonius in *Hist. crit. N. T.*, cujus audacem censuram pro meritis castigat Jac. Ben. Bossuet Lib. I. *Defens. Tradit. & SS. PP.* cap. 10. & seq., ostendens, quomodo hi novi, atque intemperantes critici hæreticis Molinæo, La-Roqnio, cæterisque faveant, qui ex hoc ipso loco ostendere nituntur, Ecclesiam totam una cum Augustino a veritatis semita deviasse. Mitto Adamum, aliosque a Norisio in *Vindiciis Augustin.* c. 4. §. 4. confutatos, quibus adjungi possent Erasmus, & Sarpius, quos Card. Pallavicinus Lib. XVII. *Hist. Concil. Trid.* cap. 12. refellit.

runt. Hanc rationem utpote decretoriam allegarunt sapientissimi Patres Tridentini mox laudati.

426. Ob. *primo*. Apertissima est, & sine exceptione Christi sententia lata Joann. VI. 54. *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* quæ sententia omnino similis est illi alteri de necessitate baptismatis apud eumdem Joann. III. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*: quæ utique verba de omnimoda baptismi necessitate communiter intelliguntur.

427. Resp. cum S. Thoma 3. P. qu. 65. art. 4. ad 2., & quæst. 73. art. 3. ad 1., quod sicut Augustinus dicit Tract. XXVI. in Joann., Christus his verbis (apud Jo. VI. 54.) *societatem vult intelligi corporis, & membrorum suorum, quod est Ecclesia in prædestinatis, & vocatis, & justificatis, & glorificatis sanctis, & fidelibus ejus*. Si hoc modo intelliguntur Christi verba, scilicet de sola manducatione spirituali, qua Ecclesiæ, corpori Christi mystico, incorporamur, nullum dubium est, quin Eucharistia omnibus sit necessaria ad salutem, sicuti necessarius est baptismus, quo, ut inquit S. Thomas quæst. 68. art. 1., homo *regeneratus incorporatur Christo, factus membrum ipsius*, juxta illud Apostoli 1. Corinth. X. 17. *Unum corpus multi sumus omnes, qui de uno pane participamus*. Vide, quæ dicta sunt num. 266.

428. Si autem verba Christi intelligantur de *sacramentali* manducatione carnis Jesu Christi, tunc vel ad solos adultos sunt referenda, quos Salvator eo loci alloquebatur, & quibus proinde Apostolus Paulus eas conditiones explicabat, quæ ad digne suscipiendum hoc Sacramentum sunt necessariæ; ut scilicet *se probent &c.*, quarum conditionum parvuli sunt incapaces: vel si referantur etiam ad parvulos, debent explicari, cum Angelico supra num. 424. laudato de Eucharistia sumpta *in voto*, non autem actu ipso; quod quidem votum Eucharistiæ est *implicite* etiam in parvulis baptizatis, quia ex hoc ipso, quod baptizantur, *ordinantur per Ecclesiam ad Eucharistiam, & sicut ex fide Ecclesiæ credunt, sic ex intentione Ecclesiæ desiderant Eucharistiam, & per consequens recipiunt rem ipsius*.

429. Inst. *primo*. Communis primitivæ Ecclesiæ consuetudo erat, parvulis post baptismum illico Sacramentum Eucharistiæ præbere: hæc autem consuetudo non aliunde oriri potuit, quam ex omnium fidelium persuasione, illud esse ad salutem necessarium.

430. Resp. cum Synodo Trid. Sess. XXI. cap. 4., *damnandam non esse antiquitatem, si eum morem in quibusdam locis aliquando servavit; ut enim sanctissimi illi Patres sui facti probabilem causam pro illius temporis ratione habuerunt, ita certe eos nulla salutis necessitate id fecisse, sine controversia credendum est*. Porro communis etiam erat olim consuetudo, simul cum *baptismo* conferendi Sacramentum Confirmationis; nec tamen inde infertur, Confirmationem, non minus quam baptismum, esse ad salutem necessariam *necessitate medii*. Ut hoc discrimen inter baptismum, & alia duo Sacramenta, Confirmationis, atque Eucharistiæ, manifestaret Christus Dominus, voluit quemcumque hominem in casu necessitatis esse ministrum baptismi, non autem aliorum duorum Sacramentorum, ut scilicet intelligamus, primum esse ad salutem omnino necessarium, non vero alia duo.

431. Inst. *secundo*. Veteres Patres bene multi diserte affirmarunt, Eucharistiam esse parvulis ad salutem omnino necessariam. *Primo* enim S. Innocentius Papa in Respons. ad PP. Milevitanos, ut Pelagianorum errorem refellat, qui parvulos vitæ æternæ præmiis etiam sine baptismatis gratia posse donari, asserebant, allegat verba Christi, inquiens: *Nisi enim manducaverint carnem filii hominis, & biberint sanguinem ejus, non habebunt vitam in semetipsis*. *Secundo*, sententiam S. Innocentii suam fecit S. Augustinus ita disputans contra Julianum Lib. I. cap. 4. *Innocentio vide, quid respondeas .... qui parvulos definivit, nisi manducaverint carnem filii hominis, vitam prorsus habere non posse. Huic responde, immo ipsi Domino, cujus ille Antistes usus est testimonio*. Idem repetit magnus hic Ecclesiæ Doctor multis aliis in locis, sed præcipue Lib. I. *De peccat. mer. & remiss.* cap. 20. ubi ad præcludendam subtilem illam Pelagianorum evasionem, qua baptismum dicebant esse quidem necessarium, ut quis possit *introire in regnum cælorum*, non autem ut possit habere *vitam æternam*, quam a cælorum regno diversam esse comminiscebantur, affert verba Christi: *Nisi manducaveritis, &c. non habebitis vitam in vobis*, quibus ita Pelagianos urget: „ An vero quisquam dicere audebit, quod ad parvulos hæc sententia non pertineat, possintque sine participatione corporis hujus, & sanguinis in se habere vitam? .... Sed qui hoc dicit, non attendit, quia nisi omnes ista sententia teneat, ut sine corpore, & sanguine filii hominis vitam habere non possint, frustra etiam ætas major id curat “. *Tertio*, Gelasius Papa in epist. ad Episcopos per Picænum neminem vult a Christi sententia exceptum: *Nec ausus est*, subdit, *aliquis dicere, parvulum sine hoc Sacramento salutari ad vitam æternam posse perduci*. Idem plane docent Marius Mercator in Opusc. contra Julianum, atque Eusebius Episcopus Galliæ, Hom. V. de *Paschate* (quæ falso Eusebio Emisseno tribuebatur).

432. Resp. explicando mentem Rom. Pontificum, S. Augustini, aliorumque Patrum, qui visi sunt asseruisse, Eucharistiæ Sacramentum, non minus quam Sacramentum baptismi esse parvulis ad salutem necessarium, videlicet dicimus, eos non esse locutos de Eucharistia, quantum *ad Sacra-*

cramentum, quod in sumptione corporis & sanguinis Christi consistit, sed quantum *ad rem Sacramenti*, quæ ut mox vidimus cum S. Thoma, *est unitas corporis mystici*, *sine qua non potest esse salus*. Hæc quidem unitas habetur per baptismum, *quo homo regeneratus incorporatur Christo*, *factus membrum ipsius*; attamen potuerunt sancti Patres eamdem unitatem etiam repetere ab Eucharistia, quæ ea tempestate statim post baptismum vel ipsis pueris tribuebatur. Hujus nostræ interpretationis nec pauca, nec levia sunt fundamenta.

433. Primo S. Innocentius in ipsa epist. ad Patres Synodi Milevitanæ: „ Illud vero, *inquit*, quod eos (*Pelagianos*) vestra fraternitas asserit prædicare, parvulos æternæ vitæ præmiis, etiam sine baptismatis gratia, posse donari, perfatuum est. Nisi enim manducaverint carnem filii hominis, &c. " En quomodo a baptismi gratia repetat vitæ æternæ præmium, eaque Christi verba *Nisi manducaveritis &c.* intelligat de manducatione spirituali, qua mystico Christi corpori unimur.

434. *Secundo* adhuc clarius multis in locis idipsum exprimit S. Augustinus, ut in Lib. I. *de peccat. mer. & rem.* c. 9. inquiens: *Hac gratia baptizatos quoque parvulos* (Christus) *suo inserit corpori*, nempe Ecclesiæ. Rursus c. 26. per baptisma dicit homines consepeliri Christo, ut *incorporentur illi membra ejus*; & iterum ibidem parvulos baptizandos esse dicit, *ut abluti per Sacramentum*, *charitatemque fidelium*, *ac sic incorporati Christi corpori*, *quod est Ecclesia*, *reconcilientur Deo*, *&c.* quod sæpius repetit, ut dubitari minime possit, ad mentem Augustini, manducare Christi carnem nihil esse aliud, quam Christi corpori incorporari, quod fit per baptismum. Unde Lib. III. ejusdem Operis c. 4. contra Pelagianos concludit, parvulos non baptizatos, non solum intrare non posse in regnum Dei, quod Pelagiani concedebant, *sed nec vitam æternam posse habere præter Christi corpus*, *cui ut incorporentur*, *Sacramento baptismatis imbuuntur*.

435. *Tertio*, fidissimus Augustini discipulus, & interpres S. Fulgentius in epist. ad Ferrandum Diaconum de salute agens Æthiopis catechumeni, ante perceptionem Eucharistiæ demortui, postquam integrum S. Augustini sermonem ad Neophytos suis litteris inseruisset, ita concludit: „ Arbitror, sancte frater, disputationem nostram præclari Doctoris Augustini sermone firmatam, nec cuiquam esse aliquateous ambigendum, tunc unumquemque fidelium corporis, sanguinisque Dominici participem fieri, quando in baptismate membrum Christi efficitur, nec alienari ab eo panis calicisque consortio, etiamsi antequam panem illum comedat, & calicem bibat, de hoc sæculo in unitate corporis Christi constitutus abscedat ". Per hæc nullus remanet de mente Augustini, aliorumque Patrum ambigendi locus, scilicet non aliud in parvulis ipsos agnovisse ad salutem consequendam necessarium, quam manducationem carnis Christi Domini spiritualem, quæ fit per baptismum, quo mystico Christi corpori, tamquam membra uniuntur.

436. Quid plura? Solum sufficere in parvulis baptismum ad vitam æternam consequendam apertissime docet S. Augustinus Lib. I. *De peccat. mer. & rem.* c. 19. inquiens de parvulo: „ Veruntamen si percepto baptismate de hac vita emigraverit, soluto reatu, cui originaliter erat obnoxius, perficietur in illo lumine veritatis, quod incommutabiliter manens in æternum justificatos præsentia Creatoris illuminat; peccata enim sola separant inter homines, & Deum ". Et Lib. II. c. 28. postquam dixit, in baptismo *plenam fieri remissionem peccatorum*, subdit: „ Denique si continuo consequatur ab hac vita emigratio, non erit omnino, quod obnoxium hominem teneat, solutis omnibus, quæ tenebant ". Hæc porro doctrina omni ex parte consonat ejusdem S. Patris Theologiæ, qua, ut vidimus vol. super. Diss. III. cap. 10. docet, parvulos in baptismo *credere* fide Ecclesiæ, vocarique, & vere esse *fideles*; unde sequitur, eos salvos esse debere, juxta illud Marci ult. 16. *Qui crediderit*, *& baptizatus fuerit*, *salvus erit*. Atque hæc est solida responsio, qua utitur S. Thomas supra laudatus, & etiam 3. P. qu. 80. art. 9. ad 3. multique alii post eum.

437. Inst. *tertio*. S. Pater lib. 1. *de peccat. mer. & remiss.* c. 24. aperte distinguit baptismum, quem Punici vocabant *salutem*, & *Sacramentum corporis Christi*, quod vocabant *vitam*; ac docet, per *hæc Sacramenta* peccati reatum in parvulis solvi.

438. Resp. utique S. Augustinum distinxisse duo Sacramenta Baptismi, & Eucharistiæ: atque etiam docuisse, utrumque esse ad salutem necessarium, sed non eodem modo, eademque necessitate: primum enim necessarium est necessitate *medii*, quæ respicit tam parvulos, quam adultos; aliud necessitate præcepti, quod nonnisi adultis imponitur. Licet autem S. Doctor his verbis non utatur, quas Scholastici postea invenerunt, ut hujusmodi materias clarius elucidarent, reipsa tamen utramque necessitatem apertissime distinxit, quando pueros baptizatos salutem consequi docuit, etiamsi Sacramentum Eucharistiæ non reciperent, non baptizatos vero a salute omnino exclusit. *Ulterius* observavit S. Doctor, infantes in ipso baptismo recipere etiam Eucharistiam, saltem quantum ad rem, seu effectum, qui est, ut Christi Corpori tamquam membra uniantur. *Demum*, S. Thomas, Augustini discipulus & interpres, scite notavit, in baptismo infantes *ordinari per Ecclesiam ad Eucharistiam*, *& sicut ex fide Ecclesiæ credunt*, *sic ex intentione Ecclesiæ desiderant Eucharistiam*, *& per consequens recipiunt rem ipsius*. Non ita autem est de baptismo, quia ad baptismum puer non ordinatur per aliud præcedens Sacramentum, &c. Vid. sup. num. 424.; unde

de recte infert Angelicus, ab Augustini theologia nunquam recedens, non eamdem esse Eucharistiæ, ac baptismi necessitatem.

439. Esse vero Sacramentum Eucharistiæ adultis ex divino præcepto necessarium, ita probat Angelicus 3. P. qu. 80. art. 11. „ Duplex est modus percipiendi hoc Sacramentum, scilicet *spiritualis*, & *sacramentalis*. Manifestum est autem, quod omnes tenentur saltem *spiritualiter* manducare, quia hoc est Christo incorporari; *spiritualis* autem manducatio includit votum, seu desiderium percipiendi hoc Sacramentum, & ideo sine voto percipiendi hoc Sacramentum non potest homini esse salus. Frustra autem esset votum, nisi impleretur, quando opportunitas adesset. Et ideo manifestum est, quod homo tenetur hoc Sacramentum sumere, non solum ex statuto Ecclesiæ, sed ex mandato Domini dicendo Luc. XXII. 29. *Hoc facite in meam commemorationem*. Ex statuto autem Ecclesiæ sunt determinata tempora exequendi Christi præceptum ".

CAPUT VIII.

De Communione sub utraque specie.

440. Nemo inficiatur, primis Ecclesiæ sæculis sacram communionem fuisse fidelibus sub utraque specie panis & vini distributam. Solum quæritur, an de hac re divinum extet præceptum, unde Ecclesia non potuerit gravibus etiam de causis hanc disciplinam mutare, ut laici una tantum specie panis contenti esse debeant. Synodus Constantiensis, in qua hæc controversia diu multumque agitata, ac demum definita fuit, ita Sess. XIII. statuit: „ Licet in primitiva Ecclesia hujusmodi Sacramentum reciperetur a fidelibus sub utraque specie, tamen hæc consuetudo ad evitandum aliqua pericula, & scandala, est rationabiliter introducta, quod a conficientibus sub utraque specie, & a laicis tantummodo sub specie panis suscipiatur, &c. " Verum impieri, ac perduelles Ecclesiæ Catholicæ hostes gravissimas turbas in multis Germaniæ partibus excitarunt, unde etiam magnæ seditiones, & crudelissima bella exarserunt (a). His postea favere cœperunt Novatores XIV. seculi (b); contra quos duo ostendere aggredimur; *primo* fictitium esse illud divinum mandatum, quod hæretici objiciunt, sumendi Eucharistiam sub utraque specie: *secundo* Ecclesiam justis de causis vetuisse laicis usum calicis.

PROPOSITIO I.

Nullum est præceptum divinum, ut laicis, atque etiam Sacerdotibus non sacrificantibus præbeatur communio Eucharistica sub utraque specie.

441. Hoc enim divinum præceptum neque ex sacris litteris, neque ex Ss. Patrum traditione probatur, immo potius ex utroque fidei nostræ fonte apparet, sacram Synaxim modo sub una, modo sub utraque specie fuisse distributam. Act. II. 42. S. Lucas asserit, primos fideles fuisse *perseverantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis*, ubi nulla fit sanguinis mentio. Præterea Apostolus 1. Cor. XI. disjunctive loquitur, inquiens: *Itaque quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini*, frustra autem Doctor gentium usus fuisset particula disjunctiva *vel*, si, ut Sectarii contendunt, nunquam fuisset una species ab altera separata. Neque vero facile probabunt, hoc in loco particulam *vel* sumi non *disjunctive*, sed *conjunctive* pro *&*, cum Apostolus utramque particulam & conjunctivam, & disjunctivam usurpet; non alia de causa, nisi ut nos doceat, totum Christum sub alterutra specie contineri, ac propterea eum,

(a) Primus, qui communionem sub utraque specie jure divino præceptam esse, ac proinde non potuisse ab Ecclesia laicis prohiberi, fuit Petrus Dresdensis Pragæ in Bohemia ludimagister, qui teste Æneas Sylvio in *Hist. Bohem.* cap. 35. post Sec. XV. initium Jacobellum Misnensem seduxit, ut in concionibus publicis contra subtractionem calicis ab Ecclesia factam declamaret, quibus postea se conjunxit Joan. Hus in Concilio Constantiensi damnatus, atque ut in errore pertinax assumus, flammis combustus. Ex funestis ejus cineribus duæ Hussitarum sectæ exortæ sunt, *Thaboritarum* nempe, & *Calixtinorum*; qui postremi ita appellati sunt, quia calicem passim in parietibus, vexillis, templis, in foro, in vestibus, & ubique pingere solebant, unde illud insulsum contra illos fanaticos distichon:

Tot pingit calices Bohemorum terra per urbes,
Ut credas, Bacchi numina sola coli.

Legantur præter Æneam Sylvium, Cochlæus in *Hist. Hussitarum*, atque Jo. Dubravius in *Hist. Bohemica*, & horrebit animus ad inauditas crudelitates, quas isti furiosi in Catholicos, præsertim vero Ecclesiasticos exercuerunt, incensis templis, direptis monasteriis, Monialibus inhumaniter excruciatis, ac trucidatis, &c.

(b) Carlostadius Lutheri primum discipulus, postea hostis implacabilis, anno 1521. in Ecclesiam Wittembergensem communionem sub utraque specie invexit, contra eos, qui eam negabant, atrociter debacchatus. Lutherus diu hæsit incertus, donec tandem sententiam Romanæ Ecclesiæ adversam & ipse amplexus est; eamdemque Lutherani mordicus defendunt, ut videre est apud Georgium Calixtum in *Disput. de Commun. sub una specie*. Calvinus de more ceteris audacior, Lib. IV. *Instit. Christ. Rel.* c. 17. §. 47. ita petulanter scribebat: *Ex eadem prodiit officina* (Satanæ) *& altera constitutio, quæ dimidiam Cœnæ partem meliori Dei populi numero vel furata est, vel eripuit: nempe Symbolum sanguinis, quod laicis, & profanis* (*hos scilicet titulos Dei hæreditati assignant*) *interdictum, paucis rasis, & unctis in peculium cessit. Edictum æterni Dei est, ut omnes bibant. quod homo novo, & contraria lege antiquare, & abrogare audet, edicens ne omnes bibant, &c.*

eum, qui indigne alterutram sumpserit, reum esse & Corporis, & Sanguinis Domini (a). Christum etiam dumtaxat panem Apostolis porrexisse in castello Emmaus, recte ex eo colligi videtur, quod postquam panem benedixit, fregit, ac porrexit, evanuit ex oculis ipsorum, Lucæ XXIV. 31. Illam autem benedictionem & fractionem panis fuisse *sacramentalem* multi gravesque Theologi censent post S. Augustinum lib. 3. *De cons. Evangelist.* cap. 25.

442. Sed quoniam hæc, & alia id genus testimonia S. Scripturarum subtilibus cavillationibus solent Adversarii eludere, ideo satius erit eos ad veteris Ecclesiæ consuetudinem provocare: ea enim dilucidius constabit, nullum fuisse hac de re divinum præceptum. Ac primo loco praxis, quæ ubique in latina Ecclesia obtinebat Sæc. XIV. conferendi communionem laicis sub una tantum specie, manifeste ostendit, nunquam fuisse creditum, aliquod hac de re existere divinum præceptum. Quis enim sibi persuadeat, tot Ecclesiæ Pastores unanimi consensu conspirasse ad hanc praxim inducendam, si eam divinis mandatis e diametro opponi, saltem suspicati fuissent? Accedunt definitiones magni Concilii Constantiensis, & Patrum Basileensium, a quibus post auditas Hussitarum querelas & rationes, & post diligentissimam hujus causæ discussionem, communis, & universalis Ecclesiæ latinæ praxis confirmata fuit. Porro etiam illi, qui non credunt, Ecclesiæ tributam fuisse a Christo Domino infallibilem potestatem hujusmodi controversias definiendi, saltem cogitare deberent, credibile minime esse, hoc Dei æterni præceptum fuisse a tam multis ac doctissimis viris penitus ignoratum.

443. *Ulterius*, quamquam in publicis conventibus sacra communio etiam laicis sub utraque specie daretur, certis tamen documentis constat, eam in quibusdam casibus nonnisi sub una specie fuisse datam; ac *primo* infirmis, ut sancto illi seni Serapioni, de quo superius n. 399. verba fecimus, cui puer buccellam intinctam in os infudit, ut narrat S. Dionysius Alexandr. in epist. ad Fabium Antiochenum apud Eusebium Lib. VI. *Hist. Eccles.* cap. 44. Neque vero Serapionem fuisse conquestum legimus, quasi dimidia cœnæ parte privatus fuerit, aut factum Sacerdotis improbatum, quod non utramque speciem ad senem moribundum miserit; immo contra S. Dionysius totum, quod gestum fuerat, collaudavit. Simile factum habemus in obitu S. Ambrosii, quod ita ejus Diaconus Paulinus describit: Honoratus Episcopus Vercellensis vocatus, ut morienti Ambrosio adstaret, cum aliquatenus secessisset, paulum quietis sumpturus, vocem audivit tertio vocantis, & dicentis: *Surge, festina, quia modo est recessurus. Qui descendens obtulit Sanctum Domini Corpus, quo accepto, ut glutivit, emisit spiritum.* Frustra autem hujusmodi exempla declinare student adversarii, fingentes, per grammaticalem figuram synecdochem nomen *sanguinis* contineri in nomine *corporis*. Frustra, inquam, cum nullum proferre possint hujus figuræ fundamentum.

444. Immo contrarium evincitur ex eo, quod supra ostendimus n. 399., Eucharistia soleret in quibusdam decentibus vasibus pro infirmis reponi; nec posset diutius conservari sub specie vini, quod facile acescit. Non imus tamen inficias, aliquando fuisse Eucharistiam ad infirmos etiam sub specie vini delatam; sed tunc solum, quando infirmis statim post oblationem sacrificii dabatur: tunc enim commode id fieri poterat, non autem quando diu Eucharistia in sacris vasculis remanere debebat; unde superius n. 412. observatum fuit panem consecratum fuisse alicubi pueris innocentibus, & jejunis datum, ne diutius sarvatus putresceret: nihil autem simile legi de vino, quia species quidem panis, non autem vini, conservari solebant.

445. *Secundo*, ab opposito parvulis vix natis post baptismum Eucharistia nonnisi sub specie vini conferri poterat, cum illi infantes deglutiendis speciebus panis, præcipue fermentati, idonei non essent. Celebra est etiam, quod S. Cyprianus in libro *De lapsis* narrat de puella, quæ cum idolotyta degustasset in templo gentilium, fuit postea ad Ecclesiam Christianorum a nutrice delata, cui cum Diaconus calicem porrexisset, bibera recusavit, & cum reluctanti *de Sacramento Calicis* Diaconus infudisset, *potus de pollutis visceribus erupit*. Ibi solius sanguinis fit mentio, non autem Corporis, ut plane constet, sub ea tantum specie fuisse Eucharistiam pueris datam. Ulterius in vetustis Ritualibus præcipitur, *pueros, qui nondum noverunt comedere, vel bibere, communicandos esse cum digito intincto in Sanguine Domini, & posito in ore ipsorum*. Vid. Edm. Martene Lib. I. *De ant. Eccl. ritibus* c. 1. art. 15. §. 15.

446. *Tertio*, Eucharistia sub unica specie panis sumebatur in communione domestica, quando nempe fideles panem consecratum secum deferebant, ut eum clam domi sumerent; neque enim facile erat species vini simul asportare, & occulere. Tertullianus lib. 2. *ad uxorem* ita eam alloquitur: *Non sciet maritus, quid secreto ante omnem cibum gustes, & si sciverit panem, non illum credit esse, quid dicitur.* Id ipsum testatur Magnus Basilius in epist. 289. ad Cæsariam Patriciam,

(a) Aliqui contenderunt, vitiatos esse illos codices, qui particulam ponunt disjunctivam *vel*, aliosque licet paucos præferendos, qui habent particulam copulativam *&*. Verumtamen istorum lectionem *mendosam* esse constat ex consensu veterum codicum Græcorum & Latinorum; unde & multi ex heterodoxis in suis Bibliis particulam disjunctivam retinuerunt. Vid. P. Le-Brun in epist. de hoc argumento apud P. Desmoletz Tom. VIII. *Monument. litterar.*

etiam, inquiens: „ Quod autem tempore persecutionis nihil mali sit, si quis absente Sacerdote Eucharistiam propria manu sumit, superfluum est demonstrare, propterea quod longa consuetudo id reipsa confirmavit: omnes enim, qui in eremis solitariam vitam agunt, ubi Sacerdos nullus est, communionem Domini servantes per seipsos participant. In Alexandria vero, & Ægypto unusquisque etiam ex laicis, ut plurimum domi suæ habet communionem, & cum vult, per seipsum communicat. Etenim in Ecclesia Sacerdos particulam tradit, detinet autem eam cum libertate, qui suscipit “. Hic calicis, aut vini mentionem frustra requiras, ut frustra requires apud Cyprianum in Lib. *De Lapsis*, apud Ambrosium in *Orat. funeb. de obitu fratris sui Satyri*, apud Hieronymum in *Apologia* contra Jovinianum, & apud Augustinum Lib. II. *Cont. literas Petiliani* c. 23. ubi dicitur, Eucharistiam fuisse positam *in manibus fidelium*. Non tamen negaverim, aliquando etiam speciem vini fuisse domum asportatam, ibique servatam. Sed id nonnisi rarissime fieri poterat (a).

447. *Deinum* etiam in publicis conventibus non semper omnes sub utraque specie communicasse, aperte patet ex S. Leone Magno Serm. IV. *De Quadragesima* c. 5. ubi Manichæorum fraudes indicat, qui „ ad tegendam infidelitatem suam nostris audebant interesse conventibus ...... & ore „ indigno Christi Corpus accipiebant, sanguinem „ autem redemptionis nostræ haurire omnino de„ clinabant “. Quod utique facere non potuissent, si in conventibus publicis omnes debuissent ex divino præcepto sub utraque specie communionem recipere.

448. His indubiis argumentis ex veteri Ecclesiæ praxi depromptis, Angelicus noster Præceptor 3. P. qu. 80. art. 12. hanc theologicam rationem addit: „ Circa usum hujus Sacramenti duo possunt considerari; unum ex parte ipsius Sacramenti, aliud ex parte sumentium. Ex parte quidem ipsius Sacramenti convenit, quod utrumque sumatur, scilicet & Corpus, & Sanguis, quia in utroque consistit perfectio Sacramenti. Et ideo quia ad Sacerdotem pertinet hoc Sacramentum consecrare & perficere, nullo modo debet Corpus Christi sumere sine Sanguine. Ex parte autem sumentium requiritur summa reverentia, & cautela, ne aliquid accidat, quod vergat ad injuriam tanti mysterii: quod præcipue posset accidere in sanguinis sumptione, qui quidem si incaute sumeretur, de facili posset effundi. Et quia crevit multitudo populi Christiani, in qua continentur senes, & juvenes, & parvuli, quorum quidam non sunt tantæ discretionis, ut cautelam debitam circa usum hujus Sacramenti adhibeant, ideo provide in quibusdam Ecclesiis observatur, ut populo Sanguis sumendus non detur, sed solum a Sacerdote sumatur “.

449. His, aliisque de causis, quæ maturo examine in duobus Conciliis œcumenicis, Constantiensi, & Tridentino ponderatæ fuerunt, declaratum est, nullo divino præcepto adigi fideles laicos ad Eucharistiæ Sacramentum sub utraque specie sumendum. *Itaque*, ajunt Patres Tridentini Sess. XXI. cap. 1. „ sancta Synodus, a Spiritu „ Sancto, qui spiritus est sapientiæ, & intelle„ ctus, spiritus consilii, & pietatis, edocta, at„ que ipsius Ecclesiæ judicium, & consuetudinem „ secuta, declarat, ac docet, nullo divino præ„ cepto laicos, & Clericos non conficientes obli„ gari ad Eucharistiæ Sacramentum sub utraque „ specie sumendum, neque ullo pacto, salva fi„ de, dubitari posse, quin illis alterius speciei „ communio ad salutem sufficiat. “ Et can. 1. „ Si quis dixerit, ex Dei præcepto, vel necessi„ tate salutis, omnes, & singulos Christi fideles „ utramque speciem sanctissimi Eucharistiæ Sa„ cramenti sumere debere, anathema sit. “

450. Ob. *primo* potissimum Callixtinorum argumentum. Clara est, ac prorsus declaratoria Jesu Christi sententia Jo. VI. 54. *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis*. Quamobrem in postrema sua cœna Christus sub utraque specie Sacramentum instituit, & sub utraque omnibus sine ullo discrimine illud distribuit; immo & Apostolis, ut ita distribuerent, expresse præcepit, dicens. *Hoc facite in meam commemorationem* Lucæ XXII. 19., & 1. Corinth. XI. 24. seq.: cum autem commemoratio passionis Christi maxime exprimatur in sanguine, peculiariter præcepta videtur communio sub specie vini.

451. Resp., hanc difficultatem fuisse solutam a Synodo Trid. Sess. XXI. cap. 1. his verbis: „ Etsi Christus Dominus in ultima cœna venerabile „ hoc Sacramentum in panis, & vini speciebus „ instituit, & Apostolis tradidit, non tamen illa „ institutio, & traditio eo tendunt; ut omnes Chri„ sti fideles statuto Domini ad utramque speciem „ accipiendam adstringantur. Sed neque ex ser„ mone illo apud Joannem VI. recte colligitur, „ utriusque speciei communionem a Domino præ„ ceptam esse, utcumque juxta varias Sanctor. „ Patrum, & Doctorum interpretationes intelliga„ tur. Namque qui dixit: *Nisi manducaveritis* „ *carnem*, &c. dixit quoque: *Si quis manduca*„ *verit ex hoc pane, vivet in æternum*. Et qui „ di-

(a) Id S. Gregorius Nazianz. innuit de sua sorore S. Gorgonia, Orat. 11. Id ipsum eruitur ex epistola IV. S. Hieronymi ad Rusticum, ubi de Exuperio Episcopo Tolosano dicebat: *Nihil illo ditius, qui Corpus Domini canistro vimineo, & sanguinem portat in vitro*. Sed nostri argumenti vis integra manet, etiamsi concedatur, nonnisi aliquando fuisse sub una specie panis Eucharistiam sumptam; nunquam enim id factum fuisset, si divinum obstitisset præceptum.

„ dixit: *Qui manducat meam carnem, & bibit* „ *meum sanguinem, habet vitam æternam*, di- „ xit etiam: *Panis, quem ego dabo, caro mea* „ *est pro mundi vita*. Is denique, qui dixit: „ *Qui manducat meam carnem, & bibit meum* „ *sanguinem, in me manet, & ego in illo*, di- „ xit nihilominus: *Qui manducat hunc panem*, „ *vivet in æternum* “.

452. Hinc non immerito Theologi dicunt, particulam & in hoc loco non esse sumendam *copulative*, sed *disjunctive*, ut aliquando sumi in sacris litteris, certissimum est. Exodi XXI. 15. juxta fontem hebraicum dicitur: *Qui percusserit patrem, & matrem, morte moriatur:* vulgatus autem interpres bene vertit cum particula disjunctiva *Qui percusserit patrem, aut matrem;* non enim ad pœnam mortis incurrendam necesse erat, utrumque parentem percutere. Sic Act. III. 6. Petrus dicebat: *Argentum, & aurum non est mihi;* nimirum argentum, *aut* aurum.

453. Est etiam præ oculis habenda illa inconcussa doctrina, qua Patres Constantienses contra Hussitas usi sunt, scilicet *firmissime credendum esse, & nullatenus dubitandum, integrum Christi Corpus, & Sanguinem, tam sub specie panis, quam sub specie vini contineri*. Eamdem doctrinam confirmarunt postea Patres Tridentini Sess. XXI. cap. 3. & can. 4. addito anathemate iis, qui secus dicere ausi fuerint. Quod antea docuerat S. Thomas 3. P. qu. 76. art. 2., monens tamen, quod *sub speciebus panis est quidem Corpus Christi ex vi Sacramenti, Sanguis autem ex reali concomitantia ... sub speciebus vero vini est quidem Sanguis Christi ex vi Sacramenti, Corpus autem Christi ex reali concomitantia, sicut Anima, & Divinitas*.

454. Alia autem verba: *Hoc facite* &c. ita explicantur a S. Thoma 3. P. q. 80. art. 12. ad 3. *Repræsentatio Dominicæ passionis agitur in ipsa consecratione hujus Sacramenti, in qua non debet Corpus consecrari sine sanguine. Potest autem a populo corpus sine sanguine sumi; nec exinde sequitur aliquod detrimentum, quia Sacerdos in persona omnium sanguinem offert, & sumit, & sub utraque specie totus Christus continetur*. Ubi etiam acutiores Interpretes observant, Apostolorum verba Christi de calice ita referre: *hoc facite, quotiescumque bibetis, in meam commemorationem*, quasi ad insinuandum, non semper una cum speciebus panis sumendas esse etiam species vini; sed *quotiescumque* sumuntur, id esse faciendum in Christi commemorationem. Ex quo autem Christus sub utraque specie hoc Sacramentum instituerit, ac distribuerit, infertur quidem, esse oportere in Ecclesia, qui utramque speciem sumant, ut reipsa Sacerdotes sacrificantes sumunt, non autem id ab omnibus fieri debere; sicut quando Christus instituit Sacramenta Ordinis, & Matrimonii, non certe voluit, ea omnibus esse præcepta.

455. Inst. *primo*. Apostolus 1. Corint. XI. 26. *Quotiescumque*, ait, *manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis;* & rursum vers. 28. *Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat*, semper utramque speciem conjungens.

456. Resp., utramque speciem ab Apostolo recte commemorari, non quia utraque species semper sumi ab omnibus debeat; sed quia cum hoc Sacramentum a fidelibus sumitur, sive sub utraque, sive sub alterutra specie, semper in commemorationem passionis, & mortis D. N. J. C., & semper cum debita conscientiæ puritate sumi debet; hoc enim erat Apostoli intentum eo loci; quamobrem etiam disjunctive ibidem locutus est: *Quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit*, &c. Quando autem idem Apostolus addit: *Probet autem seipsum*, &c. præceptum non dat edendi, & bibendi, sed ut nosmetipsos probemus, antequam ad hoc Sacramentum sumendum accedamus.

457. Inst. *secundo*. Matth. XXVI. 27. Christus expresse præcepit, ut sub specie vini sumeretur Eucharistia, dicens: *Bibite ex eo omnes*, quod non dixerat tradens panem: non ergo potuit Ecclesia laicis calicem subtrahere, sicut nec speciem panis subtrahere posset.

458. Resp., illud verbum *omnes* fuisse a Christo directum ad Apostolos ibi præsentes. Cum enim singulis distribuisset propria manu corpus suum sub specie panis, quem fregerat, atque omnibus dederat, postea porrexit Calicem, præcipiens, ut *omnes* ex eo biberent, ne forte primi totum haurirent: unde aliquæ versiones, ut Syriaca antiquissima, Arabica, atque Æthiopica addiderunt *omnes vos*, apud Walthonum in *Polyglottis:* quod præceptum adimpletum fuisse testatur Marcus, dicens: *Et biberunt ex illo omnes;* omnes, inquam, qui præsentes aderant, nempe Apostoli, quorum successores proprie laici non sunt, sed Sacerdotes Ecclesiæ ministri. Ceterum ipsi Adversarii non obstante illa voce generali *omnes*, permittunt abstemiis, qui natura a vino abhorrent, ut a specie vini abstineant. Inepte autem quidam huc urgent illud Christi monitum Marci XIII. 37.: *Quod vobis dico, omnibus dico*. Inepte, inquam: nam Christus ipse declarat, quid hoc esset, quod omnes respiceret, nempe *Orate*.

459. Inst. *tertio*. Christus Dominus Eucharistiam instituit, ut sacram cœnam, seu convivium, unde ab Ecclesia vocatur *sacrum convivium;* atqui verum convivium non solum exigit cibum, sed etiam potum; ergo, &c.

460. Resp., cum, ut supra num. 453. dictum est, sub unaquaque specie totus Christus contineatur, ex carne, & sanguine compositus, quæcumque species sumatur, non solum cibus, sed etiam potus accipitur; quod sufficit ad *convivium sacrum*, seu spirituale. Secus autem est de convivio materiali, in quo nec cibus proprie continet potum, nec vicissim potus continet cibum, unde utroque opus est.

461.

461. Ob. ult. Plures sancti Patres docuerunt, sumptionem calicis fuisse omnibus a Jesu Christo præceptam. S. Cyprianus in epist. LXIII. eos redarguit, qui non hoc faciunt, quod Jesus Christus Dominus, & Deus noster, sacrificii hujus auctor, & doctor fecit, & docuit. Christus autem calicem distribuit, ac distribuendum esse docuit, dicens: *Hoc facite*, &c. Et epist. LVII. jubet, fideles ad *bibendum in Ecclesia poculum Domini jure communicationis admittendos*. Item in Serm. *De cœna Domini* inquit: *Lex usum sanguinis prohibet, Evangelium præcipit, ut bibatur*. Quibus similia scribit Augustinus Quæst. LVII. in Levit., ubi loquens de sacrificio novæ legis, hoc ipsum discrimen notat a sacrificiis veteris testam., quod ab hujus *sacrificii sanguine in alimentum sumendo*, *non solum nemo prohibetur*, *sed & ad bibendum potius omnes exhortantur*, *qui volunt habere vitam*. Innumera sunt hujus generis sanctor. Patrum testimonia.

462. Resp., plerumque sanctos Patres, attendentes ad disciplinam eorum ætate vigentem, hortatos fuisse plebem Christianam, ut hoc Sacramentum sumeret, prout tunc administrabatur, scilicet sub utraque specie; quin tamen ullus locus afferri possit a Calixtinis, quo indicetur præceptum illud divinum adeo decantatum, sed nunquam probatum, de sumenda specie vini. Quæ enim objecta sunt ex S. Cypriano, respiciunt solos sacrificantes, qui ex metu, ne ex odore vini detegerentur a persecutoribus Christianæ religionis, sacrificium offerebant in sola aqua contra Christi exemplum, & doctrinam. In epist. autem LVII. agit de pœnitentibus, quibus tempore persecutionis *communicationem* dandam esse vult, *ut non inermes*, & *nudi relinquantur*, *sed protectione Sanguinis*, & *Corporis Christi muniantur*; & jure hujus *communicationis* jam datæ eosdem *ad bibendum in Ecclesia poculum Domini* admitti debere. Sermo autem *de cœna Domini* inter opera Cypriani spuria rejectus est. Sed ulterius hunc auctorem loqui de potu spirituali Sanguinis Christi, notarunt Pamelius, & Jo. Hesselius. S. Augustinus pariter loquitur de illa disciplina, quæ in Ecclesia tunc obtinebat, qua non solum unicuique licebat, sed etiam consulebatur Christi Sanguinem sumere sub specie vini, quanquam nullum hac de re extare præceptum evidenter insinuat, dum solam *exhortationem* memorat.

PROPOSITIO II.

Jure, prudenterque Ecclesia usum calicis non sacrificantibus sustulit (a).

463. Potuisse Ecclesiam usum calicis abolere, manifeste sequitur ex eo, quod hactenus demonstravimus, nullum esse hac de re a Christo divinum impositum præceptum, atque adeo sumptionem Eucharistiæ sub utraque specie non pertinere ad hujus Sacramenti substantiam; ut proinde hic locum habeat illa Synodi Trid. declaratio Sess. XXI. cap. 2., *hanc potestatem perpetuo in Ecclesia fuisse*, *ut in Sacramentorum dispensatione*, *salva illorum substantia*, *ea statueret*, *vel mutaret*, *quæ suscipientium utilitati*, *seu ipsorum Sacramentorum venerationi*, *rerum*, *temporum*, & *locorum varietate*, *magis expedire judicaret*.

464. Hæc regula semper in Ecclesia servata fuit, nemine contradicente, ubi nullum erat divinum præceptum, sed solum Christi, vel Apostolorum, aut primævæ Ecclesiæ exemplum. Sic mutatus est mos trinæ immersionis in baptismo; diu relictus est, tamquam ἀδιάφορος usus azymi, vel fermentati, & postea determinatus est usus panis azymi in Ecclesia latina, & fermentati in Græca; decretum est, ut Eucharistia nonnisi a jejunis sumatur, non obstante quod Christus eam Apostolis distribuerit post cœnam; ut pueris statim post baptismum porrigeretur, quod nec Christus, nec Apostoli fecisse leguntur, quem postea morem Ecclesia latina abrogavit; & ut cetera prætermittam, in Occidente diu mos obtinuit, ut panis Eucha-

(a) Quamquam Eucharistia jure divino omnibus præcepta non fuerit sub utraque specie, communiter tamen usus eam sub utraque specie sumendi in Ecclesia obtinebat, & nonnisi sensim ac sensim apud Latinos omitti cœpit, ita tamen ut Sæc. XIII. S. Thomæ ætate in aliquibus Ecclesiis servaretur, ut colligitur ex 3. P. qu. 80. art. 12., postea vero penitus cessaverit, nullo tamen Ecclesiæ decreto prohibita. Hæc prohibitio primo prodiit in Concilio Constantiensi anno 1415., & fuit postea in Basileensi & Tridentino renovata. In hoc tamen postremo cum legati Imperatoris, & Ducis Bavariæ enixe peterent Calicis restitutionem, res diu multumque apud Patres examinata fuit, & primo declaratum, in decretis, & canonibus Sess. XXI. solummodo illorum errorem fuisse damnatum, qui asserebant, omnes, & singulos Christifideles ex *Dei præcepto*, *vel necessitate salutis* ad utramque speciem Eucharistiæ sumendam teneri; & negabant, Ecclesiam Catholicam *justis de causis* & *rationibus inductam fuisse*, ut laicis, aut Sacerdotibus non conficientibus, calicis usum prohiberet. Cum autem Legati Cæsarei ardentius instarent, in eam tandem sententiam itum est, ut totum hoc negotium Rom. Pontificis prudentiæ committeretur, in fine Sess. XXII. Sed de controversiis super hac re in Concilio Tridentino agitatis legendus Card. Pallavicinus lib. 18. *Hist. Conc.* c. 8. seq. Fusius has controversias refert, & pro more Protestantium exaggerat Georg. Calixtus Lutheranus in Tract. *De Communione sub utraque specie*, quem præcipue refutandum susceperunt ex nostris Bartholdus Nihusius in *Annotat. De Commun. sub una specie*, Moguntiæ 1644., & postea Jac. Ben. Bossuet in Tract. *De Commun. sub utraque specie*, Jac. Boileau Doctor & Socius Sorbonicus *Disquisit. theol. de præcepto div. Commun. sub utraque specie*, Paris. 1685., atque ut multos alios prætermittam, Jac. Scheffmacher Argentoratensis in suis elegantibus epistolis anno 1733. editis.

charisticus intinctus sanguini laicis loco calicis præberetur; quod adhuc fit apud Orientales, qui minutissimas micas panis consecrati sanguini miscent, easdemque postea cochleari extractas in communicantium ora immittunt; imo infantibus nonnisi pollicem intinctum sanguine porrignnt, quem exsugant; cum tamen Christus Dominus distincte, immo cum aliquo intervallo temporis utramque speciem discipulis porrexerit, & calicem dederit, *ut biberent*, non digitum, quem exsugerent. Hæc, aliaque plura, nemine reclamante, mutata sunt, non alia certe de causa, nisi quia ad substantiam Sacramentorum non pertinent, neque ullum habemus divinum præceptum, sed solum aut ipsius Christi, aut Majorum exemplum (*a*).

465. Reponunt quidam, hæc omnia esse accidentaria, quæ non ad institutionem ipsam pertinent, ut pertinent consecratio, & distributio utriusque speciei. Sed hæc responsio arbitraria est. Nos autem dicimus, ad essentiam institutionis divinæ ea solummodo pertinere, quæ constanter, & invariabiliter in Ecclesia custodita, & observata fuere; cujusmodi est consecratio, & sumptio Sacramenti. Quæ vero certas ob causas omitti, vel mutari potuerunt, ea ad essentiam Sacramenti minime pertinere, atque hujusmodi esse communionem calicis sup. num. 442., & seq. abunde probatum est.

466. Prudenter autem, justisque de causis fuisse laicis usum calicis sublatum, vel ex eo solum conjicere possumus, quod non temere, ac præcipitanter id factum sit, sed post diutinas considerationes, ac disputationes in tribus Conciliis, Constantiensi, Basileensi, ac Tridentino habitas, post auditas, & mature perpensas, non solum hæreticorum querelas, sed Catholicorum etiam Theologorum rationes, ac demum magnorum Principum pias supplicationes. *Præterea* non semel Ecclesia experiri voluit, an concesso tam ardenter expetita fidei restituendæ, aut saltem conservandæ prodesset; sed infelici rerum exitu edocta eamdem concessionem jam factam revocavit. Sic cum Patres Basileenses an. 1434. in ita dictis *Compactatis* usum calicis sub certis conditionibus concessissent, debuit postea hæc concessio aboleri; ut ea pariter, quam Pius IV. anno 1563. enixis Ferdinandi Imperatoris precibus inclinatus dederat, ob infaustos ejusdem effectus ab ejus successoribus Pio V., & Gregorio XIII. revocata fuit. Hæc sufficiant, ut credamus utili, prudentique consilio Ecclesiam laicis Communionem sub specie vini sustulisse.

467. Recte ergo statuerant Patres Constantienses Sess. XIII., quod „ licet in primitiva Ecclesia „ hujusmodi Sacramentum reciperetur a fidelibus „ sub utraque specie, tamen hæc consuetudo ad „ evitandum aliqua pericula, & scandala est rationabiliter introducta, quod a conficientibus sub „ utraque specie, & a laicis tantummodo sub specie panis suscipiatur ". Et Synodus Trid. laud. cap. 2. ita prosequitur; „ Quare agnoscens sancta „ mater Ecclesia hanc suam in administratione „ Sacramentorum auctoritatem, licet ab initio Christianæ religionis non infrequens utriusque speciei usus fuisset, tamen progressu temporis latissime jam mutata illa consuetudine, gravibus, „ & justis de causis adducta, hanc consuetudinem „ sub altera specie communicandi approbavit, & „ pro lege habendam decrevit; quam reprobare, „ aut sine ipsius Ecclesiæ auctoritate pro libito „ mutare non licet. "

468. Ob. *primo*. Gelasius Papa in can. *Comperimus* Dist. II. *De Consecr.* eos damnat, qui *sumpta tantummodo corporis sacri portione a calice sacri cruoris abstinebant*; & jubet, *ut aut integra Sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur*; atque affert rationem bene considerandam: *quia divisio unius, ejusdemque mysterii sine grandi sacrilegio non potest provenire*.

469. Resp., canonem illum latum fuisse, non contra laicos, sed contra Sacerdotes, Eucharistiam conficientes in sacrificio altaris, ut Glossa ibidem explicat, inquiens: „ Erant quidam Sacerdotes, „ qui ordine debito consecrabant Corpus, & Sanguinem Christi: corpus sumebant, sed a sanguine abstinebant; de quo miratur Gelasius ... „ & præcipit, ut aut ambo Sacramenta, sicut „ consecrant, & accipiant, aut ab utrisque cessent; quia in sacrificante unum sine altero accipere, sacrilegium est ". Hac eadem responsione utitur S. Thomas 3. P. quæst. 80. art. 12. ad 1., addens verba Concilii Toletani XII. can. 5. dicentis: *Quale erit sacrificium, cui nec ipse sacrificans particeps esse dignoscetur?* Alii vero, quibus captu difficile videtur, hos Sacerdotes consecrasse vinum, quod sumere non intendebant, putant, Gelasii decretum respicere Manichæos, qui a sumptione calicis *sacrilega superstitione* ideo abstinebant, quod vinum malam esse diaboli creaturam crederent. Qua de causa, ut superius vidimus num. 447., Leo Magnus, qui Gelasium præcesserat, ostendebat, hoc indicio detegi Manichæos, quod *sanguinem redemptionis nostræ haurire omnino declinarent*.

470. Inst. *primo*. Ex ipsa nostra confessione communio sub utraque specie usitata fuit in Ecclesia Occidentali per 12. fere sæcula, & in Ecclesia Orientali adhuc viget, quin ulla haberetur, aut habeatur ratio periculi irreverentiæ, aut scandali: æquum igitur erat, ut tam antiqua, & uni-

(*a*) De his mutationibus consuli possunt Edm. Martene *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Emin. Card. Joan. Bona *De rebus liturgicis*, Jac. Goar notæ in *Euchologium græcum*, Franc. De-Berlendis Dissert. *De oblationibus ad Altare*, aliique rerum liturgicarum diligentes tractatores.

niversalis consuetudo etiam in posterum servaretur.

471. Resp., ut ex dictis superius patet, numquam fuisse hanc consuetudinem ita universalem, & constantem, ut nulla contraria exceptio fieret, tum ratione infirmorum, tum ratione infantium, tum aliis de causis, quin tamen illi, qui sola specie panis contenti esse debebant, ullas moverent querelas; rursus communionem calicis versus sæculum XII. sensim, ac sensim cessasse, fortasse quia aucto fidelium numero, auctaque communionum frequentia augebantur hujus consuetudinis incommoda. Ecclesia tamen illa numquam aliquo positivo decreto abrogaverat, donec Sæc. XV. ineunte homines inquieti, novarumque rerum cupidi dogmatizare cœperunt, Ecclesiam in re gravissima errare, & singulos Christifideles ex divino præcepto ad Calixtinam communionem teneri, quorum temerariam præsumptionem necesse fuit solemnibus definitionibus coercere, ut factum est in Conciliis Constantiensi, Basileensi, & Tridentino.

472. Neque vero curiosius exposcendæ sunt hujus mutationis causæ, quas Ecclesia mater filiis suis reddere non tenetur, sed quantum ex disputationibus habitis colligere possumus, hæ fuerunt: *primo* periculum, ne sanguinis guttæ effundantur cum magna augustissimi Sacramenti irreverentia; cum illas iterum colligere, quemadmodum facile colliguntur particulæ, aut earum fragmenta, impossibile sit: *secundo* nausea aliquorum, cum cogerentur eidem calici labia admovere, vel eodem siphunculo uti: *tertio* penuria vini in multis provinciis, & regnis præsertim septemtrionalibus, ubi nonnisi magnis sumptibus acquiri potest: *quarto* difficultas servandi vinum consecratum pro infirmis, ne acescat, & difficultas etiam illud deferendi ad domos infirmorum, quæ aliquando ab Ecclesia non parum distant: *demum* protervia hæreticorum, qui Ecclesiæ matris leges præscribere audent, aut ei insultare, quasi leges a Christo præscriptas vel ignoret, vel violare præsumat. Has tamen, aut alias causas non allegavit Synodus Trid., sed solum can. 2. ita definivit: „ Si quis „ dixerit, S. Ecclesiam Catholicam non justis cau„ sis, & rationibus adductam fuisse, ut laicos, „ atque etiam Clericos non conficientes sub panis „ tantummodo specie communicarent, aut in eo „ errasse, anathema sit “.

473. Inst. *secundo*. Denegare fidelibus calicem est eos privare ea gratia, quæ huic parti Sacramenti adnexa est, & confertur communicantibus sub utraque specie. Hinc, ut Rainaldus refert ad ann. 1344. num. 62., Clemens VI. Ducibus Normaniæ, & Burgundiæ, Philippo Regi Francorum, ejusque uxori, aliisque indulsit, ut communionem sub specie vini reciperent, utique ad uberioris gratiæ augmentum; quod privilegium aliis etiam concessum scimus (*a*).

274. Resp. cum Synodo Trid. Sess. XXI. cap. 3. „ fatendum esse, etiam sub altera tantum spe„ cie totum, atque integrum Christum, verumque „ Sacramentum sumi; ac propterea quod ad fru„ ctum attinet, nulla gratia necessaria ad salutem „ eos defraudari, qui unam speciem solam acci„ piunt “. Et multo ante Synodum Trid. S. Thomas 3. P. qu. 80. art. 12. ad 3., hanc objectionem ita diluerat: „ Potest a populo corpus sine san„ guine sumi; nec exinde sequitur aliquod detri„ mentum, quia Sacerdos in persona omnium „ sanguinem offert, & sumit, & sub utraque spe„ cie totus Christus continetur ”. An autem recipientibus Sacramentum sub utraque specie plus gratiæ conferatur *ex opere operato*, disputant Theologi, salva fide, cum Synodus Tridentina eam controversiam finire noluerit.

475. Probabilius tamen videtur, posse quidem in sumptione calicis gratiæ augmentum haberi *ex opere operantis*, propter majorem erga tantum Sacramentum devotionem; quemadmodum aliquod gratiæ augmentum haberet Sacerdos, si peracta sua communione sumens particulas ex aliorum communione residuas, novos, & ferventiores erga tantum Sacramentum reverentiæ, ac pietatis actus eliceret; non tamen *ex opere operato*, quia virtus, & efficacia hujus Sacramenti dependet a divinitate, quæ est carni, & sanguine Jesu Christi hypostatice unita; adeo ut si sola caro sine sanguine esset in specie panis, separata ab anima, & sanguine, ut fuit in triduo mortis, eamdem prorsus haberet vim nos sanctificandi, quam nunc habet conjuncta sanguini, & animæ, nempe propter indissolubilem unionem hypostaticam cum Verbo divino. Quamobrem a Clem. VI. verba, si vera sunt, intelligi oportebit de aliquo gratiæ augmento *ex opere operantis*, non *ex opere operato*. Cum autem possint fideles hoc augmentum gratiæ aliis piis operibus obtinere, potuit Ecclesia justis de causis, & sine ullo laicorum detrimento usum calicis ipsis denegare.

476. Inst. *tertio*. Saltem mutilatio calicis adimit fidelibus partem consolationis spiritualis, ad quod ostendendum Lutherus hac gradatione utebatur: „ Mandatum Christi in sacra Cœna comple„ ctitur calicem: calix continet vinum: vinum „ exhibet Christi sanguinem: sanguis Christi com„ plectitur novum testamentum, quia est novi te„ stamenti sanguis: novum testamentum conti„ net remissionem peccatorum: remissio pecca„ torum conjuncta est cum gratia Dei, in qua „ sum-

(*a*) Nempe Regibus Galliæ in solemni ipsorum inauguratione, Diacono & Subdiacono Ecclesiæ S. Dionysii prope Parisios in Dominicis & Festis solemnibus, Ministris altaris apud Cluniacum diebus festis, ac demum Rom. Pontifice solemniter celebrante, Diacono & Subdiacono sub utraque specie communicant. Quamquam enim ante Synodum Constantiensem nullum esset Ecclesiæ decretum communionem calicis prohibens, consuetudo tamen vim legis obtinebat, a qua aliquos eximere, Pontifices æquum esse putarunt.

„ summa est Christi fidelium consolatio ". Reipsa hanc consolationem non solum hæretici Hussitæ, sed multi etiam pii, ac devoti fideles summopere exoptabant, atque ardenter petebant, ut veuer. Gerson in Tract. *De Commun. Laicorum*, Georgius Cassander in *Consult. De Commun. sub utraque specie*, aliique docti, & orthodoxi Theologi (*a*).

477. Resp., quidquid senserint aliqui privati Theologi, Ecclesiam didicisse experientia, hanc concessionem, quæ semel, & iterum facta fuit, etiam cum illis cautelis, quæ videbantur abusibus impediendis admodum opportunæ, plus detrimenti, quam emolumenti attulisse; unde satius existimatum est eamdem concessionem revocare. Sane qui solo spiritualis consolationis, uberiorisque gratiæ desiderio calicem postulabant, facile potuerunt idipsum obtinere aut frequentius ad panem Eucharisticum accedendo, aut ferventius orando, aut debitæ, promptæque obedientiæ merito. Aliud est autem, hoc privilegium quibusdam singularibus personis elargiri, aliud integris nationibus: in primis enim facilius est, quam in secundis gliscentes abusus impedire, aut resecare. Sed optimum est, hujus, ac similium rerum judicium Ecclesiæ matri relinquere, quam peculiari Spiritus Sancti ope dirigi, certum est.

Quæres, *an Christus sumpserit suum corpus, & suum sanguinem?*

478. Resp., affirmative, cum S. Thoma 3. P. q. 81. art. 1., qui id probat *primo* auctoritate S. Hieronymi in epist. ad Hedibiam qu. 11. dicentis: *Dominus Jesus Christus ipse conviva, & convivium, ipse comedens, & qui comeditur*. Hac præmissa auctoritate S. Doctor oppositam quorumdam opinionem refellit: „ quia Christus ea, quæ „ ab aliis observanda instituit, ipse primitus ob„ servavit. Unde & ipse prius baptizari voluit, „ quam aliis baptismum imponeret, secundum „ illud Act. I. 1. *Cœpit Jesus facere, & docere*. „ Unde & primo ipse corpus suum, & sanguinem „ sumpsit, & postea discipulis sumendum tradi„ dit ". Et in resp. ad 1. subdit: „ In Evange„ liis legitur, quod Christus accepit panem, & „ calicem. Non est autem intelligendum, quod „ acceperit solum in manibus, ut quidam dicunt, „ sed eo modo accepit, quo aliis accipiendum tra„ didit; unde eum discipulis dixerit, *accipite, &* „ *comedite*, & iterum, *accipite, bibite*, intelli„ gendum est, quod ipse accipiens comederit, & „ biberit ".

479. Postea ad 2. præoccupavit illam, quam postea excitarunt Sacramentarii objectionem, quomodo scilicet potuerit corpus Christi esse in manibus, in ore, & in ventre ejusdem Christi, inquiens: „ Christus, secundum quod est sub hoc „ Sacramento, comparatur ad locum, non secun„ dum proprias dimensiones, sed secundum di„ mensiones specierum Sacramentalium, ita quod „ in quocumque loco, ubi sunt illæ species, est „ ipse Christus: & quia species illæ potuerunt es„ se in manibus, & in ore Christi, ipse totus „ Christus potuit esse in suis manibus, & in suo „ ore ".

CAPUT IX.

De Eucharistia, prout est novæ legis Sacrificium.

580. Multas hactenus, Deo dante, superavimus difficultates agentes de Eucharistia, prout est novæ legis Sacramentum; nunc aliæ nobis sese offerunt acturis de eadem Eucharistia, prout est novæ legis sacrificium; quod proterve negant tam Sacramentarii, quam Lutherani (*b*). Ut autem quæ dicturi sumus, clara in luce ponantur, nonnulla de sacrificii nomine, ac natura præmittenda sunt.

481. Nomen *sacrificii*, observante S. Thoma 2. 2. quæst. 85. art. 3. ad 3., desumptum est ex hoc, *quod homo facit aliquid sacrum*; unde gene-

(*a*) Hæc testimonia Catholicorum pro calicis restitutione studiose collegerunt & ediderunt Protestantes, ac præcipue Georg. Callixtus in Tract. *De Commun. sub utr. specie*. Duæ orationes Andreæ Dudlitii Episcopi Tininiensis in Conc. Trid. habitæ, una cum litteris Ferdinandi Imp., & Alberti Bavariæ Ducis ad Pium IV. editæ fuerunt Offenbachii anno 1610. Quæ Cassander ex nimio hæreticos reconciliandi zelo in sua *Consultatione* proposuit, non omnia probari potuerunt; immo ejus opera Romæ prohibita fuere anno 1617.

(*b*) Omnes hæretici, qui realem Christi præsentiam in Eucharistia inficiantur, consequenter negant, Missam esse *vere*, & *proprie* novæ legis sacrificium, ac propterea ubique Missam abrogarunt, substituta cœna *Dominica*, quæ a nostra Missa admodum distat. Dico *vere*, & *proprie*; neque enim dubitant sacram cœnam nomine *sacrificii* appellare. Mirandum est, etiam Lutheranos, qui realem Christi præsentiam in Sacramento Eucharistiæ agnoscere se profitentur, nolle tamen veram sacrificii rationem in eadem Eucharistia confiteri. In *Confessione August.* postquam dixissent, unicum tantum in mundo fuisse sacrificium *propitiatorium*, mortem videlicet Christi, ita pergunt: *Nunc reliqua sunt sacrificia εὐχαριστικὰ, quæ vocantur sacrificia laudis, prædicatio Evangelii, fides, invocatio, gratiarum actio, confessio, afflictiones Sanctorum, immo omnia bona opera Sanctorum .... Et talia sunt sacrificia novi testamenti, sicut docet Petrus prima Epistola II.* Lutherus contra Missam petulantissime debacchatus est, eam vocans *abominationem*, immo addens, se *supra omnes abominationes habere Missam, & nihil magis dolere, quam quod per annos 15. Missas celebraverit more Catholicorum*. Ita in *Fidei Confess.* quam edidit anno 1528. Hæ consuetæ erant Ecclesiam lacerandi formulæ, quas Luthero Satanas suggerebat; hunc enim magistrum appellare non erubescebat, immo Satanam magis sibi contubernalem esse dicebat, quam suam Catharinam, quam Deo raptam uxoris loco habebat.

neratim significat omne opus bonum, quod ad Dei cultum cum internum, tum externum pertinet. Sic Ps. L. dicitur: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus*, & XLIX. *Immola Deo sacrificium laudis*. Quapropter idem Angelicus 3. P. q. 22. art. 2. optime concludit, *omne illud, quod Deo exhibetur, ad hoc quod spiritus hominis feratur in Deum, posse dici sacrificium*.

482. *Proprie* autem, subdit Angelicus cit. qu. 85. art. 3. *sacrificia dicuntur, quando circa res oblatas aliquid fit, sicut quod animalia occidebantur, & comburebantur; quod panis frangitur, & comeditur, & benedicitur ... Oblatio autem directe dicitur, cum Deo aliquid offertur, etiamsi nihil circa ipsum fiat: sicut dicuntur offerri denarii, vel panes in altari, circa quos nihil fit: unde omne sacrificium est oblatio, sed non convertitur*. Ex his, aliisque, quæ S. Thomas de sacrificiis tradit, sacrificium definiri a Theologis solet: *Oblatio externa rei sensibilis facta Deo a legitimo ministro, cum ejusdem rei mutatione, in testimonium supremi illius dominii*.

483. Ex hac definitione communiter probata patet, quinque conditiones ad sacrificium *proprie* sumptum requiri: *primo*, ut habeat materiam externam, & sensibilem, cum sacrificium pertineat ad cultum Dei externum, de quo nos egimus T. I. Diss. cap. 2.: *secundo*, ut fiat Deo; *sicut enim*, inquit Angelicus cit. q. 85. art. 2., *soli Deo summo debemus sacrificium spirituale offerre, ita etiam soli ei debemus offerre exteriora beneficia*: *tertio*, ut fiat a legitimo ministro, quem inferius ostendemus esse solum Sacerdotem: *quarto*, ut aliqua fiat rei oblatæ mutatio; per hanc enim mutationem sacrificium distinguitur a simplici oblatione, ut mox dicebamus cum S. Thoma: *postremo*, ut sit protestatio quædam supremi dominii Dei in omnes suas creaturas; *ut quemadmodum*, inquit Angelicus 2. 2. q. 85. art. 1., *dominis temporalibus aliqua offeruntur in recognitionem dominii, ita etiam Deo, tamquam supremo omnium Domino, quasdam sensibiles res in signum debitæ subjectionis, & honoris offerimus*. Vid. etiam 1. 2. qu. 102. art. 3., ubi diversa sacrificiorum genera in lege veteri distinguit, & exponit (*a*).

484. Ut autem hanc brevem sacrificii definitionem sacrificio Eucharistiæ; quod unicum est in lege nova, & *Missa* communiter vocatur (*b*), convenire ostendamus, illudque recte, & sancte in Ecclesia Catholica juxta inconcussam, & firmissimam Synodi Tridentinæ doctrinam Deo offerri, duæ eruut propositiones distinguendæ, quarum prima est

PROPOSITIO I.

Eucharistia a Jesu Christo instituta fuit, non solum ut Sacramentum, sed etiam ut verum, & proprium novæ legis Sacrificium.

485. Prob. *primo* ex S. Paulo, qui 1. Corinth. X. 18. seq. agens de sacrificiis Gentilium, & de nostro Eucharistico, inquit: *Nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris? .... Sed quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, & non Deo. Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum: non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum: non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum*. Quis hic non videat, a S. Paulo infandis gentilium sacrificiis Christianorum sacrificia opponi? sacrilegis ipsorum hostiis participationem, ac communicationem corporis, ac sanguinis Christi? tum denique sacram nostram mensam profanis idolorum altaribus? Unde sequitur, Eucharistiam a Paulo fuisse creditam verum novæ legis sacrificium, quemadmodum Gentiles vera sacrificia se dæmonibus offerre putabant. Ita hunc Paulinum locum intellexerunt Tridentini Patres Sess. XXII. cap. 1., scilicet Apostolum docuisse, *non posse eos, qui participatione mensæ dæmoniorum polluti sunt, mensæ Domini participes fieri, per mensam utrobique altare intelligendo*, in quo solent sacrificia offerri. Alia novi testamenti loca, quibus Eucharistici sacrificii memoria habetur, colligit diligentissime Estius in in IV. Dist. 12. §. 11.

486. *Ulterius*, non obscuram sacrificii Eucharistici ab Apostolis oblati mentionem facit S. Lucas Act. XIII. 2. de Apostolis, ac Discipulis inquiens: *Ministrantibus autem illis Domino* (græce *λειτουργούντων sacrificantibus*, quomodo vertit Erasmus) *& jejunantibus, dixit illis Spiritus sanctus*

(*a*) Admitti non possunt, utpote minus propriæ & imperfectæ definitiones sacrificii ab hæreticis traditæ, ut illa Phil. Melanchthonis in *Apologia Confessionis Augustanæ* tit. *de Missa*, quod sit *ceremonia, vel opus, quod nos Deo reddimus, ut eum honore afficiamus*; vel illa Calvini Lib. IV. *Instit.* cap. 18. §. 13. asserentis, *perpetuo Scripturæ usu sacrificium appellari, quod Græci nunc θυσίαν, nunc προσφορὰν, nunc τελετὴν dicunt; quod generaliter acceptum complectitur quidquid omnino Deo offerretur*. Imperfectæ sunt hæ definitiones, eoque tendunt, ut omne verum sacrificium a lege nova excludant; possunt enim convenire illis oblationibus, quæ a quolibet fideli, etiam non Sacerdote, fieri solent, quæ tamen a veris sacrificiis longe distant.

(*b*) Non est omnino facile, sed neque necessarium, originem hujus vocabuli *Missa* determinare, dissentientibus inter se harum rerum peritis. Neque uno hoc nomine, sed multis aliis invenimus, hoc sacrosanctum sacrificium a veteribus appellatum, quæ diligenter collegerunt Jo. Bapt. Casalius *De profanis, & sacris veterum ritibus* P. III. cap. 9., Joan. Card. Bona Lib. I. *De rebus liturgicis* cap. 2. & seq., Vener. Bellarminus Lib. V. *De Euchar.* cap. 1., noster P. Ben. Hrouvea *De re Sacrament.* Lib. V. q. 4. cap. 3., & ceteri, qui has materias copiose tractarunt, ut nos ab hoc labore levarent. Nos hoc vocabulum sumimus pro actione illa sacra, qua a Sacerdote conficitur Eucharistia, undecumque ejus nominis origo repetatur.

ctus &c. Huc quoque spectare videntur ea loca, in quibus Apostoli, & fideles congregati dicuntur ad *fractionem panis*, ut Act. II., & XX.; nomine enim *fractionis panis* sacrificium Eucharisticum venit (*a*).

487. Confirm. *primo* hoc nostrum argumentum ex Scripturis depromptum ex eodem Apostolo Paulo, qui in epist. ad Hebr. V. 6. de Christo interpretatur ea verba Ps. CIX. *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Hic autem Rex Salem Abrahamo revertenti a cæde Chodorlahomor, & quinque Regum, *protulit panem*, *& vinum*, utique in sacrificium Deo pro reportata victoria; *erat enim Sacerdos Dei altissimi*, ut dicitur Gen. XIV. 18. Hoc autem sacrificium Melchisedech panis, & vini manifestissima figura fuit illius sacrificii, quod in pane, & vino Christus Sacerdos secundum ordinem Melchisedech in nova lege instituit. Hoc unanimi concordia agnoverunt sancti Patres, quorum testimonia copiosissime collecta fuere a Nat. Alexandro in *Hist. Vet. test.* Dissert. III. in III. Mundi ætatem Prop. IV. Nobis sufficiat unus S. Martyr Cyprianus, qui epist. LXIII. *In Sacerdote Melchisedech*, inquit, *Sacrificii dominici Sacramentum præfiguratum videmus .... Fuit autem Sacerdos Dei summi, & benedixit Abraham .... Nam quis magis Sacerdos Dei summi, quam Dominus noster Jesus Christus, qui sacrificium Deo Patri obtulit, & obtulit hoc idem, quod Melchisedech obtulerat, idest panem, & vinum, suum scilicet corpus, & sanguinem?* Et paulo post declarat, hoc idem sacrificium offerri a quolibet Sacerdote, qui *vice Christi vere fungitur, qui id, quod Christus fecit, imitatur, & sacrificium verum, & plenum tunc offert in Ecclesia Deo Patri &c.*, quibus verbis nihil luculentius, & efficacius afferri potest ad nostrum argumentum confirmandum.

488. Neque audiendus est Calvinus, qui contendit, a Melchisedech panem, & vinum nullatenus fuisse Deo, sed tantummodo Abrahamo oblatum, ad ipsum, suosque milites lassos ex itinere, & prælio reficiendos, ac propterea Scripturam non dicere, Melchisedechum *obtulisse*, sed *protulisse* panem, & vinum, ut nulla ibi sit sacrificii umbra. Et si oblatio Melchisedech, subdit Calvinus, sacrificii Missalis figura esset, an Apostolus Paulus in epist. ad Hebræos id notare prætermisisset?

489. Sed vani hi sunt cavilli, quibus satis esset opponere supra allatam S. Cypriani interpretationem, quæ pene communis est apud sanctos Patres. Neque vero probari potest, panem, & vinum fuisse a Melchisedech *tantummodo* in refectionem militum prolatum, non autem simul etiam Deo oblatum in sacrificium Eucharisticum pro reportata victoria. Ulterius, sacrificium manifeste indicat illa causalis apposita: *erat enim Sacerdos Dei altissimi*; quæ causalis omnino inepta esset, si non Deo, sed solummodo Abrahamo, panem, & vinum obtulisset. Id quoque indicat canticum ejusdem Melchisedech *Deo excelso, quo protegente* Abraham hostes devicerat: unde etiam illi, ut Sacerdoti, Abraham *dedit decimas de omnibus*. Quod autem noster vulgatus Interpres dicit *protulisse*, nihil officit, cum facile intelligi possit, Melchisedech protulisse panes, tam ad epulam, quam ad sacrificium; antiqua tamen versio habebat *obtulit*. Nec etiam officit, quod S. Paulus ad Hebr. VII. duntaxat *benedictionis*, *& sacerdotii* Melchisedech, non autem sacrificii mentionem faciat, quia illi propositum tantummodo erat de Christi sacerdotio secundum ordinem Melchisedech cum Hebræis disserere; nec videbatur expediens tunc temporis, secretissimum Eucharistiæ mysterium illis apertius reserare.

490. Confirmatur *secundo* ex celebri vaticinio Malachiæ I. 10. seq. ubi Dominus exercituum dicit Hebræis: *Munus non suscipiam de manu vestra: ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus*. Jam vero cum Deus hic opponat sacrificium novum veteribus, quæ reprobabat, non potest vaticinium intelligi de sacrificio minus proprie sumpto, scilicet de interno, & spirituali sacrificio, quod nec novum erat, nec unquam a Deo rejectum: debet ergo intelligi de vero, & externo sacrificio, quod unicum est in lege evangelica, & quod in omni loco Deo offertur, scilicet de Eucharistia. *Ulterius* prædicit Deus ore Prophetæ, hanc oblationem futuram *mundam*; hoc autem soli convenit Eucharistiæ, quæ, ut bene advertit Synodus Trident. Sess. XXII. cap. 1., *nulla indignitate, aut malitia offerentium inquinari potest*, scilicet propter divinæ hostiæ essentialem sanctitatem, cum cetera omnia sacrificia, sive externa, sive interna, semper fuerint, & adhuc sint, ac semper erunt aliqua imperfectionis sorde immunda; quod Deus ore Prophetarum sæpius objecit.

491. Utrumque locum conjungens S. Augustinus Lib. XVIII. *De civ. Dei* cap. 35. sic convincebat pervicaces Judæos: „ Malachias prophetans „ Ecclesiam, quam per Christum cernimus propagatam, Judæis apertissime dicit ex persona „ Dei: *Non est mihi voluntas in vobis, & munus &c.* Hoc *sacrificium per sacerdotium* Chri„ sti

(*a*) Quo primum tempore, & quo loco cœperint Apostoli Missam celebrare, ignoratur, silentibus sacris oraculis, ac vetustioribus Patribus. Statim post Christi resurrectionem id eos fecisse, nonnullis conjecturis probare nititur Theoph. Raynaudus *De prima Missa* sect. 1. c. 2. Aliis probabilius videtur nonnisi post illapsum Spiritus Sancti in ipso cœnaculo fuisse primam Missam celebratam, & quidem a Sancto Petro Apostolorum principe.

„ sti secundum ordinem Melchisedech, cum in o- „ mni loco a solis ortu usque ad occasum, Deo „ jam videamus offerri, sacrificium autem Judæo- „ rum .... cessasse, negare non possint: quid ad- „ huc expectant alium Christum &c. "? Nec obest, Augustinum Lib. II. *cont. epist. Petiliani* c. 86., aut quosdam alios Patres aliquando hoc Malachiæ vaticinium interpretari de sacrificio laudis. Nam ista interpretatio propria non est, nec aliam excludit, qua proprie hoc vaticinium nonnisi de sacrificio Eucharistico intelligi potest.

492. Hæc, aliaque sacr. Script. oracula quamquam satis aperta sint, ac perspicua, majorem tamen lucem mutuantur ex perpetua sanct. Patrum traditione, quam ad explicandum germanum divini verbi sensum, sin minus necessariam, saltem perutilem esse, ipsi adversarii fatentur. Ex infinita autem, quæ supetit, veterum testimoniorum congerie nonnisi pauca afferam, quæ solito Sectariorum effugio (quod scilicet non de vero externo sacrificio, sed de internis precum oblationibus intelligi debeant) eludi non possunt. Neque etiam commemorabo *Acta passionis S. Andreæ*, in quibus apertissimum habetur sacrificii Eucharistici testimonium, & quæ a multis Criticis rejiciuntur, defenduntur tamen ut genuina a Nat. Alexandro (*a*).

493. S. Cyprianus epist. LXVIII. Christum Dominum, dicit, panem, & vinum, *suum scilicet corpus, & sanguinem, obtulisse inter cœnandum ut Melchisedech typum adimpleret: utque sanguinem Christi propinatum possemus bibere*. Et multis aliis in locis incruenti hujus sacrificii mentionem facit apertam.

494. S. Irenæus Lib. IV. adv. hær. cap. 17. alias 32. allatum Malachiæ vaticinium ita commentatur: *Manifestissime significans per hæc, quoniam prior quidem populus cessabit offerre Deo; omni autem loco sacrificium offeretur ei, & hoc purum &c.* Et cap. seq. subdit: *Igitur Ecclesiæ oblatio, quam Dominus docuit offerri in universo mundo, purum sacrificium reputatum est apud Deum, & acceptum est ei*. Quem S. Irenæi textum notis illustravit doctus P. Franc. Fevardentius Ord. Minorit. in sua ipsius Operum editione, multorum aliorum Patrum testimoniis allatis; a quibus exscribendis supersedemus, ut breviores simus.

495. His omnibus accedit invictum illud argumentum *præscriptionis*, quo superius ad probandam realem Christi præsentiam in Eucharistia usi sumus; provocando scilicet adversarios, ut nobis aliqua exhibeant monumenta temporis, occasionis, Auctorum, a quibus illa universalis doctrina, quæ ante ipsorum pseudo-reformationem in tota Ecclesia sine controversia vigebat, ortum duxerit, ut scilicet Eucharistia non solum haberetur ut Sacramentum, corpus, & sanguinem D. N. J. C. in se continens, sed etiam ut sacrificium, quod in nova lege Deo immolatur. Quamobrem omnium Novatorum ora iis verbis obstruere possumus, quibus Vener. Petrus Abbas Cluniacensis Petrobusianorum ora obstruebat Epist. II. inquiens: „ Respondet vobis, hostes Dei, Ecclesia Dei, se ne- „ que absque sacrificio esse, nec illo suo sacri- „ ficio aliquid aliud, quam corpus, & sanguinem „ sui Redemptoris offerre. Offert quidem illa Do- „ mino Deo suo sacrificium Deo spiritus contri- „ bulati .... offert sacrificium justitiæ .... offert sa- „ crificium laudis ..... sed longe acceptabilius of- „ fert sacrificium, eum scilicet, qui juxta Apo- „ stolorum per Spiritum sanctum semetipsum ob- „ tulit immaculatam Deo, ut emundaret conscien- „ tias nostras ab operibus mortuis, ad serviendum „ Deo viventi: offert agnum Dei, qui tollit pec- „ cata mundi ..... offert ipsum pro seipsa: & quod „ ille fecit semel moriendo, hoc illa facit sem- „ per offerendo. "

496. Hæc sufficiant, ut appareat, quo jure Synodus Trident. Sess. XXII. cap. 1. ita definierit: „ Igitur Deus, & Dominus noster, etsi semel sei- „ psum in ara crucis, morte intercedente, Deo „ Patri oblaturus erat, ut æternam illic redem- „ ptionem operaretur, quia tamen per mortem „ sacerdotium ejus extinguendum non erat, in „ cœna novissima, qua nocte tradebatur, ut di- „ lectæ sponsæ suæ Ecclesiæ visibile, sicut ho- „ minum natura exigit, relinqueret sacrificium, „ quo cruentum illud semel in cruce peragendum „ repræsentaretur, ejusque memoria in finem us- „ que sæculi permaneret, ... Sacerdotem secun- „ dum ordinem Melchisedech se in æternum con- „ stitutum declarans, corpus, & sanguinem suum „ sub speciebus panis, & vini Deo Patri obtulit „ &c. " Can. autem 1. eum anathemate perculit, qui dixerit, *in Missa non offerri Deo verum, & proprium sacrificium, aut quod offerri non sit aliud, quam nobis Christum ad manducandum dari*.

497. Ob. *primo* ex sacris litteris. Christus Dominus a nova sua lege omne sacrificium externum exclusit: notum est enim, quod dixit mulieri Samaritanæ Jo. IV. 23.: *Venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu, & veritate*.

498.

(*a*) Lutherus aliis sincerior, hanc veterum Patrum traditionem inficiari non audebat; sed ceteris omnibus multo audacior eam his petulantissimis verbis contemnebat in Lib. adv. Regem Angliæ: *Ultimo dicta Patrum inducit pro sacrificio Missarum statuendo, & ridet meam stultitiam, qui solus velim sapere pro omnibus. Huic dico, confirmari hoc nomine meam sententiam: nam hoc est, quod dico, Thomisticos asinos nihil habere, quod producant, nisi multitudinem hominum, & antiquum usum; ego vero adversus dicta Patrum, hominum, angelorum, dæmonum pono non antiquum usum, non multitudinem hominum, sed Majestatis æternæ verbum evangelicum.*

498. Resp. (præter ea quæ diximus Tomo I. Dissert. II. n. 14.) his verbis noluisse Christum omnem externum cultum a nova lege removere, sed solum voluisse ostendere hoc discrimen inter veterem, novamque legem; quod in veteri nonnisi in templo Jerusalem licebat Deo immolare materiales victimas, quæ *veri* sacrificii nonnisi umbræ erant, & figuræ; in nova autem ubique locorum Deo offertur *verum* sacrificium, externum illud quidem, sed quod invisibilem hostiam continet, scilicet corpus, & sanguinem D. N. J. C.

499. Inst. *primo*. Ex aliis Scripturæ locis luculenter eruitur, sacrificium ipsi acceptum nonnisi internum, & spirituale esse debere, Psalmo XLIX. Deus ita testatur: *Sacrificium laudis honorificabit me;* & Eccles. XXXV. 2. seq. *sacrificium salutare est attendere mandatis, & discedere ab omni iniquitate ..... Qui facit misericordiam, offert sacrificium*; & alia id genus, quæ sæpe occurrunt.

500. Resp., hæc testimonia si quid valerent, probare etiam, nulla fuisse in vet. test. sacrificia. Sed Adversarii facile videbunt, nihil aliud voluisse Deum significare, nisi præter externam sacrificiorum oblationem semper necessariam fuisse etiam internam, & spiritualem devotionem, & sacrificiis adjungendas esse alias virtutes, quarum exercitium Deus a suis cultoribus exigit.

501. Inst. *secundo*. In Eucharistiæ institutione, quæ legitur tum apud Evangelistas, tum apud S. Paulum, nihil prorsus habetur, quod indicet rationem sacrificii Deo oblati, sed tantummodo Sacramentum, quod nobis datur; & tamen nullus erat opportunior locus, quo Christi instituentis intentio declararetur.

502. Resp. *primo*, etiamsi nulla sacrificii expressa mentio in Eucharistiæ institutione haberetur, satis esse, eam aliis in locis haberi. Immo etiamsi nullibi hæc mentio expressa fieret, nobis sufficeret sanct. Patrum traditio, atque universalis Ecclesiæ praxis, quæ non aliunde oriri potest, quam ex ipsa Jesu Christi institutione, atque doctrina. Verumtamen in iis Domini nostri verbis: *Hoc facite in meam commemorationem*, scilicet hoc ipsum, quod ego feci, facite etiam vos, habemus mandatum, ut quemadmodum ille corpus suum, & sanguinem Patri obtulit pro nostra salute, ita & Apostoli, eorumque successores ejusdem oblationis commemorationem faciant, eamque non nudam, sed quæ magni illius sacrificii suo modo repetitio sit. Quamobrem in Canone Sacerdotes dicunt: *Unde & memores, Domine, nos servi tui, tam beatæ passionis Christi filii tui .... offerimus præclaræ majestati tuæ &c.* (a).

503. Inst. *tertio*. Sacræ litteræ nos docent, Christum sacrificio mortis suæ ita satisfecisse divinæ justitiæ, ut nullo amplius opus sit sacrificio. Nam S. Paulus Hebr. X. 10. seq. de Christi sacrificio agens, *Sanctificati sumus*, inquit, *per oblationem corporis Jesu Christi semel. Et omnis quidem Sacerdos præsto est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata. Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet ad dexteram Dei ..... Una enim oblatione consumavit in sempiternum sanctificatos.*

504. Resp. cum S. Thoma 3. P. quæst. 83. art. 1. ad 1., Apostolum loqui de sacrificio Christi cruento, quod oblatum fuit in ara crucis; & quod cum infiniti valoris sit, nonnisi semel offerri debebat. Hoc autem non excludit incruentum Missæ sacrificium, quod Christus instituit, & fieri præcepit in sui commemorationem. Porro incruenta illius sacrificii, quod Christus in cruce Deo Patri obtulit, repetitio facta a Sacerdotibus, totam efficaciam trahit a cruento illo sacrificio crucis: quamobrem vere Apostolus dixit. Christum *una oblatione consummasse in sempiternum sanctificatos*, seu sanctificandos. De tota hac difficultate, quam multis modis variant, atque objiciunt Calvinistæ, ac Lutherani, legendum consulo Melch. Canum Lib. XII. *De locis theol.* cap. 12., ubi de sacrificio altaris eleganter, ac copiose disserit.

505. Absit autem, ut vereamur, hoc incruento altaris sacrificio *intolerabilem contumeliam Christo irrogari*, ut furiose declamat Calvinus (Lib. IV. *Instit.* cap. 18.), quasi æterni Sacerdotii prærogativa illi abripiatur, dum alii Sacerdotes successores, & vicarii ipsi subrogantur. Hoc enim in Vet. Testam. idcirco fieri oportuisse observat, quia, ut inquit Apostolus laud. epist. cap. VII. 23., *morte prohibebantur permanere*, Christus autem manet in æternum.

506. Futilis enim hæc Calvini objectio in fumum abit, si tantummodo recordemur divini illius mandati: *Hoc facite in meam commemorationem*. Unde verius ipsi Sacramentarii magna Christum injuria afficiunt, dum hoc divinum præceptum tollunt, negantes posse sacrificium illud, quod ipse in novissima cœna Patri obtulit, Sacerdotibus Apostolorum (non Christi) successoribus in ipsius commemorationem fieri. Ubi etiam diligenter observandum est cum laud. S. Thoma, post Augustinum, Chrysostomum, aliosque Patres, Sacerdotes sanctam, & divinam hostiam in nomine, & in persona æterni Sacerdotis Christi immolare; itaque quemadmodum in primo illo sacrificio *idem fuit Sacerdos, & hostia*, ita in sacrificio altaris *quodammodo* idem est Sacerdos, &

(a) Narrat Pallavicinus, *Hist. Conc. Trident.* Lib. XVIII. cap. 8. seq., diu, multumque fuisse inter Patres disputatum, an decerni deberet, Christum in ultima cœna Corporis & Sanguinis sacrificium Patri obtulisse, ac demum nonnisi paucis contradicentibus sententiam affirmantem fuisse celerorum pene omnium consensu probatam.

& hostia. Quamobrem rectissime Patres Trid. Sess. XXII. can. 4. anathemate damnarunt, *qui dixerit, blasphemiam irrogari sanctissimo Christi sacrificio in cruce peracto per Missæ sacrificium, aut illi per hoc derogari*.

507. Multo futilior est altera Calvini accusatio, Missæ sacrificium *Christi crucem, & passionem opprimere, & obruere*, nam, inquit, aut Christi sacrificio, quod in cruce implevit, purgationis æternæ vim defuisse fatendum erit, aut uno semel sacrificio Christum in omnia sæcula defunctum esse. Hinc Apostolus laud. cap. X. epist. ad Hebr. 16. subdit, *acquisita semel peccatorum remissione, nullam amplius restare oblationem*. Hoc & postrema sua voce Christus significavit, cum dixit: *Consummatum est*. Ita pergit Calvinus contra Missæ sacrificium debacchari.

508. Sed nihil facilius est, quam inanes has Calvini, ejusque Symmistarum declamationes refellere ..... „ Si enim agnus, inquit Melchior Ca„ nus, *qui tollit peccata mundi*, sine adjutrice, „ & socia causa ipse per se expiavit nostra deli„ cta, baptisma tollatur, pœnitentia absit, sacer„ dotia sileant, ministeria facessant, atque adeo „ omne salutis nostræ & Sacramentum removea„ tur, & instrumentum. Præceptum illud vanum sit: *Baptizate in nomine &c.*; gratia il„ la vana: *Quorum remiseritis peccata, remit„ tuntur eis*: inanis sermo ille: *Pœnitentiam a„ gite &c.*; sit denique ille falsus: *Salvos nos „ fecit per lavacrum regenerationis*. Quin etiam „ si ita libet, quia oravit pro nobis Christus, non „ oremus; quia jejunavit, non jejunemus; quia „ lacrymatus est, non ploremus ....sicut ergo „ compatimur, ut passionis ejus participes simus; „ ita etiam offerimus; ut oblationis ipsius par„ tem capiamus." Ut huic retorsioni respondeant adversarii; ad illam Catholicorum doctrinam confugere debebunt, ut nobiscum dicant, Christi passionem, & mortem, utpote valoris infiniti, esse medium sufficientissimum ad omnia peccata delenda, & ad omnia gratiarum dona obtinenda, sed requiri ex parte nostra ejusdem medii usum. *Christus*, inquit S. Thomas 3. P. quæst. 49. art. 1. ad 3., *sua passione nos a peccatis liberavit causaliter, idest instituens causam nostræ liberationis, ex qua possent quæcumque peccata quandocumque remitti, vel præterita, vel præsentia, vel futura; sicut si medicus faciat medicinam, ex qua possint quicumque morbi sanari etiam in futurum*; & in resp. ad 4. *Quia passio Christi*, inquit, *præcessit, ut causa quædam universalis remissionis peccatorum, necesse est, quod singulis adhibeatur ad deletionem propriorum peccatorum; hoc autem fit per baptismum, & pœnitentiam, & alia Sacramenta, quæ habent virtutem ex passione Christi*.

509. Inst. *quarto*. Idem Apostolus in eadem epist. ad Hebr. IX. 22. nos docet, quod *sine sanguinis effusione non fit remissio*: non ergo admitti potest distinctio sacrificii cruenti, & incruenti. Hoc patet etiam ex definitione sacrificii a nobis tradita; hæc inter alias ejus conditio est, ut fiat rei oblatæ *immutatio*, atque ita a simplici oblatione distinguatur sacrificium. Immo quod latine dicitur *sacrificium*, a Græcis appellatur θυσία, quod vocabulum adhiberi solet ad significandam rem sacram, quæ vel per sanguinem, vel per ignem, vel alio quovis modo Deo immolatur: unde Calvinus insulse nobis objicit, *si Christus singulis Missis sacrificatur, eum singulis momentis mille in locis crudeliter interfici oportere*.

510. Resp., Apostolum ibi loqui de Vet. Test., in quo *omnia pene in sanguine* mundabantur; dicit autem pene, quia tunc etiam erant aliqua sacrificia incruenta, instituta non ad remissionem peccatorum, sed ad tollendam corporum, aut vestimentorum immunditiem: ad remissionem enim peccatorum requirebatur sanguinis effusio, ad remissionem, inquam, *legalem*, quæ erat proprius illorum sacrificiorum effectus, de remissione enim culpæ dicit cap. seq. 4., *impossibile esse, sanguine taurorum, & hircorum auferri peccata*. Ex hoc autem inferri non potest, in novo testamento sacrificium incruentum pro peccatis immolari non posse, sicuti adversarii ipsi non inferent, in baptismo non remitti peccata, quia nulla in illo fit sanguinis effusio, qualis fiebat in Circumcisione.

511. Mutatio autem illa, quæ tamquam conditio ponitur in definitione sacrificii, non est semper *realis*, sed sufficit, ut sit mystica, cujusmodi fuit in sacrificio Melchisedech. Hæc porro mystica mutatio sine dubio habetur in sacrificio altaris, quando consecratur sanguis a corpore separatus, ut Christi passio, & mors mystice significetur. Addit S. Thomas 2. 2. quæst. 85. art. 3. ad 3., mutationem mysticam fieri, quando *panis frangitur, & comeditur, & benedicitur*. Quibus omnibus non occiditur a nobis Christus, ut Calvinus ineptissime nugatur, sed potius ejus occisio commemoratur. Ceterum cuilibet compertum est, aliqua fuisse etiam in Vet. Test. sacrificia sine sanguine, ut illud panis, & vini, quod obtulit Melchisedech, & illud, quod in festo Pentecostes offerri præcipiebatur Levit. 17., & quo significatum fuisse corpus Christi observavit S. Thomas 2. 2. quæst. 102. art. 3. ad 12. (a).

512.

(a) Negant aliqui, fractionem panis pertinere ad rationem sacrificii, cum solam distributionem Eucharistiæ significet. Verumtamen præter allatam nostri S. Magistri auctoritatem, manifestum est, illam hostiæ fractionem, quæ a Sacerdote fit, non esse institutam ad distributionem, cum fracta particula non distribuatur, sed sanguini commisceatur; & sic a celebrante sumatur. Vid. Melch. Canus in resp. ad 4., & Estius ad Lib. IV. Dist. 12. §. 12., ubi bene observat, non unam, sed plures Sacerdotis actiones ad plenam hujus

512. Inst. *quinto*. Saltem ubi testamentum signatur, necessaria est effusio sanguinis, dicente Apostolo Hebr. IX. 16. *Ubi testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris*. Cum ergo Eucharistia instituta sit, tamquam *novum testamentum*, si verum est sacrificium, deberet fieri cum mutatione reali, sive morte victimæ immolatæ, quemadmodum factum est in vero sacrificio crucis; & cum hæc mors non habeatur, non potest Eucharistia vocari sacrificium.

513. Resp., id verissime dici ab Apostolo de sacrificio cruento, quo Christus condidit, & signavit novum testamentum; sed idcirco non excludi aliud sacrificium incruentum, quod Christus instituit in commemorationem illius, in quo propterea non requiritur nisi immutatio mystica, & Sacramentalis.

514. Inst. *sexto*. Eucharistia est verum novæ legis Sacramentum: ergo simul esse non potest novæ legis sacrificium; hæc enim duo sibi ipsis opponuntur. Sacramentum quippe illud est, quo a Deo aliquid recipimus; sacrificium autem, quo aliquid Deo offerimus.

515. Resp., minime repugnare, Eucharistiam sub diversa ratione esse simul Sacramentum, & sacrificium. Est Sacramentum, quando a fidelibus recipitur; & est Sacrificium, quando a Sacerdote in Missa Deo offertur, consecratur, & sumitur. *Voluit ergo Dominus*, inquit Melchior Canus, *ut quæ mensa est, ea sit nobis & altare, hoc est ut non modo cœnaremus, verum etiam sacrificaremus. Quare idem instituit, ut esset simul & Sacramentum, & sacrificium, quorum alterum dominicæ cœnæ, alterum dominicæ mortis esset symbolum*.

516. Inst. *septimo*. Si Eucharistia esset verum sacrificium, vim haberet remittendi peccata: ad hoc enim sunt instituta sacrificia; eoque magis si Sacerdos, ut nos docemus, Christi summi Sacerdotis nomine sacrificaret; Christus enim semper a Patre exauditur.

517. Resp., ad culpas expiandas instituta fuisse in novo fœdere Sacramenta baptismi, & pœnitentiæ, quæ tamen, sicuti & alia Sacramenta, a Christi passione, & morte omnem suam vim, & efficaciam trahunt. Eucharistia autem instituta fuit, ut cibus, & potus, cujus soli vivi capaces sunt; ac propterea nonnisi a justis, qui vivunt vita spirituali, sumi debet. Culpæ tamen veniales, quibus etiam justi obnoxii sunt, delentur per Eucharistiam; & de his intelliguntur illæ preces Ecclesiæ: *Sumpta Sacramenta omnia crimina nostra detergant*. Synodus porro Trid. Sess. XXII. cap. 2. definivit, etiam peccata ingentia per Eucharistiam deleri, quia *hujus oblatione placatus Dominus gratiam, & donum pœnitentiæ concedit*.

518. Ob. *secundo* contra Patrum traditionem. Quæcumque allata sunt, aut afferri possunt SS. Patrum testimonia, ut evincatur, Missam esse verum novæ legis sacrificium, facile explicantur de sacrificio minus proprie sumpto, quo sensu in sacris litteris sæpe hoc nomen occurrit. Potissimum vero potuerunt Patres sacram cœnam nuncupare *sacrificium*, quia est commemoratio magni illius sacrificii, quod Christus semel pro nobis obtulit; quomodo nominamus duos dies natalis, aut resurrectionis Christi, non quod tunc Christus nascatur, aut resurgat, sed quia tunc ipsius nativitas, aut resurrectio recolitur. Reipsa quædam sunt eorumdem Patrum loca, in quibus aperte declaratur, Eucharistiam non esse, nisi memoriam illius magni, & unici sacrificii, quod Christus in cruce pro nostra redemptione obtulit. Sic expresse S. Jo. Chrysostomus Hom. XVII. in Epist. ad Hebræos, ubi explicans ea verba cap. X. 12. *unam pro peccatis offerens hostiam &c.*, inquit: *Quid vero? Annon nos quotidie offerimus? Offerimus quidem, sed ejus mortem revocamus in memoriam, & ipsa una est, non multæ, quoniam semel fuit oblatus*. Eademque fere habet S. Augustinus Epist. XCVIII. ad Bonifacium, & in Psal. XXI., qui uterque locus citatur a Gratiano *De Consecr.* Dist. 2.

519. Resp., quædam esse veterum Patrum testimonia, quæ nulla vi trahi possunt ad sensum metaphoricum, quem Novatores ad obscurandam hanc veritatem excogitarunt, ut ea, quibus hoc sacrificium Missæ præfiguratum dixerunt in sacrificio Melchisedech, aut prænunciatum verbis Malachiæ supra num. 443., & quod magis rem conficit, illa veterum Patrum testimonia in sensu vero, & proprio ab omnibus Ecclesiæ Pastoribus semper accepta fuerunt, & in sensu vero, & proprio fidelibus explicata, atque a cunctis intellecta, & credita, usque ad illam infelicem ætatem, qua Ecclesiæ pseudo-reformatores omnia renovare, seu potius evertere præsumpserunt (a).

520. Cum vero asserunt Patres, sacrosanctum Mis-

incruenti sacrificii confectionem concurrere. Non tamen omnes ita ad essentiam sacrificii pertinent, ut earum omissio eamdem tollat, sicut de fractione hostiæ aperte docet Angelicus, 3. P. qu. 83. art. 6. ad 6.

(a) Lutherus videns, jam perspicua Patrum testimonia nulla posse explicatione eludi, gordium hunc nodum audacter secavit, eadem omnino rejiciens, tamquam testimonia hominum, qui erraverint, & peccaverint: ita in lib. *De abroganda Missa privata* inquiens: *Solent jactare Patres Patres, decreta decreta, Ecclesia Ecclesia, quoties nos e verbis Dei in verba hominum trahere conantur ..... Nos quoque hic dicimus, & multo serius clamamus: Evangelium Evangelium, Christus Christus*. Quasi vero sanctissimi illi Patres, & Doctores, & cum iis tota per 15. sæcula Ecclesia, a Christo, ejusque Evangelio turpiter & sacrilege apostataverint, & soli Luthero, aliisque novatoribus Christus veritatis cognitionem reservaverit. Vah intolerabilem & superbissimam præsumptionem! Quæ tamen apud imperitum vulgus, Deo sic permittente, loco solidarum rationum plurimum valuit ad avitam religionem convellendam.

Missæ sacrificium non esse nisi memoriam sacrificii illius cruenti, quod Christus in cruce obtulit, nihil aliud significant, quam hoc Missæ sacrificium, quanquam verum, & proprium, esse tamen incruentum, ac propterea solum commemorationem sacrificii cruenti; quale etiam fuit incruentum illud sacrificium, quod Christus in cœna obtulit Patri, & ab Apostolis, eorumque successoribus Sacerdotibus offerendum præcepit.

521. Atque hoc ipsum disertissime docet Chrysostomus in Homilia objecta, ubi ita prosequitur, explicatius suam doctrinam exponens: *Ut ergo* (Christus) *multis in locis oblatus unum est corpus, & non multa corpora, ita etiam unum est sacrificium. Pontifex noster ille est, qui illam obtulit hostiam, quæ nos mundat: illam nunc quoque offerimus, quæ tunc fuit oblata, quæ non potest consumi ... Non aliam hostiam, sicut Pontifex* (antiquæ legis) *sed eamdem semper facimus, vel potius sacrificii facimus commemorationem.* En quomodo S. Pater aperte docet, Missæ sacrificium esse verum, & proprium, simul tamen recordationem illius magni sacrificii in cruce oblati, quod semper perdurat sua vi, & efficacia, quæ vis etiam in sacrificia nostra derivatur. Non minus aperte id tradit S. Augustinus pluribus in locis, ut in Lib. X. *De Civ. Dei* cap. 20. de Christo inquiens: *Per hoc & Sacerdos est, ipse offerens, & ipse oblatio. Cujus rei Sacramentum quotidianum esse voluit Ecclesiæ sacrificium.* Item Lib. XVII. cap. 17. Sacerdotium, & sacrificium secundum ordinem Aaron cessasse dicit, *& ubique offerri sub Sacerdote Christo, quod protulit Melchisedech.*

522. Ob. *ultimo*. Si Christus hoc Eucharistiæ sacrificium instituisset, proculdubio etiam ejus celebrandi formam præscripsisset, quomodo Deus in sacrificiis Vet. Test. præscripsit: certum est autem hujusmodi Missam celebrandi formam a Christo Domino præscriptam minime fuisse; omnes enim quotquot extant liturgiæ, homines habent auctores, & quidem Apostolis posteriores; quæ enim Apostolorum nomina præferunt, a sanioribus Criticis ut apocryphæ rejiciuntur.

523. Resp., prout alias a nobis observatum est Dissert. I. n. 289., non omnia, quæ Christus fecit, dixit, & præcepit in Sacramentorum institutione, a sacris scriptoribus fuisse litteris mandata, sed multa majorum traditione ad nos usque pervenisse. Porro inter ea multa, quæ S. Basilius Lib. *De Spiritu sancto* cap. 27. *a tacita, secretaque traditione* repetit, hoc etiam de sacris liturgiis respondit, inquiens: *Ad eumdem profecto modum & qui initio certos Ecclesiæ ritus præscripserunt Apostoli, & Patres, in occulto, silentioque mysteriis suam servavere dignitatem.* Diximus etiam alibi, & repetendum est sæpius, fuisse Ecclesiæ relictam potestatem, *ut in Sacramentorum dispensatione, salva illorum substantia, ea statueret, vel mutaret, quæ suscipientium utilitati, seu ipsorum Sacramentorum venerationi, pro rerum, temporum, & locorum varietate, magis expedire judicaret;* ut Synodus Trid. declaravit Sess. XX. cap. 2. Jam vero ambigendum non est, ea omnia, quæ ad hujus Sacramenti, ac sacrificii substantiam pertinent, fuisse a Christo Domino determinata, sive in ipsa institutione, sive post resurrectionem, quando per 40. dies discipulis apparens, loquebatur de regno Dei, seu de spirituali Ecclesiæ regimine. Hac potestate utens *pia mater Ecclesia ritus quosdam ... instituit*, ut eadem Sacrosancta Synodus declaravit Sess. XXIII. cap. 5., atque ita factum est, ut diversæ liturgiæ prodierint, in quibus tamen summa concordia invenitur, quantum ad partes essentiales, & tota diversitas est in orationibus, cæremoniis, aliisque ritibus. De quibus ritibus, & cæremoniis dignus est, qui legatur noster Angelicus Præceptor 3. P. quæst. 83. art. 4., præter alios multos, qui hanc spartam adornarunt.

PROPOSITIO II.

Sacrificium Eucharisticum est propitiatorium pro vivis, & defunctis.

524. Id definivit Concilium Trid. Sess. XXII. cap. 2. his verbis: *Et quoniam in divino hoc sacrificio, quod in Missa peragitur, idem ille Christus continetur, & incruente immolatur, qui in ara crucis semel seipsum cruente obtulit*, docet *S. Synodus, sacrificium istud vere propitiatorium esse ..... Quare non solum pro fidelium vivorum peccatis, pœnis, satisfactionibus, & aliis necessitatibus, sed pro defunctis in Christo nondum ad plenum purgatis, rite, juxta Apostolorum traditionem, offertur.* Et can. 3. *Si quis dixerit, Missæ sacrificium tantum esse laudis, & gratiarum actionis, aut nudam commemorationem sacrificii in cruce peracti, non autem propitiatorium; vel soli prodesse sumenti, neque pro vivis, & defunctis, pro peccatis, pœnis, satisfactionibus, & aliis necessitatibus offerri debere, anathema sit* (a).

525.

(a) Hæc definitio facta est ad condemnandum errorem Novatorum, qui nomen sacrificii aliquando Missæ, seu potius sacræ cœnæ concedunt, quamquam in sensu minus proprio, sed postea acerrime pugnant contra illud nomen *Sacrificii propitiatorii*; quod Ecclesia Missæ convenire semper docuit, volentes, Eucharistiam esse purum Sacramentum, quod dumtaxat sumentibus prodest, non autem sacrificium, quod possit pro aliis Deo offerri. Quod si appellari debeat *sacrificium*, volunt, ut solum dicatur sacrificium εὐχαριστικὸν, & λατρευτικὸν non autem *propitiatorium*, & *impetratorium*. Ita Lutherus in pestilentissimo Libro *De Capti. Babyl.*, Calvinus IV. *Inst.* cap. 18., Kemnitius in II. P. *Examinis Conc. Tridenti*, & alii passim.

525. Et quidem hoc esse omnibus sacrificiis proprium, ut sint propitiatoria, tradit Apostolus ad Hebr. V. 1. dicens: *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona, & sacrificia pro peccatis:* unde postea infert, Christum seipsum obtulisse pro nostra redemptione, quia Sacerdos erat.

526. Præterea ad hanc peccatorum remissionem se altaris sacrificium instituisse ipse Christus Dominus ostendit, quando Apostolis dixit: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur* Lucæ XXII. 19., & apud Paulum 1. Corinth. XI. 24., *quod pro vobis frangitur*, græce κλώμενον; licet in nostro vulgato habeatur, *quod pro vobis tradetur*. De calice similiter Christus dixit apud Lucam: *Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur*, græce ἐκχυνόμενον *est effusus;* quod tempus præteritum significat sacrificium sui sanguinis in ipsa cœna Patri oblatum in remissionem peccatorum. Ubi notandum est quoque, non dixisse Christum de corpore, quod *vobis datur*, sed quod *pro vobis* datur, & similiter de sanguine, ut intelligeremus, hæc fuisse Deo oblata in sacrificium *pro nobis*. Cum autem nostrum Missæ sacrificium nihil sit aliud, quam illius sacrificii repetitio, eadem hostia, atque idem æternus Sacerdos, cujus nostri Sacerdotes non sunt successores, sed ministri in ejus nomine offerentes, manifeste sequitur, Missæ sacrificium esse vere propitiatorium. Quam rationem allegat mox citata Synodus Trid. inquiens: *Una enim, eademque est hostia, idem nunc offerens Sacerdotum ministerio* &c. Vid. Catechismus Rom. P. II. cap. 4. n. 76. seq.

527. Præterea hæc veritas ex perpetua Ecclesiæ consuetudine invicte probatur. Nam *primo* omnes liturgiæ, quotquot extant, oblationem continent pro remissione peccatorum. Illa Jacobi, quæ antiquissima est, & probabiliter genuinus illius Apostoli fœtus, ut multi opinantur, hæc habet: *Offerimus tibi incruentum sacrificium pro peccatis nostris, & ignorantiis populi*. Longum esset alias in medium proferre. Omittere tamen non possumus duas liturgias Basilii, & Chrysotomi; in quarum prima hæc leguntur: *Dignos effice nos, qui puro corde ... offeramus sacrificium hoc reverendum ad abolenda delicta nostra* &c. In altera vero *Idoneos redde ad inferenda tibi dona, & sacrificia pro peccatis nostris, & populi ignorantiis*.

528. *Secundo*. Patres in eamdem sententiam conspirant, ut Origenes, qui Hom. XIII. in Levit. de Jesu Cristi commemoratione loquens, quam facere jubemur in sacrificio Eucharistiæ, *Ista est*, inquit, *commemoratio sola, quæ propitium facit Deum hominibus*. S. Cyrillus Catech. V. Mystagogica postquam Eucharistiam vocavit *hostiam propitiationis*, subdit: *Christum pro nostris peccatis mactatum offerimus, ut & nobis, & illis eum, qui benignissimus est, propitium reddamus*. Damascenus autem Lib. IV. *De fide orthod.* cap. 13., postquam monuisset, hoc *esse purum, & incruentum sacrificium, quod ab ortu solis usque ad occasum sibi oblatum iri, Dominus per Prophetam* (Malachiam) *dixit*, subdit, nos per ipsum *morbis, omnifariisque immissis calamitatibus expurgari*.

529. Nec minus diserte Patres latini prædicant virtutem sacrificii Eucharistici ad remittenda nostra peccata. Nam S. Ambrosius Lib. I. *De officiis* cap. 48. *Offert*, inquit, *Christus seipsum quasi Sacerdos* (in Eucharistia), *ut peccata nostra dimittat*. S. Hieronymus in cap. I. Epist. ad Titum: *Si laicis*, inquit, *imperatur, ut propter orationem abstineant se ab uxorum coitu, quid de Episcopo sentiendum est, qui quotidie pro suis, populique peccatis illibatas Deo oblaturus est victimas?* Ac denique S. Augustinus Quæst. LVII. in Levit. *In multis*, inquit, *sacrificiis, quæ pro peccatis offerebantur, unum hoc nostrum sacrificium significatur, in quo vera fit remissio peccatorum*.

530. Jam vero hoc sacrificium non solum esse *propitiatorium* pro peccatis, sed etiam *impetratorium* aliarum gratiarum, iisdem momentis evincitur, scilicet auctoritate liturgiarum, in quibus sacrificium offerri dicitur, non solum pro culparum remissione, sed etiam *pro spe salutis, & incolumitatis nostræ*, pro pace, pro copia fructuum, & pro aliis temporalibus bonis. Audiatur Tertullianus, qui in *Apologetico* cap. 30. loquens de Christianis offerentibus *optimam, & majorem hostiam*, nempe Eucharisticam, *Nos*, inquiebat, *pro salute Imperatorum Deum invocamus æternum, Deum verum, & Deum vivum ...... vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum, & quæcumque hominis, & Cæsaris vota sunt*. Et S. Cyrillus Jerosolym. Catech. V. Mystagogica: *Postquam confectum est*, inquit, *illud spirituale sacrificium, & ille cultus incruentus, super ipsa propitiationis hostia, obsecramus Deum pro communi Ecclesiarum pace, pro tranquillitate mundi, pro regibus, pro militibus, pro sociis, pro ægrotis, & afflictis, & in summa pro omnibus, qui egent auxilio* (a).

531.

(a) Inter multa miracula, quæ Sanct. Augustinus Lib. XXII. *De Civ. Dei* cap. 8. in confirmationem Christianæ religionis sua ætate facta recenset, hoc etiam narrat de viro Tribunitio Hesperio, *qui cum domum suam spirituum malignorum vim noxiam perpeti comperisset*, rogavit Presbyteros, *ut aliquis eorum illo pergeret, cujus orationibus cederent. Perrexit unus, obtulit ibi sacrificium corporis Christi, orans quantum potuit, ut cessaret illa vexatio. Deo protinus miserante cessavit.* Non pauca hujusmodi miracula catholicæ Eccle-

531. Denique cum sæpe laud. Synodo Trid. confitendum est, hoc sacrificium, *non solum pro fidelium vivorum peccatis, pœnis, satisfactionibus, & aliis necessitatibus, sed pro defunctis in Christo nondum ad plenum purgatis, rite, juxta Apostolorum traditionem, offerri*; ad quod demonstrandum ea sufficient, quæ de antiquissimo, & perpetuo Ecclesiæ usu offerendi pro animabus in Purgatorio detentis sacrificia demonstravimus, Tomo VII. Dissert. IV. art. 2. prop. 3.

532. Objiciebat Lutherus olim, quod sicut baptismus unius non prodest alteri, ita Missa unius non potest aliis prodesse.

533. Ast hæc objectio ex falsa ipsius opinione oriebatur, quod Missa non sit sacrificium, sed purum Sacramentum. S. Thomas 3. P. qu. 79. art. 7. „ Hoc Sacramentum, inquit, sumentibus quidem prodest, & per modum Sacramenti, & per „ modum sacrificii, quia pro omnibus sumentibus offertur; dicitur enim in canone Missæ: „ *Quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum Filii tui corpus, & sanguinem sumpserimus, omni benedictione cœlesti, & gratia repleamur*. Sed aliis, qui non sumunt, prodest per modum sacrificii, inquantum pro salute eorum offertur; unde & in canone Missæ „ dicitur: *Memento Domine famulorum, famularumque tuarum, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt &c.* Et utrumque modum proficiendi Dominus expressit, dicens Matt. XXVI. „ *Qui pro vobis*, scilicet sumentibus, *& pro multis*, scilicet aliis, *effundetur in remissionem peccatorum*".

Quæres primo, *quid de Missis privatis, ac de solitariis dicendum sit?*

534. Resp., Missas *privatas* vocari, vel *a loco*, quia non publice in Ecclesia, sed in privatis oratoriis, vel sacellis; vel *a tempore*, quia non diebus festis, sed ferialibus; vel *ab assistentibus*, quia nonnisi coram paucis, aut fortasse nonnisi coram uno assistente celebrantur; vel demum quia nullus ex adstantibus in iis Sacramentaliter communicat. De his Missis ita statuit Synodus Trid. Sess. XXII. cap. 6.: *Optaret quidem sacros. Synodus, ut in singulis Missis fideles adstantes non solum spirituali affectu, sed Sacramentali etiam Eucharistiæ perceptione communicarent, quo ad eos sanctissimi hujus sacrificii fructus uberior proveniret. Nec tamen, si id non semper fiat, propterea Missas illas, in quibus solus Sacerdos Sacramentaliter communicat, ut privatas, & illicitas damnat, sed probat, atque adeo commendat. Siquidem illæ quoque Missæ vere communes censeri debent; partim quod in eis populus spiritualiter communicet; partim vero, quod a publico Ecclesiæ ministro non pro se tantum, sed pro omnibus fidelibus, qui ad corpus Christi pertinent, celebrentur.*

535. Antiquum hunc morem esse celebrandi Missas privatas, colligitur ex miraculo mox relato a S. Augustino ad n. 530., nempe Missæ celebratæ in domo Hesperii ad reprimendam dæmonum vexationem, & ex pluribus aliis vetustissimis Ecclesiæ monumentis; inter quæ illud est memorandum, quod narrat Nicephorus Lib. VIII. *Hist.* cap. 31., S. Luciani, qui cum in carcere jaceret onustus catenis, nec stare, aut erigere se posset, supra pectus suum loco altaris sacrificavit. Et certe falluntur, qui cum Melanchthone in *Apol. Confess. August.* confidenter asserunt, ante S. Gregorium magnum Missas privatas non inveniri. Innumera harum Missarum exempla summatim collegit doctissimus Card. Jo. Bona Lib. I. *Rerum liturgic.* cap. 13.; ubi etiam respondet objectioni ductæ ex celebri illa Seraphici S. Francisci epistola, qua suos Religiosos monebat, & hortabatur, ut una tantum Missa in die contenti essent, etiamsi plures fuerint Sacerdotes.

536. Idem eminentissimus Scriptor cap. præc. observavit discrimen inter Missas *privatas*, & *solitarias*; quod scilicet Missæ *solitariæ* proprie illæ dicantur, quæ a solo Sacerdote, nemine præsente, & respondente, fiebant *olim* in Monasteriis; quod eis concessum fuisse *ex indulgentia*, scribit Odo Cameracensis in *Expositione Canonis*, ad illa verba: *Et omnium circumstantium &c.*, in quibus dicendis convertebant se ad Ecclesiam, dicentes, *se Ecclesiam in Ecclesia salutare*. Hoc autem privilegium postea sublatum fuit, & rejectæ ubique Missæ *solitariæ*. Immo apud Gratianum *De Consecr.* Dist. I. c. 61. hoc quoque statutum legitur, *ut nullus Presbyterorum Missarum solemnia celebrare præsumat, nisi duobus præsentibus, sibique respondentibus ipse tertius habeatur*. Sed viget contrarius usus, cum uno ministrante Missa celebretur (a).

Quæres secundo, *an Sacerdotes celebrantes adstringantur omnino fidelibus petentibus sacram communionem intra Missæ sacrificium porrigere?*

537. Resp. Controversia hæc ante non multos annos in nostra Italia excitata fuit, atque ad supre-

siæ dogma confirmant, sacrificium altaris esse propitiatorium, & impetratorium.

(a) Præcipua ratio exigendi in celebratione Missæ plures respondentes desumebatur ex eo quod in plurali numero dicatur *Dominus vobiscum, Oremus &c.* Sed hanc rationem refutavit Petrus Damiani in libro, cui titulum præfixit: *Dominus vobiscum*, ostendens etiam in privata recitatione officii dici solere plurali numero: *Venite adoremus, Oremus, Benedicamus Domino &c.* Ceterum de Missæ sacrificio legendus omnino est Nat. Alexander in Panoplia adv. Her. Sæc. XIII. & XIV. Dissert. XIII. De tota autem doctrina Eucharistiæ multa pia, ac devota, ac simul erudita invenientur apud P. Fulg. Cuniliati Ord. Præd. in Opere Italico *Il Predicatore Eucaristico* ec. Vol. 2. in 1. Ven. 1752.

premum Petri Cathedræ tribunal delata. Sedebat in ea sapient. Pontifex Benedictus XIV., qui anno 1742. die 13. Nov. Const. edidit *Certiores effecti*, in qua primum retulit verba Synodi Trid. Sess. XXII. cap. 6. optantis, *ut in singulis Missis fideles adstantes, non solum spirituali affectu, sed Sacramentali etiam Eucharistiæ perceptione communicarent, quo ad eos sanctissimi hujus sacrificii fructus uberior proveniret;* unde infert, nunquam voluisse Ecclesiam, aut modo vetare, quin Sacerdos celebrans satisfaciat piæ, & justæ petitioni eorum, qui Missæ adstantes ad consortium admitti postulant ejusdem sacrificii, quod & ipsi pariter offerunt.

558. *At quoniam*, subdit prudentissimus Pontifex, *in Ecclesia Christiana opus est, cuncta ordinate, & congruenter disponi, Pastores vigilantiam, & curam suam conferent, ut ex una parte fidelium pietas minime fraudetur eo accessu, eaque participatione; ex alia vero ita utrumque sortiatur, quin ulla in laudabilibus aliis institutis oriatur perturbatio, unde facile confusio etiam, & scandalum orireutur. Quare Pastores monere debent eosdem fideles, ut participes esse cupientes sacræ mensæ (quod maximopere probandum duximus) studeant tempus, locum, & circumstantias nancisci, quibus & ipsi justorum votorum suorum compotes evadant, nec instituta illa pietatis impediant. Hisque pastorum suorum monitis fideles se se dociles præbentes cavebunt, ne sibi injuriam factam querantur, si quandoque pro tempore, loco & personis Episcopus minimum opportunum censuerit, a Sacerdote celebrante Eucharistiam distribui iis qui adstant; quibus scilicet eo ipso tempore facilis, & obvia suppetit ratio ad eamdem mensam accedendi, pluribus aliis in locis cuivis instructam ... Sin autem iidem fideles ita moniti importune insisterent pro recipienda Eucharistia in iis temporis, loci, & personarum circumstantiis, quas excipiendas censuisset Episcopus, Ritualis Romani auctoritate etiam fretus, hæc illorum petitio, utpote nec justa, nec rationabilis, contumacem, ac refractarium animum demonstraret, cupidumque perturbationis, ac proinde minime compositum Eucharistiæ, qua par est, pietate percipiendæ.*

Quæres tertio, *an sacra fidelium communio fieri possit extra Missæ sacrificium ex particulis præconsecratis?*

539. Resp. *affirmative*, si rationabilis adsit causa; *secus*, si non adsit: ita enim statuit Rituale Romanum: *Communio populi statim post communionem Sacerdotis celebrantis fieri debet, nisi quandoque ex rationabili causa post Missam sit facienda: cum orationes, quæ post communionem in Missa dicuntur, non solum ad Sacerdotem, sed etiam ad alios communicantes spectent:* unde non desunt Theologi, qui eos culpæ reos omnino pronunciant, qui nulla habita ratione Ritualis Romani, *sine gravi causa* communionem extra Missæ sacrificium adstantibus ministrant. Sed aliqui pervicaciter contenderunt plane divino præcepto id prohiberi, excepto casu communionis infirmorum, qui Missæ adstare nequeunt (a).

Quæres quarto, *qua lingua sit utendum in celebratione Missæ* (b)?

540. Resp., Synodus Trid. Sess. XXII. can. 9. anathema perculit, qui dixerit, *lingua tantum vulgari Missam celebrari debere;* & cap. 8. ita decrevit: *Etsi Missa magnam contineat populi fidelis eruditionem, non tamen expedire visum est Patribus, ut vulgari passim lingua celebraretur. Quamobrem retento ubique cujusque Ecclesiæ an-*

(a) Harum duarum controversiarum, quæ quamvis diversæ sint, disputantium tamen æstu simul mixtæ fuerunt, nitidam, atque accuratam historiam nuper nobis dedit cl. D. Ben. Volpi in Opusc., cui titulus *Storia della celebre controv. di Crema sopra il pubblico divin diritto alla comunione Eucar. nella Messa*, Venezia 1790. in 8., ubi rem ab ovo repetens ea exponit, quæ cum Jos. Guerrero sub pontificatu Lud. Calini (qui postea ad eminentissim. Purpuratorum Collegium evectus fuit), deinde sub ejus successore Ant. Lombardi contigerunt; quænam fuerit tantæ controversiæ prima, & exigua origo; quosnam præcipuos invenerit Guerrerus sui erroris patronos; quænam ob hac causa fuerint scripta *amœbæa;* ac deinde quomodo de uno errore ad alium transitum fuerit, scilicet non licere extra Missam communionem ex particulis præconsecratis, nisi in casu summæ necessitatis, qualis est communionis per modum viatici, distribuere; quo in errore defendendo diu pertinax fuit P. Mich. Naonaronii Dominicanus, qui tamen postea divina aspirante gratia solemnem edidit retractationem, & publica, minimeque dubia exhibuit veræ pœnitentiæ, & pietatis signa; ex quo tempore causa omnino finita videtur, non obstantibus quibusdam Scipionis Episcopi olim Pistoriensis inanibus conatibus.

(b) Eminentiss. Card. Jo. Bona Lib. I. *Rerum liturg.* cap. 5. rejecta opinione Jo. Eckii, quod Missa nonnisi hebraice usque ad tempora Adriani Imper. peracta fuerit, censet, Apostolos, eorumque successores tribus dialectis fuisse usos, nempe Latina in toto Occidente, Græca in Oriente, Jerosolymis vero Chaldaica. Huic doctissimo rerum liturgicarum scriptori contradixit alter in antiquis Ecclesiæ ritibus versatissimus, nempe Edm. Martene Lib. 1. *De ant. Eccl. ritibus* cap. 3. art. 2. contendens, aliquot argumentis, sive exemplis, demonstrari posse, alias etiam linguas in sacris liturgiis adhibitas fuisse. Venerabilis autem Purpurati vindicias contra Martenium egit Rob. Sala ejusdem Ordinis Cisterciensis in adnotationibus ad hoc ipsum cap. V. Ceterum negari non potest, variam fuisse Ecclesiæ pro diversitate circumstantiarum hac in parte disciplinam. Joannes VIII. Sclavis recenter conversis indulsit, ut divina officia, & sacram liturgiam lingua Sclavonica peragerent, in Epistola 247. ad Sfentopulcrum Comitem Moraviæ; Gregorius vero VII. id negavit Uratislao Bohemiæ Duci; & alter Gregorius, nempe XIII. in Bulla XCI. pro erectione Collegii Maronitarum in Urbe ipsis concessit, Missas, & cetera officia ecclesiastica idiomate Chaldaico, vel Arabico celebrare.

antiquo, *& a S. R. Ecclesia*, *omnium Ecclesiarum matre*, *& magistra*, *probato ritu*, *ne oves Christi esuriant*, *neve parvuli panem petant*, *& non sit*, *qui frangat eis*, *mandat S. Synodus Pastoribus*, *& singulis curam animarum gerentibus*, *ut frequenter inter Missarum celebrationem*, *vel per se*, *vel per alios*, *ex iis*, *quæ in Missa leguntur*, *aliquid exponant; atque inter cetera sanctissimi hujus sacrificii mysterium aliquod declarent*, *diebus præsertim dominicis*, *& festis*. Quo decreto, obviam itum est injustæ Henrici VIII. Anglorum Regis, ac quorundam aliorum Novatorum petitioni de celebranda Missa idiomate vulgari, ut populus assistens posset verba liturgiæ intelligere. Quesnellus renovavit Novatorum querelas in propos. 89. *Eripere simplici populo hoc solatium jungendi vocem suam voci totius Ecclesiæ, est usus contrarius praxi Apostolicæ, & intentioni Dei*. Plura contra hanc proscriptam sententiam in Gallia prodierunt opuscula, quæ simul collecta Clerus Gallicanus edi curavit Parisiis 1661.

541. Frustra autem opponitur Concilium IV. Later. ita cap. 9. præcipiens: *Quoniam in plerisque partibus intra eamdem civitatem*, *atque diœcesim permixti sunt populi diversarum linguarum*, *habentes sub una fide varios ritus*, *& mores*, *districte præcipimus*, *ut Pontifices ejusmodi civitatum*, *sive diœcesium*, *provideant viros idoneos*, *qui secundum diversitatem rituum*, *& linguarum divina officia illis celebrent &c.*

542. Frustra, inquam. Neque enim mens fuit sacrosancti illius Concilii, ut ubique vulgari idiomate res sacræ fierent, quemadmodum nostri Novatores contendunt; sed cum eo tempore multæ Orientales provinciæ, immo ipsius Orientalis Imperii sedes in potestatem Latinorum venissent, noluit sacrum Concilium illos populos adigere, ut relicta propria lingua, ac liturgia, se Latinis moribus, ac ritibus accommodarent; propterea jussit Pontificibus latinis, ut spirituali eorum populorum servitio idoneos Sacerdotes præficerent. De Latino autem idiomate in tota Ecclesia occidentali abolendo, ut hæretici vellent, illi Sancti Patres ne cogitarunt quidem: quapropter latinæ linguæ usus in Hispania, Gallia, Germania, Pannonia, aliisque amplissimis regnis, & provinciis semper retentus est, usque ad illud lacrymabile tempus, quo pseudoreformatores non solum hanc salutarem disciplinam, verum etiam ipsa firmissima religionis dogmata evertere impie moliti sunt.

543. Placet autem hic aliqua exscribere, quæ laudatus (in not.) Card. pro defensione Trid. decreti summa eruditione attulit, ut probaret, non expedire, sacra mysteria linguis vernaculis celebrare, quia oporteret easdem linguas frequenter mutare. *Fert hoc*, inquit, *rerum humanarum vicissitudo*, *ut linguæ vulgares mutationibus subjectæ sint; vel quia corrumpuntur alterius nationis commercio*, *vel quia provinciæ in extraneorum Principum dominium transeunt*, *qui proprias legas*, *& mores*, *& linguam in eas introducunt*. *Vetus Gallorum lingua*, *qua uti solebant*, *priusquam regnum illud in provinciam a Romanis redigeretur*, *penitus obolita est*. *Sic etiam Hispani proprium amiserunt sermonem*, *cum potestati Romanorum subdui fuerunt*. *Veteres Francos*, *qui regnum in Galliis constituerunt*, *Germanica lingua locutos Beatus Rhenanus Lib. II. Rerum Germaniæ ostendit ex antiquissimo Codice Evangeliorum*, *quem Frisingæ se vidisse ait in linguam Francorum translatum*, *quæ eadem est*, *ac Germanica*. *Regiones quoque septemtrionales a Romanis subactæ latine loqui didicerunt*, *donec ipsa latina lingua interiit*, *& ex ejus corruptione in Italia*, *Gallia*, *& Hispania vulgares hodiernæ exortæ sunt*. *Eodem fato Græca*, *& Chaldaica extinctis*, *Turcica*, *Arabica*, *& aliæ vulgares in plerisque regnis Orientalibus successerunt*. *Ut autem Religio adversus hujusmodi mutationes inconcussa maneret*, *semper*, *& ubique orthodoxa Ecclesia vetus idioma in divinis officiis retinuit*, *id exigente sacrarum rerum dignitate*, *& majestate*, *ut nihil in iis immutetur*, *nihilque extraneum*, *aut impurum in eas irrepat*, & cetera, quæ doctissimis notis illustravit supra laud. Robertus Sala. Vid. etiam, quæ nos diximus in super. Vol. Dissert. I. num. 331.

CAPUT POSTR.

De Eucharistiæ conficiendæ, & dispensandæ Ministro.

544. Multa erudite, & solide tractat de ministro Eucharistiæ noster Angelicus 3. P. qu. 82., ex quibus nos ea seligemus, quæ scitu magis necessaria videntur. Distinguere autem oportet ministrum conficientem Eucharistiam ab eo, qui jam confectam aliis dispensat. De primo sit

PROPOSITIO I.

Minister conficiens Eucharistiam est solus Sacerdos (a).

545. Prob. *primo* ex sacris litteris. Quando Christus ministros conficiendæ Eucharistiæ instituit, dicens: *Hoc facite in meam commemorationem*, cor-

(a) Teste S. Irenæo Lib. I. cap. 9. Gnostici vel ipsis mulieribus potestatem conficiendæ Eucharistiæ concedebant, idemque de Pepusianis, & Collyridianis refert S. Epiphanius. Waldenses potestatem hanc adimebant Sacerdotibus improbis, eamdem tribuentes laicis, dummodo probis. Horum errorem postea adoptarunt recentiores hæretici, potissimum Lutherani; quamvis nolint, laicos passim, ac sine necessitate hoc ministre-

solos Apostolos allocutus est: ergo iis solis, eorumque successoribus, quales certe non sunt laici, aut Clerici nondum sacerdotii Ordine insigniti, potestatem contulit consecrandi Eucharistiam.

546. Prob. *secundo* ex Conciliis. Magna Synodus Nicæna can. 18. abusum alicubi gliscentem, quod Diaconi vel ipsis Presbyteris Eucharistiam ministrare auderent, his verbis sustulit: *Nec canon, nec consuetudo tradidit, ut qui offerendi potestatem non habent, iis, qui offerunt, dent Corpus Christi*. Concilium Lateran. IV. sub Innocentio III. celebr. clarius, & data opera hanc veritatem definivit, ita statuens: *Hoc itaque Sacramentum nemo potest conficere, nisi Sacerdos, qui rite fuerit ordinatus secundum claves Ecclesiæ*. Concilium Florentinum in decreto *Sacerdos*, inquit, *in persona Christi loquens hoc conficit Sacramentum*. Quæ præcedentium Synodorum decreta confirmavit Synodus Trident. Sess. XXII. cap. 2., quo definitum fuit, Christum Dominum iis verbis: *Hoc facite in meam commemorationem, instituisse Apostolos Sacerdotes, atque ordinasse, ut ipsi, aliique Sacerdotes offerrent corpus, & sanguinem suum*. Et Sess. XIII. cap. 8. ita de Eucharistia dixerat: *In Sacramentali sumptione semper in Ecclesia Dei mos fuit, ut laici a Sacerdotibus communionem acciperent: Sacerdotes autem celebrantes seipsos communicarent: qui mos, tamquam ex traditione Apostolica descendens, jure ac merito retineri debet*.

547. S. Thomas 3. P. q. 82. art. 1. hac theologica ratione utitur: *Hoc Sacramentum est tantæ dignitatis, quod non conficitur, nisi in persona Christi. Quicumque autem aliquid agit in persona alterius, oportet hoc fieri per potestatem ab illo concessam. Sicuti autem baptizato conceditur a Christo potestas sumendi hoc Sacramentum, ita Sacerdoti, cum ordinatur, confertur potestas hoc Sacramentum consecrandi in persona Christi. Per hoc enim ponitur in gradu eorum, quibus dictum est a Domino Lucæ XII. 19.* Hoc facite in meam commemorationem.

PROPOSITIO II.

Ad solum Sacerdotem proprie pertinet Sacramenti Eucharistiæ dispensatio.

548. Id probat Angelicus art. 3. triplici ex capite: *primo*, quia Sacerdos, ut mox dictum est, *consecrat in persona Christi; ipse autem Christus, sicut consecravit corpus suum in cœna, ita & aliis sumendum dedit; unde sicut ad Sacerdotem pertinet consecratio corporis Christi, ita ad eum pertinet dispensatio*. *Secundo, quia Sacerdos constituitur medius inter Deum, & populum: unde sicut ad eum pertinet dona populi Deo offerre, ita ad eum pertinet dona sanctificata divinitus populo tradere*. *Tertio, quia in reverentiam hujus Sacramenti, a nulla re contingitur, nisi consecrata: unde & corporale, & calix consecrantur, & similiter manus Sacerdotis, ad tangendum hoc Sacramentum: unde nulli alii tangere licet, nisi in necessitate, puta si caderet in terram, vel in aliquo alio necessitatis casu*. Cohærenter ad hanc suam doctrinam idem Angelicus in devoto illo hymno, quem adoptavit Ecclesia, ita de Christo canebat:

> *Sic sacrificium istud instituit,*
> *Cujus officium committi voluit*
> *Solis Presbyteris, quibus sic congruit,*
> *Ut sumant, & dent ceteris.*

549. In resp. tamen ad 1. concedit, id quoque posse competere Diacono, *quia Diaconus, quasi propinquus Ordini sacerdotali aliquid participat de ejus officio, ut scilicet dispenset sanguinem, non autem corpus, nisi in necessitate, jubente Episcopo, vel Presbytero*. Reipsa Concilium Carthaginense IV. can. 38. *Diaconus*, inquit, *præsente Presbytero Eucharistiam Corporis Christi populo, si necessitas cogat, jussus eroget*.

550. Contra primam propositionem objici solent verba Sacræ Scripturæ, & Tertulliani, quibus videtur omnibus fidelibus dignitatem sacerdotalem esse tributam. Sed nos ea jampridem exposuimus in super. Vol. Dissert. II. cap. 1.

551. Obj. *primo*. S. Laurentius Diaconus S. Pontificem Xystum, cum ad martyrium pergeret, ita allocutus est: *Quo Sacerdos sancte, sine Diacono properas? Numquam sacrificium sine ministro offerre consueveras. Quid ergo in me displicuit, Pater? Num degenerem probasti? Experire certe, utrum idoneum ministrum elegeris, cui commisisti Dominici sanguinis consecrationem*. Ita legitur apud S. Ambrosium Lib. I. *De officiis* cap. 31., quamvis Ecclesia in ejus officio dicat: *cui commisisti Dominici sanguinis dispensationem*.

552. Resp. cum Card. Bona Lib. I. *Rerum liturg.* cap. 25. n. 4., hæc verba non de consecratione *Sacramentali*, sed de *ministeriali* esse intelligenda, ut Diaconus dicatur consecrare, quatenus sanguinem consecratum dispensat. Quod etiam significare videntur Laurentii verba, quæ sequuntur apud eumdem Ambrosium: *Cui commisisti consummandorum consortium Sacramentorum, huic consortium tui sanguinis negas?* Unde infert eminentiss. Purpuratus, nullam fuisse cau-

rum munus assumere. Hugo Grotius in Libro anonymo Amstel. edito anno 1638. *De cœnæ administratione, ubi Pastores non sunt*, docuit consecrandi Dominici Sacramenti Christianis omnibus jus esse. Eum confutavit Dion. Petavius in Diatriba *De potestate consecrandi, & sacrificandi a Deo concessa*; qui etiam hac de causa confutavit Salmasium in Lib. III. *De Eccles. Hierarchia*.

causam, cur illa vox *Consecrationem* mutaretur in hanc aliam, quæ in Breviario legitur, *Dispensationem*.

553. Inst. Grotius. Celebris est, referente Theodoreto Lib. I. *Hist. Eccl.* cap. 23., historia Frumentii, qui laicus cum esset, & apud Indos versaretur, quosdam Romanos mercatores eo adventantes hortatus est, ut *Romanorum more conventus facerent, & sacros ritus celebrarent*. Cum autem nullus inter eos esset Sacerdos, proculdubio a laicis cœnæ consecratio fieri debuit.

554. Huic Grotii argumento respondeo, non de Missæ sacrificio, nec de symbolorum consecratione hæc Theodoreti verba intelligenda esse, sed de precibus, quas Christiani simul convenientes statis horis fundere ad Deum solebant. Quod omnino indicat Ruffinus Lib. I. Hist. c. 9., a quo & Theodoretus, & Socrates hanc Frumentii historiam hauserunt, inquiens: *Hortabatur, ut propria quædam occuparent loca, ut in his Christianas preces obirent*. Ceterum quis audeat certo asserere, nullum eos mercatores secum habuisse Presbyterum, qui inter barbaras gentes ipsis posset Sacramenta ritu Ecclesiæ Romanæ ministrare?

555. Instat *secundo* Grotius contendens, etiam mulieribus necessitate urgente licuisse sacrificium Eucharisticum offerre. Nam in veteri Martyrologio ad diem pridie Kal. Jun. commemoratio fit S. Petronillæ filiæ beatissimi Apostoli Petri, quæ cum cogeretur Flacco comiti nubere, *tridui induciis impetratis cum S. Felicilla collactanea sua jejuniis, & orationibus vacans, tertio celebratis Dominicæ oblationis mysteriis, mox ut Christi Sacramentum accepit, reclinans se in lectulo emisit spiritum*. In Martyrologio Roman. omissa sunt ea verba: *celebratis Dominicæ oblationis mysteriis*, utpote Pontificiis placitis de Altaris ministro incommodis.

556. Resp. *primo*, admodum probabile esse, Acta S. Petronillæ, ex quibus ejus commemoratio in Martyrologium derivata est, esse spuria, ut Enr. Dodwellus gravibus momentis ostendit in *Dissert. De jure laicorum sacerdotali* cap. 5. Sed si ut genuina admittantur, favent nostro martyrologio, nostræque sententiæ de Eucharistiæ ministro; sta enim habent; *Tertia itaque die veniens ad eam S. Nicomedes Presbyter celebravit mysteria Christi: Virgo autem sanctissima mox ut Christi Sacramentum accepit, reclinans se in lectulo emisit spiritum*.

557. Obj. *secundo*. Ut a nobis dictum est, Sacramentum Eucharistiæ consecratur virtute verborum Christi, quæ sunt hujus Sacramenti forma: immo etiam in persona ejusdem Christi, qui est Sacerdos in æternum: ergo nihil prorsus interest, a quocumque illa verba in persona, & nomine ipsius Christi proferantur.

558. Respondet Doctor Angelicus art. 1. ad 1., „ quod virtus Sacramentalis in pluribus consistit, „ & non in uno tantum; sicut virtus baptismi consistit in ipsis verbis, & in aqua. Unde & virtus consecrativa non solum consistit in ipsis verbis, sed etiam in potestate Sacerdoti tradita in sua consecratione, & ordinatione, cum ei dicitur ab Episcopo: *Accipe potestatem offerendi in Ecclesia sacrificium tam pro vivis, quam pro mortuis* ".

Quæres, *an Sacerdos malus Eucharistiam conficere possit?*

559. Resp. *affirmative*; & est catholicæ fidei dogma, quod sine hæresi negari non potest, postquam in Synodo Constantiensi Sess. VIII. damnata est opposita doctrina Jo. Hus, & Jo. Wiclefi; & in Concilio Trident. Sess. VII. can. 12. anathema pronunciatum est ei, *qui dixerit, ministrum in peccato mortali existentem, modo omnia essentialia, quæ ad Sacramentum conficiendum, aut conferendum pertinent, servaverit, non conficere, aut conferre Sacramentum*.

560. Hoc autem antea S. Thomas hic art. 5. hac theologica ratione ostenderat: „ Sacerdos consecrat hoc Sacramentum, non virtute propria, „ sed sicut minister Christi, in cujus persona consecrat hoc Sacramentum. Non autem ex hoc ipso desinit aliquis minister esse Christi, quod est malus; habet enim Dominus bonos, & malos ministros, seu servos: unde Matth. XXIV. 45. Dominus dicit: *Quis putas est fidelis servus, & prudens?* &c. Et postea subdit: *Si autem dixerit malus iste servus in corde suo ....* Et hoc ad excellentiam Christi, pertinet, cui, sicut vero Deo, serviunt non solum bona, sed etiam mala, quæ per ipsius providentiam in ejus gloriam ordinantur ".

561. An autem minus valeat Missa mali Sacerdotis, quam boni ita explicat Angelicus art. 6.: *In Missa duo est considerare, scilicet ipsum Sacramentum, quod est principale, & orationes, quæ in Missa fiunt pro vivis, & mortuis. Quantum ergo ad Sacramentum, non minus valet Missa Sacerdotis mali, quam boni, quia utrobique idem conficitur Sacramentum. Oratio etiam, quæ fit in Missa, potest considerari dupliciter: uno modo, inquantum habet efficaciam ex devotione Sacerdotis orantis; & sic non est dubium, quod Missa melioris Sacerdotis magis est fructuosa: alio modo, inquantum oratio in Missa profertur a Sacerdote in persona totius Ecclesiæ, cujus Sacerdos est minister, quod quidem ministerium etiam in peccatoribus manet: unde etiam quantum ad hoc est fructuosa, non solum oratio Sacerdotis in Missa, sed etiam omnes ejus orationes, quas facit in ecclesiasticis officiis, in quibus gerit personam Ecclesiæ, licet orationes ejus privatæ non sint fructuosæ*.

562. Idipsum Angelicus docet art. 7. de hæreticis, schismaticis, & excommunicatis, *quia receperunt potestatem consecrandi Eucharistiam in ordinatione sacerdotii... Et quia consecratio Eucharistiæ est actus consequens Ordinis potestatem*,

tem, illi, qui sunt ab Ecclesia separati per hæresim, aut schisma, vel excommunicationem, possunt quidem consecrare Eucharistiam, quæ ab eis consecrata verum Corpus, & Sanguinem Christi continet; non tamen hoc recte faciunt &c. Hanc etiam potestatem non amitti per *degradationem*, ostendit Angelicus art. 8. Atque hæc sunt, quæ in materia tam ampla, & tam copiosa, non solum e nostris, sed etiam e Romanæ Ecclesiæ osoribus, Lutheranis, Calvinistis, Socinianis, ac schismaticis Græcis pertractata, magis necessaria, aut utiliora esse tyronibus judicavimus, quorum gratia brevitati, quoad fieri potuerat, studuimus; quanquam fortasse aliquibus ejusdem obliti videri possimus. Nunc ad reliqua Ecclesiæ Sacramenta, Deo auspice, progrediamur.

DISSERTATIO VI.

DE PŒNITENTIA

1. Pœnitentia, quam Græci μετάνοιαν, μεταμέλειαν aut ἐπιτιμίαν vocant, sub duplici respectu considerari a Theologis solet, nempe prout est virtus quædam specialis ab aliis distincta, & prout unum est ex septem novæ legis Sacramentis. Quamquam vero instituti nostri ratio postulet, ut eam tantummodo consideremus sub secundo respectu, quædam tamen breviter præmittenda sunt de ipsa pœnitentia, prout inter virtutes numeratur, *quia*, ut scite monet Catechismus Roman. P. II. cap. 5. n. 3., *hujus virtutis actiones, tanquam materiam præbent, in qua pœnitentiæ Sacramentum versatur; ac nisi prius quæ sit pœnitentiæ virtus, recte intelligatur, Sacramenti etiam vim ignorari necesse est*. Aliquibus itaque de pœnitentiæ virtute breviter delibatis, omne studium nostrum ad dogmata Ecclesiæ de hoc Sacramento contra varios Sectariorum conatus stabilienda, & vindicanda conferemus: de Scholasticorum autem dissidiis non multum solliciti erimus; ita tamen ut iis, quæ scitu necessaria sunt, Tyrones nostros non fraudemus. Sit itaque

CAPUT I.

De Pœnitentia, prout virtus est.

2. De hujus vocis etymo multa disputant eruditi, quæ nobis minime necessaria sunt: neque enim ex vocum etymologia sua dogmata derivat Ecclesia; sed potius ex sensu, quo a Patribus illæ voces usurpatæ fuerunt (*a*). Pœnitentia autem, ut virtus considerata, definiri potest cum S. Thoma 3. P. qu. 85. art. 1. ad 3. *Displicentia, seu reprobatio peccati præteriti, cum intentione removendi sequelam ipsius, scilicet offensam Dei, & reatum pœnæ*; quandoquidem ipsum factum infectum fieri non potest.

3. Tria autem apposite distinguit Catechismus Rom., quæ in hac definitione continentur; quorum *primum est, ut pœnitens peccatum aboleat, omnemque animæ culpam, & maculam abstergat: alterum, ut pro sceleribus admissis Deo satisfaciat: tertium, ut homo in Dei gratiam redeat, in cujus offensionem, & odium, propter peccati fœditatem, incurrit*. Hanc pœnitentiæ virtutem ita descriptam *universis hominibus, qui se mortali aliquo peccato inquinassent, quovis tempore ad gratiam, & justitiam assequendam necessariam fuisse*, definivit Concilium Tridentinum Sess. XIV. cap. 1. Id autem proterve ausi sunt inficiari Novatores, docentes, pœnitentiam nihil esse aliud, quam *resipiscentiam*, seu malæ vitæ mutationem, non autem ejusdem odium, ac punitionem (*b*); contra quos sit

PRO-

(*a*) Si quis tamen hoc eruditionis genere delectatur, legere poterit Joan. Morinum, doctissimum Oratorii Gallicani Presbyterum in *Comment. Hist. de administr. Sacram. pœnit.* Lib. I. cap. I., Petr. Nic. Dumortier in *Etymologia Sacra græco-latina*, & ex heterodoxis Jo. Gaspar. Swicerum in *Thesauro Ecclesiastico*, &c. Sumitur aliquando *pœnitere* in aliis significationibus, ut pro *pudere*, vel pro *tædere*. Sic Plinius Lib. V. c. 17. de Essenis eleganter dicebat: *Gens æterna, in qua nemo nascitur: tam fœcunda illis aliorum vitæ pœnitentia est*, nempe contemptus, & aspernatio. Invenimus etiam, hanc vocem *improprie*, & per ἀνθρωποπάθειαν tributam Deo Gen. VI. Sed hæc ad curiosos. Illud solum notare lubet, pœnitentiam de iis tantummodo esse, quæ a nostra voluntate dependent; ut enim Gallus Asinius, & Laertius apud Aulum Gellium Lib. XVI. cap. 1. bene observabant, neminem dicimus *pœnitere*, *quod mortalis sit, aut quod offenso forte vulneratóque corpore dolorem sentiat, quando hujusmodi rerum nec consilium sit nostrum, nec arbitrium*. Quod etiam noster Angelicus observavit 3. P. quæst. 84. art. 2. ad 4.

(*b*) Lutherus hac etiam in parte ab aliquibus culpatur, quod turpiter erraverit scribens, *ad pœnitentiam non pertinere dolorem de peccato præterito, sed tantum vitæ emendationem*. Ita eum accusat Gregorius de Valentia Tom. IV. Disp. VII. q. 2. punct. 1., ubi ipsa Lutheri verba allegat. Reclamant Lutherani asserentes, *plus millies* in scriptis Lutheri occurrere, pœnitentiam esse odium, vel dolorem de vita præterita, quasi vero eorum Patriarcha nunquam fuerit manifestæ contradictionis, aut inconstantiæ convictus. Ea certe fuit Lutheri vox in art. 7. a Leone X. proscripto: „ Verissimum esse proverbium, & omni doctrina de „ contritionibus hucusque data præstantius: *de cætero* „ *non facere; optima pœnitentia nova vita*“. Denique negari non potest, a Luthero fuisse opera pœnitentiæ satisfactoria explosa; quem errorem etiam hodierni Lutherani sequuntur.

Merito etiam culpatur Theod. Beza, quod in annot. ad cap. III. Matth. *imperitiæ* accuset, qui verbum græcum μετανοεῖτε verterunt: *pœnitentiam agite*; unde ortas putat *falsas opiniones* (ut ipse loquitur) *de satisfactione, quibus hodie agitatur Ecclesia*. Culpandi item Erasmus, Laur. Valla, aliique elegantioris litteraturæ magis, quam sanioris doctrinæ studiosi, qui μετάνοιαν nonnisi *resipiscentiam*, seu vitæ mutationem in melius, non autem præteritorum dolorem, ac punitionem significare arbitrati sunt; ac propterea loco *pœnitentiæ* vocem *resipiscentiæ* ubique in sacra Scriptura substituerunt.

PROPOSITIO

Pœnitentiæ virtus ad delenda peccata non exigit solam resipiscentiam, seu solum vitæ mutationem, sed etiam eorumdem peccatorum detestationem, odium, ac punitionem.

4. Prob. *primo* ex sacris litteris, quarum aliquot testimonia collegerunt Patres Tridentini Sess. XIV. cap. 4. inquientes: „ Declarat igitur Sancta „ Synodus, hanc contritionem non solum cessatio„ nem a peccato, & vitæ novæ propositum, & „ inchoationem, sed veteris etiam odium contine„ re, juxta illud Ezech. XVIII.: *Projicite a vo„ bis omnes iniquitates vestras, in quibus præ„ varicati estis, & facite vobis cor novum, & „ spiritum novum.* Et certe qui illos Sanctorum „ clamores consideravit. *Tibi soli peccavi, & ma„ lum coram te feci; laboravi in gemitu meo, „ lavabo per singulas noctes lectum meum: reco„ gitabo tibi omnes annos meos in amaritudine „ animæ meæ*, & alios hujusmodi generis, fa„ cile intelliget, eos ex vehementi quodam anteа„ ctæ vitæ odio, & ingenti peccatorum detestatio„ ne manasse ".

5. Multa alia nobis suppeditant divina eloquia veræ, ac laboriosæ pœnitentiæ documenta; ut illud Job cap. postr. 6. *Idcirco ipse me reprehendo, & ago pœnitentiam in favilla, & cinere:* tum illud memorabile apud Matth. XII. 41. *Viri Ninivitæ ... pœnitentiam egerunt in prædicatione Jonæ.* Quam aspera autem, & quam dura fuerit Ninivitarum pœnitentia, describit Jonas cap. III., scilicet in *jejunio, sacco, & cinere*.

6. Nullus vero esset orationis finis, si omnia, quibus Cyprianus, Basilius, Chrysostomus, Pacianus, Ambrosius, Hieronymus, aliique sancti Patres laboriosissima veræ pœnitentiæ opera nobis exponunt, exscribere vellemus. Pauca sufficiant speciminis loco; immo brevitatis gratia unus sufficiat magnus Augustinus, qui in Epist. CLIII. ad Macedonium inquit: *Nihil aliud agit, quem veraciter pœnitet, nisi ut id, quod mali fecerit, impunitum esse non sinat: eo quippe modo sibi non parcenti ille parcit, cujus altum, justumque judicium nullus contemptor evadit.* Et Serm. CCCLI. ad pœnitentiam non sufficere dicit, *mores in melius commutare, & a factis malis recedere, nisi etiam de his, quæ facta sunt, satisfaciat Deo per pœnitentiæ dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium* (a).

7. Objicit *primo* Lutherus. *Pœnitentiæ* nomen ἄγραφον est, cum nullibi in sacris litteris reperiatur: ubicumque enim de hac virtute sermo fit, semper adhibetur vox μετάνοια *Metanœa*, quæ ex sua etymologia nihil aliud significat, quam *mentis, consiliique mutationem*, seu *resipiscentiam:* hæc autem resipiscentia absque ullo vitæ præteritæ odio, & absque ulla corporis castigatione haberi potest. Ita eos, qui se a via decrrasse cognoscunt, satis est in viam redire, etiamsi ejusdem erroris minime pœniteat. Præterea sancti Patres solam vitæ mutationem a peccatoribus exigere solent. Sic S. Ambrosius, *Vera pœnitentia*, inquit, *cessare a peccato.* Et Lactantius Lib. VI. *Divin. Institut.* cap. 13. *Agere pœnitentiam*, ait, *nihil aliud est, quam profiteri, & affirmare, se ulterius non peccaturum.*

8. Resp., ut supra innuimus, in sacris religionis dogmatibus non tam vocum etymologiam, aut grammaticalem significationem, quam communem sanct. Patrum, atque Ecclesiæ acceptionem esse attendendam. Jam vero & sacræ litteræ, & sancti Patres, ac perpetuus Ecclesiæ usus, quando necessitatem pœnitentiæ nobis exponunt, non solam vitæ mutationem a nobis exigunt, sed etiam odium, ac detestationem præteritarum culparum, & congruam pro iis divinæ justitiæ satisfactionem. Quamobrem S. Isidorus Lib. VI. *Originum* pœnitentiæ nomen derivatum esse vult a *puniendo; dum ipse homo punit pœnitendo quod male admisit.* Et etiam qui vocem grecam μετάνοιαν latine dixerunt *resipiscentiam*, præteritarum culparum detestationem, atque castigationem minime excluserunt. Nam Lactantius Lib. VI. *Divin. Inst.* c. 24. postquam notasset, vocem græcam μετάνοιαν posse latine *resipiscentiam* dici, ita subdit: *resipiscit enim, ac mentem suam, quasi ab insania recipit, quem errati piget, castigatque seipsum dementiæ, & confirmat animum ad rectius vivendum &c.*

9. Quid? quod ipsi profani scriptores a pœnitentia non excludunt internum animi dolorem, nec sola mentis, aut vitæ mutatione contenti sunt. Certe Decimus Magnus Ausonius celebris Sæc. IV. Poeta ita Metanæam de se loquentem inducit.

Sum Dea, quæ facti, non factique exigo pœnas,
Nempe ut pœniteat, sic Metanœa vocor (b).

Et Ovidius.

Pœnitet: oh si quid miserorum creditur ulli:
Pœnitet, & facto torqueor ipse meo.

Plu-

(a) Non attulimus celebrem illum S. Augustini textum: *Pœnitentia est quædam dolentis vindicta, semper puniens in se, quod dolet commisisse*, ex libro *de vera & falsa pœnitentia* depromptum, quo utitur S. Thomas hic art. 3., quia posterioribus temporibus detectum fuit, perperam illi libro fuisse Augustini nomen impositum; quamobrem fuit in append. Tom. VI. a doctissimis Maurinis rejectus. Bene tamen adnotavit Melchior Canus in P. I. Relect. *de Sacram. pœnit.*, idem fere dictum fuisse a S. Ambrosio, dum Cons. I. super P. XXVII. inquit: *Plena est definitio pœnitentiæ, commemoratio delictorum, ut unusquisque peccata sua veluti quodam quotidiani sermonis flagello castiget, & commissa sibi flagitia condemnet.*

(b) Ausonium a Valentiniano datum filio suo Gratiano præceptorem, fuisse a Christi sacris alienum, con-

Plura suppeterent hujusmodi profanorum dicta, si operæ pretium esset, iis uti in sacra doctrina confirmanda.

10. Ex iisdem tamen illud confirmari potest, quod S. Thomas docet 3. P. quæst. 84. ert. 7. ad 1., *de jure naturali esse* & pœnitere de malis, & dolere ea fecisse, & doloris remedium quærere, & etiam aliqua signa doloris ostendere, sicut fecerunt Ninivitæ. Sane cum peccatum non solius animæ sit, sed etiam corporis, ratio postulat, ut remedium quoque sit utrique commune, totusque homo interior, & exterior ejusdem pœnas luat.

11. Quando vero sancti Patres pœnitentiam appellant *novam vitam*, id indigitant, quod in hac virtute est præcipuum, & ad quod omnes ejusdem actus tendunt, quin tamen ceteras partes excludant, quas aliis in locis opportune commemorant. Sic Lactantius loco mox laud.; & sic quoque Ambrosius, qui tum in duobus libris *de Pœnitentia*, tum in illo *de lapsu Virginis*, tum denique multis aliis in locis veræ pœnitentiæ actus accurate exposuit, quos tam difficiles esse putavit, ut in Lib. II. *de Pœnit.* illud terribile protulerit, *facilius se invenisse, qui innocentiam servaverint, quam qui congrue egerint pœnitentiam.* Nimius autem essem, si omnia recenserem, quæ hic S. Pater, aliique de pœnitentia scripserunt, quam *baptismum lacrymarum*, & *baptismum laboriosum* merito appellant, utique quia non solam vitæ mutationem, sed dolorem etiam cordis, & corporis castigationem importat.

12. Inst. S. Paulus ad Gal. VI. 15. *In Christo Jesu*, inquit, *neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura.* Et ad Philipp. III. 13. dicit: *Quæ retro sunt, obliviscens &c.* Non itaque necessariam putavit Paulus præteritarum culparum recordationem, & pœnitentiam, sed tantummodo vitæ mutationem.

13. Resp. hanc Lutheri Scripturæ sacræ interpretationem, seu potius depravationem esse plane intolerabilem: nam primo loco, dum S. Paulus exigit *novam creaturam*, idem est ac exigere expoliationem *veteris hominis* per veram pœnitentiam. Sic idem Apostolus I. Cor. V. 5. postquam fornicarium Corinthium post durem pœnitentiam Ecclesiæ reconciliavit, ceteros ita monuit: *Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio.* Alia vero Paulina verba: *Quæ retro sunt obliviscens*, solus Lutherus de oblivione peccatorum intellexit; ceteri omnes Patres, & Interpretes unanimiter intelligunt de operibus bonis vitæ anteactæ, quæ Paulus quasi nihilum reputabat, unice intentus, ut ad sublimioris perfectionis apicem tenderet; qua de re totum illum contextum legere satis est.

14. Ob. *secundo* cum eodem Luthero. Stultum videtur dolere de peccato præterito, aut ipsum velle castigatione sui corporis infectum reddere, quod impossibile omnino est.

15. Respondet Angelicus 3. P. quæst. 85. ert. I. ad 3., „ quod dolere de eo, quod prius factum „ est cum intentione conandi ad hoc, quod factum non fuerit, esset stultum. Hoc autem non „ intendit pœnitens; sed dolor ejus est displicentia, „ seu reprobatio facti præteriti cum intentione removendi sequelam ipsius, scilicet offensam Dei, „ & reatum pœnæ. Et hoc non est stultum ".

Quæres, *an virtus pœnitentiæ sit species justitiæ?*

16. Respondet S. Thomas 3. P. quæst. 85. art. 3. *affirmative:* atque id probat hac ratione, bene notande, qua hactenus dicta contra Sectarios de vera pœnitentiæ notione mirifice confirmantur. „ Pœnitentia non habet, quod sit virtus specialis „ ex hoc solo, quod dolet de malo perpetrato (ad „ hoc enim sufficeret charitas), sed ex eo, quod „ pœnitens dolet de peccato commisso, inquantum „ est offensa Dei, cum emendationis proposito. „ Emendatio autem offensæ contra aliquem commissæ non fit per solam cessationem offensæ, „ sed exigitur ulterius quædam recompensatio, „ quæ habet locum in offensis in alterum commissis, sicut & retributio: nisi quod recompensatio est ex parte ejus, qui offendit, utpote „ cum satisfacit; retributio autem est ex parte ejus, in quem est offensa commissa. Utrumque „ autem ad materiam justitiæ pertinet, quia utrumque est commutatio quædam. Unde manifestum est, quod pœnitentia secundum quod „ est virtus, est pars justitiæ ".

17. Attendenda est quoque præclara ejusdem Angelici doctrina ibidem ad 4., ubi inquit: „ Pœnitentia licet sit directe species justitiæ, comprehendit tamen quodammodo ea, quæ pertinent ad omnes virtutes. Inquantum enim est „ justitia quædam hominis ad Deum, oportet, „ quod participet ea, quæ sunt virtutum theologicarum, quæ habent Deum pro objecto. Unde pœnitentia est cum fide passionis Christi, „ per quam justificamur a peccatis; & cum spe „ veniæ, & cum odio vitiorum, quod pertinet ad „ charitatem. Inquantum vero est virtus moralis, „ participat aliquid prudentiæ, quæ est directiva „ omnium moralium virtutum. Sed ex ipsa ratione justitiæ non solum habet id quod justitiæ „ est, sed etiam ea, quæ sunt temperantiæ, & „ for-

sent Caveus P. II. *Hist. Litter.*, Vossius in *Poetis latinis*, ac doctissimus Lud. Muratorius Tom. I. *Anecdot. Biblioth. Ambrosianæ*. Sed si etiam concedamus, eum fuisse Christianum, ut multi contendant, potest tamen inter profanos scriptores recenseri, si verum est, quod Giraldus scribit Dial. X. *de Poetis*, *eum petulantiorem, & lasciviorem fuisse, quam ut inter Christianos numerari dignus esset.* Nemo vero eruditorum subscribit Trithemio, qui Ausonium non solum Christianum, sed etiam Episcopum Burdigalensem facit.

„ fortitudinis, inquantum scilicet ea, quæ delectationem causant, ad temperantiam pertinent, „ vel terrorem incutiunt, quem fortitudo moderatur, in communionem justitiæ veniunt. Et „ secundum hoc ad justitiam pertinet & abstinere „ a delectabilibus, quod pertinet ad temperantiam, „ & sustinere dura, quod pertinet ad fortitudinem “. Sed de his plura dabunt Melchior Canus *Relect. De pœnit.* P. II., & quod ille citat, scholarum Doctores.

CAPUT II.

De Pœnitentia, prout est novæ legis Sacramentum.

18. Quod nos vocamus *Sacramentum pœnitentiæ*, Græci dicunt τῆς μετανοίας μυστήριον, prout etiam loquitur sæpius a nobis memoratus Jeremias Patriarcha Constantinop. in sua censura *Confessionis Augustanæ*. Hoc autem sensu Pœnitentia definiri potest *Sacramentum, quo lapsis post baptismum, contritis, confessis, atque ad debitam satisfactionem dispositis absolutio a peccatis virtute clavium ab Ecclesia conceditur*; qua definitione & Sacramenti essentia, & ejusdem conditiones, atque effectus comprehenduntur. *Primo* autem contra Hæreticos nostrorum temporum ostendere debemus, pœnitentiam esse verum Sacramentum a baptismo distinctum (a).

PROPOSITIO I.

Pœnitentia est verum, & proprium novæ legis Sacramentum a Christo institutum ad delenda peccata post baptismum commissa.

19. Sacrosancta Trid. Synodus Sess. 14. cap. 1. hoc nostræ salutis Sacramentum, quo negato omnes peccatores in desperationem agerentur, a Christo institutum fuisse docet, cum a mortuis excitatus insufflavit in discipulos suos, dicens: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt* Jo. 20. *quo tam insigni facto*, subdit sancta Synodus, *& verbis tam perspicuis potestatem remittendi, & retinendi peccata, ad reconciliandos fideles post baptismum lapsos, Apostolis, & eorum legitimis successoribus fuisse communicatam, universorum Patrum consensus semper intellexit*. Et can. 3. *Si quis dixerit, verba illa Domini Salvatoris*: Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt, *non esse intelligenda de potestate remittendi peccata in Sacramento pœnitentiæ, sicut Ecclesia Catholica ab initio semper intellexit...... anathema sit*.

20. Laudatis Christi verbis apud Joan. XX. ea similia sunt, quibus apud Matthæum XVIII. 18. Christus ita Apostolos allocutus est: *Amen dico vobis: quæcumque alligaveritis super terram*, e-

(a) Quinam fuerint primi hæretici, qui pœnitentiam ex albo Sacramentorum eraserint, non est omnino compertum. Nonnulli hujus erroris originem repetunt a Montanistis, & Novatianis, qui, ut postea videbimus, esse in Ecclesia quorumdam criminum remittendorum potestatem negabant. Repugnant Gaspar Juenin in *Comment. Hist. Dogm. de Sacram.* Dissert. XI. quæst. 2. cap. 1., & noster P. Ran. Hyac. Drouven *de re Sacram.* Lib. VI. quæst. 2. §. 1., putantes, ab iis Sæc. III. hæreticis negatam solummodo Ecclesiæ potestatem remittendi quædam *graviora crimina*. Post Montanistarum, & Novatianorum hæresim, quæ ob immitem crudelitatem nec late propagari, nec diu durare potuit, certum plane videtur, a nemine impugnatum fuisse pœnitentiæ Sacramentum usque ad Lutherana, & Calviniana tempora. Nam Waldenses, Wiclefistas, & Hussitas fuisse ab hoc capitali errore immunes, indubiis documentis ostendit Bossuetus Lib. XI. *Hist. Variat.* num. 104. & 165., cum tamen turpiter in eo hallucinarentur, quod malos Sacerdotes hac potestate privatos esse putarent.

Certum igitur hujus hæresis initium a factione Lutherana repeti poterit; quanquam hac etiam in parte ipsi Lutherani ancipites, & inconstantes fuerunt. Nam in *Confessione Augustana* hæc expressa habentur: *Vere igitur sunt Sacramenta, baptismus, cœna Domini, absolutio, quæ est Sacramentum pœnitentiæ*. Lutherus ipse *de captiv. Babyl.* non procul ab initio *tria* tantum ponenda vult Sacramenta, *baptismum, pœnitentiam, panem*. Sed in fine pessimi ejusdem libri pœnitentiam e numero Sacramentorum expungit dicens, *duo tantum esse in Ecclesia Dei Sacramenta, baptismum, & panem; nam pœnitentiæ Sacramentum*, subdit, *quod ego his duobus accensui, signo visibili, & divinitus instituto caret*. Magistri sui inconstantiam, & contradictionem secutus est Melanchthon, cum paucis quibusdam. Nunc autem Lutherani communiter nonnisi duo agnoscunt vere, & proprie dicta Sacramenta. Joan. Franc. Buddeus in *Instit. Theol. Dogm.*, Lib. IV. cap. 1. §. 1. non plura esse docet Sacramenta, quam *duo, baptismum, & sacram Eucharistiam*; absolutionem autem nonnisi in *latiori* significatione *Sacramentum* dictam esse vult; & Jo. Gerardus in *Loco Theol.* Loco XVI. cap. 4., negat pœnitentiam esse Sacramentum *propriissime* dictum, & solummodo hoc nomine fuisse in *Confess. August.* appellatum, *quod inter reliqua omnia, quæ vere, & proprie dictis Sacramentis, baptismo scilicet, & cœnæ Dominicæ, conjunguntur, absolutio proxime ad eorum naturam accedat*; atque his subtilitatibus, & argutiis inconstantiæ, & contradictionis accusationem amoliri a se posse, Lutherani inaniter sperant.

Apertius, atque audacius pœnitentiæ Sacramento bellum indixerunt Sacramentarii, ducibus Ulr. Zwinglio in Lib. *de vera, & falsa relig.* cap. *de Sacramentis*, & Jo. Calvino Lib. IV. *Instit.* cap. 19. §. 15. & seq., contendentes, pœnitentiam nec improprie posse Sacramentum vocari, quibus apostata Spalatensis M. Ant. de Dominis impie subscripsit Lib. V. *De Rep. Ecclesiastic.* capp. 7. & 12.

erunt ligata & in cælo, & quæcumque solveritis super terram, erunt soluta & in cælo. Immo antea hanc clavium potestatem Petro singulariter contulerat, ad designandum scilicet supremum primatus in Ecclesia jurisdictionem in eo tamquam capite residere, dicens cap. XVI. 18. seq.: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam ...... Et tibi dabo claves regni cælorum, & quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis; & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cælis.* His omnibus manifestissime patet, fuisse Apostolis, eorumque legitimis successoribus tributam a Christo sublimem illam potestatem ligandi, atque solvendi peccata post baptismum commissa, quam Ecclesia a primis temporibus usque ad nostra per suos ministros exercuit.

21. Jam autem in hujus potestatis exercitio verum contineri Sacramentum patet ex hoc, quod omnia, quæ ad veri Sacramenti essentiam requiruntur, nempe divina institutio, gratiæ collatio, & signum sensibile, inveniantur in actu, quo Sacerdos peccatorem a suis culpis absolvit. Invenitur divina institutio in supra allegatis verbis. *Quorum remiseritis, & quæcumque solveritis.* Invenitur collatio gratiæ, quia remissio peccatorum sine collatione gratiæ fieri non potest. Invenitur demum signum sensibile, tum in materia hujus Sacramenti, quæ in actibus pœnitentis sita est, tum in forma, quæ profertur a Sacerdote iis verbis: *Ego te absolvo* (a).

22. Prob. *secundo* Catholicum dogma ex traditione sanctorum Patrum, ex quibus more nostro nonnisi paucos, & illustriores seligemus. S. Cyprianus in Tract. *De lapsis* cap. 12. *Confiteantur singuli*, ait, *dum satisfactio, & remissio facta per Sacerdotes apud Deum valet*. Et epist. LIV. ad Cornelium Papam pacem, seu absolutionem se dare pœnitentibus profitetur, cum periculum infirmitatis urgebat, *quando permiserit ipse, qui legem dedit, ut ligata in terris etiam in cælis ligata essent, solvi autem possent illic, quæ hic prius in Ecclesia solverentur*.

23. S. Jo. Chrysostomus Lib. III. *De Sacerdotio*, hujus Ordinis sublimem dignitatem ostendens. „ Qui terram incolunt, inquit, atque in ea versautur, his commissum est, ut ea, quæ in cælis sunt, dispensent: iis datum est, ut potestatem habeant, quam Deus optimus neque Angelis, neque Archangelis datam esse voluit: neque enim ad illos dictum est: *quæcumque alligaveritis in terra, erunt alligata & in cælo*. Habent quidem terrestres principes vinculi potestatem, verum in corpus solum; id autem, quod dico Sacerdotum vinculum, ipsam etiam animam contingit, atque ad cælos usque pervadit; “ & cetera, quæ eloquentissimus Pater ibidem addit, lectu dignissima.

24. S. Ambrosius *De pœnit.* Lib. I. cap. 2. Novatianos, qui quorumdam graviorum criminum relaxandorum potestatem Ecclesiæ denegabant, inobedientes esse probat, & Deo injuriosos: „ Nam, inquit, cum ipse in Evangelio suo dixerit Dominus Jesus: *Accipite Spiritum sanctum &c.* quis est, qui magis honoret, an qui mandatis obtemperat, an qui resistit? Ecclesia in utroque servat obedientiam, ut peccatum & alliget, & relaxet. “ Et cap. 8. pœnitentiæ Sacramentum comparat Sacramento Baptismi, ita Novatianos compellens: *Cur baptizatis, si per hominem peccata remitti non licet? In Baptismo enim utique remissio peccatorum omnium est: nec interest, utrum per pœnitentiam, an per lavacrum hoc jus sibi datum Sacerdotes vindicent: unum in utroque ministerium est*.

25. Eadem Baptismi comparatione utuntur sancti Cyrillus Alexandrinus, & Hieronymus. Primus Lib. XII. in Joan. inquiens: *Duobus modis Dei Spiritu afflati homines peccata remittunt, ac retinent: vel cum dignos admittunt ad Baptismum, & indignos excludunt, vel cum filios Ecclesiæ peccantes corripiunt, ac pœnitentibus ignoscunt.* Hieronymus autem in Dialog. I. contra Pelagianos *duobus maxime Sacramentis nobis sanguinem Christi applicari*, dicit, *in baptismate scilicet, & in pœnitentia, quæ imitatur Baptismi gratiam*: imitatur, inquam, quia in pœnitentia non fit illa plena culpæ, & pœnæ remissio, quæ fit in Baptismo.

26. S. Augustinus Lib. II. *De adulter. conjugiis* cap. 16. *Si a catechumeno*, inquit, *factum est homicidium, baptismate abluitur: si a baptizato, pœnitentia, & reconciliatione sanatur*. In Epist. XCVIII. ad Bonifacium de parvulo loquens, cum adoleverit, *Tunc*, inquit, *etiam propria incipiet habere peccata, quæ non regeneratione auferantur, sed alia curatione sanentur*, nempe per pœnitentiæ Sacramentum.

27. Denique S. Leo Magnus in Epist. CVII. ad Theodorum Forojuliensem Episcopum, *Multiplex*, inquit, *misericordia Dei ita lapsibus subvenit humanis, ut non solum per Baptismi gratiam, sed*

(a) Ipsi doctiores inter Lutheranos nimia veritatis luce compulsi id aliquando agnoscere visi sunt, licet postea suis præjudiciis abrepti, quod una manu concedebant, altera retrahere tentaverint. Christophorus Pfaffius Tubingensis Academiæ olim Professor, & Cancellarius *De orig. juris Eccles.* c. 2. *Si Theologos audimus*, inquit, *communi ore omnes fatentur, hæc* (verba Christi) *de peccatorum remissione, sive retentione a ministris Ecclesiæ facienda intelligenda esse*. Quid plura? Observante illustrissimo Bossueto Lib. 3. *Variat. Eccl. Protest.* n. 48., in vulgari Catechismo, quo utuntur Lutherani, hæc forma absolutionis præscribitur ministro: *Ego ex Christi mandato remitto tibi peccata tua, in nomine Patris, &c.* Eant nunc, & dicant, pœnitentiam non esse Sacramentum, nisi improprie, impropriissime.

sed etiam per pœnitentiæ medicinam spes vitæ renovetur æternæ, ut qui regenerationis dona violassent, proprio se judicio condemnantes, ad remissionem criminum pervenirent ..... Mediator enim Dei, & hominum Christus Jesus hanc Præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, ut & confitentibus actionem pœnitentiæ darent, & eosdem salubri satisfactione purgatos ad communionem Sacramentorum per januam reconciliationis admitterent.

28. Hæc sanctorum Patrum testimonia luculenter ostendunt, fuisse in Ecclesia semper creditum, esse aliquod Sacramentum a Christo institutum ad delenda peccata post Baptismum commissa. Sed id adhuc luculentius patebit, si addatur illud invictum argumentum *præscriptionis*, quo superiori Vol. Dissert. I. cap. 7. usi sumus, ad probandum, ex unanimi, ac perpetuo omnium Ecclesiarum consensu septem esse Sacramenta in nova lege a Christo instituta. Neque enim aliunde hic omnium plane Ecclesiarum, populorumque consensus oriri potuit, quam ex primæva Apostolorum doctrina, quam omnes Christiani uno ore professi sunt, antequam schismata, atque hæreses orirentur.

PROPOSITIO II.

Sacramentum pœnitentiæ est a Sacramento Baptismi diversum (a).

29. Hoc pariter fuit a Synodo Tridentina contra Sectarios definitum Sect. XIV. cap. 2. his verbis: „ Ceterum hoc Sacramentum (pœnitentiæ) „ multis rationibus a baptismo differre dignoscitur. „ Nam præter quam quod materia, & forma, „ quibus Sacramenti essentia perficitur, longissime dissidet, constat certe, baptismi ministrum „ judicem esse non oportere, cum Ecclesia in neminem judicium exerceat, qui non prius in ipsam per baptismi januam fuerit ingressus; quid „ enim mihi (inquit Apostolus 1. Corinth. V.) „ de iis, qui foris sunt, judicare? Secus est de „ domesticis fidei, quos Christus Dominus lavacro baptismi sui corporis membra semel effecit: „ nam hos, si se postea crimine aliquo contaminaverint, non jam repetito baptismo ablui, cum „ id in Ecclesia Catholica nulla ratione liceat, „ sed ante hoc tribunal, tamquam reos sisti voluit, ut per Sacerdotum sententiam non semel, „ sed quoties ab admissis peccatis ad ipsum pœnitentes confugerint, possent liberari."

30. „ Alius est præterea baptismi, alius pœnitentiæ fructus: per baptismum enim Christum „ induentes, nova prorsus in illo efficimur creatura, plenam, & integram peccatorum omnium „ remissionem consequentes: ad quam tamen novitatem, & integritatem per Sacramentum pœnitentiæ sine magnis nostris fletibus, & laboribus, „ divina id exigente justitia, pervenire nequaquam „ possumus; ut merito pœnitentia laboriosus quidam baptismus a sanctis Patribus dictus fuerit. „ Cohærenter postea in can. 2. anathema pronunciatum est in eum, qui Sacramenta confundens, „ ipsum baptismum pœnitentiæ Sacramentum esse dixerit, quasi hæc duo Sacramenta distincta non sint, atque ideo pœnitentiam non recte secundam post naufragium tabulam appellari ".

31. Mirabile sane est, Novatores non fuisse his Patrum Tridentin. rationibus permotos ad agnoscendum inter duo Sacramenta baptismi, & pœnitentiæ discrimen; cum ipsi non alia de causa sacram cœnam a baptismo distinguant, nisi quia hæc duo Sacramenta diversis constant symbolis, diversis administrantur ritibus, diversos producunt effectus, atque unum ex his iterari non possit, bene vero alterum. Eccur itaque iisdem de causis non confitentur, baptismum, & pœnitentiam inter se vere distingui?

32. Objectio *prima* adversariorum dirigitur contra nostram probationem ex potestate clavium ligandi, atque solvendi Apostolis collata Joan. XX., & Matth. XVIII. Contendunt itaque, illa Christi verba apud Joan. *Accipite Spiritum sanctum &c.* non continere, nisi mandatum prædicandi Evangelium, & credentibus quidem annunciandi pœnitentiam, & remissionem peccatorum, non credentibus autem æternam condemnationem. Id ostendere nituntur ex loco parallelo Lucæ XXIV. 47. *Et prædicari in nomine ejus pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes.* Et rursus Matth. ult. 19. *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos &c.*; unde inferunt, totam ligandi, atque solvendi potestatem nihil

(a) Calvinus Lib. IV. *Institut.* cap. 15. n. 4. vult, pœnitentiam esse ipsum Baptismi Sacramentum; quod repetit cap. 19. n. 17., ubi dictum S. Hieronymi in epist. ad Demetriadem, quod pœnitentia sit *secunda tabula post naufragium*, impetatis accensare non veretur. Calvinum præcesserat Lutherus, non minus petulanter Lib. *De captiv. Babyl.* acribens, *periculosum, immo falsam esse opinari, pœnitentiam esse secundam tabulam post naufragium, & perniciosum esse, putare, per peccatum excidisse vim Baptismi, & navem hanc esse illisam &c.*; unde uterque hæresiarcha ad delenda peccata post Baptismum perpetrata nullum admittebat Sacramentum; sed solam fidem cum recordatione Baptismi jam suscepti. S. Thomas 3. P. quæst. 84. art. 6., ostendit, quomodo Sacramentum pœnitentiæ recte dicatur *secunda tabula post naufragium: nam sicut primum remedium mare transeuntibus est, ut conserventur in navi integra; secundum autem remedium est post navem fractam, ut quis tabulæ adhæreat; ita etiam primum remedium in mari hujus vitæ est, quod homo integritatem servet; secundum autem remedium est, si per peccatum integritatem perdiderit, quod per pœnitentiam redeat.* Ceterum non solus Hieronymus, sed alii etiam Patres, ut Tertullianus, & Ambrosius hac metaphora usi sunt, fortasse propter locum sancti Petri 1. epist. III. 20., ubi Baptismum comparat arcæ Noe.

hil esse aliud, quam mandatum prædicandi pœnitentiam, & remissionem peccatorum per baptismi Sacramentum. Hanc autem suam interpretationem confirmant auctoritate sancti Augustini, qui Lib. III. *De consensu Evangelist.* cap. 25. n. 74. utrumque textum Joannis, & Lucæ simul conjungit, notans ea a Luca adjuncta esse, quæ Joannes prætermisit. Pariter contendunt, verba Christi apud Matth. XVIII. nullam peculiarem continere potestatem Apostolis collatam, sed illud, quod omnibus fidelibus commune est, de dimittendis, vel non dimittendis privatis injuriis. Ita hunc locum commentatus est sanctus Augustinus Sermon. LXXXII. *De Verbis Evangel. Matth.* inquiens: *Cœpisti habere fratrem tuum tamquam publicanum, ligas illum in terra; sed ut juste alliges, vide: nam injusta vincula disrumpit justitia. Cum autem correxeris, & concordaveris cum fratre tuo, solvisti illum in terra. Cum solveris in terra, solutus erit & in cœlo.* Quæ sancti Doctoris verba referuntur in II. quæst. 3. cap. *Cœpisti.* Eamdem verborum Christi expositionem tradit Theophilactus Comment. in Matth.

53. Resp., utramque Sectariorum evasionem facile posse præcludi. Nam *primo* verba illa Jn. XX. *Accipite Spiritum sanctum &c.* non sunt nisi executio illius promissionis a Christo facta Matth. XVIII. *Quæcumque ligaveritis &c.*, quæ certe verba ad solam Evangelii prædicationem nullatenus trahi possunt, & veram indicant judiciariam potestatem, cum ibidem nulla sit mentio missionis, aut prædicationis, sed solummodo fraternæ, & occultæ peccatoris correptionis, quæ si inutilis fuerit, peccator est accusandus apud Ecclesiæ tribunal; & si Ecclesiam non audierit, expellendus, *sicut ethnicus, & publicanus.* Post autem Christus immediate subdit: *Amen dico vobis, quæcumque &c.* Non equidem negaverim in missione Apostolorum contentum fuisse præceptum docendi, & prædicandi pœnitentiam in remissionem peccatorum, atque etiam baptizandi, quod duo Evangelistæ Lucas, & Matthæus, aperte commemorant; sed id non impedit, quin præter hæc omnia ipsis Apostolis collata etiam fuerit judiciaria potestas ligandi, atque solvendi, ut S. Joannes expressis verbis nos docet, quamvis alii Evangelistæ de ea sileant: neque enim omnes scripserunt omnia.

54. Neque vero S. Augustinus, quando verba Sancti Joannis cum aliis verbis S. Lucæ simul conjunxit, voluit priora explicare per posteriora; sed tantummodo nobis ostendere, hæc verba ad eamdem Christi apparitionem pertinere; & quæ ab uno Evangelista omissa sunt, apud alios inveniri, unde consensum Evangelistarum demonstrat, cui non obest aliquarum rerum, vel circumstantiarum omissio. Unde confirmatur nostra responsio, Christum Dominum, quando Discipulos suos misit in mundum universum, iis mandatum dedisse prædicandi, docendi, baptizandi, & una simul contulisse judiciariam potestatem ligandi, atque solvendi per Sacramentum pœnitentiæ exercendam.

55. Quantum ad secundum locum ex Matth. XVIII., Augustinus, Theophilactus, & si qui sunt alii, qui verba Christi *Quæcumque alligaveritis &c.* applicent privatæ injuriarum dimissioni, *non afferunt*, inquit Estius, *proprium sensum verborum Christi; sed quod proprie dictum erat ad Apostolos, & eorum successores Ecclesiæ Præfectos, extensione quadam omnibus fidelibus accommodant*, ut nempe privata injuriarum remissio, quæ fit in terris, rata habeatur etiam in cœlis. Ceterum alibi, & quidem multis in locis ea Christi verba: *Quæ ligaveritis in terra &c. de Præpositis* intelligunt, *per quos Ecclesia gubernatur.* Ita Augustinus Lib. XX. *De civitate Dei* cap. 6. Alii autem Patres, & Interpretes tam vetusti, quam recentiores, minime dubitant, eo loci Christum promisisse eam judiciariam potestatem ligandi, atque solvendi, quæ erat Ecclesiæ omnino necessaria, & quam postea antequam ascenderet in cœlum, reipsa contulit.

56. Inst. *primo.* Idem sanctus Augustinus Tract. CXXI. in Jo. exponens ea Christi verba: *Quorum remiseritis peccata*, inquit: „ Ecclesiæ charitas, „ quæ per Spiritum sanctum diffunditur in cor„ dibus nostris, participum suorum peccata di„ mittit; eorum autem, qui non sunt participes, „ tenet: ideo postquam dixit, *Accipite Spiritum* „ *sanctum*, hoc continuo de peccatorum remis„ sione, ac detentione subjecit." Non ergo judiciaria potastate, per aliquod Sacramentum, sed sola charitate Ecclesiæ hominibus peccata dimittuntur.

57. Resp., absolvere a peccatis judiciaria potestate proprie ad Sacerdotes pertinere, hoc tamen aliqua ratione pertinere etiam ad Ecclesiæ charitatem, quatenus suis precibus impetrat pœnitentibus eas animi dispositiones, quæ ad consequendum judiciariæ absolutionis effectum sunt necessariæ.

58. Inst. *secundo.* S. Hieronymus in cap. XIV. Isaiæ citans verba Prov. V. 22. *Funibus peccatorum suorum* (impius) *constringitur*, inquit: „ Quos funes, atque vincula solvere possunt & A„ postoli, imitantes Magistrum suum, qui eis di„ xerat: *Quæcumque solveritis super terram, e„ runt soluta & in cœlo.* Solverunt autem eos „ Apostoli sermone, Dei, & testimoniis Scriptu„ rarum, & exhortatione virtutum". Nulla hic potestatis judiciariæ mentio.

59. Resp. Quamvis solvere a peccatis *proprie* pertineat ad judiciariam potestatem Apostolis, eorumque successoribus a Christo collatam, *improprie* tamen, ac latiore sensu id dici potest etiam de sermonibus, de testimoniis Scripturarum, ac de piis exhortationibus, aliisque mediis, quibus peccatores disponuntur ad absolutionem, ejusque effectum obtinendum. Hoc itaque sensu verba Hieronymi accipi debent: quatenus Apostoli prædicatione, doctrina, testimoniis Scripturarum, atque ex-

exhortatione virtutum populos, sive ad baptismum, sive ad pœnitentiam adduxerunt.

40. Inst. *tertio*. S. Cyrillus Alex. verba Christi exponit de peccatorum remissione, quæ fit in baptismo.

41. Resp., S. Cyrillum verba Christi referre, non ad solum baptismum, sed etiam ad pœnitentiam, quibus duobus Sacramentis remissio fit peccatorum, quamvis diverso modo: in baptismo enim Sacerdotes tantummodo exercent ministerium abluendi, in Sacramento autem pœnitentiæ judiciariam potestatem absolvendi. Vid. sup. n. 25.

42. Inst. *quarto*. Cum sancti Patres multis modis explicent verba Christi, ut patet ex eorum testimoniis hactenus allatis, non videtur potuisse Synodum Trident. eos anathemate damnare, qui *verba illa ad potestatem prædicandi verbum Dei, & Christi Evangelium annuntiandi detorquent*, quemadmodum fecit Sess. XIV. cap. 1. & cap. 3.

43. Resp., a Sacros. Trid. Synodo jure fuisse damnatas *commentitias* interpretationes, quibus Sectarii verba Christi detorquebant ad solam potestatem prædicandi verbum Dei, & annuntiandi evangelium, excluso obvio, & litterali sensu absolvendi, vel ligandi peccatores; non autem sanct. Patrum; aut Commeutatorum libertatem: qua retento proprio, & litterali sensu, alios mysticos, & minus proprios quærunt. Ita etiam Card. Pallavicinus testatur in *Hist. Conc. Trid.* Lib. XII. cap. 12. n. 7. (*a*).

44. Inst. *quinto*. Si Christus iis verbis verum instituisset Sacramentum, sequeretur, hoc Sacramentum confici, nedum quando Sacerdos absolvit, sed etiam quando ligat; sed hoc secundum est absurdum; ergo &c.

45. Resp., ad Sacramentum proprie pertinere potestatem solvendi a peccatis, quia in solutione sola confertur gratia, quæ res est Sacramenti: potestatem vero ligandi designare officium Sacerdotis, eos non absolvendi, quos ad dignam Sacramenti susceptionem præparatos non invenerit, quos propterea proprie non ligat, sed a seipsis ligatos relinquit. Hac ligandi potestate usam fuisse Ecclesiam post Sæc. III. bene norunt, qui severam illorum temporum disciplinam erga homines apostasiæ a fide, vel quorumdam aliorum graviorum criminum reos compertam habent. Addunt aliqui, potestatem ligandi exerceri a Sacerdotibus impositione satisfactionis, ad quam præstandam pœnitentes obligantur.

46. Ob. *secundo*. In vet. testam. nullum erat Sacramentum ad luenda peccata, sed sola virtute pœnitentiæ delebantur, quod ipsa Trid. Synodus fatetur Sess. XIV. cap. 1., & nos ipsi ostendimus cap. 1.: nulla igitur erat causa, ob quam Christus hoc Sacramentum instituerit. Præterea, ut habetur Marci II. 7., nemo potest dimittere peccata, *nisi solus Deus*: ergo nullus homo judiciaria potestate potest hoc facere, ut nos credimus fieri in Sacramento pœnitentiæ. Reipsa Christus Dominus sine ulla Sacramenti forma peccata dimittebat, ut quod Lucæ VII. 48. mulieri peccatrici dixit, *Remittuntur tibi peccata tua*, & Matth. IX. 2. paralytico, *Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua*.

47. Resp. ad *primum*, si argumentum hoc valeret a veteri test. ad novum, etiam duo alia Sacramenta baptismi, atque Eucharistiæ expungenda essent. Hujus autem Sacramenti instituendi hæc causa a Catechismo Rom. affertur P. II. cap. 5. n. 10. „ ut nobis de remissione peccatorum, quam „ Deus pollicitus est, cum ait Ezech. XVIII. 27. „ *Si impius egerit pœnitentiam* &c. minus du„ bitare liceret. Vehementer enim pendere ani„ mo de intima pœnitentia opus esset, cum de „ suo cuique judicio in iis, quæ agit, merito ti„ mendum sit. Ut igitur Dominus huic nostræ „ sollicitudini subveniret, pœnitentiæ Sacramen„ tum instituit, quo per Sacerdotis absolutionem „ peccata nobis remissa esse consideremus, con„ scientiæque nostræ ob fidem, quæ Sacramento„ rum virtuti merito habenda est, pacatiores red„ deremur. Neque enim aliter accipienda est vox „ Sacerdotis peccata nobis legitime condonantis, „ quam Christi Domini; qui ait Paralytico Matth. „ IX. 2.: *Confide, fili, remittuntur tibi pecca„ ta tua*. " Vid. S. Thomas 3. P. qu. 84. art. 7.

48. Alterum levissimum est. In Sacramento enim pœnitentiæ, non secus ac in aliis, quæ *ex opere operato* gratiam in nobis efficiunt, Deus est prima causa operans, homo autem non præbet nisi suum ministerium. *Ecce*, inquit S. Basilius Lib. III. *De Spiritu S.* cap. 18., *per Spiritum sanctum peccata donantur: homines autem in remissionem peccatorum ministerium suum exhibent, non jus alicujus potestatis exercent: potestatis* inquam supremæ, a Christo non acceptæ. Christus autem, qui propria potestate *excellentiæ* peccata remittebat, Sacramentis ad hoc non indigebat. Præterea hoc pœnitentiæ Sacramentum nonnisi post suam resurrectionem instituit, ut supra dictum est *n.* 19.

49. Obj. *tertio* contra Propos. II. In sacris litteris pœnitentia cum baptismo conjungitur, ut proinde non duo, sed unum sint Sacramentum. Nam Act. II. ajebat Petrus: *Pœnitentiam agite, & bapti-*

(*a*) Ubi solitam Pauli Sarpii calumniandi licentiam castigat, qua Ambrosium Storck, *Pelargum* appellatum, illustrem Dominicanæ Familiæ Theologum huic decreto se opposuisse fingit, quia, ut ipse putabat, nemo veterum Patrum verba Christi de institutione hujus Sacramenti intellexerat; sed alii de Sacramento baptismi, alii vero de privata injuriarum condonatione. Quomodo enim id asserere ausus fuisset Pelargus vir doctus, ac pius, postquam multa, & lucolenta Patrum testimonia ab aliis in hanc rem allata fuerunt, & quæ ipse præsens audierat?

ptizetur unusquisque in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum. Ulterius Apostolus Ephes. V. 25. *Christus*, inquit, *dilexit Ecclesiam*, *& seipsum tradidit pro ea*, *ut illam sanctificaret*, *mundans lavacro aquæ in verbo vitæ*. En, concludit Calvinus, quomodo Christus mundat, & sanctificat Ecclesiam, non alio Sacramento, quam lavacro aquæ. *Demum*, si omnes evolvantur libri sacri novi testam., legimus quamsæpissime, Apostolos prædicasse pœnitentiam in remissionem peccatorum, nullibi tamen legimus eamdem dedisse sine baptismo.

50. Resp., verba illa S. Petri fuisse directa ad Judæos nondum baptizatos, quibus proinde nonnisi per baptismum remissio peccatorum dari poterat; unde pœnitentia, quam baptizandi præmittere debebant, non erat Sacramentum illud, quod pro solis baptizatis Christus instituit, sed virtus, quæ, ut ait Synodus Trid. Sess. XIV. cap. 1., erat *necessaria illis etiam*, *qui baptismi Sacramento ablui petivissent*, *ut perversitate abjecta*, *& emendata*, *tantam Dei offensionem cum peccati odio*, *& pio animi dolore detestarentur*.

51. Ad *secundum* resp., vere, & proprie tribui baptismo mundationem, & sanctificationem Ecclesiæ; tum quia peccatum originale, quod est peccatum naturæ, omnes homines inficiens, nonnisi per baptismum deleri potest; tum etiam quia per baptismum reddimur pœnitentiæ, aliorumque Sacramentorum capaces: quamobrem & ipsum pœnitentiæ Sacramentum aliquo sensu a baptismo dependet, atque a baptismo suam peccata dimittendi virtutem depromit.

52. Quamvis autem nullibi legeretur, Apostolos exercuisse hanc potestatem absolvendi baptizatos per Sacramentum pœnitentiæ, inepte tamen inde concluderent adversarii, ipsos eamdem non exercuisse, cum vix paucissima eorum, quæ Apostoli egerunt, sacris litteris consignata fuerint. Verumtamen aliqua non levia exercitii hujus Apostolicæ potestatis nobis libri sacri indicia suppeditant. Nam Act. VIII. 22. Petrus Simoni Mago, a Philippo jam baptizato, dixit: *Pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua*, *& roga Deum*, *si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui*, utique per Sacramentum pœnitentiæ. Aliunde pœnitentiæ impositæ, & absolutionis postea concessæ habemus indicium in illo incestuoso Corinthio, quem S. Paulus Satanæ tradi jussit 1. ad Cor. V., sive per veram traditionem, ut in carne vexatus spiritu salvus esset, sive per excommunicationem. Peracta autem dura pœnitentia, ipsum absolvi mandavit idem Paulus 2. Ep. II., atque illi condonavit gravissimum scelus; condonavit inquam *in persona Christi*; idest ut bene notat Angelicus Doctor in hunc Apostoli locum, auctoritate accepta a Christo illis verbis: *Quorum remiseritis*, *&c.*, quemadmodum tam veteres, quam recentiores interpretes hunc locum intellexerunt (*a*).

53. Inst. *primo*. S. Augustinus potestatem remittendi peccata ad solum baptismum retulit: nam in Epist. CLXXXV. ad Bonifacium Comitem cap. 9. „Neque inquit, aliquid remanet in baptismo, „ quod non dimittatur, omnium præteritorum .... „ & quidquid ab eis, qui post acceptum baptis„ mum hic vivunt, infirmitate humana contrahi„ tur quarumcumque culparum, propter ipsum la„ vacrum dimittitur". Et adhuc clarius in fine Libri I. *De nuptiis*, *& concupiscent.* n. 38. Apostoli dictum Eph. V. 25. „Christus dilexit Eccle„ siam .... mundans lavacro aquæ in verbo, sic „ accipiendum esse dicit, ut eodem lavacro rege„ nerationis, & verbo sanctificationis omnia pror„ sus mala hominum regeneratorum mundentur, „ atque sanentur; non solum peccata, quæ omnia „ nunc remittuntur in baptismo, sed etiam quæ „ posterius humana ignorantia, vel infirmitate con„ trahuntur: non ut baptisma quoties peccatur, „ toties repetatur, sed quia ipso, quod semel da„ tur, fit, ut non solum antea, verum etiam po„ stea quorumlibet peccatorum venia fidelibus im„ petretur". Quam doctrinam non semel repetit aliis in locis.

54. Resp., his, aliisque in locis nihil aliud docuisse Augustinum, quam baptismum esse necessarium, ut peccata postea commissa per Sacramentum pœnitentiæ remittantur, ita ut baptismus sit veluti causa remota hujus remissionis, sine exclusione tamen Sacramenti pœnitentiæ, quod baptizatis ad remissionem peccatorum est omnino necessarium. Augustinus non alio eget interprete, quam seipso: nam in eodem loco objecto Lib. *De nuptiis*, *& concupisc.* ita pergit: *Quid enim prodesset vel ante baptismum pœnitentia*, *nisi baptismus sequeretur*, *vel postea*, *nisi præcederet?*

55. Inst. *secundo*. S. Fulgentius in Lib. *De fide ad Petrum* cap. 30. appellat baptismum *Sacramentum fidei*, *& pœnitentiæ:* non ergo pœnitentia a baptismo distinguitur.

56. Resp., hæc dicta esse a Fulgentio de baptismo adultorum, quem debet præcedere pœnitentia, non prout Sacramentum, sed prout est virtus; unde illud Sancti Petri Act. II. 38. *Pœnitentiam agite*, *& baptizetur unusquisque*, *&c.*

57. Inst. *tertio*. Patres priorum sæculorum de pœnitentia conjuncta baptismo sæpissime locuti sunt, rarissime autem, aut numquam de pœnitentia, tamquam Sacramento a baptismate diverso.

58.

(*a*) Culpandus Erasmus, qui Græca verba ἐν προσώπῳ Χριστοῦ vertit *in conspectu Christi*, scilicet coram *Christo;* nam præter nostrum vulgatum interpretem, alii etiam doctissimi tam Latini, quam Græci id semper ita intellexerunt, ut Paulus *in persona*, hoc est *auctoritate Christi*, quemadmodum illum fornicarium jusserat tradi Satanæ, ita eadem auctoritate Christi illi suum delictum condonari voluerit, propter illa verba Matth. XVIII. *Quæcumque solveritis*, *&c.*

58. Resp., multas, & varias potuisse hujus rei causas esse, *primo* enim iis temporibus, quibus homines a Paganica, vel Judaica superstitione convertebantur, debuerunt sæpius de pœnitentia loqui, quæ præcedit baptismum, & a catechumenis agebatur. *Secundo*, fervente iis aureis Ecclesiæ nascentis sæculis fidelium pietate, non tanta erat de Sacramento pœnitentiæ loquendi necessitas. *Tertio*, non adeo expedire videbatur, hoc Sacramentum palam explicare, ne forte Gentiles, secreta pœnitentium confessione detecta, ansam Christianos calumniandi sumerent, quasi vero in abditis conventiculis aliquid contra Principum, ac Magistratuum potentiam molirentur. *Demum*, & ille haud ineptus timor accedebat, ne tepidiores fideles, audientes esse aliquod efficacissimum remedium ad peccata post baptismum commissa redimenda, proniores ad ea perpetranda fierent. Unde Tertullianus Lib. *De pœnit.* cap. 7. *Absit*, inquiebat, *ut aliquis interpretetur, quasi sibi etiam nunc pateat* (via) *ad delinquendum, quia patet ad pœnitendum; & redundantia clementiæ cœlestis libidinem faciat humanæ temeritatis: nemo idcirco deterior fit, quia Deus melior est, toties delinquendo, quod ignoscitur.*

59. Quando vero immitis illa prodiit Novatianorum hæresis, de qua mox dicemus, omnem scilicet peccantibus post baptismum spem veniæ auferens, tunc Patres, atque Ecclesiarum Pastores & clarius, & sæpius de Sacramento pœnitentiæ locuti sunt, ut cap. seq. videbimus.

60. Obj. postremo. In Decretis causa I. qu. 1. cap. *Multi*, hæc referuntur Sancti Gregorii verba: *Sacramenta sunt Baptismus, Chrisma, Corpus & Sanguis Christi; quæ ob id Sacramenta dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum divina virtus secretius* (in eis) *operatur salutem*; sed in pœnitentia nullæ adhibentur corporales res: ergo &c. Et quamvis ea verba fortasse non sint Gregorii Papæ, sed potius sancti Isidori Lib. VI. *Etymologiarum* cap. 19., ratio tamen in iis ab alterutro allata militat contra pœnitentiam, ne sit Sacramentum, quia nullum est in ea externum symbolum.

61. Respondet S. Thomas 3. P. qu. 84. art. 1. ad 1., „ nomine corporalium rerum intelligi large etiam ipsos exteriores actus sensibiles, qui ita se habent in hoc Sacramento, sicut aqua in Baptismo, vel chrisma in Confirmatione".

62. Inst. *primo*. Sacramenta Ecclesiæ a ministris Christi exhibentur; sed pœnitentia exhibetur ab ipso pœnitente, seu potius a Deo hominibus inspiratur: ergo &c.

63. Respondet ibid. S. Thomas ad 2. „ quod in Sacramentis, quæ habent corporalem materiam, oportet, quod illa materia adhibeatur a ministro Ecclesiæ, qui gerit personam Christi, in signum, quod excellentia virtutis in Sacramento operantis est a Christo. In Sacramento autem pœnitentiæ sunt actus humani pro materia, quia proveniunt ex inspiratione interna; unde materia non adhibetur a ministro, sed a Deo interius operante: sed complementum Sacramenti exhibet minister, dum pœnitentem absolvit".

64. Inst. *secundo*. In omnibus Sacramentis debet aliquid reperiri, quod est Sacramentum tantum; tum aliquid, quod est res, & Sacramentum; aliquid demum, quod est res tantum. Sic hæc tria inveniri in Baptismo, ostendit S. Thomas 3. P. qu. 66. art. 1., *primum* est aqua, & ejus usus, seu ablutio: *alterum* est character baptismalis, qui est res significata per exteriorem ablutionem, & est signum Sacramentale interioris justificationis: *tertium* est interior justificatio, quæ est res significata, & non significans. At vero hæc tria non inveniuntur in pœnitentia: ergo &c.

65. Respondet Angelicus ibid. ad 3., *quod etiam in pœnitentia est aliquid, quod est Sacramentum tantum, scilicet actus exterius exercitus, tam per peccatorem pœnitentem, quam etiam per Sacerdotem absolventem; res autem, & Sacramentum, est pœnitentia interior peccatoris; res autem tantum, & non Sacramentum est remissio peccati: quorum primum totum simul sumptum est causa secundi; primum autem, & secundum sunt quodammodo causa tertii.* Hæc autem clarius illucescent, ubi de materia agemus hujus Sacramenti.

66. Inst. *tertio*. Notissima est illa Sacramenti definitio tradita a S. Augustino: *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum*; sed in pœnitentia nullum est elementum, sed sola verba, tum pœnitentis, qui se accusat, tum Sacerdotis, qui eum absolvit: ergo &c. Sane idem Augustinus Lib. XIX. contra Faustum cap. 16. Sacramenta vocat *visibilia signa invisibilis gratiæ*; & in Serm. *De baptismo ad Neophytos* vult, *Sacramentum ideo dici, quia aliud videtur, aliud intelligitur*.

67. Resp. cum S. Thoma 3. P. qu. 84. art. 1. ad 1., *in illis Sacramentis, quæ habent effectum correspondentem humanis actibus, ipsos actus humanos sensibiles esse loco materiæ, ut accidit in pœnitentia, & matrimonio: sicut etiam in medicinis corporalibus quædam sunt res exterius adhibitæ, sicut emplastra, & electuaria: quædam vero sunt actus sanandorum, puta exercitationes quædam*. Frivola autem est objectio desumpta ex iis verbis *elementum*, & *visibilia signa*; quasi vero Augustinus omnium Sacramentorum materiam nonnisi in proprie dictis *elementis* constituerit, & non etiam in pane, oleo, & in aliis actibus exterioribus, quæ sub sensum cadunt, immo & in verbis, quæ videri quidem nequeunt; sed tamen audiuntur. Sufficit ergo, ut res sit sensibilis, & externa, ut ex Christi institutione fiat Sacramentorum materia.

CA-

CAPUT III.

Ostenditur, nullum esse peccatum, quod per Sacramentum pœnitentiæ remitti non possit.

68. Angelicus Doctor 3. P. q. 86. art. 1. bene observat, duplici sensu posse aliquod peccatum dici *irremissibile*, *primo*, quia aliquis de peccato dolere non posset: *secundo*, quia pœnitentia non posset delere peccatum; & subdit: „ Primo quidem modo non possunt per pœnitentiam deleri „ peccata dæmonum, & etiam hominum damnatorum, quia affectus eorum sunt confirmati in „ malo: ita quod non potest eis displicere peccatum inquantum est culpa, sed solum displicet „ eis pœna, quam patiuntur, ratione cujus aliquam pœnitentiam, sed infructuosam habent, „ secundum illud Sap. Cap. V. 3. *Pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes*. „ Unde talis pœnitentia non est cum spe veniæ, „ sed cum desperatione. Tale autem non potest „ esse aliquod peccatum hominis viatoris, cujus „ liberum arbitrium flexibile est ad bonum, & ad „ malum. Unde dicere, quod aliquod peccatum „ sit *in hac vita*, de quo quis pœnitere non possit, *erroneum est*, &c. ". Sed de hoc modo non agimus: quæritur enim hic solum, an sit aliquod peccatum tam grave, ut nullo modo etiam per veram pœnitentiam remitti queat; quod veteres quidam hæretici commenti sunt (*a*), contra quos sit

PROPOSITIO

Nullum est tam grave peccatum, quod in hac vita ab Ecclesia per Sacramentum pœnitentiæ deleri nequeat.

69. Prob. *primo* luculentissimis iis sacræ Scripturæ oraculis, quibus Christus Dominus Matth. XVIII. 18., & Jo. XX. Apostolis amplissimam, nullisque limitibus circumscriptam ligandi, atque solvendi potestatem dedit. Vid. sup. n. 19. (*b*).

70. Sed hæc tam perspicua Christi verba obscurare se posse sperabant Montanistæ, & Novatiani triplici effugio: *primo*, ea intelligi debere de baptismo, quo concedebant omnia præterita peccata deleri; non autem de pœnitentia eorum criminum, quæ post baptismum committuntur: *secundo*, distinguenda esse peccata contra proximum, vel Ecclesiam, a peccatis contra Deum; prima posse per claves Ecclesiæ remitti, utpote leviora, non autem alia, quæ gravissima reputantur: *tertio*, omnium peccatorum remittendorum potestatem solis Apostolis fuisse concessam, non vero eorumdem successoribus. Ita Tertullianus Montanista factus in Lib. *de pudicitia*, & Novatiani apud S. Ambrosium in duobus Libris *de pœnitentia*.

71. Verumtamen haud difficile fuit sanctis Patribus has frivolas exceptiones præcludere. Et quantum ad *primam*, argute ita reponebat Sanctus Pacianus Barcinonensis Epist. III. ad Sympronianum Novatianum: „ Quod si ad gentes hanc solvendi „ licentiam, vel ligandi spectasse concedam, multo „ magis ab baptizatos pertinuisse convincam. Nam „ si is solvi potuit, vel ligari, qui non habuit „ vinculum, quanto magis ille, quem fidei jura „ tenuerunt "? Neque enim homines per baptismum deterioris conditionis facti sunt, ut suorum criminum veniam, non quidem per baptismum, qui iterari non potest, sed per veram pœnitentiam consequi nequeant. Et Dominus Jesus duo aperte distinxit Sacramenta, & utrorumque conferendorum potestatem Apostolis contulit, cum dixit: *Ite, baptizate, &c. & Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis, &c.*

72. *Secundam* exceptionem penitus temerariam, omnique carentem fundamento sic ibidem S. Barcinonensis Antistes explodit: *Quæcumque solveritis, inquit, omnino nihil excipit; quæcumque, inquit, vel magna, vel modica*. Et S. Ambrosius

(*a*) Montanistæ, & Novatiani fuerunt hujus crudelissimæ hæresis auctores. Montanistæ nomen sortiti sunt a Montano homine Phrygio; unde etiam *Cataphryges* aliquando sunt nuncupati: tum postea dicti *Pepuziani* ab obscuro oppido Phrygiæ *Pepuza*, ubi suos conventus habebant. Nulla ineptior, & absurdior hæresis nata est, cui tamen nomen dedit doctissimus vir Tertullianus falsis potissimum duarum fanaticarum mulierum Priscillæ, & Maximillæ revelationibus, seu potius incantationibus deceptus. Funestissimus tanti viri lapsus terrere omnes debet, ne alta, & superbe de se præsumentes similiter cadant. Illius ea sententia erat in Lib. *De pudicitia* cap. 18., *Levioribus delictis veniam ab Episcopo consequi posse, majoribus, & irremissibilibus a solo Deo;* unde consequebatur, nullam graviorum criminum remittendorum potestatem Ecclesiæ a Christo fuisse datam. Vid. Nat. Alexander Dissert. IX. in Sæc. II.

Pejus erraverunt Sæc. III. Novatiani, asseclæ illius Novatiani, qui Rom. Episcopatum ambiens, ac inani sua spe frustratus una cum Novato Carthagin. Presbytero fœdissimum in Ecclesia schisma excitavit; unde hæresis Novatiana orta est, cujus capitale erat dogma, lapsi in persecutione tanti criminis veniam indulgeri ab *Ecclesia* non posse; quam postea inclementiam Novatiani ad alia graviora crimina extenderunt, ac demum ad omnia peccata post baptismum commissa; quamvis omnia omnino a Dei misericordia remitti posse, non negarent; unde etiam eos ad divinam justitiam piis operibus placandam majorem in modum adhortabantur.

Aliqui ex Socinianorum grege eos saltem peccatores, qui nonnisi in fine vitæ pœnitentiam agebant, veniam obtinere posse negabant. Smalcius in *refut. thesium* Wolfg. Franzii scribebat, *facinorosos, qui a carnifice interficiuntur, vita æterna privari, esse plus quam verisimile*. Jonas autem Schlichtingius in *Disput. contra Meisnerum*, hominem, qui in peccatis tamdiu manserit, ut ei non amplius tempus suppetat, ut vitam, & mores emendet, *ex novi fœderis damnandum esse*, pronunciat.

(*b*) Usi non sumus innumeris iis vet. test. promissionibus, quibus Deus peccatores ad conversionem ex-

sius Lib. I. *de pœnit.* cap. 2. *Deus*, inquit, *distinctionem non facit*, *qui misericordiam suam promisit omnibus*, *& relaxandi licentiam Sacerdotibus suis sine ulla exceptione concessit*. Et Lib. II. cap. 4. profert inter alia exemplum Simonis Magi omnium hæreticorum Patriarchæ, cui tamen dicebat Petrus Act. VIII. 22.: *Pœnitentiam age ab hac nequitia tua*, *& roga Deum*, *si forte remittatur tibi*, *&c.*

73. *Tertiam* pariter refutat S. Pacianus exemplo baptismi, & chrismatis, quorum conferendorum potestatem solis Apostolis Christus dedisse legitur: ipsi tamen Novatiani eamdem in successores Apostolorum descendere non diffitebantur. Unde sic adversus eos concludit: *Si ergo & lavacri*, *& chrismatis potestas*, *majorum longe charismatum*, *ad Episcopos inde descendit*, *& ligandi quoque jus adfuit*, *atque solvendi*. *Quod etsi nos id ob nostra peccata temerarie vindicamus*, *Deus tamen illud ut Sanctis*, *& Apostolorum cathedram tenentibus non negabit*, *&c.*

74. *Ulterius*, quinam esset Christi verborum sensus, & quinam amplissimæ potestatis per eadem verba collatæ limites, debemus a veteribus Ecclesiæ Patribus, & moribus certissime addiscere. Veteres autem Patres statim ac immitis illa hæresis erupit, omnes pene facto agmine contra eam insurrexerunt, & pervicaces, ac crudeles illius defensores a sua, & totius Ecclesiæ communione separarunt. Id testatur Synodus Trid. Sess. XIV. cap. 1. his verbis: *Novatianos remittendi potestatem olim pertinaciter negantes magna ratione Ecclesia Catholica*, *tamquam hæreticos explosit*, *atque condemnavit*. Reipsa S. Cornelius Papa anno 251. collecta Romæ Synodo LX. Episcoporum Novatianos æterno anathema percussit.

75. In multis postea Conciliis, non solum lapsi, sed etiam cujuscumque gravissimi criminis rei ad Ecclesiæ misericordiam cum debitis pœnitentiæ signis confugientes, clementer recepti sunt; quibusdam tamen conditionibus appositis, ad expiandas præteritas culpas, novasque præcavendas admodum opportunis. Hujusmodi erant antiqui illi canones pœnitentiales, quos summi Pontifices, ac plures Synodi constituerunt, ut nonnisi cum multis mœroris, squalloris, ac publicæ pœnitentiæ signis ad pacem, & consortium fidelium reciperentur. Quot igitur sunt veteres saluberrimi canones pœnitentiales, tot sunt publica, & inconcussa antiquæ, & perpetuæ traditionis testimonia, quibus genuinus divinæ illius amplissimæ potestatis a Christo concessæ sensus declaratur. Atque hactenus allata argumenta plana, & invicta sunt; sed multæ postea, & graves sese offeruntur difficultates in quibusdam obscurioribus Scripturæ locis explicandis; meminerimus tamen, id sæpius in aliis certissimis fidei dogmatibus evenire, quin de iis dubitare propterea liceat: nam certum non tollitur per incertum, nec quod perspicuum est, per aliqua adjuncta obscuriora.

76. Object. *prima* petitur ex iis Christi verbis Matth. XII. 31. „Omne peccatum, & blasphemia „ remittetur. Et quicumque dixerit verbum con„ tra Filium hominis, remittetur ei. Qui autem „ dixerit contra Spiritum Sanctum, non remitte„ tur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro".

77. Resp. *primo*, hoc testimonium non prodesse, sed potius obesse causæ Novatianorum, qui contendebant, nullum peccatum grave contra Deum ab Ecclesia remitti posse, sed tantummodo peccata leviora, & contra homines; Christus autem dicit: *Omne peccatum*, *& blasphemia remittetur hominibus* ... *Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis*, *remittetur ei*. Ita respondebant S. Pacianus Epist. III. & S. Ambrosius Lib. II. *de pœnit.* cap. 4.

78. Resp. *secundo* cum S. Thom. 2. 2. qu. 14. art. 3., peccatum in Spiritum Sanctum *diversimode* dici *irremissibile* juxta diversas auctor. Patrum sententias, quas in duobus art. præcedentibus exponit. Secundum enim S. Augustinum (Serm. LXXI. *de verbis Domini*, Lib. I. *de Serm. Domini in monte* cap. 22., multisque aliis in locis) peccatum in Spiritum Sanctum nihil est aliud, quam impœnitentia finalis, quod peccatum est omnino irremissibile; dicitur autem impœnitentia finalis peccatum in Spiritum Sanctum, *quia*, inquit Angelicus, *est contra remissionem peccatorum*, *quæ fit per Spiritum Sanctum*, *qui est charitas & Patris*, *& Filii*. Quamvis autem hoc peccatum non consummetur, nisi in fine vitæ (tunc enim solum vere dicitur *impœnitentia finalis*) attamen in ipso vitæ præsentis cursu in iis præsumitur, qui non ex ignorantia; sed ex obstinata pervicacia manifestæ veritati resistunt (*a*).

79. Si autem cum aliis quibusdam sanctis Patribus peccatum, vel blasphemia in Spiritum S. sumatur pro peccato puræ malitiæ, opposito bonitati, quæ attribuitur Spiritui sancto, sicut peccatum infirmitatis dici potest contra Patrem, cui attribuitur potentia, & peccatum ignorantiæ contra Filium, cujus propria est sapientia, tunc dicitur peccatum irremissibile, *quia quantum est de se*, *habet meritum*, *ut non remittatur* ... *Qui enim ex ignorantia*, *vel infirmitate peccat*, *minorem pœnam meretur*; qui autem ex certa malitia, ac determinata voluntate peccat, non habet aliquam excusationem, unde ejus pœna minuatur.

hortans omnium criminum suorum veniam clementissime pollicebatur; quia hæretici, quos impugnamus, soli Ecclesiæ, non autem Deo, remittendorum quorumdam criminum jus denegarunt.

(*a*) S. Augustinus in Laud. Serm. LXXI. postquam multa ad hunc locum explanandum dixisset, ita sermonem concludit: *Ut potui*, *difficillimam quæstionem*, *si tamen aliquatenus potui*, *Domino miserante*, *atque adjuvante tractavi*, *&c.*

tur. Sed pro majore hujus doctrinæ explanatione tres primi illius quæstionis articuli legendi sunt. Supposita autem doctrina ibi explicata.

80. Brevius hanc ipsam difficultatem expedit 3. P. quæst. 86. artic. 1. ad 3. dicens: „ illud „ verbum, vel blasphemia contra Spiritum Sanctum est finalis impœnitentia, ut Augustinus dicit, quæ penitus irremissibilis est, quia „ post finem hujus vitæ non est remissio peccatorum. Vel si intelligatur per blasphemiam Spiritus sancti peccatum, quod fit ex certa malitia, vel etiam ipsa blasphemia Spiritus sancti, „ dicitur non remitti, scilicet de facili: vel quia „ tale peccatum non habet in se causam excusationis, vel quia prò tali peccato punitur aliquis „ & in hoc sæculo, & in futuro". Ceterum etiam peccatum Pharisæorum, qui Christi miracula tribuebant Beelzebub, fuisse absolute remissibile, ex eo evincit Chrysostomus Hom. XXIV. in hunc loc. quod etiam ex illa impia, & obstinata secta non nulli Christi fidem amplexi fuerint (b).

81. Inst. *primo*, opponendo verba Heli Sacerdotis ita filios suos monentis Lib. 1. Reg. II. 25. *Si peccaverit vir in virum, placari ei potest Deus: si autem in Dominum peccaverit vir, quis orabit pro eo?* Quibus similia sunt, quæ S. Joannes in fine suæ primæ epist. habet: *Est peccatum ad mortem, non pro illo dico, ut roget quis*. Hoc autem peccatum, interprete S. Augustino Lib. I. *De Serm. Dom. in monte* cap. 22., *est per malitiam, & invidiam oppugnare fraternam charitatem post acceptam gratiam Spiritus sancti, quod peccatum Dominus neque hic, neque in futuro sæculo dimitti dicit*. Et paulo antea dixerat, hujus peccati *tantam labem esse, ut deprecandi humilitatem subire non possit, etiamsi peccatum suum mala conscientia & agnoscere, & enunciare cogatur:* est ergo aliquod peccatum irremissibile.

82. Resp., priorum verborum Heli filios objurgantis propter scandala, quibus homines a sacrificiis divinis avertebant, hunc esse obvium sensum: Si vos Sacerdotes ad Deum orandum pro populo electi, Deum ipsum offenditis, qui erunt alii pro vobis ad Deum orandum, & placandum idonei? Quæ objurgatio rectissima est: non tamen negat, etiam pro Sacerdotibus peccantibus esse orandum, eorumque peccata posse remitti.

83. Peccatum autem ad mortem, pro quo S. Joannes non vult esse orandum, interprete eodem S. Augustino in ipso loco laud., est illud, pro quo reus ipse Deum non orat, veniam petens; quod in peccatis puræ malitiæ evenire solet: secus ac in peccatis ignorantiæ, atque infirmitatis, quæ non sunt tam voluntaria, quam sunt peccata malitiæ. Hoc S. Augustinus declarat exemplo Petri, & Judæ. Petrus enim, quia ex infirmitate peccaverat, cito peccati sui veniam a Deo poposcit, & obtinuit. Judas contra, qui malitia peccaverat, *facilius desperatione cucurrit ad laqueum, quam humilitate veniam deprecatus est*. Angelicus autem laud. art. ad 2. bene adnotat, hæc omnia ita esse intelligenda, ut *de facili* nec gratia humilis orationis, nec venia a Deo obtineatur, non autem quod absolute obtineri non possit, adeo ut absolute pro eo Deus orari non debeat: „ sicuti, in„ quit, dicitur ille sanari non posse, qui non po„ test de facili sanari, potest tamen hoc fieri per „ divinæ gratiæ virtutem, quæ etiam interdum „ *in profundum maris convertit*, ut dicitur in Ps. „ LXIV.".

84. Inst. *secundo*. Apostolus ad Hebr. XI. 4. inquit: „ Impossibile est, eos, qui semel sunt il„ luminati, gustaverunt etiam donum cœleste, & „ participes facti sunt Spiritus sancti ... & prola„ psi sunt, rursus renovari ad pœnitentiam". Item cap. X. 26. addit: „ voluntarie enim peccanti„ bus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam „ non relinquitur pro peccatis hostia". Ex his potissimum testimoniis triumphum canebant immites Novatiani, ut notat S. Thomas Lect. I. in cap. VI. hujus epist., ubi ita

85. Respondet, falsam esse interpretationem Novatianorum, sicut dicit Athanasius in epist. IV. ad Serapionem, quia ipse Paulus recepit incestuosum Corinthium 2. Corinth. II., & similiter eos Galatas, quos ita compellabat cap. IV. 19. *Filioli mei, quos iterum parturio*. „ Est ergo intelligendum, „ inquit S. Doctor, sicut dicit Augustinus, quod „ non dicit, quod impossibile est *pœnitere*, sed „ quod impossibile est rursus *renovari*, idest *ba„ ptizari:* ad Titum III. *Per lavacrum regenera„ tionis, & renovationis &c.;* nunquam enim „ homo posset sic pœnitere, quod posset iterum „ baptizari". Docet itaque S. Apostolus, impossibile esse, aut baptismum ipsum iterari ad pœnitentiam istorum, aut eam gratiam baptismatis recuperari, quæ est gratia *regenerationis, & renovationis*. Unde S. Augustinus in *inchoata exposit. Epist. ad Rom.* inquiebat: *Eos, qui jam baptizati fuerint, curari melius dicimus per pœnitentiam, non renovari, quia renovatio in baptismo est;*

(b) Sententiam S. Augustini, quod peccatum in Spiritum sanctum sit finalis impœnitentia, nonnullis argumentis oppugnavit Vener. Card. Bellarminus Lib. II. *de pœnitentia* cap. 16. Rejicit quoque aliam S. Thomæ, quod peccatum in Spiritum sanctum sit peccatum ex malitia ortum: & aliam suam proponit, peccatum in Spiritum sanctum *proprie nihil esse aliud, quam veritatem cognitam, & manifestam ex malitia improbare, & tamquam dæmoniacam, & detestabilem calumniare*. Haud difficile nobis videretur Augustinianam, & Thomisticam interpretationem tueri; sed operæ pretium non est, dimicando cum tam sapienti Theologo tempus illud terere, quod pro defensione dogmatum Ecclesiæ unice impendere nobis proposuimus. Quod si alicui Bellarminiana interpretatio magis arrideat, illa utatur.

est; & quidem talis, ut simul cum culpa tollatur etiam reatus pœnæ; quod non contingit in pœnitentia. Ita hunc locum præter Athanasium, & Augustinum a S. Thoma nominatos, explicant S. Gregorius Nazianz. Orat. XL. in *sancta lumina*, S. Ambrosius Lib. II. *de pœnit.* cap. 2., Chrysostomus, Theophilactus, atque Œcumenius. Athanasius vero optime notavit, hæc fuisse dicta a S. Paulo ad convellendum errorem Hebræorum, qui cum multa haberent, & quotidiana baptismata, existimabant, idem esse etiam in Religione Christiana.

86. Neque alium esse sensum eorum verborum ejusdem S. Pauli cap. X., putarunt sancti Patres, nempe *non relinqui hostiam pro peccatis*, hoc est alium baptismum, quo iterum a peccatis abluamur; sine exclusione tamen pœnitentiæ, quæ est tabula post naufragium. Optime notavit in hunc locum S. Jo. Chrysostomus, non dixisse Apostolum: *Non est amplius pœnitentia*, *neque est amplius remissio*, *sed non est amplius hostia*, *hoc est*, *non est amplius crux secunda*, seu secunda passio Christi, unde novus instituatur baptismus. Eodemque sensu illum locum intellexit S. Augustinus in mox citata exposit. epistolæ ad Romanos, scilicet significasse Apostolum, *non posse deinceps qui peccaverit*, *iterum baptizando purgari: quo intellecto*, *non intercluditur*, inquit, *pœnitendi locus*. Quibus S. Thomas inhærens, ut quomodo, ait, nunc non expectatur alia mors Christi, *ita nec post baptismum semel acceptum expectatur alius baptismus*.

87. Verumtamen si quis cum Origene, & aliquibus doctis interpretibus contentiosius velit, in his Paulinis textibus non indigitari baptismi renovationem, quæ impossibilis omnino est, sed ipsam pœnitentiæ virtutem, quo gravissima aliquot crimina deleri posse, Apostolus negare videtur, tunc propter alia apertissima S. Scripturæ loca, & maxime propter constantem universæ Ecclesiæ doctrinam, & praxim illud verbum *impossibile est* explicare cogimur, non de omnimoda impossibilitate, sed de maxima difficultate, quæ est in expiandis gravissimis quibusdam criminibus, ac potissimum apostasia a fide, quæ non vi tormentorum sit extorta, sed *voluntarie*, hoc est plena, ac malitiosa voluntate facta, qualis fuit illa Judæ, Simonis Magi, Juliani Augusti, aliorumque paucorum, qui sine ulla spe veniæ misere obierunt. Ac de his loquitur S. Petrus in 2. epist. cap. II., ubi ita concludit: „ Melius enim erat illis non „ cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem „ retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est, „ sancto mandato. Contigit enim eis illud veri „ proverbii: canis reversus ad suum vomitum, & „ sus lota in volutabro luti ".

88. Obj. *tertio* exempla Esau, & Antiochi: de primo enim inquit Apostolus Hebr. XII. 17., quod *non invenit pœnitentiæ locum*, *quanquam cum lacrymis inquisivisset eam*. De altero autem scriptum est Lib. II. Machab. IX. 13.: *Orabat hic scelestus Dominum*, *a quo non esset misericordiam consecuturus*.

89. Respondet Angelicus 3. P. qu. 86. art. 1. ad 1., „ quod Esau non vere pœnituit: quod patet „ ex hoc, quod dixit Gen. XXVII. 41. *Venient dies* „ *luctus Patris mei*, *& occidam Jacob fratrem* „ *meum*. Similiter etiam nec Antiochum vere „ pœnituit: dolebat enim de culpa præterita, „ non propter offensam Dei, sed propter infirmi„ tatem corporalem, quam patiebatur ". Quamvis hujusmodi exempla si quid probarent, etiam Deo potestatem veniæ concedendæ eriperent, quod & absurdissimum foret, & ut sup. ad n. 68. observavimus, nec ipsis Novatianis in mentem venit.

90. Sed quantum ad Esau, putant interpretes non ignobiles, illa verba, *non invenit pœnitentiæ locum*, referri ad obfirmatam Isaaci sententiam, negandi Esau benedictionem primogenituræ, Jacobo jam datam, a qua sententia lacrymis Esau se dimoveri, passus non est: id enim significari volunt iis græcis verbis μετάνοιας τόπον ab Apostolo adhibitis, quod scilicet μετάνοια litteraliter significet *mentis mutationem*, quam Esau apud patrem invenire non potuit.

91. Obj. postremo aliquorum veterum testimonia, qui errori Novatianorum aperte suffragantur. *Primo* Hermas Lib. III. similit. 6. n. 2. inquiens de scelestioribus quibusdam peccatoribus. *Iis*, inquit, *non est per pœnitentiam regressus ad vitam ... Hujusmodi homines morti sunt destinati*. *Præterea* Lib. II. *Constitut. Apostol.* cap. 23. conceditur venia idololatris *per sinceram pœnitentiam;* sed si quis instructa *veluti acie rebelli tentet Deum*, *quasi malos non insectantem*, *hujusmodi venia carebit*. *Tertio* Origenes, & Theognostus apud S. Athanasium Epist. IV. ad Serapionem locum S. Pauli supra allatum n. 84. iis adaptant, qui post baptismum in peccata recidunt, *eosque misericordiam non consecuturos ajunt*.

92. Resp., horum omnium, & si quæ sunt alia hujusmodi veterum testimonia, explicanda esse de summa difficultate veræ, sinceræque pœnitentiæ in quibusdam obcæcatis, & scelestissimis peccatoribus; quos etiam aliquando divina gratia destitui, admodum probabilis est multorum Theologorum sententia. Ita explicari possunt objecta testimonia Hermæ, & auctores *Constitutionum Apostolic.*: neque enim dicunt cum Novatianis, hujusmodi peccata remitti *non posse*, sed eorum veniam non esse sperandam. Origenem, & Theognostum data opera refellit S. Athanasius laud. epist. IV. ad Serap. inquiens n. 13.: „ Si eorum „ causa, qui post lavacrum peccant, id dictum „ fuisset, & illi veniam peccatorum obtinere non „ possent, cur hominem apud Corinthios pœni„ tentem in caritate confirmat Paulus: Galatas ve„ ro retrorsum abeuntes parturit, donec formare„ tur iterum in eis Christus? " Prosequitur deinde demonstrans, iis Apostoli verbis in epist. ad Hebræos „ non excludi peccatores a pœnitentia,

sed

„ sed ostendi, unicum esse Ecclesiæ catholicæ „ baptisma “.

93. Inst. *primo*. S. Cyprianus in Lib. *de lapsis* affert exemplum Moysis, Danielis, & Job, qui orantes pro peccatoribus exauditi non fuerunt, dicente Domino: *Et si tres in medio eorum fuerint, non liberabunt filios, nec filias, sed ipsi soli salvi erunt*. Et iterum: *Solus Deus misereri potest, homo non potest esse major*.

94. Respondebat olim S. Pacianus Novatianis, auctoritate tanti Episcopi, & Martyris se tuentibus, illum hæc protulisse contra lapsos pœnitere nolentes, & qui ex Martyrum, aut Confessorum precibus ad pacem, & communionem Ecclesiæ sine ulla pœnitentia recipi se posse, sperabant, contra quos recte utitur exemplis Moysis, Job, Noe, Danielis, aliorumque, qui veniam impetrare iis non potuerunt, quos vere suorum criminum non pœnitebat. *Quis enim*, inquit Pacianus, *liberare possit invitum? Quis pro superbis humiliare? Quis pro non pœnitentibus impetrare?*

95. Inst. *secundo*. S. Ambrosius in Lib. ad Virginem lapsam cap. 8. ita eam adhortatur: „ Inhæ„ re pœnitentiæ usque ad extremum vitæ, nec „ tibi præsumas ab humano die posse veniam da„ ri, quia decipit te, qui hoc tibi polliceri vo„ luerit. Quæ enim proprie in Deum peccasti, „ ab illo solo te convenit in die judicii expectare „ remedium“. Ita plane Novatiani ad pœnitentiam scelestissimos peccatores adhortabantur, ut absolutionem non ab Ecclesia, sed a solo Deo sperarent.

96. Resp., S. Ambrosium fortiter restitisse crudeli Novatianorum errori duobus libris *de pœnitentia*, unde S. Doctoris mens, & doctrina desumenda est. Quod si infelicem illam Virginem stupri, & infanticidii ream ad perpetuam pœnitentiam adhortatus est, non propterea putavit, tam gravia crimina esse *absolute*, & omnino irremissibilia, sed solum nonnisi magnia, ac durissimis pœnitentiæ laboribus posse eorumdem remissionem a Deo impetrari. Unde celebris illius sententia est Lib. II. *de pœnit*. cap. 10., quam sup. n. 10. retulimus, *Facilius inveniri, qui innocentiam servaverint, quam qui congrue egerint pœnitentiam* (a).

97. Inst. *tertio*. S. Athanasius Epist. IV. ad Serapionem peccatum Pharisæorum, nempe blasphemiam in Spiritum S., vocat *irremissibile*, *inveniabile*, *indeprecabile*.

98. Resp., S. Athanasium vocasse peccatum Pharisæorum *irremissibile*, quia erat cum impœnitentia conjunctum; non fuisse autem peccatum Pharisæorum per pœnitentiam irremissibile, vel ex eo constat, quod in fine ejusdem epistolæ Pharisæis comparat Arianos, qui Christi divinitatem, similiter ac Pharisæi, negabant, & concludit, *tam illis, quam istis, nullam fore supplicii huic flagitio debiti remissionem*, nempe nisi a tam impia hæresi resipiscant (b).

99. Inst. *quarto*. S. Hieronymus in cap. XII. Matth. aperte fatetur, peccatum illorum, qui opera Spiritus S. tribuunt Beelzebub, esse *irremissibile*; & Epist. 149. ad Marcellam Novatianis concedit, eos, qui sponte Christianam religionem deserunt, peccati *irremissibilis* esse reos, & solum contendit, tale non esse illorum peccatum, *qui sacrificare compulsi sunt ante tribunal judicis*, & tormentorum vi infeliciter cedunt. En Doctoris maximi verba de Novatiano: *Doceat igitur, aliquem negatorem Beelzebub vocasse Christum* (quomodo eum vocarunt Pharisæi); *& ultro referam gradum, negatorem non posse veniam consequi post ruinam*. Consentiebat itaque Hieronymus Novatiano, quando erat sermo de apostalis voluntariis, & solum remissibilem dicebat eorum culpam, qui compulsi tormentis Christum negabant.

100. Resp., Hieronymum explicandum esse, ut explicanda esse docuimus verba Christi supra n. 77., idest delirium voluntariæ, & liberæ apostasiæ dici *irremissibile*, quia *non facile* remittitur, cum ex determinata malitia procedat; aliorum vero peccatum facilius remittitur, quia tormentorum vio-

(a) Librum de Virgine lapsa esse genuinum S. Ambrosii fœtum, dubitarunt Bellarminus *De Scriptor. Eccles.*, Possevinus in *Apparatu sacro*, & alii nonnulli, cum catholici, tum heterodoxi critici. Sed Editores Maurini, Nat. Alexander *Hist. Eccl.* Sæc. IV. cap. 6., & passim severiores critici S. Ambrosium in antiqua hujus libri possessione reliquerunt.

(b) Non attulimus insigne contra Novatianos testimonium ex Tract. *De communi essentia Patris, & Filii, & Spiritus sancti*, qui olim S. Athanasio tribuebatur, seu potius, ut plenius habet titulus: *Testimonia ex S. Script.* de *naturali communione similis essentiæ inter Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum*; quia hoc opus a Caveo, & nonnullis aliis rejicitur ut *spurium*: a Maurinis autem inter opera *dubia* numeratur. Illius Opusculi auctor n. 49. postquam ostendisset, illa verba Christi Matth. XII. *Omne peccatum, &c.* non posse litteraliter accipi, ita concludit: *Quin & hoc observandum est, non dixisse Christum: blasphemanti, & pœnitentiam agenti remissionem dandam non esse; sed blasphemanti, idest, in blasphemia perseveranti. Quandoquidem nullum est peccatum prorsus irremissibile apud Deum illis, qui vere ex animo, & ut par est, pœnitentiam agunt*. Joann. Morinus Lib. IX. *de Pœnitentia*; non solum hæc hactenus explicata, sed nonnulla alia veterum Patrum testimonia allegat, ut probet., *crimen unicum*, nempe blasphemiam in Spiritum sanctum, *adeo execrabile judicatum, ut illius reis veniam neque ab Ecclesia, neque a Deo unquam concedendam esse dixerint*. Nihil tamen affert doctissimus hic Oratorii Gallicani Presbyter, quod commode explicari non possit ex iis ipsis, quibus idem Auctor Lib. I. cap. 4., & seq. Novatianam hæresim oppugnaverat. Ipse demum confessus est, Patres qui videntur repugnare, esse de iis circumstantiis intelligendos, in quibus Deus ex inscrutabili sua justitia aliquando peccatoribus ea gratiæ auxilia denegat, quæ ad veram pœnitentiam concipiendam sunt necessaria. Vide, quæ diximus Tom. VI. P. I. Dissert. V. cap. 7.

violentia exortum, & infirmitati condonandum. Addo, experientia fuisse compertum, lapsos ex infirmitate, cessante persecutione, misericordiam Ecclesiæ implorasse, & pœnitentia imposita fuisse reconciliatos; apostatas autem voluntarios aut nunquam, aut rarissime tanti criminis pœnituisse, atque ad Ecclesiæ clementiam confugisse. Quando autem S. Doctor Novatiano consentire videbatur de voluntariis apostatis, non ex sua sententia id asserebat, sed ut disputationem contraheret ad solos lapsos ex humana fragilitate.

CAPUT IV.

De materia, & forma Sacramenti pœnitentiæ.

101. Ut in aliis Sacramentis, ita etiam in Pœnitentia duplex est materia, remota, & proxima; vel, ut aliis loqui placet, materia alia est, *circa quam* Sacramentum pœnitentiæ versatur; alia, *ex qua* constat Sacramentum. De prima vix ulla est inter Theologos controversia; multiplex vero de alia.

102. S. Thomas 3. P. quæst. 84. art. 2. sine hæsitatione resolvit, materiam remotam pœnitentiæ esse peccata, non *acceptanda*, *sed detestanda*, *& destruenda*. Cum autem triplex sit peccatum, originale, actuale mortale, & actuale veniale, in resp. ad 3. subdit, pœnitentiam *proprie & principaliter* esse de peccato actuali mortali; „ proprie quidem, quia proprie dicimur pœnitere „ de his, quæ nostra voluntate commisimus; principaliter autem, quia ad deletionem peccati „ mortalis hoc Sacramentum est principaliter institutum. De peccatis autem venialibus est quidem pœnitentia proprie, inquantum sunt nostra „ voluntate facta; non tamen contra hæc principaliter est hoc Sacramentum institutum."

103. „ De peccato originali, pergit Angelicus, „ pœnitentia nec principaliter est (quod contra „ ipsum non ordinatur hoc Sacramentum, sed „ magis baptismus) nec etiam proprie, quia peccatum originale non est nostra voluntate peractum: nisi forte inquantum voluntas Adæ reputatur nostra, secundum modum loquendi, „ quo Apostolus dicit " Rom. V. 12. In quo omnes peccaverunt. „ Inquantum tamen large accipitur „ pœnitentia pro quacumque detestatione rei præteritæ, potest dici pœnitentia de peccato originali (*a*)."

104. Haud ita facile est definire, quænam sit Sacramenti pœnitentiæ materia *proxima*, dissidentibus *primum* ab Ecclesia Catholica hæreticis, quorum error damnatus fuit: *deinde*, dissidentibus inter se Theologis, quorum sententiæ impune defenduntur. Nos hæreticorum errorem breviter refutabimus; Theologorum vero sententias satis erit referre.

105. Lutherani duas esse volunt pœnitentiæ partes essentiales, contritionem, & fidem. Nomine autem contritionis non intelligunt nobiscum voluntarium animi dolorem ex consideratione offensæ Dei in nobis excitatum, sed *interiores conscientiæ angores*, atque *terrores*, *ex vera peccati agnitione*, ut expresse continetur in *Confessione Augustana* art. 2., & ut loquitur post Lutherum Jo. Gerhardus Loco XVI. cap. 7. §. 41.; & nomine fidei non intelligunt fidem *historicam*, vel *dogmaticam*, qua veritates a Deo revelatæ creduntur, & quæ totius justificationis radix, & fundamentum est, sed fidem promissionum, qua pœnitens peccatorum veniam sibi datam esse, certo credat. Vide, quæ diximus Tom. VI. P. II. Dissert. II. cap. 2.

106. Hunc Lutheranorum errorem damnavit Synodus Tridentina Sess. XIV. cap. 3., ubi de proxima pœnitentiæ materia, seu de ejus partibus ita loquitur: *Sunt autem quasi materia hujus Sacramenti, ipsius pœnitentis actus, nempe contritio, confessio, & satisfactio, qui, quatenus in pœnitente ad integritatem Sacramenti, & ad plenam, & perfectam peccatorum remissionem, ex Dei institutione requiruntur, hac ratione pœnitentiæ partes dicuntur.* Et postea eorum sententiam damnat, *qui pœnitentiæ partes incussos conscientiæ terrores, & fidem esse contendunt.* Et can. 4. *Si quis dixerit, duas tantum esse pœnitentiæ partes, terrores scilicet incussos conscientiæ agnito peccato, & fidem conceptam ex Evangelio, vel absolutione, qua credit quis, sibi per Christum remissa peccata, anathema sit.*

107. Sane terrores conscientiæ incussos ex cognitione peccati plurimum valere ad excitandam in nobis pœnitentiam, non inficiamur; manifestum est tamen, eos non sufficere. Christus enim non dixit, peccata fuisse mulieri remissa, quoniam timuit, sed quoniam *dilexit multum*. Multoque est absurdius, ut pars pœnitentiæ ponatur illa certitudo fidei, qua quis credat sibi remissa esse peccata; nam primo illa certitudo, seclusa divina revelatione, haberi non potest; *deinde* etiamsi haberetur, esset ipsa pœnitentia posterior, seu effectus, non autem pars, vel materia.

108. Calvinus Lib. III. *Institut.* cap. 3. num. 8. pœnitentiam duabus constare partibus & ipse dicit, sed sensu a Lutheranis diverso, scilicet *mortificatione carnis, & vivificatione spiritus*. Qui-

(*a*) Ex postremis his verbis perperam quis excusaveris damnatam illam ab Alexandro VIII. propositionem: *Homo debet agere tota vita pœnitentiam pro peccato originali*; damnata est enim illa propositio in sensu Lutheranorum, & Calvinistarum, qui peccatum originale reponebant in vitiosa, ac rebelli concupiscentia carnis, quæ etiam post baptismum remanet; quem errorem jam proscripserat Trid. Synodus Sess. V., & nos data opere confutavimus Tom. IV. Dissert. III. sect. 3. cap. 1.

Quilibet tamen facile intelliget, utrumque esse pœnitentiæ effectum, non partes essentiales. Ille enim, quem vere pœnitet, debet veterem hominem exuere, & novum induere, ut Calvinus ipse eodem loco multis testimoniis Scripturæ sacræ verbosios explicat, quamvis sibi aperte repugnet, dum vult, ita per pœnitentiam hominem vivificari, ut plane regeneretur, & Dei imago fœdata per peccatum, ac pene obliterata in ipso reformetur: & postea contra veteres Patres, immo & contra ipsum S. Augustinum, obstinate contendit, *in Sanctis, donec mortali corpore exuantur, semper esse peccatum*, nempe concupiscentiam carnis, quam vere culpabilem esse docet. Quomodo enim simul cum regeneratione, & novo homine veterem Adam componet, & cum imagine Dei culpabilem concupiscentiam? Vid. quæ contra hanc sententiam a Synodo Trid. anathemate proscriptam diximus Tom. IV. Dissert. III. sect. 5. cap. 1.

Sententiæ Theologorum Catholicorum.

109. Omnes, quotquot sunt, orthodoxi Theologi in recipienda doctrina Concilii Trid. de tribus hujus Sacramenti partibus, *Contritione*, *Confessione*, *& Satisfactione*, corde, & ore consentiunt; & solum in controversiam vocant, an istæ tres partes proprie sint Sacramenti materia proxima? Quam controversiam intactam esse voluerunt Patres Tridentini (a). Præcipuæ autem Scholasticorum opiniones hæ sunt.

110. Prima Thomistarum, qui duce Angelico volunt, omnes tres enumeratas partes esse *proprie dictam* materiam, *ex qua* conficitur Sacramentum pœnitentiæ. Nam S. Præceptor 3. P. quæst. 84. art. 1. ad 1. & 2. dixerat, *actus humanos sensibiles* esse in hoc Sacramento *loco materiæ*; art. autem 2., *materiam proximam* hujus Sacramenti esse actus pœnitentis: quæst. postea 90. art. 1. inquit: *dictum est supra; quod in Sacramento pœnitentiæ actus humani se habent per modum materiæ; & ideo cum plures actus humani requirantur ad pœnitentiæ perfectionem, scilicet contritio, confessio, & satisfactio, consequens est, quod Sacramentum pœnitentiæ habeat partes*, scilicet tres enumeratas, quas postea ad Sacramentum hoc pertinere ostendit art. 2.

111. Hæc Thomistarum sententia communior est inter Theologos, maxime post duo generalia Concilia, Florentinum, & Tridentinum, in quibus definitum fuit, memoratos tres actus pœnitentis esse *quasi* materiam hujus Sacramenti. Quid autem significet illa particula *quasi*, explicat Estius in IV. Dist. XV. §. 2., quia materia hujus Sacramenti non est aliquid corporeum, cujusmodi sunt aqua, oleum, panis, vinum, sed actiones pœnitentis, quæ non ita *proprie* materia vocari possunt. Et clarius loquitur Catechismus Rom. P. II. cap. 5. num. 13. his verbis: *Neque vero hi actus quasi materia a S. Synodo appellantur, quia veræ materiæ rationem non habeant; sed quia ejus generis materia non sint, quæ extrinsecus adhibeatur, ut aqua in Baptismo, & chrisma in Confirmatione*. Hic non immerito gloriantur Thomistæ, suam, & Angelici Præceptoris doctrinam menti Ecclesiæ esse conformem: non tamen dicunt, eam esse a Conciliis definitam; nam aliæ aliorum sententiæ damnatæ non sunt, & palam in Ecclesia docentur, & defenduntur, præcipue autem illa insignis Scotistarum scholæ,

112. Quæ una cum Doctore subtili materiam hujus Sacramenti vult esse absolutionem a Sacerdote pœnitenti impertitam. Hanc enim dupliciter spectari posse isti Theologi dicunt, & quatenus significat effectum Sacramenti, & quatenus est ritus sensibilis: sub priori respectu esse formam, sub altero materiam proximam Sacramenti. Hæc opinio magnos habuit patronos, cum ante, cum post duas memoratas Synodos œcumenicas, Florentinam, & Tridentinam. Eamdem enim etiam ante Scotum tenuerant Robertus Pullus Cardinalis, & Steph. Laughtonus Archiepiscopus Cantuariensis; multoque plures eidem suffragati sunt, postquam Scotus eam illustravit, & non contemnendis argumentis communivit. Inter hos numerantur Oehmanns, Jo. Major, & Jac. Almainus; ac denique post Tridentinum Concilium eidem adhæserunt nobilissimi Theologi, ut Jo. Maldonatus *De Pœnitent;* ubi nostram sententiam vocat *communiorem*, sententiam vero Scoti *veriorem*, Andreas Vega, illustris Franciscani Instituti Theologus, qui Concilio Trid. interfuit, aliique non pauci.

113. Tertia est sententia Guillelmi Antissiodorensis *de Pœnit.* cap. 3., Alexandri Halensis P. IV. *Summæ* quæst. 5. memb. 1. art. 1., & quorumdam veterum, qui materiam proximam Sacramenti pœnitentiæ dixerunt esse impositionem manuum, quæ tamen sententia postea a scholis exulavit. S. Thomas 3. P. quæst. 84. art. 4. probat, impositionem manuum non requiri ad hoc Sacramentum. Sane nec Concilium Trid., neque Florentinum ullam fecerunt impositionis manuum mentionem, cum tamen nihil omiserint eorum, quæ ad plenam hujus Sacramenti perceptionem pertinent. Negari autem non potest, impositionem manuum in reconciliatione pœnitentium tam publica, quam privata fuisse longo annorum decur-

su

(a) Vid. ejusdem Concilii historiographus Cardin. Pallavicinus Lib. XII. cap. 12., qui fortasse nimis subtiliter observat, cap. 2. & can. 4. Synodum declarasse *prænominatos pœnitentis actus non esse partes Sacramenti, sed pœnitentiæ, quatenus ex Dei institutione requiruntur ad integritatem Sacramenti, & ad plenam, perfectamque peccatorum remissionem*. Eamdem explicationem adhibuit Maldonatus *de pœnitentia*. Ego tamen in laud. Concilii capite sic lego: *Sunt autem quasi materia hujus Sacramenti, ipsius pœnitentis actus &c.*

an usitatam; adeo ut Sacramentum pœnitentiæ soleret designari nomine impositionis manuum. Nunc etiam in Rituali Romano Confessario præcipitur, ut *dextera versus pœnitentem elevata dicat &c.* (a).

114. *Quarta* sententia est Durandi, viri docti, sed qui libenter a communi aliorum opinione recedebat; contendit autem in Dist. 16., proximam Sacramenti materiam esse pœnitentis confessionem; contritionem autem præcedere debere, ut dispositionem; satisfactionem demum esse pœnitentiæ fructum. Nunc pauca de

Forma Sacramenti Pœnitentiæ.

115. De hujus Sacramenti forma ita præclare disserit S. Thomas 3. P. quæst. 84. art. 3. „ In „ qualibet re perfectio attribuitur formæ. Dictum „ est autem supra (art. 1. ad 2.), quod hoc Sa„ cramentum perficitur per ea, quæ sunt ex par„ te Sacerdotis; unde oportet, quod ea, quæ sunt „ ex parte pœnitentis, sive sint verba, sive fa„ cta, sint quædam materia hujus Sacramenti: „ ea vero, quæ sunt ex parte Sacerdotis, se ha„ beant per modum formæ. Cum autem Sacra„ menta novæ legis *efficiant*, *quod significant*, „ oportet, quod forma Sacramenti significet id, „ quod in Sacramento agitur proportionaliter ma„ teriæ Sacramenti; unde forma Baptismi est, „ *Ego te baptizo*, & forma Confirmationis est, „ *Consigno te signo crucis, & confirmo te chri„ smate salutis:* eo quod hujusmodi Sacramenta „ perficiuntur in usu materiæ: in Sacramento au„ tem Eucharistiæ, quod consistit in ipsa conse„ cratione materiæ, exprimitur veritas consecra„ tionis, cum dicitur, *Hoc est corpus meum.* “

116. „ Hoc autem Sacramentum, scilicet pœ„ nitentiæ, non consistit in consecratione alicujus „ materiæ, nec in usu alicujus materiæ sanctifi„ catæ, sed magis in remotione cujusdam mate„ riæ, scilicet peccati, prout peccata dicuntur es„ se materia pœnitentiæ. Talis autem remotio „ significatur a Sacerdote, cum dicitur, *Ego te „ absolvo*: nam peccata sunt quædam vincula, „ secundum illud Proverb. V. 22. *Iniquitates suæ „ capiunt impium; & funibus peccatorum suo„ rum quisque constringitur*. Unde patet, quod „ hæc est convenientissima forma hujus Sacra„ menti, *Ego te absolvo*. “ Vid. Opusculum XXII. *De forma absolutionis*, ubi refutat assertionem cujusdam Theologi dicentis, *quod Sacerdos absolvendo uti non debet hac forma, Ego te absolvo*.

117. Cum autem sibi objecisset Angelicus, a Christo non fuisse hanc formam institutam, & Ecclesiam in quibusdam absolutionibus non uti oratione *indicativa*, sed potius *deprecativa*, *Misereatur vestri omnipotens Deus &c.*, vel *Absolutionem, & remissionem tribuat nobis omnipotens Deus* &c. ita.

118. Respondet ad 1. „ quod ista forma assu„ mitur ex ipsis verbis Christi, quibus Petro di„ xit, Matth. XVI. 19. *Quodcumque solveris su„ per terram &c.*, & tali forma Ecclesia uti„ tur *in Sacramentali absolutione*. Hujusmodi „ autem absolutiones in publico factæ non sunt „ *Sacramentales*, sed sunt *orationes quædam „ ordinatæ ad remissionem venialium peccato„ rum*. Unde in Sacramentali absolutione non „ sufficeret dicere, *Misereatur tui omnipotens „ Deus &c.*, vel *absolutionem, & remissionem „* &c., quia per hæc verba Sacerdos absolutio„ nem non significat fieri, sed petit, ut fiat. „ Præmittitur tamen etiam in Sacramentali abso„ lutione talis oratio, ne impediatur effectus Sa„ cramenti ex parte pœnitentis, cujus actus *ma„ terialiter quodammodo* se habent in hoc Sa„ cramento, non autem in Baptismo, vel in „ Confirmatione. “

119. In resp. autem ad 3. observat Angelicus, iis verbis *Ego te absolvo* additam fuisse invocationem sanctissimæ Trinitatis *In nomine Patris* &c., ut appareat, Sacerdotem absolvere, non potestate sua propria (nam potestas absolvendi a peccatis est solius Dei) sed *instrumentaliter in virtute divina, quæ interius operatur in omnibus Sacramentalibus signis, sive res sint, sive verba*. *Quia tamen*, subdit Angelicus, *hoc non est determinatum ex verbis Christi, sicut in baptismo, talis appositio relinquitur arbitrio Sacerdotis*.

120. Objicit iterum sibi S. Thomas, non posse Sacerdotem absolute dicere pœnitenti: *Ego te absolvo*, nisi ei divinitus reveletur, pœnitentem esse sic dispositum, ut seipsa Sacramenti fructum recipiat. Sed ita

121. Respondet ad 5.: „ Sacramenta novæ le„ gis, non solum significant, sed etiam faciunt, „ quod significant. Unde sicut Sacerdos baptizan„ do aliquem, ostendit hominem interius ablutum „ per verba, & facta, & non solum *significati„ ve*, sed etiam *effective*; ita cum dicit, *Ego „ te absolvo*, ostendit hominem absolutum, non

„ so-

(a) Eruditissimus Jo. Morinus in *Comment. histor. de sacr. Pœnit.* Lib. VIII. cap. 15. probandum sibi sumpsit, reconciliationem per annos 1250., tam privatim, quam publice cum manus impositione factam fuisse; immo addit etiam quosdam certissimos testes temporum posteriorum, præcipue autem S. Carolum Borromæum, qui in Concilio V. Provinciali de manus impositione in Sacramento pœnitentiæ ita Confessario præcipit: *Quod in Ecclesia antiqui instituti, veterisque consuetudinis est, recte omnino servet, ut dum absolutionis formulam, precesque adjunctas profert; supra caput pœnitentis manum dexteram elevet; id quod etiam cum mysterii significatione fit*. Loco ergo impositionis, quæ propter structuram sedis confessionalis modo fieri non posset, sufficiet manus elevatio.

„ solum *significative*, sed etiam *effective*. Non „ tamen loquitur, quasi de re *incerta*; quia sic- „ ut alia Sacramenta novæ legis habent de se „ certum effectum ex virtute passionis Christi, li- „ cet possit impediri ex parte recipientis; ita e- „ tiam & in hoc Sacramento...... Unde nec Sa- „ cerdos indiget speciali revelatione sibi facta, „ sed sufficit generalis revelatio fidei, per quam „ remittuntur peccata."

122. His omnibus accedit irrefragabilis Concilii Tridentini auctoritas, quod Sess. XIV. cap. 3. docuit, *Sacramenti pœnitentiæ formam, in qua præcipue ejus vis sita est, in illis ministri verbis positam esse*, Ego te absolvo &c., *quibus quidem de Ecclesiæ sanctæ more preces quædam laudabiliter adjunguntur: ad ipsius tamen formæ essentiam nequaquam spectant, neque ad ipsius Sacramenti administrationem sunt necessariæ*. Id fuerat antea ab Eugenio IV. in Concilio Florentino pro instructione Armenorum definitum.

123. Negari quidem non potest, quod Morinus fuse probat Lib. VIII. *De pœnit.* cap. 8. & seq., antiquitus ordinariam, & vulgarem absolutionis formam fuisse *deprecatoriam*, cujusmodi etiam modo viget apud Grecos, ut ipsorum euchologia testantur. Sed quantum ad Latinos, in eo nimius est Morinus, quod velit ubique formam deprecatoriam in Ecclesia latina obtinuisse usque *ad annum salutis ducentesimum supra millesimum;* immo inferius addat, *ante annum Christi* 1300. *non obtinuisse*, ut ordinariis precibus formula adderetur indicativa.

124. Et multa quidem afferri possent, ut ostenderetur multo ante sæc. XII. usum cœpisse formulæ *indicativæ*, sed hoc sufficiat, quod Principes scholarum Sæc. XIII., Alexander Halensis, & S. Bonaventura de forma absolutionis indicativa loquuntur, tamquam de forma ubique apud Latinos recepta, eamque solam valere docent; quod certe non docuissent, si hæc formula vel recenter introducta fuisset, vel non fuisset universim recepta. Præcipue autem attendendus S. Thomas, qui in prælaud. Opusc. XXII. assertionem cujusdam dicentis, quod Sacerdos absolvendo uti non debeat hac forma *Ego te absolvo*, non dubitavit appellare *temerariam*, *&* *præsumptuosam;* cap. autem 3. eam dicit oppositam *communi sententiæ magistrorum Parisiis regentium*. Itane vero, si forma illa indicativa fuisset ante paucos annos in Ecclesiam latinam invecta? Ut enim demus, ea tempestate non fuisse adhuc detecta vetustissima illa monumenta, quæ Morino præsto fuerunt, nemo certe suspicabitur, omnes illos Magistros, & Doctores scholasticos eorumque principem S. Thomam, etiam illa penitus ignorasse, quæ seculis superioribus non admodum remotis obtinebant. Multo igitur ante Sæc. XII. forma indicativa apud Latinos in usu fuerat (a).

125. Quantum vero ad Græcos pertinet, noster P. Jac. Goar, eorum rituum peritissimus, not. in *Orationes* ἐπὶ τῶν μετανοούντων observat, formam Græcorum *deprecativam* posse ad *indicativam* reduci; cum enim Deum ita rogant ἄνες, ἄφες συγχώρησον *dimitte*, *relaxa*, *condona*, subintelligunt *per me*. Et iterum τὸν δοῦλόν σου τῷ λόγῳ λυθῆναι εὐδόκησον *complaceat tibi*, *solvi hunc servum tuum verbo*, supplendum *meo*. Hæc duo supplementa tacite in ea formula contineri, ex eo fit verisimile, quod in secunda oratione aperta fit mentio potestatis solvendi a Christo suis ministris collatæ; additur quippe hæc causalis: *Tu enim dixisti*, *Domine*, *quæcumque solveritis super terram &c.* Ceterum forma a modernis Græcis usitata hæc est: Pœnitenti roganti, *Precor*, *ut veniam mihi eroges*, respondet Sacerdos: *Habeo te venia donatum*, aut *condonatum*. Quæ verba formæ Latinorum æquipollere, fuse demonstrat Petrus Arcudius Lib. IV. cap. 3. *De Concordia Ecclesiæ orientalis*, *&* *occident.*, ubi affert hanc aliam Græcorum formulam: *Domine Jesu Christe*, *qui dedisti nobis potestatem absolvendi*, *absolve hunc a peccatis suis*. Plura vide apud laud. Goarium, & Arcudium.

126. Sed quidquid id sit, cum nullibi legatur, aut Christum Dominum, aut Apostolos verba formæ hujus Sacramenti præcise determinasse, potuit Ecclesia justis de causis præcipere, ut forma indicativa adhiberetur, quæ, ut probat S. Thomas, verbis institutionis hujus Sacramenti conformior est. Id reipsa præstitit Ecclesia in duobus œcumenicis Conciliis, Florentino, & Tridentino, a quorum statutis recedere fas non est; unde Clemens VIII. præcepit Præsbyteris Græcis, ut si in casu necessitatis debeant aliquem Latinum absolvere, utantur forma in Concilio Florentino præscripta. Ita in *Instruct. super ritibus Græcorum* anno 1595.

CAPUT V.

De Contritione.

127. Tres esse pœnitentiæ Sacramenti partes, nempe *contritionem*, *confessionem*, *&* *satisfactionem*, definitum jam vidimus a Sacros. Trid. Sy-

(a) P. Edm. Martene Lib. *De ant. Eccl. ritibus* cap. 6. art. 5. num. 12. postquam dixisset, formulam in reconciliatione pœnitentium adhiberi solitam fuisse non *indicativam*, sed *deprecativam*, subdit: *Fatendum tamen est*, *in plerisque* (Ritualibus) *una cum orationibus reconciliatoriis formulas quasdam absolutionis indicativas reperiri;* ad quod probandum quatuor Codices producit, *vetustate*, *&* *antiquitate plane venerandos*. Postea addit duo Concilia sæculi XIII., Londinense an. 1268., & Namansense ann. 1284., in quibus forma absolutionis indicativa præscripta fuit.

Synodo Sess. XIV. cap. 2. & can. 4. Sed ut dogmatica hæc Ecclesiæ definitio qua par est diligentia, contra vanos hæreticorum conatus defendatur, de singulis accurate agendum est: omnes enim, & singulas hæretici oppugnant (a). Primum itaque de Contritione.

128. Hæc autem prima, & potissima Sacramenti pars definitur a Concilio Trid. Sess. XIV. cap. 4. *Animi dolor, ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero.* Huic tamen definitioni, licet optimæ, utpote a tam celebri Synodo nobis datæ, aliqui illud additum cupiunt: *& etiam cum proposito confitendi, & satisfaciendi*, ut aliæ pœnitentiæ partes includantur. Unde S. Thomas in Supplem. quæst. 1. art. 1. contritionem definivit *dolorem de peccatis assumptis cum propositio confitendi, & satisfaciendi* (b).

129. Porro hic dolor dicitur *animi*, non corporis. „ Monendi sunt fideles, inquit Catechismus „ Rom. num. 24., ne arbitrentur, eum dolorem „ corporis sensu percipi: contritio enim est voluntatis actio; & S. Augustinus testatur, dolorem pœnitentiæ comitem esse, non pœnitentiam. „ Verum peccati detestationem, & odium doloris „ vocabulo Patres significarunt; tum quia sacræ „ litteræ ita utuntur; inquit enim David: *Quamdiu ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo per diem?* tum quia dolor in „ inferiore animæ parte, quæ vim concupiscendi habet, ex ipsa contritione oritur; ut non incommode contritio dolor definita fuerit, quod „ dolorem efficiat, ad eumque declarandum pœnitentes vestes etiam mutare soliti sint. “

130. Additur dolori *detestatio*, ad significandum, quod sup. n. 4. & seq. contra Novatores non indiligenter ostendimus, pœnitentiam non solum *resipiscentiam*, seu vitæ mutationem, sed etiam præteritorum criminum odium, ac detestationem complecti debere, quod ibidem Synodus sacrosancta declarat.

131. Ponitur postremo *propositum non peccandi de cetero*; quod debet esse conjunctum *cum voto præstandi reliqua, quæ ad rite suscipiendum hoc Sacramentum requiruntur*, ut Patres Tridentini ibidem definierunt, nempe confessionem, & satisfactionem.

132. Hæc contritio, juxta doctrinam eorumdem Patrum Tridentinorum, dividitur in *perfectam*, & *imperfectam*. *Primam* dicunt *charitate perfectam*, quæ oritur ex amore Dei super omnia dilecti, nimirum ex charitate, & quidem ferventi, atque intensa; & quæ proinde *hominem Deo reconciliat, priusquam hoc Sacramentum actu suscipiatur*, quamquam non sine ejusdem Sacramenti voto, quod in ipsa contritione includitur: alteram vero, quæ *attritio* vocatur, illam esse, *quæ vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennæ, & pœnarum metu communiter concipitur*. Porro *contritionis* nomen tam in sacris litteris utriusque testamenti, quam in vetustis Ecclesiæ Patribus sæpe occurrit; non ita vero nomen *attritionis*, cujus primam mentionem fecisse inveniuntur circa dimidium Sæc. XIII. Guillelmus Parisiensis, Alexander de Hales, & Albertus Magnus, ut post Morinum Lib. VIII. *De Pœnit.* cap. 2. fatetur Benedictus XIV. Lib. VII. *De Syn. Diœc.* cap. 5. Nobis tamen sufficere debet summa Concilii Trid. auctoritas, a quo fuit post Scholasticos hoc vocabulum usurpatum. Sed de attritione postea, nunc de contritione, de qua breviter quærimus duo: *primo*, an contritio charitate perfecta cum voto confessionis ante ipsam confessionem semper justificet? (c) *Secundo*, an ad Sacra-

(a) Nota est execranda illa Lutheri blasphemia in Lib. contra Lovaniensas propos. 37. *Pœnitentia tradita a Lovaniensium Synagoga, scilicet, quod sit contritio, confessio, & satisfactio, nulla est, nisi Judæ proditoris, & similium, & ideo ut hæretica est damnanda.* Quæ tamen partium pœnitentiæ divisio a sanctis Patribus hausta est: nam S. Joan. Chrysostomus Hom. II. *De Pœnit.* has tres pœnitentiæ partes, *oris confessionem, cordis contritionem, & operis satisfactionem* ex sacris litteris aperte distinguit Tom. II. p. 287. Et S. Augustinus in Psalm. CXLVI. Deus, inquit, *sanat contritos corde, sanat confitentes, sanat seipsos punientes.* Luthero solemne erat, venerandos Ecclesiæ Patres, quando absurdis suis opinionibus opponebantur, pauci facere.

(b) Ibidem Angelicus originem hujus nominis exponit, observans discrimen *inter fractionem, & comminutionem, sive contritionem, in rebus materialibus, unde hæc nomina ad spiritualia transferuntur: quod frangi dicuntur aliqua, quando in magnas partes dividuntur, sed comminui, vel conteri, quando ad partes minimas reducitur hoc, quod in se solidum erat. Et quia ad dimissionem peccati requiritur, quod affectum peccati homo totaliter dimittat, quem per quamdum continuitatem, & soliditatem in sensu suo habebat, ideo actus ille, quo peccatum dimittitur, contritio dicitur per similitudinem.* Alii attritionem dictam volunt ex similitudine corporis duri, quod solum in superficie atteritur. Quod etiam S. Doctor probat in IV. *Sent.* Dist. 17. quæst. 2. art. 1. quæstiunc. 2. ad 3. Sed hæc levioris sunt momenti.

(c) Id negat Guill. Estius in IV. Dist. XVII. §. 2. & seq. contendens, id fieri *aliquando*; nempe in casu necessitatis, deficiente Confessarii copia, non tamen *ordinarie*, neque *frequenter*, ac multo minus *semper*; suam tamen opinionem nonnisi ut *probabilem* exponit, & aliquibus argumentis communire satagit, atque ea diluere, quæ illi objiciuntur. Bellarminus Lib. II. *De Pœnit.* cap. 13. aliquem Doctorem anonymum vehementer confutat, quod adversus communem Theologorum sententiam scripserit, catechumenis, & pœnitentibus, quamvis perfecte conversis, & charitate flagrantibus, non remitti peccata, sive reatum mortis æternæ, nisi cum vel baptizantur, vel reconciliantur ministerio Sacerdotum, *nisi forte in mortis articulo.* Aurelius Piette inclytæ Eremitarum S. Augustini Familiæ alumnus, & Lovaniensis Academiæ insignis Theologus in IV. P. *Elucidationis difficiliorum Theol. quæstionum*,

cramentum pœnitentiæ necessaria omnino sit contritio charitate perfecta? (a).

PROPOSITIO I.

Contritio perfecta ex charitate intensa cum voto confessionis pœnitentem plene justificat.

133. **P**rob. ex perspicuis Concilii Tridentini verbis Sess. XIX. cap. 4.: *Docet præterea, etsi contritionem hanc aliquando charitate perfectam esse contingat, hominemque Deo reconciliare, priusquam hoc Sacramentum actu suscipiatur, ipsam nihilominus reconciliationem ipsi contritioni, sine Sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse adscribendam.* Hac doctrina manifeste declarat Sacros. Synodus, contritionem non quidem *semper*, sed saltem *aliquando* esse ita charitate perfectam, ut peccatores statim justificet, etiam ante actualem pœnitentiæ Sacramenti receptionem.

134. Tridentinæ autem Synodi mentem dilucide explicavit idem Catechismus P. II. cap. 5.; ubi plura ad contritionis naturam, vim, & efficaciam declarandam affert. *Primo* enim num. 27. docet, perfectam contritionem esse *actionem charitatis*, adeoque *eumdem contritionis, & charitatis modum statuendum esse. At quoniam*, subdit, *charitas, qua Deum diligimus, perfectissimus est amor, hinc fit, ut contritio vehementissimum animi dolorem conjunctum habeat.* Et multis allatis ad hanc contritionis, & charitatis æqualitatem demonstrandam, concludit, contritionem esse debere, *non solum maximam, sed vehementissimam, atque ideo perfectam.* Inde postea infert n. 36., quantum sit confessionis beneficium; quamvis enim certum sit, contritione peccata deleri, „ quis ignorat, inquit, illam adeo vehementem, acrem, & intensam esse oportere, ut doloris acerbitas cum scelerum magnitudine æquari, conferrique possit? At quoniam pauci admodum ad hunc gradum pervenirent, fiebat etiam, ut a paucissimis hac via peccatorum venia speranda esset. Quare necesse fuit, ut clementissimus Dominus faciliori ratione communi hominum saluti consuleret: quod quidem admirabili consilio effecit, cum claves regni cœlestis Ecclesiæ tradidit. Etenim ex fidei catholicæ doctrina omnibus credendum, & constanter affirmandum est, si quis ita animo affectus sit, ut peccata admissa doleat, simulque in posterum non peccare constituat, etsi hujusmodi dolore non afficiatur, qui ad impetrandam veniam satis esse possit, ei tamen, cum peccata Sacerdoti rite confessus fuerit, vi clavium scelera omnia remitti, ac condonari &c. "

135. Hæc libri Ecclesiæ nostræ symbolici longe gravissimi, & a summis Pontificibus maximopere commendati testimonia liquido ostendunt, contra nonnullos Rom. communionis Theologos, esse aliquam contritionem adeo vehementem, & perfectam, ut ante actualem confessionem omnia peccata deleat, & pœnitentem Deo reconciliet; esse tamen aliam minus vehementem, minusque perfectam, quæ nonnisi adjuncta confessione eumdem præstet effectum.

136. Momentosæ adeo Catechismi auctoritati aliquod pondus adjiciet doctrina S. Thomæ; unde idem Catechismus fuit maxima ex parte concinnatus. Jam vero Angelicus Doctor 1. 2. quæst. 113. art. 10. agens de justificatione impii, hunc esse docet „ *communem, & consuetum cursum* justificationis, ut Deo movente interius animam, homo convertatur ad Deum; *primo* quidem conversione imperfecta, ut postmodum ad perfectam deveniat; quia *charitas inchoata meretur augeri, ut aucta mereatur perfici*, ut dicit Augustinus Epist. 106. Quandoque vero tam vehementer Deus animam movet, ut statim quamdam perfectionem justitiæ assequatur. "

137. Plura cum ex sacris litteris, tum ex sanctis Patribus suppeditabunt Card. Bellarminus Lib. II. *De pœnit.* cap. 13. Dan. Concina *Theol. Christ.* Tom. IX. Dissert. II. cap. 5. Ren. Hyac. Drouven *De re Sacram.* Lib. VI. quæst. 4. cap. 2., Jo. Vinc. Patuzzi in *Ethica Christ.* Tract. X. cap. 2., & alii passim Theologi.

138. Illud vero maxime notandum, nonnullas fuisse a summis Pontificibus Pio V., & Gregorio XIII.

quæst. 7. multis argumentis evincere conatus est, non omnem amorem Dei *super omnia* stata lege justificare, atque oppositæ sententiæ argumenta solvere. Aliqui alii allegari possunt ejusdem sententiæ patroni, sed non multi.

(a) Affirmantem sententiam olim tenuerunt nec pauci, nec infimi subsellii Theologi; immo fere omnes Theol. scholasticæ proceres, ut Hugo a S. Victore, Rich. Victorinus, Rob. Pullus Cardin., Petrus Lombardus, Alexander Halensis, Guillelmus Antissiodorensis, Albertus Magnus, S. Raymundus, & Seraphicus Doctor S. Bonaventura; quorum testimonia collegit diligentissimus Witassius Tom. V. Immo si Morino credimus Lib. VIII. *De Pœnit.* cap. 3. num. 11., antiqua sententia de necessitate contritionis ante absolutionem concipiendæ usque ad tempus Concilii Trid. semper prævaluit, maximique viri, & magno numero eam mordicus defenderunt, & solum post Concilium Trident. major Doctorum pars sensim in aliam, quæ docet, attritionem sufficere, inclinavit, quibus visum est, oppositam esse nimis severam, & efficaciæ Sacramentorum non satis tribuere. *Non defuerunt tamen*, subdit Morinus, *Doctores insignes post illud tempus in hunc usque diem, nec contemnendi numero, quorum aliqui Concilio interfuerunt, qui antiquam sententiam propugnaverunt, aliisque longe præposuerunt.* Hanc opinionem, quæ sensim ac sensim e scholis exulavit, restituere conatus est Neerkassel Episcopus Castoriensis in suo *Amore pœnitente*, quem peculiariter Gaspar Juenin refutavit.

XIII. damnatas Baji propositiones, quæ sententiæ, quam oppugnavimus, videntur affines, utpote quibus asserebatur, charitatem perfectam posse esse sine remissione peccatorum, ut 31., 32. 70. & maxime 71., his verbis concepta: *Per contritionem etiam cum charitate perfecta, & cum voto suscipiendi Sacramentum conjunctam, non remittitur crimen extra casum necessitatis, aut martyrii sine actuali susceptione Sacramenti* (a).

PROPOSITIO II.

Ad Pœnitentiæ Sacramentum non est necessaria contritio charitate perfecta.

139. Hæc propositio sequitur ex præcedente, qua demonstratum est, per contritionem charitate perfectam pœnitentem justificari ante ipsam Sacramenti susceptionem. Si ergo hæc contritio necessario requireretur, jam omnes, quotquot ita dispositi ad hoc Sacramentum accederent, essent ante actualem ipsius receptionem justificati, cum tamen sancta Synodus declaraverit, esse aliam contritionem *imperfectam*, seu *attritionem*, quæ *quamvis sine Sacramento pœnitentiæ per se ad justificationem perducere peccatorem nequeat, tamen eum ad Dei gratiam in Sacramento Pœnitentiæ impetrandam disponit*.

140. Patet etiam veritas nostræ propositionis ex iis, quæ supra num. 133., & 134. attulimus ex Concilio Trid., & Catechismo Rom. Si enim solum *aliquando* contingit, contritionem esse charitate ita perfectam, *ut hominem reconciliet Deo*, quemadmodum sancta Synodus loquitur, & si necesse fuit, Sacramentum pœnitentiæ institui, quia *pauci admodum* pervenire possunt ad illam contritionem *vehementem*, *acrem*, *intensam*, quæ necessaria est; ut peccata ante Sacramentum deleantur, sicut declarat Catechismus; si inquam hæc vera sunt, ut sunt profecto verissima, pro certo supponitur, eos pœnitentes vere absolvi, qui perfecta hac contritione carent, adeoque eamdem non esse dispositionem ad Sacramentum omnino necessariam.

141. Sed hic statim obvia est quæstio, quinam, & quantus sit hic contritionis gradus, qui sufficiat ad reconciliandum peccatorem ante ipsam absolutionem? S. Thomas in Supplem. quæst. 5. art. 3. inquirens, utrum parva contritio sufficiat ad deletionem magnorum peccatorum, respondet, in contritione duplicem esse dolorem, *unum rationis, qui est displicentia peccati commissi, & hic potest esse parvus adeo, quod non sufficiat ad rationem contritionis ... sicut etiam amor potest esse ita remissus, quod non sufficiat ad rationem charitatis*. Alium postea dolorem distinguit Angelicus positum *in sensu*, *& parvitas hujus*, inquit, *non impedit rationem contritionis, quia non se habet essentialiter ad contritionem, sed quasi ex accidente ei adjungitur; & iterum non est in potentia nostra*. Ex qua doctrina liquido apparet, non omnem rationis dolorem, & amorem etiam *parvum*, & *remissum* ad veram contritionem, & charitatem sufficere. Sed postea illum determinare hujus doloris gradum, qui ad justificationem sufficiat, haud facile est; unde idem Angelicus 3. P. quæst. 80. art. 4. ad 5. *Homo*, inquit, *per certitudinem scire non potest, utrum sit vere contritus*.

142. Hanc vim justificandi absque Sacramento communiter Theologi tribuunt primario charitatis actui, quo diligitur Deus, ut summum, & infinitum bonum in se, & quidem *super omnia*, quæ dilectio Dei *super omnia*, judice S. Thoma, debet inveniri etiam in infimo charitatis gradu; inquit enim Angelicus 1. quæst. 184. art. 3. ad 2.: *Est autem infimus divinæ dilectionis gradus, ut nihil supra Deum, aut contra eum, aut æqualiter ei diligatur, a quo perfectionis gradu qui decidit, nullo modo implet præceptum*, scilicet divinæ dilectionis. Quidam tamen sunt, qui exigunt quoque certum intensionis gradum, ut scilicet Deus non solum *appretiative*, sed etiam *intensive* super omnia diligatur (b).

143. Contra *primam* proposit. multa objiciunt, qui

(a) Quo in sensu damnatæ fuerint Bajanæ illæ propositiones, non omnino convenit inter Theologos. Sunt enim, qui putant, eas intelligendas esse de charitate habituali, & gratia sanctificante; quo sensu nedum falsæ, sed absurdissimæ forent. Ita P. Aurelius Piette loco sup. laud., qui hanc explicationem tribuit etiam P. Le Drou, & P. Franc. Suarez, cujus verba affert. Alii, monente eodem Aurelio, censent, damnatas propositiones loqui de perfecta *charitate actuali*, *& de perfecta contritione*. Legendus ipse Piette, qui nonnulla habet de Bajo, de Cunero Petri Episcopo Leuwardiensi, de Mart. Rythovio Episcopo Iprensi, aliisque Belgis Scriptoribus scitu digna.

(b) Doctissimus P. Joan. Franc. Bern. M. De Rubeis in suo Tract. *De Charitate* cap. 10. hanc materiam illustrat ex doctrina magni Bossueti, qui in Opere inscripto *Schola in tuto* Quæst. I. prop. 27. una cum schola asserit, *Deum, ut in se perfectum, bonumque, & beatum, esse excellentissimum, præcipuum, ac primarium charitatis objectum: Deum vero ut beneficum, ac beatificum, esse minus præcipuum, ac secundarium, alteri subordinatum: tamen per se maximum*. Propos. autem seq. vult, *ita hæc motiva ordinata esse, ut Deus in se optimus, ac beatissimus possit quidem cogitari cogitatione abstractiva, ac transitoria, absque eo quod actu, & expresse cogitetur de Deo benevolo, ac benefico: sed Deus benevolus, ac beneficus ne cogitari quidem possit, nisi prius intellecto Deo in se beato, atque optimo, ordine suæ naturæ, & per se cognitionis, non tamen semper temporis*. Ac demum propos. 29. *Hæc autem sufficere*, inquit, *ut intelligatur, Deum, ut in se optimum, ac beatissimum, esse specificum objectum, quo sine charitas nec esse, nec intelligi, aut cogitari possit: Deum vero ut benevolum, ac beneficum, motivum esse secundarium, & in primario, saltem virtute, comprehensum*. Hac doctrina supposita infert laud.

qui putant, dilectionem Dei super omnia *extra casum necessitatis* non justificare, nisi cum Sacramento conjunctam. In primis autem utuntur exemplo mulieris peccatricis, quæ ad Jesum Christum accessit, utique contrita, & diligens Deum *super omnia*; & tamen non fuit a suis peccatis absoluta, nisi quando illi dixit Christus Lucæ VII. 48. *Remittuntur tibi peccata tua*. Ubi Estius subtiliter observat discrimen inter dilectionem, & absolutionem; dilectio enim ut præterita enunciatur vers. præced.: *remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*; remissio autem tempore præsenti: *Remittuntur*, ut intelligamus, non tunc fuisse mulierem apud Deum justificatam, quando *multum dilexit*, sed quando Christus eidem plenam absolutionem impertit.

144. Id confirmatur sententiis sanct. Patrum, Augustini, & Gregorii Papæ: quorum primus Hom. XXIII. inter 50. *Accessit*, inquit, *ad Dominum immunda, ut rediret munda; accessit ægra, ut rediret sana*. Gregorius autem Hom. XXXIII. in Evang. de eadem muliere hæc habet: *Nondum lota, sed lavanda ad fontem misericordiæ cucurrit*. Et rursus *Quæ ad medicum venerat ægra, sanata est*. Quibus accedit S. Bernardus in Serm. *de Magdalena* dicens: *Tangit pedes mundi, & mundantis immunda, & vestigiis Creatoris mulier criminosa procumbit*.

145. Resp. hæc omnia intelligenda esse, non *grammaticaliter*, & *litteraliter* de illo præcise instanti, quo mulier peccatrix ad pedes Jesu procubuit, illos lacrymis rigavit &c. Jam enim tunc temporis perfecta contritione omnia peccata sua deleverat; sed de tempore antecedenti, quando adhuc peccatorum sordibus immunda erat, & nondum prædominante charitate purgata. Hanc explicationem nobis suppeditat S. Bernardus Serm. IV. in *Dedicatione Ecclesiæ*, ubi hæc habet: *Errabat* (Pharisæus), *qui tamquam adhuc peccatricem horrebat, quæ divinis inhærens vestigiis, rigabat fletibus, tergebat crinibus, osculo premebat, ungebat unguento. Quis enim crimina jam deleta recenseat, quis tangenti succenseat, quæ dum commissa deplorat, odit iniquitatem? Numquid possibile est, regnare peccatum in animo contrito, & spiritu ingemiscente; aut non multa charitas operit multitudinem peccatorum? Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum: merito proinde jam non peccatrix*. Dici etiam potest cum Card. Bellarmino Lib. II. *De pœnit.* cap. 13., illa Christi verba: *Remittuntur* &c. esse referenda ad externam absolutionem coram hominibus quibus non constabat de interna absolutione coram Deo. Atque hac eadem ratione explicari debent objecta sanct. Patrum dicta, aliaque ejusdem generis, quæ adjici possent.

146. Idem Bellarminus sibi objicit verba Ananiæ Act. XXII. 16. ad Paulum jam perfecte ad Deum conversum, immo vas electionis a Christo jam factum: *Et nunc quid moraris? Exsurge, & baptizare, & ablue peccata tua*. Respondet autem, hæc omnia, Paulum facere debuisse, quamvis jam justificatum; sicut alii pœnitentes, licet jam justificati, tenentur ad omnia ea adimplenda, quæ Christus pro peccatorum remissione instituit. Nec ita presse accipienda sunt illa verba: *Ablue peccata tua*, quasi nondum per charitatem perfectam abluta fuissent; sed accipi debeat in hoc sensu: *Suscipe Sacramentum baptismi*, pro ablutione peccatorum a Christo institutum. Et possumus Paulo adaptare, quod S. Augustinus scribit de Cornelio Quæst. XXXIII. in Num.: *Cornelius audiens, & credens, quod prædicaverat Petrus, ita mundatus est, ut ante visibilem baptismum cum suis, qui aderant, acciperet donum Spiritus sancti; verumtamen nec visibile Sacramentum contemni potuit, ut ablutus etiam extrinsecus, lavaret quodammodo vestimenta sua* (a).

147. Ob. Si per contritionem vere deleutur peccata, tunc superflua erit absolutio a ministro impertita, aut hæc absolutio non erit *actus judicialis, sed nudum ministerium pronunciandi, & declarandi, remissa esse peccata confitentis*; quod tamen asserere sub pœna anathematis a Concilio Trident. Sess. XIV. can. 8. prohibitum est.

148. Resp., fuisse aliquos, referente S. Thoma in Supplem. qu. 18. art. 1., qui hac difficultate pressi dixerunt, absolutionem sacerdotalem ordinari non ad remissionem culpæ, sed tantummodo ad remissionem pœnæ. Hac tamen opinione, ut omnino falsa rejecta, S. Doctor respondet, quod *virtus clavium operatur ad culpæ remissionem, vel in voto existens, vel in actu se exercens, sicut & aqua baptismi*. Unde etiam Synodus Trid. Sess. XIV. cap. 4. cum dixisset, contritionem charitate perfectam hominem Deo reconciliare, priusquam hoc Sacramentum actu suscipiatur, subdit, *ipsam nihilominus reconciliationem ipsi contritioni sine Sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse adscribendam*. Virtus igitur clavium semper operatur, sive actu, sive in voto. Hinc merito Synodus Constantiensis eam propositionem Wi-

noster Theologus, actus istos charitatis secundarios esse quidem *bonos*, sed tamen *imperfectos*, minimeque *justificantes*, nisi in ipsum Deum *plenissime in se, & sibi bonum* referantur. An vero in hoc primario charitatis actu præter appretiationem Dei *super omnia*, requiratur etiam gradus intensionis super omnia, discutit in cap. subsequ., & affirmative resolvit.

(a) Gaspar Juenin in suo *Comment. Historico, & dogmatico De Sacram.* Diss. VI. qu. 4. art. 1. §. 4.

censet, contritionem in Magdalena, & in Paulo non fuisse illam *caritate perfectam*, quæ ante actualem Sacramenti susceptionem justificat. Cum tamen Ecclesia festum conversionis S. Pauli celebret, credere videtur, ipsum fuisse simul & conversum, & justificatum. Ceterum de attritione, quæ licet aliquo initiali Dei amore sit informata, minime tamen ante Sacramentum justificat, inferius redibit sermo.

Wiclefi damnavit: *Si homo fuerit debite contritus, omnis confessio exterior, seu Sacramentalis, est sibi superflua, & inutilis.* Et hæc satis mihi videntur de hac controversia, quæ salva fide agitatur inter Theologos; quamvis eorum pars longe major nostræ sententiæ adhæreat. Videri possunt Scriptores sup. n. 137. laudati, qui fusiore calamo hæc pertractarunt, præcipue vero Ren. Hyac. Drouven, qui luculentis argumentis ostendit, sententias a nobis impugnatas esse quidem falsas, numquam tamen ab Ecclesia *solemniter* & *expresse* damnatas; & non paucos, nec ignobiles Theologos allegat, qui etiam post Concilium Trid. iisdem mordicus adhæserunt. Nos ad utiliora properabimus, scilicet ad explicandam illam attritionem, quæ cum Sacramenti perceptione ad pœnitentis justificationem sufficiat.

CAPUT VI.

De attritione. Ostenditur contra Lutherum, timorem servilem esse bonum.

149. Hoc attritionis vocabulum, quod ut supra notavimus n. 132. nonnisi Sæc. XIII. cœptum est usurpari, significat illam contritionem imperfectam, quæ *vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennæ, & pœnarum metu communiter concipitur*, ut loquitur sacros. Trid. Synodus Sess. XIV. cap. 4. unde ex eadem sancta Synodo potest attritio definiri *animi dolor, & detestatio peccati commissi, vel ex turpitudinis ejusdem peccati consideratione, vel ex gehennæ, & pœnarum metu concepta, peccandique voluntatem excludens, cum spe veniæ.*

150. Porro, ut ea, quæ dicturi postea sumus de attritione, & quæ sunt maximi momenti, probe intelligantur, aliqua præmittenda sunt de Dei timore. De hoc enim solum loquimur, non de timore naturali, quo naturæ quodam instinctu omnia ea reformidamus, quæ nobis sunt noxia; aut de vano timore mundi, quo a bonis retrahimur, & ad mala perpetranda sollicitamur. Timor itaque Dei ille est, ad quem nos Christus hortatur, dicens Matth. X. 28. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest & animam, & corpus perdere in gehennam.*

151. Hic autem timor Dei communiter dividitur a Theologis in castum, seu filialem, servilem, & mixtum. Primus est, quo Deum ut nostrum amantissimum Patrem reveremur, & propterea maximopere cavemus, ne eum aliqua culpa offendamus, atque ab ejus gratia excidamus. *Servilis* autem timor ille est, quo servorum more Deum timemus, propter pœnas, quas suarum legum prævaricatoribus comminatur. *Mixtus* denique est, qui de utroque participat; ut quando quis timet offendere Deum, tum propter ipsius amorem, tum etiam propter pœnas ab eo comminatas. Ita S. Thomas 2. 2. q. 19. art. 2. inquiens: *Si ergo aliquis convertatur ad Deum, & ei inhæreat propter timorem pœnæ, erit timor servilis, si autem propter timorem culpæ, erit timor filialis; nam filiorum est timere offensam patris. Si autem propter utrumque, est timor initialis, qui est medius inter utrumque timorem.* De primo hic non est quæstio, quia pertinet ad contritionem, de qua cap. super. dictum est; sed de secundo, & tertio, in quo consistit attritio, & de quo magna post Concil. Trid. exorta est inter Theologos controversia. Prius tamen confutandus est exitiosus Lutheri error, qui omnem timorem servilem, ut culpabilem, & noxium, utpote quia homines faciat hypocritas, & magis peccatores, eliminandum esse contendit (a).

CAPUT POSTR.

Timor servilis in seipso est bonus, adeoque non facit homines hypocritas, & magis peccatores.

152. Id mirifice declarat Angelicus noster Præceptor 2. 2. q. 19. art. 4. inquiens: *Timor servilis ex parte servilitatis habet, quod sit malus; servitus enim libertati opponitur... Sed prædicta servilitas non pertinet ad speciem timoris servilis, sicut nec informitas ad speciem fidei informis: species enim moralis habitus, vel actus, ex objecto accipitur. Objectum autem timoris servi-*

(a) Mart. Kemnitius in II. P. *Examinis* negat, Lutherum id docuisse; sed facile est ipsum revincere ex ejusdem Lutheri Serm. *De pœnitentia* habito an. 1516., ubi loquens de tristitia pœnitentis, *ponderando peccatorum suorum gravitatem, damnum, fœditatem, multitudinem, deinde amissionem æternæ beatitudinis, ac æternæ damnationis acquisitionem*, subdit: *Hæc autem tristitia facit hypocritam, immo magis peccatorem, quia solum timore præcepti, & dolore id facit: & tales omnes indigne absolvuntur.* Cum autem hic doctrinæ Luther. articulus fuisset a Leone X. damnatus n. 6., Lutherus ira furens contra Leonis bullam, quam petulantissime *execrabilem Bullam Antichristi* appellabat, *Meus*, inquiebat, *certe est articulus, & Christianissimus, quem nihil ab innumerabilibus Papis, & Papistis non sinam extorqueri.* Hunc suum errorem pugnacissime idem Lutherus defendit in celebri disputatione Lipsiensi cum Echio an. 1519. Magistro suo suppetias tulit Phil. Melanchthon in scurrili *Apologia pro Luthero adv. furiosum Parisiensium Theologastrorum decretum.* Alii Lutherani, ut Joann. Gerhardus Loco XVI. cap. 8. §. 69., Lutherum excusant, quod non *simpliciter*, & *absolute* improbaverit *servilem* timorem, seu attritionem, sed solum pugnaverit contra Sophistas, qui statuunt, pœnitentem ex attritio virtute absolutionis fieri *contritum*, & sic justificari. Ceterum Lutherani nec attritioni, nec contritioni, sed soli fidei vim justificandi tribuunt, quod est ipsorum πρῶτον ψεῦδος.

vilis est pœna, cui accidit, quod bonum, cui contrariatur pœna, ametur tamquam finis ultimus, & per consequens pœna timeatur, tamquam principale malum, quod non contingit in non habente charitatem: vel quod ordinetur in Deum, sicut in finem; & per consequens pœna non timeatur, tamquam principale malum, quod contingit in non habente charitatem. Non enim tollitur species habitus per hoc, quod ejus objectum, vel finis ordinatur ad ulteriorem finem. Et ideo timor servilis secundum suam substantiam bonus est, sed servilitas ejus mala. Nempe servilitas timoris in eo est, qui ita timet malum pœnæ, ut si illud non esset, a peccando non cessaret; unde etiam hic timor vocatur a Theologis *serviliter servilis*, ut ab alio secernatur, quo propter timorem pœnæ voluntas peccandi excluditur. Aurea hæc S. Thomæ doctrina alte est corde infigenda, ut semper præ oculis habeatur: ea enim omnia fere Lutheranorum sophismata exsufflantur. Timorem itaque servilem sic explicatum esse bonum

153. Prob. *primo* ex sacris utriusque testam. litteris, quæ non uno in loco ipsum commendant. Moyses Exodi XX. 20. *Ut terror illius*, inquit, nempe Dei, *esset in vobis, & non peccaretis*. Hunc ipsum timorem petebat a Deo rex David in Ps. CXVIII. dicens: *Confige timore tuo carnes meas, a judiciis enim tuis timui*. In novo autem test. clara est sententia Christi Domini Matth. X. 28. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus ... sed potius timete eum, qui potest corpus, & animam perdere in gehennam*.

154. Præterea sacræ paginæ utriusque fœderis plenæ sunt comminationum, quibus Deus homines a peccatis deterrere, vel eos ad pœnitentiam revocare semper curavit. Ps. VII. *Nisi conversi fueritis, gladium suum vibravit*, & quæ sequuntur. Similia ubique occurrunt, ut supervacaneum sit ea simul colligere. Videri possunt Matth. V. XIII. XXIV. XXV. Marci IX. Lucæ XII. &c.

155. Dices. Timor servilis erat spiritus vet. test. spiritus autem novi est amor; unde S. Paulus Rom. VIII. 15. *Non enim*, ajebat, *accepistis spiritum servitutis iterum in timore*; & 2. ad Timoth. I. 7. *Non enim nobis dedit Deus spiritum timoris*.

156. Resp. cum S. Thoma Lect. III. in cap. VIII. epist. ad Rom. in his excludi timorem serviliter servilem, qui malus est, quia refugit pœnam, sed non odit culpam, juxta ipsius doctrinam n. 151., quam ibidem repetit. Commendatur etiam lex amoris, quæ est proprius N. T. character.

157. Sacris Scripturarum oraculis uno consensu conciunt sancti Patres, qui ad peccatores convertendos sæpissime suppliciorum timorem adhibebant. Unus satis erit Augustinus, quem Lutherani totum in ære suo esse jactant. Innumera autem sunt hujus S. Patris loca, in quibus timorem pœnarum ut maxime salutarem commendat, quamvis ad justificationem minime sufficere, aperte doceat. Unum seligo ex Tract. IX. in epist. 1. S. Joannis admodum celebrem, quia ibi de timore, & amore data opera, & fuse disserit. Plura exscribere non pigebit: *Cœpit aliquis credere diem judicii, si cœpit credere, cœpit & timere; sed quia timet adhuc, nondum habet fiduciam in die judicii, nondum est in illo perfecta charitas. Numquid tamen desperandum est? In quo vides initium, cur desperas finem? .... Timor quasi locum præparat charitati .... si nullus timor, non est, qua intret charitas. Sicut videmus per setam introduci linum, quando aliquid suitur, seta prius intrat, sed nisi exeat, non succedit linum; sic timor primo occupat mentem* &c. Anne malus, & noxius ille timor, qui locum præparat charitati, eamque in animam nostram introducit, sicut seta introducit filum?

158. Deinde ad explicandam illam compunctionem, qua timor nos stimulat, hac utitur similitudine: *Timor Dei sic vulnerat, quomodo medici ferramentum putredinem tollit, & quasi videtur vulnus augere ... Plus dolet, cum curatur, quam si non curaretur; sed ideo plus dolet accedente medicina, ut numquam doleat, succedente salute. Occupet ergo cor tuum timor, ut inducat charitatem; succedat cicatrix ferramento medici &c.* Eadem repetit sexcentis in locis, in quibus non-aliud agnoscit in peccatoribus charitatis initium, nisi fidem, qua primum Deum cognoscunt, deinde timorem, quo eum timent; & per timorem præbent locum charitati.

159. Augustini magistri sui doctrinam accurate secutus est fidelis discipulus S. Thomas 3. P. qu. 85., art. 7. ubi quærit, *utrum principium pœnitentiæ sit ex timore?* Respondet autem *primo* pœnitentiam, *quantum ad habitum, immediate a Deo infundi sine nobis principaliter operantibus, non tamen sine nobis dispositive cooperantibus per aliquos actus*. Horum autem actuum, quibus Deo operanti in pœnitentia cooperamur, subdit, *primum principium est Dei operatio convertentis cor, secundum illud Thr. ult. 21.* Converte nos Domine ad te, & convertemur. *Secundus actus est motus fidei. Tertius est motus timoris servilis, quo quis timore suppliciorum a peccatis retrahitur. Quartus actus est motus spei, quo quis sub spe veniæ consequendæ sumit propositum emendandi. Quintus actus est motus charitatis, quo alicui peccatum displicet secundum seipsum, & non jam propter supplicia. Sextus actus est motus timoris filialis, quo propter reverentiam Dei aliquis emendam Deo voluntarius offert.*

160. Hanc utriusque Sancti doctrinam, præcipue autem Angelici gradationem adoptavit, & consecravit sacros. Trident. Synodus Sess. VI. cap. 6. ita definiens: *Disponuntur autem* (peccatores) *ad ipsam justitiam, dum excitati divina gratia, & adjuti, fidem ex auditu concipientes, libere moventur in Deum, credentes vera esse, quæ divinitus revelata, & promissa sunt .... & dum*

pec-

peccatores se esse intelligentes, a divinæ justitiæ timore, quo utiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo, in spem eriguntur, fidentes, Deum sibi propter Christum propitium fore, illumque, tanquam omnis justitiæ fontem diligere incipiunt; ac propterea moventur adversus peccata per odium aliquod, & detestationem, hoc est per eam pœnitentiam, quam ante baptismum agere oportet: denique dum proponunt suscipere baptismum, inchoare novam vitam, & servare divina mandata. Quas dispositiones postea venerandi illius consessus Patres opportunis sacræ Scripturæ testimoniis confirmarunt.

161. Sess. autem XIV. cap. 4. eadem Synodus Lutheri errorem perstringens definivit, attritionem, *quæ vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennæ, & pœnarum metu communiter concipitur, si voluntatem peccandi excludat, cum spe veniæ, non solum non facere hominem hypocritam, & magis peccatorem, verum etiam donum Dei esse, & Spiritus S. impulsum, non adhuc quidem inhabitantis, sed tantum moventis, quo pœnitens adjutus viam sibi ad justitiam parat. Et quamvis sine Sacramento pœnitentiæ per se ad justificationem perducere peccatorem nequeat, tamen eum ad Dei gratiam in Sacramento pœnitentiæ impetrandam disponit. Hoc enim timore utiliter concussi Ninivitæ ad Jonæ prædicationem plenam terroribus pœnitentiam egerunt, & misericordiam a Domino impetrarunt*.

162. Neque his decretis contenti Tridentini Patres oppositum Lutheri errorem æterno anathemate damnarunt Sess. VI. can. 8. his verbis: *Si quis dixerit gehennæ metum, per quem ad misericordiam Dei de peccatis dolendo confugimus, vel a peccando abstinemus, peccatum esse, aut peccatores pejores facere, anathema sit*. Et Sess. XIV. can. 5. *Si quis dixerit, eam contritionem, quæ paratur per discussionem, collectionem, & detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animæ suæ, ponderando peccatorum suorum gravitatem, multitudinem, fœditatem, amissionem æternæ beatitudinis, & æternæ damnationis incursum, cum proposito melioris vitæ, non esse verum, & utilem dolorem, nec præparare ad gratiam, sed facere hominem hypocritam, & magis peccatorem; demum illam esse dolorem coactum, & non liberum, ac voluntarium, anathema sit* (a).

163. Huic inconcussæ Concilii Trid. doctrinæ inhærens Summus Pontifex Clemens XI. in celebri Constit. *Unigenitus* nonnullas Quesnelli propositiones damnavit, quæ proscriptum jam Lutheri errorem suscitare videbantur; nimirum LX. *Si solus supplicii timor animat pœnitentiam, quo hæc est magis violenta, eo magis ducit ad desperationem*: LXI. *Timor nonnisi malum cohibet; cor autem tamdiu peccato addicitur, quamdiu ab amore Justitiæ non ducitur*: LXII. *Qui a malo non abstinet, nisi timore pœnæ, illud committit in corde suo, & jam est reus coram Deo*: LXIII. *Baptizatus adhuc est sub lege, sicut Judæus, si legem non adimpleat, aut adimpleat ex solo timore*: LXIV. *Sub maledicto legis nunquam fit bonum, quia peccatur, sive faciendo malum, sive illud nonnisi ob timorem evitando*: & LXVII. *Timor servilis non sibi repræsentat Deum, nisi ut Dominum durum, imperiosum, injustum, intractabilem*.

164. Objiciebat *primo* Lutherus in Serm. de pœnit., metum gravem, qualis est gehennæ, auferre libertatem, & assensum violenter extorquere: homines enim gravi terrore correpti ea coguntur facere, quæ absolute nollent. Reipsa docet Angelicus 1. 2. q. 6. art. 7. ad 2., *quod per metum agitur, quodammodo esse involuntarium ... nam timidus agit contra id, quod etiam nunc secundum se vult*. Jam vero, infert Lutherus, quænam potest esse utilitas in ea pœnitentia, quæ libera non est, sed maximis terroribus extorta, quos excitat gehennæ timor? *Præterea* talis pœnitentia non potest non esse hypocrita; cum pœnitens exterius simulet odium peccati, quod tamen intus in corde amat, & quod iterum libentissime patraret, nisi a ferreis timoris vinculis impediretur; ut enim inquit S. Augustinus Epist. CXLV. ad Anastasium, *qui gehennam metuit, non peccare metuit, sed ardere*. *Tertio* timor facit homines magis peccatores, quia majorem legis cognitionem inducit, sicut dicit Apostolus Rom. V. 11. *Lex autem subintravit, ut abundaret delictum*.

165. Resp. cum S. Thoma (sup. num. 152.), timorem esse malum, non secundum se, sed *ex parte servilitatis*, qua homo non refugit malum spirituale, scilicet peccatum, sed tantum pœnam. Quamobrem sapientissimi Patres Tridentini illum solum timorem dixerunt donum Dei esse, & impulsum Spiritus sancti, qui *voluntatem peccandi excludit*. Hic autem timor non facit actum *absolute* involuntarium, sed solum *secundum quid*, ut loquitur S. Thomas 1. 2. qu. 6. art. 6.; & propterea Ecclesia eos omnes, qui metu pœnarum a fide defecerunt, ut gravissimi & voluntarii apostasiæ criminis reos semper habuit: quod crimen nonnisi diuturnis, & gravissimis pœnitentiis expiari poterat. Vid. S. Thomas 2. 2. quæst. 125. art. 3. & 4.

166. Idem dicatur ad 2. & 3. Quod enim homo hypocrita odium peccati exterius simulet, quod intus in corde amat, non ex natura timoris oritur, sed ex malitia hominis; quemadmodum non ex cognitione legis, sed ex corruptione naturæ fit, ut

(a) Synodus Trid. his verbis usa est, ut oppositum Lutheri errorem juxta ejusdem verba proscriberet. Vid. not. ad n. 151.

ut homo gravius peccet. Audiatur S. Paulus nobis a Luthero objectus in eadem epist. ad Rom. cap. VII. 7. seq. *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? absit: sed peccatum non cognovi, nisi per legem.... occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.* Idipsum verum est de timore servili, qui quamquam in seipso bonus, & utilis sit, viamque ad charitatem introducendam aperiat, hominum tamen malitia, vel infirmitate potest fieri malus; ut cum impii ex timore gehennæ occasionem sumunt, Dei punitoris justitiam odio habendi.

167. Instat Lutherus. Nemo potest aliquid odisse, nisi ejus oppositum diligat, quia amor est prior odio; imo odium oritur ex amore; timor ergo servilis, qui non oritur ex amore justitiæ, non potest odium peccati in nobis gignere, adeoque semper malus est.

168. Resp., odium peccati in timore servili ortum habere ex amore, quo homo seipsum diligens timet peccatum, illudque odio habet, quia est causa pœnarum, quas horret. Sic homo suæ sanitatis sollicitus ea odio habet, quæ quamquam dulcia, & suavia, ipsi nocere possunt. Amor autem sui ipsius, dummodo ordini rationis subjectus, non est malus: ergo nec malus est timor pœnarum, dummodo ab illa servilitate liberetur, quam superius n. 152. cum S. Thoma diximus esse malam; & non solum pœna timeatur, sed etiam peccatum odio habeatur, quod est causa pœnæ.

169. Id præclare explicat S. Thomas 2. 2. q. 19. art. 6., ubi inquirens, *utrum timor servilis remaneat cum charitate?* ita resolvit: *Timor servilis ex amore sui causatur, quia est timor pœnæ, quæ est detrimentum proprii boni: unde hoc modo timor pœnæ potest stare cum charitate, sicut & amor sui: ejusdem enim rationis est, quod homo cupiat bonum suum, & quod timeat eo privari.* Postea triplicem sui amorem distinguit Angelicus, unum charitati contrarium, quando aliquis *in amore proprii boni finem constituit:* alium, qui in charitate includitur, quando *homo se propter Deum, & in Deo diligit:* tertium, cum *aliquis diligit seipsum secundum rationem proprii boni, ita tamen quod in hoc proprio bono non constituit finem.* Et cum dixisset, hunc amorem sui posse cum charitate simul consistere, ita etiam de hoc timore concludit, dicens: *Timor pœnæ distinguitur quidem secundum substantiam a timore casto, quia scilicet homo timet malum pœnale, non ratione separationis a Deo, sed inquantum est nocivum proprii boni; nec tamen in illo bono constituitur ejus finis, unde nec illud malum formidatur, tamquam principale malum; & talis timor pœnæ potest esse cum charitate. Sed iste timor pœnæ non dicitur esse servilis, nisi quando pœna formidatur, sicut principale malum. Et ideo timor inquantum servilis, non manet cum charitate; sed substantia timoris servilis cum charitate manere potest, sicut amor sui manere potest cum charitate.*

170. Obj. secundo bene multa S. Augustini testimonia, quibus triumphat Lutherus. Nihil enim frequentius apud hunc S. Patrem occurrit, quam per timorem pœnæ non expelli amorem culpæ, qui amor certe vitiosus est. *Inaniter*, inquit in epist. CXLV., *ille putat victorem se esse peccati, qui pœnæ timore non peccat; quia etsi foris non impletur negotium malæ cupiditatis, ipsa tamen mala cupiditas intus est hostis.* Multa hujus generis studiose collegit Jansenius Lib. I. *de gratia Christi* cap. 27., & seq., ut evinceret, *ex puro timore pœnæ non posse ita fugi peccatum, ut nullum aliunde peccatum incurratur;* quamvis postea cap. 35. multos recenseat fructus timoris pœnæ, quem propterea *minime exterminandum* censet.

171. Resp. cum S. Thoma 2. 2. q. 19. art. 4. ad 1., Augustinum intelligendum esse de iis, qui timent timore servili, *inquantum est servilis, ut scilicet non amet justitiam, sed solum pœnam timeat.* Sane præter loca superius laudata placet illud plane decretorium S. Doctoris testimonium afferre ex Serm. CLXI. *de verbis Apost.*, ubi postquam nonnulla dixerat de eo, qui abstinet a malo, quia *timet gehennam, timet supplicium ignis æterni, timet judicium Christi, timet societatem diaboli*, subdit, non audere se hunc timorem condemnare, sed solum vult, ut qui ita timet, seipsum interroget, an si Deus non videret, hoc malum facturus esset, & concludit: *si faceres, ergo pœnam times, castitatem nondum amas, charitatem nondum habes; serviliter times, formido est mali, nondum dilectio boni. Sed time tamen, ut ista formido custodiat te, ut perducat ad dilectionem. Timor enim iste, quo gehennam times, & ideo mala non facis, continet te, & sic volentem peccare animum interiorem non sinit.* Itane vero locutus fuisset magnus iste Ecclesiæ Doctor, si timorem *servilem* malum esse putasset, & per eum homines fieri hypocritas, & magis peccatores?

172. Quid plura? Non solum Augustinus timorem servilem non condemnat, sed nonnulla quæ ex ipso prodeunt bona, variis in locis recenset. *Primum* est, ut a peccando impediat: *alterum*, quod ad dilectionem perducat; quæ duo in loco mox indicato commemorat: *tertium*, quod pravam illam peccandi consuetudinem abrumpat, quam Augustinus *necessitatem* appellabat Lib. I. *Confess.* cap. 5. inquiens: *Ex voluntate perversa facta est libido; & dum servitur libidini, facta est consuetudo; & dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas: quartum*, quod fiat consuetudo justitiæ. *Cum per timorem*, inquit S. Pater in Ps. CXXVII., *continet se a peccato, fit consuetudo justitiæ, incipit quod durum erat, amari, & dulcescit Deus: postremum* emolumentum, etiam a Synodo Trid. imprimis observatum

Sess.

Sess. VI. cap. 6. est, quod peccatores a divinæ justitiæ timore utiliter concussi, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo, in spem eriguntur. Unde in Ps. mox laud. CXXVII., de timore servili dicebat: *Bonus est iste timor*, *& utilis est*. Et in Serm. CLVII. De verbis Apost. concludebat: *fac, fac vel timore pœnæ*, *si nondum potes amore justitiæ*.

173. Obj. ultim. S. Joannes epist. 1. cap. IV. 18. *Timor*, inquit, *non est in charitate*; *sed perfecta charitas foras mittit timorem*; unde inferebat Lutherus, timorem, qui opponitur charitati, maximæ omnium virtuti, bonum esse non posse.

174. Resp. cum S. Thoma 2. 2. q. 19. art. 10., quod „ timor servilis, quantum ad servilitatem, totaliter tollitur charitate adveniente: remanet tamen secundum substantiam timor pœnæ, & iste timor diminuitur charitate crescente, maxime quantum ad actum, quia quanto aliquis magis diligit Deum, tanto minus timet pœnam: primo quidem quia minus attendit ad proprium bonum, cui contrariatur pœna: secundo quia firmius inhærens magis confidit de præmio, & per consequens minus timet de pœna ". Unde patet, timorem *proprie* non opponi charitati, sicut malum opponitur bono, sed *improprie*, sicut via opponitur termino, aut medium fini; qui enim terminum, vel finem attigit, non amplius est in via, aut utitur medio.

CAPUT VII.

De Attritione formidolosa.

175. Exploso Lutheri errore, qui timorem pœnarum peccatoribus non solum inutilem, sed plane exitialem esse blasphemabat, nunc magna, & latissima controversia nobis discutienda offertur, inter Catholicos agitata; an timor pœnarum non solum utilis sit ad conversionem peccatoris, quod nemo negat, sed etiam una cum pœnitentiæ Sacramento sufficiat? Controversia autem solummodo est de timore, seu attrione *supernaturali*; naturalem enim non sufficere, omnes consentiunt, postquam Innocentius XI. ann. 1679. hanc propositionem damnavit: *Probabile est*, *sufficere attritionem naturalem*, *modo honestam*. Motivum ergo pœnitentiæ debet esse supernaturale, quamvis occasio ad pœnitentiam excitanda possit esse naturalis. Sic Ninivitis timor naturalis proximæ subversionis civitatis occasio fuit, ut per veram pœnitentiam ad Deum placandum converterentur.

176. Initium autem, & statum hujus celeberrimæ controversiæ nobis placet exponere his verbis sapientissimi Pontificis Benedicti XIV. Lib. XII. de *Synodo Diœc.* cap. 13. „ Quamvis ante Tridentinum *communiter* Theologi docuerint, ad Dei gratiam in Sacramento pœnitentiæ obtinendam satis esse contritionem imperfectam, quam jam tum *attritionem* nuncupabant, *attritionis* tamen nomine *nunquam dolorem intellexerunt de peccato aliunde excitatum*, *quam ex motivo charitatis*, *seu omnino sejunctum ab aliquo saltem remisso*, *tenui*, *debili*, *seu initiali amore benevolo Dei*, sicut testatur doctissimus Morinus Lib. VIII. *de pœnit.* cap. 4. (*a*). Omnium autem *primi* Franc. Victoria, & Domin. Soto, ambo ex Ordine Dominicanorum, docuerunt, ad peccatorum remissionem virtute clavium assequendam, *satis esse attritionem mere servilem*, *seu conceptam ex solo metu gehennæ*, *modo tamen hæc a pœnitente bona fide reputetur contritio*, *ad quam ceteroquin eliciendam eum pro viribus conari debere*, *affirmarunt* (*b*). At Melchior Canus, Victoriæ, & Soti sententiam secutus, eam præterea extendit ad attritionem mere servilem *sic cognitam*, hoc est quæ a pœnitente non existimetur vera contritio, sed talis esse cognoscatur, qualis revera est, &c. "

177. „ Melchioris Cani sententia vix nata *scholas omnes pervasit*, & tanto plausu excepta est, ut plurimos, ac magni nominis statim invenerit patronos: *sed præ cæteris*, inquit Morinus, *hanc opinionem celebrem reddiderunt duo Theologiæ scholasticæ clarissima*; *& famosissima lumina*, *Franc. Suarez*, *& Gabr. Vasquez*, *quos innumeri nunc sequuntur Theologi*. Verum qui inter istos *doctiores*, *& sapientiores* habentur, *pavidi* quodammodo, & *meticulosi*, *ac magna cum cautela* illi *recenti* opinioni subscripserunt, quam ipsemet Canus

„ non-

(*a*) Minime audiendus Lutherus, qui pro suo Ecclesiam calumniandi more, objiciebat, a Theologis Pontificiis fuisse omnem contritionis motum in Sacramento pœnitentiæ eliminatum, solumque servilem timorem invectum. *Falso*, inquit Synodus Trid. in fine cap. 4. Sess. XIV., *quidam calumniantur catholicos scriptores*, *quasi tradiderint*, *Sacramentum pœnitentiæ*, *absque bono motu suscipientium* (nempe contritionis) *gratiam conferre*, *quod numquam Ecclesia Dei docuit*, *neque sensit*. Neque multum proficient adversarii, si unum, alterumve proferant ex vetustis Theologis, qui minus accurate, vel perspicue de attritione scripserit. Qua de re præter Morinum consuli possunt Claudius Hugo Matholdus Ord. S. Ben. in suis *Observat.* ad opera Card. Rob. Pulli P. V. cap. 31., & Christ. Lupus Augustin. in epist. ad Norisium cap. 4.; qui postremus ibid. putat ab Attritionistis aliquod præberi huic Lutheranorum calumniæ fundamentum.

(*b*) Gaspar Juenin Dissert. VI. cap. I. art. 2. §. 2. id ipsum ostendit, nempe a Franc. de Victoria, qui obiit circa an. 1546., admissam fuisse necessitatem amoris initialis, eumque solummodo docuisse, sufficere attritionem mere servilem, *modo tamen pœnitens adhibita morali diligentia se se bona fide reputet contritum*; eamdemque fuisse sententiam Dominici Soto, qui Franciscum audierat, illique in cathedra Theol. Salmanticensi successerat.

„ nonnisi dubitanter adstruxerat P. V. *Relect. de* „ *pœnit.* inquiens: *Contritio ponitur pars Sacra-* „ *menti, quia est certa, & indubitata mate-* „ *ria. Quod autem attritio sufficiat, quamvis* „ *verum sit, non est adeo certum, & indubi-* „ *tatum; & ideo Concilium Florentinum, com-* „ *munisque sententia tenens certum, relinquens* „ *incertum, ponit, contritionem partem esse hu-* „ *jus Sacramenti.* Hac eadem moderatione lo- „ quitur Suarez, &c. ..... Suarezii monitum con- „ firmat Phil. Gamachæus ..... & Paulus Comito- „ lus, &c. &c. "

178. „ Sed quod isti, tanta adhibita circumspe- „ ctione affirmarunt, posteriores Doctores ob au- „ ctum sibi consentientium numerum *animosio-* „ *res facti*, non solum absque ulla dubitatione, „ & limitatione asseruerunt, sed contrariam sen- „ tentiam requirentem in pœnitente aliquem cha- „ ritatis amorem, saltem initialem, carpere, & „ *censura* afficere non dubitarunt, eam *omnino* „ *improbabilem*, *periculosam*, *Tridentini men-* „ *ti contrariam*, *atque implicite*, *& virtualiter* „ *quodammodo ab eodem Tridentino proscriptam* „ dictitantes " Hactenus summus iste universæ Ec- „ clesiæ Pastor, qui subinde Episcopis cavendum præcepit, „ ut in suis Synodis, aut in instructio- „ ne Sacerdotum, quam Synodis quandoque at- „ texunt, aliquid decernant, aut de attritionis me- „ re servilis ad Sacramentum pœnitentiæ suffi- „ cientia, aut de amoris saltem initialis necessi- „ tate, adhuc quippe sub judice lis est, adhuc „ impune pro una, & altera sententia dimicatur ".

179. „ Sed non ideo (subdit providentissime „ Benedictus) prohibentur Episcopi Confessarios „ monere, ut pœnitentes ad veram, & perfectam „ contritionem hortentur, & excitent; id siqui- „ dem faciendum suadent etiam præcipui aucto- „ res, qui pro sufficientia doloris ex solo metu „ gehennæ steterunt ..... Et quod magis est, ita „ fieri præcipit Rituale Rom., jussu Pauli V. e- „ ditum ..... cui consonat Rituale Argentinense e- „ ditum a Card. de Roham, &c. "

180. His præbabitis duo nobis hic demonstranda sunt, *primo* non sufficere ad pœnitentiæ Sacramentum rite suscipiendum attritionem illam *formidolosam*, quæ secluso omni amore Dei, saltem initiali, concipitur ex sola consideratione turpitudinis peccati, aut timore pœnarum, ac potissimum gehennæ: *secundo*, hunc amorem Dei saltem initialem, ad valorem Sacramenti requisitum, esse amorem *benevolentiæ*, seu charitatis, non autem amorem solius *spei*, seu *concupiscentiæ*, quo Deum, ut nobis bonum, duntaxat diligimus (*a*).

181. Ut autem tam amplam, & tam implexam materiam, qua majori possumus perspicuitate tractemus, eamdem in tres articulos partiemur: in quorum *primo* ostendemus, nunquam fuisse ab Ecclesia damnatam, nec *explicite*, nec *implicite*, illam Theologorum opinionem, quæ ad pœnitentiam necessario requirit aliquem saltem initialem Dei amorem ex motivo charitatis, quod aliqui, ut supra vidimus num. 179., imprudenter asserere non sunt veriti: in *secundo*, non sufficere attritionem mere formidolosam: in *tertio* autem necessario requiri aliquod initium divini amoris, & quidem ex objecto charitatis, ut non sufficiat amor spei, & concupiscentiæ.

ARTICULUS I.

Manifeste ostenditur, sententiam, quæ negat ad valorem Sacramenti pœnitentiæ sufficere attritionem formidolosam, nullo unquam fuisse Ecclesiæ decreto damnatam.

182. Hoc satis evinceret libertas, qua nemine contradicente eamdem sententiam Theologi omnium Ordinum, & nationum palam in tota Ecclesia defendunt. Sed quoniam acuti quidam adversarii non solum fidenter asserunt, sed quibusdam subtilibus cavillationibus contendunt, attritionem formidolosam ut sufficientem in Sacramento pœnitentiæ definitam in Conc. Trid. fuisse, cogimur hanc patentissimam veritatem saltem breviter demonstrare (*b*).

185.

(*a*) Celebratissimi Theologi Carmelitæ Salmanticenses in Tract. *de charitate* Disp. II. dub. 2. §. 5. n. 29. aliquos memorant, qui docebant, amores illos, quibus alia, vel alia divina perfectio diligitur, puta summus ejus *misericordia pracise & liberalitas*, ita charitatis esse proprios, ut sufficiant ad justificationem impii, instar proximæ, & ultimæ dispositionis ad gratiæ sanctificantis infusionem *quia ipsum Deum omnibus creaturis anteponunt;* atque ita sententiam *amoris concupiscentiæ* quodammodo præformarunt. Sed eam postea maxime illustravit Theologus doctissimus, & acutissimus Honoratus Tournely, qui postquam quæst. 1. art. 3. concl. 1. docuisset *attritionem aliquem saltem inchoatum, & initialem Dei amorem includere debere*, ne decretis Cleri Gallicani an. 1700., quibus attritio formidolosa proscripta fuerat, aperte contradiceret, hoc effugium invenit dilectionis *concupiscentiæ*, seu *spei*, quam simul cum attritione formidolosa sufficere multis argumentis evincere conatus est, & multos reipsa in suam sententiam pertraxit: adeo ut omnes Attritionistæ posteriores eidem subscribant.

(*b*) Non pauci, nec solo nomine noti Theologi id asserere non dubitarunt. Jo. Card. de Lugo Disp. V. *de pœnit.* sect. 9. num. 133. loquens de Sylvio doctissimo S. Thomæ Commentatore, qui in Supplem. qu. 1. art. 1. attritionem formidolosam ad Sacramentum minime sufficere docet, ita imprudenter pronunciat: *Hæc tamen sententia est contra omnes Theologos, & contra Tridentinum.* P. Dom. Viva Tom. II. *Theolog.* P. VI. quæst. 3. art. 2. *Ex verbis Tridentini*, inquit, *sin minus de fide, certum tamen moraliter est, attritionem &c.* sententiam autem nostram tanquam *improbabilem communissime rejici* affirmat. P. Claudius La-Croix sententiam de sufficientia attritionis appellare non dubitat *plus quam moraliter certam*. Denique si audiamus doctissimum Augustinianum Petrum Lamb.

183. Ex *primo* id aperte testatur Card. Pallavicinus, qui ex genuinis Actis, in arce S. Angeli asservatis, illius Concilii historiam contexuit, atque ab innumeris Pauli Sarpii mendaciis, & calumniis feliciter vindicavit. Legantur enim ea, quæ Lib. XII. cap. 10. scribit eminentissimus auctor, & unusquisque videbit, sacrum Concilium non aliud voluisse damnare, quam impiam Lutheri blasphemiam, quod illa attritio, quæ concipitur ex consideratione turpitudinis peccati, vel ex gehennæ, & pœnarum metu, *hominem faciat hypocritam, & magis peccatorem;* non autem ferre sententiam de scholastica quæstione, &c. Videbit insuper, cum in præconcepto decreto diceretur, hanc contritionem imperfectam, seu attritionem *sufficere*, fuisse postea hoc verbum cum nonnullis aliis expunctum, & in decreto a Patribus approbato, prout nunc legitur, substitutum aliud verbum *disponit*.

184. Prob. ulterius hæc nostra assertio a Benedicto XIV. loco sup. laud., ubi num. 8. postquam attulisset auctoritatem *probatissimi historici* Card. Pallavicini, ita pergit: „ Ad hæc, ut observat „ Launojus in Dissert. *De mente Concilii Trid.* „ *circa contrit. & attrit.* P. II. cap. 6., & cita- „ tus Le Drou, ex ipsismet Patribus, & Theolo- „ gis, qui Concilio Trid. interfuerunt, eodem Con- „ cilio absoluto, aliqui propugnarunt necessitatem „ inchoatæ contritionis, seu amoris initialis, ad „ Sacramentum pœnitentiæ, inter quos Frider. „ Nausea Episcopus Viennensis in Austria in suo „ Catechismo, & Franc. Sonnius Episcopus Antuerpiensis Tract. IV. *de pœnit.* cap. 6.: alii pro „ sufficientia attritionis mere servilis dimicarunt, „ uti Andreas Vega, & citati Dominicus Soto, & „ Melchior Canus. Non *autem*, concludit, *fuissent Præsules, & Theologi in has oppositas* „ *sententias distracti, si quid a Concilio Trident.* „ *de hac re definitum scivissent* ".

185. Prob. *tertio* ab eodem sanctissimo Pontifice ex decreto Alexandri VII., qui, cum hac de re in Belgio vehementius, quam par erat, disputaretur, die 5. Maji 1667. sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, Sedi Apostolicæ reservatæ, præcepit *cunctis, & singulis fidelibus ... ut non audeant, alicujus theologicæ censuræ, alteriusve injuriæ, vel contumeliæ nota taxare alteram sententiam, sive negantem necessitatem aliqualis dilectionis Dei in præfata attritione ex metu gehennæ concepta, quæ hodie inter Scholasticos communior videtur, sive asserentem dictæ dilectionis necessitatem, donec ab hac sancta Sede fuerit aliquid hac in re definitum.* Itane loqui potuisset Alexander VII., si aliquid hac de re fuisset in Concilio Tridentino statutum? (a).

186. His argumentis luce meridiana clarioribus victas dare manus aliqui vitilitigando, & cavillando recusant. Et *primo* Card. Pallavicini auctoritatem ex eo labefactare conantur, quod sententia amoris initialis, quam antea palam defenderat, præoccupatus, historiam Concilii eidem accomodare conatus fuerit, *quamquam vir ceteroquin ingeniosissimus post accuratam auctorum omnium Synodalium lectionem ea demum prompsit, quæ ipsi nihil, aut fere nihil, nobis vero* (Attritionistis) *plurimum prosunt.* Ita Balth. Francolinus unus ex fervidioribus nostri ævi Attritionistis Lib. I. cap. 1., ubi ulterius contendit, verbum *disponere* a Synodo Trident. subrogatum idem prorsus significare, ac aliud verbum *sufficere*, quod expunctum fuit, quia Concilium non loquitur de dispositione remota, cum etiam extra Sacramentum attritio formidolosa *remote* disponat ad gratiam impetrandam, sed loquitur de dispositione *proxima*, quæ in Sacramento ad justificationem *sufficit;* adeoque &c.

187. Resp., primam exceptionem esse sapientiæ, & integritati eminentissimi Historiographi magnopere injuriosa, quasi vero aut celeberrimi illius consessus acta oscitanter expenderit, aut Trident. Patrum mentem ex eorumdem verbis minime assecutus fuerit, aut denique partium studio ea in alienum sensum detorserit. Quamobrem hujusmodi exceptio nec responsionem mereri videtur.

188. Altera etiam exceptio vel ipso primo intuitu absurda apparet. Si enim illud verbum *disponit* idem prorsus significat, ac *sufficit;* ad quid illa mutatio facta est? Fortasse ad fucum faciendum Episcopo Tudetano, aliisque Patribus, quibus verbum *sufficit* displicebat? Itane agebatur in sacra illa Patrum Synodo, in cujus medio Christus ipse aderat? Scilicet ut mutatio expetita non reipsa fieret, sed dumtaxat fieri simularetur? Et ulterius, itane simplices erant illi Episcopi, ut solius vocis, non autem sensus mutatione contenti essent? aut ita rudes, ut sibi astute imponi non adverterent? Id totum non solum sapientia, & sanctitate Patrum Tridentinorum indignum est, sed etiam sano, & communi sensui repugnans. Quamobrem dubitari non potest, eosdem nonnisi dispositionem *remotam* in attritione agnovisse, etiam quando Sacramento conjungitur, quamvis in Sacra-

Le Drou in Præf. egregii sui Libri *De contritione, & attrit.*, adeo crevit quorumdam audacia, *ut indulgenter se agere arbitrentur, si* (nostram sententiam) *hæreseos non damnent, sed dumtaxat dicant, non posse sine nota defendi, esse certo falsam, improbabilem, definitioni Tridentini dissentaneam, Baji, & Jansenii fœtum, & neotericum commentum.*

(a) Summus Pontifex assertionem negantem necessitatem aliqualis dilectionis appellavit *communiorem suo tempore;* sed communior antea non erat, ut Benedictus XIV. testatur (sup. num. 176.), & cujus *vestigium* in solo Granatensi Episcopo se deprehendisse asserit ex Actis Concilii Card. Pallavicinus; nec *communior* postea fuit, quando memoratus mox amplissimus Cardinalis, aliique magno numero contrariam sententiam amplexi sunt, ac strenue defenderunt.

cramento minus remota sit, quam quando attritio concipitur extra Sacramentum. Hæc autem attritio fieri potest dispositio proxima, si cum initiali aliquo amore conjungatur, ut postea videbimus.

189. Inst. *primo*. Verba decreti reformati de attritione hæc sunt: *Et quamvis sine Sacramento Pœnitentiæ per se ad justificationem perducere peccatorem nequeat, tamen eum ad Dei gratiam in Sacramento Pœnitentiæ impetrandam disponit*. Ex toto autem contextu sic adversarii subtiliter colligunt: in priori membro, cum dicitur, attritionem non posse sine Sacramento ad justificationem perducere, idem est, ac si dicatur, non esse dispositionem *proximam*: ergo ab opposito, quando subditur, eamdem ad Dei gratiam in Sacramento Pœnitentiæ impetrandam *disponere*, idem est, ac si dicatur, ipsam esse dispositionem *proximam*.

190. Resp., neg. cons.: nam si hæc fuit Patrum Trid. mens, eccur in secundo propositionis membro non retinuerunt verbum *perducere*, quo in primo usi erant, ut nempe dicerent, attritionem in Sacramento *perducere* pœnitentem ad Dei gratiam impetrandam? Cur enim non retinuerunt verbum *sufficere*, quo dispositio *proxima* melius exprimebatur? Hæc autem mutatio nôn casu, sed consulto facta est, ne controversiæ Scholasticorum attingerentur. Nihil ergo valent subtiles, & grammaticales argutiæ, quæ unico flatu dispelluntur, dicendo, attritionem ex consideratione turpitudinis peccati, vel ex metu gehennæ conceptam, esse *in se bonam*, esse *donum Dei*, *& Spiritus sancti impulsum*; demum *ad impetrandum Dei gratiam disponere*, non tamen *sufficere*. Quod si hujusmodi subtilitatibus indulgendum esset, quid impediret cum aliquibus notare, non fuisse dictum de attritione: *In Sacramento autem ad gratiam Dei impetrandam disponit*, sed potius, quod pœnitentem *ad Dei gratiam in Sacramento impetrandam disponit?* quod aliquatenus diversum videtur. Sed in re tam manifesta supervacaneum prorsus est ad has subtilitates confugere (*a*).

191. Inst. *secundo*. In decreto prius concepto inveniebantur hæc verba: *cum sine aliquo dilectionis motu* (attritio) *vix esse queat*; quæ postea in eodem decreto deleta sunt, non alia certe de causa, nisi ut constaret, attritionem sine ulla dilectione esse posse.

192. Resp., merito hæc verba fuisse expuncta, quandoquidem agebatur de attritione, quæ non *sufficit*, sed solum disponit ad Sacramentum pœnitentiæ.

193. Inst. *tertio*. Concilium comparationem instituit inter contritionem charitate perfectam sine Sacramento, & attritionem una cum Sacramento; atqui prima sufficit ad justificationem; ergo etiam altera.

194. Resp. in eo sitam esse comparationem, quod contritio charitate perfecta ante Sacramentum *sufficit* ad justificationem; attritio vero non *sufficit*, sed *disponit*.

195. Inst. *quarto*. Lutherus asserebat, ad justificationem necessariam esse contritionem charitate perfectam, nullatenus vero justificari eos, qui cum sola attritione servili ad pœnitentiæ Sacramentum accedunt: ergo sancta Synodus ut Lutheri doctrinam damnaret, definire debuit oppositum, nempe attritionem servilem ad justificationem in Sacramento sufficere.

196. Resp., Lutherum non solum asseruisse, attritionem servilem ad justificationem minime sufficere (in quâ assertione a Catholicis non discrepabat) sed ulterius addidisse, attritione fieri hominem hypocritam, & magis peccatorem: qui error merito damnatus fuit, cum ipsa attritio sit *donum Dei*, *& Spiritus sancti impulsus*, *non adhuc quidem inhabitantis*, *sed tantum moventis*, *quo pœnitens adjutus viam sibi ad justitiam parat*, ut Tridentinum loquitur.

197. Inst. *quinto*. Attritio servilis a Concilio vocatur *contritio imperfecta*; ergo quemadmodum contritio *perfecta* sufficit sine Sacramento, ita imperfecta sufficiet cum Sacramento.

198. Resp. neg. cons., quia non solum Concilium attritionem dixit esse *contritionem imperfectam*, sed addidit, eam *non posse peccatorem perducere ad justificationem*, *viam ad justitiam parare*, atque *ad gratiam impetrandam disponere*, non *sufficere*.

199. Instant *postremo*. Si concilium non definivit, attritionem servilem sufficere cum Sacramento ad remissionem peccatorum, nos minime docuit, quinam dolor contritionis imperfectæ, seu attritionis, una cum Sacramento justificet, quod certe fuisset eo sapientissimo consessu indignum; eoque magis, quod initio Sess. XIV. sanctissimi illi Patres promiserant, velle se *exactiorem*, *& pleniorem de pœnitentiæ Sacramento definitionem* tradere, quam antea fecerint in Decreto justificationis Sess. VI.

200. Resp., Concilium determinasse, *Contritionem* obtinere primum locum inter actus pœnitentis, qui sunt *quasi materia* hujus Sacramenti. Addit postea, hanc contritionem *aliquando*, non semper, esse *charitate perfectam*, *hominemque Deo reconciliare*, *priusquam hoc Sacramentum actu suscipiatur*. Hinc bene notavit Melchior Canus supra laud. n. 177., *Contritionem esse certam*, *& indubitatam materiam Sacramenti pœnitentiæ*, prout etiam declaraverat Concilium Florentinum, com-

(*a*) Aliqui Theologi, ut huic palmari Adversariorum objectioni satisfaciant, negant omnino, Patres Trid. in eo decreto loqui de attritione *mere servili*. Alii vere nobiscum dicunt, hoc etiam *admisso*, non autem plene *concesso*, illam attritionem *disponere* quidem remote, non autem *proxime*, nec *sufficienter*. *Utraque responsio*, inquit Juenin, *qua prorsus enervatur herculeum adversariorum argumentum*, *nititur gravissimis momentis*, quæ eruditus auctor ibidem affert.

communisque sententia tenet. Quid ergo de attritione? Synodus Tridentina condemnavit blasphemias Lutheri, controversias autem Catholicorum intactas reliquit. At vero, inquiunt, promiserant Patres, se *exactiorem*, & *pleniorem definitionem* daturos. Ita est; & reipsa multo plura in hac Sessione inveniuntur explicata, quam in Sess. VI. de Justificatione; non tamen inde erui potest, etiam definitum fuisse, attritionem, quæ ex consideratione turpitudinis peccati, aut ex metu gehennæ concipitur, cum Sacramento *sufficere*, cum ex opposito certum sit, determinato consilio fuisse expunctum illud verbum, eique hoc aliud subrogatum *disponere*, quin aliquid postea adderetur, ad definiendum, hanc dispositionem esse proximam, vel remotam.

Quæres, *an saltem Patres Synodi Trident. in eam sententiam inclinaverint, quæ dicit, attritionem formidolosam ad justificationem in Sacramento Pœnitentiæ plane sufficere*.

201. Resp., omnino certum esse, nihil hac de re fuisse a Synodo definitum, ut hactenus indubiis momentis evincimus; unde solum inquiri potest, in quamnam sententiam doctissimi illi Patres propensiores fuerint? Hæc autem quæstio inutilis non erit. Si enim ostendatur, sapientissimo illi Præsulum cœtui de alicujus amoris necessitate in Sacramento pœnitentiæ fuisse persuasum, eo magis constabit de novitate, atque falsitate, aut saltem incertitudine adversæ opinionis. Id autem multis argumentis demonstravit illustrissimus Ecclesiæ Gallicanæ Sydus Jac. Ben. Bossuetus in Opere Gallico inscripto *De Amore Dei in Sacram. pœnit. necessario ex doctrina Conc. Trid.* Nos brevitati studentes nonnisi pauca seligemus (*a*).

202. Ac *primo* ob oculos ponenda sunt verba cap. 6. Sess. VI. *Disponuntur autem* (peccatores) *ad ipsam justitiam, dum excitati divina gratia, & adjuti, fidem ex auditu concipientes, libere moventur in Deum ..... Et dum peccatores se esse intelligentes, a divinæ justitiæ timore, quo utiliter concutiuntur; ad considerandam Dei misericordiam se convertendo, in spem eriguntur, fidentes, Deum sibi propter Christum propitium fore, illumque tamquam omnis justitiæ fontem diligere incipiunt; ac propterea moventur adversus peccata per odium aliquod, & detestationem &c.* Et can. 3. *Si quis dixerit, sine præveniente Spiritus sancti inspiratione, atque ejus adjutorio hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse, sicut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur, anathema sit*. Profecto his verbis sacrum Concilium dispositiones ad justificationem necessarias aperto distinguit, nempe *primo* fidem, *deinde* divinæ justitiæ timorem, *tertio* spem per Christum, *demum* dilectionem Dei *incipientem*. *Quarum dispositionum*, inquit laud. Bossuetus, *si quis vel unam dextraxerit, tanti Concilii integram, perfectamque doctrinam truncasse judicabitur*. Cum autem actus *dilectionis* distinguatur ab actu *spei*, manifeste sequitur, hic sermonem esse de initio amoris benevoli ex charitate, non vero de amore *concupiscentiæ*, unde oritur spes. Quod etiam ostendunt illa verba notatu digna: *Deum tamquam omnis justitiæ fontem diligere incipiunt*; iis enim significatur, a peccatoribus se ad justificationem disponentibus eam justitiam esse diligendam, quæ Deus ipse est, & quæ sæpissime a sanctis Patribus, imprimis autem a S. Augustino, Deus nominatur, qui justificat nos *per fidem Jesu Christi*, ut loquitur Paulus ad Rom. III. 22. (*b*).

203. Objicitur tamen *primo*, non omnes illos actus a Tridentino proponi ut ad justificationem omnino necessarios: nam actum timoris necessarium non esse, ostendit exemplum Martyrum, in quibus fides, spes, & summa charitas justificans sine timore fuerunt. *Secundo* Sess. XIV. ubi iterum dispositiones ad justificationem in Sacramento pœnitentiæ requisitæ recensentur, nihil de dilectione Dei positum fuit. *Tertio* in Sess. VI. non de pœnitentiæ Sacramento, sed tantummodo de ba-

(*a*) Fusius hoc argumentum pertractatum invenietur apud aliquos eximios August. Scholæ Theologos, Franc. Farvaquium in *Quæst. de attrit. &c.*, Christian. Lupum in *Quæst. dogm. circa Contrit. & Attrit.*, tum in Epist. ad Henr. Noris, qua suam Dissert. ab objectionibus vindicavit, apud Pet. Lamb. Le Dron Episc. Porphyriensem in *Dissertation. De contrit. & attrit.*, & in *Confut. discuss. theol. D. August. Michel*, quibus addendus est, singulare ejusdem Familiæ decus Joan. Laur. Berti Lib. XXXIV. *De Theol. Discipl.* cap. 5. Non pauci alii eamdem spartam adornarunt, ac præcipue Mathurinus Querss in *Dilucidatione hujus celebris quæstionis &c.* Neque vero hoc loco præterire innominatos debeo aliquos Dominicanos suos, Theologos præstantissimos, qui in hoc argumento, & in explodenda formidolosa attritione operam suam utilissime collocarunt. Natalem dico Alexandrum, Vinc. Contensonium, Drouveninm, Billuart, Concinam, Patuzzium, Serryum &c.; unde quamvis primi attritionis formidolosæ assertores, ut supra ex Benedicto XIV. n. 176. notavimus, fuerint Dominicani, iisque postea nonnulli alii, ac non ita pridem doctissimus Card. Vinc. Lud. Gotti accesserint, dici tamen nullatenus potest, hanc esse Thomisticæ Scholæ, aut Prædicatorum Instituti opinionem. Eminentissimus tamen Cardin. Gotti putavit, suam sententiam posse cum nostra *aliqualiter* conciliari, docens, attritionem ex *parte objecti, finis, & termini* debere respicere amorem Dei.

(*b*) Narrante Pallavicino Lib. VIII. cap. 13., cum in præconcepto decreto nulla facta esset mentio dilectionis Dei, instantibus Salvatore Alepo Episc. Sassariensi, Claudio Jajo Soc. Jesu, Lippomano Coadjutore Veron., & Pio Gener. Conventualium, decretum reformari debuit, adjectis iis verbis: *illumque tamquam omnis justitiæ fontem diligere incipiunt*. Idem Historicus Lib. XII. cap. 10. num. 25. inter eos, qui necessitatem dilectionis Dei in attritione requirebant, numerat Bern. Colloredo Episcopi Foroliviensis Theologum, illustrem S. Dominici filium.

baptismo actum est: neque vero oportet, ea omnia, quæ in Sacramento baptismi necessaria sunt, etiam in Sacramento pœnitentiæ requiri.

204. Resp., certissime tenendum esse, omnes illos actus a Synodo memoratos esse necessarias ad justificationem dispositiones, uno excepto timore, qui peractum summæ, & intensæ charitatis ex peculiari Dei gratia conceptæ suppleri potest, ut in sanctis Martyribus, necnon in Paulo, aliisque *paucis*, extraordinario Dei beneficio contigit. Dixi *paucis*: in aliis enim ex ordinario cursu gratiæ fides, spes, timor, & dilectio justificationem præcedere solent. Vide dicta cum S. Thoma sup. n. 159. Ceterum in can. 3. omittitur quidem timor, non autem fides, spes, & *dilectio*, sine quibus nemo prorsus justificatur, aut justificari potest.

205. Secundam, & tertiam objectionis partem diluimus observando cum laud. Bossneto, necesse non fuisse, ut *explicite* quæ dicta fuerant Sess. VI. de actibus pœnitentiæ ad baptismum requisitis, Sess. XIV. iterum repeterentur, quando agebatur de pœnitentia, ut Sacramento. Nonnullas quidem differentias inter utrumque Sacramentum Sacr. Synodus enumerat, tum Sess. VI. cap. 14., tum Sess. XIV. cap. 2. nihil tamen vel minimum habet, quo indicetur, in baptismo quidem, non autem in pœnitentia inchoatam quamdam dilectionem requiri. *Præterea* in utroque loco Sacramentum pœnitentiæ appellatur *secunda tabula post naufragium deperditæ gratiæ*, ad quam *sine magnis nostris fletibus, & laboribus, divina id exigente justitia, pervenire nequaquam possumus, ut merito pœnitentia laboriosus quidam baptismus a santis Patribus dictus fuerit;* ut proinde nonnisi absurdissime inferri possit, aliquid minus ad Sacramentum pœnitentiæ requiri, quam in adultis requiratur ad Sacramentum baptismi.

206. Ulterius notanda pariter sunt, quæ habentur Sess. XIV. cap. 4., ubi Sancta Synodus ad probanda ea, quæ dicta fuerant, adhibet exemplum Ninivitarum, qui *hoc timore utiliter concussi ad Jonæ prædicationem plenam terroribus pœnitentiam egerunt, & misericordiam a Domino impetrarunt*. At vero, ut optime colligit Card. Pallavicinus Lib. XII. *Hist.* cap. 10., certum erat Patribus, *eo tempore, quo Sacramentum (pœnitentiæ) adhuc non extabat, eam formidolosam pœnitentiam minime suffecisse per se ad peccatum delendum, sed vim tantummodo habuisse ad impetrandam novam gratiam, cujus ope adiceretur charitatis affectus, quem omnes necessarium fuisse fatentur ante novam legem ad justitiam recipiendam*. Plura persequi non vacat: nobis enim in præsentiarum satis est demonstrasse, nihil contra nostram sententiam in Sacrosancta Trid. Synodo fuisse statutum; cujus oppositum perperam non pauci ex nostris adversariis probare nisi sunt.

ARTICULUS II.

Nonnullis argumentis evincitur necessitas alicujus amoris, saltem initialis, ad justificationis gratiam in Sacramento pœnitentiæ consequendam.

207. Primum argumentum suppeditant frequentissima S. Scripturæ oracula, in quibus charitas, & dilectio Dei, non solum majorem in modum commendatur, sed ut ad justificationem, & salutem omnino necessaria præcipitur. Paulus Apostolus in prima ad Corinth. postquam cap. XIII. multis verbis declarasset, nullam virtutem, nullumque Spiritus S. donum sine charitate prodesse, eamdem epistolam his verbis concludit: *Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema*. Eidem concinit S. Joannes Epist. 1. cap. III. 14. inquiens: *Qui non diligit, manet in morte;* item cap. IV. 16. *Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo*. Et alia innumera id genus occurrunt, quibus maximum illud præceptum diligendi Deum super omnia nobis inculcatur: atqui si ullum unquam tempus est hujusmodi præceptum adimplendi, illud certe est, quo peccator a Deo aversus, vult per pœnitentiam ad Deum converti, eique reconciliari.

208. Nam agitur tunc de recuperanda Dei offensi amicitia: quomodo autem sperandum est, Deum conversum iri ad nos, nisi prius nos ejus gratia adjuti ad eum convertamur? Hinc illæ Dei invitationes per suos Prophetas Ezechielem, Joelem, & alios: *Convertimini, convertimini &c.* Ezech. XXXIII. 11. *Convertimini ad me in toto corde vestro .... scindite corda vestra* Joel II. 12. *Convertimini ad me, & ego convertar ad vos* Zach. I. 3., & alia ejusdem generis pene innumera, quæ certe non indicant conversionem sine ulla dilectione, & ex solo timore factam: cor etenim peccatoris a Deo aversum, & creaturis conglutinatum, nonnisi per actum dilectionis potest a creaturis avelli, & ad Deum reverti.

209. Hanc rationem nobis suppeditat Angelicus Lib. IV. *Cont. Gent.* cap. 72. inquiens: *Primum, quod in pœnitentia requiritur, est ordinatio mentis, ut scilicet mens convertatur ad Deum, & avertatur a peccato, dolens de commisso, & proponens non committendum, quod est de ratione conversionis. Nec vero mentis reordinatio sine gratia esse non potest; nam mens nostra debite ad Deum converti non potest sine charitate, charitas autem sine gratia haberi non potest*. Et adhuc clarius 3. P. quæst. 86. art. 2. ut probet, peccatum mortale remitti non posse sine pœnitentia, hoc utitur ratiocinio. *Cum enim peccatum sit Dei offensa, eo modo Deus peccatum remittit, quo remittit offensam in se commissam ..... Offensa autem peccati mortalis procedit*

dit ex hoc, quod voluntas hominis est aversa a Deo per conversionem ad aliquod bonum commutabile: unde requiritur ad remissionem divinæ offensæ, quod voluntas hominis sic immutetur, ut convertatur ad Deum cum detestatione conversionis prædictæ &c. Ex quo Angelici ratiocinio manifeste apparet, veram, & omnimodam conversionem ad Deum sine motu charitatis haberi non posse, quidquid postea sit de aliquo initio conversionis, quod aliqui tribuunt etiam timori, quatenus viam parat charitati.

210. Huic argumento est aliud affine, quod attritio, quæ ad justificationem disponit, debet *voluntatem peccandi excludere* ex definitione Tridentini; atqui voluntas peccandi non excluditor nisi per amorem justitiæ, seu Dei ipsius, qui est justitiæ fons: qui enim solo pœnarum metu movetur, manum quidem a peccato coercet, illud tamen vere & proprie non odit; neque a peccatoris corde cupiditas mala tollitur, nisi amor Dei in eo regnet.

211. Atque hæc est perpetua S. Augustini doctrina, cujus omnes fere ejus libri pleni sunt. *De spiritu, & littera* cap. 14. *Mandatum*, inquit, *si fit timore pœnæ, non amore justitiæ, serviliter fit, non liberaliter; & ideo nec fit: non enim fructus est bonus, qui de veritate radicis non surgit*. Et Lib. *de natura, & gratia* cap. 57. *Sub lege est, qui timore supplicii, quod lex minatur, non amore justitiæ se sentit abstinere ab opere peccati nondum liber, nec alienus a voluntate peccandi*. Et epist. CXLV. ad Anastasium *Inaniter*, inquit, *putat victorem se esse peccati, qui pœnæ timore non peccat, quia etsi non impletur foris negotium malæ cupiditatis, ipsa tamen mala cupiditas intus est hostis ..... Nam qui gehennas metuit, non peccare metuit, sed ardere. Ille autem peccare metuit, qui peccatum ipsum sicut gehennas odit .... Tantum ergo quisque peccatum odit, quantum justitiam diligit*.

212. Augustini doctrinam multi alii Patres constanter tradiderunt, ex quorum numero duos seligo, Gregorium Magnum, & Bernardum. Horum primus Lib. III. *Pastoralis curæ* admon. 14. *Admonendi sunt*, inquit, *qui flagella metuunt, ut si malis veraciter carere desiderant, æterna supplicia perhorrescant; neque in suppliciorum timore permaneant, sed amoris gradum nutrimento charitatis excrescant .... Nam qui propterea bonum facit, quia tormentorum mala metuit, vult non esse, quod metuat, ut audacter illicita committat*. En quomodo sancti Patres timorem gehennæ bonum quidem esse dicunt, non tamen sufficere ad omnem peccandi voluntatem penitus extirpandam.

213. Adhuc expressius loquitur Bernardus *De diligendo Deo* cap. 12. inquiens, *solam charitatem ab amore sui, & mundi advertere posse animam, & in Deum dirigere. Nec timor quippe, nec amor privatus convertunt animam: mutant interdum vultum, vel actum, affectum numquam. Facit quidem nonnunquam & servus opus Dei, sed quia non sponte, in sua adhuc duritie permanere cognoscitur: facit & mercenarius, sed quia non gratis, propria trahi cupiditate convincitur*.

214. Hos duces, & magistros secutus Angelicus sæpius, & aperte docet, solo timore non excludi voluntatem peccandi, nisi amor justitiæ accedat. *Qui timore pœnæ*, inquit 1. 2. quæst. 107. art. 1. ad 2., *ab aliquo peccato abstinet, non simpliciter ejus voluntas a peccato recedit, sicut recedit voluntas ejus, qui amore justitiæ abstinet a peccato*. Et 3. P. quæst. 85. art. 6. *Actus*, inquit, *virtutis pœnitentiæ est contra peccatum ex amore Dei*. Et in *Quæst. Disputatis* quæst. 7. art. 11. *Ejusdem*, inquit, *rationis est, quod voluntas feratur in appetitum contrarii, & in detestationem alterius. Nullus autem usum habens liberi arbitrii, potest inchoare novam vitam, quæ est per gratiæ infusionem, nisi amet, & appetat gratiæ bonum, & ideo oportet, quod detestetur omne malum repugnans*. Vid. etiam quæ supra attulimus n. 209. ex Lib. IV. *Cont. Gent.* cap. 72. (a).

215. Tertium fortissimum argumentum nobis suppeditant iidem sancti Patres, qui nihil frequentius, aut vehementius incolcant, quam necessitatem amandi Deum, non solum ad voluntatem peccandi excludendam, sed etiam ut ab ipso præteritorum peccatorum veniam impetremus. Aliquot eorum verba speciminis loco dabimus: nimis enim excresceret oratio, si vel præcipua tantum eorumdem testimonia colligere vellemus. Quænam sit constans, & aperta SS. Augustini, Gregorii, & Bernardi doctrina, jam vidimus num. 211. seq. Nunc de quibusdam aliis.

216. S. Jo. Chrysostomus Hom. IV. in 2. ad Cor. *Cum peccaveris*, inquit, *ingemisce, non quod pœnas daturus sis: nihil enim hoc est; sed quod Dominum tam benignum, tam te amantem, tam denique salutis tuæ cupidum offenderis*: ubi insufficientiam timoris liquido ostendit dicens: *nihil enim hoc est*.

217. S. Leo Magnus Serm. XCII., qui est VII. de jejunio VII. mensis cap. 1. postquam observasset, præceptum dilectionis Dei & proximi ad utramque testamentum pertinere, subdit. *Tantaque est sub hujus geminæ charitatis edicto utriusque copula testamenti, ut sine istarum connexione virtutum nec lex quemquam inveniatur justi-*

(a) Vel ipsi Gentiles hanc veritatem solo rationis lumine viderunt; unde illud celebre Horatii Lib. 1. Epist. 16.

Oderunt peccare boni virtutis amore;
Tu nihil admittes in te formidine pœnæ:
Sit spes fallendi, miscebis sacra profanis.

stificasse, *nec gratia:* censet ergo summus hic Pontifex, & Ecclesiæ Doctor, solam attritionem sine dilectione modo non sufficere, sicut nec olim sufficiebat sub lege.

218. S. Gregorius Papa Lib. I. *Moral.* cap. 1. ita commentatur illa verba Job IX. 35. *Neque enim possum metuens respondere*, inquiens: *Quia vere obsequia Deo non reddimus, si ex timore mandati illius, & non potius ex amore servimus*. Hæc pauca ex sanctis Patribus, quibus non inutile fuerit, aliquos Scholasticorum Principes adjungere.

219. S. Thomæ doctrinam sup. n. 214. exposuimus. Scotus autem Doctor subtilis, quamquam ut notum est, haud raro ab eodem S. Doctore omnino recesserit, in hoc tamen eidem perfecte consentit. Nam in IV. Dist. 18. *Contritio*, inquit, *ad hoc ut sit dispositio ex congruo ad receptionem gratiæ, oportet ... quod homo pœniteat, non solum propter timorem pœnæ, sed timore filiali ..... si timor non sit cum amore, non disponit ex congruo*.

220. Doctor Seraphicus S. Bonaventura in IV. *Sent.* Dist. 18. *Sacramenti*, inquit, *nemo recipit effectum, nisi charitatem habeat saltem in principio confessionis; vel in medio, vel in fine. Multi habent in fine, qui non habent in principio*: Nempe vel per prudentis Confessarii admonitiones, vel per preces, quæ absolutioni præmittuntur; potest pœnitens a Deo impetrare gratiam contritionis, quam initio non habuit. Longum autem esset dicere de singulis posterioribus; facile tamen demonstratur, excurrendo per Scholasticorum sæcula, sententiam de necessitate charitatis in Sacramento pœnitentiæ fuisse inter Theologos communem, usque ad tempora Concilii Trid.; immo non paucos fuisse, qui charitatem plene perfectam requisierint, Vid. supr. n. 176.; & Jo. Morinum *De Sacrm. pœnit.* Lib. VIII. cap. 3. seq.; tum Car. Witasse Tom. V. Quæst. 3. sect. 3. Valde copiosum catalogum eorum Theologorum, qui attritionem formidolosam tamquam insufficientem exploserunt, invenies etiam apud P. Dan. Concinam Tom. IX. *Theol. Christ.* Lib. I. *de Sacr. pœnit.* Diss. II. cap. 8. §. 7.

221. His, aliisque argumentis, quæ brevitatis studio omittimus, illud gravissimum accedit, quod Sanctissimus Pontifex Innocentius XI. anno 1679. hanc inter ceteras probabilismi laxiores propositiones sacro obelo confixit: *Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia tantum probabili non est utendum in collatione baptismi, ordinis sacerdotalis, aut episcopalis.* Cum itaque opinio de sufficientia attritionis formidolosæ, utut concedatur esse probabilis, sit certe minus tuta, sequitur manifeste ex vi damnatæ istius propositionis, illicitum esse eamdem opinionem sequi.

222. Porro adversarii, ut ab hoc fulmine apostolico suam de attritione sententiam tueantur, non aliam meliorem invenerunt viam, quam asserendi, eamdem sententiam non esse solum probabilem, aut probabilissimam, sed plane *moraliter*, aut etiam *plusquam moraliter certam*, nostram vero *improbabilem* prorsus esse (Vid. sup. not. ad num. 183.). Ad hanc quippe certitudinem confugere coguntur: *si enim*, inquit P. Claudius La-Croix Lib. VI. num. 874., *non esset practice certa, sed tantum probabilior, aut etiam probabilissima, contineretur damnatione primæ propos. per Innocentium XI. Non est illicitum &c.*; quod omnes adversarii asserere debent.

223. Jam vero hic omnium Theologorum fidem imploramus, ut serio perpendant, an *probabilior*, *probabilissima*, *moraliter*, immo *plusquam moraliter certa* illa opinio dici possit, quæ non est Concilio Trid. vetustior, ut supra (n. 176.) ex Benedicto XIV. vidimus, quam post ipsum Concilium Trid. multi, gravesque Theologi, ex eorum etiam numero, qui eidem Concilio interfuerant, aperte rejecerunt; alii vero, ut Victoria, Soto, Canus, nonnisi timide, & ut in praxi *minime tutam* amplexati sunt (num. 177.); & cui postea amplissimi Cardinales Pallavicinus, Denhoffius, Aguirrius, Camus, doctissimi Episcopi, ut Bossuetus, aliique bene multi, Scriptores, & Theologi omnium Ordinum, & nationum insignes (a); celebres Universitates, Parisiensis, & Lovaniensis, ac denique totus florentissimi Galliarum regni consessus in comitiis anno 1700. aperte condemnarunt? Innumerabilis hic gravissimorum virorum chorus ne cassa quidem nuce æstimabitur? Et in altera stateræ lance positus contra novellum Attritionistarum inventum nihil prorsus præponderabit? Et adhuc quis dicere perget, eorum opinionem *probabiliorem* esse, *probabilissimam*, *moraliter*, *immo plusquam moraliter certam?* (b).

224. Hoc argumentum, quod multo amplius illu-

(a) Longum istorum catalogum contexuit Car. Witasse Tom. V. *De Pœnit.* quæst. 3. sect. 3.; quibus non pauci addi possunt, qui postea floruerunt. Nos unum nolumus præterire, qui multis titulis nominari meretur. Is est cl. P. Mich. Angelus Griffinus inclytæ Congreg. Cleric. Regul. S. Pauli illustris alumnus, de sacris litteris, ac præsertim de morali Theologia optime meritus, in egregio suo Opere recenter in lucem emisso, cui titulus *Plurium a S. Sede Apost. damnat. propositionum moralium censura* P. II. Lib. VII. cap. 21. num. 36. Bononiæ 1793. in 4.

(b) Placet ob oculos ponere, quæ laudati sapientissimi Præsules Gallicani ann. 1700. in hac materia decreverunt: *Primo assertionem illam Attritio ex metu gehennæ sufficit sine ulla dilectione Dei, sive sine ullo ad Deum offensum respectu, quia talis honesta, & supernaturalis est*, damnarunt, ut *temerariam, scandalosam, perniciosam, & in hæresim inducentem*. Da-

lustrari, ac confirmari posset, videtur plane demonstrative evincere, sententiam formidolosæ attritionis, utpote nec certam, nec tutam, sin minus *explicite*, & *directe*, *implicite* saltem, & *indirecte* fuisse a Sanctissimo Pontifice Innocentio XI. damnatam. Sed quoniam Ecclesia Romana omnium aliarum mater, & magistra eamdem sententiam palam, & impune defendi permittit, nostra ratiocinia supremo ejusdem judicio humiliter subjicienda sunt. Interim tamen nunquam prohibitum fuit Theologis sententiam formidolosæ attritionis etiam ex hoc capite fortiter impugnare, quod cum certa non sit, sed ad summum probabilis, neque tuta esse possit, adeoque in praxi sit illicita (*a*).

224. Fortissimam hujus argumenti vim eludere nonnulli conati sunt, dicentes, ex damnatione illius propositionis tantummodo sequi, illicitum esse *conferre*, non autem *recipere* Sacramenta &c.: vel, doctrinam de sequenda tutiori opinione *intelligendam esse ex parte eorum, quæ adhibet ex se minister Sacramenti, ut ea sint certa, & sine ullo periculo in re. At vero dolor est aliquid requisitum ad Sacramentum ex parte ipsius, qui recipit Sacramentum*. Verba sunt Vasquezii in 1. 2. quæst. 19. artic. 6. disp. 63. cap. 1.

226. Resp., primam evasionem non male a doctissimis Carmelitis Excalceatis Salmanticensibus Tom. XV. P. II. tract. 24. disp. 7. dub. 1. §. 6. vocari *meram fugam speculativam*; ideo enim oraculo Innocentiano prohibitum fuit conferre Sacramenta secundum opinionem minus tutam, quia merito dubitari potest de eorum valore: ergo pariter eadem de causa illicitum erit, ipsa Sacramenta *recipere*. Alia autem evasio innititur prorsus arbitrariæ distinctioni inter ea, quæ minister præstare debet, & ea, quæ a pœnitente dependent; ut in primis debeat sententia certa, & tutior alteri præferri, non autem in aliis; quam certe distinctionem neque innuit, neque novit beatissimus Pontifex, provide sollicitus, ne Sacramenta periculo nullitatis exponerentur. Deinde, seposito etiam Innocentiano decreto, quis neget, pœnitentem peccare contra charitatem sibi debitam, dum sequendo opinionem incertam, & non tutam, seipsum periculo exponit non recipiendi effectum Sacramenti? Cur ergo non peccabit etiam minister, si sciens pœnitentem esse sic male dispositum, ejusdem peccato cooperetur?

227. Memorati mox celebratissimi Theologi Salmanticenses aliam proponunt ejusdem argumenti solutionem, contendentes, sententiam formidolosæ attritionis esse *tutiorem*, adeoque ex vi decreti Innocentiani esse sequendam. *Tutiorem* autem illam esse probant, quia in nostra sententia vel admittendum est, amorem charitatis super omnia posse cum peccato mortali ante absolutionem consistere, qui fuit error Baji a summis Pontificibus damnatus; vel non posse consistere, & tunc Sacramentum pœnitentiæ nunquam conferet *primam* gratiam; quod pariter est erroneum. Ad evitandum igitur hunc duplicem erroris scopulum concludunt, nullam esse *tutiorem* viam, quam illam attritionis formidolosæ, quæ peccatum non delet, sed illud potestati clavium delendum relinquit. Idem fere habet Gregorius de Valentia Tom. IV. Disp. VII. quæst. 8. puncto 4.

228. Sed *primo* mirari subit, acutissimos, & profundos eos Theologos non vidisse, eorum ratiocinium, si quid valeret, valere etiam contra illos omnes, qui, si non præcipiunt, consulunt saltem pœnitentibus, ut per actum contritionis conentur se ad absolutionem recipiendam disponere. Mitto alia absurda, quæ ex illo Salmanticensium ratiocinio manifesta consecutione fluunt.

229. Et difficultati breviter respondeo, *primo* ex doctrina certissima Synodi Tridentini supra n. 133. allata, *aliquando* reipsa pœnitentes justificari per contritionem charitate perfectam, antequam Sacramentum ipsum suscipiatur, quin tamen illi duo consequantur errores, scilicet vel peccatum componi cum charitate perfecta, vel per Sacramentum pœnitentiæ non conferri *primam* gratiam, quia nempe illa justificatio non fit sine voto Sacramenti, ut diximus supra num. 148.; adeoque virtute clavium.

230. Resp. *secundo*, amorem charitatis initialem, seu in gradu tenui, & remisso, non sufficere ad justificationem sine Sacramento pœnitentiæ, quod in-

mnarunt pariter hanc aliam: *Concilium Tridentin. adeo expresse definivit, attritionem, quæ non vivificet animam, quæque supponatur sine amore Dei esse, sufficere ad absolutionem, ut anathema pronuntiet adversus negantes*, pariter damnarunt *ut falsam, temerariam, Concilio Trid. contrariam, & in errorem inducentem*. Post autem declararunt, de mente Concilii Trid. tam in Sacramento baptismi, quam in Sacramento pœnitentiæ duo esse monenda, & docenda, *primum, ne quis putet, in utroque Sacramento requiri, ut praviam contritionem, eam, quæ fit charitate perfecta, & quæ cum voto Sacramenti, antequam actu suscipiatur, hominem Deo reconciliet. Alterum, ne quis putet in utroque Sacramento securum se esse, si præter fidei, & spei actus non incipiat diligere Deum, tamquam omnis justitiæ fontem*. Atque ex eo an. 1700. opinio *puræ* attritionis a tota Galliarum Ecclesia, quæ usque ad postrema hæc infelicia tempora florentissima fuit, perpetuo exulavit; quamvis postea ab acutissimo Tournello in locum charitatis inchoatæ amor *spei*, seu *concupiscentiæ* contra mentem Bossueti, aliorumque Episcoporum, qui memoratis comitiis interfuerant, subrogatus fuerit; qua de re videbimus postea.

(*a*) Præter decretum Alexandri VII. supra n. 185. memoratum etiam Benedictus XIII. in Appendice ad Concilium Rom. indefinitum reliquit, an pura, & nuda attritio ad justificationem in Sacramento sufficiat, & Benedictus XIV. De Syn. Diœc. Lib. VIII. cap. 13. concludit, hanc magnam litem sub judice esse, & utramque sententiam impune defendi.

inferius operose demonstrandum erit. Interim sufficiat auctoritas solidissima Catechismi Romani, qui ut supra vidimus n. 134. ita habet: *At quoniam pauci admodum ad hunc gradum* (contritionis perfectæ) *pervenirent, fiebat etiam, ut a paucissimis hac via peccatorum venia speranda esset. Quare necesse fuit, ut clementissimus Dominus faciliori ratione communi hominum saluti consuleret; quod quidem admirabili consilio effecit, cum claves regni cœlestis Ecclesiæ tradidit*. Sed de hac paradoxa doctrina dignus est, qui legatur P. Dan. Concina, qui non obstante summa, qua illos illustres Theologos de Ecclesia, ac Thomistica schola optime meritos veneratione prosequebatur, suum zelum cohibere non potuit, quin illam solita sua vehementi facundia acriter confutaret T. IX. *Theol. Christ.* Dissert. II. cap. 10. §. 6.; ubi bene advertit, doctos illos Theologos fuisse quodammodo adactos ad illam novam subtilitatem excogitandam, quia aliorum falsas hujus nostri argumenti solutiones probare non poterant.

231. Dices. Si ex vi oraculi Innocentiani deberemus in hoc Sacramento sententiam *tutiorem* sequi, oporteret illam amplecti, quæ requirit contritionem *perfectam*. Quanquam enim nunc paucorum sit, habuit tamen olim multos patronos, ut supra num. 132. & seq. ostensum est; & est profecto *tutior*, quam nostra.

232. Resp., nomine sententiæ *tutioris* in propositione ab Innocentio XI. condemnata non intelligi eam, quæ inter *tutas est tutior*, vel *tutissima*, sed eam, quæ inter probabiles est magis tuta, quam opposita. Hinc ex condemnatione illius propositionis nos recte inferimus, esse illicitum sequi opinionem attritionis formidolosæ, quia si etiam concedatur, eam esse probabilem, concedi tamen haud potest, eamdem esse *tutam*, quod vel ipsi primi ejusdem auctores *doctiores*, & *sapientiores*, Soto, Canus, Suarez, Gamachæus, Comitolus, confessi sunt sup. num. 177. Sententia vero nostra de sufficientia amoris initialis in attritione non solum est probabilior, & communior, sed omnino tuta, præcipue postquam Catechismus Rom. declaravit, fuisse a clementissimo Domino institutione Sacramenti pœnitentiæ *faciliori ratione* communi hominum saluti consultum, quoniam, cum pauci admodum ad hunc gradum contritionis perfectæ pervenirent, fiebat, *ut a paucissimis hac via peccatorum venia speranda esset*. Vid. sup. n. 134.

233. Objiciuntur *primo* multa ex sacris litteris, quæ tamen vel nullam, vel nonnisi levissimam continent difficultatem; scilicet *primo* urgent duas parabolas Evangelii, alteram filii prodigi, qui sola fame coactus redire ad patrem, misericordiam obtinuit Lucæ XV.; alteram servi illius, qui debebat decem millia talenta, misertus autem domimus *omne debitum dimisit illi* Matth. XVIII., qui tamen solo pœnarum timore ductus prociderat ad pedes domini sui. *Ulterius* inquiunt; cohærentes ad has parabolas S. Paulus sæpius testatur, nos *justificari gratis, per fidem*, non per amorem, *sine operibus legis*, in quibus primum locum obtinet dilectio Dei Rom. III., & alibi. *Tertio* idem Apostolus Rom. V. 8. *Commendat autem*, inquit, *charitatem suam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus ... Christus pro nobis mortuus est*. Et rursus: *Cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus*: quibus sanctus Apostolus declarat, non propter præcedentes nostros charitatis actus, sed unice propter Christi merita nos Deo reconciliari.

234. Resp. ad primam parabolam filii prodigi, fuisse quidem illum infelicem adolescentem fame, misericque excitatum, ut ad patrem rediret: *surgam, & ibo ad patrem meum*; sed postea signa doloris, atque amoris dedisse illis vocibus: *Pater, peccavi in cælum, & coram te; jam non sum dignus vocari filius tuus*. Sed si etiam fingatur, ingratum filium nullo fuisse erga optimum parentem suum amore commotum, non inde probaretur, etiam in Sacramento pœnitentiæ idipsum contingere peccatori, ut sine ullo dilectionis actu possit Deo reconciliari: neque enim eadem est ratio Dei, & hominum; homo quippe ex præcepto evangelico tenetur injuriam dimittere proximo suo, etiam non pœnitenti; non sic autem Deus.

235. Alia autem parabola non solum non prodest, sed valde obest adversariis; quia enim servus ille nequam externis solum pœnitentiæ signis misericordiam ab hero suo extorserat, iste cognita ejus nequitia, statim revocavit jam datam debiti remissionem; unde sequitur, Deum, qui corda hominum scrutatur, nobis debita non remissurum, nisi videat, nos internis veri doloris actibus ejus misericordiam implorare. Ulterius neutro in loco sermo est de Sacramento pœnitentiæ, quod nondum fuerat institutum.

236. Ceterum si ex parabolis sumenda sunt in hanc rem argumenta, nulla aptior videtur, quam illa Lucæ VII., ubi duo debitores inducuntur, quibus fœnerator debitum donavit, uni minus, alteri plus: interrogavit autem Christus Simonem Pharisæum: *Quis ergo eum plus diligit?* Et eo respondente: *Æstimo, quia is, cui plus donavit*, subjunxit Christus, *Recte judicasti*; ac postea conclusit de muliere peccatrice: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*. Et quamquam hæc remissio facta non fuerit per Sacramentum pœnitentiæ, luculenter tamen nos docet, quid Deus a pœnitente exigat, & dilectionem esse mensuram, qua Christus utitur in dimittendis nostris peccatis.

237. Alteram difficultatem, quam Novatores etiam objiciebant contra doctrinam Ecclesiæ Catholicæ de justificatione, sic diluit Synodus Tridentina Sess. VI. cap. 8. *Cum vero Apostolus dicit, justificari hominem per fidem, & gratis, ea verba in eo sensu intelligenda sunt, quem perpetuus Ecclesiæ Catholicæ consensus tenuit, & expressit, ut scilicet per fidem ideo justificari* di-

dicamur, quia fides est humanæ salutis initium, fundamentum, & radix omnis justificationis, sine qua impossibile est placere Deo, & ad filiorum ejus consortium pervenire. Gratis autem justificari ideo dicimur, quia nihil eorum, quæ justificationem præcedunt, sive fides, sive opera, ipsam justificationis gratiam promeretur. Vide quæ hac de re latius disputata sunt Tom. VI. P. II. Dissert. II.

238. Verba demum Apostoli Roman. V. perperam ab adversariis trahuntur ad Sacramentum pœnitentiæ, cum ab ipso referantur ad immensam charitatem Dei, qua filium suum nobis dedit, cum adhuc inimici essemus, ut per ejus sanguinem, & mortem reconciliaremur Deo: reconciliaremur, inquam, per Sacramenta, quorum ope virtus, & efficacia Dominicæ passionis nobis applicatur. In ipsa etiam receptione Sacramenti pœnitentiæ vere dicimur reconciliari, cum inimici essemus, quia, ut modo observatum est cum Patribus Trident., nihil eorum, quæ justificationem præcedunt, ipsam justificationis gratiam promeretur.

239. Instant opponendo nonnulla divina oracula, quibus timor sufficiens esse dicitur ad expellendum peccatum, quibus & nos sup. num. 153. contra Lutherum usi sumus, & quibus hæc alia addi possunt. Eccl. 1. 11. & seq. maximopere commendatur timor, & vers. 27. exprese dicitur: *Timor Domini expellit peccatum*; & cap. XXV. 15. *Beatus homo, cui donatum est habere timorem Domini*. Prov. XIV. 27. *Timor Domini fons vitæ, ut declinet a ruina mortis* (a).

240. Resp., hæc, aliaque similia sacræ Scripturæ loca significare, timorem servilem bonum, & utilem esse, ad justificationem disponere, ac viam charitati præparare, non tamen ad veniam impetrandam sufficere. Quamobrem idem Ecclesiasticus I. 16. eum vocat *initium: Initium sapientiæ timor Domini*; & cap. XXV. 16. aperte dicit, *Timor Domini initium dilectionis ejus*. Unde Augustinus Tract. IX. in Epist. Jo. n. 4. recte inferebat: *Ergo incipit timor, quia initium sapientiæ timor Domini: timor quasi locum præparat charitati*.

241. Ob. *secundo* aliquot sanct. Patrum dicta in commendationem timoris. Origenes in fine Lib. III. in Job *Timor*, inquit, *judicii, terror, atque formido futurorum omnem timorem corruptibilem, & carnalem in oblivionem deducit, atque foras mittit*. Si ergo timor supplicii omnem peccandi voluntatem excludit, utique ad justificationem sufficiet. *Præterea* S. Basilius in Ps. XXXIII. n. 6. *Quemadmodum*, ait, *qui clavis transfixi sunt, membra corporis ad agendum immobilia habent, sic quorum anima divino timore correpta est, ii omnem perturbationem ex peccati affectionibus provenientem vitant*. Eademque fere habet Ambrosius Serm. XV. in Ps. CXVIII. *Tertio* S. Hieronymus in cap. I. Malachiæ inquit: *Vult primum Deus, ut filii eius simus, & bonum voluntate faciamus. Si hoc consequi nolumus, ut saltem servos nos habeat, & a malis per suppliciorum formidinem recedamus*. *Quarto* S. Gregorius Magnus Lib. II. in Lib. I. Regum cap. 2. n. 17. ait: *Tunc quippe peccare desinimus, cum superna gratia mollitis cordibus futura tormenta formidamus*. Cetera ejusdem generis brevitatis studio omittimus.

242. Resp., varium esse posse similium locutionum quæ haud raro apud sanctos Patres occurrunt, sensum: *primo* enim sæpe loquuntur de timore Dei cum aliquo dilectionis initio conjuncto, & quo sustentatur charitas imperfecta, illa nempe, quæ nondum foras mittit omnem timorem; & hujusmodi timor est valde commendabilis. *Ulterius* commendabilis etiam, & utilis est timor servilis, qui saltem exterius malum impedit, quamvis interiorem peccandi voluntatem non omnino excludat. *Demum* ea maxime de causa commendabilis est timor, quod viam parat charitati, quæ solet per timorem introduci. Sed objecta testimonia breviter expendamus.

243. Origenes (seu potius anonymus auctor, nam illi tres libri Origeni abjudicantur) dicit quidem, timorem corruptibilem, & carnalem, vinci, & expelli a timore multo majore futurorum suppliciorum, unde sequitur, hunc timorem esse bonum: quod nemo, nisi Lutherus, negat; sed non propterea asserit, hunc ipsum timorem, si solus sit, ad nostram justificationem sufficere. Neque de hujus ignoti scriptoris mente sollicitos nos esse oportet.

244. Basilius de *timore perfecto* loquitur, nempe filiali; unde inquit ibidem: „ Nisi timor instituerit vitam nostram, testimonia in corpore comparare non potest: *Confige*, inquit, *timore tuo carnes meas* “. Et post verba objecta ita concludit: *Qui perfectum timorem suscipit, ac omnia timet circumspecto metu, nihil peccabit, cum nihil contemnat*. Multo autem clarius id asserit S. Ambrosius Serm. XV. in Psalm. CXVIII. explicans eadem Psalmistæ verba: *Confige timore tuo carnes meas:* inquit enim: *Qui diligit Domini testimonia, configit clavis carnes suas*. Et post multa sermonem concludit dicens: *Hunc timorem sequitur charitas, quæ consepulta cum Christo, non divellatur a Christo, moriatur in Christo, adtumuletur Christo, resurgat cum Christo*.

245. Hieronymus pariter loquitur de timore servi-

(a) De vers. 27. cap. I. Eccles. vide dicta in Tom. 6. P. II. Diss. II. in not. ad n. 20.; sed addendum, lectioni nostri vulgati Interpr. suffragari Clementem Alexand. Lib. I. Pædagogi cap. 8. eadem verba allegantem, quamvis loco *expellit* habeat ἀπωθεῖται, *despicit, aversatur*. Quamobrem Synodus Trident. Sess. XI. cap. 6. jure meritoque eadem verba allegavit contra Novatores.

vili, qui utilis quidem est, ut recedamus a malis, non tamen sufficit, ut *filii Dei simus*, & *bonum plena voluntate faciamus*.

246. Gregorius demum, qui apertissima nobis favet (sup. n. 512.) explicandus est de timore cum charitate conjuncto, quem habere non possumus, nisi *superna gratia corda nostra emolliantur*.

247. Inst. *primo*. S. Augustinus, cujus maxima est auctoritas, pluribus in locis timorem servilem, & sufficientem commendat. *Primo* Serm. CLXI. *De verbis Apost.* n. 8. *Timor*, inquit, *quo gehennam times*, & *ideo mala non facis*, *continet te*, & *sic volentem peccare animum interiorem non sinit*. Item Tract. IX. in Epist. S. Jo. n. 4. *Timor Dei sic vulnerat*, *quomodo medici ferramentum putredinem tollit*. Demum, omissis aliis locis celebris est illa distinctio Christianorum, quam habet *De catechizandis rudibus* cap. 17., nempe in eos, qui fidei christianæ nomen dant, ut hominibus placeant, vel aliqua incommoda vitent; tum in eos, qui idipsum præstant, ut commoda temporalia sibi parent; ac tertio in eos, qui Christiani fiunt, ob metum gehennæ, & ad lucrandum regnum æternum; atque hos postremos *vere Christianos* esse pronunciat. Censet ergo timorem, & spem sufficere ad obtinendum salutarem baptismi effectum. Cum autem teste eodem S. Augustino in fine Libri *De adulter. conjugiis*, *eadem* omnino sit pœnitentiæ, ac baptismi ratio, spes, & timor ad consequendam justificationem etiam in pœnitentia sufficiunt.

248. Resp., S. Augustinum non aliam agnovisse in timore virtutem, nisi ut malum exterius impediat, atque sic hominem ad charitatem disponat, ex qua nostrorum peccatorum vera remissio dimanat. Hoc S. Doctor in ipso Serm. CLVI. objectum his verbis declarat, quæ subdit: „ Custodiat tamen te timor iste, dum non facis timendo, & veniet charitas: intrat in cor tuum, & quantum illa intrat, tantum timor exit. Timor enim id agebat, ne faceres; charitas id agit, ut nolis facere, etiamsi impune possis admittere." Et totus est ibi Augustinus, ut timoris insufficientiam, & necessitatem charitatis ostendat.

249. Similiter loquitur S. Doctor in laud. Tract. IX., nihil aliud boni in timore agnoscens, nisi quod externum malum cohibet, & sensim, ac sensim ad charitatem introducendam disponit. „ Sunt homines, inquit ibidem num. 5., qui propterea timent Deum, ne mittantur in gehennam, ne forte ardeant cum diabolo in igne æterno. Ipse est timor ille, qui introducit charitatem; sed sic venit, ut exeat. Si enim propter pœnas times Deum, nondum amas, quem sic times. Non bona desideras, sed mala caves. Sed ex eo, quod mala caves, corrigis te, & incipis bona desiderare. Cum bona desiderare cœperis, erit in te timor castus".

250. Tertium S. Augustini testimonium, cui magis insistunt adversarii, facile explicabitur, & cum perpetua S. Patris doctrina componetur, si totus attendatur contextus, in quo luculenter ostenditur, fidem, spem, & timorem bonas esse dispositiones ad Christianam religionem profitendam, non tamen sufficere, nisi etiam sancta dilectio accedat. Antea enim cap. 4. *De catechizandis rudibus* postquam charitatis necessitatem exposuit, ita Catechistam alloquitur: „ Hac ergo dilectione tibi tanquam sine proposito, quo referas omnia quæ dicis, quidquid narras, ita narra, ut ille, cui loqueris, audiendo credat, credendo speret, sperando amet". Postea sic prosequitur cap. 5. „ De ipsa severitate Dei, qua corda mortalium saluberrimo terrore quatiuntur, charitas ædificanda est ..... Rarissime quippe accidit, immo vero numquam, ut quisquam veniat volens fieri Christianus, quo non sit aliquo Dei timore perculsus. Si enim aliquod commodum expectando ab hominibus, quibus se aliter placiturum non putat, aut aliquod ab hominibus incommodum devitando ...... vult fieri Christianus, non fieri vult potius, quam fingere". Cohærenter ad hæc principia cap. 17. triplicem distinguit eorum classem, qui Christiani fieri volunt, nempe eorum, qui propterea volunt esse Christiani, ut aut promereantur homines, a quibus temporalia commoda expectant, aut quia offendere nolunt, quos timent; & hos *reprobos* appellat; tum eorum, qui intrant Ecclesiam Dei, ut feliciores sint in rebus terrenis, quam illi, qui non colunt Deum; & hos dicit esse in periculo, & facile a fide deficere. Denique enim *vere Christianum* appellat, qui *propter beatitudinem sempiternam*, & *perpetuam requiem*, *quæ post hanc vitam sanctis futura promittitur*, *vult fieri Christianus*, *ut non eat in ignem æternum cum diabolo*, *sed in regnum æternum intret cum Christo:* hæc enim spes, & desiderium beatitudinis sempiternæ, sicut & timor ignis æterni, est supernaturalis, & charitati perfectæ locum parat; unde subdit immediate: *Qui etiam proficiendo perveniet ad talem animum*, *ut plus amet Deum*, *quam timeat gehennam*. Atque hac solum de causa istos postremos, qui Christo nomen dant *propter beatitudinem sempiternam* &c. vere Christianos esse pronunciat. Ceterum iniquum esset, omnibusque sanioris criticæ regulis contrarium, ex hoc solum obscuro loco mentem S. Augustini definire, innumeris aliis prætermissis, in quibus nitide, luculenter, apertissime necessitatem charitatis ad obtinendam justificationem statuit.

251. Inst. *secundo*. S. Gregorius Nazianz. in Orat. IV. alias III. num. 60. tres pariter distinguit Christianorum classes, eorum nempe, qui *bono conjungi propter ipsum bonum exoptant;* tum illorum *honestorum*, & *laudabilium virorum*, qui *pretio*, *ac mercede aliquid faciunt;* & in tertia classe eos collocat, qui *pœna metu a scelere*, & *maleficio deterrentur*. Hanc triplicem Christianorum.

rum classem etiam alii Patres distinxerunt, ut Gregorius Nyssenus Tom. I. Orat. 4., Hieronymus Epist. XXI. ad Damasum, aliique.

252. Resp., S. Gregorium Nazianz. tres quidem memoratos distinguere *Christianorum* gradus, non tamen asserere, omnes istos esse justos, atque salvandos, etiamsi numquam eo progrediantur, ut exoptent Deo conjungi propter ipsum Deum. Et quanquam eos, qui pretio, ac mercede aliquid faciunt, aut pœnæ metu a scelere, & maleficio absterrentur, *honestos*, *&* *laudabiles viros* appellet, ex hoc tamen non sequitur, eos esse justos apud Deum, nisi spei, & timori aliquam saltem imperfectam charitatem adjungant; sed solum spem, & timorem bonorum, & malorum supernaturalium esse actus honestos, laudabiles, & bonos, quamquam ad veram justitiam insufficientes. Et si ex generali illa Nazianzeni locutione, aliisque similibus concludi posset, non esse necessarium aliquem charitatis actum in Sacramento pœnitentiæ, concludi etiam deberet numquam esse in tota vita necessarium, & posse homines sine charitate salvari; quod est absurdissimum; soli enim *filii* Dei, qui nempe Deum, ut patrem diligunt, jus habent ad regni cœlestis hæreditatem.

253. Hieronymus autem luculentius distinguit eos, qui ex Judæis *justi* erant, & *misericordes*, non *ob ipsum misericordiæ bonum*, sed vel propter desiderium terrenæ felicitatis, vel propter pœnarum timorem; eos tamen non appellat *justos*, aut *misericordes* coram Deo, sed apparenter coram hominibus, seu potius veros hypocritas. Et nisi ita explicetur Doctor maximus, sequeretur, in ejus sententia ad veram justitiam sufficere spem, & metum mere naturalem, bonorum scilicet, & malorum hujus vitæ, quod falsum omnino, & absurdum esset.

254. Inst. *tertio*. S. Bernardus Serm. VIII. *De diversis*, explicans varios status, quibus anima est sub Deo, *primum* ponit statum mercenariorum, qui *aut nullo*, *aut exiguo desiderio æternorum* serviunt Deo, a quo terrena petunt. *Jam vero*, pergit Sanctus Pater, *in secundo statu incipit esse sub Domino qui tanquam servus carcerem timet*, *&* *metuit*, *ne subjugatur pœnis; in quo sane statu conversio est*, *exitusque a sæculo*, *&* *introitus vitæ*, &c. quid clarius?

255. Resp., ex ipsis Bernardi verbis manifeste apparere, illam *conversionem*, *illumque exitum a sæculo*, *&* *introitum vitæ* esse initialem, & insufficientem, ut ille sic timens inter filios Dei computetur, sicut insufficiens est illorum spes, qui *aut nullo*, *aut exiguo desiderio æternorum*, & solum propter terrena serviunt Deo. De hujus S. Abbatis doctrina vide supra dicta num. 213.

256. Inst. *quarto*. S. Thomas in IV. Dist. VI. quæst. 1. art. 3. quæstiunc. 1. ad 5. *Ad hoc*, inquit, *quod homo præparet se ad gratiam in baptismo percipiendam*, *præexigitur fides*, *sed non charitas*, *quia sufficit attritio præcedens*, *etsi non sit contritio*. Et Dist. XXII. quæst. 2. art. 1. quæstiunc. 3. *Quando aliquis*, inquit, *accedit ad confessionem attritus*, *non plene contritus*, *si obicem non ponat in ipsa confessione*, *&* *absolutione*, *sibi gratia*, *&* *remissio peccatorum datur*.

257. Resp. ad *primum*, nomine *attritionis* a S. Doctore non intelligi eam, quæ excludat omnem charitatem actualem, & imperfectam, sed illam, quæ excludit charitatem actualem perfectam: alias hic textus Angelici opponeretur Concilio Tridentino, quod ab adultis baptizandis omnino exigit, ut Deum tamquam omnis justitiæ fontem *diligere* incipiant. Ceterum in eodem Lib. IV. Dist. XX. qu. 1. art. 1. quæstiunc. 1. ad 1. *Antiochus*, inquit, *veniam consecutus fuisset*, *si vere pœnituisset: sed non habuit veram pœnitentiam*. Quare? *quia non ex amore justitiæ de peccatis commissis dolebat*, *sed timore pœnæ*, *quam expectabat*, *vel dolore pœnæ*, *quam sustinebat*; unde monet, hoc facile contingere iis, quos in fine vitæ pœnitet. Similiter explicanda sunt alia Angelici Doctoris verba, & si quæ alibi inveniuntur iis similia, nimirum de attritione non pure formidolosa, sed quæ charitatem includit solum initialem, & remissam, quæ ad impetrandam gratiam sanctificantem *per se* non sufficit: sufficit postea, quando est cum confessione, & absolutione conjuncta.

258. Ob. *tertio* celebre Scholarum effatum: *Attritus virtute Sacramenti fit contritus*.

259. Resp., hoc Scholasticorum effatum admitti posse, si de ea attritione intelligatur, quæ cum aliquo Dei amore conjuncta sit. Cum enim iste amor ab amore in contritione requisito non differat specie, sed tantum gradibus, & intensione, facile intelligitur, quomodo vi, & efficacia Sacramenti amor inchoatus augeatur, atque ita intendatur, ut pœnitens vere contritus fiat. Secus autem censemus de attritione, omni dilectionis actu denudata, cum impossibile sit, actus specie diversos in se invicem mutari. Quamobrem non alia ratione dici posset, hominem ex attrito fieri contritum, nisi quatenus post attritionem superveniret contritio; sicut dicitur, de mane fieri meridiem, & hominem ex peccatore fieri justum; quem tamen sensum non admittunt, qui volunt, attritionem amoris expertem ad justificationem sufficere (a).

260.

(a) Jo. Morinus, non minus in Scholasticorum libris, quam in veteribus Ecclesiæ monumentis admodum versatus, Lib. VIII. *de pœnit.* cap. 3. & seq. observavit, a sæculo XII., quando vocabulum *attritionis* apud Scholasticos obtinere cœpit, maximas enatas fuisse de hujus proloquii sensu controversias, & septem plane diversas sententias enumerat. Affert etiam memoranda illa verba Dominici Soto, qui in IV. Dist. XVIII. quæst. 3. art. 2. inquit: *Doctrina hæc de attritione, quæ in Sacramento fit contritio, licet sit vera, non*

260. Inst. *primo*. Pœnitentia, non secus ac baptismus, vocatur *Sacramentum mortuorum*, & dicitur conferre *primam gratiam*, certe non alia de causa, nisi quia pœnitentes omni erant gratia, & charitate destituti.

261. Resp., illud charitatis initium, quod ad veram attritionem requiritur, minime sufficere ad justificationis gratiam sine Sacramento consequendam. Quamobrem Sacramentum ipsum recte dicitur peccatorem spiritualiter mortuum vivificare, illi nempe gratiam habitualem conferendo, quæ est vita animæ. Potest etiam appellari *Sacramentum mortuorum* respectu illorum, qui cum contritione perfecta ad illud accedunt. Quamvis enim ante actualem Sacramenti susceptionem justificati, & vivi jam sint, hæc tamen justificatio a Sacramenti voto dependet, unde semper aliqua ratione Sacramento tribuitur.

262. Queruntur denique adversarii, nostram sententiam nimis duram, & asperam esse, quæ proinde jugum legis Christi multo gravius reddat, quam fuerit jugum legis Mosaicæ: in hac enim solum contritio exigebatur sine confessione; modo autem contritioni additam esse peccatorum externam confessionem. Hinc Theologi, qui vulgo audiunt *benigniores*, magno numero in oppositam manibus, pedibusque iverunt opinionem, ut eam *communiorem* Alexander VIII. jure appellarit.

263. Verumtamen nihil absurdius dici potest, quam legem *charitatis*, *& amoris*, qualis est lex Christi, duram, & asperam esse, levem autem fuisse legem *timoris*, cujusmodi erat Mosaica. Sunt quidem etiam in lege Christi præcepta, quæ homini infirmo, & debili videntur gravia, & difficilia, sed ipsa etiam *levia* facit charitas; quod centies repetit S. Augustinus. Legatur ejus Sermo LXX., ubi explicat hæc ipsa Christi verba Matth. XI. 30. *Jugum meum suave est*, *& onus meum leve*; nec alia ratione explicat, quam per amorem, qui *omnia sæva*, *& immania*, *prorsus facilia*, *& nulla efficit*. Sane Tridentina Synodus non dubitavit pœnitentiam appellare baptismum *laboriosum*, ad quem *sine magnis fletibus*, *& laboribus*, *divina id exigente justitia*, *pervenire non possumus*; sed omnis labor per charitatem suavis redditur.

264. Mirandum vero non est, quod regnante probabilismo, quo sententiis benignioribus, & laxioribus lata aperta est via, etiam in hac parte a sanctor. Patrum, ac veterum Theologorum justo rigore recessum sit. *Homines enim*, scite inquit Morinus *de pœnit*. Lib. VIII. cap. 4., *ut plurimum in causa relaxationis disciplinæ*, *& severitatis morum minuendæ ita comparati sunt*, *ut qua data porta statim ruant*. Ceterum facile ostendi posset, si necesse foret, sententiam, quam suo tempore Alexander VII. *communiorem videri* asseruit, ita sensim decrevisse, ut hanc laudem debuerit oppositæ concedere. Vid. sup. not. ad num. 185.

ARTICULUS III.

Ostenditur, amorem initialem ad veram attritionem requisitum, non esse amorem concupiscentiæ, & spei, sed benevolentiæ, & charitatis.

265. Ut supra ad num. 223. notavimus, nonnulli Theologi, cum nimia veritatis luce compulsi, inficiari amplius non auderent, aliquem Dei amorem, saltem initialem, & remissum, esse ad veram cordis conversionem, adeoque ad pœnitentiæ Sacramentum rite percipiendum, omnino necessarium, controversiæ, quæ maxime fervebat, statum immutandum esse censuerunt, ut non amplius de necessitate amoris initialis disputaretur, sed tantummodo de hujus amoris qualitate, & natura, contendentes, eum esse non debere amorem *benevolentiæ*, seu *charitatis*, quo Deus amatur propter seipsum ut summum, atque infinitum bonum, sed sufficere amorem *concupiscentiæ*, quo Deus diligitur propter nos, ut summe *bonus nobis*. Vide dicta de hac amoris Dei distinctione Tomo VII. Dissert. III. num. 12. (a).

266.

est tamen ita multum vetus. Patres enim antiqui solum contritionem agnoscebant necessariam ad confessionem. Revera enim, qui mihi diceret non se pœnitere propter Deum, absolvere non auderem.

(a) Quoniam hujus opinionis vel primus, vel saltem præcipuus auctor dicitur Honor. Tournely, præstat, eadem ipsius verbia breviter declarare. Quæst. 5. artic. 3. postquam duplicem distinxisset amorem Dei *super omnia*, alterum *perfectum*, *qui est veræ charitatis*, *alterum imperfectum*, *seu minus perfectum*, *qui fundamentum habet in spe christiana*, ac juxta communiorem Theologorum doctrinam primum appellasset amorem *amicitiæ*, *& veræ charitatis*, *quo Deus diligitur*, *quia in se summe bonus*, *ac perfectus*, alterum vero amorem *concupiscentiæ*, *seu spei*, *quo Deum diligimus*, *quia nobis bonus*, sic pergit: *Communior Theologorum sententia est*, *attritionem ex solo metu pœnarum*, *sine ullo Dei amore saltem inchoato*, *& initiali*, *non sufficere*; quam thesim solita sua argumentorum copia ex Scriptura, ex sanctis Patribus, ex Conc. Trid., atque ex ratione invicte demonstrat. Postea vero in Concl. II. statuit, *sufficere* ad justificationem in Sacramento pœnitentiæ obtinendam amorem spei, quo Deus diligitur, *quia nobis bonus*, *nostra beatitudo*, *ac finis ultimus*. Hanc suam thesim probationa non indigera arbitratur, cum manifeste fluat ex quibusdam principiis a se jam constitutis, videlicet *perfectionem charitatis non ex intensione gradus*, *sed ex formali*, *ac specifico ejus motivo dici*; *charitatem essentialiter ex suo formali*, *ac specifico motivo perfectam*, *in quocumque gradu sit*, *hominem Deo reconciliare*; *& aliunde certum esse*, *charitatem perfectam non esse necessariam ad Sacramentum dispositionem*

266. Observandum vero est, amorem *initialem*, quem necessarium esse volumus Sacramento pœnitentiæ, debere esse *appretiative* summum, seu ut Deus diligatur super omnia, ut nullum prorsus sit creatum bonum, cui Deus non præferatur (Hoc enim exigit vera ad Deum conversio Vid. sup. num. 141. ex D. Thoma): non autem *intensive* summum, idest acrem, vehementem, & intensum, qualem in contritione perfecta requiri superius num. 134. ex auctoritate Catechismi Rom. ostendimus. Hoc brevite prænotato

267. Prob. nostra assertio *primo* omnibus iis argumentis, quibus supra num. 207. seq. probavimus ex sacris litteris, atque ex sanctis Patribus, necessariam esse aliquam saltem inchoatam Dei dilectionem; neque enim de alia Dei dilectione Scripturæ, & Patres loquuntur, quam de ea, quæ fertur in Deum, ut summum bonum, & charitatis Theologicæ objectum.

268. Præterea Trid. Synodus Sess. VI. cap. 6. amorem *spei*, seu *concupiscentiæ*, ab amore *charitatis* initialis apette distinguit, & pœnitentes ab utroque ad justificationem disponi asserit: *Disponuntur autem ad ipsam justitiam, dum excitati a divina gratia, atque adjuti .... a divinæ justitiæ timore, quo utiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo, in spem eriguntur, fidentes, Deum sibi propter Christum propitium fore, illumque tamquam omnis justitiæ fontem diligere incipiunt*, &c. En duos distinctos pœnitentium motus spei, & dilectionis inchoatæ. Iterum can. 3. *Si quis dixerit, sine præveniente Spiritus sancti inspiratione, atque ejus adjutorio hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse, sicut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur, anathema sit*. En iterum distinctos actus *fidei*, *spei*, *dilectionis*. Ubi etiam animadversione dignum est, non sine multo, gravique examine fuisse illa verba *illumque tamquam omnis justitiæ fontem diligere incipiunt*, decreto inserta, ut magis constet, non amorem *spei*, & *concupiscentiæ*, sed amorem *charitatis* esse a Concilio requisitum. Vid. sup. not. ad num. 202.

269. Ac meo quidem judicio nec refutari meretur subtilis illa Tournelii responsio, Concilium distinxisse utique *dilectionem a spe; ut quis certo*, subdit, *asserere potest, an eam distinguat vel tamquam rem a re, vel tantum ut effectum a causa, partem a toto, proprietatem a natura?* Itane vero Patres illi sapientissimi post diuturnam discussionem addenda censuerunt illa verba *Deumque tamquam omnis justitiæ fontem diligere incipiunt*, incertum relinquentes, an contineretur in amorem *spei*, quam jam inter dispositiones præcedentes numeraverant? *Si* semel hujusmodi argutiis locus detur, nihil porro erit ratum, & fixum in Ecclesiæ decretis (*a*).

270. *Tertio*. Charitas initialis, seu *inchoata* est ejusdem speciei, ac charitas *perfecta*. Ita docet expresse Sanctus Augustinus, cum aliis in locis, tum potissimum Tract. IX. in epist. Sancti Joannis, ubi explicans ea verba: *Charitas foras mittit timorem: Timor*, inquit, *non est in charitate, sed in qua charitate? Non in inchoata. In qua ergo? Sed perfecta*, inquit, *charitas foras mittit timorem ... Cum cœperit charitas habitare, pellitur timor, qui ei præparavit locum. Quantum enim illa crescit, ille decrescit*, &c.

271. Idem docet S. Thomas in IV. Dist. XVII. quæst. 2. art. 1. quæstiunc. 2. ad 3. inquiens: *Attritio dicitur accessum ad perfectam contritionem; unde in corporalibus dicuntur attrita, quæ aliquo modo sunt comminuta, sed non perfecte. Sed contritio dicitur, quando omnes partes tritæ sunt simul per divisionem ad minima. Et ideo significat attritio in spiritualibus quamdam displicentiam de peccatis commissis, sed imperfectam: contritio autem perfectam*. Et iterum art. 5. quæstiunc. 3. *Contritio*, inquit, *habet duplicem dolorem, unum rationis, qui est displicentia peccati commissi; & hic potest esse adeo parvus, quod non sufficiat ad rationem contritionis ... sicut etiam amor potest esse remissus, quod non sufficit ad rationem charitatis*, nempe perfectæ. Nec omittenda, quæ Angelicus docet 2. 1. quæst. 19. art. 8., ubi quærit, *an timor initialis differat secundum substantiam a timore filiali?* Respondet autem *negative*; quia timor *initialis accipitur secundum quod competit statui incipientium, in quibus inchoatur quidem timor per inchoationem charitatis, non tamen inest eis timor filialis perfectus, quia nondum pervenerunt ad perfectionem charitatis; & ideo timor initialis hoc modo se habet ad filialem, sicut charitas imperfecta ad perfectam. Charitas autem perfecta, & imperfecta, non differunt secundum essentiam, sed solum secundum statum*. Qui majorem perspicuitatem desiderant, videntur mihi quærere lucem in meridie.

272. Ob. *primo* palmare adversæ sententiæ fundamentum. Amor charitatis *appretiative* summus, quo nempe diligitur Deus *super omnia*, non potest simul cum peccato consistere: si ergo hic dilectionis actus necessario requiratur, ut attritio in Sacramento pœnitentiæ sufficiat, quilibet pœnitens an-

(*a*) Eximius P. Suarez 3. P. Dist. 4. sect. 8. *Diligere Deum*, inquit, *ut omnis justitiæ fontem, non est diligere amore concupiscentiæ, sed est diligere Deum, ut auctorem gratiæ, & omnium supernaturalium bonorum, quomodo charitas diligit ipsum .... Nec vero dicit Concilium, hanc amorem pertinere ad spem, sed potius præsupponere spem .... Nam amor concupiscentiæ non sequitur proprie ex spe, sed ad illam potius supponitur*. Erat autem Suarez ita de sua sententia securus, ut ibidem addat, *existimare se neminem negaturum, Concilium loqui de dilectione charitatis*.

ante actualem Sacramenti susceptionem justificatus jam erit, ut proinde falsa sit illa Rom. Catechismi doctrina (sup. num. 134.), fuisse necessariam hujus Sacramenti institutionem, quia nonnisi *a paucissimis alia via peccatorum venia speranda esset ;* & sic frustra Christus Dominus claves ligandi, atque solvendi tradidisset Ecclesiæ.

273. Resp. *primo*, in Concilio Constantiensi anno 1414. fuisse illum Wiclefi articulum damnatum: *Si homo fuerit debite contritus, omnis confessio exterior, seu Sacramentalis est sibi superflua, & inutilis*. Et Synodus Trident. Sess. XIII. cap. 11. *Ne tantum Sacramentum*, inquit, *indigne, atque ideo in mortem, & condemnationem sumatur, statuit, atque declarat ipsa sancta Synodus, illis, quos conscientia peccati mortalis gravat, quantumcumque etiam se contritos existiment, habita copia Confessoris, necessario præmittendam esse confessionem Sacramentalem*. Quod antea etiam cap. 7. decreverat. Si autem potestas clavium non est otiosa, & inutilis iis, qui perfecta contritione instructi sunt, multo minus erit inutilis aliis, qui nonnisi imperfecta, inchoata, ac debili charitate ad Deum convertuntur.

274. Resp. *secundo* ; ex mox citati Rom. Catechismi doctrina manifeste patere, illam contritionem, qua sine Sacramento deleri peccata dicuntur, *adeo vehementem, acrem, & intensam esse oportere, ut doloris acerbitas cum scelerum magnitudine æquari, conferrique possit*, & ad quam *pauci admodum* perveniunt. Pro certo itaque habet Catechismus, aliam esse contritionem (nam de sola contritione ibi loquitur) minus vehementem, cum qua beneficio clavium justificationem, & salutem faciliori ratione consequi possumus. Idipsum pro certo habuit Sanctus Augustinus; nam Tract. XIII. in Joan. loquens de necessitate baptismi, *Quantumcumque*, ait, *catechumenus proficiat* (quomodo autem proficiet sine aliquo charitatis initio?), *adhuc sarcinam iniquitatis suæ portat: non illi dimittitur, nisi cum venerit ad baptismum*. At vero nihil frequentius apud ipsum S. Doctorem, quam charitate omne expelli peccatum, & simul cum peccato omnem timorem. Duplicem ergo agnovit S. Augustinus charitatem, alteram incipientem, infirmam, & imperfectam, quæ vim justificandi ex se sola non habet; alteram robustam, perfectam, & efficacem, cum qua peccatum consistere nequit.

275. Inst. *primo*. Hæc charitas, utut imperfecta, hominem a peccato avertit, & convertit ad Deum, sicut in ultimum finem: non ergo componi potest cum peccato, quod a Deo ultimo fine avertit.

276. Resp., conversionem, quæ fit ad Deum per charitatem inchoatam, esse imperfectam, quæ proinde ad culpam delendam minime sufficit. *Est enim*, inquit Angelicus 1. 2. qu. 113. art. 10., *iste communis, & consuetus cursus justificationis, ut Deo movente interius animam, homo convertatur ad Deum, primo quidem conversione imperfecta, ut postmodum ad perfectam deveniat, quia charitas inchoata meretur augeri, ut aucta mereatur perfici, sicut Augustinus dicit Tract. V. in epist. Joan.* Ita Angelicus. Alii autem pro majore claritate dicunt, peccatorem per charitatem inchoatam converti ad Deum *affective*, non *effective* ; nempe charitas illa inchoata omnem peccati affectum excludit, adeoque ad Deum *affective* convertit; non tollit autem peccati maculam, adeoque *effective* ad Deum perfecte minime convertit. Id ipsum debent quoque Attritionistæ in suo systemate docere. Si enim ab ipsis sciscitemur, an attritio formidolosa excludat omnem voluntatem peccandi, respondebunt utique, *excludere*, nisi velint definitioni Tridentini contradicere: ergo homo *affective* avertitur a peccato, in quo ponebat suum finem, & convertitur ad Deum, tamquam ad ultimum finem. Si autem quæramus ulterius, an peccator ita attritus sit justificatus ante Sacramentum pœnitentiæ, proculdubio respondebunt, non esse justificatum: ergo *effective*, & perfecte non est conversus ad Deum propter reatum culpæ nondum deletum.

277. Inst. *secundo*. Attritio formidolosa expellit quidem peccatum, immo ipsam voluntatem peccandi, sed non convertit peccatorem ad Deum, cum non sit dolor de peccato propter offensam Dei *super omnia* dilecti; unde intelligi potest, quod sine Sacramento non justificet. Non sic autem res se habet de initiali charitatis amore, qui necessario importat conversionem ad Deum, adeoque & justificationem.

279. Resp. *primo*, Adversarios ex definitione Concilii Trid. debere admittere simul cum detestatione peccati, etiam initium dilectionis Dei, tamquam *fontis omnis justitiæ*, adeoque non solum aversionem a peccato, sed etiam quamdam conversionem ad Deum: ergo similis est ratio. *Deinde* impossibile est, aliquem ab uno termino recedere, quin ad alium oppositum accedat: ergo si per attritionem formidolosam homo recedit a creatura, necessario debet ad creatorem accedere. Sed necessarium non est, ut Deus peccatori, statim ac incipit ad ipsum converti, omnem peccati reatum condonet, ipsique suam sanctificantem gratiam plene largiatur. Hinc possumus in homine attrito agnoscere quemdam vitæ spiritualis gradum, non tamen vitam perfectam, & plenam. Hujus duplicis vitæ spiritualis, *perfectæ*, & *imperfectæ* fundamentum habemus in condemnatione propositionis LXIII. Mich. Baji, *Illa distinctio duplicis vivificationis, alterius, qua vivificatur peccator, dum ei pœnitenti & vitæ novæ propositum, & inchoatio per gratiam inspiratur; alterius, qua vivificatur, qui vere justificatur, & palmes vivus in Christo vite efficitur, commentitia est, & Scripturis minime conveniens judicatur*. Si hæc propositio ut falsa juste proscripta fuit, vera erit nostra doctrina illi opposita.

279.

279. Inst. *tertio*. Minima charitas sufficit ad delendam peccati maculam. Nam id aperte docet S. Thomas 3. P. quæst. 70. art. 4. dicens: *Minima gratia* (habitualis) *potest resistere cuilibet concupiscentiæ, & vitare omne peccatum mortale .... minima enim charitas plus diligit Deum, quam cupiditas millia auri, & argenti*: si ergo aliquis initialis amor charitatis in attritione requiratur, simplex attritio justificabit.

280. Resp., S. Thomam id asserere de gratia, ac charitate sanctificante, & habituali, qualis ea est, quæ infunditur in baptismo, non autem de gratia, & charitate actuali, qualis requiritur in Sacramento pœnitentiæ, ac multo minus de charitate inchoata, remissa, & adhuc infirma, qualem nos in attritione necessariam dicimus. Id patet manifestissime ex scopo illius articuli, ubi Angelicus quorumdam Theologorum doctrinam refutabat, dicentium, per Circumcisionem fuisse quidem collatam gratiam, quæ hominem faciebat *dignum vita æterna, sed quæ non sufficiebat reprimere concupiscentiam fomitis, nec etiam ad implendum mandata legis*. Ut hanc opinionem refellat Angelicus (cui etiam ipse junior adhæserat), inquit, hoc esse verum, *quia minima gratia*, &c. Et hæc satis sint de hac celeberrima controversia, quæ inter Catholicos, salva fidei unitate, a duobus, & amplius sæculis indecisa versatur. Nunc ad tuendum catholicæ Ecclesiæ dogma de Confessionis necessitate progrediamur.

CAPUT VIII.

De Confessione Sacramentali.

281. Quam nos peccatorum Confessionem nominamus, Græci vocant ἐξομολόγησιν *exomologesim*; unde quod Matth. III. 6., & Marci I. 5. de Judæis dicitur, quod *baptizabantur a Joanne confitentes peccata sua*, Græce habetur ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας. Immo & Latini nonnumquam hac eadem voce usi sunt, ut Tertullianus in Lib. *De pœnit.*, Sanctus Cyprianus in Tract. *De lapsis*, aliique; quamquam notantibus doctissimis viris, Albaspinæo Lib. II. *Observat. Sacr.* Observ. 27. Petavio ad S. Epiphan. Hær. LIX. & Morino Lib. II. *De pœnit.* cap. 2. num. 4., haud raro nomen *exomologesis* adhibetur ad significandos varios pœnitentiæ gradus, de quibus postea.

282. Porro confessio peccatorum, vel potest esse tantum interna solo cordis affectu Deo facta, ut illa Davidis Ps. XXXI. *Dixi: Confitebor adversum me injustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei*; vel etiam externa, & ore prolata, quæ a Græcis ἐξαγόρευσις, seu *enuntiatio* dicta est; ut quando Josue dixit Achan: *Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel, & confitere, atque indica mihi, quid feceris, ne abscondas. Responditque Achan Josue, & dixit ei: vere ego peccavi Domino Deo Israel*. Rursus hæc confessio *oralis*, vel *publica* esse potest, vel *privata*. Hæc secunda dicitur etiam *auricularis*, vel *clancularia*, & *arcana*, quia Sacerdos, cui fit, nemini prorsus quacumque de causa eam manifestare potest; & contra hanc Novatores clamare non cessant, concedentes quidem eam utilem esse variis de causis, non tamen fuisse a Christo institutam, nec ullam haberi de ea divinum præceptum, immo nec Ecclesiasticum ante Innocentium III., quem primum illius auctorem fuisse communiscuntur; quamobrem eamdem *Innocentianam* vulgo appellant (*a*).

283. Antequam vero catholicum dogma contra Sectarios proponamus, explicanda est Confessionis Sacramentalis natura, quæ hac communi definitione continetur: *Est accusatio Sacramentalis* pec-

(*a*) Quinam fuerint primi Confessionis auricularis hostes, incertum est. Sunt, qui hujus erroris originem a Novatianis repetunt, de quibus dictum est ad num. 68., quatenus negantes, gravia peccata remitti posse, consequenter inutilem esse eorumdem confessionem asserebant. Alios, qui dicebant, peccata Deo *solummodo* confitenda esse, memorat Concilium Cabillonense celebr. anno 813. can. 33. Wiclefum confessionis necessitatem, non quidem absolute, sed pro iis saltem, qui perfecta contritione justificati jam sunt, sustulisse patet ex ipsius artic. sept. damnato in Concilio Constantiensi Sess. VIII. an. 1415. *Si homo fuerit debite contritus, omnis confessio exterior est superflua, & inutilis*. In hunc errorem incidisse dicuntur Petrus de Osma Doctor Salmanticensis, ab Episcopo Toletano anno 1479. probante summo Pontifice Sixto IV. damnatus, Desiderius Erasmus, Nic. Rigaltius, & quod magis mirabile videtur, celebris admodum P. Mich. Aiguanus Bononiensis, patriæ suæ, ac Familiæ Carmeliticæ decus, atque ornamentum; cujus gesta, & varii generis scripta accurate, ac copiose pro more suo nobis dedit vir, non solum sanguinis nobilitate, sed etiam muneris gestis, litteris, atque eruditione clarissimus, mihique amicissimus, Comes Joan. Fantuzzi in Tomo I. *Delle notizie degli Scrittori Bolognesi*.

Lutherus, & Calvinus solita Novatorum inconstantia confessionem auricularem modo *utilem*, & *necessariam*, immo *afflictis conscientiis remedium* (ita Lutherus *De Captiv. Babylon.*, & alibi, ac Calvinus Lib. III. *Instit.* cap. 4.); modo *cruentissimam carnificinam* appellarunt, *conscientiarum laqueum*, *tyrannidem*, *multisque nominibus Ecclesiæ noxiam*. Scio equidem, utrumque hæresiarcham a contradictionis nota ab aliquibus liberari, quod confessionem *liberam*, & *spontaneam* utilem esse, fateantur; eam autem, quam nos prædicamus, ut a Christo Domino institutam, & præceptam, tamquam *impossibilem* respuant, & *perniciosam*. Sed an hoc sufficiat ad illorum contradictionem tollendam, viderint alii. Nobis sat erit, necessitatem confessionis auricularis ex divino præcepto cum Synodo Trident. luculenter evincere, præcipue contra Joan. Dallæum, qui longa, & cavillosa Dissert. conatus est, Ecclesiæ Rom. doctrinam impugnare; quam tamen strenue defenderunt Jac. Boileau in *Hist. Confess. Auric.*, Dion. Sammarthanus in Tract. *De Confess.*, ac præcipue Natal. Alexander in Dissert. XIV. in Sæc. XIII., & XIV.

peccatorum post baptismum commissorum facta Sacerdoti, ad illorum remissionem virtute clavium obtinendam. Dicitur *accusatio*, idest non pura narratio, vel expositio criminum, sed vera accusatio ex animo ea per pœnitentiam expiandi. Additur *post baptismum commissorum*, quia nonnisi ista pœnitentiæ Sacramento subsunt. Dicitur postea *facta Sacerdoti*, quia, ut inferius ostendemus, soli Sacerdotes fuerunt a Christo instituti Ministri hujus Sacramenti. Demum subditur *ad illorum remissionem*, &c. quia, ut bene observat Catechismus Rom. P. II. cap. 5. n. 38., *hoc judicium longe dissimile est a forensibus capitalium rerum quæstionibus, in quibus confessioni pœna, & supplicium, non culpæ liberatio; & errati venia constituta est*. His præhabitis, sit

PROPOSITIO I.

Ex divinis Scripturis N. T., sin minus efficaciter, saltem sufficienter eruitur divina confessionis oralis institutio, & præceptum.

284. Prætermissis nonnullis locis, ex quibus Card. Bellarminus, & aliqui alii Theologi nostram propositionem demonstrare conantur, quæ tamen judice Nat. Alexandro, & nobilissimis Scripturæ sacræ interpretibus ad hoc dogma non pertinent, iis potissimum verbis innitimur, quibus Christus Dominus potestatem ligandi, atque solvendi Apostolis contulit apud Matthæum XVIII. 18. *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcumque solveritis super terram, erunt soluta & in cœlo* (a); & Joan. XX. 22. *Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt*. Ex his enim Christi verbis manifeste eruitur, Apostolos, eorumque successores fuisse judices in foro pœnitentiæ constitutos cum potestate ligandi, atque solvendi; atqui id præstare minime possunt, nisi pœnitentium causa integre, & plene cognita; & rursus plena hæc causæ cognitio haberi aliter nequit, quam ex ipsorum pœnitentium confessione: ergo &c.

285. Hæc potissimum ratio movit Patres Tridentinos, ut Sess. XIV. cap. 5. definirent, *institutam fuisse a Domino integram peccatorum confessionem, & omnibus post baptismum lapsis jure divino necessariam existere*. Et can. 6. anathema dicerent ei, qui *negaverit, confessionem Sacramentalem, vel institutam, vel ad salutem necessariam esse jure divino; aut dixerit, modum secrete confitendi soli Sacerdoti, quem Ecclesia Catholica ab initio semper observavit, & observat, alienum esse ab institutione, & mandato Christi, & inventum esse humanum*. Hanc rationem allegavit etiam sanctus Thomas in Supplem. quæst. 6. artic. 1., & IV. *cont. Gent.* cap. 72.

286. Contra hanc probationem plura objicit Dallæus. *Primo* Origenes, Chrysostomus, ac nonnulli alii hanc ligandi, atque solvendi potestatem ad omnes fideles extendunt, propter verba præcedentia apud Matth. *Si peccaverit in te frater tuus &c.*, quasi scilicet Christus tantum voluerit fidelibus omnibus insinuare, quod si peccantibus in nos dimiserimus, Deus quoque nobis peccata nostra dimittet. *Secundo* Dallæus negat, Sacerdotes esse a Christo constitutos judices, cum teste Apostolo non sint nisi *legati, ministri, & dispensatores mysteriorum Dei* 1. ad Cor. IV., & 2. Cor. V. *Tertio*, quemadmodum summus Princeps judices constituendo, non prohibet, quin subditi possint ad se immediate confugere; ita multo minus Christus Dominus tribuens Apostolis ligandi, ac sol-

Porro Synodi Trid. doctrina, „ depulsis Novatorum „ erroribus, fusa per omnes Catholici orbis provincias, fideliumque omnium animis insita penitus, ac „ defixa, pacatissima consensione, nec sine ingenti „ animarum fructu, pura, & integra fide tenebatur. „ Verum ... cum in hac fidei, ac doctrinæ constantia „ nil dudum Christianæ plebi *ab apertis hostibus* metuendum videretur, prodierunt repente *ex nostris*, „ qui nobis bella moverent; *si tamen nostri dicendi sunt, quos ad inimicos transisse rupto fœdere, sentiamus* (S. Cælestinus ep. ad Cler. & pop. Clpum). „ Editum sane recens, nec sine acerbi doloris sensu „ accepimus, libellum Germanico idiomate, cujus hæc „ est latine reddita inscriptio: *Quid continet documenta antiquitatis Christianæ de auriculari confessione?* „ ab Eybel Vindob. apud Jos. Nob. de Kurzbeck 1784. „ Ediderat jam scriptor iste paucis ante annis *Introductionem in jus Eccles. Catholicorum*, quem librum „ decreto sub die 16. Febr. currentis anni Indicis Congregatio, maturo adhibito examine, censuit inter „ damnatos libros referendum. At hoc novo libello palam omnibus factum est, perspicueque declaratum, „ qui scriptoris hujus animus semper antea fuerit, „ quove demum tendant eorum consilia, qui omni „ scriptionum genere student fidelium animos alienare „ ab ea Sede, *cum qua Ecclesias universas, & fideles, quæ undique sunt, omnes oportet convenire, &c.*" Ita immortalis Pius VI. feliciter regnans in suis Litteris *Mediator Dei, & hominum* die 11. Nov. 1784., quibus infaustum Eybelii librum damnat, *tamquam continentem doctrinas, & propositiones respective falsas, captiosas, temerarias, scandalosas, seditiosas, sanctis Patribus contrarias & injuriosas, sapientes hæresim, erroneas, hæreticas, & a Concilio Trid. ut hæreticas damnatas*. Quæ sapientissimi Pontificis censura quam justa sit, ex mox dicendis apparebit.

(a) Inepte cavillantur Seldenus *De Synedriis Ebr.* Lib. I. cap. 9., Lightfootus in *Horis Ebr.* in Matth. XVI. 19., Vitringa in *Synagoga veteri*, aliique a Christoph. Matth. Pfaffio laudati in *Origin. juris Ecclesiast.* cap. 1. artic. 2., contendentes, Christum non esse locutum de hominibus ligandis, vel solvendis, sed de rebus permittendis, vel prohibendis, quia non dixit: *Quoscumque alligaveritis &c.*, sed neutro genere *Quæcumque &c.* Inepta inquam, quia horum verborum sensus determinatur ex aliis parallelis Joan. XX. *Quorum remiseritis peccata &c.*, quæ certe non aliter intelligi possunt, quam de potestate solvendi peccatorum vincula, vel ligandi, idest ligata relinquendi.

solvendi potestatem, fidelibus vetuit, quin ad seipsum per interiorem pœnitentiam immediate confugiant, ac peccatorum remissionem obtineant. *Demum*, etiamsi detur, Apostolos fuisse constitutos *judices*, ad ipsos non spectabit peccata dimittere: nam penes judices arbitrium non est, reos a pœnis absolvendi. Hoc enim summis Principibus reservatur.

287. Resp. ad *primum*, hanc verborum Christi interpretationem nonnisi raro, & apud paucos inveniri. Communiter enim Patres, & sacri interpretes ea intelligunt de potestate Sacerdotibus divinitus data ligandi, atque solvendi peccatores in foro interno conscientiæ, prout eos bene, vel male dispositos esse ex eorum confessione cognoverint. Ita Chrysostomus superius n. 23. laudatus Lib. III. *De Sacerdotio* cap. 5., ubi multa habet hanc in rem lectu dignissima. Ita fere omnes alii Patres, & sacri Expositores.

288. Ad *secundum*. Quod Dallæus negat Apostolos fuisse a Christo constitutos veros *judices* cum plena ligandi, atque absolvendi potestate, asserunt uno ore sancti Patres, quorum perfacile esset longum texere catalogum. Neque vero contradicit Apostolus, dum, qui judices a Christo constituti sunt, vocat *legatos*, *ministros*, *dispensatores*: hæc enim nomina, atque officia non pugnant cum nominibus, atque officiis judicum.

289. *Tertium* Dallæi effugium facile præcluditur, observando, non solum permissum, sed etiam præceptum esse peccatoribus, ut ad Dei misericordiam interna pœnitentia confugiant, simul tamen Christum voluisse, ut Ecclesiæ clavibus se subjiciant, quia hoc eis non solum valde utile futurum erat, sed etiam recto suæ Ecclesiæ ordini necessarium, ut oves pastoribus, ægri medicis, peccatores judicibus subderentur: quamquam hic *de facto* tota controversia est, quod ex sacris paginis manifeste eruitur, non de arcanis Dei consiliis in hac potestate tribuenda, quæ nos latere possunt.

290. Postrema objectio Dallæi levissima est. Quis enim negaverit, supremam dimittendi peccata potestatem solius Dei esse? Sed audebitne Dallæus infieiari, potuisse Deum eamdem potestatem quibusdam hominibus a se inter alios delectis delegare? Nonne etiam Principes, & Reges terræ possunt quibusdam suis ministris, & judicibus plenam conferre potestatem reos absolvendi? Immo Chrysostomus loco laud. *De Sacerdotio*, ex quo Reges possunt plenam aliquibus potestatem largiri, ligandi, atque solvendi quoscumque voluerint, colligit, id quoque fuisse Sacerdotibus a Christo concessum, subdens: *At vero Sacerdotes majorem acceperunt potestatem, quanto cœlum terra pretiosius est, quanto etiam animæ corporibus præstant.*

291. Objicit *secundo* Dallæus contra id, quod una cum Trid. superius diximus n. 284., non posse scilicet Sacerdotes officio judicis in absolvendis pœnitentibus fungi, nisi ex ipsorum confessione perspectam habeant eorumdem conscientiam. Id minime necessarium esse, inquit, quia etiam in baptismo illa exercetur potestas ligandi, ac solvendi, quam Christus Apostolis contulit Jo. XX.: atqui tamen non exigitur ab adultis baptizandis peccatorum confessio: ergo pariter &c.

292. Resp., ea Christi verba: *Quorum remiseritis &c.* proprie ad Sacramentum pœnitentiæ, non autem ad baptismum pertinere: *primo*, quia Christus addidit: *& quorum retinueritis, retenta sunt;* hæc autem de baptismo intelligi proprie nequeunt: tum quia in infantibus potestas retinendi nullo modo exerceri potest; in adultis vero, quando aliqui ut indigni repelluntur, *proprie* non exercetur potestas retinendi peccati solis Sacerdotibus concessa: nam quilibet fidelis repetendo ea Evangelii verba: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit &c.* valet *incredulos* hujus Sacramenti indignos judicare; tum maxime, quia potestas judiciaria non potest exerceri, nisi in eos, qui per baptismi januam in Ecclesiam ingressi jam sunt, dicente Apostolo 1. Cor. V. 12. *Quid enim mihi de iis, qui foris sunt, judicare?* Hæc autem potestas *ligandi*, vel *retinendi peccata* proprie exercetur in Sacramento pœnitentiæ, quando justis de causis negatur, vel suspenditur absolutio. Quod si aliqui Patres, ut Cyrillus Lib. XII. in Jo., vel interpretes, ut Jansenius Gandavensis, memorata Christi verba etiam ad baptismum extenderunt, minus *proprie* locuti sunt, quatenus etiam in baptismo remittuntur peccata, sed non per potestatem judiciariam, quam Ecclesia in eos, qui foris sunt, exercere non potest.

293. Ob. *tertio*. Nullibi legitur in sacris litteris Apostolos, vel qui ab Apostolis animarum pastores constituti sunt, fidelium confessiones excepisse; non est autem verisimile, eos nullum de hac re præceptum dedisse, immo nihil prorsus memorasse: si confessionem peccatorum esse ad pœnitentiam omnino necessariam credidissent. *Ulterius* S. Paulus 1. ad Cor. XI., ubi de dispositionibus ad Eucharistiam digne sumendam agit, *Probet autem*, inquit, *seipsum homo &c.*; non præcipit, ut *confiteatur*, quemadmodum postea præcepit Synodus Trident. Sess. XIII. cap. 7.

294. Resp., argumentum hoc inficiale, quo sæpe contra Ecclesiam utuntur heterodoxi, nullius esse roboris, ubi positiva, & sufficientia habentur contraria fundamenta: neque enim omnia in sacris codicibus scripta sunt, quæ vel fecerunt, vel facienda docuerunt Apostoli. Sane, ut superius adnotavimus, Calvinistæ simul, ac Lutherani, quamvis negent, confessionem peccatorum esse necessariam, fatentur tamen aliquando eamdem esse multis de causis utilem, ac propterea fidelibus consulendam. At vero ubinam legunt, Apostolos hoc consilium fidelibus dedisse? Quo igitur jure adversarii, non obstante hoc sacrorum Codicum silentio, contendunt, confessionem privatam quando-

doque esse utilem; ita nos contendimus, esse hominibus lapsis præceptam, & necessariam, quanquam nullum ex sacris litteris ejus exemplum afferre possimus.

295. Alterum eadem facilitate solvitur. *Probet autem*, idest examinet *seipsum homo*, ait Apostolus; non autem addit, inquit Dallæus, si se peccatorem invenerit, *pœniteat*, *& confiteatur*. Si ita est, ut Calvinista commentatur, neque peccatori necessaria erit interior pœnitentia, quia Paulus eam non memorat. At vero, inquit, hæc subintelligitur. Quidni ergo subintelligatur etiam confessio exterior, qua peccator se potestati clavium subjiciat, quam Christus Apostolis, eorumque successoribus dedit?

296. Inst. Deus ore Prophetarum sexcentis in locis veniam pœnitentibus promittit, nulla facta confessionis externæ mentione, quæ in Vet. Testam. necessaria non erat: ergo etiam in novo nihil plus exigit Deus a peccatoribus, quam internam, & sinceram pœnitentiam, nisi dicere velimus, jugum Domini Jesu Christi esse gravius jugo Hebræis imposito. Accedit, quod in Apocalypsi cap. II. Episcopis, qui a gradu suo exciderant, nihil aliud præcipitur, nisi ut *pœnitentiam agant*, *& prima opera faciant*.

297. Resp., jugum in Vet. Testamento pœnitentibus impositum, fuisse multo gravius, & difficilius, quam sit jugum Christi in novo fœdere: tum quia Hebræi ad circumcisionem, atque ad multa sacrificia, purificationes, ac cæremonias tenebantur, ut peccata expiarent: tum quia nonnisi per veram, perfectamque contritionem poterant cum Deo reconciliari; tum multo magis, quia abundantior nobis præsto est Christi gratia, qua sola redditur ejus jugum suave, & onus leve. Unde merito S. Augustinus Lib. IX. *Contra Faustum* cap. 13. *Alia*, inquiebat, *nobis Sacramenta data sunt*, *virtute majora*, *effectu meliora*, *actu faciliora*, *numero pauciora*. Facile item explicantur, quæ Dallæus objicit ex Apocalypsi. Quanquam enim non memoretur expresse confessio externa; comprehenditur tamen inter opera pœnitentiæ, quam tepidi illi Episcopi agere jubentur (a).

298. Inst. *secundo*. Christus Dominus parabolas, & quædam exempla nobis suppeditat, quibus manifeste ostendit, sola cordis conversione sine ulla oris confessione remissionem peccatorum obtineri. Notæ sunt duæ parabolæ, filii prodigi, & publicani; quorum prior ad patrem reversus benignissime receptus fuit; alter autem divina misericordia implorata descendit justificatus. Exempla autem Zachæi, mulieris peccatricis, & latronis ostendunt, peccata dimitti posse sine confessione.

299. Resp., antequam Sacramentum pœnitentiæ institueretur, solam pœnitentiæ virtutem fuisse necessariam ad remissionem peccatorum; modo autem non sufficere, postquam Christus Sacramentum instituit, & claves regni cœlorum Ecclesiæ dedit; nisi fingere velimus, eas frustra, & otiose datas fuisse. *Nemo sibi dicat*, inquit Augustinus Homil. LIX., *occulte ago*, *apud Deum ago*, *novit Deus*, *qui mihi ignoscit*, *quia in corde ago* (scilicet pœnitentiam). *Ergo sine causa dictum est*, *quæ solveritis in terra*, *erunt soluta in cœlo; ergo sine causa claves datæ sunt Ecclesiæ. Frustramus evangelium*, *frustramus verba Christi &c.*

300. Objicit denique multa verbosus Dallæus ex ratione, conatus ostendere, pluribus de causis arcanæ confessionis usum esse valde perniciosum, & absurdum. Potissima afferemus, ac diluemus; cetera apud Natalem Alexandrum, aliosque Scriptores, qui quatuor illius pseudo-ministri libros data opera refutarunt, legenda consulimus. *Primo*, inquit Dallæus, impossibilem esse integram confessionem peccatorum, tum quia non facile omnia memoriæ occurrunt, tum quia non omnia cognoscuntur, juxta illud Psalmi: *Delicta quis intelligit?* tum etiam quia difficile plerumque est, mortalia a venialibus distinguere, hinc nasci scrupulos, & anxietates, ut propterea arcana hæc confessio non immerito fuerit *cruentissima animarum carnificina*, *& conscientiarum laqueus* appellata. *Secundo*, perniciosa, & timenda est reip. gubernatoribus, ac summis Principibus, tum quia subditorum obedientia a Confessariorum voluntate pendet (fac enim Confessarium pœnitentibus jubere, nec legibus pareant, quas illicitas ipse judicat, pœnitentes profecto, ne beneficio absolutionis priventur, Confessario magis quam Principi obtemperabunt); tum etiam quia possunt sub arcano confessionis sigillo seditiones, rebelliones, & conjurationes contra reipubl. tranquillitatem, & Principum vitam fieri, & tegi; quod turbolentissimis illis Henricorum III., & IV. temporibus contigisse Thuanus narrat Lib. IV. *Histor. Tertio*, noxiam, aut saltem valde periculosam esse ipsis sacris ministris probat ex eo, quod sæpe cogantur spurcissimas, & obscœnissimas pœnitentium culpas patienter audire, unde in eis facile possunt impuræ, & fœdissimæ cogitationes excitari, quod re ipsa haud raro evenire probant severissima summorum Pontificum decreta contra *Sollicitantes in confessione*. Coguntur etiam non sine magno tentationum periculo legere libros morales, in quibus omnes turpitudinum species, ac modi explicantur, cujusmodi est spissum Thomæ Sanchez opus *de matrimonio*, cujus Thomus III. Romano obelo configi meruit. *Demum*, hanc externam confessionem hoc secum incommodum ferre asserit, ut

(a) Joann. Morinus Lib. IX. *De pœnit.* cap. 34. seq. morem Hebræorum confitendi peccata sua in decem diebus expiationum ex eorum Rabbinicis libris erudite describit. In fine autem Commentar. adnotationem addit in Judæorum pœnitentiales.

ut pœnitentes eadem peccata etiam horrenda sæpius repetentes omnem verecundiam exuant, & sub spe absolutionis facile obtinendæ in eorumdem vitiorum cœno perpetuo volutentur. Hæc, aliaque hujus generis rethorica potius eloquentia, quam solida eruditione Dallæus, & ceteri Novatores exaggerant.

501. Resp., in tota hac objectione multa falsa, vel admodum exaggerata inveniri, vel quæ vitia sunt hominum, non autem hujus saluberrimi Sacramenti consecutiones. Et *primum* quidem falsissimum est: neque enim sub præcepto integræ confessionis continetur, ut pœnitens debeat ea etiam peccata confiteri, quæ inculpata ignorantia non cognoscit, vel memoriæ nullatenus occurrunt; sed solum requiritur, ut in re tanti momenti necessaria diligentia adhibeatur. Sane Trid. Synodus Sess. XIV. cap. 5. postquam ea enumerasset, quæ ad confessionis integritatem pertinent, concludit: *Sed & impium est, Confessionem, quæ hac ratione fieri præcipitur, impossibilem dicere, aut carnificinam illam conscientiarum appellare. Constat enim, nihil aliud in Ecclesia a pœnitentibus exigi, quam ut postquam quisque diligentius se excusserit, & conscientiæ suæ sinus omnes, & latebras exploraverit, ea peccata confiteatur, quibus se Dominum, & Deum suum mortaliter offendisse meminerit: reliqua autem peccata, quæ diligenter cogitanti non occurrunt, in universum eadem confessione inclusa esse intelliguntur, pro quibus fideliter cum Propheta dicimus;* Ab occultis meis munda me, Domine.

502. Quod si aliqui occasionem inde sumant, se scrupulis, & anxietatibus torquendi, id eorum temperamento, & indoli plerumque tribuendum est, non vero Sacramenti naturæ; quod duobus argumentis facile evincitur: *primo*, aliorum longe plurium exemplo, qui frequenter ad Sacramentalem confessionem accedunt, quin ullis scrupulis, & anxietatibus excrucientur: *secundo* ex illorum exemplo, qui etiam apud Protestantes, ubi nullum agnoscitur distinctæ confessionis præceptum, hujusmodi scrupulorum tormento obnoxii sunt. Et sane cur isti pavidi, & meticulosi dubiis augi non poterunt, an summum suarum culparum dolorem conceperint? An vere ad Deum conversi fuerint? An efficax non peccandi in posterum habeant propositum? &c. &c. Reipsa ad tollendos scrupulos, sedandamque conscientiam in plerisque tam Lutheranorum, quam Calvinistarum sectis nihil opportunius inventum fuit, quam auricularis confessio. Perperam igitur &c.

503. Ad *secundum* resp., ea, quæ commemorata sunt, aliaque similia, perperam tribui Sacramentali confessioni, a qua non dimanant, cum non sint nisi hominum vitia, qui rebus etiam sanctissimis abuti quandoque solent. Prudentes, ac pii Confessarii legum civilium non minus, quam ecclesiasticarum observantiam suis pœnitentibus inculcabunt, memores illius doctrinæ Apostolicæ Hebr. VIII. 17. *Obedite præpositis vestris, & subjacete eis;* & ad Titum III. 1. *Admone illos, principibus, & potestatibus subditos esse, dicto obedire* &c. Quod si aliqui sui officii prævaricatores extiterunt, juste reprehensi, & puniti sunt. Eadem ratione improbati, ac puniti fuere illi verbi Dei præcones, qui, eodem Thuano referente, sancto evangelizandi munere turpiter abutebantur, ut populos contra legitimas potestates ad rebellionem excitarent. Nec propterea Novatores ad sanctissimum concionandi munus ab Ecclesia tollendum his abusibus commoventur. Ceterum tantum abest, ut Sacramentalis confessio ansam parricidiis, seditionibus, incendiis præbeat, ut potius hæc, & alia horrenda crimina impediat: qui enim improbitate, & perditissima malitia ad hæc immania scelera ducuntur, de confessione ne cogitant quidem. Si qui autem erronea conscientia, aut fanatismo impulsi Confessario id detegant, certum est, eos salutaribus monitis instructos, ad meliorem frugem redituros. Certum est quoque criminis conscios non esse absolvendos, nisi impiam conjurationem detegant, adeoque &c.

504. Ad *tertium*, si verum adversarii fateri velint, consentire debebunt, inter tam multos Ecclesiæ Dei ministros nonnisi paucissimos esse, qui vel ex auditis obscœnis confessionibus, vel ex lectione Casuistarum se corrumpi passi sint. Implorata Dei gratia, quam pie, & sincere orantibus Deus non denegat, possunt hi scopuli evitari, ac reipsa a maxima Confessariorum parte evitantur; & iniquum est, miserandos aliquorum lapsus, quos charitas deberet operire, calam proferre, atque ad invidiam conflandam exaggerare.

505. Postremum levissimum est: qui enim juxta Spiritus sancti monita de propitiatis peccatis solliciti semper sunt, eorumque veniam a Dei misericordia jugiter postulare non cessant, majora semper gratiæ auxilia a Deo impetrant, quibus & præteritorum criminum maculas deleant, & a novis cautius abstineant; unde & Propheta regius dicebat: *Peccatum meum contra me est semper*, & Ezechias apud Isaiam XXXVIII. 15. *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ*. Incaute demum adversarii adducunt, confessionem Sacramentalem præbere ansam peccandi sub spe veniæ obtinendæ. *Incaute* inquam, minime advertentes, hoc argumento, si quid valet, tolli etiam pœnitentiam internam, quæ per ipsos sufficit ad remissionem peccatorum. Et ulterius stupore dignum est, non vidisse acutissimum Dallæum, sublata externa confessione, auferri etiam quoddam frænum, quo homines a peccatis cohiberi solent, ne scilicet cogantur non sine pudore suam inconstantiam, infirmitatem, aut malitiam Confessario revelare, seque durioribus pœnitentiæ laboribus subjicere; quæ motiva etsi non sufficiant, adjuvant tamen, & roborant infirmos, & debiles pœnitentes, ne licentius peccent. Et sane ipsi Novatores volentes nolentes fateri sæpius de-

debuerunt, oralem confessionem, cujus necessitatem negant, utilem saltem asse multis de causis, adeoque maximopere consulendam.

306. Hactenus captiosas, ac cavillosas Dallæi, aliorumque objectiones breviter explosimus; sed non ita breviter alteram ejusdem Dallæi objectio refelli poterit, qua simul congestis antiquitatis monumentis probare sibi visus est, disciplinam privatæ, & auricularis confessionis novellam esse, & ab Innocentio III. anno 1215. primitus invectam; ad quam falsissimam objectionem penitus expungendam, simulque ad confirmanda ea, quæ hactenus ex sacris litteris allata fuere, sit

PROPOSITIO II.

Confessionis Sacramentalis necessitas, & usus perpetuus in Ecclesia ex Patribus ostenditur.

307. Ad hanc veritatem demonstrandam necesse non est cuncta retro sæcula percurrendo, omnia, quæ de usu, & necessitate confessionis auricularis reperiuntur, veterum monumenta afferre, quod aliqui incredibili diligentia feliciter præstiterunt: nobis enim sufficient illustriora seligere (*a*). Et quidem ex ipso Apostolorum ævo aliqua confessionis mentio extat apud S. Clementem Rom. in 2. epist. ad Corinthios, cujus aliquot fragmenta sine dubio authentica supersunt. Ibi enim nos hortatur, ut quandiu sumus in hoc mundo, & tempus pœnitentiæ habemus, toto corde resipiscamus: *postquam enim e mundo exivimus, non amplius possumus ibi confiteri, aut pœnitentiam adhuc agere*. Sanctissimus Pontifex non solum *pœnitentiam*, sed etiam *confessionem* tamquam ejus partem commemorat.

308. Sæculo autem II. S. Irenæus, qui Ecclesiæ Lugdunensi præfuit ab anno 177. usque ad an. 202., quo martyrio coronatus est, Lib. I. *adv. hær.* cap. 6. narrat, quasdam mulieres a Valentinianis deceptas, & postea ad Ecclesiam reversas, *cum reliquo errore & hoc confessas fuisse*, scilicet crimen carnalis corruptionis, quod certe occultum fuerat. Et cap. 13. Marcum præstigiatorem mulierum *corporibus contumeliam irrogasse*, eas vero redeuntes ad Ecclesiam confessas fuisse, *& secundum corpus exterminatas se ab eo, veluti cupidine, & inflammatas valde eum dilexisse* &c. Parum autem interest, an Irenæus de publica, an de privata confessione loquatur; semper enim verum erit, necessariam tunc fuisse judicatam criminum etiam occultorum Sacramentalem confessionem. Illa quippe fœdissima, & pudenda crimina publica esse non poterant, occultissimæ autem certe erant quædam eorumdem circumstantiæ, quas aliis revelare insitus fœminis naturalis pudor non permisisset, nisi id divina lege omnino præceptum esse, atque ad peccatorum obtinendam remissionem prorsus necessarium, fuisset illis persuasum.

309. Post Irenæum audiatur Cyprianus illustris sæc. III. Episcopus, & Martyr, qui in Tract. *De lapsis* illos collaudat, *qui quamvis nullo sacrificii, aut libelli facinore constricti, quoniam tamen de hoc vel cogitaverunt, hoc ipsum apud Sacerdotes Dei dolenter, ac simpliciter confitentes exomologesim conscientiæ faciunt; animi sui pondus exponunt, salutarem medelam parvis licet, & modicis vulneribus exquirunt*. Annon hæc erat occultorum criminum Sacramentalis confessio? Hanc autem occultorum criminum confessionem necessariam fuisse ad eorumdem veniam obtinendam aperte declarat S. Martyr, ibidem subdens: *Confiteantur singuli, quæso vos fratres dilectissimi, delictum suum, dum adhuc qui deliquit, in sæculo est, dum admitti confessio ejus potest, dum satisfactio, & remissio facta per Sacerdotes apud Dominum grata est*. Nihil clarius, ut arbitror, dici potest ad necessitatem confessionis comprobandam.

310. Origenes plura habet pro occultorum criminum necessaria confessione in duabus Homiliis II. & III. in Levit.; sed brevitatis gratia ea solum afferemus, quæ dicit Hom. II. in Ps. XXXVII. num. 4. ubi explicans ea verba: „ Quoniam iniquitatem meam ego pronunciabo, inquit: Pronunciationem iniquitatis, idest confessionem peccati frequentius diximus. Vide ergo quid edocet nos Scriptura divina, quia oportet peccatum non celare intrinsecus ". Postea allato exemplo eorum, qui indigestam materiam stomacho evomentes relevantur: „ sic (concludit) etiam hi, qui peccaverint, si quidem occultant, si retinent intra se peccatum, intrinsecus urgentur, & propemodum suffocantur a phlegmata, vel humore peccati. Si autem ipse sui accusator fiat, dum accusat semetipsum, & confitetur, simul evomit & delictum, atque omnem morbi digerit causam. Tantummodo circumspice diligentius, cui debeas confiteri peccatum tuum: proba prius medicum, cui debeas causam languoris exponere ..... Si intellexerit, & præviderit, talem esse languorem tuum, qui in conventu totius Ecclesiæ exponi debeat, & curari, ex quo fortassis & ceteri ædificari poterunt, & tu ipse facile sanari, multa hoc deliberatione, & satis perito medici illius consilio procurandum est ". Dubium porro non est, nomine *Medici* nihil aliud intellexisse Origenem, quam Sacerdotem, quem alibi expresse nominaverat, scilicet Hom.

(*a*) Otium nobis hac in parte fecerunt viri doctissimi Witassius, Morinus, Juenin, Tournellius, Drouven, ac Natalis Alexander, qui magnam veterum monumentorum copiam collegerunt. De Tertulliano legi mereretur Jac. Pamelius in notis ad ejus librum *De pœnitentia*. Ceterum antiquissimum esse in Ecclesia usum confitendi peccata occulta, concedere debuit Ern. Grabius in *Observat.* ad Lib. I. S. Irenæi.

Hom. II. in Levit. Aperte autem liquet, ibi duplicem distingui confessionem, alteram privatam, quæ necessaria omnino est pœnitenti; alteram publicam, quæ consilio medici periti relinquitur (a).

511. Sæculo IV. & plura, & illustriora habemus confessionis auricularis testimonia. Lactantius, quamquam plus elegantiæ, quam profundæ Theologiæ laude celebris, idoneus tamen testis erit doctrinæ, suo tempore in Ecclesia vigentis. Jam vero Lib. IV. *Instit.* cap. 17. pœnitentiam nobis propositam esse, dicit, *ut si cor nudaverimus, idest si peccata nostra confessi satis Deo fecerimus, veniam consequamur, quæ contumacibus, & admissa sua celantibus denegatur ab eo, qui non faciem, sicut homo, sed intima, & arcana pectoris intuetur.* Et cap. 30. illam esse veram Ecclesiam dicit, *in qua est confessio, & pœnitentia, quæ peccata, & vulnera, quibus subjecta est imbecillitas carnis, salubriter curat.* Ubi Novatianos tacite refellit, qui graviorum criminum veniam a Deo quidem interna cordis pœnitentia impetrari posse concedebant, ab Ecclesia autem per confessionem externam, & absolutionem dari posse negabant; ut propterea nullum dubium sit, Lactantium Firmianum de orali, & arcana confessione esse locutum.

512. Hoc ipsum ineluctabile Ecclesiæ dogma confirmant Patres latini eodem sæc. IV. florentes, Hilarius, Ambrosius, Innocentius Papa, Hieronymus, & Augustinus; quorum testimonia affert, & a distortis Dallæi interpretationibus vindicat Nat. Alexander, ad quem lectorem remittimus, uno Augustino contenti, quem inter omnes veteres maximo se in pretio habere sæpe fatentur Protestantes. Hic S. Doctor Hom. XLIX. inter quinquaginta de adulteris loquens, eos ad pœnitentiam his verbis hortatur: *Agite pœnitentiam, qualis agitur in Ecclesia, ut oret pro vobis Ecclesia. Nemo sibi dicat: occulte ago, apud Deum ago, &c.* Vide sup. n. 299. Quod autem de adulteris dicit S. Doctor, utique de aliis etiam peccatoribus intelligendum est. Et certe de omnibus peccatis, quæ ab Apostolo enumerantur epist. ad Galatas, loquens S. Doctor in Hom. L. seu Serm. CCCLI. primo jubet, ut homo *seipsum judicet, & mores convertat in melius*, scilicet per internam pœnitentiam, postea monet, ut *veniat ad Antistites, per quos illi in Ecclesia claves ministrantur .... a Præpositis Sacramentorum accipiat satisfactionis suæ modum, &c.*

513. Adhuc clarius de orali confessione locuti sunt duo sanctissimi Romani Pontifices Innocentius I., & Leo magnus. Ille quidem in epist. ad Decentium, inquiens: *De pondere æstimando delictorum Sacerdotis est judicare, ut attendat ad confessionem pœnitentis.* Alter vero in Epist. CLXVIII. vetat, *ne de singulorum peccatorum genere libello scripta professio publice recitetur, cum reatus conscientiarum sufficiat solis Sacerdotibus indicari confessione secreta.* His duobus tertium jungere debemus S. Gregorium re, & nomine magnum, qui Hom. XXVI. in Evang. multa disserit de prudentia Sacerdotibus necessaria ad pœnitentes absolvendos: *tunc enim*, ait, *vera est absolutio Præsidentis, cum æterni arbitrium sequitur Judicis.* Id probat exemplo Lazari, quem prius a morte Christus suscitavit, deinde discipulis jussit, ut a vinculis solverent: atque ita concludit: *Veniat itaque foras mortuus, idest culpam confiteatur peccator. Venientem foras solvant discipuli, ut Pastores Ecclesiæ ei pœnam debeant amovere, quam meruit, qui non erubuit confiteri, quod fecit.*

514. Eadem semper fuit, & adhuc est Ecclesiæ græcæ doctrina, ut facile demonstrari potest ex S. Basilio in *Regulis brevioribus* ad interrogat. 229., & ex Gregorio Nysseno Orat. *in eos, qui alios acerbe judicant.* Sed præstat unum audire Chrysostomum, cui potissimum fidunt Adversarii. Hic autem magnus Ecclesiæ græcæ Doctor Hom. XXX. in Gen. habita in Hebdomada sancta hortabatur populum Antiochenum, ut tunc maxime & jejunii cursus intenderetur, & preces continuarentur, *& fieret diligens, & pura peccatorum confessio*, utique privata, quæ omnibus communis erat, non publica, quæ solum a paucis peragebatur. Præterea Lib. III. *De Sacerdotio* ostendit excellentiam Sacerdotum novæ legis, quia Sacerdotes Judæorum homines non purgabant a lepra, sed solum purgatos declarabant; nostri vero, *non lepram corporis, sed immunditiam animæ non purgatam probandi, sed potius purgandi potestatem acceperunt.* Undenam vero ista potestas, nisi ex verbis Christi: *Quæcumque solveritis? &c.* Demum, aliis S. Patris locis omissis, clarissima sunt, quæ habet Hom. II. *De cruce, & latrone*, inquiens de Christo: *Si latronem in cruce tanto honore dignatus est, multo magis nos insita sua benignitate dignabitur, si voluerimus peccatorum confessionem instituere.* Loqui autem se de confessione externa ostendit subdens: *Ut igitur & nos benignitate illa perfruamur, peccata propria confiteri ne erubescamus; magna enim confessionis vis est, & multa ejus pœnitentia:* in confessione enim interna, quæ fit soli Deo, nullum est ruboris obstaculum vincendum.

515. Atque hæc abunde sufficere possunt, ut manifestissime pateat, non ab Innocentio III., sed multo antea, immo a primis Ecclesiæ incunabulis, atque ab ipsis Apostolis epocham confessionis externæ, qualis modo in Ecclesia Catholica viget, esse desumendam. Possumus hic repetere aureum illud S. Augustini principium Lib. IV. *Contra Donat.* cap. 24. *Quod universa tenet Ecclesiæ*

(a) Audiendus non est Dallæus, qui ad elevandum hujus testimonii plene decretorii vim, dubitari voluit, an Homiliæ istæ genuinæ sint, contra omnium pene aliorum criticorum judicium.

clesia, *nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur*.

516. Et merito concludere possumus cum Synodo Trid. Sess. XIV. cap. 5.: *Unde cum a sanctissimis, & antiquissimis Patribus magno, unanimique consensu secreta confessio Sacramentalis, qua ab initio Ecclesia sancta usa est, & modo etiam utitur, fuerit semper commendata, manifeste refellitur inanis eorum calumnia, qui eam a divino mandato alienam, & inventum humanum esse, atque a Patribus in Concilio Lateranensi congregatis initium habuisse, docere non verentur*.

517. Objiciunt *primo* confessionis auricularis hostes, & invictum nostrum argumentum a tanta, & tam spissa veterum testium nube petitum declinare se posse putant, dicendo, fideles pœnitentes non alia de causa debuisse ad Ecclesiæ Præsides, & Sacerdotes accedere, quam ut detectis animæ vulneribus, receptaque instructione, ac pro pœnitentia peragenda operum designatione, sub spe divinæ misericordiæ reconciliationem obtinere possent.

518. Respondet Eybelio talia comminiscenti, vel potius recoquenti sapientissimus Pontifex Pius VI. in Brevi sup. ad n. 282. commemorato, ex constanti Ecclesiæ doctrina, *eam esse vim, & efficaciam Sacramenti pœnitentiæ, ut per illud pœnitentes, etiam ante peracta pœnitentiæ opera, consequi reconciliationem queant, nec tantummodo in instruendis pœnitentibus, operibusve pœnitentiæ designandis versari sacerdotale ministerium in hujus Sacramenti administratione, sed ut clavium potestate utens Sacerdos, tamquam judex, ac fidelis dispensator, & prudens, tum salutares pœnas, ac satisfactiones confitentibus non designare modo, sed & imponere, tum vere pœnitentes absolvere a culpis valeat*. Reipsa quid aliud significant illa Christi verba semel & iterum repetita: *Quæcumque solveritis &c.?* Quid illa Cypriani exhortantis fideles ad *confessionem, dum satisfactio, & remissio facta per Sacerdotes grata est Deo?* Quid illa Augustini: *Ergo sine causa dictum est: quæcumque solveritis &c.: ergo sine causa sunt claves datæ Ecclesiæ?* Vid. sup. n. 308. seq.

519. Obj. *secundo* Dallæus, nullum inveniri confessionis auricularis usum apud Communiones a Rom. Ecclesia separatas. Id de Æthiopibus, & Abissinis testantur Alphonsus Mildesius, Gaspar Paes, Emman. Almeida, Franc. Alvaresius, Nicol. Godignus, & Damianus a Goez. Idipsum de Christianis S. Thomæ in India asserit Jarricus. Id quoque idem asserit de Armenis ex Antonio Gouveano, & ex Nicolao Orlandino. Alphonsus a Castro in verbo *Confessio* accusat Jacobitas, quod confessionem non habeant; & Petrus Arcudius Lib. IV. *De Sacram.* cap. 2. conqueritur, quod Græcorum, ac Russorum Sacerdotes fere numquam peccata sua confiteantur. Addi potest testimonium Jos. Simonii Assemani, qui Tom. II. *Bibliothecæ Orient.* pag. 155. fatetur confessionis Sacramentum a Cophtis impugnari. Hæc manifeste ostendunt, non a Christo Domino, nec ab Apostolis, sed ab Innocentio III. confessionem auricularem fuisse institutam.

520. Resp. cum Nat. Alexandro, *primo* mirandum non esse, nonnullas Communiones orientales, quæ fœdo schismate se ab Ecclesia Catholica, & Apostolica Romana separarunt, ut in multis aliis, ita in hoc capitali dogmate a recta fide aberrasse: neque ab ipsis, quæ modo in spissis ignorantiæ tenebris versantur, sed ab antiquis Patribus, ac etiam ab Ecclesia græca, quæ quamvis schismatica, confessionem tamen Sacramentalem constanter retinuit, ut mox videbimus, apostolicam traditionem esse requirendam.

521. Præterea non facile adhibenda est Itineratoribus, aut etiam Missionariis fides, qui non tam ex earum gentium libris symbolicis, quam ex corruptis populorum moribus de earumdem religione sæpe judicarunt. Certe eruditissimus Vanslebius in Historia Ecclesiæ Alexandrinæ, seu Jacobitarum Cophtorum, gallico idiomate edita ex nobilissimis eorumdem scriptoribus ostendit, confessionem Sacramentalem, ut omnino necessariam, ab eis credi. Unde etiam eorum Patriarcha in sui inaugurationе statim Confessarios nominare solet, qui Christianæ plebis confessiones excipiant. Prostant item apud ipsos Tractatus, quibus instructiones, & formulæ continentur ad confessionem rite edendam. Addit denique Vanslebius, se propriis oculis usum confessionis apud eosdem vidisse, quanquam admodum infrequentem. Idem de Æthiopibus testatur laud. Vanslebius, addens, inter alia pietatis opera, quibus graviter ægrotantes se ad mortem disponunt, etiam confessionem recenseri. Idipsum possumus merito credere de aliis schismaticis Communionibus, quarum doctrinam non omnino perspectam habemus. Eruditissimus autem Jos. Simonius Assemanus Tom. II. *Biblioth. Orient.* pag. 171. ex Officio Syrorum in Codice Vaticano falsum esse ostendit Gabr. Sionitam, dum scripsit, a Jacobitis nullam confessionem admitti, atque ita concludit: *Ex hoc Officio, & ex Cyrorum, Cophtorumque auctoritatibus, quos citant Echellensis, & Nayronus, nullus ambigendi locus relinquitur, confessionis auricularis disciplinam apud Orientales nationes, non modo catholicas, verum etiam hæresi, aut schismate infectas, si Cophtos excipias, sacrosanctam semper fuisse*. Multa addi possent ex Morino, Renaudotio, aliisque Scriptoribus, qui hanc spartam diligenter adornarunt.

522. Sed de Græcis nulla excitari potest dubitatio. *Primo* enim in Synodo Florentina nihil prorsus de Sacramento pœnitentiæ cum Græcis actum est, quia una, eademque nobiscum erat eorum doctrina. *Secundo* Jeremias Patriarcha in celebri sua *Censura* (de qua vide dicta in Dissert. I. cap. 7.

7. n. 221.) omnia septem Sacramenta, prout in Ecclesia Romana admittuntur, a Græcis etiam admitti professus est. *Tertio* sæpius a nobis memorata *Orthodoxa confessio catholicæ Ecclesiæ Orientalis* (vid. Dissert. I. num. 125.), quæ etiam in Ecclesia Ruthena vim omnem obtinet, quæst. 113. inter partes pœnitentiæ omnino necessarias ponit *contritionem cordis*, & deinde ita pergit: *Hanc cordis contritionem sequi debet viva voce sigillatim facta omnium peccatorum confessio. Nihil enim solvere pater spiritualis potest, ubi nihil solvendum deprehendit, nec pœnam, mulctamque ideo imponere. Quarto* idipsum patet ex Græcorum euchologiis, & libellis pœnitentiariis, in quibus mentio confessionis factæ a pœnitente reperitur. Plura *demum* allegari possent Simeonis Thessalonicensis *De Sacramentis*, Gabrielis Philadelphiensis In Libello pariter *De Sacramentis*, aliorumque Græcorum testimonia, si pluribus opus esset ad consensionem græcæ Ecclesiæ cum latina in hoc dogmate comprobandam.

523. Objicit *tertio* Dallæus. In veterum Patrum libris nihil prorsus occurrit, quo fideles instruantur, quomodo Confessarii erga pœnitentes, & vicissim pœnitentes erga Confessarios se gerere debeant; quarum tamen instructionum pleni sunt libri post invectam confessionem auricularem a Theologis exarati, in quibus agitantur innumeræ de Confessione quæstiones, & disputationes, veteribus prorsus ignotæ. Hinc illæ *Summæ*, *Summulæ*, *Curatorum Manipuli*, *Pœnitentialia*, *Confessariorum specula*, *Instructiones*, *Aphorismi*, *Directores*, *Decisiones casuum conscientiæ*, & cetera id genus, quorum apud veteres nec vola est, nec vestigium, non alia de causa, nisi quia ipsum confessionis dogma inauditum erat. Nihil enim hujus rei inventor in *Constitutionibus Apostolicis*, quæ sub nomine Clementis prodiisse creduntur sæc. IV.: nihil in vitis, & gestis sanct. Patrum Cypriani, & Augustini, quas Pontius, & Possidius diligentissime conscripserunt, & qui sine dubio ipsorum curam in audiendis confessionibus minime prætermisissent, si hujusmodi munere Ecclesiæ Antistites fungi consuevissent. Idemque notat Dallæus de aliis sanctissimis Episcopis, Gregorio Thaumaturgo, Athanasio, Basilio, Ambrosio &c.; unde infert, nullum eorum ætate fuisse confessionis auricularis usum.

524. Resp., nullam esse hujus argumenti inficialis vim, cum indubia suppetant testimonia hujus confessionis ab iisdem sanctis Patribus non semel, nec obscure commemoratæ. Quod vero tanta garrulitate objicit Dallæus de multis, variisque controversiis, quas circa confessionem auricularem recentiores Moralistæ excitarunt, veteribus scriptoribus prorsus ignotas, si quid probaret, probaret etiam, multa alia sacrosanctæ nostræ religionis dogmata fuisse recenter invecta, quia de ipsis pariter Scholastici multas, & varias, ac nonnunquam inutiles, atque otiosas controversias excitarunt, a veteribus Patribus intactas: quam tamen consequentiam adversarii minime admittent.

525. Alterum, quod subdit Dallæus, a biographis quorumdam Sanct. Patrum nihil notatum inveniri de officio Confessarii ab iisdem exercito, admodum leve apparebit, si consideretur, in ejusmodi vitis, quæ breves admodum sunt, nonnisi ea inveniri, quæ ad peculiarem ipsorum laudem pertinent, cujusmodi sunt ipsorum scripta, præclara quædam gesta, non autem communia Episcoporum officia, prædicandi, docendi, & Sacramenta administrandi. Ceterum, quia S. Ambrosius singulari quodam charitatis affectu pœnitentes excipiebat, illos ad fletum suis ipsis lacrymis compellens, S. Paulinus ejus Diaconus hoc etiam munus audiendi pœnitentium confessiones memoriæ proditum voluit in ejus vita a se conscripta.

526. Similiter solvitur alia Dallæi objectio inde petita, quod in vitis, vel encomiis veterum Sanctorum nullibi legatur, quod de suis culpis apud aliquem secreta confessione se accusaverint; quod tamen de Sanctis recentioris ævi prætermitti non consuevit. *Similiter* inquam, solvitur hæc objectio, quia argumento dumtaxat negativo innititur, quod in hac nostra causa futile esse, jam dictum est. Sed illud addendum, sanctissimos illos viros, heroicis virtutibus ornatos, nullam habuisse necessitatem ad hoc pœnitentiæ Sacramentum accedendi; quotidiana enim, & levia peccata orationibus, eleemosynis, jejuniis, aliisque corporis castigationibus deleri poterant.

527. Futile item aliud argumentum est, quod Dallæus ex eo repetit, quod in relationibus, quæ habentur, obitus veterum quorundam Sanctorum, ut S. Cypriani apud Pontium, S. Helenæ matris Constantini apud Eusebium Lib. III. *De Vita Constantini* cap. 43., Antonii Monachorum parentis apud Athanasium, S. Monicæ apud Augustinum Lib. IX. *Confessionum &c. &c.* cum minutiores etiam circumstantiæ describantur, altum silentium fit confessionis ante obitum peractæ, quod tamen apud nos piaculum esset reticere. Addit pseudo-Minister Calvinista multa alia ejusdem generis, ut Nosocomium Romæ a Fabiola institutum, & a S. Hieronymo in epist. ad Oceanum descriptum, in quo tamen non legimus fuisse aliquem Presbyterum audiendis ægrotantium confessionibus præfectum. Narrant Pontius in vita Cypriani, & Dionysius Alex. apud Eusebium Lib. VII. *Hist.* c. 22. quanta fuerint Christianorum charitatis officia erga miseros pestilentia correptos, quin tamen aliquid dicant de confessione Sacramentali. Multa alia similia exempla agglomerat Dallæus, semper concludens, nullum fuisse antiquitus confessionis externæ usum, quia scriptores vetusti nullam ipsius mentionem fecerunt, ubi eam fieri maxime oportebat.

528. Futilis inquam est hæc objectio, sicut & superiores: neque enim omnia scripta sunt, vel scribi tunc consueverunt, quando & multo minor,

quam nunc sit, erat scriptorum copia, ac multo minus scribendi otium, ministris Ecclesiæ in obeundis suis muniis perpetuo occupatis. Ceterum si hoc silentium aliquid contra oralem confessionem evinceret, dicendum foret, nec fuisse in usu confessionem internam soli Deo factam, de qua pariter illi scriptores silent: immo nonnunquam nec ipsam Sacramentalem communionem commemorant, quam tamen minime fuisse neglectam, adversarii ipsi inficias non ibunt. Addo, plerumque nec legi in hujusmodi vetustis monumentis baptismum fuisse Catechumenis in mortis periculo collatum; anne igitur colliget Dallæus, nullam fuisse baptismi necessitatem, aut nullum usum? Ceterum confessionis externæ, & sacerdotalis absolutionis necessitatem satis colligere possumus ex iis pœnitentibus, qui in periculo mortis absolvi consueverunt, etiamsi tempus pœnitentiæ ipsis præscriptum nondum esset elapsum. Quod argumentum positivum omnibus negativis Dallæi argumentis diluendis sufficit.

529. Id etiam colligi potest ex iis, quæ habet. S. Augustinus Epist. CCXXVIII. ad Honoratum, ubi loquens de temporibus persecutionum, enarrat, *quantus in Ecclesia fieri soleret ab utroque sexu, atque ab omni ætate concursus, aliis baptismum flagitantibus, aliis reconciliationem, aliis etiam pœnitentiæ ipsius actionem, omnibus consolationem, & Sacramentorum confectionem, & erogationem. Ubi si ministri desint, quantum exitium sequitur eos, qui de isto sæculo vel non regenerati exeunt, vel ligati?* Falsum est igitur, quod Dallæus nimis confidenter asserit, nullam fuisse reconciliationem adhibitam iis, qui periculo mortis expositi erant.

530. Sæculis porro posterioribus VIII. IX. &c. multo ante Innocentium III., in periculo mortis consuevisse fideles confessionis Sacramento se communire, indubiis constat monumentis. Alcuinus Epist. 46. ad Damoetam ita eum hortatur: *Tu vero iter tuum confessione confirmare, eleemosynis roborare memento.* Patres Concilii Calchutensis in Anglia anno 787. celebrati can. 20. ita statunnt: *Si quis, quod absit, sine pœnitentia, aut confessione de hac vita discessit, pro eo minime orandum est.* Et non pauca suppetunt hujusmodi monumenta, quæ quamvis sint temporum posteriorum, indicant tamen, eamdem fuisse etiam sæculis vetustioribus Ecclesiæ consuetudinem; præcipue cum adversarii sæpius provocati, ut certam novæ, ut ipsi dicunt, disciplinæ epocham designent, non aliam designare potuerunt, quam Concilii Lateran. sub Innocentio III.; quæ epocha laudatis monumentis multo posterior est.

531. Neque solum urgente periculo mortis, sed etiam in solemnioribus anni festivitatibus consuevisse fideles se confessionis Sacramento purificare, ut majori pietate eas solemnitates celebrarent, testis est Egbertus Eboracensis Episcopus, qui vixit Sæc. VII. Ita enim loquitur in *Dialogo: Hæc a temporibus Vitaliani Papæ* (qui regnavit ab an. 657. ad an. 672.), *& Theodori Dorobernensis Archiepiscopi inolevit in Ecclesia Anglorum consuetudo, & quasi legitima tenebatur, ut non solum Clerici in monasteriis, sed etiam laici cum conjugibus, & familiis suis, ad Confessores suos pervenirent, & se fletibus a carnalis concupiscentiæ consortio his duodecim diebus cum eleemosynarum largitione mundarent, quatenus puriores Dominicæ communionis perceptionem in Natali Domini perciperent.* Nec desunt ejusdem generis sacra monumenta Innocentiano ævo multo vetustiora, quibus luce meridiana clarius patescit, turpiter hallucinari Sectarios, dum Innocentium volunt primum fuisse in Synodo IV. Lateran. an. 1215. arcanæ confessionis auctorem.

532. Objicit quarto Dallæus. In *Historia Indiarum, & Sinarum* edita a Jarrico, & a Trigautio Jesuitis legitur, illos Gentiles plura objecisse contra auricularem confessionem, ad quorum difficultates tollendas nonnulla dicuntur facta miracula; at vero nullæ a veteribus Paganis contra hoc Sacramentum inveniuntur excitatæ difficultates, nec ulla ad eas tollendas miracula facta: ergo &c. *Ulterius* nec memoriæ proditum est, aliquos ex veteribus hæreticis contra externam peccatorum confessionem insurrexisse; quod nos etiam innuimus ad n. 282.; at vero post Innocentium III. admodum multi eam & verbis, & scriptis acerrime impugnarunt: hujus porro discriminis ratio non aliunde repeti potest, quam veteribus Christianis eam fuisse prorsus ignotam.

533. Resp., non facile primis temporibus, vigente disciplina arcani, fuisse Infidelibus hoc Sacramentum manifestatum; unde mirum non est, nullas fuisse contra ipsum a Gentilibus difficultates motas (a). Catechumenis vero facile potuisse hoc doctrinæ Christianæ caput una cum aliis persuaderi ex illis miraculis magnis, & stupendis, quibus Apostoli, eorumque successores Religionis Christianæ veritatem comprobaverant: neque enim necesse erat, ut pro singulis fidei nostræ articulis nova ederentur miracula. Operam autem perdunt heterodoxi, dum aliquorum miraculorum veritatem in dubium revocare, aut prorsus explodere conantur, cum centies ipsis fuerit responsum, a quorumdam incertorum prodigiorum veritate certitudinem Ecclesiæ dogmatum non pendere, quæ firmissimis, & inconcussis Scripturæ sacræ, & traditionis fundamentis innititur. Aliqua tamen sunt hujusmodi miracula, quæ facile contra Protestantium garrulitatem defendi possent, si otium suppeteret.

534. Alind argumentum Dallæi si valeret, dicen-

(a) Laudatissimus Annalium parens Baronius ad an. Christi 56. n. 18. putat, calumniam illam a Gentilibus in Christianos conflatam apud Minutium Felicem in *Octavio*, quod virilia Sacerdotum adorarent; inde

cendum esset, multa religionis dogmata fuisse priscis fidelibus ignota, usque ad illa tempora, quibus cœperunt hæretici ea impugnare; quod absurdissimum foret. Quanto potiore jure nos concludemus, auricularem confessionem perpetuo in Ecclesia fuisse usitatam, quia possumus eos Novatores digito monstrare, quos certo constat, eam *aperte tollere irrito conatu ausos esse*? Hæc est aurea Tertulliani regula *De præscript. hæret. In omnibus veritas imaginem antecedit: post rem similitudo succedit. Ceterum satis ineptum, ut prior in doctrina hæresis habeatur .... Ita ex ipso ordine manifestatur, id esse Dominicum, & verum, quod sit prius traditum: id autem extraneum, & falsum, quod sit posterius immissum.*

555. Obj. *quinto* decantatam Nectarii historiam, quam referunt Socrates Lib. V. cap. 19. Sozomenus Lib. VII. cap. 16., & Nicephorus Lib. XII. cap. 28.; videlicet hunc Patriarcham Constantinop. *absolvisse Presbyteros Ecclesiarum, qui pœnitentiæ præerant: causam autem hujus absolutionis fuisse quamdam nobilem mulierem, quæ accedens ad Pœnitentiarium Presbyterum, delicta post baptismum a se perpetrata singillatim confessa erat. Presbyter vero præcepit mulieri, ut jejuniis, & orationibus continuis vacaret ... Progressu temporis mulier aliud facinus confessa est, Ecclesiæ videlicet Diaconum cum ipsa stupri consuetudinem habuisse*; unde magnum in populo scandalum enatum est. *Cum igitur* (pergit Socrates) *ob eam causam ecclesiastici homines dicteriis appeterentur* (a), *Eudæmon quidam Presbyter Alexandria oriundus Episcopo Nectario suasit, ut Pœnitentiarium quidem Presbyterum expungeret, unumquemque vero pro arbitrio, & pro animi sui conscientia ad Sacramentorum communionem sineret accedere.* Ex hac historia, quæ contigit circa annum 390. colligit Calvinus, confessionem externam non esse juris divini, utpote quæ potuit lege ecclesiastica aboleri (b). Dallæus autem magistro suo aperte contradicens, negat, confessionem auricularem tunc abolitam fuisse, quia, ut ipse putat, nunquam fuerat in usu; quod probat tum ex silentio Socratis, Sozomeni, Cassiodori, & Nicephori, qui Nectarii factum narrantes, nullam privatæ confessionis mentionem ingerunt; tum potissimum ex verbis Socratis asserentis, *unicuique permissum fuisse pro arbitrio, & pro animi sui conscientia ad Sacramentorum communionem accedere*, prout nimirum ante institutum Pœnitentiarium consuetum erat.

556. Resp., si vera narrat Socrates, atque ex eo Sozomenus, & alii, de quo aliqui dubitant (c), certissimum puto, nonnisi publicum Pœnitentiarium propter scandalum, fortasse ex ejus imprudentia obortum, fuisse abrogatum. Haud antiqua erat ejusdem Pœnitentiarii institutio, probabiliter facta propter Novatianorum querelas, quod peccata nimis facile in Ecclesia remitterentur. Pœnitentiarii autem munus erat, moribus Christianorum invigilare, publicas peccatorum accusationes recipere, ordinem in pœnitentium gradibus servare, secretas etiam confessiones audire, & pœnitentes quandoque ad publicam quorumdam criminum manifestationem, & pœnitentiam adigere; unde fortasse secretum matronæ stuprum palam factum est, cum gravi Ecclesiastici Ordinis dedecore. Pœnitentiario amoto, res in pristinum statum restitutæ sunt, nempe & confessio privata, quæ ex Apostolica traditione descenderat, servata Sacerdotibus ad id munus destinatis facienda, & etiam publica pro gravioribus quibusdam, ac notoriis criminibus ab Episcopo imponenda: nam etiam post Nectarium pœnitentiæ publicæ in Ecclesiis orientalibus monumenta reperiuntur (d).

557.

ortam, quod pœnitentes ad genua Sacerdotum procumberent, dum sua illis confitebantur peccata.

(a) Dum hæc lego, in mentem veniunt, quæ S. Augustinus Epist. LXXVIII. de quibusdam sui temporis nefariis hominibus scribebat, quod si aliquis *Episcopus, vel Clericus, vel Monachus, vel Sanctimonialis ceciderit, omnes tales esse credebant.* Dignus est locus, qui legatur.

(b) Calvinus Lib. III. *Institut.* cap. 4. n. 7. solita sua impotenti rabie ita nos compellit: *Hic hic aures asini isti arrigant. Si lex Dei erat auricularis confessio, cur ausus esset Nectarius eam refigere, ac convellere?* Calvinum secuti sunt Molinæus, Masculus, & alii. Sed Dallæus ejus symmista *asini* improperium non timuit, aperte negans, confessionem auricularem fuisse a Nectario *refixam, ac convulsam*, sed solum publicam.

(c) Doctissimus Cardinalis Baronius ad an. 56. n. 26., non multam fidem Socrati adhibendam esse vult, quia sine dubio Novatianis addictus erat, & nonnulla habet in sua narratione aut parum verisimilia, aut aperte falsa. Longius progressus est Latinus Viterbiensis in Dissert. Romæ edita anno 1587., ac totam illam Socratis narrationem ut falsam rejecit. Verumtamen Card. Bellarminus Lib. III. *De Pœnit.* in fine cap. 14. recte sic scribit: *Non facile adduci possum, ut credam, historiam illam falsam esse, quæ tum scribebatur, cum adhuc viverent, qui rei gestæ interfuerant; præsertim cum res, quæ narratur, non in angulo aliquo, sed in urbe celeberrima, conscia populo universa, contigisse dicatur.* Sunt ab opposito qui fatentur, a Nectario fuisse confessionem secretam de medio sublatam, ut Thomas Waldensis Tom. II. cap. 141., & Canus *Relect. de Sacram.* in fine P. V. His tamen major, immo maxima pars Theologorum repugnat.

(d) Card. Baronius loco sup. laud. putat, atque etiam nonnullis momentis probat, non omnem publicam pœnitentiam fuisse a Nectario sublatam, sed eam solum, quæ fiebat aliquorum criminum occultorum, servata alia, quam canones pro peccatis publicis exigebant, & quæ etiam sæculis sequentibus diu perseveravit. Alii autem doctissimi duo Cardinales, Bellarminus, & Perronius, Nat. Alexander, Dion. Petavius, ac Godefridus Hermantius (invita S. Jo. Chrysostomi) putant, omnem pœnitentiam publicam a Nectario abolitam, & solam confessionem privatam retentam. Pœnitentia publica poterat aboleri, quia nonnisi ecclesia-

337. Neque vero nostræ responsionis vim labefactat solita Dallæi objectio, quod neque duo Historici Socrates, & Sozomenus, neque Nectarii consiliarius Eudæmon aliquam faciant mentionem confessionis secretæ, quæ retenta fuerit. Non inquam: argumento enim hoc negativo nostra positiva fundamenta non convelluntur. Præterea cum totum illud scandalum ex sola publica confessione ortum fuerit, non autem ex confessione privata, & arcana, æquum erat, ut tantummodo de prima, non autem de altera verba fierent: de hac enim nihil fuerat innovatum.

338. Inst. *primo*. Ex verbis Socratis supra relatis constat, a Nectario ex imprudenti Eudæmonis consilio non solum fuisse loco motum Presbyterum, qui confessionibus præerat, sed etiam unicuique permissum, *pro arbitrio, & pro animi sui conscientia ad Sacramentorum communionem accedere*, quod manifeste indicat, quamcumque etiam privatam confessionem fuisse sublatam.

339. Resp., non uni tantum Presbytero curam fuisse ab Episcopo datam, audiendi privatas fidelium confessiones, cum in frequentioribus civitatibus, præsertim vero in regia urbe Constantinop. omnium populosissima, fuisset prorsus impossibile, necessitati, & utilitati populorum hac ratione satisfacere; non erat vero impossibile, aut multum difficile, uni primario Sacerdoti publicæ paucorum pœnitentiæ præsidere, ut debitus servaretur ordo. Quamobrem remoto Presbytero Pœnitentiario, deduci quidem potest, abolitam fuisse publicam confessionem, non autem privatam, quæ Episcopo, & Sacerdotibus ab eo deputatis fiebat.

340. Verborum autem Socratis sensus non est, quod fideles gravium culparum rei possent *pro arbitrio* ad Sacramentorum communionem accedere, non expiata prius per privatam confessionem conscientia; sed quod non amplius adstringerentur, ut antea, se coram Pœnitentiario sistere, & juxta ejus præscriptum statutas a canonibus pœnas palam persolvere, antequam ad Sacramentorum communionem admitterentur.

341. Inst. *secundo*. Socrates loco laud. se consilium Eudæmonis improbasse scribit, eique dixisse, *ansam ex eo singulis datam esse* liberius peccandi; atque expressius id notat Sozomenus, inquiens: *Nam antea, ut equidem existimo, minora erant peccata, tum ob verecundiam eorum, qui sua ipsi delicta enuntiabant, tum ob severitatem judicum, qui ad id erant constituti*. Hoc autem verum non foret, si abrogata publica pœnitentia, retenta fuisset privatâ confessio.

342. Resp., etiam retenta privata confessione, & solum abrogata publica pœnitentia, ansam fuisse aliquibus datam liberius ea peccata perpetrandi, a quibus sine publica confusione, sine multis lacrymis, jejuniis, ac supplicationibus absolvi non consueverant: hæc enim magnam certe vim ad homines in officio continendos habebant.

343. Inst. *tertio*. Quid factum fuerit a Nectario, discere possumus ex S. Joan. Chrysostomo, qui eidem in Throno Constantinopol. successit. Is autem S. Pater & sæpe, & aperte docet, confessionem peccatorum faciendam esse coram Deo, non coram hominibus. Hom. LVIII. *Verecundaris*, inquit, *& erubescis enuntiare peccata? Sane quidem si coram hominibus ea dicenda essent, & evulganda, non tamen ita pudere te oportuit: pudor enim est, & ignominia peccare, non quæ peccaveris, confiteri. Jam vero neque necessarium est, testibus præsentibus confiteri. Apud conscientiæ rationem fiat inquisitio delictorum. Sine testibus fit judicium. Deus te confitentem solus audit*. Item Hom. IV. de Lazaro. *Cur igitur, quæso, pudescis, & erubescis dicere peccata tua? Num enim homini dicis, ut te probro afficiat? Num enim conservo confiteris, ut in publicum proferat? Immo vero ei, qui Dominus est, & qui tui curam gerit, & humanus est*. Similia sæpius repetit S. Pater, hujus tredecim testimonia huc spectantia studiose collegit Dallæus, non ut consentiat patriarchæ suo Calvino, effinienti fuisse a Nectario secretam confessionem abolitam, sed ut evincat, nunquam in Ecclesia Constantinop. hanc confessionem obtinuisse. Et quidem inficiari non possumus, hæc testimonia simul unita magnam exhibere difficultatem, in qua solvenda Theologi non unam instituunt viam (a). Nos autem cum nostro Natali Alexandro

344. Respondemus, Chrysostomum *plerumque* non

asticis legibus erat instituta, & reipsa sensim, ac sensim, in omnibus regionibus cessavit; non sic autem privata, & distincta omnium gravium culparum confessio, quæ ex Apostolica traditione descenderat, & ubique in Catholica Ecclesia semper obtinuit. Unde Synodus Trident. Sess. XIV. cap. 5. ita statuit: *Etsi Christus non vetuerit, quin aliquis in vindictam suorum scelerum, & sui humiliationem, cum ob aliorum exemplum, tum ob Ecclesiæ offensæ ædificationem, delicta sua publice confiteri possit; non est tamen hoc divino præcepto mandatum, nec satis consulte humana aliqua lege præciperetur, ut delicta, præsertim secreta, publica essent confessione aperienda.*

(a) Doctissimi Cardinales Baronius, Bellarminus, & Perronius dicunt, S. Joannem prædecessoris sui Nectarii factum defendere voluisse, ac propterea de sola pœnitentia publica, quæ per eum fuerat abrogata, esse intelligendum. Dion. Petavius in animadv. ad S. Epiphanium Hær. LIX. postquam locum Chrysostomi ex Hom. V. *De Incompr. Dei natura* de abolita pœnitentia publica explicasset, hæc addit notatu digna: *Quamquam multa sunt a sanctissimis Patribus, præsertimque a Chrysostomo in Homiliis aspersa, quæ si ad exactæ veritatis regulam accommodare volueris, boni sensus inania videbuntur. Quippe declamatorio illo more ad imperitam fere multitudinem exaggerandi causa, & subito quodam impetu dicendi, ac calore profusa feruntur plerumque licentius. Unde ex aliorum comparatione locorum, vel Conciliorum potius, ac Patrum temperanda, & in gyrum veritatis revocanda sunt.*

non privatam, & secretissimam, sed publicam tantummodo confessionem excludere, ex qua sola probrum, & infamia in pœnitentes redundabat. Unde in Hom. XXI. ad pop. Antioch. laudat summam Dei clementiam, quod nos *non cogit*, *in medium procedentes*, *quæ peccavimus enuntiare*, *sed sibi soli rationem reddere jubet*; quibus verbis non excludit Sacerdotem, qui vicem Dei gerit, ejusque auctoritate pœnitentem solvit, vel ligat; siquidem Sacerdoti secrete confiteri, idem prorsus censeri potest, ac Deo soli confiteri. Hanc fuisse Chrysostomi mentem colligere possumus, tum ex aliis locis supra num. 310. laudatis, ubi externam pœnitentis confessionem exigit; tum etiam ex iis, quæ habet Hom. XX. in Gen., ubi de peccatore inquit: *Si voluerit*, *ut decet*, *uti conscientiæ adjumento*, *& ad confessionem facinorum festinare*, *& ulcus ostendere medico*, *qui curet*, *& non exprobret*, *atque ab illo remedia accipere*, *ac soli ei loqui*, *nullo alio conscio*, *& omnia dicere cum diligentia*, *facile peccata sua emundabit*. *Confessio enim peccatorum abolitio est etiam delictorum*. En quomodo Chrysostomus a confessione, quæ fit soli Deo, non excludit eam, qua pœnitens loquitur *soli* medico, *nullo alio conscio*.

345. Alia hujus S. Patris loca præsto essent, si tempus ea afferre sineret. Immo noster Jac. Goarius inter varias absolutionis formulas, quæ apud Græcos obtinent pag. 558. edit. Ven., hanc affert sub nomine S. Jo. Chrysostomi, in qua Sacerdos ita precatur: *Tu optime*, *& valde misericors Domine*, *cuncta*, *quæ filius meus spiritualis N. contrito corde coram te tenuitati meæ confessus est*, *in præsenti*, *& in futuro sæculo condona* &c. Nonnullas alias doctissimus hic Dominicanus orationes Sacerdotis in absolutione pœnitentium affert, in quibus omnibus apparet confessio peccatorum facta coram Deo, & Sacerdote. Unde recte colligere possumus, quando Chrysostomus, aut alii Patres sufficere dicunt, confessionem soli Deo factam, voluisse quidem excludere necessitatem publicæ confessionis coram Pœnitentiariis, non autem privatæ, & arcanæ coram Episcopo, vel Sacerdote ab ipso ad hoc munus destinato.

346. Dixi autem *plerumque* S. Archiepiscopum excludere solam *publicam* confessionem, non autem *privatam*; alicubi enim etiam *privatam* excludit, sed tunc solum, quando minime est necessaria, ut in Catechumenis. Sic in *Catech. II. ad illuminatos* Tom. II. pag. 240. Dei clementiam extollit, quod *sibi soli rationem reddere jubeat*, *& sibi confiteri*. Ea vero instructio directa erat ad catechumenos, a quibus non exigitur externa confessio, sed solum interna, qua coram Deo peccata confiteantur, & detestentur.

347. Dices iterum. Hom. V. *De incomprehens.* Tom. I. pag. 490. peccatorem ad pœnitentiam exhortans, *Non te*, inquit, *in theatrum conservorum tuorum duco*, *neque hominibus peccata revelare cogo*: *conscientiam tuam expande coram Deo*; *ostende ipsi vulnera*, *& ab eo medicamenta postula* ... *licet enim taceas*, *ipse novit omnia*.

348. Resp., ibi loqui Chrysostomum de quotidiana, aut saltem frequenti confessione interna, quæ Deo fieri debet; nihil autem addit de externa, facienda Sacerdoti, de qua opportunis in locis verba fecerat. Id patet ex iis, quæ addit Hom. II. in Ps. L. inquiens: *Cum autem in lectum*, *hoc est in tranquillum portum te conjecisti*, *nec ullus est*, *qui tibi molestiam exhibeat*, *dic cordi tuo*, *atque animæ tuæ*: *exegimus hodiernum diem*, *o anima*: *quid boni fecimus*, *aut quid mali admisimus?* Ex quo autem S. Doctor consulat hoc quotidianum conscientiæ examen, atque internam apud Deum cordis confessionem, minime sequitur, eum non exegisse certis temporibus, ac præcipue in solemnitate paschali *diligentem*, *& puram peccatorum confessionem*. Vid. sup. n. 314.

349. Haud dissimili ratione explicari possunt quædam testimonia Sanct. Hilarii, Basilii, Ambrosii, Maximi Taurin, tum Cassiani, Juliani Pomerii, ac Bedæ, qui internam cordis confessionem soli Deo factam ita extollunt, ut nullam agnoscere videantur externæ, & auricularis necessitatem. Plerumque enim isti Patres locuti sunt de contritione perfecta, quæ utique peccata omnia delet, & ante oris confessionem hominem peccatorem Deo reconciliat, quod patet exemplis Davidis, Mulieris peccatricis, Latronis, & Petri, quibus uti solent: isti enim, sola interna cordis contritione plenissime justificati fuere, cum eo tempore Sacramentum confessionis nondum esset institutum. Non propterea laudati Patres externam, & arcanam, confessionem, quæ Sacerdoti fieri debet, aut saltem ejus votum excludunt: eam enim aliis in locis satis aperte declarant, ut videri potest apud sæpe laud. Natalem Alexandrum, & alios, qui fusiori calamo Dallæum confutarunt.

350. Objicit postremo Dallæus. Non multo ante definitionem Innocentii III. Theologi inter se dissidebant, an confessio interna soli Deo facta ad justificationem sufficeret, an vero etiam externa necessario requireretur: non ergo certum erat, externam confessionem esse ex institutione divina. Ant. prob. *primo* ex his verbis II. Concilii Cabillonensis celebr. in fine sæc. IX. can. 33.: *Quidam Deo solummodo confiteri debere peccata dicunt*: *quidam vero Sacerdotibus confitenda esse percensent*; *quod utrumque non sine magno fructu intra sanctam fit Ecclesiam*. Neutram sententiam Concilium damnat; immo approbare videtur, subdens: *Confessio*, *quæ Deo fit*, *purgat peccata*; *ea vero*, *quæ Sacerdoti fit*, *docet qualiter ipsa purgantur peccata*. *Secundo*, post sæculum IX., usque ad XIII. plures scriptores Catholici docuerunt, confessionem soli Deo factam ad peccatorum veniam obtinendam sufficere. Nam Magister sententiarum Lib. IV. Dist. XVII. hanc proponit quæstionem, *an sufficiat confiteri soli Deo?*

Deo? An oporteat, confiteri Sacerdoti? Respondet autem: *Quibusdam visum est sufficere, si soli Deo fiat confessio, sine judicio sacerdotali, & confessione Ecclesiæ;* quorum rationes ibidem affert. Eamdem quæstionem proponit Gratianus Dist. I. *De Pœnit.* his verbis: *Utrum sola cordis contritione, & secreta satisfactione, absque oris confessione quisquam possit Deo satisfacere? Sunt enim, qui dicunt, quemlibet criminis veniam sine confessione Ecclesiæ, & sacerdotali judicio posse promereri;* quorum sententiam pluribus Scripturæ, & Patrum testimoniis confirmat. Idem præstat in confirmationem sententiæ oppositæ, ac tandem judicium lectoris prudentiæ relinquit: *utraque enim sententia*, inquit, *fautores habet sapientes, & religiosos viros. Unde Theodorus Cantuariensis Episcopus ait in Pœnitentiali suo: Quidam Deo solummodo confiteri debere peccata dicunt, ut Græci. Quidam vero Sacerdotibus confitenda esse percensent, ut tota fere sancta Ecclesia* &c. Ita capp. 89. & 90. Additur etiam glossa Jo. Theutonici, qui ad initium Distinct. *De pœnit.* hanc eamdem quæstionem ita resolvit: *Sed melius dicitur, eam* (confessionem) *institutam fuisse a quadam universalis Ecclesiæ traditione, potius quam ex novi, vel veteris test. auctoritate. Demum* Scholasticis antiquis non satis persuasum fuisse videtur, confessionem esse juris, & institutionis divinæ. Nam S. Bonaventura dicit, ante Concilium Lateran. non fuisse *hæresim* negare confessionis necessitatem. Durandus dubitat, an confiteri peccata sit præceptum, vel consilium. Scotus denique *rationabilius* quidem dicit confessionem esse juris divini, non posse tamen facile eum impugnari, qui illam solum de præcepto Ecclesiæ esse contenderet.

351. Resp., fuisse quidem veteres quosdam Theologos, qui olim de hoc Ecclesiæ dogmate dubitarunt, vel illud aperte negarunt, sed eos ab errore excusari nullatenus posse: excusantur tamen *ab hæresi*, cum nulla tunc existeret Ecclesiæ definitio. Idem contigit in quibusdam aliis Ecclesiæ certissimis dogmatibus, ut in causa Rebaptizantium, & Chiliastarum, quorum erroribus multi, & gravissimi Patres adhæserunt. Sic pariter non pauci, nec ignobiles errorem Semipelagianorum, antequam a Synodo Arausicana condemnaretur, palam, & pugnaciter professi sunt. Hi omnes excusantur quidem ab hæresi, sed non ab errore; neque ipsorum error ullum potuit veritati, & firmitati doctrinæ catholicæ detrimentum afferre. Ita in casu nostro &c. Sed ut ad singula descendamus.

352. Concilium Cabillonense can. 32. confessionem Sacerdoti faciendam esse, decernit, ut de orthodoxa ejusdem doctrina dubitari non possit. Can. autem 33. ad indicandum, nonnumquam per veram cordis contritionem plenam obtineri peccatorum remissionem, antequam oris confessione clavibus Ecclesiæ subjiciantur; aliquando vero eamdem remissionem nonnisi per Sacramentalem absolutionem haberi posse, inquit, *plerumque Deum salutis auctorem hanc præbere suæ potentiæ invisibilis administratione*, nempe vere contritis; *plerumque medicorum operatione*, quando contritio perfecta non est. Juxta hanc eamdem doctrinam illa Synodus potuit etiam dicere de perfecte contritis *confessionem, quæ Deo fit, purgare peccata; quæ vero Sacerdoti fit, docere, qualiter* salutaribus pœnitentiis, aliisque mediis *purgentur peccata;* non sic autem de contritis *imperfecte*.

353. Magister sententiarum controversiam illam agitans, utriusque partis fundamenta breviter exponit, sed postea ita pro veritate resolvit: *Ex his, aliisque pluribus indubitanter ostenditur, oportere Deo primum, & deinde Sacerdoti offerri confessionem*, nec *aliter posse perveniri ad ingressum paradisi, si adsit facultas;* ac subinde oppositæ sententiæ fundamenta penitus convellit, mentem sanctorum. Patrum, qui objecti fuerant, juxta veram doctrinam Ecclesiæ explicans.

354. De Gratiano major est difficultas. Refert doctissimus, & elegantissimus Ant. Augustinus Tarraconensis Archiepiscopus Lib. I. *De emendatione Gratiani* Dial. 17., fuisse, qui putarent, hanc Distinctionem I. non esse Gratiani; additque, in quadam scheda Correctorum Romanorum hæc verba inveniri: *Tractatus hic de pœnitentia non videtur esse Gratiani, sed alicujus paulo antiquioris, & totus hic videtur translatus, deestque in exemplaribus antiquis*. Quidquid autem sit de hac multorum opinione, quam in dubio videtur reliquisse Tarraconensis Archiepiscopus, non est ambigendum, doctrinam in ea Distinctione contentam esse prorsus falsam, & erroneam, uti sapienter notarunt doctissimi viri a Gregorio XIII. ad correctionem Gratiani selecti. Immo S. Thomas in expositione Dist. XVIII. eamdem doctrinam aperte *hæresim* nominavit, simul tamen Magistrum sententiarum, ac Gratianum excusans, quia scripserunt ante determinationem Ecclesiæ sub Innocentio III. factam. Quod etiam asserit S. Bonaventura in hunc locum (a).

355. Observandum est etiam, inter illos *sapientes, ac religiosos viros*, quos citat Gratianus, unum nominari Theodori Cantuar. *Pœnitentiale;* & quidem ex codice vitiato: codices enim Mss. Biblioth.

(a) Id est, quia tempore hujus Concilii fortasse nonnullæ obscuritates sublatæ sunt, propter aliquos, qui negabant, confessionem factam Sacerdoti esse necessariam *jure divino. Neque enim per Lateranense Concilium Ecclesia statuit, ut Christi fideles confiterentur, quod jure divino necessarium, & institutum esse intellexerat; sed ut præceptum confessionis saltem semel in anno ab omnibus, & singulis, cum ad annos discretionis pervenissent, impleretur*. Ita definivit Concilium Trid. Sess. XIV. cap. 5.

blioth. Thuanææ, quibus usus est Jac. Parvus in sua illius *Pœnitentialis* editione, non habent verba a Gratiano allegata. Inveniuntur quidem illa verba in cap. 33. Concilii Cabillonsis II., sed sine illis adjectis, *ut Græci*, & pariter sine illis, *ut tota fere sancta Ecclesia*, quasi vero Græci, & aliqua Ecclesiæ pars huic dogmaticæ veritati repugnarent; quod utrumque falsum esse, abunde probatum est.

356. Glossa autem Jo. de Semeca, seu Theutonici hac in parte *rejicienda est, & expungenda, velut manifestum continens errorem*, inquit Estius in IV. Dist. XVII. §. 7., nisi forte Glossator nomine *institutionis* explicare voluerit determinationem temporis, quo confessio peccatorum secreta facienda est, quæ utique determinato in Concilio Lateranensi *instituta* fuit. *Quæ vero a Durando, & Scoto hac in re minus considerate dicta sunt, non debent præjudicare reliquorum omnium Doctorum, & totius Ecclesiæ consensui, & judicio*. Verba sunt Estii in loco laudato; quamvis & isti benigna interpretatione haud difficulter cum communi Ecclesiæ doctrina conciliari possint.

Quæres *primo*, *quænam sit confessionis Sacramentalis necessitas?*

357. Respondet S. Thomas in IV. Dist. XVII. quæst. 3. art. 1. quæst. 3.; *ad confessionem nos dupliciter obligari. Uno modo ex jure divino ex hoc ipso, quod est medicina, & secundum hoc non omnes tenentur ad confessionem, sed illi tantum, qui peccatum mortale incurrunt post baptismum. Alio modo ex præcepto juris positivi, & sic tenentur omnes ex ista institutione Ecclesiæ edita in Concilio generali sub Innocentio III., tum ut quilibet se peccatorem recognosceret, quia omnes peccaverunt, & egent gratia Dei; tum ut cum majori reverentia ad Eucharistiam accedat; tum ut Ecclesiarum rectoribus sui subditi innotescant, ne lupus inter gregem lateat*.

358. In resp. autem ad 3. de illis, qui non habent nisi peccata venialia, hæc addit: *Ex vi Sacramenti non tenetur aliquis venialia confiteri, sed ex institutione Ecclesiæ, quando non habet alia, quæ confiteatur. Vel potest dici secundum quosdam, quod ex Decretali prædicta non obligantur nisi illi, qui habent peccata mortalia; quod patet ex hoc, quod dicit, quod debet omnia peccata confiteri, quod de venialibus intelligi non potest, quia nullus omnia confiteri potest: & secundum hoc etiam ille, qui non habet mortalia, non tenetur ad confessionem venialium, sed sufficit ad præceptum Ecclesiæ implendum, ut se Sacerdoti repræsentet, & se ostendat, absque conscientia mortalis esse, & hoc ei pro confessione reputatur*.

Quæras *secundo*, *utrum possit quis per alium, vel per scriptum confiteri?*

359. Respondet S. Thomas in *Supplem.* quæst. 9. art. 3. *negative*, hanc afferens rationem; *quod confessio non solum est actus virtutis, sed etiam pars Sacramenti. Quamvis autem ad eam, secundum quod est actus virtutis, sufficeret qualitercumque fieret, etsi non esset tanta difficultas in uno modo, sicut in alio; tamen secundum quod est pars Sacramenti, habet determinatum actum, sicut & alia Sacramenta habent determinatam materiam; & sicut in baptismo ad significandam interiorem ablutionem assumitur illud elementum, cujus est maximus usus in abluendo; ita in actu Sacramenti ad manifestandum ordinarie assumitur ille actus, quo maxime consuevimus manifestare, scilicet proprium verbum. Alii enim modi sunt inducti in supplementum istius*.

360. Excipit tamen Angelicus casum hominis muti, vel cujus lingua non intelligitur a Confessario; unde ad 2. inquit: *In eo, qui usum linguæ non habet, sufficit, quod per scriptum, aut per nutum, aut per interpretem confiteatur, quia non exigitur ab homine plus quam possit*.

361. Huc accedit suprema Clementis VIII. auctoritas, qui an. 1602. hanc propositionem damnavit: *Licet per litteras, seu per internuntium, Confessario absenti peccata Sacramentaliter confiteri, & ab eodem absente absolutionem obtinere*. Sed de hac quæstione, aliisque similibus plura dabunt Theologiæ Moralis Tractatores, quæ nos omittere cogimur, ne hujus Libri moles plus justo augeatur.

CAPUT IX.

De tertia Sacramenti pœnitentiæ parte, nempe de satisfactione.

362. Nonnulla hac de re dicta jam sunt cap. 1., ubi contra Protestantes ostendimus, virtutem pœnitentiæ non esse solam resipiscentiam, seu vitæ præteritæ mutationem, sed etiam ejusdem vitæ odium, detestationem, ac *punitionem*. Nunc de eadem punitione aliqua addenda sunt, prout est pars Sacramenti pœnitentiæ, & recepto vocabulo *satisfactio* nominatur. Hoc autem vocabulo designatur actio illa, qua *injuriam Deo nostris peccatis illatam, quantum possumus, compensare conamur, ac proinde illius justitiæ satisfacere*. Dicitur autem satisfactio pars Sacramenti pœnitentiæ, non tamen *essentialis*, sed *integralis* tantum; quia opera satisfactoria debent præstari ab homine jam justificato, ut per illa remissionem pœnæ a Deo mereatur.

363. Noster Angelicus in *Supplem.* quæst. 12. art. 3. satisfactionem dicit esse *Medicinam curantem peccata præterita; & præservantem a futuris. Et secundum hoc*, subdit, *dupliciter potest satisfactio definiri: uno modo respectu culpæ præteritæ, quam recompensando curat; & sic dicitur, quod satisfactio est illatæ injuriæ re-*

com-

compensatio, *secundum justitiæ æqualitatem .... Alio modo potest definiri, secundum quod præservat a culpa futura*; quam præservationem fieri dicit secundum S. Augustinum, seu potius Gennadium, *De Eccles. dogmat.* cap. 54., & per *remotionem causarum*, & per *renitentiam liberi arbitrii*.

364. Hic autem satisfactionem potissimum consideramus sub primo respectu, nempe prout est compensatio injuriæ Deo nostris peccatis illatæ. Et quidem posset Deus, si ita ei placeret, quemadmodum in baptismo, ita etiam in Sacramento pœnitentiæ, universum nobis debitum condonare; sed quæstio est, an ita voluerit? Id voluisse Deum, affirmant Protestantes, ac propterea supervacaneam esse dicunt omnem nostram satisfactionem (a); negant autem Catholici una cum Synodo Trid., quæ Sess. XIV. cap. 8. declaravit, *falsum omnino esse, & a verbo Dei alienum, culpam a Domino nunquam remitti, quin universa etiam pœna condonetur*. In cujus dogmatis confirmationem sit

PROPOSITIO I.

Post culpam, atque æternam pœnam in Sacramento pœnitentiæ remissam, superest aliqua pœna temporalis operibus satisfactoriis luenda.

365. Prob. perspicuis, & illustribus Scripturæ sacræ exemplis, *primo* Adami, deinde Moysis, Aaron, aliorumque, quibus Deus culpas condonavit, pœnas tamen gravissimas ab eis exegit. Præ ceteris autem notandum est exemplum Davidis, cui Nathan Propheta condonata fuisse a Deo atrocissima adulterii, & homicidii crimina pro certo asseruit; pœnas tamen gravissimas pro eis luere debuit.

366. Deinde nostro dogmati suffragantur omnes sancti Patres, ex quibus duos, vel tres brevitatis causa seligimus. Sanctus Jo. Chrysostomus in Hom. LXXX. ad populum Antioch. *Non satis est*, inquit, *sagittam ex corpore extrahi, sed plaga quoque a sagitta inflicta sananda est: sic etiam in anima post acceptam peccati veniam, pœnitentia curanda est plaga relicta*: restat ergo aliquid luendum, etiam culpa remissa.

367. S. Augustinus Tract. CXXIV. in Jo. n. 5. *Cogitur*, inquit, *homo tolerare etiam remissis peccatis, quamvis ut in eam veniret miseriam, primum fuerit causa peccatum; productior est enim pœna, quam culpa; ne parva putaretur culpa, si cum illa finiretur & pœna*. Vid. etiam Lib. XXII. *cont. Faustum* cap. 67., & in Psalm. L. num. 15., & quæ supra attulimus num. 6.

368. Demum S. Gregorius Magnus Lib. IX. *Moralium* cap. 17. *Nequaquam*, ait, *peccato parcitur, quia nullatenus sine vindicta laxatur. Sic David audire post confessionem meruit*, Dominus transtulit peccatum tuum, *& tamen multis post cruciatibus afflictus, ac fugiens, reatum culpæ, quam perpetraverat, exsolvit*.

369. Frustra autem Calvinus conatur elabi, quasi hæc a Patribus dicta sint de satisfactione præstanda Ecclesiæ propter scandalum fidelibus datum; non autem de satisfactione præstanda Deo, propter ipsius offensam. Frustra inquam; nam præter quam quod hæc distinctio commentitia est, nec facile potest allatis Patrum testimoniis hæc restrictio accommodari, S. Cyprianus nimis aperte eam excludit in Lib. *De Lapsis* dicens: *Deus orandus est, & nostra satisfactione placandus* (a).

370. *Tertio*, ut verbis utar Patrum Trident. Sess. XIV. cap. 8. „ & divinæ justitiæ ratio exi„ gere videtur, ut aliter ab eo in gratiam reci„ piantur, qui ante baptismum per ignorantiam „ deliquerint: aliter vero qui semel a peccati, & „ dæmonis servitute liberati, & accepto Spiritus „ sancti dono, scienter templum Dei violare, & „ Spiritum sanctum contristare non formidaverint. „ Et divinam clementiam decet, ne ita nobis abs„ que ulla satisfactione peccata dimittantur, ut „ occasione accepta, peccata leviora putantes, „ velut injurii, & contumeliosi Spiritui sancto, „ in graviora labamur, thesaurizantes nobis iram „ in

(a) Lutherus, ut alias notavimus, in suis dogmatibus semper inconstans, primo negabat, Deum propter peccata ullam in hac vita a nobis reposcere pœnam, ut apparet ex Sermone de *Indulgentiis*, quem habuit anno 1518., & ex *Astericis*, quos opposuit Echii *Obeliscis* ad initium secundi. Post autem aperte admisit reatum pœnæ temporalis in hac vita luendum post culpam remissam. Ejus asseclæ omnem satisfactionem sustulerunt, tum ut superfluam, quia Deus remittendo culpam etiam omnem pœnam remittit, tum etiam ut injuriosam passioni Christi, qui pro nostris peccatis superabundanter divinæ justitiæ satisfecit. Ita Joan. Gerhardus *Loco theol.* XVI. cap. 8. sect. 3. Jo. autem Franc. Buddeus in *Institut. Theol. dogm.* Lib. IV. cap. 3. §. 45. totus est, ut contra nos evincat, *satisfactionis, & indulgentiarum errorem*, ut ipse loquitur, ex veteri Ecclesiæ disciplina male intellecta esse derivatum. In eamdem sententiam conspirant fere omnes Lutherani post *Confess. Augustanam*, ejusque apologiam a Phil. Melanchthone adornatam in Art. *De satisfactione*.

Calvinus Lib. III *Institut.* cap. 4. a n. 25. usque ad finem contra tertiam hanc pœnitentiæ partem solita rabida sua eloquentia debacchatur, atque enumeratis iis piis operibus, quibus nos Deo pro offensis nostris satisfieri credimus, nempe lacrymis, jejuniis, oblationibus, charitatis officiis, &c. subdit: *Talibus mendaciis oppono gratuitam peccatorum remissionem*. Postea irridet distinctionem culpæ, & pœnæ, quasi una sine alia remitti possit, eamque distinctionem omni studio explodere conatur; sed frustra ut videbimus.

Pessima hac doctrina Protestantes viam sibi straverunt ad alia nostræ Ecclesiæ dogmata ipsis invisa prorsus tollenda, nempe de Indulgentiis, de Sanctorum invocatione, de votis monasticis, de jejuniis, ac potissimum de incruento Missæ sacrificio, quod pro vivis, ac defunctis Deo offertur, quibus omnibus injurias Deo peccatis nostris illatas compensare nitimur.

„ in die iræ “. Quæ ratio etiam apud veteres „ sæpius allata invenitur.

571. His, aliisque de causis sapientissimi illi Patres can. 12. anathema contra eum pronunciarunt, „ qui dixerit, totam pœnam simul cum culpa remitti semper a Deo, satisfactionemque pœnitentium non esse aliam, quam fidem, qua apprehendunt, Christum pro eo satisfecisse. *Et can.* 15. Si quis dixerit, pro peccatis, quoad pœnam temporalem, minime Deo per Christi merita satisfieri pœnis ab eo inflictis, & patienter toleratis, vel a Sacerdote injunctis, sed neque sponte susceptis, ut jejuniis, orationibus, eleemosynis, vel aliis etiam pietatis operibus, atque ideo optimam pœnitentiam esse tantum novam vitam, anathema sit “.

572. Objicit *primo* Calvinus testimonia Scripturarum vet. test., quibus Deus tam plenam promittit pœnitentibus veniam, ut nec sit amplius eorum peccatorum memor. *Ego sum*, inquit ore Isaiæ XLIII. 25., *ego sum, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non ero memor*. Multa alia similia inveniuntur apud Ezechielem XVIII., & Jeremiam XXXI., ex quibus sic argumentatur Calvinus. Quando Deus alibi minatur peccatori, se non recordaturum justitiarum, quas antea fecerat, significat, se nullum pro eis præmium largiturum: ergo quando dicit, se memorem non futurum iniquitatum, pariter significat, se nulla pro iis pœnam exigere. Unde Augustinus in Ps. XXXI. Enarr. 2. inquit: *Si texit peccata Deus, noluit advertere: si noluit advertere, noluit animadvertere, maluit ignoscere*. Præterea in novo Test. dicitur, *remitti nobis peccata per nomen ejus*. Act. X. 43., & 1. Jo. II. 1. 2. 12. *Si quis peccaverit, habemus advocatum apud Patrem, Jesum Christum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Scribo vobis, filioli, quia remittuntur vobis peccata propter nomen ejus;* quibus verbis manifeste ostenditur, non aliam esse pro nostris peccatis satisfactionem, præter eam, quam Christus pro nobis obtulit, plenam, & superabundantem (Hoc argumentum magni faciunt adversarii, & multis utriusque testamenti locis illustrant; immo nos accusant, quasi nostris satisfactionibus crucem Christi evacuemus). *Demum* in novo test. ubicumque legitur remissio peccatorum, nihil additur de pœna per satisfactionem luenda. Legitur Luc. XVIII. 14., *Publicanum descendisse a templo justificatum*, pœna nulla sequitur; in alia parabola Math. XVIII. non solum servo debitori remittitur debitum, sed etiam pœna carceris. Petrus delicti veniam sine ulla pœna obtinuit: *lacrymas ejus*, inquit Ambrosius Serm. 45. *de pœnit. Petri, legimus, satisfactionem non legimus*. Et audit paralyticus Math. IX. 2., *surge, remittuntur tibi peccata tua*, pœna non imponitur; latroni promittitur paradisus, mulieri peccata remittuntur. Omnes, concludit Calvinus; quæ in Scriptura commemorantur absolutiones, gratuitæ describuntur.

573. Verum nihil facilius, quam has Calvini objectiones diluere, solidissima illa distinctione culpæ, & pœnæ; & iterum pœnæ æternæ, & temporalis. Omnia allata Scripturarum testimonia, tam vet., quam novi test., quibus Deus remittere dicitur pœnitentibus peccata, neque eorum amplius recordari, nihil aliud significant, quam tolli omnem reatum culpæ, tum etiam reatum pœnæ æternæ; non autem pœnæ temporalis, & satisfactoriæ. Firmum, & inconcussum hujus distinctionis fundamentum habemus in rege David, cui dixit Nathan 2. Reg. XII. 13. *Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris;* neque tamen illi remissa fuit omnis pœna temporalis, ut supra num. 365. observatum est. Immo nota sunt & illa Davidis pœnitentis verba ad Deum: *Amplius lava me ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me*, non utique a reatu culpæ, quem sibi remissum esse certo sciebat, sed a reatu pœnæ; unde etiam subdebat: *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper;* quibus verbis, inquit Catechismus Romanus, illud petebat a Domino, *ut pœnam suo crimini debitam condonaret, atque a peccati reliquiis purgatum in pristinum decoris, & integritatis statum restitueret*. Et sic etiam Augustinus intelligendus est de culpa, quam Deus pro sua misericordia tegit, & delet, non de pœnis temporalibus, quas post culpæ remissionem juste a peccatoribus reposcit.

574. *Secunda* Calvini objectio ex ignorantia nostræ doctrinæ, vel potius ex solita Ecclesiam calumniandi prurigine oritur: eam autem diluit sacros. Trid. Synodus Sess. XIV. cap. 8. recte observans, nostram satisfactionem totam a Christi gratia pendere, *in quo vivimus, in quo meremur, in quo satisfacimus, facientes fructus dignos pœnitentiæ, qui ex illo vim habent, ab illo offeruntur Patri, & per illum acceptantur a Patre*. Et ante Synodum Trid. S. Thomas 3. P. quæst. 49. art. 3. ad 2. hanc difficultatem expediens, *ad hoc*, inquit, *ut consequamur effectum passionis Christi; oportet nos ei configurari ... Unde oportet, quod illi, qui post baptismum peccant, configurentur Christo patienti per aliquid pœnalitatis, vel passionis, quam in seipsis sustineant, quæ tamen multo minor sufficit, quam esset condigna peccato, & cooperante passione Christi*.

375.

(a) Non adeo obtusus erat Calvinus, ut non videret, vana esse hujusmodi effugia; unde §. 39. melius judicavit hunc nodum secare, quam solvere, dicens: *Parum autem me movent, quæ in veterum scriptis de satisfactione passim occurrunt. Video quidem eorum nonnullos (dicam simpliciter, omnes fere, quorum libri extant) aut hac in parte lapsos esse, aut nimis aspere, & dure locutos*. Quanta arrogantia!

575. *Postrema* objectionis pars eadem responsione refellitur, scilicet in laud. exemplis tantummodo explicari remissionem culpæ, quæ utique gratuita est, quia nihil eorum, quæ justificationem præcedunt, potest eam mereri; non tamen sequitur, nulla esse debere satisfactionis opera, quæ utpote facta ab homine jam justificato, mereantur etiam condonationem pœnæ, tam in hac vita, quam in altera, nempe in Purgatorio. Quod si aliqui propter doloris, & charitatis vehementiam a Christo cordium scrutatore, etiam a reatu pœnæ absoluti fuere, ii in exemplum trahi non possunt respectu aliorum pœnitentium, quorum corda Confessarii nequeunt inspicere, immo nec ab ipsismet pœnitentibus perfecte cognoscuntur. Justificatio Publicani est mera parabola. Petrus non solum flevit, sed *flevit amare*, & toto vitæ suæ tempore pœnitentiam egit. De paralytici pœnitentia Scriptura silet. Mulier peccatrix vehementia charitatis meruit remissionem plenam. Latroni loco pœnitentiæ fuit supplicium crucis patienter toleratum. Sermones, quos Calvinus citat sub nomine S. Ambrosii, judicio doctissimorum PP. Benedictinorum omnes apocryphi sunt. Ea tamen verba inveniuntur Lib. V. in Luc. cap. 22. Verum, ut notat iidem editores Benedictini, nomine *satisfactionis* intelligitur hoc loco *defensio*; quomodo reus *satisfacere* conatur accusatori. Potest etiam intelligi *excusatio*, a qua Petrus abstinuit, satagens suum crimen lacrymis lavare, magna scilicet, & longa pœnitentia. Ceterum qualem, & quantam a peccatoribus verus Ambrosius exegerit pro suis culpis satisfactionem, ex iis apparet, quæ ad Virginem lapsam scripsit. Vid. sup. n. 96.

576. Inst. *primo*. Ut S. Thomas docet 3. P. quæst. 86. art. 3., hoc *esset contra perfectionem misericordiæ Dei*, *cujus perfecta sunt opera*, *ut dicitur Deuter. XXXII.*; *unde cujus miseretur*, *totaliter miseretur*; ubi citat Augustinum (seu potius alium Auctorem) in Lib. *De pœnit.* dicentem: *Quædam impietas infidelitatis est*, *ab illo*, *qui justus*, *& justitia est*, *dimidiam sperare veniam*. Unde etiam in veteribus canonibus, & glossis illic recitatur versiculus:

Larga Dei pietas veniam non dimidiabit;
Aut nihil, aut totum te lacrymante dabit.

577. Resp., hanc doctrinam esse verissimam, ubi agitur de remissione culpæ, atque etiam pœnæ æternæ; non autem quando sermo est de pœnis temporalibus, ad satisfaciendum divinæ justitiæ, vel in hac vita, vel in Purgatorio. Ceterum Angelicus III. *Cont. Gent.* cap. 158. inter alias rationes, quibus ostendit, homini pœnitenti necessaria esse *opera pœnalia*, *quibus affligatur*, *propter hoc*, *quod peccavit*, hanc etiam affert *ex divinæ justitiæ ordine* petitam, *qui requirit*, *ut peccato pœna reddatur*; unde concludit, quod si peccator *a se hanc pœnam non exigit ..... hæc pœna infligetur ei a Deo*; *nec talis pœna satisfactoria dicetur*, *cum non fuerit ex electione patientis*, *sed dicetur purgatoria*, *quia alio puniente quasi purgabitur*.

578. Inst. *iterum* cum Calvino. Tam ex sacris litteris, quam ex sanctis Patribus aperte edocemur; justos a Deo sæpe affligi, non in vindictam, quemadmodum puniuntur impii, sed ut inde ad resipiscentiam proficiant. Ad quod confirmandum multa congerit testimonia: sed frustra.

579. Respondemus enim, id utique verum esse, sed per hoc non tolli, quin Deus justissimus, & misericors judex etiam electos puniat, ut eos a levioribus maculis emundet, & simul a futuris præservet, atque ita misericordiam simul & justitiam exerceat. Præclare Augustinus in Ps. L. num. 11. Deum alloquens, *Ignoscis*, inquit, *confitenti*, *ignoscis*, *sed seipsum punienti: ita servatur misericordia*, *& veritas; misericordia*, *quia homo liberatur; veritas*, *quia peccatum punitur*.

580. Ob. *secundo*. Satisfactio pro nostris peccatis est impossibilis. Deus autem nobis impossibilia non præcipit: ergo &c. Prob. maj. Satisfactio, ut inquit Catechismus Rom. num. 62., *est rei debitæ integra solutio*; sed in casu nostro satisfactio debet æquari offensæ; sed offensa Deo illata est gravitatis infinitæ: ergo infinita quoque deberet esse satisfactio, quod est impossibile. *Præterea*, servus, qui totum, quod habet, domini est, non potest pro aliquo debito recompensare; sed nos servi sumus Dei, & quidquid boni habemus, ab ipso habemus: non ergo possumus nostris bonis operibus Deo offenso satisfacere. *Tertio* quidquid possumus boni operari, Deo debitum est, jure creationis, redemptionis, sanctificationis, & pro innumeris aliis beneficiis, unde Dominus ipse Lucæ XVII. 10. *Cum feceritis*, inquit, *omnia*, *quæ præcepta sunt vobis*, *dicite; servi inutiles sumus; quod debuimus facere*, *fecimus*. *Denique*, peccatum actuale est gravius, quam originale; sed homo non potest Deo satisfacere pro peccato originali, ergo neque pro actuali.

581. Hisce objectionibus resp. S. Thomas in *Supplem.* quæst. 12. art. 1., & præmittit, non posse hominem Deo satisfacere *secundum æqualitatem quantitatis*, se solum *secundum æqualitatem proportionis: & hoc sicut sufficit*, inquit, *ad rationem justitiæ*, *ita sufficit ad rationem satisfactionis*.

582. Ad *primam* autem prob. dicit, *quod sicut offensa habuit quamdam infinitatem ex infinitate divinæ majestatis*, *ita etiam satisfactio accipit quamdam infinitatem ex infinitate divinæ misericordiæ*, *prout est gratia informata*, *per quam acceptum redditur*, *quod homo reddere potest*. Ulterius cum eodem Angelico observandum est, satisfactioni, quæ ab homine justificato præstatur, addi virtutem meriti Christi, *quod quodammodo infinitum fuit*.

583. *Ad secundam* dicit, *quod homo*, *qui ad ima-*

imaginem Dei factus est, aliquid libertatis participat, inquantum est dominus suorum actuum per liberum arbitrium; & ideo ex hoc, quod per liberum arbitrium agit, Deo satisfacere potest.

584. *Tertiam* objectionem solvit Angelicus, observando, quod *quamvis posse suum homo Deo debeat, non tamen ab eo exigitur de necessitate salutis, ut totum, quod possit, faciat; quia hoc est ei impossibile secundum statum praesentis vitae, ut totum posse suum in aliquid unum expendat; cum oporteat, eum circa multa esse sollicitum: sed est quaedam mensura homini adhibita, quae ab eo requiritur, scilicet impletio mandatorum Dei: & super ea potest aliquid erogare, ut satisfaciat.*

585. *Postremam* difficultatem sic diluit: *Originale peccatum, etsi minus habeat de ratione peccati, quam actuale; tamen est gravius malum, quia est ipsius humanae naturae infectio: & ideo per unius hominis puri satisfactionem expiari non potuit, sicut actuale.*

PROPOSITIO II.

Ministri Sacramenti poenitentiae possunt, & debent poenas satisfactorias poenitentibus imponere.

586. Ita Sacros. Trid. Synodus cap. 8. Sess. XIV. cujus verba licet aliquanto prolixiora, non pigebit audire: *Debent ergo Sacerdotes Domini, quantum spiritus, & prudentia suggesserit, pro qualitate criminum, & poenitentium facultate, salutares, & convenientes satisfactiones injungere, ne, si forte peccatis conniveant, & indulgentius cum peccatoribus agant, levissima quaedam opera pro gravissimis delictis injungendo, alienorum peccatorum participes efficiantur* (a). *Habeant autem prae oculis, ut satisfactio, quam imponunt, non sit tantum ad novae vitae custodiam, & infirmitatis medicamentum, sed etiam ad praeteritorum peccatorum vindictam, & castigationem; nam claves Sacerdotibus non ad solvendum duntaxat, sed & ad ligandum concessas, etiam antiqui Patres & credunt, & docent; nec propterea existimarunt, Sacramentum poenitentiae esse forum irae, vel poenarum; & sicut nemo unquam Catholicus sensit, ex hujusmodi nostris satisfactionibus vim meriti, & satisfactionis D. N. J. C. vel obscurari, vel aliqua ex parte imminui; quod dum Novatores intelligere nolunt, ita optimam poenitentiam novam vitam esse docent; ut omnem satisfactionis vim, & usum tollant.* Et can. 15. *Si quis dixerit, claves Ecclesiae esse datas tantum ad solvendum, non etiam ad ligandum, & propterea Sacerdotes, dum imponunt poenas confitentibus, agere contra finem clavium, & contra institutionem Christi; & fictionem esse, quod virtute clavium, sublata poena aeterna, poena temporalis plerumque exsolvenda remaneat, anathema sit.*

587. Neque vero haec de novo fuere Tridenti decreta; sed potius quae antiquitus in usu jam erant, renovata. Nam Innocentius I. in epist. ad Decentium cap. 7. ait: *De pondere aestimando delictorum, Sacerdotum est judicare ...... ac tunc demum dimitti* (poenitentem), *cum viderit congruam satisfactionem.* Leo Magnus epist. CVIII., alias 93. *Mediator*, inquit, *Dei, & hominum homo Christus Jesus hanc Praepositis Ecclesiae tradidit potestatem, ut & confitentibus actionem poenitentiae darent, & eosdem salubri satisfactione purgatos ad communionem Sacramentorum per januam reconciliationis admitterent.* Imprimis autem legendus est S. Cyprianus in Lib. *De lapsis*, ubi multa habet de operibus satisfactoriis in lapsorum reconciliatione imponendis.

588. S. Thomas IV. *Cont. Gen.* cap. 72. istud nostrae fidei dogma hoc ratiocinio demonstrat: *Quandoque per contritionem amota culpa, & reatu poenae aeternae soluto, remanet obligatio ad aliquam poenam temporalem, ut justitia Dei salvetur ..... Cum autem subire poenam pro culpa, judicium quoddam requirat, oportet, quod poenitens, qui se Christo sanandum commisit, Christi judicium in taxatione poenae expectet; quod quidem per suos ministros exhibet Christus, sicut & cetera Sacramenta. Nullus autem potest judicare de culpis, quas ignorat: necessarium igitur fuit, confessionem institui, quasi secundam partem hujusmodi Sacramenti, ut culpa poenitentis innotescat Christi ministro &c.*

589. Ob. primo. Apostolus ad Eph. IV. 28. scribit: *Qui furabatur, jam non furetur:* nihil ergo aliud a peccatore exigit, quam ut a peccatis abstineat; unde ita illum locum commentatur Teophilactus: *Punire namque est fori judiciarii: dehortari a vitiis, Christi doctrinae est.* Hanc interpretationem Theophilactus hausit ex Magistro suo Chrysostomo, qui Hom. XXVIII. in 1. epist. ad Cor. ita explicat illa verba Apostoli. *Si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur: Non inquit, si puniamus, si supplicium de nobis sumamus, sed si dijudicaremus, hoc est, si nostra tantum voluerimus peccata cognoscere, si nos ipsos condemnare, liberaremur ab hujus, & futuri saeculi suppliciis.*

590. Resp., Apostoli verba explicanda esse, non quasi ad poenitentiam sufficiat a peccatis abstinere,

(a) Nunquam satis laudandus S. Carolus Borromaeus canones antiquos collegit, quibus pro singulis peccatis certae imponebantur poenitentiae, non ut eorum executio postliminio restitueretur, sed ut Confessarii illos prae oculis habentes normam inde sumerent pro operibus satisfactoriis injungendis. Hanc S. Caroli *Instructionem* Romanis typis edi curavit Gaspar. Card. Carpineus sub Pontificatu Innocentii X. 11.

re, sed quia hoc primum est, & principalius. *Non enim*, inquit Theophilactus, seipsum clarius explicans, *satis est a peccato quiescere, sed contraria via est adeunda, diversum ab eo conficiendum iter. Antea operabatur malum? Jam nunc operetur bonum &c.* Unde manifestum liquet, a Theophilacto non aliam punitionem excludi, quam quæ in foro sæculari per leges infligitur. Chrysostomus autem de sola remissione culpæ, & pœnæ æternæ hic loquitur; non excludit autem alias pœnas temporales, quas alibi, nempe Hom. XLII. in Matth. eumdem Pauli locum expendens, magnifice prædicat, inquiens: *Audi Paulum dicentem &c. Et quonam modo, inquies, a meipso rationem vivendi, & supplicium exigam? Largos lacrymarum effunde fluvios, laboribus, & vigiliis te ipsum afflige &c.*

591. Ob. *secundo*. In baptismate nulla opera satisfactoria imponuntur: cur ergo imponenda erunt in pœnitentiæ Sacramento?

592. Respondent Patres Tridentini, divinæ justitiæ rationem exigere, *ut aliter a Deo in gratiam recipiantur, qui ante baptismum per ignorantiam deliquerint, aliter vero, qui semel &c.* Vid. sup. num. 370. Quamquam ex veteribus monumentis constat, etiam Catechumenos adultos fuisse olim diuturnis, & duris pœnitentiis ad baptismum dispositos, juxta illud S. Petri Act. 1. 38. *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum*, hæc tamen pœnitentia, sicut & illa, quæ olim pro peccatis publicis exigebatur ante absolutionem, non erat ad tollendam pœnam post remissionem culpæ, ut modo sunt opera satisfactoria post absolutionem, sed erat dispositio ad obtinendum præcipuum Sacramentorum, baptismi, & pœnitentiæ effectum, nempe ipsius culpæ remissionem.

593. Inst. *primo*. Apostolus Roman. V. 20. *Ubi*, inquit, *abundavit delictum, superabundavit gratia*; quod verum non esset, si gratia Dei simul cum culpa non remitteret & pœnam. *Præterea*, cap. VII. 1. *nihil ergo damnationis*, inquit, *est iis, qui sunt in Christo Jesu*; quales sunt ii, quibus culpa remissa est.

594. Resp. *ad primum* cum S. Thoma 3. P. quæst. 88. art. 2. ad 3., gratiam dici ab Apostolo *superabundantem, quantum ad ipsam gratiæ rationem; quia magis gratis beneficium remissionis magis peccatori confertur. Quamvis quandoque abundanter peccantes abundantius dolent, & sic abundantiorem habitum gratiæ, & virtutum consequuntur, sicut patet in Magdalena.* Alterum explicat Synodus Trid. Sess. V. *de renatis* Sacramento baptismatis, in quibus nihil odit Deus, ac proinde *nihil est damnationis*, iis nempe, *qui vere consepulti sunt cum Christo per baptismum in mortem*.

595. Inst. *secundo*. Remota causa removetur effectus: sed culpa est causa pœnarum: ergo remota culpa &c. Unde Tertullianus *de bapt.* cap. 5. *Exempto*, inquit, *reatu eximitur pœna*. Accedit, quod remissa culpa, homo redit in amicitiam Dei; amicus autem non potest reposcere ab amico pœnam pro culpa, quam jam condonavit.

596. Resp. ad *primum*, remissa culpa removeri pœnam æternam, posse tamen remanere pœnas aliquas temporales, quod exemplis supra n. 365. allatis manifestum fit. Neque in iis, quæ a Dei voluntate pendent, licet uti philosophicis rationibus. Quamvis in rebus ipsis naturalibus quidam effectus sunt permanentes, etiam causa remota, qui nempe dependent quidem a causa ut fiant, non dependent autem ab ea, ut conserventur. Dictum Tertulliani referendum est ad pœnam æternam, quæ utique eximitur, exemplo reatu culpæ. Alterum eadem facilitate diluitur: neque enim pugnat cum divina misericordia, ut ab amicis reconciliatis Deus aliquas temporales pœnas reposcat, tum ut suæ justitiæ aliqua ratione satisfiat, tum etiam ut pœnitentes gravitatem culpæ cognoscant, atque humiliores & cautiores reddantur.

597. Ob. ult. Nostra sententia de necessitate satisfactionis fidelium conscientias perpetuo torquebit; quilibet enim dubitabit, an Deo ad strictos justitiæ apices satisfecerit; tum etiam an opera satisfactoria in statu gratiæ præstiterit, quod Theologis post Sanctum Thomam omnino necessarium esse docent, ut satisfactione pœnæ debitæ deleantur.

598. Resp. cum S. Thoma in *Supplem.* quæst. 14. art. 2. ad 2., hominem pro certo scire non posse, an Deo pro suis peccatis integre, & plene satisfecerit, & ideo dici Ecclesiast. V. 5. *De propitiato peccato noli esse sine metu*; non tamen propterea esse conscientiam scrupulis, & anxietatibus torquendam, sed retinendum esse illum pavorem, & timorem, quem sacræ litteræ sæpius commendant, & Trid. Synodus Sess. VI. cap. 9. inculcat, simul tamen unicudam spem, & fiduciam in divina misericordia, quæ sufficit ad conscientiam pacandam. Vid. dicta Tom. VI. P. II. Dissert. II. cap. 4. Addit vero Angelicus, *non exigi, ut propter hunc metum homo satisfactionem expletam iteret, si conscientiam peccati mortalis non habeat; quamvis enim pœnam non expiet per hujusmodi satisfactionem* (factam sine gratia habituali), *tamen non incurret reatum omissionis ex satisfactione neglecta*.

Quæres primo, *utrum unus possit pro alio satisfacere?*

599. Respondet S. Thomas in *Supplem.* quæst. 13. art. 2., *quod pœna satisfactoria ad duo est ordinata, scilicet ad solutionem debiti, & ad medicinam pro peccato. In quantum ergo est ad medicinam sequentis peccati, sic satisfactio unius non prodest alteri; quia ex jejunio unius caro alterius non domatur, nec ex actibus unius alius bene agere consuevit, nisi secundum accidens, inquantum aliquis per bona opera potest alteri mereri augmentum gratiæ, quæ efficacissimum remedium est ad vitandum peccatum. Sed hoc est per modum meriti, magis*

quam

quam per modum satisfactionis. Sed quantum ad solutionem debiti, unus potest pro altero satisfacere, dummodo sit in charitate, ut opera ejus satisfactoria esse possint. Vid. Lib. III. *cont. Gent.* cap. 158.

400. Neque huic doctrinæ obstat propositio ab Alexandro VII. num. 15. damnata, *quod pœnitens propria auctoritate potest sibi substituere alium, qui loco ipsius pœnitentiam adimpleat.* Non inquam id obstat; propositio enim damnata respiciebat *ipsam pœnitentiam* a Confessario impositam, quam certe pœnitens debet per seipsum implere; non autem opera satisfactoria generaliter aumpta. Immo ipse Angelicus ibid. ad 4. docet, quod si aliquis ad *aliquam pœnam se obligasset, non prius a debito esset immunis, quam eam solvisset;* quanto magis si a Confessario sit obligatus?

Quæres *secundo, an satisfactio præcedere debeat absolutionem?*

401. Resp. *negative;* quia Alexander VIII. has propositiones confixit: num. 16. *Ordinem præmittendi satisfactionem absolutioni induxit non politia, aut institutio Ecclesiæ, sed ipsa Christi lex, & præscriptio, natura rei id quodammodo dictante:* 17. *Per illam praxim mox absolvendi ordo pœnitentiæ est inversus:* 18. *Consuetudo moderna quoad administrationem Sacramenti pœnitentiæ, etiamsi eam plurimorum hominum sustentet auctoritas, & multi temporis diuturnitas confirmet, nihilominus ab Ecclesia non habetur pro usu, sed abusu.* Guill. Estius in IV. Dist. XV. §. 15. etiam reprobatum fuisse dicit in Concilio Complutensi sub Sixto IV. hunc Petri de Osma articulum: *Non esse absolvendos pœnitentes, nisi peracta prius pœnitentia eis injuncta.* Has damnatas doctrinas revocabat illa Quesnelli propositio num. 77. *Modus plenus sapientia, & lumine est dare animabus tempus portandi cum humilitate, & sentiendi statum peccati, petendi spiritum pœnitentiæ, & contritionis, & incipiendi ad minus satisfacere justitiæ Dei, antequam reconcilientur,* a Clemente XI. justissime proscripta. Atque hodierna Ecclesiæ praxis gravi innititur rationi, ut nempe pœnitens opera satisfactoria præstare possit in statu gratiæ, quo solum in statu meritoria esse possunt condonationis illarum pœnarum, quæ peccatis etiam remissis debentur.

402. Inficiari quidem nolim, aliam fuisse Ecclesiæ praxim priscis illis temporibus, quibus publica vigebat pœnitentia; nonnisi enim decurso toto pœnitentiæ stadio absolutio concedebatur. Omni autem caret fundamento, quod aliqui suspicati sunt, eos pœnitentes fuisse privata absolutione reconciliatos, antequam austeræ illi disciplinæ subjicerentur. Potius dicere debemus, alios peccatores canonicis pœnis minime obnoxios, fuisse statim absolutos, ut postea majori cum fructu opera satisfactoria exequerentur, prout hodie in Ecclesia fieri solet. Propositum tamen satisfactionis præstandæ absolutionem præcedere debet.

BREVIS APPENDIX

De pœnitentia publica.

403. Hactenus de arcana peccatorum confessione, quæ in aures Sacerdotis fit, & pro qua privata satisfactionis opera imponuntur. Nunc autem pauca addenda sunt de pœnitentia publica. Quam austera illa fuerit priscis Ecclesiæ temporibus, colligi potest ex iis Tertulliani verbis *De pœnit.* cap. 9.: „ Itaque exomologesis prosternendi, & humilificandi hominis disciplina est, conversationem injungens misericordiæ illicem. De ipso quoque habitu atque victu mandat, sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animum mœroribus dejicere, illa quæ peccavit, tristi tractatione mutare: ceterum, pastum & potum pura non esse, non ventris scilicet, sed animæ causa; plerumque vero jejuniis preces alere, ingemiscere, lacrymari, & mugire dies, noctesque ad Dominum Deum tuum, Presbyteris advolvi, & caris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suæ injungere." Et quamvis aliqua possit esse in hujusmodi verbis exaggeratio, certum est tamen ex aliis ecclesiasticis monumentis, admodum severam olim fuisse graviorum criminum punitionem, cujus brevis hæc est Synopsis.

404. Quatuor communiter distinguebantur publicæ pœnitentiæ gradus, quorum prior vocabatur πρόσκλαυσις *fletus*, in quo pœnitentes sacco induti, & cinere respersi, squallore obsiti extra Ecclesiam sub dio lacrymis, ac gemitibus misericordiam humillime implorabant. Alter dictus est ἀκρόασις *auditio*, quia ejus ordinis pœnitentes admittebantur ad audiendum verbum Dei in vestibulo, seu *Narthece* Ecclesiæ una cum catechumenis, & ante oblationem cum eisdem pellebantur. Tertius erat ὑπόπτωσις *prostratio*, quia pœnitentes in inferiori Ecclesiæ parte prope fores *prostrati* frequentem manuum impositionem, ac benedictionem ab Episcopo, & a Clero recipiebant. Quartus erat σύστασις *consistentia*, seu *aggregatio*, quia pœnitentes aggregati jam erant cœtui fidelium quoad preces, & præsentiam divinis Mysteriis, nondum tamen eorumdem participes efficiebantur. Hæc constant ex Sancto Basilio, qui in Epist. canon. ad Amphilochium can. 22. *Est*, inquit, *in quatuor annos iis, qui fornicati sunt, definita castigatio. Oportet autem primo excludi eos precibus, & flere ad januam Ecclesiæ; secundo excipi ad audiendum; tertio excipi ad pœnitentiam* (quo nomine peculiariter appellabatur impositio manuum); *quarto in aggregationem populi abstinentes ab oblatione* (ad quam non admittebantur, nisi qui communicabant); *deinde illis boni participationem permitti. Boni* autem nomine designatur Eucharistia.

405. Quantum vero ad Clericos addenda sunt, qua

quæ habet Sanctus Augustinus Epist. CLXXXV. n. 45., scilicet hoc fuisse „ constitutum in Ecclesia, ne quisquam post alicujus criminis pœnitentiam clericatum accipiat, vel ad clericatum redeat, vel in clericatu maneat, quod, subdit, non desperatione indulgentiæ, sed rigore disciplinæ factum est... ne forsitan etiam detectis criminibus, spe honoris ecclesiastici animus intumescens superbe ageret pœnitentiam." Hujus tam severæ disciplinæ multa extant monumenta, præcipue in variis epistolis Sancti Gregorii Magni, qui ejusdem tenacissimus fuit. Atque hic erga Clericos rigor servatus fuisse creditur usque ad IX. sæculum; quamvis, ut Morinus probat Lib. IV. *De pœnit.* cap. 14., temperamenta quædam huic severitati aliquando fuerint adhibita.

Quæres *primo*, *a quo tempore usus publicæ pœnitentiæ in Ecclesia invaluerit?*

406. Resp., si de pœnitentia publica quoad substantiam loquamur, eam esse Apostolis coævam; ut patet ex illo incestuoso Corinthio, quem Paulus tradidit satanæ, hoc est, publicæ pœnitentiæ subjecit 1. Corinth. V., & nonnisi post exactum in pœnitentia aliquod tempus Ecclesiæ communioni restituit. Ejusdem publicæ pœnitentiæ apertam mentionem invenimus apud Tertullianum (supra num. 403.), & apud nonnullos alios, qui ad eam significandam plerumque utebantur verbo ἐξομολογεῖσθαι *exomologesim facere*, quo nomine intelligebant jejunia, macerationes, aliasque corporis castigationes, quibus pœnitentes cogebantur Deo, & Ecclesiæ satisfacere. At vero quantum ad durationem, & ad certos determinatos pœnitentium gradus, hæc disciplina nonnisi post medium tertium sæculum in usu cœpit. Hujus initium aliqui repetunt ex epist. canonica S. Gregorii Thaumaturgi circa an. 265. Sed diligentiores critici observarunt, ea, quæ de quatuor pœnitentium stationibus in ipsa epist. leguntur, esse ex S. Basilio deprompta, eique epistolæ inserta. Quamobrem ipse S. Basilius primus creditur, qui harum stationum expressam fecerit mentionem (*a*).

Quæres *secundo*, *quandonam hæc publica pœnitentia in desuetudinem abierit?*

407. Resp. ex iis, quæ supra num. 335. diximus de facto Nectarii, communis fere nata est eruditorum opinio, in Ecclesia Constantinopolit., ac in pluribus aliis orientalibus, eo tempore abrogatam fuisse publicam confessionem, ac pœnitentiam, sin minus omnino, saltem magna ex parte, scilicet quantum ad publicam occultorum criminum confessionem, quantum ad certum pœnitendi tempus, ac quantum ad quatuor distinctas stationes *flentium*, *auditorum*, *prostratorum*, & *consistentium*; ac pœnitentiæ disciplinam fuisse ad primævum statum redactam; in quo, ut diximus, quædam severæ, & publicæ satisfactiones semper in usu fuerunt. Apud Latinos autem rigor publicæ pœnitentiæ juxta statuta canonum diutius perduravit, ita ut etiam Sæc. XIV. quædam ejusdem vestigia in aliquibus Ecclesiis appareant.

408. Non tamen putandum est, publicam pœnitentiam ita penitus exolevisse, ut in quibusdam casibus restitui non debeat. Synodus enim Trident. quamvis Sess. XIV. cap. 5. definierit, publicam peccatorum confessionem non esse divino præcepto mandatam, immo nec satis consulte humana aliqua lege præcipiendam, Sess. tamen XXIV. cap. 8. *De reformat.* ita statuit: „ Apostolus monet, publice peccantes palam esse corripiendos. Quando igitur ab aliquo publice, & in multorum conspectu crimen commissum fuerit, unde alios scandalo offensos, commotosque fuisse non sit dubitandum, huic condignam pro modo culpæ pœnitentiam publice injungi oportet &c. (*b*)".

CAPUT X.

De Indulgentiis.

ARTICULUS I.

Proponitur, & defenditur Ecclesiæ dogma.

409. *Indulgentiæ* nomen non in sensu grammaticali hic sumitur, scilicet pro lenitate, ac facilitate animi, qua quis aliquid impune fieri indulget, atque permittit, & plerumque sumitur in malam partem (c); sed pro remissione pœnæ juste alicui debitæ: quo sensu etiam ab Ecclesia ado-

(*a*) Dolent eruditi, periisse illum librum *pœnitentialem*, quem a seipso conscriptum memorat Sanctus Cyprianus epist. LII. ad Antonianum. Nonnulli tamen alii servati sunt. Unum Romanum valde antiquum adtexuit Ant. Augustinus ad suam *Epitomen juris canonici*. Idem doctissimus Augustinus a multis mendis purgavit canones pœnitentiales, qui habentur post *Decretum* Gratiani in editione Romana. Alios antiquos libros pœnitentiales ediderunt Morinus in Append. ad Tract. *De pœnit.*, & Martene Tom. II. *De antiq. Eccles. ritibus*. Duos etiam evulgavit solertissimus Muratorius Tom. V. *Antiq. Ital. medii ævi* Dissert. LXVIII. erutos ex Biblioth. Capituli Veronensis, & Monasterii Bobiensis.

(*b*) Innumeri sunt scriptores, qui hæc sacræ antiquitatis monumenta suis lucubrationibus illustrarunt. Tyronum utilitati admodum inserviens, quæ viri doctissimi, Nat. Alexander in sæc. IV. Dissert. VI., & seq., Jo. Morinus in Commentar. Histor. *De Sacram. pœnitent.* Lib. IV. & seq., Chardon *Storia de' Sacramenti* Tom. II. copiose disseruerunt, præter Sirmondum in *Hist. pœnit. publicæ*, Petitum in notis *ad Pœnitentiarium Theodori*, Petavium, Albaspinæum, Martenium, Thomasinum, Witassium, Tournelium &c. &c.

(c) Ut a Quintiliano Lib. I. *Institut.* dicente: *Mollis illa educatio, quam nos indulgentiam vocamus, nervos omnes mentis, & corporis frangit*. Et Tullius Lib. XII. epist. ad Arcudium ait, *filium patris indulgentia depravari*. Plura inveniri poterunt apud Cardin. Bellarminum Lib. I. *De Indulgentiis* cap. 1., ubi etiam

doptatum fuit hoc nomen *indulgentiæ* ad significandam remissionem tum pœnitentiæ canonicæ in foro Ecclesiæ, tum etiam pœnæ temporalis, quam Deus juste a peccatoribus exigit, & cujus relaxandæ facultatem Ecclesiæ dedit potestate clavium. Hæc autem *indulgentia* fuit ab antiquis designata variis nominibus *pacis*, *remissionis*, *donationis*, seu *condonationis*. Ipsum tamen *indulgentiæ* vocabulum invenitur apud S. Pacianum Epist. 3. contra Novatianos, & adhuc antiquius temporibus S. Cypriani; & modo commune factum est, ut hæc pœnarum *remissio* non alio, quam *indulgentiæ* nomine appelletur. Sed hæc obiter de nomine; nunc de re ipsa.

410. Porro variæ circumferuntur *indulgentiæ* definitiones; sed hæc nobis placet tradita ab Eusebio Amort Canonico Lateran. in copiosissimo suo Tract. *De Indulgentiis* Clementi XII. dicato, ac Romæ probato, quod sit *Remissio pœnæ adhuc post absolutionem Sacramentalem peccatis debitæ, in foro interno coram Deo valida, facta per applicationem thesauri Ecclesiæ a Superiore legitimo*. *Primo* enim supponitur, quod supra cap. IX. probatum est, remissa culpa, & pœna æterna per sacerdotalem absolutionem, adhuc superesse pœnas temporales congrua satisfactione persolvendas; indulgentia ergo est harum temporalium pœnarum remissio. *Secundo* additur, hanc remissionem concedi *post absolutionem Sacramentalem*, neque enim per indulgentias remittitur culpa, quæ per Sacramentum pœnitentiæ jam deleta supponitur. *Tertio* dicitur illa remissio *in foro interno coram Deo valida*, ad excludendam falsam hæreticorum interpretationem, quod Ecclesia non possit condonare nisi illas *Canonicas* pœnitentias, quæ in foro externo ab ipsa sunt constitutæ. *Quarto* subditur, hanc remissionem fieri *per applicationem thesauri Ecclesiæ*, scilicet meritorum Christi, & Sanctorum, ut proinde indulgentia importet debitam Divinæ justitiæ satisfactionem applicatione hujus thesauri. *Demum* requiritur legitima superioris auctoritas, quæ non residet, nisi apud summos Pontifices, & apud Episcopos in suis Diœcesibus. Vix dici potest, quantum Heterodoxi contra hoc tam proficuum Ecclesiæ dogma deblaterent (a). Contra eos sit

PROPOSITIO.

Est in Ecclesia potestas concedendi pœnitentibus indulgentias ad remissionem pœnæ peccatis debitæ, etiam coram Deo; ejusque potestatis usus fidelibus est admodum salutaris.

411. Ita contra Novatores definivit Concilium Trid. Sess. XXV. in Decreto de indulgentiis his verbis: „ Cum potestas conferendi indulgentias a „ Christo Ecclesiæ concessa sit, atque hujusmodi „ potestate divinitus sibi tradita, antiquissimis e„ tiam temporibus illa usa fuerit, sacrosancta Sy„ nodus indulgentiarum usum Christiano populo „ maxime salutarem, & sacr. Conciliorum aucto„ ri-

eos enumerat, qui ejus ætate ex cœtu Catholicorum hanc amplissimam materiam tractaverant. Multi alii postea accesserunt, non facile numerandi, quorum tamen aliqui caute legendi sunt; dum enim abusus olim invectos, & qui non omni ex parte eradicari potuerunt, plus æquo exaggerant, damnatos ab Ecclesia errores insinuare possunt. Inter alios vitandum indico libellum gallicum *Traité theologique, dogmatique, & critique des indulgences, & jubilés de l' Eglise Catholique*, decreto Congr. Ind. 22. Febr. 1755. prohibitum, quem tamen miramur, fuisse italico sermone Pistorii an. 1783. impressum, ac postea Tom. XI. *Collectionis Opusc.* iterum evulgatum. Multo autem magis mirandum, atque intima dolendum, hunc librum ab Apostolica Petri Sede damnatum, fuisse in Synodo Pistoriensi ann. 1786. Sess. V. §. XVI. pro Cleri instructione circa Indulgentias propositum.

(a) Ut omittamus Waldensium, Wiclefi, Hussitarum, aliorumque errores, quos post Card. Bellarminum recenset P. Theodorus a Spiritu sancto Carmelita excalceatus in accurato *Tractat. Dogmat. morali de Indulgentiis* Romæ edito 1743. Dissert. prooem. §. 6. & adhuc copiosius P. Eusebius Amort in sua *Notitia Histor. Dogmat. polem., ac critica de Indulg.* P. II. sect. 2., incipiemus a Luthero, qui suæ impiæ defectionis ab Ecclesia Catholica initium sumpsit ab impugnandis Indulgentiis. Anno enim 1517. incœpit contra abusum Quæstorum, & improbas Indulgentiarum nundinationes declamare; sed postea dogma ipsum aperte impugnavit, contendens: *Papam nec velle, nec posse ullas pœnas remittere præter eas, quas arbitrio vel suo, vel canonum imposuit: & thesauros Ecclesiæ non esse merita Christi, & Sanctorum*. Sed vaferrimus hæresiarcha se, suaque omnia judicio Ecclesiæ Romanæ subjicere protestabatur; immo Leoni X. Pontifici maximo ita scribebat: *Beatissime Pater, prostratum me pedibus tuæ Beatitudinis offero cum omnibus, quæ sum, & habeo. Vivifica, occide; voca, revoca; approba, reproba, ut placuerit: vocem tuam vocem Christi in te præsidentis, & loquentis agnoscam. Si mortem merui, mortem non recusabo*. Summus Pontifex Leo X. maxima clementia utens nihil eorum omisit, quibus posset hominem errantem in viam veritatis reducere; sed cum ejusdem pertinaciam in errore plurimis experimentis compertam habuisset, celebrem Bullam emisit, quæ incipit *Exurge Domine* 15. Junii an. 1520., qua 41. Lutheri propositiones, ut *hæreticas*, vel *scandalosas*, vel *piarum aurium offensivas*, vel *falsas*, vel *simplicium mentium seductivas*, prævio S. R. E. Cardinalium, necnon peritissimorum Theologorum, & in jure Pontificio Doctorum examine *respective* damnavit.

Eodem fere tempore Indulgentias impugnare apud Helvetios aggressus est Ulricus Zwinglius. Et postea prava utriusque vestigia sequens erupit in Gallia Jo. Calvinus Lib. III. *Instit.* cap. 4. §. 38. vocans Indulgentias *Sanguinis Christi profanationem, satanæque ludibrium*; & cap. 5. §. 2. *quæstuosas nundinationes de animarum salute*. Hos coriphæos sequuntur magno consensu heterodoxi; &, quod stupendum est, cum ipsi omnem pœnitentiam explodant, Ecclesiæ irascuntur, quod per indulgentias ejusdem pœnitentiæ partes condonet.

„ ritate probatum, in Ecclesia retinendum esse „ docet, & præcipit, eosque anathemate damnat, „ qui aut inutiles esse asserunt, vel eas conce- „ dendi in Ecclesia potestatem esse negant. “ Idipsum fuerat in Concilio Constantin. definitum, damnata impia illa Jo. Wiclefi propositione: *Fatuum est crêdere indulgentias Papæ, & Episcoporum*. Unde postea Martinus V. in sua Bulla eos, qui de hæresi suspecti essent, interrogari jussit, an credant, *quod Papa omnibus Christianis vere contritis, & confessis ex causa pia, & justa possit concedere indulgentias in remissionem peccatorum?* Etiam Leo X. in sua Bulla *Exurge Domine* anno 1520. nonnullos Lutheri errores circa indulgentias apostolica censura notavit, ut mox diximus.

412. Prima hujus sanctissimæ nostræ religionis dogmatis pars prob. *primo* ex potestate clavium Petro, ceterisque Apostolis concessa Matth. XXI. & XVII., item Jo. XX. Cum enim Christus Ecclesiæ dederit potestatem ligandi pœnitentes, iis opera satisfactoria imponendo, ita etiam eidem Ecclesiæ contulit potestatem solvendi, hoc est imposita, vel imponenda opera satisfactoria justis de causis relaxandi (a).

413. Prob. *secundo*. Illa potestas, qua perpetuo Ecclesia usa est, nonnisi divinitus illi tradita esse potuit; at vero Ecclesia hac potestate relaxandi pœnas peccatis debitas perpetuo usa est, quod his monumentis ostenditur. *Primo* Apostolus, qui epist. 2. ad Corinth. V. infelicem illum talis fornicationis reum, *qualis nec inter gentes auditur*, tradiderat satanæ *in interitum carnis*, ut nempe corpore vexaretur a dæmone; postea in altera epist. cap. II. ipsum consolandum esse præcipit, *ne forte abundantiori tristitia absorberetur*, ac subdit: *Cui autem aliquid donastis* (seu potius *donatis* χαρίζεσθε), *& ego; nam & ego quod donavi, si quid donavi; propter vos in persona Christi*. Quorum verborum non alius esse potest sensus, quam Paulum commiseratione motum, tempus pœnitentiæ, vel si placet, separationis ab Ecclesia, quam tanti criminis reus merebatur, per *indulgentiam* abbreviasse, ne abundantiori tristitia absorberetur. Ita hunc locum intellexerunt Chrysostomus, Theophilactus, Theodoretus, & Œcumenius; ex latinis autem Sanctus Pacianus Barcinonensis Episcopus epist. 3., & Sanctus Ambrosius *De pœnit.* cap. 6. & ult.

414. Neque obest, quod quidam observant, hic non agi de pœnitentia, quæ per *indulgentiam* relaxatur, sed de excommunicatione, qua infelix ille Corinthius fuerat ab Ecclesia pulsus, & satanæ traditus, postea Ecclesiæ restitutus. Non inquam id obest; hoc enim etiam dato, vera Apostoli *indulgentia* fuit, quod citius ad fidelium consortium revocaretur, quam grande illius crimen merebatur. *Deinde* Chrysostomus aperte illum locum de pœnitentia incestuoso illi imposita intellexit; Chrysostomum autem multi alii, tam Græci, quam Latini Patres secuti sunt; quod ad nostri dogmatis probationem sufficit.

415. *Præterea* nemo ignorat antiquam illam consuetudinem, ut lapsi, cum nondum statutum pœnitentiæ tempus absolvissent, ad Martyres in carceribus detentos confugerent, quorum intercessione condonationem reliqui temporis pœnitentiæ impetrabant. Hanc consuetudinem laudabat Tertullianus, quando adhuc orthodoxus erat, in Lib. *Ad martyres* cap. 1., culpabat autem Montanista jam factus in Lib. *De pudicitia* cap. ult., quasi indulgentiarum usus esset ecclesiasticæ disciplinæ relaxatio. De hoc veteris Ecclesiæ more aliqua leguntur, apud Eusebium Lib. V. *Hist. Eccl.* cap. 1., ubi agit de Martyribus Alexandrinis. Sed præ omnibus audiendus S. Cyprianus, qui hanc erga lapsos misericordiam approbabat quidem, sed nimium ejusdem abusum reprehendebat. Plura habet in Epist. XI. edit. Pamelii ita Martyres alloquens: „ Oro vos, quibus possum precibus, ut E- „ vangelii memores, & considerantes, quæ, & „ qualia in præteritum antecessores vestri Marty- „ res concesserint, quam solliciti in omnibus fue- „ rint, vos quoque sollicite, & caute petentium „ desideria ponderetis, utpote amici Domini, & „ cum illo postmodum judicaturi, inspiciatis & „ actum, & opera, & merita singulorum, ipso- „ rum quoque delictorum genera, & qualitates „ cogitetis, ne si quid abrupte, & indigne vel a „ vobis promissum, vel a vobis factum fuerit, a- „ pud Gentiles quoque ipsos Ecclesia nostra eru- „ bescere incipiat. “ Atque ita prosequitur morem invectum, ut qui in carceribus pro Christi fide ad martyrium destinati erant, pro lapsis misericordiam, & pacem peterent, minime condemnans, moderationem tamen, & circumspectionem adhiberi cupiens, ne nimia indulgentia rigor disciplinæ solveretur. Cypriani misericordiam, justo rigore temperatam, approbavit Clerus Romanus in Epist. ad Cyprianum.

416. Postea vero cessante persecutione lapsorum causa accuratiori examini subjecta fuit; habito Episcoporum Concilio, in quo, ut inquit ipse Cyprianus Epist. LII. ad Antonianum, *Scripturis diu ex utraque parte prolatis temperamentum salubri moderatione libratum fuit, ut nec in totum spes communicationis, & pacis lapsis denegaretur ..... nec tamen rursus censura evangelica solveretur, ut ad communicationem temere prosilirent*. Addit insuper, Romam super hac re scri-

ptum

(a) Ad hæc non videntur attendisse pauci quidam Theologi, qui ex sacris litteris potestatem concedendi indulgentias erui non posse existimarunt. Alphonsus de Castro Lib. VIII. *adv. hæret.* incaute id scripsit, nec propterea indulgentiarum dogma negavit, ut quibusdam visum est.

ptum fuisse ad Cornelium Papam, qui *& ipse cum plurimis Coepiscopis habito Concilio, in eamdem sententiam pari gravitate, & salubri moderatione consensit*. Ac concludit, talem moderationem fuisse constitutam, *unde non tantum indulgentiam, sed & coronam lapsus acciperet*. Quis hic non videat illum indulgentiarum usum, qui postea in Ecclesia perpetuus fuit?

417. Sequentibus enim temporibus eadem disciplina servata est. Nam in Concilio Nicæno statutum fuit can. 11., ut de iis, qui ferventiores fuerint in pœnitentia peragenda, *liceat Episcopo aliquid humanius cogitare;* nempe aliquid de consueto rigore relaxando. Idemque statutum fuerat can. 4. in Concilio Ancyrano, paulo ante Nicænum celebrato, scilicet anno 314. ubi dicitur: „ Episcopum hanc habere licentiam oportet ..... ut „ humanius agens, secundum vitæ modum tempus alicui pœnitentiæ breve, aut etiam prolixius, quod correctioni necessarium videri, addat ". Idemque postea servatum fuit in pluribus Conciliis sequentibus, usque ad sæc. XI. & XII., in quibus multo major indulgentiarum copia iis concessa fuit, qui in bello contra infideles sacræ militiæ nomen darent; scilicet ab Urbano II. in Concilio Claromontano an. 1095., a Calixto II. in Concilio Later. I. anno 1123., ab Eugenio III. an. 1144., & ab Innocentio III. in Concilio Lateran. IV. anno 1215., nempe consideratis expensis, laboribus, longis itineribus, periculis, creditum est, posse, ac debere copiosius indulgentiarum beneficium pro causa tam justa, & pia crucesignatis liberaliter concedi. Concessæ autem postea fuere aliis de causis non tam gravibus, sed tamen piis, nimirum iis, qui pro ædificatione alicnjus templi, pro sternendis publicis viis, pro pontibus coustruendis, aliisque similibus operibus certam pecuniæ summam obtulissent (*a*).

418. Ex his paucis pronum est colligere, potestatem conferendi indulgentias semper in Ecclesia Christi viguisse, ita ut nulla ipsius origo inveniri possit, nisi Apostolica; cum ab opposito facile nos possimus illos nominare, qui diversis temporibus contra indulgentias insurrexerunt, (*b*) usque ad Patrum, avorumque nostrorum ætatem, in qua Novatores omnem moverunt lapidem, ut hoc saluberrimum culparum nostrarum remedium de medio tollerent. Sed qui Novatores? Illi fortasse, qui rigidi zelatores cuperent antiquos pœnitentiales canones restitutos? Absit. Ii ipsi, qui contra jejunia, carnis macerationes, aliaque opera laboriosa declamare non cessant; qui satisfactionem negant esse pœnitentiæ partem; qui omnem pœnam temporalem una cum culpa a Deo remitti comminiscuntur; qui denique generalissimam indulgentiam omnibus pœnitentibus sine ulla distinctione falso promittunt. Quis tantam suis ipsorum principiis repugnantiam suspicatus unquam fuisset? Sed id ὡς ἐν παρόδῳ. Nunc iterum ad dogma Ecclesiæ.

419. Prob. itaque altera proposit. pars, scilicet valere indulgentias etiam ad minuendas pœnas peccatis nostris debitas coram Deo. Ut enim sapienter S. Thomas advertit in *Supplem.* quæst. 25. art. 1., „ Christus Dominus expresse promisit Pe„ tro, Matth. XVI., ut quod in terra remitteret, „ in cœlo remitteretur. Unde remissio, quæ fit „ quantum ad forum Ecclesiæ, valet etiam quan„ tum ad forum Dei. Et præterea Ecclesia hu„ jusmodi indulgentias faciens, magis damnifica„ ret, quam adjuvaret, quia remitteret ad gra„ viores pœnas, scilicet Purgatorii, absolvendo a „ pœnitentiis injunctis. Et ideo dicendum, quod „ valent & quantum ad forum Ecclesiæ, & quan„ tum ad judicium Dei ad remissionem pœnæ re„ siduæ post contritionem, & confessionem, & ab„ solutionem, sive sit injuncta, sive non (*c*) ". Hæc ratio magis confirmatur ex definitione Concilii Trident. supra allata, quod *indulgentiarum usus Christiano populo sit maxime salutaris*.

420. *Accedit* exemplum Apostoli, qui ut supra num. 415. ostendimus, incestuoso Corinthio indulgentiam concesit *in persona Christi*, qui ut idem Apostolus inquit Hebr. IX. 11., est *Pontifex futurorum bonorum;* unde intelligimus, eam indulgentiam valuisse ad relaxandam pœnitentiam, non solum hujus sæculi, sed etiam futuri, hoc est etiam

(*a*) Bene notavit S. Thomas in *Supplem.* quæst. 25. art. 3., *quod temporalia ad spiritualia ordinantur, quia propter spiritualia debemus uti temporalibus*. *Et ideo pro temporalibus simpliciter non potest fieri indulgentia, sed pro temporalibus ordinatis ad spiritualia, sicut est repressio inimicorum Ecclesiæ, qui pacem Ecclesiæ perturbant; sicut constructio Ecclesiarum, & pontium, & aliarum eleemosynarum largitio*.

(*b*) Mart. Kemnitius in IV. P. *Exam. Conc. Trid.* fatetur originem indulgentiarum non satis ex historia colligi posse. Debuisset ex hoc ipso ab Apostolis ejusdem initium repetere.

(*c*) Ibi S. Doctor eos confutat, qui dicebant, indulgentias *non valere ad absolvendum a reatu pœnæ quam quis in Purgatorio secundum judicium Dei meretur; sed valere ad absolvendum ab obligatione, qua Sacerdos obligavit pœnitentem ad pœnam aliquam, vel ad quam etiam obligatur ex canonum statutis*. Hanc ab Angelico confutatam opinionem suscitarunt moderni aliqui sacrorum Ecclesiæ usuum intemperantes censores, ut auctor supra memoratus proscripti Tractatus *De indulgentiis* pag. n. 61. seq.; quem ut magistrum secuta memorata superius Pistoriensis Synodus falso, & erronee definivit, *indulgentia in sua præcisa notione non esse aliud, quam remissionem partis pœnitentiæ a canonibus statutæ*. Ut autem notat Bellarminus Lib. I. *De Indulg.* cap. 7., hæc eadem fuit opinio Lutheri, Calvini, aliorumque Sectariorum, negantium, indulgentiis tolli reatum coram Deo. A Leone X. inter alios Lutheri articulos ille damnatus fuit, qui dicebat: *Indulgentiæ his, qui veraciter eas consequuntur, non valent ad remissionem pœnæ pro peccatis actualibus debitæ apud justitiam divinam*.

tiam coram Deo. Atque hæc Apostoli verba ita intellexerunt inter alios S. Pacianus in Epist. 3., & S. Ambrosius Lib. I. *De pœnit.* cap. 6., ut jam monuimus.

421. *Postremo*, ut recte ratiocinatur Estius in IV. Dist. XX. §. 3. „ certum hujus rei argumentum sumitur ex consuetudine, quæ nunc per totam Ecclesiam servatur. Non enim hodie per indulgentias aliquid minuitur de pœnitentia per Sacerdotem injuncta, quemadmodum olim fiebat, sed de pœnitentia, quæ secundum antiquos canones, & exactum disciplinæ rigorem injungi deberet .... Cum igitur hoc pacto per indulgentias nihil tollatur de pœna præsentis sæculi, consequens est, aut omnino inanes eas esse, ut hæretici calumniantur, aut utiles esse ad evadendas Purgatorii pœnas &c. " Atque ex his apparet, jure fuisse a Synodo Trid. anathemate eos damnatos, qui Ecclesiæ potestatem concedendi indulgentias eripere volebant, quemadmodum & eos, qui easdem indulgentias *inutiles esse asserunt*. Vid. supra n. 411.

422. Ob. *primo*. Deus Deuter. XXV. 2. *Pro mensura peccati*, inquit, *erit & plagarum modus*, nulla relicta Synagogæ indulgendi facultate. Cum ergo, ut supra probavimus num. 365. remissa culpa, & pœna æterna, Deus temporales pœnas a peccatoribus exigat, nulla erit in Ecclesia potestas easdem pœnas minuendi, aut remittendi. Id luculenter ostendit exemplum Davidis, qui nullis corporis afflictionibus, nullisque precibus pœnæ a Deo inflictæ mortis filii remissionem impetrare potuit.

423. Resp., multo ampliorem potestatem fuisse Apostolis, eorumque successoribus a Jesu Christo concessam, quam habuerint veteris Synagogæ Sacerdotes. Etenim sine ulla restrictione eis dixit Matth. XVIII. 18. *Quæcumque solveritis*, &c., & Jo. XX. 23. *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*. Præterea, ut docet S. Thomas in *Supplem.* quæst. 25. art. 1. ad 2., *ille, qui indulgentias suscipit, non absolvitur, simpliciter loquendo, a debito pœnæ, sed datur ei, unde debitum solvat*; scilicet ex thesauro Ecclesiæ, de quo postea. Est etiam observandum, per indulgentias nos non liberari a quibusdam pœnis extraordinariis, cujusmodi fuit mors filii David, quam Deus multis ejusdem Davidis precibus, jejuniis, aliisque pœnitentiis inexorabilis relaxare noluit, sed solum a pœnis ordinariis, quas pro nostris culpis vel hic, vel in Purgatorio solvere deberemus.

424. Inst. *primo*. Potestas collata Ecclesiæ ligandi, vel solvendi exerceri non potest, nisi per Sacramenta. Nam solus Christus *potestate excellentiæ* potuit gratiam Sacramentalem sine Sacramentis conferre: indulgentiæ autem conceduntur extra Sacramentum pœnitentiæ; adeoque clavium potestas Ecclesiæ data, non potest ad indulgentias extendi. Sane, nobis ipsis fatentibus, hæc solvendi potestas, quamvis amplissima, non se extendit ad pœnas æternas: ergo neque ad alias temporarias.

425. Resp., majorem esse veram de potestate remittendi culpam, & pœnam æternam, quæ nonnisi per Sacramentum pœnitentiæ exerceri potest. Sed quemadmodum potestatem amplissimam Ecclesia habet ligandi per excommunicationem, aliasque censuras, tum etiam per impositionem pœnitentiarum, quæ potestas exercetur extra Sacramentum, ita quoque potestatem recepit, easdem canonicas pœnas, ac pœnitentias relaxandi: eoque magis, quia, ut loquitur Angelicus mox laud. *faciens indulgentias pœnam pro eo, quam debuit, solvit de bonis Ecclesiæ communibus*. Pœnæ autem æternæ, jam in absolutione Sacramentali remissæ sunt; nec indulgentiæ conceduntur, nisi contritis.

426. Inst. *secundo*. Potestas clavium ministris Ecclesiæ non est tradita in destructionem, sed in ædificationem; at vero indulgentiarum usus tollit satisfactionem, quæ ad nostram utilitatem, & ad remedium instituta est: ergo &c.

427. Respondet Angelicus ibid. ad 4., „ quod majus remedium præbetur contra peccata vitanda ex gratia, quam ex assuetudine nostrorum operum. Et quia ex affectu, quem accipiens indulgentiam concipit ad causam, pro qua indulgentia datur, ad gratiam disponitur; ideo etiam per indulgentias remedium ad peccata vitanda datur: & ideo non est in destructionem indulgentias dare, nisi inordinate dentur. Tamen consulendum est eis, qui indulgentias consequuntur, ne propter hoc ab operibus pœnitentiæ conjunctis abstineant, ut etiam ex his remedium consequantur, quamvis a debito pœnæ essent immunes; & præcipue quia quandoque sunt plurium debitores, quam credant (a) ".

428. Inst. *tertio*. Posita, quam nos credimus, indulgentiarum virtute, facillima, & promptissima esset magnis etiam peccatoribus æternæ felicitatis consecutio, contra id, quod sacræ litteræ nobis sæpius inculcant, unde sequitur virtutis pœnitentiæ enervatio, ac pœnæ abolitio.

429.

(a) Etiam referri meretur alia ejusdem Angelici doctrina art. 2. ad 1., ubi agens de vi clavium inquit: *Clavis est duplex, scilicet ordinis, & jurisdictionis. Clavis ordinis Sacramentale quoddam est; & quia Sacramentorum effectus non sunt determinati ab homine, sed a Deo, ideo non potest taxare Sacerdos, quantum per clavem ordinis in foro confessionis de pœna debita dimittatur; sed tantum dimittitur, quantum Deus ordinavit. Sed clavis jurisdictionis non est quid Sacramentale, & effectus ejus arbitrio hominis subjacet; & hujusmodi clavis effectus est remissio, quæ est per indulgentias, cum non pertineat ad dispensationem Sacramentorum talis remissio, sed ad dispensationem bonorum communium Ecclesiæ. Et ideo etiam Legati non Sacerdotes indulgentias facere possunt.*

429. Respondet S. Thomas art. 2. ad 2. laud. quæst. 25. ; *quod quamvis hujusmodi indulgentiæ multum valeant ad remissionem pœnæ, tamen alia opera satisfactionis sunt magis meritoria respectu præmii essentialis ; quod in infinitum melius est, quam dimissio pœnæ temporalis* (*a*). *Ulterius* sacra Trid. Synodus in decreto supra laud. postquam eos damnasset, qui indulgentias *aut inutiles esse asserunt, vel eas concedendi in Ecclesia potestatem esse negant*, ita subdit : *In his tamen concedendis moderationem juxta veterem, & probatam in Ecclesia consuetudinem adhiberi cupit, ne nimia facilitate ecclesiastica disciplina enervetur*. Quod ipsum provide cautum fuerat ab Innocentio III. in Concilio Lateran. IV. Can. 62.

430. Ob. *secundo*. Hæc de indulgentiis potestas, quæ Ecclesiæ a Christo tradita creditur, innumeris abusibus latissimam portam aperuit. Nam *primo* aliquæ occurrunt indulgentiæ, quibus conceditur absolutio *a pœna, & a culpa*. *Secundo* non paucæ enumerantur indulgentiæ concessæ levissimis de causis, quas propterea Gerson in Opusc. *De absolut. Sacrament. fatuas, & superstitiosas* appellabat. *Tertio* quædam reperiuntur indulgentiæ copiosissimæ pro levissimis, ac brevissimis pietatis operibus, ex. gr. pro recitatione aliquot precum, vel pro exiguis eleemosynis (*b*).

431. Resp., recensitos abusus, si etiam veri essent (partim enim falsi sunt, partim admodum exaggerati) ne minimum quidem veritatem nostri dogmatis labefactare posse, quæ non istis abusibus, sed firmissimis verbis Dei, & scripti & traditi fundamentis, ac perpetuæ Ecclesiæ praxi innititur, ut supra ostensum est. Sed breviter expendamus singula.

432. Ad *primum* respondet Benedictus XIV. Lib. XIII. *De Synodo* cap. 18. n. 7., „ *hujusmodi formulam tribui præteritorum sæculorum Quæstoribus*, quos licet affirmare veros fuisse auctores tempestatum, quas Ecclesia propter indulgentiarum causam perpessa est. Clemens V. Pontifex in *Clement.* 2. *de pœnit. & remiss.* loquens de hujusmodi Quæstoribus, deque publicationibus indulgentiarum, quæ per ipsos fiebant, eos dicit solitos fuisse hac formula uti, *a pœna, & a culpa*, ut eorum *verbis utamur*, quo satis ostendit Pontifex, incongruum omnino esse hujusmodi modum .... Et revera Card. Cusanus Apost. Sedis per Germaniam Legatus fidenter asseruit, Apost. Sedem nunquam consuevisse indulgentias impertiri hac adhibita phrasi .... Non ignoramus, aliquos extare Theologos contendentes, per indulgentias tolli posse peccata venialia, etiam quoad culpam; at simul novimus, valde dubiam esse hujusmodi sententiam, eamque minime cohærere sanioribus Theologiæ principiis .... Si quæ autem reperiantur indulgentiæ, in quibus remissio quartæ, exempli gratia, vel septimæ partis peccatorum venialium concedi dicatur, accipiendum id est de remissione temporalis pœnæ, quam quis propter eum criminum numerum promeritus fuerit, non ante tamen obtinenda, quam post obtentam remissionem culpæ iis modis, atque rationibus, quibus juxta Christi Domini præscriptum a peccatorum reatibus expiamur ". Hactenus.

(*a*) Attendenda ooo est laxa quorumdam Moralistarum doctrina, qui salutarem indulgentiarum usum plus æquo extenderunt, & prædicarunt, non sine magno detrimento virtutis pœnitentiæ, necnon severæ illius disciplinæ, quam Synodus Trid. Sess. XIV. cap. 8. magnopere Confessariis commendavit (Vid. sup. n. 386.) qua de re legendum consulo libellum D. Virginii Valsecchi Congr. Cassinensis Florentiæ editum ann. 1734. *Delle indulgenze, e delle disposizioni per conseguirle*, tum alium ante paucos annos Romæ, & alibi impressum *De indulgentiis, &c.* auctore Nicolao Giunchi, seu potius celebri Vinc. Patuzzi, ubi requisitas ad eas recipiendas dispositiones explicat, & solidissimis fundamentis confirmat. Gregorius VII. concedens Episcopo Lincolniensi indulgentiam, quam postulabat : *Si tamen*, inquit, *bonis operibus inhærendo, commissa excessus plangendo, quantum volueris, corporis tui habitaculum Deo mundum templum exhibueris &c.* Quæ verba perpendens Vener. Card. Baronius ad an. 1073. n. 71. hæc habet notatu digna : *Ex quibus apparet, Sedis Apostolicæ indulgentias illis communicari, qui, quantum suppetunt vires, bene operari non prætermittunt ; non autem ignavis, otiosis, ac negligentia torpescentibus*. His addo gravissimam amplissimi, ac doctissimi Card. atque Archiepiscopi nostri D. Andreæ Joannetti auctoritatem, qui in sua Synodo 1788. celebrata pag. 65. *Parochi*, inquit, *& Concionatores in hoc insistant, ut populus ita indulgentiarum amore teneatur, ut dignos pœnitentiæ fructus facere non prætermittat. Non enim desidibus, & dormientibus, & voluptuosis divinæ misericordiæ munera impertiuntur, sed fervidis, & vigilantibus, & crucem Christi libenter ferentibus*.

(*b*) Hæc & alia exaggerantur, immo plura per calumniam plane effinguntur, nedum a Protestantibus, sed etiam a morosis quibusdam criticis S. R. Ecclesiæ osoribus ; ut in sup. memorato Tract. *De Indulgentiis*, ubi pag. m. 99. sine ullo fundamento dicitur, Augustinianis Patavinis fuisse concessam plenariam indulgentiam a baptismo usque ad postremam confessionem, & ulterius 28. millium annorum in Posterum ; ab Alexandro VI. 30. millium annorum recitatione unius *Ave Maria* ante aram Beatiss. Mariæ Virginis ; a Bonifacio VIII. 80. millium ann. iis, qui recitant orationem S. Augustini, quam confirmasse dicunt Benedictum XI. Ord. Præd. ; ac denique Alexandri III., qui populo Anconitano pro omnibus primis Dominicis cujusvis mensis tot indulgentias concessit, quot grana arenæ in duabus suis manibus continerentur ; quod ridiculum, & commentitium plane esse evincit Baronius ad ann. 1177. num. 49. Sed jam piget prosequi hujusmodi ineptissimas fabulas. Tempus etiam frustra terit auctor anonymus ejusdem Tract. *De Indulg.*, dum multas colligit indulgentias, quæ levissimis de causis concessæ leguntur in quibusdam parvis libellis, qui nullius sunt auctoritatis ; & quarum pleræque a Sacra Congregatione Indulg. *apocrypha* declaratæ fuere.

nus sapientissimus Benedictus, unde postea ita concludit: „ Si quæ reperiatur indulgentia superius „ allatis verbis, seu formulis expressa, prudens „ Episcopus satis justam sibi esse arbitrabitur „ causam habendi suspectam illius concessionem. „ Si vero exhibitum concessionis monumentum agnoverit authenticum esse, quod non ita facile „ contigerit, poterit illud congrua interpretatione „ declarare ".

433. *Secundum* solvit S. Thomas laud. quæst. 25. art. 2., inquiens: „ Causa remissionis pœnæ „ in indulgentiis non est nisi abundantia meritorum Ecclesiæ, quæ se habet sufficienter ad totam pœnam expiandam: non autem causa remissionis effectiva est vel devotio, vel labor, „ vel datum recipientis indulgentiam, aut causa, „ pro qua datur indulgentia. Unde non oportet „ ad aliquid horum proportionare quantitatem remissionis, sed ad merita Ecclesiæ, quæ semper „ superabundant. " Concludit autem, indulgentias tantum valere, quantum prædicantur, *dummodo ex parte dantis sit auctoritas, & ex parte recipientis charitas, & ex parte causæ pietas, quæ comprehendit honorem Dei, & proximi utilitatem*. Addit demum in resp. ad 1., Prælatum peccare *si inordinate remittat, ita quod homines quasi pro nihilo ab operibus pœnitentiæ revocentur*. Estius tamen in IV. *Sent*. Dist. XX. §. 10. probabilius esse dicit, ad indulgentiarum valorem requiri causam proportionatam, tam ex parte conferentis, quam ex parte suscipientis, ita ut opus commensuretur indulgentiæ; ac pro hac sententia multos, gravesque citat auctores. Verum hoc Theologorum dissidium nihil obest Catholico dogmati &c., quod solum tuendum suscepimus.

434. Ad *tertium* respondet noster Dominicus Soto in IV. Dist. XXI. quæst. 2. art. 1., „ quod hujusmodi portenta nunquam Papa concedere cogitat, sed quia forsan concessit visitantibus tale „ hospitale decem annos, & visitantibus talem basilicam totidem, & sic pluries, & tandem certam conferentes eleemosynam facit participes illarum gratiarum, illa ratione conficiuntur illa „ milliaria. " Antea tamen idem præstantissimus Hispanus Theologus sapienter notaverat, quod „ posset homo commisisse centum, immo bis centum peccata mortalia, pro quibus reus esset tot „ annorum pœnitentiæ. Et quamvis homo tantum „ vivere nequeat, nec decimam partem illius pœnitentiæ facere in hoc sæculo, nihilominus in „ Purgatorio secundum æqualitatem justitiæ exigenda est illa pœna, quæ illis omnibus annis „ responderet. " Ex qua doctrina apparet, non esse ridiculas, nec absurdas indulgentias centum, vel mille annorum. Quanquam necesse non est, nos in has angustias redigi, cum facilius, & verius, illæ indulgentiæ possint inter multas alias numerari, quæ a Romanis Pontificibus seu immediate per se, seu de Congregationum consilio, tamquam *apocryphæ* proscriptæ fuerunt, ut testatur supralaud. Benedictus XIV. n. 3.

435. Denique quantum sit, semperque fuerit Ecclesiæ desiderium, atque studium, hos, aliosque omnes abusus tollendi, ac præcavendi, ostendit sancta Synodus Trid. ita decernens: „ Abusus vero, qui in his irrepserunt, & quorum occasione insigne hoc indulgentiarum nomen ab hæreticis „ blasphematur, emendatos, & correctos cupiens, „ præsenti decreto generaliter statuit, pravos quæstus omnes pro his consequendis, unde plurima „ in Christiano populo abusuum causa fluxit, omnino abolendos esse. Ceteros vero, qui ex superstitione, ignorantia, irreverentia, aut aliunde, quomodocumque provenerunt, cum ob multiplices locorum, & provinciarum, apud quas „ hi committuntur, corruptelas, commode nequeant „ specialiter prohiberi, mandat omnibus Episcopis, ut diligenter quisque hujusmodi abusus Ecclesiæ suæ colligat, eosque in prima Synodo „ Provinciali referat, ut aliorum quoque Episcoporum sententia cognita, statim ad summum „ Rom. Pontificem deferantur, cujus auctoritate, „ & prudentia, quod universali Ecclesiæ expedit, „ statuatur; ut ita sanctarum indulgentiarum munus pie, sancte, & incorrupte omnibus fidelibus dispensetur. " Qua in re non satis laudare possumus providam eminentissimi Card., atque Archiepiscopi nostri D. Andreæ Joannetti curam, qui in sua Synodo an. 1788. pag. 65. seq. ad normam laud. mox Synodi Trid. decreti in eliminandis abusibus, qui indulgentiarum nomine irrepere consueverunt, diligentissimam operam posuit, severasque pœnas comminatus est, præcipue iis *nebulonibus, improbisque hominibus, qui indulgentias jactitant, certis numismatibus, imaginibus, aut oratiunculis adnexas, & verba dant credulis, ut quæstum faciant* (a). De superstitionibus, quibus indulgentiarum abusus locum dare possunt, vid. Jo. Bapt. Thiers *Traité des superstitionis &c.* Tom. 4. cap. 1.

AR-

(a) Summus Pontifex Benedictus XIV. Lib. XIII. *De Syn. Diœc.* cap. 18. n. 2. prudentissime metuens, ne Christifideles, detecta indulgentiarum insubsistentia, turbentur, offendantur, indeque occasionem arripiant obloquendi in eos, qui ecclesiastici regiminis veluti habenas moderantur, Episcopos monet, ut si quas repererint indulgentias, quæ dubiæ fidei sibi videantur, non negligant easdem recensere in relatione status suæ Ecclesiæ; quod cum ipsi præstiterint, onus erit Congregationis Concilii hujusce rei notionem remittere ad alteram Congregationem Indulgentiarum, cui Clemens IX. Pontifex auctoritatem tribuit, *falsas, apocryphas, indiscretasque Indulgentias typis imprimi vetandi, impressas recognoscendi, & examinandi, ac, ubi nobis, seu Rom. Pontifici pro tempore existenti, retulerit, nostra, seu illius auctoritate rejiciendi*. Ita immortalia Benedictus; cujus summam prudentiam imitari debuisset postrema Synodus Pistoriensis an. 1786., quæ non

ARTICULUS II.

Defenditur thesaurus Ecclesiæ, qui in concessione indulgentiarum applicari solet (a).

436. Synodus Trid. nihil aliud de indulgentiis definivit, nisi facultatem esse in Ecclesia eas concedendi, earumque usum salutarem esse sup. num. 411. Theologi tamen Catholici communi calculo hunc Ecclesiæ thesaurum, tamquam indulgentiarum fontem, ac fundamentum agnoscunt; præcipue postquam Clemens VI. in sua Constit. *Unigenitus* ita declaravit: „ Unigenitus Dei Filius ... „ thesaurum Ecclesiæ militanti acquisivit, volens „ suis thesaurizare filiis pius Pater ... Ad cujus „ quidem thesauri cumulum beatæ Dei Genitri„ cis, & omnium Electorum a primo justo usque „ ad ultimum merita adminiculum præstare no„ scuntur. " Item Leo X. in Decretali, quam ad se missam refert Card. Cajetanus in 3. P. quæst. 48. art. 5. testatur, doctrinam Rom. Ecclesiæ, *quam reliquæ tamquam matrem sequi tenentur*, esse, Rom. Pontificem „ posse pro rationabilibus „ causis concedere Christifidelibus, qui charitate „ jungente membra sunt Christi, sive in hac vi„ ta sint, sive in Purgatorio, indulgentias ex su„ perabundantia meritorum Christi, & Sanctorum; „ & tam pro vivis, quam pro defunctis Aposto„ lica auctoritate indulgentiam concedendo, the„ saurum meritorum Jesu Christi, & Sanctorum „ dispensare, & per modum absolutionis indul„ gentiam ipsam conferre, vel per modum suffra„ gii illam transferre consuevisse ... Et ita ab o„ mnibus teneri, & prædicari debere sub excom„ municationis latæ sententiæ pœna &c. ". Romani insuper Pontifices Pius V., & Gregorius XIII. illam Baji propositionem damnarunt num. 60. „ Per passiones Sanctorum indulgentiis communi„ catas non proprie redimuntur nostra delicta, sed „ per communionem charitatis nobis eorum passio„ nes impertiuntur, ut digni simus, qui pretio „ Sanguinis Christi a pœnis pro peccatis debitis „ liberemur. "

437. S. Thomas in *Supplem.* quæst. 25. art. 1. probat, indulgentias valere *quantum ad judicium Dei ad remissionem pœnæ residuæ post contritionem, & confessionem, & absolutionem* hac ratione ex thesauro Ecclesiæ deprompta, inquiens: „ Ratio autem, quare valere possint, est unitas „ corporis mystici, in qua multi in operibus pœ„ nitentiæ supererogaverunt ad mensuram debito„ rum suorum, & multas etiam tribulationes in„ justas sustinuerunt patienter, per quas multitu„ do pœnarum poterat expiari, si eis deberetur; „ quorum meritorum tanta est copia, quod omnem „ pœnam debitam nunc viventibus excedunt: & „ præcipue propter meritum Christi, quod etsi in „ Sacramentis operatur, non tamen efficacia ejus „ in Sacramentis includitur, sed sua infinitate ex„ cedit efficaciam Sacramentorum. Dictum est au„ tem quæst. 63. art. 2., quod unus pro alio sa„ tisfacere potest. Sancti autem, in quibus super„ abundantia operum satisfactionis invenitur, non „ determinate pro isto, qui remissione indiget, „ hujusmodi opera fecerunt (alias absque omni „ indulgentia consequeretur remissionem), sed „ communiter pro tota Ecclesia, sicut Apostolus „ ait, *se adimplere ea, quæ desunt passionum* „ *Christi in corpore suo pro Ecclesia*, ad quam „ scribit Coloss. I. Et sic prædicta merita sunt „ communia totius Ecclesiæ. Ea autem, quæ sunt „ alicujus multitudinis communia, distribuuntur „ singulis de multitudine, secundum arbitrium „ ejus, qui multitudini præest. Unde sicut aliquis „ consequeretur remissionem pœnæ, si alius pro „ eo satisfecisset, ita si satisfactio alterius sibi per „ eum, qui potest, distribuatur (b). "

438. His verbis Angelicus ea omnia complexus est, quæ Clemens VI., & Doctores scholastici attulerunt, ad declarandam, confirmandamque Ecclesiæ potestatem applicandi fidelibus per indulgentias de inexhausto meritorum Christi, & Sancto-

sine magno fidelium scandalo indiscriminatim omnes indulgentiarum tabellas ab Ecclesiis auferri jussit, quousque novum Rituale ab Episcopo in alia Synodo statueretur; quod tamen ne fieret, publico Ecclesiæ illius bono Deus Opt. Max. impedivit.

(a) Hæretici supra ad n. 410. memorati contra hunc Ecclesiæ thesaurum magis quam contra indulgentias debacchantur. Lutherus ita passim blasphemabat: *Merita Christi, & Sanctorum esse thesaurum indulgentiarum, nemo, nisi fœdus adulator, extravagantes a veritate, & ficta quædam Ecclesiæ praxes, aut usus somniant.* Calvinus autem Lib. III. *Instit.* cap. 5. num. 2. omnem contra hunc Ecclesiæ thesaurum suam bilem evomit, eum vocans *profanationem sanguinis Christi, & satanæ ludibrium*. Magistrorum suorum proterviam omnes Sectarii fideliter imitantur: sed quod magis dolet, non multum ab hujusmodi phrasibus abludit nuperrima Synodus Pistoriensis his verbis: *Gli Scolastici ..... gonfj delle loro sottigliezze inventarono quello strano tesoro malo inteso dei meriti di Cristo, e dei Santi, e sostituirono alla chiara idea di assoluzione dalla pena canonica la confusa, e falsa di applicazione di meriti.* Quamquam vero concederetur, mentionem *thesauri Ecclesiæ* non inveniri ante Scholasticorum ævum, quod Morinus asserit Lib. X. *de Pœnit.* cap. 21., non tamen licet communem Scholasticorum doctrinam adeo parvipendere, præcipue quia, ut ibidem Morinus notat, a toto illorum choro nonnisi unus excipiendus est Franc. Mayronis in IV. Dist. 19. qu. 2.; *sed rationes* (subdit idem Morinus) *quibus agit in thesaurum illum, non videntur satis catholicæ*. Durandus quidem fuit ejusdem erroris accusatus a Bellarmino, sed ab eodem Morino, aliisque gravibus Theologis defenditur. Ceterum Maldonatus opinionem Mayronis *proxime ad hæresim accedere*, dicit, *De Pœnit.* pag. 370.

(b) Jo. Morinus Lib X. *De Pœnit.* cap. 22. *S. Thomas*, inquit, *de istius thesauri virtute, & efficacia omnium magnificentissime locutus est*, adeo ut hunc uni *thesauro confisus rationes omnes valoris indulgentiarum*

etorum thesauro quantum necesse foret ad satisfaciendum Deo pro illis pœnis temporalibus, quas remissa culpa ejusdem justitia a nobis exigit; ut nempe *illorum abundantia nostræ inopiæ sit supplementum*, quemadmodum alia occasione Corinthiis dicebat Apostolus 2. Corinth. VIII. 14.

439. Neque obest, hanc vocem *thesauri* fuisse a Scholasticis cusam, cujus nulla invenitur neque in sacris litteris, neque in sanctis Patribus mentio. Non inquam id obest: si enim hæc objectio, quam sæpe ad nauseam usque Novatores repetunt, aliquid valeret, quot, & quanta non solum ex nostris, sed etiam ex ipsis eorum dogmatibus expungenda essent, quæ nonnisi novis inventis vocabulis proponere potuerunt? Novum sit hoc vocabulum; sed nova non est *unitas corporis Christi*, nova non est *Sanctorum communio*, nova non est infinitas meritorum Christi hujus corporis capitis, novus non est cumulus passionum, quas Sancti ultra pœnas eorum peccatis debitas sustinuerunt, præcipue vero beatissima Virgo Maria omnium Sanctorum regina, quæ nullam vel minima habuit culpam luendam, & tamen tot, & tantas pro nobis pœnas toleravit, juxta Simeonis prædictionem: *Et tuam ipsius animam doloris gladius pertransibit*.

440. Ob. *primo* contra thesaurum meritorum Christi Apostolus ad Philipp. II. 8. de Christo ait: *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis; propter quod & Deus exaltavit illum* &c.: fuit igitur passio Christi ita compensata, ut nihil ex ea superfuerit meriti, in thesauro reponendum. Id quoque testatus est ipse Christus duobus discipulis Lucæ XXIV. 26. dicens: *Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?*

441. Resp. cum Card. Bellarmino, distinguendum esse meritum a satisfactione (quod nos etiam observavimus Tom. V. Dissert. IV. num. 118.). Christi passiones & actiones, quatenus ipsi meritoriæ, præmium consecutæ sunt, licet non adæquatum; sed quatenus erant opera satisfactoria divinæ justitiæ, nullum *in ipso Christo* effectum habuerunt, vel habere poterant, cum ipse nullam haberet umbram culpæ, pro qua satisfaceret. Satisfecit quidem pro nostris culpis, sed non solum plene, & perfecte, sed etiam *suprebundanter*, ut in Tom. V. Dissert. IV. cap. 4. ostensum est. Ex illa igitur superabundantia formatus est thesaurus Ecclesiæ. Unde supra laud. Clemens VI. postquam dixisset, quod *gutta sanguinis Christi modica propter unionem ad Verbum, pro redemptione humani generis sufficere potuisset*; addit, Christum sua passione *thesaurum infinitum Ecclesiæ militanti acquisivisse*. Ex hoc itaque thesauro summi Ecclesiæ Pastores fidelibus indulgentias largiuntur.

442. Dices. Culpa lethalis malitiam habet infinitam: nonnisi ergo per infinitum passionis Christi valorem divinæ justitiæ satisfieri poterat, ut nihil prorsus ex ea superfuerit in thesauro Ecclesiæ reponendum.

443. Resp. cum eodem Bellarmino, si hoc argumentum valeret, sequeretur, nonnisi pro unica hominum culpa Christum Deo satisfacere potuisse; quod nec adversarii dicunt. Dicendum itaque, Christi passione fuisse Deo plenissime, & superabundanter satisfactum pro omnibus hominum culpis; & cum istæ quamquam admodum multæ, numero tamen infinitæ non sint, sequitur, Christi satisfactionem fuisse superabundantem, & verum esse, quod Apostolus scribebat Romanis XV. 20. *Ubi abundavit peccatum, superabundavit & gratia*. Rursus, potuisset Christus, ut jam dictum est cum Clemente VI., una pretiosissimi sui sanguinis gutta humanum genus redimere; sed voluit totum pro nobis effundere, ut ejus redemptio esset *copiosa*, & superabundans, atque infinitum thesaurum nobis compararet, quo non solum culpa, & pœna æterna per Sacramenta dimitterentur, sed etiam pœnæ temporales, quas divina justitia a nobis vel hic, vel in Purgatorio reposcit, addita tamen ea satisfactione, quam juxta imbecillitatem nostrarum virium præstare tenemur: neque enim Ecclesia intendit beneficio indulgentiarum tolli, vel enervari Christianam disciplinam. Vid. supra num. 429.

444. Objiciunt *secundo* multo acrius contra merita Sanctorum, quæ Clemens VI. ex thesauro Ecclesiæ per indulgentias nobis applicari dixit: *Primo*, hoc est meritis Christi valde injuriosum, quasi ea non sufficiant ad plenam divinæ justitiæ satisfactionem. *Secundo*, S. Leo Papa Serm. LXIV. al. 61. *Quamvis*, inquit, *in conspectu Domini multorum Sanctorum pretiosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio propitiatio fuit mundi. Acceperunt justi, non dederunt coronas; & de fidelium fortitudine exempla nata sunt patientiæ, non dona justitiæ. Singulares quippe in singulis mortes fuerunt, nec alterius quisquam debitum suo fine persolvit* &c., quæ alibi repetit in Epist. CXXIV., & CLXV. al. 97., & 134., & quorum similia habet S. Augustinus Tract. LXXXIV. in Joan.; & clarius LIX. inter 83., ubi expendens illam prudentum Virginum responsionem, *Ne forte non sufficiat nobis, & vobis*, inquit: *Vix sibi quisque sufficit, ut testimonium perhibeat conscientiæ suæ*: nihil ergo superest pro aliis; tum Ambrosius in fine Lib. VI. in Lucam, dicens: *Aliæ cruces nihil mihi prosunt, sola crux Christi mihi utilis est*. *Tertio*, ante hos omnes Ter-

ab antiquioribus scholasticis redditus spreverit, & repudiaverit. Primus autem, qui hac voce usus fuerit, creditur B. Albertus Magnus ad diluendam difficultatem petitam ex vulgato S. Augustini effato Serm. 29. *Aut Deus punit, aut homo*; ut indicaret; pœnis nostris peccatis debitas satisfactoriis operibus luendas esse, quod fieri potest; quod autem pro nostra fragilitate non possumus, ex thesauro Ecclesiæ suppleri.

Tertullianus cap. 22. *De pudicitia* inquiebat: *Sufficiat Martyri propria delicta purgasse .... Quis alienam mortem sua solvit, nisi solus Dei Filius?*

445. Resp. ad *primum*, quemadmodum supra num. 374. cum Synodo Trid. simili objectioni Lutheranorum contra dogma satisfactionis responsum fuit, scilicet nullam, vel minimam injuriam irrogari, & nihil prorsus detrahi efficaciæ passionis Christi, quia ipsa Sanctorum merita ab eadem passione Christi totam suam virtutem trahont. Sicut igitur voluit Deus virtutem sanguinis Christi nostris operibus satisfactoriis applicari, sine qua nihil omnino valerent, ita etiam propter communionem Sanctorum voluit, ut ipsorum merita, quæ sunt dona Dei, nobis per indulgentias communicarentur, ex amplissima potestate clavium Ecclesiæ tradita. *Ulterius*, est quidem passio Christi valoris infiniti, cui in se nihil addi potest; nobis tamen non applicatur, nisi modo finito, ut proinde minime repugnet, illi addi etiam applicationem passionum Sanctorum; ut scite observavit Dom. Soto in IV. Dist. XXI. quæst. 1. art. 2. Merito propterea a summis Pontificibus Pio V., & Gregorio XIII. illa Baji propositio n. 60. damnata fuit.

446. Neque vero dicimus, in hoc thesauro sanguinem Martyrum pretiosissimo Christi sanguini commisceri, ut adversarii nobis inepte exprobrant, quasi ejusdem ordinis sint; quod falsissimum est. Sed istum agnoscimus, ut omnis meriti radicem, sanguinem vero Martyrum ut fructum hujus radicis. Neque insolens est in sacris litteris, ut duo merita, quamquam admodum diversa, simul conjungantur. Sic 4. Reg. XIX. 35. Deus ore Isaiæ ita promisit Regi Ezechiæ: *Protegam urbem hanc, & salvabo eam propter me, & propter David servum meum*.

447. Ad *secundum*. S. Leo Papa nihil aliud vult, quam nulla Sanctorum merita fuisse *propitiationem mundi*, seu humani generis redemptionem; nec nostram justitiam deberi justorum meritis, qui & ipsi acceperunt a Christo coronas; unde subdit: *De fidelium fortitudine exempla nata sunt patientiæ, non dona justitiæ*. Et adhuc clarius manifestat, se loqui de mundi redemptione, quæ soli Deo homini debetur, subdens: *Singulares quippe in singulis mortes fuerunt, nec alterius quisquam debitum suo fine persolvit, cum inter filios hominum unus solus Dominus noster Jesus extiterit, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes sepulti, omnes etiam sint suscitati*. Nulla hic est mentio illorum meritorum, quorum intuitu pœnæ nostris culpis debitæ remittuntur; sed solum infiniti ejus meriti, quo Christus per mortem suam nos a peccato redemit.

448. Locus S. Augustini nihil pertinet ad rem nostram. Ibi agit S. Pater de judicio universali, in quo *unusquisque pro se rationem reddet, nec alieno testimonio quisquam adjuvatur apud Deum, cui secreta cordis apparent; & vix sibi quisque sufficit, ut ei testimonium perhibeat conscientia sua*.

449. Ambrosius vult, ut juxta Apostoli monitum ad Gal. VI. 14. *non gloriemur, nisi in cruce Domini nostri*; quia aliæ cruces, sive nostræ, sive aliorum, nobis non prosunt nisi per crucem Christi.

450. Tertullianus hæc scripsit Montanistarum deliriis jam dementatus. Ceterum in hoc ipso loco testis esse potest, qoid de communione Sanctorum, eorumque meritis pro pœnarum nobis debitarum remissione Catholici sentirent, quorum doctrinam ibi impugnat.

451. Inst. *primo*. S. Thomas 3. P. quæst. 48. art. 5. ad 3. cum sibi objecisset, non solum passionem Christi, sed etiam aliorum Sanctorum proficuam esse ad nostram salutem, secundum illud Coloss. I. 24. *Gaudeo in passionibus meis pro vobis, & adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore ejus, quod est Ecclesia*, ita respondet: „ Dicendum, quod passiones Sanctorum proficiunt Ecclesiæ, non quidem „ *per modum redemptionis*, sed *per modum exempli, & exhortationis*, secundum illud 2. „ ad Cor. I. 6. *sive tribulamur pro vestra exhortatione, & salute*. " Ubi nihil additur, ad indicandum, passiones Sanctorum nobis prodesse *per modum satisfactionis* &c.

452. Resp., quod in hoc loco Angelicus omittit, abunde suppleri ex iis, quæ data opera de indulgentiis agens, de thesauro Ecclesiæ tradit. Vid. sup. n. 437. Addit Card. Cajetanus, nihil hoc loco ab Angelico dici de passionibus Sanctorum, quatenus prosunt Ecclesiæ per modum cujusdam redemptionis, quia agebat de vera, & omnimoda redemptione, cujusmodi est sola passio Christi, quæ redimit *simpliciter*, quia redimit a servitute culpæ, & pœnæ; passiones vero sanctorum nonnisi *secundum quid* redimunt, scilicet a pœna temporali tantummodo. Ad hæc, passio Christi propria sua virtute ad nos redimendos valet; Sanctorum autem passiones ab eadem Christi passione totam suam efficaciam trahunt.

453. Inst. *secundo*. Nihil Sanctis redundat a Deo non remuneratum, quod possit in thesauro Ecclesiæ reponi. Nam pro operibus supererogatoriis non solum condignum, sed etiam supra condignum a Deo præmium recipiunt; unde Apostolus dicebat Roman. VIII. 18. *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis*. *Ulterius*, cum omnia opera nostra bona sint Deo multis nominibus debita, juxta illud Luc. XVII. 10. *Cum feceritis hæc omnia, dicite, servi inutiles sumus; quod debuimus facere, fecimus*, non apparet, undenam thesaurus Ecclesiæ possit ex Sanctorum meritis ditari.

454. Respondet vener. Bellarminus, in bonis operibus Sanctorum, quæ laboriosa, & pœnalia fuerunt, duplicem esse rationem, alteram meriti, alteram satisfactionis. Quod attinet ad rationem meriti, plenam mercedem, immo etiam confer-

tam,

tam, & supereffluentem Sancti receperunt. Quod autem attinet ad satisfactionem, aliqui superabundanter satisfecerunt pro reatibus propriis, cum nonnisi paucos hujusmodi reatus haberent, aut etiam nullos, *quemadmodum de B. Maria Virgine tenet Ecclesia:* illæ ergo satisfactiones superabundantes in thesauro Ecclesiæ repositæ possunt a supremis Pastoribus pro aliis pœnitentibus applicari. Verba autem Christi Lucæ XVII. debent de adimpletione Dei mandatorum intelligi, ut ibidem Christus ipse explicat, inquiens: *Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite* &c.; non autem de operibus supererogatoriis, & satisfactoriis. Vid. Card. Cajetanus Opusc. *De Indulgentiis* cap. 1.

455. Inst. *tertio*. Si adest hic inexhaustus Ecclesiæ thesaurus, etiam sine indulgentiis per solam communionem Sanctorum poterunt fideles ejusdem esse participes.

456. Resp. cum S. Thoma *in Suppl.* quæst. 25. art. 2. ad 5., *bonum unius communicari alteri dupliciter, uno modo per charitatem; & sic etiam sine indulgentiis aliquis est omnium bonorum particeps, quæ fiunt, si in charitate sit. Alio modo per intentionem facientis: & sic per indulgentias, si causa legitima adsit, potest intentioni illius, qui pro utilitate Ecclesiæ operatus est, ad istum continuari*.

457. Colliges, operam perdere Protestantes, dum quasdam controversias inter ipsos Catholicos natas, & adhuc vigentes nobis objiciunt, quasi ex ipsis infirmari ea possint, quæ aut a Synodo Trid. definita sunt, aut communi consensu docentur. Hæ enim controversiæ non ad substantiam pertinent, sed ad quasdam peculiares Scholasticorum opiniones. Sic ex. gr. salvo fidei, & charitatis vinculo disputatur, an merita Sanctorum nobis per indulgentias applicata prosint per modum suffragii, & impetrationis solum, an etiam per veram solutionem nostri debiti; quæ postrema sententia est S. Thomæ, beati Alberti, S. Bonaventuræ, aliorumque, & probabilior videtur. Contraria tamen placet Maldonato, nonnullisque aliis, quos memorat Suarez in 3. P. disput. 51. sect. 2.

ARTICULUS III.

Resolvuntur quædam quæstiones.

Quæres primo. *Utrum indulgentia sit dumtaxat absolutio, an vero etiam solutio a pœnis peccatorum debitis?*

458. Resp., Indulgentiam *pro vivis* importare simul *absolutionem*, & *solutionem*. Est vera *absolutio*, quia ex judiciaria potestate clavium procedit; unde etiam fit, ut indulgentia ab Episcopis non possit concedi, nisi propriis subditis. Est etiam vera *solutio*, quia fit ex thesauro Ecclesiæ, offerendo Deo pro debita uniuscujusque pœnitentis satisfactione merita Christi, & Sanctorum. Unde S. Thomas laud. quæst. 25. art. 1. ad 2. *Ille*, inquit, *qui indulgentias suscipit, non absolvitur, simpliciter loquendo, a debito pœnæ, sed datur ei* (ex thesauro Ecclesiæ), *unde debitum solvat*. Et ib. ad 3. *Faciens indulgentias pœnam pro eo, quam debuit, solvit de bonis Ecclesiæ communibus*. Ita etiam docent Card. Cajetanus Tract. XV. ad Julium Medicem *De indulg.* cap. 6., Dom. Soto in IV. Dist. 21. quæst. 1. art. 2., Petrus a Soto *De Institut. Sacerd.* Lect. II. *De indulg.*, aliique Thomistæ.

459. Contra, aliqui censent, indulgentiam non dari *per absolutionem*, quia in hoc casu non possent uti beneficio indulgentiæ ii Ecclesiæ Pastores, qui illam concedunt; nemo enim potest seipsum absolvere.

460. Respondet S. Thomas in *Supplem.* qu. 27. art. 4. ad 1., „ quod actum jurisdictionis non potest aliquis in seipsum exercere, sed eis, quæ auctoritate jurisdictionis dantur aliis, potest etiam Prælatus uti, tam in temporalibus, quam in spiritualibus; sicut etiam Sacerdos sibi Eucharistiam accipit, quam aliis dat. Et ita etiam Episcopus potest accipere sibi suffragia Ecclesiæ, quæ aliis dispensat, quorum effectus immediatus est remissio pœnæ per indulgentias, & non jurisdictionis ".

Quæres secundo, *penes quos sit potestas largiendi indulgentias?*

461. Resp., præmittendam esse doctrinam Sancti Thomæ in *Supplem.* quæst. 26. art. 1. scilicet „ indulgentias habere effectum, secundum quod opera satisfactoria unius alteri computantur, non solum ex vi charitatis, sed etiam ex intentione operantis aliquo modo directa ad ipsum. Sed intentio alicujus potest ad alterum dirigi tripliciter; aut in speciali, aut in generali, aut in singulari. In singulari quidem, sicut cum quis pro alio satisfacit determinate: & sic quilibet potest alteri sua opera communicare. In speciali autem, sicut cum quis orat pro congregatione sua, & familiaribus, & benefactoribus; & ad hoc etiam ordinat sua opera satisfactoria, & sic ille, qui congregationi præest, potest opera illa communicare, applicando intentionem illorum, qui sunt de congregatione sua ad hunc determinate. Sed in generali, sicut cum quis opera sua ordinat ad bonum Ecclesiæ in generali; & sic ille, qui præest Ecclesiæ generaliter, potest opera illa communicare, applicando intentionem suam ad hunc, vel illum. Et quia homo est pars congregationis, & congregatio est pars Ecclesiæ, ideo in intentione privati boni includitur intentio boni congregationis, & boni totius Ecclesiæ. Et ideo ille, qui præest Ecclesiæ, potest communicare ea, quæ sunt congregationis, & hujus hominis; & ille, qui præest congregationi, potest communicare ea, quæ sunt hominis, sed non convertitur ".

462. Postea autem sic prosequitur: „ Sed ne- „ que

„ que prima communicatio, neque secunda, in-
„ dulgentia dicitur, sed solum tertia, propter
„ duo. Primo, quia per illas communicationes
„ quamvis homo solvatur a reatu pœnæ quantum
„ ad Deum, tamen non solvitur a debito facien-
„ di satisfactionem injunctam, ad quam obligatus
„ est ex præcepto Ecclesiæ, sed per tertiam com-
„ municationem homo etiam ab hoc debito solvi-
„ tur. Secundo, quia in una persona, vel in una
„ congregatione non est indeficientia meritorum,
„ ut sibi, & omnibus aliis valere possint; unde
„ iste non absolvitur a pœna debita pro toto, ni-
„ si tantum determinate pro eo fiat, quantum de-
„ beat. Sed in Ecclesia tota est indeficientia me-
„ ritorum, præcipue propter meritum Christi. Et
„ ideo solus ille, qui præficitur Ecclesiæ, potest
„ indulgentias facere ".

463. Ex hac autem doctrina colligit *primo* Angelicus, Sacerdotes parochiales, vel Abbates, vel alios hujusmodi non posse indulgentias facere; quod etiam in Concilio Lateran. IV. ab Innocentio III. cap. 60. vetitum fuerat, *nisi forsan ex speciali concessione*. *Secundo*, Diaconos, vel alios non Sacerdotes posse indulgentias largiri, si habeant jurisdictionem *commissam*, ut Legati, vel *ordinariam*, sicut electi ad Episcopatum, quia *potestas faciendi indulgentias sequitur jurisdictionem*; quam Sancti Thomæ, ac communem Theologorum opinionem frustra oppugnavit Durandus, contendens, solos Sacerdotes potestate ordinis sacerdotalis posse a pœnis per indulgentiam absolvere. *Tertio*, id ipsum posse Episcopos, quorum tamen potestas per Concilium Lateran. fuit limitata intra annum in Dedicatione Basilicæ, & ad 40. dies in anniversario ejusdem dedicationis. Demum, in summo Pontifice plenam residere potestatem faciendi indulgentias.

Quæres *tertio*. *An indulgentiæ prosint animabus Purgatorii ?*

464. Resp. *affirmative ;* & quamquam Synodus Trid. nihil hac de re definierit, communis tamen omnium Theologorum, immo totius Ecclesiæ doctrina est, indulgentiarum fructum posse etiam animabus in Purgatorio detentis applicari. Sed noster Angelicus in Suppl. qu. 71. art. 10. ita hanc doctrinam exponit, & confirmat : „ Indulgentia a-
„ licui prodesse potest dupliciter: uno modo *prin-*
„ *cipaliter*, alio modo *secundario*. Principaliter
„ quidem prodest ei, qui indulgentiam accipit,
„ scilicet qui facit hoc, pro quo indulgentia da-
„ tur; ut qui visitat limina alicujus Sancti. Un-
„ de cum mortui non possint facere aliquid ho-
„ rum, pro quibus indulgentiæ dantur, eis *dire-*
„ *cte* indulgentiæ valere non possunt. *Secunda-*
„ *rio* autem, & *indirecte* prosunt ei, pro quo a-
„ liquis facit illud, quod est indulgentiæ causa ...
„ Si autem indulgentia sub hac forma fiat: *Qui-*
„ *cumque fecerit hoc vel illud, ipse, & pater*
„ *ejus, vel quicumque alius ei adjunctus in Pur-*
„ *gatorio detentus, tantum de indulgentia ha-*
„ *bebit*, talis indulgentia non solum vivo, sed e-
„ tiam mortuo proderit. Non enim est aliqua ra-
„ tio, quare Ecclesia transferre possit communia
„ merita, quibus indulgentiæ innituntur, in vi-
„ vos, & non in mortuos. Nec tamen sequitur,
„ quod Prælatus Ecclesiæ possit pro suo arbitrio
„ animas a Purgatorio liberare; quia ad hoc ut
„ indulgentiæ valeant, requiritur causa conveniens
„ indulgentias faciendi, ut supra dictum est quæst.
„ 26. art. 3." Vid. etiam quæ a nobis dicta sunt Tom. VII. Dissert. IV. App. II.

465. Communiter tamen Theologi docent, indulgentias prodesse animabus Purgatorii *per modum suffragii:* hoc est non per modum veræ absolutionis juridicæ, quomodo prosunt vivis, sed quomodo eis prosunt alia suffragia, quæ vel publice, vel privatim pro defunctis fieri solent. Hoc tamen interest inter suffragia, & indulgentias, quod pro istis requiritur ecclesiastica jurisdictio, quæ ex thesauro Ecclesiæ possit Deo offerre, quantum sufficit ad satisfaciendum pro eis divinæ justitiæ; quæ jurisdictio non requiritur, ut communia suffragia prosint defunctis. Joannes VIII. anno 878. indulgentiam concessit iis, qui in bello contra infideles obierant, vel obituri erant; postea autem consueverunt Romani Pontifices suis indulgentiis etiam animas in Purgatorio detentas comprehendere. Sed de his plura dabunt Scholastici.

Quæres *quarto*. *Quid sit indulgentia plenaria jubilæi ?*

466. Resp. Vener. Card. Thomasius in *Comment. de indulgentiis* Tom. VII. Opp. edit. a cl. P. Vezzosi, testatur, indulgentiam plenariam omnium *primam* eam inveniri, quam Urbanus II. euntibus ad recuperandam terram sanctam largitus est; quam postea confirmarunt pro eadem causa Calixtus II., Eugenius III., Clemens III., & Innocentius III., additque, se nullum aliud invenisse exemplum indulgentiæ plenariæ ante eam, quam Bonifacius VIII. anno 1300. liberaliter concessit *visitantibus limina Apostolorum Petri, & Pauli;* & quidem si fuerint Romani, ad minus 30. diebus, & saltem semel in die; si vero peregrini fuerint, aut forenses, diebus quindecim. Subdit autem Bonifacius hæc verba probe notanda: *Unusquisque plus merebitur, & indulgentiam efficacius consequetur, qui Basilicas ipsas amplius, & devotius frequentabit*. Hunc Pontificem primum fuisse hujus indulgentiæ institutorem tradunt S. Antoninus P. I. tit. 3., Polydorus Virgilius *De rerum invent*. Lib. VIII. Toletus Lib. VI. cap. 24. præter historicos. Immensus pene fuit ea occasione peregrinorum concursus cum magno pietatis fervore, ac religiosis emolumentis; quamobrem Clemens VI. easdem indulgentias concessit pro anno 1350., quem annum *jubilæi* vocavit (ut auctor est Franc. Pagius in *Breviario Rom. Pontif.* a Bonifacio VIII.); atque ut in posterum singulis annis 50. hoc jubilæum celebraretur, constituit. Gregorius postea XI. ad annos 33. reduxit,

xit, ac demum Paulus II., & Sixtus IV. ad singula quinque lustra, suspensis eo anno omnibus indulgentiis extra Urbem concessis; quod usque ad hæc nostra tempora servatum est. Differt autem jubilæum a communibus indulgentiis plenariis, quod in jubilæo adducuntur quædam privilegia, ut absolutiones ab omnibus casibus, & censuris reservatis, commutationes votorum, & similia.

CAPUT XI.

De Ministro Sacramenti pœnitentiæ.

467. Postquam de partibus Sacramenti pœnitentiæ actum est, sequitur, ut postremo loco agamus de ejusdem Sacramenti Ministro. De illo autem loquens Trid. Synodus sess. XIV. cap. 6. declarat: „ falsas esse, & a veritate alienas doctri„ nas omnes, quæ ad alios quosvis homines, præ„ ter Episcopos, & Sacerdotes, clavium ministe„ rium perniciose extendunt, putantes, verba illa „ Domini: Quæcumque alligaveritis, &c. & quo„ rum remiseritis, &c. ad omnes Christifideles in„ differenter, & promiscue contra institutionem „ hujus Sacramenti ita fuisse dicta, ut quivis po„ testatem habeat remittendi peccata, publica qui„ dem per correptionem, si correptus acquieve„ rit, secreta vero per spontaneam confessionem „ cuicumque factam (a)".

468. Sed ad valorem absolutionis non solum potestatem Ordinis, sed etiam potestatem Jurisdictionis requiri, expresse declaravit eadem sacros. Synodus. Postquam enim laud. cap. 6. definivit, absolutionem Sacerdotis „ non solum nudum mini„ sterium, vel annunciandi Evangelium, vel de„ clarandi remissa esse peccata, sed ad instar a„ ctus judicialis, quo ab ipso, velut a judice, „ sententia pronunciatur, *ita pergit cap.* 7.: Quo„ niam igitur natura, & ratio judicii illud expo„ scit, ut sententia in subditos duntaxat feratur, „ persuasum semper in Ecclesia Dei fuit, & ve„ rissimum esse Synodus hæc confirmat, nullius „ momenti absolutionem eam esse debere, quam „ Sacerdos in eum profert, in quem ordinariam, „ aut subdelegatam non habet jurisdictionem". Duo igitur præcipue nobis in hoc capite demonstranda sunt: *primo*, ministros hujus Sacramenti non esse, nisi solos Sacerdotes: *secundo* ad valorem absolutionis præter potestatem *Ordinis* requiri in Confessario etiam potestatem *Jurisdictionis*, vel *ordinariam*, vel *extraordinariam*; quæ duobus distinctis articulis majoris claritatis gratia ostendemus.

ARTICULUS I.

Solis Sacerdotibus Christus tribuit potestatem a peccatis in Sacramento pœnitentiæ absolvendi.

469. Id probat laud. Trid. Synodus cap. 1. ex ipsa institutione Sacramenti pœnitentiæ, quando nempe Christus Dominus *a mortuis excitatus insufflavit in Discipulos suos dicens: Quorum remiseritis, &c.* quæ verba ad solos Apostolos, eorumque legitimos successores, non autem ad laicos directa sunt.

470. Et quidem solis Sacerdotibus fuisse supremam illam potestatem concessam, antiqua, & constans est Patrum traditio; quotiescumque enim sermo est de absolutione, sive in publicis, sive in privatis confessionibus, nonnisi a Sacerdote eam tribui memorat. Ita S. Cyprianus in *Epist. Synd.* ad Cornelium Sacerdotis officium esse dicit lapsis tribuere *pacem*, *& spei salutaris auxilium*. S. Ambrosius Lib. I. *De pœnit.* cap. 2. *jus hoc* absolvendi a peccatis, *solis permissum esse Sacerdotibus*, ait. Sanctus Augustinus sup. cit. num. 512. veniendum esse dicit *ad Antistites, per quos in Ecclesia claves ministrantur*. Innocentius I. in epist. ad Decentium: *Ceterum*, inquit, *de pondere æstimando delictorum Sacerdotis est judicare, ut attendat ad confessionem pœnitentis*. Demum, ut alios Latinos omittam, S. Leo Epist. LXXXII. divinitus esse ordinatum dicit, *ut indulgentia Dei nonnisi supplicationibus Sacerdotum obtineri possit*.

471. Ex Græcis sufficiat testimonium S. Basilii, qui in *Regulis brevioribus*, peccata dicit eis esse aperienda, *quibus credita est dispensatio mysteriorum Dei*, præter Chrysostomum, qui inter alias Sacerdotum sublimes prærogativas hanc potissimum recenset, quod habeant animas ligandi, atque solvendi potestatem. Vide sup. num. 314.

472. Recte ergo Synodus Trid. Sess. XIV. iis, quæ cap. 6. definierat, addidit canonem 10. anathemate feriens eum, qui dixerit: „ non solos Sa„ cerdotes esse ministros absolutionis, sed omni„ bus, & singulis Christi fidelibus esse dictum: „ Quæcumque ligaveritis, &c. quorum verborum „ virtute quilibet absolvere possit peccata, publi„ ca

(a) Inter alios Waldensium errores hic etiam numeratur, quod bonis, & probis laicis potestatem absolvendi a peccatis concederent, malis autem Sacerdotibus denegarent. Hunc errorem etiam Sectæ Flagellantium tribuit Baluzius Tom. I. cap. 9. *Miscellaneorum*, ex Lib. III. *De gestis Galdewini de Luczenburgo*. Eumdem errorem renovavit Wiclefus, cujus hæc propositio fuit in Synodo Constantiensi damnata: *Laicus, si vir frugi fuerit, clavium potestatem a Christo accepit;* & a Wiclefo ipsum postea receperunt Hussitæ. Protestantes cum pœnitentiam ut veri nominis Sacramentum non habeant, & confessionem unicuique liberam relinquant, non multum de Ministro solliciti sunt, ut superius notavimus ad n. 18. Lutherus tamen accusatur ab Henrico Rege Angliæ in opere *de septem Sacramentis*, quod *contra Sanctorum omnium sententiam claves Ecclesiæ traheret ad Laicos, & ad mulieres, ajens, verba Christi* Quæcumque ligaveritis, &c. *non Sacerdotibus tantum, sed omnibus dicta fidelibus*.

„ ea quidem per correptionem duntaxat, secreta „ vero per spontaneam confessionem ". Quod antea per Leonem X. constitutum jam fuerat, damnato illo impio Lutheri articulo num. 13.: „ In „ pœnitentiæ Sacramento, ac remissione culpæ „ non plus facit Papa, aut Episcopus, quam infimus Sacerdos; immo, ubi non est Sacerdos, „ æque tantum quilibet Christianus, etiamsi mulier, aut puer esset ".

473. Ob. *primo*. Divina confessionis institutio continetur iis verbis Jacobi V. 16. *Confitemini alterutrum peccata vestra*; sic enim illa verba intellexit magnus Augustinus Hom. XII. inter 50. inquiens: „ In omnibus Scripturis divinis utiliter, ac „ salubriter admonemur, ut peccata nostra debeamus jugiter, & humiliter, non solum Deo, sed „ etiam Sanctis, & Deum timentibus confiteri. „ Sic enim per Jacobum Apostolum nos admonet „ Spiritus Sanctus: Confitemini, &c. "

474. Resp. cum S. Thoma in *Suppl.* quæst. 1. art. 1. ad 1., Jacobum esse intelligendum non de quibuscumque hominibus, sed de Presbyteris tantummodo. Loquitur enim „ ex præsuppositione di„ vinæ institutionis: & quia divina institutio præ„ cesserat de confessione Sacerdotibus facienda, „ per hoc, quod eis potestatem remittendi pecca„ ta in Apostolis dedit, ut patet Jo. XX., ideo „ intelligendum est, quod Jacobus Sacerdotibus „ confessionem esse faciendam innuet ". Ita hunc locum intellexerunt Origenes Hom. II. in Levit., Chrysostomus Lib. III. *De Sacerdotio*, Beda, aliique nobilissimi Interpretes. Alii autem putant, non de confessione Sacramentali ibi sermonem esse, sed de alia, quæ cuilibet Christifideli fieri potest, vel ex humilitate, vel petendi consilii gratia, cui expositioni favet Augustinus, vel potius alius auctor Hom. XII., quæ a Mauriuis rejecta fuit in Append. Tomi V., & est Sermo LIII.: numquam enim vetitum fuit, immo quandoque consultum, ut petendi consilii causa viris doctis, etiam laicis, peccatorum confessio fiat.

475. Ob. *secundo*. Defectu Sacerdotis possunt laici baptismum conferre; cur ergo non poterunt Sacramentum pœnitentiæ administrare, quod aliquando ejusdem est necessitatis?

476. Respondet S. Thomas loco cit. ad 2. „ ba„ ptismum esse majoris necessitatis, quam pœni„ tentiam, quoad confessionem, & absolutionem; „ quia quandoque baptismus prætermitti non po„ test sine periculo salutis æternæ, ut patet in „ pueris, qui non habent usum rationis. Sed non „ est ita de confessione, & absolutione, quæ tan„ tum ad adultos pertinet, in quibus contritio cum „ proposito confitendi, & desiderio absolutionis „ sufficit ad liberandum a morte æterna ".

477. Ob. *tertio*. Morinus nonnulla affert vetusta Ecclesiæ latinæ monumenta, quæ manifeste indicant, periculo mortis instante Diaconis facultatem absolvendi concessam fuisse. *Primo* enim S. Cyprianus Epist. XII. ad Presbyteros, & Diaconos suæ diœcesis loquens de lapsis, qui pœnitentiam agebant: *Si*, inquit, *incommodo aliquo, & infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectata præsentia nostra apud Presbyterum quemcumque præsentem, vel si Presbyter repertus non fuerit, & urgere exitus cœperit, apud Diaconum quoque exomologesim facere delicti sui possint, ut manu eis in pœnitentiam imposita veniant ad Dominum cum pace, quam dari Martyres litteris ad nos factis desideraverunt*. Conceditur ergo Diaconis eadem facultas, quam habent Episcopi, & Presbyteri, *excipiendi exomologesim, manum imponendi ad pœnitentiam, & dandi pacem*, quam pro istis lapsis Martyres suis libellis expostulaverant: quæ omnia perfectam illorum pœnitentium reconciliationem omnino significant; quod pluribus verbis ostendere Morinus nititur, afferens etiam auctoritatem Jac. Pamelii, qui ad hanc Cypriani epist. notat, *fortassis* absentibus Episcopis, & Presbyteris, *in necessitate Diaconis permissam fuisse pœnitentium reconciliationem*. *Præterea*, etiam in multis Hispaniæ Ecclesiis fuisse hanc auctoritatem Diaconis tributam, colligit Morinus ex Concilio Eliberitano cap. 32., ubi de pœnitentibus dicitur: *Cogente infirmitate non est Presbyterorum, aut Diaconorum communionem præstare debere, nisi eis jusserit Episcopus*. *Tertio*, Alcuinus *De div. officiis in cap. jejunii* de pœnitentibus inquit: *Si autem necessitas evenerit, & Presbyter non fuerit præsens, Diaconus suscipiat pœnitentiam, ac det sanctam communionem*. Quæ verba etiam ex *Pœnitentiali Romano* referunt Buchardus Lib. XIX. cap. 155. & Ivo Part. XV. cap. 161., eademque habent duo Concilia celebrata in Anglia Sæc. XII., scilicet Eboracense anno 1194., & Londinense 1200. *Quarto*, clarius adhuc loquitur Odo Episcopus Paririensis in *Statuto synod.* statuto 56. ita decernens: *Prohibetur districte, ne Diaconi ullo modo audiant confessiones, nisi in arctissima necessitate: claves enim non habent, nec possunt absolvere*. Eademque fere repetit Petrus Cantor in *Summa*, non solum de Diacono, sed etiam de Subdiacono: requirit tamen in utroque *mandatum D. Papæ*, a quo habeat ad tempus usum clavium; & ita, inquit, *potest ligare auctoritate Domini Papæ, non sua*. *Denique* maximi momenti videtur caput *Fures*, extra de furtis: in eo enim dicit, quod si fures *comprehensi, aut vulnerati Presbytero, vel Diacono confessi fuerint, communionem eis non negamus*. Glossa autem in hoc caput hanc sententiam confirmat a minori ad majus, dicens: *In necessitate etiam laico*. Eumdem canonem referunt Burchardus Lib. XI. cap. 19., & Ivo P. XIII. cap. 45. Hactenus Morinus.

478. Ad *primum* communiter resp., S. Cyprianum nomine *exomologesis*, *impositionis manus*, *& pacis* in loco objecto non intelligere veram absolutionem a peccatis, quæ exigit potestatem clavium, a Christo datam Apostolis, eorumque legiti-

timis successoribus, cujusmodi sunt Episcopi, & Presbyteri, non autem Diaconi; sed intelligere absolutionem a residuis pœnis canonicis, quas pœnitentes illi subire debuissent, antequam ad communionem Eucharistiæ admitterentur. Ut enim superius num. 404. dictum est, pœnitentes in tertio gradu absolutionem Sacramentalem per impositionem manuum recipiebant, non tamen illico ad Sacramentorum communionem admittebantur, nisi postquam integrum pœnitentiæ stadium percurrissent. Neque obest, quod utatur iis vocibus *exomologesis*, *impositionis manus*, & *pacis*, quibus alibi S. Martyr ipsam Sacramentalem absolutionem designavit. Non inquam id obest: neque enim insolens erat apud veteres, & apud ipsum Cyprianum, iisdem vocibus modo integram pœnitentiæ disciplinam, modo unam tantummodo ejus partem exprimere.

479. Sed contra Calvinistas hoc S. Cypriani loco abutentes, ut absolvendi facultatem etiam iis concedant, qui sublimi Sacerdotii gradu insigniti non sunt, opportuna videtur adnotatio celebratissimi apud eos viri Jo. Felli Oxoniensis Episcopi in hanc epist. (in ejus edit. XVIII.) ubi postquam reprehendisset ineptam illam explicationem a Rigaltio appositam: *Est enim etiam in Diaconatu Sacerdotium*, ita vexata ista S. Martyris verba explicat: „ Dicitur porro apud Diaconum exo-„ mologesis facta, non quasi is solus esset ejus-„ dem conscius; pœnitentia enim vel ægrotantium, „ quantum fieri potuit, istis sæculis publica erat: „ sed quia absente Presbytero, ad quem munus „ illud inprimis spectabat, Diaconi præsentia ha-„ bebatur prorsus necessaria, quotcumque e ple-„ be adesse contingeret. Cum enim Ecclesia Cle-„ ro, & plebe contineretur, par erat, ut quando „ per exomologesim eidem satisfieret, adessent, „ qui utriusque partes sustinerent." Hæc doctissimus ille Anglo-Calvinianus. Facta autem publica reconciliatione poterat Diaconus morituro Eucharistiæ Sacramentum ministrare, quem coram Deo justificatum vel per Sacramentalem absolutionem, vel saltem per veram cordis contritionem noverat; quemadmodum cum Serapione olim factum fuisse ex Eusebii *Hist.* Lib. VI. cap. 44. superius observavimus Dissert. V. num. 399. Quod etiam modo necessitate urgente fieri posse, manifeste colligitur ex Synodo Trid. Sess. XIII. cap. 7.

480. Concilii Elliberitani canon intelligendus est de communione Sacramentorum, ad quam pœnitentes cogente infirmitate admittebantur, etiamsi totum pœnitentiæ tempus non absolvissent. Id jure ordinario pertinebat ad Episcopum; sed Episcopus poterat hoc officium Presbyteris, atque etiam Diaconis delegare.

481. *Tertium* eadem facilitate expeditur. Alcuinus enim (vel potius alius Scriptor) (a), & Pœnitentiale Rom. manifeste loquuntur de communione Sacramentorum, ad quam admittebantur pœnitentes instante periculo mortis; & absente Episcopo, id officium etiam Sacerdotes, & laici præstare poterant, non autem loquuntur de ipsa absolutione Sacramentali, quæ a potestate clavium pendet. Certe ipse Auctor loco cit. *Claves*, inquit, *regni cœlestis solis Episcopis, vel Presbyteris traditæ sunt*.

482. Ad *quartum* resp., sententias Odonis, Petri Cantoris, ac nonnullorum aliorum Scholasticorum non esse intelligendas de vera confessione *Sacramentali*, quam postea subsequitur absolutio ex potestate clavium solis Episcopis, ac Sacerdotibus a Deo concessa; sed de alia confessione, quam S. Thomas vocat *quodammodo Sacramentalem*, & quæ si cum vera contritione conjuncta sit, ad justificationem sufficiet. Audiatur ipse Angelicus *in Supplem.* quæst. 8. art. 2., ubi quærit, *utrum in alio casu liceat aliis, quam Sacerdotibus confiteri?* Respondet autem, *in necessitate etiam laicum vicem Sacerdotis supplere, ut ei confessio fieri possit*. In resp. postea ad 1. ita clarius doctrinam suam exponit: „ Sed quando necessitas im-„ minet, debet facere pœnitens, quod ex parte „ sua est, scilicet conteri & confiteri, cui potest: „ qui quamvis Sacramentum perficere non possit, „ ut faciat id, quod ex parte Sacerdotis est, ab-„ solutionem scilicet, defectum tamen Sacerdotis „ summus Sacerdos supplet. Nihilominus confes-„ sio facta laico ex defectu Sacerdotis, Sacramen-„ talis est quodammodo; quamvis non sit Sacra-„ mentum perfectum, quia deest ei id, quod est „ ex parte Sacerdotis." Unde etiam in resp. ad 3. docet, talem pœnitentem debere iterum confiteri Sacerdoti, cum ejus copiam habuerit, *quia Sacramentum pœnitentiæ perfectum non fuit; & ut mandatum de pœnitentiæ Sacramento recipiendo impleat*.

483. Hæc doctrina vigebat apud Scholasticos, potissimum propter auctoritatem libri *De vera, & falsa pœnitentia*, qui communiter tribuebatur S. Augustino (nunc autem tamquam spurius rejectus est in Append. Tom. VI.). Ibi autem cap. 10. postquam multa dicta sunt de erubescentia, quam peccator vincere debet in confitendis peccatis, sic concluditur: „ Tanta vis confessionis est, „ ut si deest Sacerdos, confiteatur proximo .... Et „ si ille, cui confitebitur, potestatem solvendi non „ habet, fit tamen dignus venia ex desiderio Sa-„ cerdotis, qui socio confitetur turpitudinem cri-„ minis." Verum monente sapientissimo Pontifice Benedicto XIV. *De Syn. Diœc.* Lib. VII. cap. 16. n. 11., hæc consuetudo confitendi laicis peccata obsolevit; „ & in præsenti rerum statu gra-„ vi-

(a) In novissima edit. curata a S. R. I. Principe, & Abbate Frobenio Ratisb. ann. 1777. hic liber in append. rejectus fuit, quia, ut ibi dicitur, *convenit inter eruditos, librum hunc non esse Alcuini*.

„ viter is peccaret, qui etiam in casu necessitatis peccata sua confiteretur laico; quia sine ulla causa semetipsum infamaret, & fortasse præberet aliis occasionem de se suspicandi, quod adhæreret Lutheranorum hæresi."

484. *Postremum* ex jure Canon. cap. *Fures* objectum nullius est ponderis: est enim caput illud desumptum ex Concilio Triburiensi, ubi non legitur, sicut legit Gratianus: *Si Presbytero, vel Diacono confessi fuerint*, sed: *Si comprehensi, & vulnerati, Deoque, & Sacerdoti confessi, communionem eis non negamus*. De Golssa autem minime solliciti esse debemus, cum eam Correctores Gregoriani una cum multis aliis expunxerint; nisi fortasse intelligatur de confessione *non Sacramentali*, ut mox cum S. Thoma explicatum est (*a*).

485. Inst. Martinus V. eos, qui de erroribus Wiclefi suspecti erant, interrogari jussit: *Utrum credant, quod Christianus ultra contritionem cordis, habita copia Sacerdotis idonei, soli Sacerdoti ex necessitate salutis confiteri teneatur, & non laico, seu laicis, quantumcumque bonis, & devotis?* Videtur ergo permisisse, id licere, quando copia Sacerdotis idonei non habetur.

486. Resp., id minime sequi: nihil enim aliud voluit Pontifex, quam suspicionem amoveri erroris Wiclefi in Concilio Constantiensi jam condemnati, licere nempe etiam laicis bonis, & devotis *Sacramentaliter* confiteri. Vid. Diss. II. cap. 1.

Quæres, *utrum Episcopi, & Sacerdotes, si mali sint, potestatem absolvendi amittant?*

487. Resp., hunc fuisse errorem Wiclefi, Hussitarum, aliorumque hujusmodi pestium, in Concilio Trid. Sess. XIV. can. 10. his verbis damnatum: *Si quis dixerit, Sacerdotes, qui in peccato mortali sunt, potestatem ligandi, & solvendi non habere .... anathema sit*. Angelicus Doctor hunc eumdem errorem multo antea confutaverat in *Supplem.* quæst. 19. artic. 4. & 5. Vide Dissert. II. cap. 2. Sane cum potestas absolvendi a charactere Ordinis sacri oriatur, & cum per peccata etiam gravissima character non amittatur, nec potestas absolvendi amittitur.

ARTICULUS II.

Ostenditur, ad valorem absolutionis præter potestatem Ordinis, requiri in Sacerdotibus potestatem Jurisdictionis,

488. Trita, omnibusque nota semper fuit distinctio duplicis potestatis absolvendi a peccatis, scilicet *Ordinis, & Jurisdictionis*. Prima est potestas *indeterminata* ligandi, atque solvendi animas; & hæc confertur cuilibet Sacerdoti per sacram Ordinationem, illis verbis: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis*, &c. atque hanc esse ad valorem absolutionis Sacramentalis omnino necessariam, hactenus contra heterodoxos demonstratum est. Altera autem est potestas ligandi, vel solvendi determinate eos fideles, qui Sacerdotis jurisdictioni subjecti sunt, & hæc etiam omnino necessaria est, cum judicandi potestas, cujusmodi est illa ligandi, atque solvendi, nonnisi in subditos exerceri queat. Atque hæc fuit communis Theologorum, immo totius Ecclesiæ sententia usque ad infelicia nostra tempora, in quibus periculosa illa omnia innovandi prurigo, etiam in sacrosanctis Ecclesiæ dogmatibus, non sine magno religionis detrimento dominari cœpit (*b*).

489. Quandoquidem Adversarii, quos confutamus, catholicos se esse profitentur, sufficere debet ad eos revincendos auctoritas Concilii Trident. su-

pe-

(*a*) Jo. Morinus in *Recognitione Operis sui de pœnit.*, declaravit, quæ de absolutione a Diaconis, atque etiam a laicis data pluribus testimoniis *historiæ retulerat*, non esse intelligenda, nec intelligi posse *de absolutione Sacramentali*; sed absolutionem illam non aliud esse, quam *cæremoniam*, sive *Sacramentale* aliquod a quibusdam Ecclesiis in absentia veri Sacramenti, & illius adipiscendi impotentia institutum, & a catholica Ecclesia tunc non improbatum, quo morientis, aut gravissime periclitantis interior dispositio excitabatur, & incalescebat, atque a Deo precibus Ecclesiæ Sacramenti effectum pœnitens promerebatur. Idem tamen eruditissimus Auctor opinionem suam constanter retinuit, quod illa cæremonia non fuerit *nuda majoris excommunicationis absolutio*, quod passim alii viri doctissimi, ac non ita pridem eminentissimus Card. Ursins Lib. VII. *Hist. Eccl.* n. 17. existimarunt.

(*b*) Primo quidem aliqui cœperunt in Gallia ante paucos annos commentitiis, atque omnino falsis interpretationibus oppugnare dogma a Synodo Trident. Sess. XIV. cap. 7. firmiter stabilitum *De reservatione casuum*; quorum errorem unguibus, & rostro defendere conatus est Aloysius Litta vulgari epistola *Della Sacramentale assoluzione de' casi reservati*, contendens, absolutionem a casibus reservatis ab eo Sacerdote factam, qui potestatem non habet, esse quidem *illicitam*, non autem prorsus *invalidam*, ut hactenus communiter creditum fuit. Litta subscripsit Joann. Bapt. Guadagnini, cum paucis novarum rerum cupidis. Hinc aliis quibusdam aperta fuit janua idem generaliter asserendi de absolutione impertita a simplici Sacerdote ex sola potestate *ordinis*, non autem *jurisdictionis*, vel ordinaria, vel delegata. Hanc novam, & falsam opinionem tuendam suscepit Gregorius Sicardi Canonicus Ecclesiæ Cathedralis Montis regalis in Diatriba italica *Della validità della assoluzione dai peccati dato in virtù del solo Ordine sacerdotale, senza verun' altra facoltà, ed approvazione*. Littam acriter, & feliciter impugnarunt inter alios Anonymus Auctor *Delle storte idee raddrizzate*, deinde Herm. Christianopolus Ord. Præd. edito libro *Della nullità delle assoluzioni de' casi reservati* Romæ 1785., & Jo. Bapt. Locatelli Zuccala duabus Dissert. *De potestate Presbyterorum in administratione sacr. pœnitentiæ*, Bergomi 1787. Alterum vero refutavit ejusdem Ecclesiæ Canonicus Vinc. Rossi in opusc. inscripto *Osservazioni teologiche, e critiche sopra la Diatriba della validità*, &c. Brixiæ 1793.; quorum egregiis laboribus & nos opportune utemur.

perius num. 468. declarantis *persuasum semper in Ecclesia fuisse, & verissimum esse, nullius momenti absolutionem eam esse debere, quam Sacerdos in eum profert, in quem ordinariam, aut subdelegatam non habet jurisdictionem*. Quod antea definitum fuerat a Concilio Florent. in *Decreto Unionis Armenorum*, scilicet *ministrum Sacramenti pœnitentiæ esse Sacerdotem habentem auctoritatem absolvendi ordinariam, vel ex commissione superioris*. Hæ inquam definitiones satis superque hominibus catholicis esse deberent, nisi eas ineptis, & perversis interpretationibus eludere studerent, quas vanas, & inanes esse vel ex eo solum evinci potest, quod toti antiquitati, & universo Theologorum cœtui ignotæ fuerint, & primum hoc sæculo excogitatæ. Sed ad majorem hujus rei evidentiam

490. Observandum est *primo*, Synodum Trid. duas distinxisse jurisdictiones, unam *ordinariam*, & aliam *subdelegatam*, Florentinam vero auctoritatem absolvendi unam *ordinariam*, & aliam *ex commissione superioris*. Hæc autem distinctio in utraque Synodo facta optime intelligitur in Catholicorum schola, qui *ordinariam* jurisdictionem esse dicunt in iis, quibus ex officio incumbit cura animarum, *subdelegatam* vero, aut *ex commissione* in iis, qui ab Episcopis ad hoc absolvendi munus approbantur, ac destinantur. Nullum autem sensum hæc distinctio præsefert in sententia adversariorum, qui hanc jurisdictionem a potestate *Ordinis* non distinguunt. In istorum enim falsa opinione quilibet Sacerdos in ipsa ordinatione *Ordinariam* absolvendi jurisdictionem accipit, & nullus assignari potest, qui jurisdictionem *subdelegatam* accipiat.

491. Observandum *secundo*, Trid. Synodum ex eodem principio firmiter constituto, nempe ad valorem absolutionis non sufficere potestatem *Ordinis*, sed requiri ulterius potestatem *Jurisdictionis*, procedere ad decernendum, *merito Pontifices maximos pro suprema potestate sibi in Ecclesia universa tradita, causas aliquas graviores suo potuisse peculiari judicio reservare ..... quin hoc idem Episcopis omnibus, in sua cuique diœcesi, in ædificationem tamen, non in destructionem, licere pro illis in subditos tradita super reliquos inferiores Sacerdotes auctoritate; præsertim quoad illa, quibus excommunicationis censura adnexa est*.

492. Porro in hac reservatione ex mente Concilii sublatam esse Sacerdotibus inferioribus omnem absolvendi potestatem, manifeste apparet *primo* ex his verbis subsequentibus: *Hanc autem delictorum reservationem consonam esse divinæ auctoritati, non tantum in externa politia* (ut concedebant Protestantes), *sed etiam coram Deo vim habere:* *secundo*, quia ne hac occasione *aliquis pereat*, declarat sancta Synodus, in Ecclesia *custoditum semper fuisse, ut nulla sit reservatio in articulo mortis; atque ideo omnes Sacerdotes quoslibet pœnitentes a quibusvis peccatis, & censuris absolvere posse: tertio* addit, extra hunc articulum mortis, *Sacerdotes nihil posse in casibus reservatis;* quæ verba iis respondent, quibus antea dixerat, *nullius momenti* esse absolutionem, quam Sacerdos in eum profert, in quem ordinariam, aut subdelegatam non habet jurisdictionem: *demum* rem totam conficit decretorius ille canon 11.: *Si quis dixerit, Episcopos non habere jus reservandi sibi casus, nisi quoad externam politiam, atque ideo casuum reservationem non prohibere, quominus Sacerdos a reservatis vere absolvat, anathema sit* (a). Non itaque solum *illicita*, sed plane *nullius momenti*, nec *vera* est absolutio a Sacerdote *sine jurisdictione* data.

493. Observo demum, hanc Tridentini doctrinam fuisse semper in Ecclesia ita intellectam, ut nulla prorsus sit absolutio a Sacerdote non approbato impertita. Ita Catechismus Rom., cujus quanta sit auctoritas, nemo ignorat, P. II. cap. 5. n. 54.: loquens enim de ministro Sacramenti pœnitentiæ, dicit, *eum esse Sacerdotem, qui ordinariam, aut delegatam absolvendi potestatem habeat, ex Ecclesiasticis sanctionibus satis apparet; habeat enim oportet, non solum ordinis, verum etiam jurisdictionis potestatem, qui hoc munere fungi debet*.

494. S. Carolus Borromæus in *Instruct. Confessar.* P. II. cap. 11., ubi ponit interrogationes faciendas pœnitenti antegressæ vitæ, an fortasse confessiones præteritæ *nullius ponderis, neque virtutis extitissent, ac proinde reiterandæ*, hoc ponit exemplum, *si pœnitens alicui confessus sit, qui eum absolvere non potuerit;* ubi certe inepta videtur illa quorumdam interpretatio, quod S. Archiepiscopus loquatur de confessione facta laico: obvius enim sensus est, eum loqui de Sacerdote non approbato, vel suspenso, vel potius de absolvente a casibus reservatis sine debita facultate, quod nonnisi de Sacerdote intelligi potest, quod contextus ipse indicat; nimirum interrogandum esse pœnitentem, *an in aliquem casum incurrerit, propter quem confessiones fuerint nullæ; ut ex. gr. si pœnitens alicui confessus sit, qui eum absolvere non potuerit*. Quis enim adeo rudis erat ætate S. Caroli, ut interrogari indigeret, an alicui laico de casibus reservatis confessus fuerit?

495. *Ulterius*, idem S. Carolus, qui pro execu-

(a) Hic canon conditus est contra Lutherum, qui in Disput. habita 1518. negaverat, *Episcopos habere jus casus sibi reservandi, nisi quoad externam politiam*. Quod Episcoporum jus in eodem sensu etiam Melanchthon negavit in *Apolog. August. Confess.*, nomine *externæ politiæ* intelligens forum externum: neque enim hæretici illi forum internum agnoscere volebant, in quo pœnitentes coram Deo *vere* a peccatis absolverentur.

cutione Tridentinorum decretorum studiosissime laboravit, in Concilio IV. anno 1576. mandat, ut Confessarii bene noscant casus reservatos, *in quibus absolvendis auctoritatem nullam habent*. Et in Synodo Diœc. XI. anni 1584. Confessario aufert jurisdictionem confessionis eorum audiendæ, quorum criminis etiam minimi socius, particepsque fuerit; & subdit: *Si quam vero auctoritatem, jurisdictionemque habet, ea, ne abutatur, privamus, quod ad hanc causam, culpamque attinet; neque vero absolutio, si quam impertierit, ullius roboris sit, sed irrita plane, ac rescissa, nullaque omnino, tamquam ab eo impertita, qui jurisdictionis, & facultatis expers sit*. Quid clarius in rem nostram desiderari potest?

496. Summus autem, atque Optimus Pontifex Benedictus XIV. in sua Constit. *Sacramentum pœnit. an.* 1741., abusum absolvendi complicem peccati contra VI. Decalogi præceptum omnino extirpatum volens, his usus est verbis: *sublata propterea illi* (Confessario) *ipso jure quacumque auctoritate, & jurisdictione ad qualemcumque personam ob hujusmodi culpam absolvendam, adeo quidem, ut absolutio, si quam impertierit, nulla, atque irrita omnino sit, tamquam impertita a Sacerdote, qui jurisdictione, ac facultate ad valide absolvendum necessaria privatus existit, quam ei per præsentes has nostras adimere intendimus*.

497. Addo unanimem plane Theologorum consensum, qui decreta Concilii Trid. debita veneratione prosequentes, semper crediderunt, ac docuerunt, ad valorem absolutionis requiri in Sacerdote præter potestatem *Ordinis* etiam potestatem *Jurisdictionis*. Anno 1733. Sacra Facultas Parisiensis hanc propositionem: *Necessitas accipiendi approbationem* (absolvendi in Sacramento pœnitentiæ) *non adeo constans est, ut ipsius defectu Sacramentum reddatur nullum*, damnavit, *ut falsam, temerariam, & decreto Trid. Concilii contrariam*. Vid. *Collectio judic.* Tomo III. P. I. pag. 211. Et cum quidam Edm. Amiot in Theol. eadem facultate *licentiandus* eamdem propositionem defendere ausus esset, eam rectatare coactus fuit, ac publice profiteri, *in unoquoque Sacerdote, præter illam potestatem, quam accipit in ordinatione, adhuc requiri jurisdictionem ab Ecclesia, sive ordinariam, sive delegatam, ut valide absolvat*. Ibid. P. II. pag. 280.

498. Atque hactenus dicta concludimus his verbis immortalis memoriæ Benedicti XIV. Lib. V. *De Syn. Diœc.* cap. 4.: *Posse summos Ecclesiarum Antistites, multoque magis omnium supremum Rom. Pontificem, inferiorum Sacerdotum jurisdictionem ita coarctare, ut a quibusdam gravioribus culpis, quas sibi, suoque judicio relaxandas reservant, ne in foro conscientiæ quidem, & coram Deo illi absolvere valeant, chatholicum dogma est, quod contra Wiclefum strenue propugnavit Waldensis Tom. II. De Sacr.* cap. 149. Postquam autem Benedictus nonnullos graves Scriptores ad suam sententiam confirmandam allegasset, decretum Concilii Trid. Sess. XIV. cap. 6. addit; unde adversarii discere possunt, novam suam sententiam esse ab eodem Concilio prædamnatam: quod ad controversiam finiendam satis est, cum illi se Ecclesiæ definitionibus subjectos esse profiteantur.

499. Haud inutile tamen arbitramur, Angelici nostri Præceptoris ratione sacrosanctam Concilii definitionem illustrare. Ita enim S. Doctor ratiocinatur in *Suppl.* quæst. 8. art. 1.: *In pœnitentia actus accedentis ad Sacramentum est de substantia Sacramenti, eo quod contritio, confessio, & satisfactio sunt pœnitentiæ partes, quæ sunt actus pœnitentis; actus autem nostri, cum in nobis principium habeant, non possunt nobis ab aliis dispensari, nisi per imperium: unde oportet, quod ille, qui dispensator hujus Sacramenti constituitur, sit talis, qui possit imperare aliquid agendum. Imperium autem non competit alicui in alienum, nisi ei, qui habet super eum jurisdictionem: & ideo de necessitate hujus Sacramenti est, non solum ut minister habeat ordinem, sicut in aliis Sacramentis, sed etiam quod habeat jurisdictionem. Et ideo sicut ille, qui non est Sacerdos, non potest hoc Sacramentum conferre, ita nec ille qui non habet jurisdictionem*. Quam rationem S. Præceptor brevius repetit in Lib. IV. *Cont. Gent.* in fine cap. 72. inquiens: *Sic igitur patet, quod minister Ecclesiæ in usu clavium judicium quoddam exercet: nulli autem judicium committitur, nisi in sibi subjectos; unde manifestum est, quod non quilibet Sacerdos quemlibet potest absolvere a peccato, ut quidam mentiuntur, sed eum tantum, in quem accipit potestatem*.

500. Atque hanc ipsam rationem ab Angelico Ecclesiæ Doctore traditam adoptavit Synodus Trid. sæpius laud. ita cap. 7. inchoans: *Quoniam igitur natura, & ratio judicii illud exposcit, ut sententia in subditos dumtaxat feratur, persuasum semper in Ecclesia fuit, & verissimum esse Synodus hæc confirmat, nullius momenti absolutionem eam esse debere, quam Sacerdos in eum profert, in quem ordinariam, aut subdelegatam non habet jurisdictionem*. Et post sacros. Synodum illa usus est etiam ejusdem Catechismus loco sup. n. 493. laud. Sed contra Tridentini auctoritatem adversarii.

501. Excipiunt *primo*, Concilium loqui de absolutione a censuris, quæ utique exigit in absolvente jurisdictionem, non autem de absolutione Sacramentali, ad quam sufficit potestas Ordinis cuilibet Sacerdoti in Ordinatione collata; atque hoc, inquiunt, indicat ipse titulus cap. 7. *De Casibus reservatis*.

502. Resp., nihil infirmius posse ab adversariis contra nos afferri, in quo tamen magnum suæ cau-

causæ patrocinium reponunt. Certissimum enim est, Concilium loqui de absolutione *casuum* reservatorum, idest de *atrocioribus* quibusdam, & *gravioribus criminibus*, quorum absolutionem possunt Prælati sibi reservare; *præsertim* illorum, *quibus excommunicationis censura adnexa est*. Quid enim quæso, illud *præsertim*, si Concilium nonnisi de censuris loquebatur? Quid illud, quod in fine capitis adjectum est, omnes Sacerdotes quoslibet pœnitentes in articulo mortis *a quibusvis peccatis, & censuris absolvere posse?* Nonne hic distinguuntur iterum peccata a censuris?

503. Inst. *primo*. Hæc Tridentini prohibitio reddit quidem absolutionem *illicitam*, sed non *invalidam*, cum non potuerit Ecclesia illam amplissimam potestatem, quam Christus Apostolis dedit, aliquibus limitibus coarctare.

504. Resp., a sacro illo Patrum consessu non solum *illicitam*, sed prorsus *invalidam* fuisse declaratam absolutionem sine ordinaria, vel subdelegata jurisdictione datam. Quid clarius illis verbis, eam *nullius momenti esse?* Tum illis, extra articulum mortis Sacerdotes ea jurisdictione carentes *nihil posse in casibus reservatis?* Tum demum illis aliis, quibus in can. 11. anathemate feritur, qui *dixerit*, *casuum reservationem non prohibere*, *quominus Sacerdos a reservatis vere absolvat?* Quomodo autem potuerit Ecclesia certis limitibus circumscribere potestatem a Christo Domino Apostolis datam, non est hujus loci disputare cum viris, qui se Catholicos nominant, & qui solum de facto disputare possunt, an scilicet Ecclesia nullas, & invalidas declaraverit absolutiones datas sine jurisdictione, non autem de jure, an id potuerit facere; cumque nos summa evidentia demonstraverimus, id factum ab Ecclesia fuisse, recte concludere possumus, id eam facere potuisse. Addo, quod si argumentum adversariorum valeret, possent etiam simplices Sacerdotes censura excommunicationis aliquem ligare, vel ligatum absolvere; & quod plus est, leges ferre, aut ab iis dispensare, quia hujusmodi potestas iis Christi verbis continetur: *Quæcumque ligaveritis*, *quæcumque solveritis* &c. Dicendum itaque, hujus potestatis plenitudinem datam fuisse Apostolis, eorumque successoribus Episcopis, qui postea eamdem in alios transmittunt, cum iis limitationibus, quæ bono Ecclesiæ conveniunt (a).

505. Inst. *secundo*. Hoc ipso, quod Sacerdos in Ordine accipit potestatem remittendi peccata, constituitur judex; judex autem esse non potest sine subditis: ergo simul etiam recipit jurisdictionem necessariam, ut valide absolvere possit.

506. Resp., Sacerdotem in Ordinatione accipere una cum charactere potestatem judicandi, seu ligandi, & solvendi; sed ut hæc potestas reducatur ad actum, requiri subditos, in quos exerceatur; subditi autem per jurisdictionem vel ordinariam, vel subdelegatam ipsi assignantur. Quemadmodum idem Sacerdos accipit potestatem in Ordinatione supra corpus Christi verum; ut tamen eadem potestate utatur, indiget pane & vino. Et sicut etiam pane & vino deficientibus, vera est in Sacerdote consecrandi potestas, ita pariter vera est in eodem Sacerdote ligandi, atque solvendi potestas, licet ut ea utatur, jurisdictione indigeat, qua illi subditi assignentur: & sic verba indeterminata, *quorum remiseritis* &c. determinantur ad eos, qui per jurisdictionem subditi constituuntur.

507. Inst. *tertio*. Ecclesia nonnisi id definire potest, quod in sacris litteris, vel Patrum traditione continetur: sed in neutro hoc divinæ revelationis fonte continetur, invalidam esse absolutionem &c.

508. Resp. ut supra, semel ac evidenter constet, ut certe constat, id fuisse ab Ecclesia definitum, nullam esse posse apud viros catholicos controversiam, an hæc veritas in verbo Dei scripto, vel tradito contineatur; & si possent adversarii contrarium ostendere, victam darent Protestantibus causam, qui infallibilem controversias fidei definiendi potestatem Ecclesiæ denegant. Veruntamen Patres Trid. in hac definitione perpetuam traditionem allegarunt, dicentes, *id persuasum semper in Ecclesia Dei fuisse*, *& verissimum esse*; & rursus *in eadem Ecclesia custoditum semper fuisse* &c. Audebuntne adversarii eos gravissimos, & sapientissimos Patres mendacii arguere? Itane dicere, vel suspicari iis concessum erit, qui contra Protestantes confitentur, Spiritum Sanctum in medio esse Episcoporum in Concilio generali congregatorum? Apage intolerabilem blasphemiam.

509. At Patres illi non allegant veterum testimonia, quibus hæc traditio ostendatur. Quid inde? Annon traditio etiam conservatur in perpetuo usu Ecclesiæ? An obliti sumus illius aureæ Augustini regulæ Lib. V. *De bapt. cap.* 23.: *Sunt multa*, *quæ universa tenet Ecclesia*, *& ob hoc ab Apostolis bene præcepta creduntur*, *quamquam*

(a) S. Thomas IV. *Cont. Gent. cap.* 72. *Oportet*, inquit, *ministrum*, *cui fit confessio*, *judiciariam potestatem habere vice Christi*, *qui constitutus est judex vivorum & mortuorum*. *Ad judiciariam autem potestatem duo requiruntur*, *scilicet auctoritas cognoscendi de culpa*, *& potestas absolvendi*, *vel condemnandi*. *Et hæc duo dicuntur claves Ecclesiæ*, *scilicet scientia discernendi*, *& potentia ligandi*, *& solvendi*, *quas Dominus Petro commisit*, *juxta illud* Matth. XVI. 19. Tibi dabo claves regni cœlorum. *Non autem sic intelligitur Petro commisisse*, *ut ipse solus haberet*, *sed ut per eum derivaretur ad alios*: *alias non esset sufficienter fidelium saluti provisum*. Quæ postrema S. Doctoris verba desumpta videntur ex S. Cypriano, qui in libro *De unit. Ecclesiæ* de Petro inquit: *Et præferri Apostolis omnibus meruit*, *& claves regni cœlorum communicandas ceteris solus accepit*.

quam scripta non reperiantur? Tum illius Epist. LIV. ad Januarium: *Quæ non scripta, sed tradita custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe servantur, dantur intelligi, vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis Conciliis ...... commendata, atque statuta retineri?* Quid igitur hic permoleste Adversarii requirunt traditionem scriptam, cum perpetuus Ecclesiæ usus ad id abunde sufficiat?

510. Ob. *secundo*. Synodus Trid. Sess. XXIII. cap. 1. ita definivit: *Apostolis, eorumque successoribus in sacerdotio potestatem traditam esse consecrandi, offerendi, & ministrandi corpus, & sanguinem ejus, necnon & peccata dimittendi, & retinendi, sacræ litteræ ostendunt, & catholicæ Ecclesiæ traditio semper docuit*. Hæc duarum potestatum unio a Trid. facta luculenter ostendit, eadem ratione de utraque esse sentiendum; atqui potestas consecrandi nullo modo auferri, suspendi, aut circumscribi potest, ita ut Sacerdos non valide consecret: ergo pariter &c. (*a*).

511. Resp. S. Thomas in *Suppl.* quæst. 8. art. 4. ad 2., *quod Sacramentum Eucharistiæ non requirit imperium in aliquem hominem; secus autem est in hoc Sacramento* (pœnitentiæ). Quod autem ad valorem absolutionis Sacramentalis requiratur *imperium*, seu jurisdictio, demonstraverat in corp. art. Vid. sup. n. 499.: atque etiam ostendit Tridentinum his verbis: *Quoniam igitur natura, & ratio judicii illud exposcit*, ut *sententia in subditos dumtaxat feratur* &c. Vid. sup. n. 500. Certe quando Synodus Trid. definivit, *nullius momenti esse absolutionem, quam Sacerdos in eum profert, in quem ordinariam, aut subdelegatam non habet jurisdictionem*, pro certo credidit, esse aliquos Sacerdotes utraque jurisdictione carentes; quod nedum falsum, sed impossibile prorsus esset, si potestas Ordinis ad valorem absolutionis sufficeret, quemadmodum sufficit ad valide consecrandam Eucharistiam.

512. Inst. Quilibet fidelis, dum se Sacerdoti sistit, ut peccata confiteatur, fit illi subditus, cum tribunal pœnitentiæ pro iis sit institutum, qui sponte ad illud accedere volunt.

513. Resp., liberum quidem esse fidelibus ad pœnitentiæ tribunal accedere, quia in eo exigitur confessio *spontanea*, & non coacta; liberum quoque ut plurimum esse ad hunc, vel alium Confessarium accedere; sed in fidelium potestate non esse eos constituere, qui in hoc tribunali judices sedere debeant; quod ex hactenus dictis liquidum est. Cum enim hæc jurisdictio spiritalis sit, ac supernaturalis, non potest in Confessarium derivari, nisi ab Ecclesia, cui Christus Dominus omnem in res sacras potestatem commisit. Addo, hanc peccatoris libertatem accedendi ad pœnitentiæ tribunal, esse *physicam*, non *moralem*, cum ex divino præcepto ad pœnitentiæ Sacramentum adstringatur.

514. Ob. *tertio*. *Jurisdictio* non est vera potestas; neque enim nomine *potestatis* unquam appellata fuit, nisi a Curialibus. Sacerdotes igitur, qui vera Ordinis potestate pollent, nulla indigent jurisdictione, ut *valide* pœnitentes absolvant. Et absurdum videtur, præter potestatem divinam, quam Sacerdos in Ordinatione recipit, aliam requiri humanam, quam ab Ecclesia recipere debeat.

515. Resp., *jurisdictionem* esse veri nominis potestatem, & quidem a potestate *ordinis* distinctam: in quibusdam enim invenitur *potestas jurisdictionis*, sine potestate ordinis; cujusmodi est in Episcopis electis, & confirmatis, sed nondum consecratis, ut omnes Canonistæ sine controversia docent; & ab opposito invenitur *potestas ordinis* sine jurisdictione, ut in casu nostro Sacerdotis non approbati. Neque vero hæc potestas *jurisdictionis* appellari potest *humana*; ut enim suo loco ostendemus, non lege aliqua humana, sed *jure divino* Episcopi sunt Presbyteris superiores; & jurisdictio, quam illi suis Presbyteris conferunt, est ordinis *supernaturalis*, adeoque non *humana*, sed *divina*. Sane cum Christus Sacramentum pœnitentiæ instituerit instar judicii spiritualis, in quo Sacerdos ipse est judex, *& ratio judicii illud exposcat, ut sententia in subditos dumtaxat feratur*, consequens fuit, ut Sacerdos eos pœnitentes absolvere non possit, *in quos ordinariam, aut subdelegatam non habet potestatem*. En quomodo ex ipsa divina hujus Sacramenti institutione fluat necessitas potestatis jurisdictionis ad absolutionis valorem. Quæ ratio fuit a Tridentinis Patribus allata, & ante ipsos a S. Thoma. V. n. 500. (*b*).

516. Inst. *primo*. Si nihil aliud requiritur ad va-

(*a*) S. Thomas Quod. XII. quæst. 19. art. 30. eamdem difficultatem his verbis proponit: „Quidam dicunt, quod quilibet Sacerdos potest absolvere quemlibet a quolibet peccato; & licet non bene faciat absolvendo, tamen absolutus est. Et ratio horum fuit, quia simul datur Presbytero in sua ordinatione potestas consecrandi corpus Christi, & potestas clavium; & ideo sicut potest consecrare quamlibet hostiam, ita potest absolvere quemlibet. Sed hoc est erroneum, quia nullus potest absolvere propria auctoritate, nisi eum, qui est aliquo modo sibi subditus, quia actus fiunt in materia propria, & absolutio Sacramentalis habet judicium annexum, & hoc scilicet judicium non est, nisi in subditos, & inferiores. Qui ergo non habet subditum, non potest absolvere; & sic jurisdictio dat materiam Sacerdoti determinatam; secus autem est de hostia, quæ est materia determinata, &c.“

(*b*) Ad suum paradoxum propugnandum Aloysius Litta aliud multo absurdius commentus est, nimirum absolutionem Sacramentalem esse quidem *actum judicialem*, quemadmodum sub pœna anathematis Synodus Trid. definivit Sess. XIV. cap. 9., fieri tamen per modum *compromissi*, quatenus Deus omnem suam potestatem Sacerdotibus commisit, ut quæ remiserint super terram, remittat & ipse in cælis; pœnitentes postea se eisdem Sacerdotibus subjicientes eum ut arbitrum agnoscant. Hoc autem posito *compromisso*, nulla alia Sacerdoti opus esse jurisdictione, quam illa, quæ ipsi

valorem absolutionis, quam ut pœnitens constituatur subditus Sacerdotis, saltem consequetur, validam esse absolutionem casuum reservatorum: eam enim absolutionem potest Sacerdos impertiri, tum potestate *ordinis* ipsi inamobiliter inhærente, tum etiam potestate *jurisdictionis* eidem collata; dum pœnitens constitutus est ejus subditus: ergo saltem quantum ad casus reservatos falsa est nostra doctrina.

517. Resp., posse ab Episcopo assignari Sacerdoti alicui subditos in quadam determinata materia, & non in omni; quemadmodum homines a Deo constituti sunt subditi Potestatibus sæcularibus in rebus civilibus, iidem sunt subditi Ecclesiæ in rebus spiritualibus, quæ ad religionem spectant. Eadem ratione possunt fideles pœnitentes ab Ecclesia subdi Confessario in quibusdam materiis, & non in omnibus. Sic etiam videmus quibusdam Sacerdotibus subdi in tribunali pœnitentiæ viros, & non fœminas, tum personas sæculares, sed non regulares.

518. Inst. *secundo*. Si ad valorem absolutionis Sacerdoti necessaria esset jurisdictio ordinaria, vel subdelegata ab Episcopo accepta, eadem absolutio non in nomine Jesu Christi, sed in nomine Episcopi daretur; quod falsissimum est. *Ulterius*, in periculo mortis quilibet Sacerdos *valide* absolvit, non utique *potestate jurisdictionis*, quam non habet, sed *potestate ordinis*: ergo etiam extra illud periculum *valide* absolvet, quamvis non *licite* propter Ecclesiæ prohibitionem.

519. Resp., ad *primum*, duplici ex causa absolutionem fieri nomine Jesu Christi; tum quia effectus Sacramenti, nempe gratia justificans, a Christo capite pœnitenti communicatur; tum quia *jurisdictionis potestas*, quamvis Episcopo Sacerdoti communicetur, suam tamen originem a Christi institutione habet. Alterum facillime expeditur, dicendo, omnibus Sacerdotibus esse ab Ecclesia concessam *potestatem jurisdictionis* absolvendi in articulo mortis, & quidem sine ulla prorsus restrictione: *veruntamen*, inquit Tridentinum cap. 7., *pie admodum, ne hac ipsa occasione aliquis pereat, in eadem Ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis; atque ideo omnes Sacerdotes quoslibet pœnitentes a quibusvis peccatis, & censuris absolvere possunt*. Quibusnam luculentioribus verbis poterat Synodus Trid. omnibus indiscriminatim amplissimam jurisdictionis potestatem tribuere, restrictam tamen ad articulum mortis? Unde subdit: *Extra quem articulum Sacerdotes, cum nihil possint in casibus reservatis, id unum pœnitentibus persuadere nitantur, ut ad superiores, & legitimos judices pro beneficio absolutionis accedant*.

520. Ob. *quinto*. Quidquid sit de absolutione casuum reservatorum data a simplici Sacerdote, inde tamen non potest inferri, nullas esse etiam absolutiones datas a Parochis in casibus reservatis Episcopo, aut ab Episcopis in casibus reservatis summo Pontifici; tum quia a Trid. in can. 11. solius *Sacerdotis*, non autem Parochorum, aut Episcoporum fit mentio; tum etiam quia non potest hæc reservatio fieri, nisi per subtractionem subditorum: at vero neque Parochis, neque Episcopis possunt subtrahi subditi, nisi per subtractionem officii, cui subditi necessario addicti sunt: cum ergo in reservatione casuum non subtrahatur officium, nec subditi subtrahuntur, adeoque &c.

521. Resp. ad *primum*, quamvis in can. 11. expressa non fiat Parochorum, aut Episcoporum mentio, eos tamen in eodem canone omnino includi luculenter apparet ex cap. 3. doctrinali, cui canon 11. respondet. In capitulo enim doctrinali, ubi dicitur, *nullius momenti* esse absolutionem, quam Sacerdos in casibus reservatis profert, & extra articulum mortis Sacerdotes *nihil posse in casibus reservatis*, certum est includi etiam Parochos respectu Episcoporum, & Episcopos respectu summi Pontificis, quia, ut ibidem additur, *Pontifices maximi pro suprema potestate sibi in Ecclesia universa tradita, causas aliquas criminum graviores suo potuerunt peculiari judicio reservare; tum similiter hoc idem licere Episcopis omnibus in sua cuique diœcesi pro illis tradita supra reliquos inferiores Sacerdotes auctoritate*. Si igitur verum est, ut verissimum esse quilibet Catholicus fateri debet, habere Episcopos in sua diœcesi supra reliquos inferiores Sacerdotes, & Pontificem maximum in Ecclesia universa auctoritatem, causas aliquas criminum graviores suo peculiari judicio reservandi, luculentissime apparet, in eo capitulo doctrinali ablatam esse tum Parochis, tum Episcopis *respective* in casibus reservatis absolvendi jurisdictionem. Jam vero, ne absurdissime dicamus, canonem repugnare capitulo doctrinali, manifeste sequitur, nomine *Sacerdotis*, qui a reservatis *vere* absolvere non potest, intelligi etiam Parochos, & Episcopos, quorum jurisdictio, licet ordinaria, per superiorem auctoritatem certis limitibus est circumscripta.

522. Resp. *ad secundum*, posse Parochis, & etiam Episcopis subditos subtrahi, non sublato officio: ut quando primis portio parochiæ, secundis vero portio diœcesis subtrahitur: salva igitur sua dignitate potest Parochus, vel Episcopus aliquem subditorum numerum amittere, vel acqui-re-

a compromittentibus datur. Sed quam multi, & quam graves ex hoc novo *compromissi* commento consequantur errores, immo hæreses, atque impietates, luculenter ostendit doctissimus P. Herm. Christianopolus in suo egregio opusculo *Della nullità delle assoluzioni ne' casi riservati*; quem potissimum in hac controversia legendum consulo, cum nostrum institutum non sinat omnia Littæ sophismata, atque enormes aberrationes prolixius detegere, atque emendare.

rere: cur igitur non poterit eadem ratione aliquam partem suæ jurisdictionis amittere propter subtractionem alicujus partis materiæ, quæ superiori potestati reservatur? Id profecto exigit ratio ordinis hierarchici, quem Christus ipse in sua Ecclesia constituit, ut Parochi suis Episcopis, & Episcopi Rom. Pontifici subditi sint, ad unitatem Ecclesiæ servandam, ne *tot in Ecclesia efficiantur schismata, quot Sacerdotes*, ut inquiebat S. Hieronymus in Dial. adv. Luciferianos. Et si Episcoporum jurisdictio amplissimæ summi Pontificis auctoritati subjecta est, evidentissime sequitur, eamdem jurisdictionem posse ad certa loca, atque ad certas etiam personas restringi, juxta morem in toto orbe catholico vigentem. Et hæc satis de gravissima hac controversia, quam nonnulli, qui se jactant veteris. & purioris Ecclesiæ disciplinæ restauratores, reipsa tamen se ostendunt rerum novarum cupidos, & sanctæ, atque Apostolicæ Romanæ Ecclesiæ osores, non ita pridem excitarunt.

DISSERTATIO VII.

De Sacramento extremæ unctionis.

Quintum hoc est novæ legis Sacramentum, quod variis nominibus appellatum fuit, habita ratione vel materiæ, vel formæ, vel subjecti, vel temporis, vel effectus. Ratione materiæ dictum est *oleum sanctum*; & a Græcis ἅγιον ἔλαιον; ratione materiæ, & formæ *oratio olei*, seu *oratio cum unctione conjuncta* εὐχέλαιον, ratione subjecti *oleum infirmorum*; ratione temporis *Sacramentum exeuntium*, vel *extrema unctio*; ratione effectus *pœnitentiæ consummativum*, quia reliquias peccatorum delet: quamobrem Synodus Trident. post Sacramentum pœnitentiæ statim de extrema unctione merito agendum censuit. Sed de nominibus satis, nunc de re ipsa.

2. Definiri, aut potius describi solet illud Sacramentum, quo Christiani in mortis periculo constituti a Sacerdotibus cum certa verborum formula oleo ab Episcopo consecrato inunguntur in septem corporis partibus, nempe oculis, auribus, naribus, ore, manibus, renibus, ac pedibus. Quamquam S. Thoma observante in *Suppl.* quæst. 32. art. 6., duæ unctiones in renibus, ac pedibus non semper, nec ab omnibus servantur; & unctio quidem in renibus honestatis, ac pudoris causa semper omittitur in fœminis; absolute autem non est necessaria nisi unctio quinque sensuum, oculorum, aurium, narium, oris, & manuum. Imo validum esse Sacramentum plerique existimant, etiamsi una tantum pars corporis inungatur. Vid. Benedictus XIV. *De Syn.* Lib. VIII. cap. 5. Strictius autem definiri potest *Sacramentum, quo confertur gratia sanctificans, una cum auxiliis necessariis ad ferendas ægritudinis molestias, ad superandas tentationes, ac etiam ad recuperandam salutem corporis, si saluti animæ expediat.*

3. De extrema unctione Synodus Trid. Sess. XIV. quatuor edidit canones, in quorum primo statuitur, eam esse *vere, & proprie Sacramentum a Christo Domino institutum, & a beato Jacobo Apostolo promulgatum*: in secundo, ejus effectum esse *conferre gratiam, remittere peccata, & alleviare infirmos*: in tertio, *unctionis ritum, quem observat Sancta Romana Ecclesia, non repugnare sententiæ beati Jacobi Apostoli; ideoque nec mutari, nec a Christianis posse sine peccato contemni*: in quarto denique, *hujus Sacramenti ministros esse solos Sacerdotes ab Episcopo ordinatos*. Hæc quatuor doctrinæ capita contra Novatores a Tridentino definita confirmare, ac defendere, nostri instituti est. Primum itaque de capitali dogmate diligenter agemus, postea brevius de reliquis.

CAPUT I.

Ostenditur contra Protestantes, extremam infirmorum unctionem, cujusmodi fit in Ecclesia Romana, esse vere, & proprie novæ legis Sacramentum (a).

4. Probant hoc Ecclesiæ dogma Patres Tridentini, ac post eos omnes Theologi illis verbis Jacobi, V. 14. *Infirmatur quis in vobis? inducat* (græce προσκαλεσάσθω advocet) *Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei salvabit infirmum, & alleviabit eum Dominus: & si in peccatis sit, dimittentur ei*: „ Quibus verbis, subdunt Patres, ut ex Apostolica traditione per manus accepta Ecclesia didicit, (Jacobus) docet materiam, formam, proprium ministrum, & effectum hujus salutaris Sacramenti (b). "

5.

(a) Non ita facile est, ex veteribus hæreticis aliquos denominare, qui extremam morientium unctionem a numero Sacramentorum expunserint, antequam Lutherus, & Calvinus duobus tantummodo Sacramentis contentos nos esse jusserint. Accusantur quidem hujus impietatis Waldenses, Wiclefitæ, & Hussitæ; sed hæc accusatio certis testibus non comprobatur, ut viri docti scite observarunt. Primus igitur, ut equidem reor, Lutherus *De Captiv. Babylon.* catholicos reprehendere ausus est, quod Jacobi Apostoli verba cap. V. 14. de unctione sacra, quasi verum, & proprium esset Sacramentum, perperam interpretati fuerint, ipsam tamen unctionem tollere non est ausus. Calvinus autem more suo furens Lib. IV. *Institut.* cap. 19. num. 18. *Fictitium*, inquit, *Sacramentum est extrema unctio, histrionica hypocrisis, quam extra rationem, & sine fructu Apostolum referre* (Catholici) *volunt*. Hinc communiter Protestantes negant unctionem infirmorum esse in Sacramentis numerandam.

(b) Jure reprehenditur Card. Cajetanus ab implacabili ejus castigatore Catharino, quod Jacobi locum *de Sacramentali unctione extremæ unctionis* intelligi non

5. Probatur præterea ex traditione Apostolica, quam Patres Trident. insinuant. Quamquam enim in paucissimis illis monumentis, quæ ex duobus primis sæculis ad nos pervenerunt, nulla fiat hujus Sacramenti mentio; occurrit tamen tertio sæculo testimonium Origenis, qui Homil. II. in Levit. postquam Sacramentum pœnitentiæ descripsit, sacram unctionem, quæ ejusdem quasi complementum habebatur, statim memorat inquiens: *In quo impletur & illud, quod Apostolus dicit: Si quis autem infirmatur &c.* Clarius locuti sunt Patres sequentium sæculorum. Nam Chrysostomus Lib. III. *De Sacerdotio* dignitatem, & utilitatem Sacerdotum extollens, *non solum*, inquit, *nos regenerant, sed postea etiam condonandorum nobis peccatorum facultatem obtinent: Infirmatur, inquit Apostolus, inter vos aliquis &c.* En quomodo ambo isti Ecclesiæ græcæ Patres in sacra illa unctione agnoscunt non solum corporis sanitatem, sed etiam peccatorum remissionem, qui effectus spiritualis nonnisi per Sacramentum produci potest.

6. Ex Latinis occurrit Innocentius I., qui in epist. ad Decentium vetat, pœnitentibus sacrum oleum infundi, *quia genus est Sacramenti*, (idest unum ex Sacramentis); *nam a quibus reliqua Sacramenta negantur, quomodo unum genus putatur posse concedi?* Atque hæc pauca testimonia sufficere videntur ad confirmandam traditionem, quæ etiam per quotidianam consuetudinem fidelium ad nos potuit pervenire. Et reipsa pervenisse, vel ex eo solum certo colligere possumus, quod omnes quotquot sunt communiones Christianæ, licet a nobis longissime dissitæ, linguis, ac moribus admodum diversæ, ac diro schismate a nobis, & ab invicem separatæ, in hoc tamen Sacramento una cum aliis recipiendo mire consentiunt, quod evidenter demonstratum fuit Diss. I. n. 221. seq., ita ut hodierni Novatores soli, & ab omnibus aliis Christianis hac in parte separati inveniantur.

7. Accedit illa theologica ratio, quam Sanctus Thomas in *Supplem.* qu. 29. art. 1. ita proponit: *In his, quæ Ecclesia visibiliter operatur, quædam sunt Sacramenta, ut baptismus, quædam Sacramentalia, ut exorcismus. Quorum est hæc differentia, quod Sacramentum dicitur illa actio Ecclesiæ, quæ attingit ad effectum principaliter intentum; sed Sacramentale dicitur illa actio quæ quamvis non pertingat ad illum effectum, tamen ordinatur aliquo modo ad illam actionem principalem. Effectus autem intentus in administratione Sacramentorum est curatio morbi peccati.... Et ideo cum ad hunc effectum pertingat extrema unctio, ut ex verbis Jacobi patet, nec ordinetur ad aliud Sacramentum, quasi ei annexum, constat, quod extrema unctio non est Sacramentale, sed Sacramentum.* Sed præstat legere, & bene ponderare hanc ipsam rationem ab eodem S. Doctore expositam Lib. IV. *Cont. Gent.* cap. 73.

8. Ob. contra verba S. Jacobi, quæ totum fundamentum continent nostri dogmatis. *Primo*, certum non est, eam epistolam esse canonicam: hoc enim Lutherus, & nonnulli alii inficiati sunt (Vid. dicta Tom. VI. P. II. Diss. II. ad n. 10.). *Præterea*, locus ille Jacobi intelligendus est de unctione facta ad obtinendam gratiam curationis ab infirmitate corporis, de qua loquitur Paulus I. Corinth. XII. 9., & expressius Marcus VI. 13. referens, quod Apostoli in prima sui missione *ungebant oleo multos, & sanabantur*. Cum autem gratia illa curationum jamdiu in Ecclesia evanuerit, unctio etiam infirmorum cessare debuit, utpote quæ a Jacobo præcepta fuerit pro eo tempore solum, quo hujusmodi Dei benedictione fruebatur Ecclesia. Certe, inquit Calvinus, non minus frustra ædificaretur natatoria Siloe ad immergendos male habentes, vel mortuis incubaretur, ut reviviscerent, vel luto, & sputo oculi cæcorum inungerentur, ut visum reciperent. *Tertio*, Jacobus omnes infirmos vult inungi; nos autem nonnisi in extremis jam cum morte luctantes. Si autem verum esset, hac unctione vel morbi acerbitatem leniri, vel saltem aliquod animæ solatium adferri, crudeles forent, qui extremam horam ad hoc remedium expectant. *Quarto*, unctio, quam præcipit Jacobus, & qua utebantur Apostoli, non erat nisi olei vulgaris, ac communioris: nos autem adhibemus oleum ab Episcopo consecratum (quod Calvinus impura sua lingua vocat *multo murmure incantatum*) diversa est igitur &c.

9. Resp. ad *primum*, canonicam esse epistolam S. Jacobi, jam constare apud omnes, atque apud ipsos Lutheri gregarios, ut temporis dispendium foret in his immorari. *Hodie*, inquit Buddæus magni nominis apud Lutheranos, *inter omnes constat, & Jacobum Apostolum esse hujus epistolæ auctorem, & divinam ejus esse auctoritatem*. Id ipsum Calvinus fatetur. Vid. Tom. VI. P. II. Diss. II. cap. 1. n. 10.

10. Ad *secundum* patet, pluribus de causis illum Jacobi locum non posse intelligi de gratia curationum, de qua loquuntur Paulus, & Marcus; *primo*, quia hæc gratia non omnibus promiscue data erat, sed quibusdam solum juxta divisiones gratiarum a Paulo commemoratas 1. Corinth. XII. Jacobus autem generaliter præcipit, ut adducantur

Pre-

posse, probare conatus fuerit. Excusari tamen Cajetanus aliquatenus potest, quod id scripserit ante Concil. Trid. Minus excusandus Catharinus, quod memoriæ piissimi, ac doctissimi Cardinalis nimis acriter insultaverit; præcipue cum Cajetanus aperte confessus fuerit, extremam unctionem esse verissimum nostræ religionis Sacramentum; ac de ipsa nostra religione multo magis meritus sit, quam Catharinus, qui sæpius in rebus theologicis cespitavit.

Presbyteri quicumque. *Secundo*, quia gratia illa curationum non se extendebat ad effectus spirituales: scimus enim, ex decem leprosis a Christo mundatis nonnisi unum gloriam Deo dedisse, ceteros vero in sua infidelitate permansisse Lucæ XVII.; gratia autem unctionis effectum habet spiritualem dimittendi peccata, qualis est in aliis Sacramentis: *Si in peccatis sit, dimittentur &c.* (*a*).

11. Quæ autem affert Calvinus de natatoria Siloe, de cubatione super mortuos, de luto, sputo &c., nihil omnino ad rem pertinent, cum hic non agatur de miraculis, quæ extra ordinem divina virtute olim facta sunt, sed de Sacramento, cujus primarii effectus sunt spirituales, scilicet mundatio a peccatorum reliquiis, robur ad pugnandum cum dæmone, fortitudo ad tolerandas ægritudinis molestias, quibus etiam sanitas corporis additur, si ad bonum spirituale animæ utilis sit.

12. Tertiam difficultatem solvit S. Thomas in *Supplem.* qu. 32. art. 2. inquiens: *Hoc Sacramentum est ultimum remedium, quod Ecclesia potest conferre, quasi immediate disponens ad gloriam, & ideo illis tantum infirmantibus debet exhiberi, qui sunt in statu exeuntium, propter hoc quod ægritudo nata est inducere mortem, & de periculo timetur*. Quamvis autem S. Jacobus hanc distinctionem non exprimat, eruitur tamen *primo* ex eo quod Jacobus non jubeat, infirmum pergere, vel deferri ad Sacerdotes, quod in levibus infirmitatibus fieri potuisset, sed *inducere*, vel advocare Presbyteros, quod solum in gravioribus morbis necesse est. Eruitur *secundo* ex perpetua, & constanti Ecclesiæ consuetudine; unde etiam Eugenius IV. in Decreto non dandum esse *hoc Sacramentum*, inquit, *nisi infirmo, de cujus morte timetur*. Et Synodus Trid. Sess. XIV. cap. 3. inquit: *Declaratur etiam, esse hanc unctionem infirmis adhibendam, illis vero præsertim, qui tam periculose decumbunt, ut in exitu vitæ constituti videantur; unde & Sacramentum exeuntium nuncupatur* (*b*).

13. Ad *postremum*, libenter sciscitarer a Calvino, undenam sciverit, oleum præscriptum a Jacobo pro unctione infirmorum fuisse vulgare, & commune? Licet autem in illa Apostolica epist. nihil de olei consecratione dicatur, cum tamen consideramus Ecclesiæ praxim adhibendi oleum benedictione consecratum, pronum est concludere, id nonnisi ex Apostolica traditione descendere, juxta regulam alibi traditam ex S. Augustino (Dissert. VI. num. 509.) quod ea, quæ ubique in Ecclesia custodiuntur, nec in aliquo Concilio statuta fuere, ab Apostolis sint repetenda. *Ulterius*, id testantur Patres posteriorum sæculorum, ut Beda in Comment. ad cap. VI. Marci dicens: *ab ipsis Apostolis hunc S. Ecclesiæ morem traditum, ut... ægroti ungantur oleo Pontificali benedictione consecrato*. Et Concilium Cabilonense II. an. 813. cap. 48. inquit: *Secundum beati Apostoli Jacobi documentum, cui etiam documenta Patrum consonant, infirmi oleo, quod ab Episcopo benedicitur, a Presbyteris ungi debent*.

14. Præterea, ut recte ratiocinatur Angelicus in *Supplem.* qu. 19. art. 6., *Minister Sacramenti non inducit effectum Sacramenti propria virtute, ut principale agens, sed per efficaciam Sacramenti, quod dispensat; quæ quidem efficacia primo est a Christo, & ab ipso in alios descendit ordinate, scilicet in populum mediantibus ministris, qui Sacramenta dispensant, & in ministros inferiores mediantibus superioribus, qui materiam sanctificant. Et ideo in omnibus Sacramentis, quæ indigent materia sanctificata, prima sanctificatio materiæ fit per Episcopum, & usus quandoque per Sacerdotem, ut ostendatur Sacerdotalis potestas ab Episcopali derivata* (*c*).

15. Instant *primo*. Verba S. Jacobi debere intel-

(*a*) Oleum benedictum fuisse a fidelibus antiquitus adhibitum ad corporis sanitatem obtinendam, minime inficiamur; sed noster Angelicus in *Suppl.* quæst. 31. art. 1. ad 2. respondet: „ Illas unctiones non fuisse Sacramentales; sed ex quadam devotione recipientium talem unctionem, & ex meritis ungentium, vel oleum mittentium consecutum fuisse effectum sanitatis corporalis per gratiam sanitatum, non autem per gratiam Sacramentalem. "

(*b*) Græci sanos, & bene valentes in ipsa Ecclesia solent sacro oleo linire in remissionem peccatorum. Ita testatur Leo Allatius *De Cons. Eccles. Occident. & Orient.* Lib. IX. cap. 16., & Petrus Arcudius Lib. 5. *Concord.* cap. 4., ubi suis contribulibus vitio vertit, *quod contra doctrinam apostolicam sanos ungant*. Noster tamen Jac. Goarius in not. ad officium S. Olei putat, *primo* non omnes, qui dicuntur in ipsa Ecclesia oleo sancto liniti, fuisse sanos, sed aliquos pauperes graviter infirmos, qui se ad Ecclesiam deferri curabant, ut ibi hoc Sacramento munirentur: *secundo*, non semper istas unctiones fuisse *Sacramentales*, sed aliquando factas ad consolationem animæ spiritualem extra Sacramentum; *tertio* fortasse fuisse duplex oleum ab Episcopo benedictum, alterum pro infirmis, alterum pro sanis; quod Goarius colligit ex D. Gregorii Sacramentario juxta lectionem Codicis Rhamensis apud Hugonem Menardum, ubi de Episcopo dicitur; *Benedicit oleum pro infirmis, sive pro populo, &c.* Vid. Renaudotius Lib. V. *Perpet.* cap. 3., ubi ostendit, unctionem in Ecclesia Orient. sanis collatam non esse *Sacramentalem*, sed *cæremonialem*. Sunt etiam quædam exempla peculiaria virorum sanctorum, qui licet sani divinitus edocti de morte sibi imminente hoc Sacramento muniri voluerunt. Sed hæ sunt dispensationes ab ordinaria lege non imitandæ. Ita Benedictus XIV. *De Syn.* Lib. 8. cap. 5. & seq.

(*c*) Oleum infirmorum non esse commune, & vulgare, sed benedictum, & consecratum, nemo Catholicorum dubitat; quæstiones tamen excitatæ sunt, *primo*, an hæc benedictio ex Christi institutione, an vero ex solo Ecclesiæ præcepto sit necessaria? Hoc enim secundum placuit gravissimis Theologis Franc. de Victoria in *Summa de Sacram.* n. 216., Sambovio Tract. *de Ext. Unct.*, & Juenin Dissert. VII. qu. 3. cap. 9.

telligi, quemadmodum communiter intelliguntur verba apud Marcum VI. 13., fatentur ipsi Patres Tridentini, dum inquiunt cap. 1., fuisse hoc Sacramentum apud Marcum *insinuatum;* atqui apud Marcum non agitur, nisi de corporis sanitate, non autem de spirituali aliquo effectu in anima, quem Sacramenta semper producunt; ergo &c.

16. Resp. neg. maj.; neque vero Synodus dixit, aut credit, verbis illis apud Marcum designari institutionem Sacramenti extremæ unctionis, sed solum aliquam insinuationem, seu *adumbrationem*, ut explicat Card. Pallavicinus Lib. XII. in fine cap. 12., ut quemadmodum per illam unctionem ægroti miraculose corporalem recipiebant sanitatem, ita per istam unctionem, & corporalem, si saluti animæ expediat, & spiritualem acciperent, nempe vim ad morbi molestias patienter tolerandas, ad superandas tentationes, & ad delendas peccatorum reliquias (a).

17. Inst. *secundo*. Si ex verbis sancti Jacobi colligeretur, unctionem infirmorum esse Sacramentum, deberet a pluribus Sacerdotibus administrari; atqui nonnisi unus Sacerdos id facit; licet enim plures adsint, unus tamen solummodo tingit infirmum: ergo &c.

18. Resp. S. Thomas IV. *Cont. Gent.* cap. 73. *Quia hoc Sacramentum perfectæ curationis effectum habet, & in eo requiritur copia gratiæ, competit huic Sacramento, quod multi Sacerdotes intersint, & quod oratio totius Ecclesiæ ad effectum hujus Sacramenti coadjuvet; unde Jacobus dicit:* Inducet Presbyteros Ecclesiæ, & oratio fidei sanabit infirmum: *Si tamen unus solus Presbyter adsit, intelligitur hoc Sacramentum perficere in virtute totius Ecclesiæ, cujus minister existit, & cujus personam gerit*. Neque obstat numerus pluralis adhibitus a S. Jacobo: observant enim interpretes post S. Augustinum Lib. III. *De consensu Evangelistar*. cap. 16. non raro adhiberi numerum plurium, ad designandum aliquem, ut sensus Jacobi sit: *Inducat aliquem ex Presbyteris*.

19. Inst. *tertio*. Unctio illa, quam præcipit Jacobus, non habet vim obtinendæ sanitatis, & remittendi peccata, nisi propter preces Ecclesiæ; inquit enim: *Et orent super eum .... Et oratio fidei salvabit infirmum:* atqui Sacramentorum efficacia in sententia Catholicorum non dependet ab oratione, seu, ut dici solet, *ab opere operantis*, sed *ab opere operato:* ergo &c.

20. Resp., orationem hic a Jacobo memoratam esse ipsam hujus Sacramenti formam, cui tribuitur ejusdem Sacramenti effectus: *oratio fidei salvabit infirmum*. Sicut autem baptismus vocatur *Sacramentum fidei*, ita vocari potest etiam hoc Sacramentum, quod operatur in fide Ecclesiæ, non autem ex fide ministrorum, vel suscipientium, prout de baptismate dictum est. Sane si a sola oratione effectus penderet, unctio esset supervacanea; quam tamen necessariam esse aperte dicit Jacobus: *orent super eum*, *ungentes* &c.

21. Ob. *secundo* Dallæus silentium veterum, Justini, Irenæi, Tertulliani, Cypriani, Epiphanii &c., contendens nullam prorsus hujus *aliptici* Sacramenti mentionem inveniri primis tribus, vel quatuor Ecclesiæ sæculis; in quibus tamen Baptismi, Eucharistiæ, ac Pœnitentiæ frequens memoria occurrit. Hinc conjicit Calvinista, unctionem illam Jacobæam non fuisse, nisi ad corporis sanitatem impetrandam; cum autem hæc gratia curationum post Apostolorum morem cessaverit, nulla poste. habita fuit hujus unctionis ratio.

22. Huic argumento negativo, quo sæpe utitur Dallæus, jam alibi responsum fuit, sufficere traditionem oralem, quæ præcipue in Sacramentis servata fuit, cum eorumdem usus esset in Ecclesia perpetuus, & de patribus ad filios continua successione pertransiret. Causæ autem, cur in primorum sæculorum monumentis aut nihil, aut parum de nostris mysteriis inveniatur, multæ esse potuerunt; nempe inopia veterum monumentorum (de qua legendum opusc. P. Ansaldi *De causis inopiæ vet. monum.*); tum quod parum scripserint veteres Ecclesiæ Pastores, Evangelii prædicationi, fidelium instructioni, Sacramentorum administrationi, aliisque ecclesiasticis muniis obeundis, curisque distenti; tum etiam quia ex ipsis paucis scriptis temporis edacitas nonnulla nobis eripuit. Alia causa fuit *disciplina arcani*, quæ tempore persecutionum diligenter observabatur, ne re-

concl. 3.; qua posita sententia sequeretur, extremam unctionem administratam oleo non consecrato esse quidem illicitam, non tamen invalidam; immo in casu necessitatis, etiam licitam esse. Alii autem fere communiter docent, aliquam consecrationem olei esse in hoc Sacramento necessariam; hanc tamen posse etiam a simplici Sacerdote impertiri ex commissione, sive expressa, sive tacita Rom. Pontificis. Sane in Ecclesia Orientali mos est antiquissimus, ut Presbyteri oleum benedicant, cum infirmis hoc Sacramentum conferunt. Unde Clemens VIII. decrevit, Italo-græcos cogendos non esse, *olea sancta, præter chrisma, ab Episcopis Diœcesanis accipere;* quod Clementis decretum fuit a Benedicto XIV. in sua Constit. 57. confirmatum.

(a) Mentitur Polanus, seu Sarpius, dum scribit, primum in decreto fuisse positum, hoc Sacramentum a Christo *institutum* Marci VI.; sed postea Patres a quodam Theologo admonitos vocem *institutum* mutasse in vocem *insinuatum*. Mentitur inquam; nam præter quam quod aliter nos docent illius Synodi Acta, incredibile prorsus videtur, Theologos illos doctissimos ignorasse; quæ veteres Scholarum principes, Hugo Victorinus, Magister sententiarum, Alexander Alensis, SS. Bonaventura, & Thomas docuerant, dum Sacramenti extremæ unctionis institutionem solum ex epist. Jacobi, non autem ex Marci Evangelio repetebant. Quamquam non ignoro, inveniri Theologos, qui Sacramentum hoc repetunt ex illa Apostolorum unctione, quæ refertur Marci VI.

religionis nostræ mysteria a Gentibus profanarentur, unde præter pauca quædam doctrinæ capita, quæ omnino celari non poterant, alia scitu non necessaria vel ipsis Catechumenis abscondebantur. Ceterum nonnulla ex tertio, & quarto sæculo veterum Patrum testimonia superius allegavimus n. 5., & multo plura potuissent allegari ex sæculis posterioribus (*a*).

23. Inst. *primo* Dallæus. Etiam post V. sæculum nulla occurrunt exempla morientium, qui hoc extremæ unctionis Sacramento muniti fuerint; cum tamen nonnulla legantur eorum, quibus Eucharistiæ communio in extrema ægritudine conferebatur. Sic extremæ unctionis non meminit Eusebius in *Vita Constantini*, non Athanasius in *Vita S. Antonii*, non Gregorius Nazianz. in *Vita sororis suæ Gorgoniæ*, in *Orat. patris sui Gregorii*, & in *Laud. S. Basilii*; non Gregorius Nyssenus mortem describens Gregorii Thaumaturgi, Ephræmi, & Macrinæ sororis suæ; non S. Ambrosius, quando Satyrum fratrem suum, & Theodosium Augustum laudavit; non Severus Sulpitius agens de S. Martino; non Metaphrastes de Jo. Chrysostomo; non Paulinus in vita S. Ambrosii, non Hieronymus scribens de Nepotiano, Paula, & Marcella, nec demum Possidius vitam exhibens S. Augustini.

24. Resp., Dallæum eadem semper chorda oberrare, dum nostris positivis argumentis silentium aliorum opponit; quod silentium multis de causis oriri potuit; ac præcipue, quia Sacramentum hoc, tamquam pars, vel appendix, seu ut loquitur Tridentina Synodus, *consummativum pœnitentiæ existimatum est a Patribus*. Quamobrem commemorata morientium pœnitentia, *implicite* commemorabatur etiam extrema unctio. Ita ex gr. Possidius de S. Augustino scribit, *Sentiebat, post perceptum baptismum, etiam laudatos Christianos, & Sacerdotes, absque digna, & competenti pœnitentia exire de corpore non debere; quod etiam ipse fecit ultima, qua defunctus est, ægritudine*. Id eo probabilius efficitur, quod priscis temporibus extrema unctio *sæpe* ante viaticum dari consueverat; unde quando sumptio Eucharistiæ commemoratur, *implicite* indicatur etiam receptio extremæ unctionis, quæ præcesserat. Ceterum ex sæculis subsequentibus non unum, sed valde multa exempla afferri possunt extremæ unctionis *expresse*, & *distincte* commemoratæ. Et cum nullum Protestantes hactenus allegare potuerint hujus Sacramenti initium, nos jure nostro concludimus, illud ex primo, & apostolico ævo descendere. Et si hujusmodi argumentatio ex silentio desumpta adhibeatur, quot, & quanta neganda erunt, quorum nulla expressa mentio apud veteres habetur? Sæpe etiam nec confessio Sacramentalis, nec sumptio Eucharistiæ commemoratur; dicendumne erit propterea, pœnitentiam, aut sacrum viaticum fuisse a sanctis viris neglecta? Quin potius dicamus, hæc, quæ erant omnibus fidelibus communia, peculiarem illam commemorationem non meruisse, quæ solis heroicis, ac singularibus eorumdem virtutibus debebatur. Ceterum non desunt exempla Sanctorum, quibus datam fuisse extremam unctionem aperte innuitur; præsertim in sæculis posterioribus, quæ perperam contemnit Dallæus, tamquam ab apostolico ævo nimis remota.

25. Dixi, hoc Sacramentum ante Eucharistiam antiquitus *sæpe* dari consuevisse, non autem *semper*: suppetunt enim monumenta contraria; ut illud S. Eligii Noviomensis Episcopi, qui ita fideles exhortabatur: *Qui ægrotat, in sola Dei misericordia confidat, & Eucharistiam corporis, & sanguinis Christi cum fide, ac devotione accipiat; oleumque benedictum fideliter ab Ecclesia petat, unde corpus suum in nomine Christi ungat* (vel ut alii legunt, *ungatur*), *& secundum Apostolum oratio fidei salvabit infirmum, & alleviabit eum Dominus, & non solum corporis, sed etiam animæ sanitatem recipiet*. Vid. Eligii vita Lib. II. cap. 15. Tom. V. Spicilegii (*b*).

26. Inst. *secundo*. Omnia Sacramenta novæ le-

(*a*) Famosi centuriatores Magdeburgenses Centuria 6. nimia evidentiæ vi coacti hæc ecclesiasticis suis monumentis consignarunt: *Chrysostomus, unus ex vetustioribus Ecclesiæ Patribus, verbis Jacobi probat, Sacerdotes potestate pollere remittendi peccata extrema unctione, quæ simplex cæremonia non est, sed Ecclesiæ JESU CHRISTI Sacramentum*. Suspecta adversariis esse non deberet hæc illorum confessio, qui infensissimi fuerunt Ecclesiæ Rom. hostes. His addimus recentioris Calviniani testimonium, nempe Chamierii, qui Lib. IV. *De Sacram.* cap. 21. contra Magistri sui Calvini dictata, & contra suum consodalem Dallæum negare non est ausus, sacram unctionem a Jacobo præscriptam semper fuisse in usu, solum contendit, eamdem non fuisse habitam, ut novæ legis Sacramentum. Verum quando ab istis eruditissimis viris aliquod petimus certum documentum, quandonam hæc sacra unctio ab antiquis semper adhibita reputari cœperit verum novæ legis Sacramentum, aqua illis hæret, nec nisi vanas, ac frivolas conjecturas adducunt, quas argutis, atque ad decipiendum compositis verbis probabiles efficere conantur. Facile quidem iis est, asserere, unctionem curationum, quæ Marci 6. commemoratur, sensim ac sensim fuisse pro Sacramento usurpatam; sed quando, & quibus, & qua occasione id fieri cœperit, aliquibus documentis comprobare, hoc opus, hic labor est. Quanto melius, immo certo nos ex quo posterioribus sæculis extrema unctio passim, & ubique inter vera Ecclesiæ Sacramenta numerata sit, colligimus, hanc eamdem fuisse primorum Ecclesiæ sæculorum fidem perpetua traditione a Patribus in filios, serosque nepotes derivatam.

(*b*) Hoc S. Eligii testimonium, si cetera deessent, manifeste evincit, parum considerate in Synodo Pistoriensi an. 1786. in decreto *De extrema unctione* sic dictum: *Fino al Secolo XII. se si eccettua qualche caso particolare, fu pratica costante in tutte le Chiese di amministrare l'estrema unzione agli infermi avanti l'Eucaristia*. S. Eligius sedem Episcopalem Noviomensem tenuit usque ad ann. 659., quo jam septuagena-

legis fuerunt in vet. testam. præfigurata; sed nulla invenitur extremæ unctionis figura: ergo &c.

27. Resp. S. Thomas in *Supplem.* quæst. 29. art. 1. ad 2. „ quod hoc Sacramentum immediate „ hominem ad gloriam disponit, cum exeuntibus „ a corpore detur. Et quia in veteri lege non erat „ tempus adhuc perveniendi ad gloriam, quia ne- „ *minem* (Vulg. *nihil*) *ad perfectum adduxit* „ *lex* Hebr. VII. 19., ideo istud Sacramentum „ præfigurari non debuit per aliquod Sacramen- „ tum sibi correspondens, sicut per figuram ejus- „ dem generis, quamvis per figuras remotas ali- „ quo modo figuratum sit in omnibus curationi- „ bus, quæ leguntur in vet. testamento."

28. Inst. *tertio*. S. Epiphanius *Hær.* XXXVI. & S. Augustinus *Hær.* XVI. Heracleonitas accusant, quod suos morientes ungerent oleo, putantes eosdem hac unctione redimi.

29. Resp., eam unctionem merito fuisse condemnatam, quod superstitionum esset plena, quas Epiphanius describit. Insinuat autem S. Augustinus dicens, *Feruntur autem suos morientes novo modo quasi redimere, idest per oleum, balsamum, & aquam, & invocationes, quas hebraicis verbis dicunt super capita eorum.* Ab his quamlongissime abest extremæ unctionis Sacramentum. Inepta vero est argutiola Dallæi, quod hic S. Doctor, refellens Heracleonitas, nihil dicat de Sacramento extremæ unctionis. Inepta inquam: Augustinus enim eo in Libro solum historice hæreses refert, non autem dogmatice confutat, quod sibi proposuerat in altera ejusdem Libri parte, quam postea vel non absolvit, vel edacitas temporis nobis invidit.

30. Ob. *ultimo*. Non desunt in Oriente populosæ Christianorum communiones, quæ minime agnoscunt extremæ unctionis Sacramentum. Id de Cophtis testatur Thomas a Jesu Lib. VII. *Controv.* P. I. cap. 5. dicens: *Infirmis oleum sanctum non administratur*. Id quoque testatur de Abyssinis, seu Æthiopibus ibid. cap. 6.; unde eorum Orator Zaga Zabo apud Damianum a Goez *De Æthiopum moribus: Sciendum*, inquit, *apud nos Chrisma, sive extremam olei unctionem pro Sacramento non haberi*, nec *in usu esse*. His testibus accedit Jobus Ludulphus rerum Æthiopicarum peritissimus, negans pariter, extremam unctionem ab ipsis, ut Sacramentum, agnosci. Indos quoque, seu Christianos S. Thomæ extrema unctione minime uti, refert Brerevoodus, idipsum addens de Moschis. Immo sæc. XI. de quibusdam ita scribebat Elfricus in can. 32.: *Quidam ægroti consecratum oleum nihil pendunt, & in ægritudine sua se non concedunt ungi*. Græci quidem videri possunt cum Latinis convenire in ungendis infirmis; sed si eorum ritus intimius observemus, facile apparebit, eorum unctionem nihil prorsus habere cum nostra commune: non *ministrum*, quia apud ipsos septem, vel ad minimum tres adhibentur; non *materiam*, quia ipsorum oleum non est ab Episcopo consecratum; non *formam*, quia ipsi utuntur *indicativa*, nos vero *deprecativa*; non *subjectum*, quia nos nonnisi graviter infirmos ungimus; illi autem quoscumque, immo etiam sanos.

31. Resp., quantum ad nationes illas Christianas, quæ neglectæ extremæ unctionis a plerisque accusantur, alibi (Dissert. I. num. 233.) responsum fuit, fidem hujusmodi accusationibus facile adhibendam non esse, cum certiora suppetant monumenta, quibus evincitur, hoc Sacramentum in omnibus plane, non solum catholicis, sed etiam schismaticis communionibus obtinere; exceptis ad summum quibusdam paucis populis, qui crassis ignorantiæ tenebris involuti nonnulla alia nostræ religionis dogmata non agnoscunt (*a*). Illi autem pes-

rius obiit; neque ejus verba intelligi possunt de casu aliquo particulari, sed communem consuetudinem exprimunt. Nonnulla veterum exempla in promptu essent, nisi nimiam prolixitatem metueremus. Sane Ven. Beda sæc. VIII. *communicatus, & inunctus* dicitur a Trithemio. Quamvis autem verum foret, nonnisi post sæculum XII. eam, quæ nunc viget, disciplinam fuisse invectam, non esset certe operæ pretium eamdem invertere, quod sine turbis, & scandalis fieri non posset. Audiatur sapientissimus Benedictus XIV. Lib. VIII. *de Syn.* cap. 8., ubi post allata momenta rationum, atque auctoritatum, quibus antiqua consuetudo probari videtur, ita pergit: *Nihilominus prædicta consuetudo nec priscis quidem temporibus fuit ubique ob omnibus inviolate servata; alia quippe præsto sunt æque vetusto Ecclesiarum statuto, sacram unctionem post viaticum exhiberi præcipientia; nec desiderentur exempla sanctorum virorum, qui viaticum extremæ unctioni præmiserant... Hæc vero posterior praxis adeo postea prævaluit, ut Catechismus Concilii Trid., S. Carolus Borromæus in suis Instructionibus, ac innumera Ritualia extremam unctionem post viaticum præberi decreverint.* Et quamquam fateatur, contrarium inveniri etiam nunc in quibusdam Ritualibus, immo & apud Cistercienses, ita tamen concludit: „ Nihilominus in locis, in quibus hic mos obsolevit, vigetque disciplina a Concilii Trid. Catechismo præscripta, non facile permitteremus, ab hac recedi, solum ad indulgendum privatæ, & peculiari infirmi devotioni: sed potius Parochis injungeremus, ut extremam unctionem petentibus ante viaticum, traderent, tutius, & utilius fore, Ecclesiæ Rom. ritui, ac usui a majori parte Ecclesiæ catholicæ jam recepto, se accomodare."

(*a*) De Armenis omni fide dignus legendus est Clemens Galanus celebris illius gentis Apostolus, qui T. II. *Conciliat. Eccl. Armenæ cum Rom.* ostendit, antiquam, & orthodoxam fuisse olim apud illos Christianos Sacramenti hujus doctrinam, postea vero a quibusdam Novatoribus corruptam, qui extremam unctionem Confessioni auriculari subrogaverant; ad hoc autem malum auferendum fuisse inconsulto ipsam extremam unctionem sublatam, vel potius post obitum dilatam; ita tamen ut hæc unctio pro vero Sacramento haberetur. Unde Gregorius Dattievensis in Tract. *De extr. unct. Sacram.* inquit: *Porro hujus unctionis Sacramentum perficimus supra defunctos Sacerdotes &c.;*

pessimi Christiani; quos Elfricus memorat, nullum nostro firmissimo dogmati præjudicium inferunt; semper enim fuerunt, qui vitiis obcæcati sacrosancta, & saluberrima Ecclesiæ Sacramenta neglexerunt, immo & contempserunt.

52. Neque etiam ullum nostræ causæ præjudicium inferunt diversi a nostris Græcorum ritus, neque dissidia quædam, quæ olim inter Theologos nata sunt de materia, forma, ministro, subjecto, & effectibus hujus Sacramenti, & quæ solitis suis artibus exaggerant Heterodoxi ad incautam plebem decipiendam; cum tamen ipsi nequeant ignorare, has omnes diversitates, vel controversias ad substantiam fidei minime pertinere, in qua, præcipue post duo œcumenica Concilia, Florentinum, & Tridentinum, Catholici omnes mire consentiunt. Has autem controversias breviter indicabimus in Cap. seq. Interea si quis plenius acutissimas, & fallaces Dallæi objectiones, seu potius frivolas cavillationes cognoscere cupit, adeat doctissimum D. Jo. Chrysost. Trombellium in Tom. I. *De Extr. Unctione*.

CAPUT II.

Proponuntur, & resolvuntur aliquæ quæstiones, de institutione, materia, forma, ac ministro hujus Sacramenti.

Quæres primo, *a quo hoc Sacramentum fuerit institutum?*

53. Resp. Sacros. Trid. Synodus laud. Sess. XIV. cap. 1. ita definivit: *Instituta est autem sacra hæc unctio infirmorum, tamquam vere, & proprie Sacramentum N. T. a Christo Domino nostro*. Qua de re dubitare minime licet, præcipue quia, ut alias (Dissert. I. cap. 1.) demonstratum est, omnia Sacramenta *immediate* fuerunt a Jesu Christo instituta, quamquam, ut ibidem num. 299. cum multis, gravibusque Theologis docuimus, id catholicæ fidei dogma non sit: sufficit enim dicere, omnia Sacramenta saltem *mediate* fuisse a Christo instituta. Nullatenus tamen probabilis reputatur ea quorumdam veterum Scholasticorum opinio, quod Apostoli ex peculiari Spiritus Sancti revelatione post Christi ascensionem hoc Sacramentum instituerint.

54. S. Thomas in *Supplem.* quæst. 29. art. 3. hac repudiata opinione, ita pergit. „ Et ideo alii „ dicunt, quod omnia Sacramenta Christus instituit per seipsum; sed quædam per seipsum promulgavit, quæ sunt majoris difficultatis ad credendum: quædam autem Apostolis promulganda reservavit, sicut Extremam unctionem, & „ Confirmationem. Et hæc opinio pro tanto videtur probabilior, quia Sacramenta ad fundamentum legis pertinent, & ideo ad legislatorem pertinet eorum institutio; & iterum quia ex institutione efficaciam habent, quæ in eis nonnisi „ divinitus est ". Quam Angelici sententiam confirmavit Synodus Trid., cum dixit, hoc Sacramentum per Jacobum *fidelibus commendatum, ac promulgatum*. Cum autem S. Thomas sibi objecisset auctoritatem Magistri Sentent. dicentis in Lib. IV. dist. 23., hoc Sacramentum fuisse *institutum* ab Apostolis, respondet, id esse intelligendum, *quia per doctrinam Apostolorum nobis promulgata est ejus institutio*.

55. Quando autem a Christo Domino facta fuerit hæc institutio, non omnino convenit inter Theologos. Sunt, qui hoc referunt ad illam primam Apostolorum missionem, quam Marcus cap. VI. describit, adeoque illa verba: *Ungebant oleo multos ægros, & sanabantur*, de Sacramentali unctione intelligunt; quæ sententia nonnullorum Patrum auctoritate firmatur, ut videre est in *Catena Græcorum* ab Ant. Possevino collecta. Verisimilius tamen est, nonnisi post suam resurrectionem fuisse a Christo Apostolis traditum hoc Sacramentum, quando eis apparens *loquebatur de regno Dei* Act. I. 3., quo tempore *magna confirmata Sacramenta, magna sunt revelata mysteria*, ut loquitur S. Leo Magnus Serm. I. *De Ascensione*. Vide dicta Dissert. I. cap. 8.

Quæres secundo, *quænam sit hujus Sacramenti materia?*

56. Resp. ex doctrina Tridentini cap. 1., materiam *remotam* esse *oleum ab Episcopo benedictum*. S. Thomas autem quæst. 29. art. 4. addit, esse oleum *olivæ; quia oleum principaliter nominatur olivæ liquor, cum alii liquores solum ex similitudine ad ipsum olei nomen accipiant*. Materia vero *proxima* est infirmi inunctio.

57. Art. autem seq. Angelicus probat, oleum debere esse consecratum ex triplici ratione. *Prima est, quod omnis efficacia Sacramentorum a Christo descendit. Et ideo Sacramenta illa, quibus ipse est usus, habent efficaciam ex ipso usu suo, sicut tactus suæ carnis vim regenerativam contulit aquis. Sed hoc Sacramento non est usus, nec aliqua corporali unctione; & ideo in omnibus unctionibus requiritur sanctificatio materiæ. Secunda causa est propter plenitudinem gratiæ, quæ confertur*, non solum *ut tollat culpam, sed etiam reliquias culpæ, & infirmitatem corporis. Tertia est ex hoc, quod effectus ejus corporalis, scilicet sanatio corporis, non causatur ex materiæ naturali proprietate; & ideo oportet, quod hæc efficacia sibi per sanctificationem detur*. Probat postea Angelicus art. 6., hanc olei consecrationem debere fieri ab Epi-

ubi etiam ponit formam deprecatoriam a nostra non valde dissonam. De aliis consulendus sæpius, sed nunquam satis laudatus, Eus. Renaudotius in opere *De perpetuitate fidei &c.*

piscopo: qua de re vide dicta superius num. 14. (a).

Quæres *tertio*, *quænam sit hujus Sacramenti forma?*

38. Resp. S. Thomas in *Supplem.* quæst. 29. art. 7. rejecit quorumdam opinionem, quod *nulla sit forma de necessitate hujus Sacramenti*; hæc enim opinio, ait, videtur derogare effectui ejusdem Sacramenti; *quia omne Sacramentum efficit significando: significatio autem materiæ non determinatur ad effectum determinatum, cum ad multa se possit habere, nisi per formam verborum. Et ideo in omnibus Sacramentis novæ legis, quæ efficiunt, quod figurant, oportet esse & res, & verba. Præterea Jacobus cap. 5. totam vim hujus Sacramenti videtur constituere in oratione, quæ est forma hujus Sacramenti; & ideo prædicta opinio præsumptuosa videtur, & erronea.*

39. Non eadem tamen est forma apud Græcos, ac apud Latinos. Neophytus enim Rhodinus in sua *Synopsi sacram.* a S. Congregatione De propaganda fide approbata anno 1628. *Materia*, inquit, *Sacramenti extremæ unctionis est oleum olivæ expressum, a Pontifice, vel a Sacerdotibus, qui præsentes fuerint, juxta Ecclesiæ morem benedictum: forma vero est oratio illa, quam dicit Sacerdos, cum infirmum ungit, videlicet*, Pater sancte, Medice animarum, & corporum &c.; quæ forma est *deprecativa*, non minus quam nostra; quod & Arcudius notavit Lib. *De Concord.* cap. 5., & multis rationibus probavit P. Jac. Goar not. 29. in *Officium olei sancti*.

40. Forma autem Ecclesiæ latinæ hæc est: *Per istam sanctam unctionem, & piissimam suam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti per visum &c.*, quæ forma est *deprecativa*. Quod autem forma debeat esse *deprecativa*, probat Angelicus art. 8. multis rationibus: „ primo, quia suscipiens Sacramentum est viribus propriis destitutus, unde indiget orationibus sublevari; secundo, quia datur exeuntibus, qui jam desinunt esse de foro Ecclesiæ, & in solius Dei manu requiescunt; unde & ei per orationem committuntur: tertio, quia hoc Sacramentum non habet aliquem effectum, qui semper ex oratione ministri consequatur, omnibus, quæ sunt de essentia Sacramenti, etiam rite peractis, sicut character in Baptismo, & Confirmatione, & transubstantiatio in Eucharistia, & remissio peccati in Pœnitentia, existente contritione, quæ est de essentia Sacramenti pœnitentiæ, non autem de essentia hujus Sacramenti; & ideo in hoc Sacramento non potest esse forma indicativi modi, sicut in prædictis Sacramentis ".

41. Cumque sibi objecisset, in quibusdam Ecclesiis adhiberi hanc formam indicativi modi: *Ungo hos oculos oleo sanctificato in nomine Patris* &c., respondet ad 3., illa verba non esse *formam Sacramenti, sed dispositionem ad formam, inquantum intentio ministri determinatur ad actum illum per illa verba*. Hæc eadem sententia S. Bonaventuræ in IV. Dist. 23. art. 1. quæst. 4., ac plurium gravium Theologorum. Certe in antiquo Rituali Ratholdi apud Menardum in *Observat.* ad *Gregorii Sacrament.* post ea verba: *Ungo oculos tuos de oleo sanctificato* &c. hæc subduntur: *quatenus per hujus operationem mysterii, & per hanc sacri olei unctionem, atque nostram deprecationem* &c., & in alio Rituali apud eumdem Menardum: *Ungo te* &c. *obsecrans misericordiam ipsius unius Domini nostri J. C., ut fugatis omnibus doloribus* &c., & in fine unctionum: *Sit tibi hæc unctio olei sanctificati ad purificationem mentis, & corporis, & ad munimen, ac defensionem contra jacula immundorum spirituum.*

42. Dissimulandum tamen non est, multas inveniri formas omnino absolutas, atque illam inter alias, quæ vulgo vocatur *Ambrosiana*, quod ea S. Ambrosius usus fuisse putatur: unde quamplurimi Theologi post Albertum magnum, nihil detrahi Sacramento docent, etiamsi adhibeatur forma *modi indicativi*, & concludi potest, nihil hac de re fuisse ab Ecclesia determinatum. Quamquam celebris Card. Sanctorius in suo *Rituali* ita pronunciet: *Ceterum apud S. Rom. Ecclesiam unam tantum in hoc Sacramento deprecandi formulam traditam, & passim in Italia, & toto orbe receptam esse, compertissimum, & exploratissimum est*. Estius in IV. Dist. 23. §. 10. testatur, aliquos Theologos pro cautela utramque formam, *indicativam*, & *deprecativam* conjungendam esse, docere, atque hoc fieri in nonnullis Ecclesiis. De variis hujus Sacramenti formulis fuse tractarunt laud. supra Benedictus de Gaeta-

(a) Calvinus Lib. IV. *Institut.* cap. 19. num. 21. nobis solita sua dicacitate insultat, quod ad unctionem infirmorum oleum non adhibeamus, *nisi ab Episcopo consecratum, hoc est multo halitu calefactum, multo murmure incantatum, & novies flexo genu salutatum: ter ave sanctum oleum; ter ave sanctum chrisma: ter ave sanctum balsamum.* Qua in re supinam, ac crassam nostrarum rerum ignorantiam pandit. Turpiter enim ignoravit, non unum, sed triplex plane ab Episcopo feria V. hebdom. sanctæ consecrari oleum, nempe *infirmorum, chrismatis, & catechumenorum*. Primo nulla fit Sacerdotum salutatio, sed solum secundo, & tertio: secundo quidem illis verbis: *Ave S. Chrisma*; tertio autem *Ave S. Oleum*. S. Carolus in suo *Rituali* caute notavit, ut *si per errorem Sacerdos aliud oleum, quam quod infirmorum est, ad ægrotum ungendum unquam adhibuerit, etiamsi Chrismatis, aut Catechumenorum sit, ut erratum emendet, olei sacri, quod proprium infirmorum est, unctionem eidem adhibeat, tumque Sacramenti formam iteret*. Suares tamen in 3. P. Disp. XL. Sect. 1. putavit, etiam S. Chrisma materiam esse sufficientem hujus Sacramenti.

tanis, Edm. Martene, Hugo Menardus, aliique rerum liturgicarum solertes indagatores. Corrigendus tamen imprudens Launojus, dum scripsit, formam *deprecativam* ex ignorantia traditionis esse natam.

Quæres *quarto*, *quinam sit hujus Sacramenti minister?*

43. Resp., a S. Jacobo expresse doceri, ministros hujus Sacramenti esse Presbyteros, *inducat Presbyteros*. Synodus autem Trident. Sess. XIV. can. 4. anathemate percutit eum, qui dixerit, *Presbyteros Ecclesiæ, quos beatus Jacobus adducendos esse ad infirmum inungendum hortatur, non esse tantum Sacerdotes ab Episcopo ordinatos, sed etiam seniores in quavis communitate, ob idque proprium extremæ unctionis ministrum non esse solum Sacerdotem*.

44. Sane nomine *Presbyterorum* a Jacobo non intelligi *seniores* ætate, sed Sacerdotes, multiplex ratio evincit. *Primo* ibi nominantur *Presbyteri Ecclesiæ*; & cum haud raro Episcopi, atque Sacerdotes non sint ætate seniores, sequeretur, eosdem esse prætermittendos, ut laici ætate provectiores advocarentur. *Secundo*, cum hoc Sacramentum ait *pœnitentiæ consummativum*, ut Patres Trident. loquuntur, immo, ut bene advertit Sanctus Thomas in *Supplem*. quæst. 31. art. 1., in hoc Sacramento fiat remissio peccatorum, secundum illa Apostoli verba: *Et si in peccatis fuerit, remittentur ei*, nonnisi illi possunt esse hujus Sacramenti ministri, quibus potestas ligandi, atque solvendi a Christo Domino data est, nempe soli Sacerdotes.

45. Difficultatem ingerit epistola Innocentii I. ad Episopum Eugubinum. Postquam enim dixisset, Jacobi verba de ægrotantibus fidelibus intelligi debere, *qui sancto oleo chrismatis perungi possunt*, subdit: *quo ab Episcopo confecto, non solum Sacerdotibus, sed omnibus Christianis uti licet, in sua, aut suorum necessitate*. Hunc Innocentii locum memorat etiam Beda in Comment. ad Epist. S. Jacobi Tom. V. (a).

46. Ut hæc difficultas tollatur, Theologi in varias abierunt sententias. Noster Dom. Soto putat, Bedam, & Innocentium affirmare dumtaxat, *quod licitum sit sanitatis gratia oleo illo ab Episcopo consecrato infirmos delinire; non tamen sentire, illud esse Sacramentum, nisi a Presbyteris in forma Ecclesiæ illud fiat*. Reipsa sæpius fuisse eas olei benedicti unctiones ad corporis sanitatem impetrandam adhibitas, pluribus historiæ monumentis constat, quibus noster S. Doctor quæst. 31. art. 1. ad 2. respondet, *quod illæ unctiones non erant Sacramentales; sed ex quadam devotione recipientium talem unctionem, & ex meritis ungentium, vel oleum mittentium consequebatur effectus sanitatis corporalis per gratiam sanitatum, non autem per gratiam Sacramentalem*, ut supra jam diximus (b).

47. Alii tamen præstantissimi Theologi putant, verba Innocentii, & Bedæ non de *activo*, sed de *passivo* hujus Sacramenti usu explicanda esse, nempe non solos Sacerdotes, sed omnes fideles in sua, suorumque necessitate esse inungendos. Hæc explicatio colligitur ex toto contextu, ubi loquens de Sacramento Jacobi epist. promulgato inquit: „ Quod non est dubium de fidelibus ægrotantibus „ accipi, vel intelligi debere, qui sancto oleo chris- „ matis perungi possunt, quod ab Episcopo con- „ fectum, non solum Sacerdotibus, sed & omni- „ bus uti Christianis licet in sua, aut in suorum „ necessitate ungendum ". Hic agit non de ministris, sed de ægrotis; postea vero agens de ministris, e quorum numero aliqui expungebant Episcopos, quia Apostolus solos nominat Presbyteros, subdit: „ Ceterum illud superfluum videmus ad- „ jectum, ut de Episcopo ambigatur, quod Pres- „ byteris licere non dubium est. Nam idcirco de „ Presbyteris dictum est, quia Episcopi aliis oc- „ cupationibus impediti ad omnes languidos ire „ non possunt; " ubi nihil amplius de aliis hujus Sacramenti ministris innuitur. Addo propter hoc unum admodum obscurum Innocentii testimonium universalem Ecclesiæ doctrinam, & praxim labefactari non posse. Vid. Petrus Constant. in not. ad hanc Innocentii epistolam (c).

48. Sequitur, ut breviter dicamus de numero Presbyterorum ad hoc Sacramentum requisito, qua in

(a) His Innocentii, & Bedæ verbis deceptus Thomas Waldensis, egregius alioquin Theologus, & insignis Wiclefianæ hæresis debellator, Tom. II. *De Sacrament*. cap. penult. putavit, in extrema necessitate etiam laicos posse hoc Sacramentum conferre. *At vero*, inquit Dom. Soto in IV. Dist. 23. quæst. 2. art. 1., *hoc præter omniam opinionem asseritur*. Launojus autem, quam intemperantem criticum omnes norunt, *De Sacram. extr. unct.* pag. 572. Waldensis defensionem suscepit, observans, neque a Soto, neque a Bellarmino ullum afferri Theologum ipso vetustiorem, *qui contrarium expresse docuerit*; quasi vero S. Thomas non fuerit Waldensi multo antiquior, & multo majoris auctoritatis. Urget Launojus litteras Martini V., quibus asserit, se volumen secundum Waldensis *per solemnes viros videri, & examinari fecisse, sicut primum, quod pariter fuit ab omnibus commendatum*. Sed istæ generales commendationes non evincunt, nullum prorsus nævum in hujus eximii scriptoris operibus reperiri aliqua reprehensione dignum.

(b) Multa harum unctionum exempla afferuntur a Jo. Bapt. Thiers. Thom. IV. *De superstition*. Lib. 8. cap. 1.; præcipue S. Martini, de quo ita scribit Sulpitius Severus Dial. III.: *Pusillum olei cum exorcismi præfatione benedicit: atque ita in os puellæ* (mutæ) *sanctificatum liquorem, cum & linguam illius digitis teneret, infudit*: additque nonnulla admodum mira de ampulla olei ab ipso Martino benedicti ad sanandos infirmos; ex quibus pronum est inferre, Sacramentum extremæ unctionis fuisse ab unctionibus istis miraculosis omnino diversum.

(c) Nec refutari meretur pseudo-minister Dallæus,

in re diversa est praxis Ecclesiæ Græcæ a Latina. Græci enim verba Jacobi litteraliter accipientes plures Sacerdotes adhibent. *Septem esse vocandos, consuetudine traditum est*, inquit Simeon Thessalonicensis in Lib. *De Sacram.*, qui numerus etiam in *Euchologio* præscribitur. Sed subdit laud. Tessalonicensis: *Nonnulli, ubi penuria est Sacerdotum, tres tantum convocant .... Unus autem Presbyter* εὐχέλαιον *ne conficiat; quoniam quemadmodum de Episcopo scriptum est, non esse ordinandum ab uno, ita etiam de extrema unctione, non esse peragendam ab uno Presbytero*. Arcudius tamen contendit, etiam apud Græcos unum sufficere Sacerdotem, quando alii advocari non possunt, ac Simeonem erroris accusare non dubitat. Arcudio hac in parte consentit Goarius in not. ad *Officium olei sancti*.

49. Certe dubitari non potest, unum Sacerdotem sufficere, postquam id declaravit Alexander III. in cap. *Quæsivit. de Verb. signif.*; quod etiam docet Angelicus IV. *Cont. Gent.* cap. 73. inquiens: *Si tamen unus solus Presbyter adsit, intelligitur hoc Sacramentum perficere in virtute totius Ecclesiæ, cujus minister existit, & cujus personam gerit*.

50. Neque obstat numerus pluralis adhibitus a S. Jacobo: *Inducat Presbyteros* &c.; hæc enim verba intelligi debent per *enallagen* non insuetam in sacris litteris, quemadmodum notavit S. Augustinus Lib. III. *De Cons. Evangelist.* cap. 16. Tom. III. P. II.; ut scilicet idem sit, ac si diceretur: *inducat aliquem ex Præsbyteris*. Sic dictum est Matth. XXVII. 44. *Latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei*, cum Lucas XXIII. 39. nos certos faciat, nonnisi unum fuisse latronem, qui contra Dominum Jesum blasphemabat.

51. Quamquam vero nunquam in Ecclesia latina observatus fuerit numerus septenarius, plures tamen adhiberi solebant Sacerdotes, ut constat ex antiquis Ritualibus, donec tandem communis facta est consuetudo, ut nonnisi unus hoc extremum Sacramentum administraret. Solent nihilominus plures adstantes interesse, qui simul orent pro infirmo.

52. Si porro causam investigemus hujus mutationis, hanc fuisse suspicatur Benedictus XIV. Lib. VIII. *De Synodo* cap. 4. num. 6. „ Cum plures „ simul Sacerdotes ad infirmum inungendum advo„ cabantur, quilibet pro sua opera haud exiguam „ exposcebat mercedem; cui solvendæ cum pau„ perum vires non sufficerent, ii sine extrema un„ ctione decedebant; quamobrem hæretici Wal„ denses, seu pauperes de Lugduno, uti narrat „ Reinerius Ord. Præd. in Opere contra eosdem „ circa annum 1254. exarato, inter ceteras fal„ sas rationes, propter quas Sacramentum extre„ mæ unctionis reprobabant, hanc etiam adduce„ bant, quia tantum divitibus datur. Curaverant „ sane Ecclesiarum Præsules prædictam turpem „ Sacerdotum avaritiam reprimere, severisque san„ ctionibus interdixerant, pro Sacramentali unctio„ ne quidquam exigere; quod potissimum statu„ tum reperimus ab Odone Episcopo Parisiensi cap. „ 8. suarum Constit., atque in Synodis Andega„ vensi anni 1283., Remensi, & Trecensi habitis „ initio sæc. XV. Verum cum hæc repagula haud „ sufficientia comperta sint ad compescendam Sa„ cerdotum petulantiam, visum est deliberandum, „ ut deinceps extrema unctio, nulla petita mer„ cede, a solo conferretur ægrotantis Parocho."

53. Enimvero, subdit, *etsi quilibet Sacerdos possit illam valide conferre, solus tamen Parochus est ordinarius ejusdem minister, nec ulli fas est extra necessitatis eventum, sine ejusdem Parochi licentia, sacro oleo ægrotantes inungere, uti diserte statuitur in Catechismo Roman. P. II. De Sacramento Extr. Unct. num.* 21.

Quæres quinto, *quibus hoc Sacramentum ministrari debeat?*

54. Resp. *primo*, soliis infirmis, juxta verba S. Jacobi: *Infirmatur quis in vobis?* Addit Angelicus in *Supplem.* quæst. 32. art. 1. hanc rationem, *quod hoc Sacramentum est quædam spiritualis curatio; quæ quidem per quemdam corporalis curationis modum significatur, & ideo illis, quibus corporalis curatio non competit, scilicet sanis, non debet hoc Sacramentum conferri*. Quantum ad Græcos, qui accusantur, quod etiam sanos ungant oleo sacro, dictum est supra ad n. 12.

55. Art. autem 2. probat S. Doctor, hoc Sacramentum illis infirmis dumtaxat posse exhiberi, qui sunt *in statu exeuntium*, cum nempe ægritudo nata est inducere mortem, & de periculo timetur. Concilium enim Trident. cap. 3. declaravit, *esse hanc unctionem infirmis adhibendam, illis vero præsertim, qui tam periculose decumbunt, ut in exitu vitæ constituti videantur*. Porro illa particula *præsertim* non ita est accipienda, quasi omnibus infirmis extrema unctio conferri possit: obstat enim totius Ecclesiæ praxis; sed ita ut nonnisi in gravi morbo administrari possit, *præsertim* autem, si tale sit periculum, ut infirmi in exitu vitæ constituti videantur.

56. Hac in parte Benedictus XIV. *De Syn.* Lib. VIII. cap. 7. abusum illum vehementer detestatur, hujusmodi Sacramentum ad tempus illud differendi, quo *jam jam anima in primoribus labiis laborat*; sicut nobis exprobrabat impius Calvinus Lib. IV. *Institut.* cap. 19., occasionem inde arripiens nobis illudendi, *quia non infirmos, sed semimortua cadavera pinguedine inficimus*. Ad quem abusum eradicandum monet Summus Pontifex, *primo* tollendum illud multorum præjudicium, quod

qui cap. 9. suæ Dissert. contra omnium Criticorum consensum vellet, nos dubitare, an illa celebris epistola sit genuinus Innocentii fœtus.

quod hostis humani generis plerisque injecit, actum esse de vita illius, qui sancto oleo est inunctus, quo fit ut ab hoc Sacramento, perinde ac ab ipsa morte abhorreant. *Secundo*, populum Christianum sæpius instruendum esse de salutaribus hujus sacræ unctionis effectibus, inter quos est etiam ipsa pristinæ valetudinis recuperatio, ut mox exponemus. *Postremo*, Parochos maximopere sollicitos esse debere de hoc Sacramento tempore opportuno administrando. Sane Catechismus Roman. P. II. cap. 6. num. 9. non dubitat, *gravissime peccare, qui illud tempus ægroti ungendi observare solent, dum jam omni salutis spe amissa, vita, & sensibus carere incipiat*.

57. Monet insuper idem Catechismus, „ nemini, qui graviori morbo affectus non sit, Sacramentum unctionis dandum esse, tametsi vitæ periculum adeat, vel qui periculosam navigationem paret, vel qui prælium initurus sit, a quo illi certa mors impendeat, vel etiamsi capitis damnatus ad supplicium raperetur. Omnes præterea, qui rationis usu carent, ad hoc Sacramentum suscipiendum apti non sunt, & pueri, qui nulla peccata admittunt, quorum reliquias sanare hujus Sacramenti remedio opus sit. Amentes item, & furiosi, nisi interdum rationis usum haberent &c. " Quæ omnia fusius explicata, atque probata inveniuntur apud S. Thomam in *Supplem.* quæst. 32., & passim apud Theologos, a quorum communi sententia immerito recessit doctissimus Maldonatus (*a*).

Quæres *ultimo*, *quinam sint extremæ unctionis effectus?*

58. Resp. Eugenius IV. in sæpe memorato *Decreto* duplicem extremæ unctionis effectum ita breviter complexus est: *Effectus est mentis sanatio, & inquantum expedit, ipsius etiam corporis*. Sed Synodus Trident. aliquanto fusius id ipsum exposuit inquiens Sess. XIV. cap. 2.; „ Res porro, & effectus hujus Sacramenti illis verbis (Jacobi) explicatur; *Et oratio fidei salvabit infirmum, & allevabit eum Dominus; &, si in peccatis sit, dimittentur ei*. Res etenim hæc gratia est Spiritus sancti, cujus unctio delicta, si quæ sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit, & ægroti animam alleviat, & confirmat, magnam in eo divinæ misericordiæ fiduciam excitando, qua infirmus sublevatus & morbi incommoda, ac labores levius fert, tentationibus dæmonis calcaneo insidiantis facilius resistit, & sanitatem corporis *interdum*, *ubi saluti animæ expedierit*, consequitur. "

59. S. Thomas eamdem doctrinam multo antea tradiderat, & rationibus confirmaverat. Quærens enim in *Supplem.* quæst. 30. art. 1., utrum extrema unctio valeat ad remissionem peccatorum, ita respondet: „ Quodlibet Sacramentum est institutum principaliter ad unum effectum, quamvis etiam alios ex consequenti inducere possit. Et quia Sacramentum efficit, quod figurat, ideo ex ipsa significatione Sacramenti debet accipi ejus principalis effectus. Adhibetur autem hoc Sacramentum secundum modum cujusdam medicationis, sicut baptismus per modum ablutionis. Medicina autem est ad pellendam infirmitatem, unde principaliter hoc Sacramentum est usitatum ad sanandam infirmitatem peccati: unde sicut baptismus est quædam spiritualis regeneratio, & pœnitentia quædam spiritualis suscitatio, ita & extrema unctio est quædam spiritualis sanatio, vel medicatio. "

60. Prosequitur S. Doctor, ostendens hoc Sacramentum dari contra illos defectus, „ quibus homo spiritualiter infirmatur, ut non habeat perfectum vigorem ad actus vitæ gratiæ, vel gloriæ; & hic defectus nihil aliud est, quam quædam debilitas, & ineptitudo, quæ in nobis relinquitur ex peccato actuali, vel originali: & contra hanc debilitatem homo roboratur per hoc Sacramentum. Sed quia hoc robur gratia facit, quæ secum non compatitur peccatum; ideo ex consequenti si invenit peccatum aliquod vel mortale, vel veniale, quoad culpam tollit ipsum, dummodo non ponatur obex ex parte recipientis, sicut de Eucharistia, & Confirmatione supra dictum est. Et ideo etiam Jacobus de remissione peccati conditionaliter loquitur, dicens: " Si in peccatis sit, dimittentur ei, „ scilicet quoad culpam: non enim semper delet peccatum, quia non semper invenit; sed semper remittit quoad debilitatem prædictam, quam quidam reliquias peccatorum dicunt. " Unde postea concludit, principalem effectum hujus Sacramenti esse remissionem peccatorum, *quoad reliquias peccati*, & ex consequenti etiam *quoad culpam*, si eam inveniat.

61. Cum vero sibi objecisset, tria esse in peccato, quæ per extremam unctionem tolli non possunt, scilicet *maculam*, *reatum pœnæ*, & *reliquias peccati*, ita respondet ad 2.: „ Extrema unctio aliquo modo quantum ad illa tria remittit peccatum: quamvis enim culpa quoad maculam sine contritione non dimittatur, tamen hoc Sacramentum per gratiam, quam infundit, facit, „ quod

(*a*) Ita enim scribit *De Extr. Unct.* quæst. 3.: „ An pueris dandum sit, disputant etiam Scholastici, & definiunt, non esse dandum. Quod similiter est falsum. Nam in antiquis auctoribus nulla penitus exceptio reperitur, sed omnibus ægrotis dicitur dandum esse. Et Nicol. Cusanus in 3. epistolar. ad Bohemos scribit, olim in Ecclesia non tantum adultis, sed etiam infantibus datum fuisse. Quod est rationi consentaneum; nam si Eucharistia dabatur infantibus (*ut dabatur*), quanto credibilius est, datam fuisse extremam unctionem "? Communis Ecclesiæ praxis Scholasticorum definitionem probat, nulla habita ratione eorum, quæ a Maldonato, aut Cusano objecta sunt.

„ quod ille motus liberi arbitrii in peccatum sit „ contritio, sicut etiam in Eucharistia, & Confirmatione potest accidere. Similiter etiam & „ reatum pœnæ temporalis diminuit; sed ex consequenti, inquantum debilitatem tollit, quia eamdem pœnam levius portat fortis, quam debilis: „ unde non oportet, quod propter hoc minuatur „ satisfactionis mensura. Reliquiæ autem peccati „ non dicuntur hic dispositiones ex actibus relictæ, quæ sunt quidam habitus inchoati sed „ quædam spiritualis debilitas in ipsa mente existens, qua sublata etiam eisdem habitibus, vel „ dispositionibus manentibus, non ita potest inclinari mens ad peccatum." Hoc voluimus propriis S. Doctoris verbis exprimere, ex quibus possunt, nonnullæ controversiæ, quæ a Scholasticis excitatæ sunt, facile resolvi.

62. De corporis autem sanitate, quæ est alter extremæ unctionis effectus, ita Sanctus Doctor pronunciat artic. 2.: „ Extrema unctio non facit corporalem sanationem ex proprietate naturali materiæ, sed ex virtute divina, quæ rationabiliter „ operatur; & quia ratio operans nunquam inducit secundarium effectum, nisi secundum quod „ expedit ad principalem; ideo ex hoc Sacramento non semper sequitur corporalis sanatio, sed „ quando expedit ad spiritualem sanationem; & „ tunc semper eam inducit, dummodo non sit „ impedimentum ex parte recipientis." Hos omnes effectus quidam Poeta hoc distycho eleganter complexus est.

Ungor in extremis, ut fiat gratia major,
Et morbus levior, & mea culpa minor.

63. Has doctrinas S. Thomas etiam exposuit in Lib. IV. *Cont. Gent.* cap. 73., ubi addit quoque rationem, quare hoc Sacramentum iisdem subjectis, *si convaluerint*, iterato conferri possit; „ non „ enim, inquit, hujus Sacramenti unctio est ad „ consecrandum, sicut unctio confirmationis, ablutio baptismi, & quædam aliæ unctiones, quæ „ ideo nunquam iterantur, quia consecratio semper manet, dum res consecrata durat, propter „ efficaciam divinæ virtutis consecrantis. Ordinatur autem hujus Sacramenti inunctio ad sanandum; medicina autem sanativa toties iterari debet, quoties infirmitas iteratur." Hactenus de extrema unctione: nunc de Sacramento Ordinis.

DISSERTATIO VIII.

De Sacramento Ordinis.

1. Sacros. Trid. Synodus postquam Sess. XXII. catholicæ Ecclesiæ doctrinam de Sacrificio Missæ novem capit., totidemque canon. contra grassantes Novatorum hæreses exposuisset, & vindicasset, de Sacramento Ordinis Sess. XXIII. pertractandum censuit, quoniam *sacrificium, & sacerdotium ista Dei ordinatione conjuncta sunt, ut utrumque in omni lege extiterit*. Scholastici tamen, eorumque princeps S. Thomas de Sacramentis tractare consueverunt juxta veterem eorumdem seriem, etiam ab Eugenio IV. in Instruct. Armenorum probatam, in qua Ordo sextum obtinet locum; quorum exemplum nos quoque imitamur.

CAPUT I.

De nomine, ac definitione Ordinis.

2. Nomen *Ordinis* apud profanos latissime patet, & otiosum foret, omnes ejusdem significationes persequi. Sed apud sacros Scriptores dupliciter sumitur, nimirum *primo* ad designandum certum hominum cætum, quo sensu Tertullianus *De idolol.* cap. 7. homines Ecclesiæ servitio addictos vocavit *Ordinem ecclesiasticum*. Alio sensu Ordo significat Sacramentum, quo homines quidam sacro, & solemni ritu certis in Ecclesia muniis obeundis ab Episcopo destinantur. Atque hoc sensu a Tridentinis Patribus acceptum fuit laud. Sess. XXIII. cap. 2. *Cum autem*, inquiunt, *divina res sit tam sancti sacerdotii ministerium, consentaneum fuit, quo dignius, & majori cum veneratione exerceri possit, ut in Ecclesia ordinatissima dispositione plures, & diversi essent ministrorum Ordines, qui sacerdotio ex officio deservirent, ita distributi, ut qui jam clericali tonsura insigniti essent, per minores ad majores ascenderent.*

3. Ipsa autem hujus Sacramenti collatio, seu *Ordinatio* a Græcis dicta est χειροτονία, & χειροθεσία. Prima vox significat *manus extensionem*; &, ut observat Justellus ad can. V. Laodicenum, ab usu profano electionum, quæ fiebant per manus porrectionem, in Ecclesiam translata fuit: χειροθεσία vero significat *manus impositionem*, quæ fit ab Episcopo ordinante. Utraque hæc vox synonima reputatur; quamvis noster P. Goarius in not. ad Ord. Diaconatus p. m. 213. *Euchologii* putat, χειροθεσίαν fuisse adhibitam in Ordinatione subdiaconi, χειροθεσίαν autem in Ordinatione Diaconi, & eo majorum (Plura de his nominibus dabit vir summus Franc. Hallier *De sacris election. & Ordinat.* P. I. cap. 4.). Latini autem post duo Concilia œcumenica, Florentinum, & Trident., & post veteres Scholasticos non alio utuntur nomine, quam *Sacramenti Ordinis* (quamvis aliqui mallent dicere *Sacramentum Ordinationis*, quia hoc Sacramentum consistit in ipsa actione Episcopi *Ordinantis*, vel *Consecrantis*). Catechismus autem Roman. num. 9. bene observat, *recte, & commode* hoc vocabulum *Ordinis* adhibitum fuisse, quia in hoc ministerio cum multi sint gradus, & variæ functiones, *omnia certa ratione distributa sunt, & collocata*. Satis de nomine, nunc de Sacramento ipso.

4. Definitionem Sacramenti Ordinis hanc tradit S.

S. Thomas in *Supplem.* qu. 34. art. 2. desumptam ex Magistro sententiarum: *Ordo est signaculum quoddam Ecclesiæ, quo spiritualis potestas traditur ordinato.* In qua definitione observat Angelicus, nomine *signaculi* intelligi signum exterius, quod ad rationem Sacramenti requiritur; illis autem verbis, *quo spiritualis potestas traditur*, intelligi characterem, qui in hoc Sacramento imprimitur. Clarius tamen definiri potest *Sacramentum, quo una cum gratia sanctificante traditur ordinato spiritualis potestas certa quædam munia in Ecclesia ex officio exercendi*; quæ definitio omnes Ordines, tam minores, quam majores complectitur.

His breviter præmissis, illud primum nobis stabiliendum occurrit, quod contra Lutheranos, Calvinianos, aliosque sæc. XVI. pestilentissimos Novatores definitum fuit, Ordinem esse verum, & proprium novæ legis Sacramentum (a).

CAPUT II.

Demonstratur, sacrum Ordinem esse verum, & proprium novæ legis Sacramentum.

5. Ad id autem evincendum non aliam insistemus viam, quam a sacro Concilio Trid. indicatam Sess. XXIII. cap. 3., ubi inquit: „ Cum Scripturæ testimonio, apostolica traditione, & Patrum unanimi consensu perspicuum sit, per sacram ordinationem, quæ verbis, & signis exterioribus perficitur, gratiam conferri, dubitare nemo debet, Ordinem esse vere, & proprie unum ex septem S. Ecclesiæ Sacramentis. " Quæ Tridentini ratio his momentis declaratur.

6. *Primo* quidem ex sacris litteris constat, haberi in ordinatione omnia ea, quæ ad verum Sacramentum pertinent, nempe materiam, formam, gratiæ productionem, ac divinum mandatum. Et quidem haberi *materiam, & formam, seu verbum, & elementum*, nos docuerunt exemplo suo Apostoli Act. V. 6. Fideles enim elegerunt septem Diaconos, eosque *statuerunt ante conspectum Apostolorum, & orantes imposuerunt eis manus.* Iterum Paulus 1. ad Timoth. V. 22. inter alias admonitiones, hanc dat: *Manus cito nemini imposueris*, scilicet per sacram Ordinationem (b). Gratiæ etiam, quæ in ipsa ordinatione recipitur, meminit idem Paulus in mox laud. epist. cap. IV. 14. inquiens: *Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manus presbyterii.* Et rursum 2. epist. I. 6. *Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum.* Haberi demum divinam hujus Sacramenti institutionem, patet ex eodem Apostolo scribente ad Ephesios IV. 11. *Et ipse* (Christus Jesus) *dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem Pastores, & Doctores.* Ac denique idem Paulus Act. XX. 28. alloquens *majores natu Ecclesiæ*, idest Presbyteros, & Episcopos, inquiebat: *Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.* Nihil ergo deest sacræ Ordinationi, quominus inter vera novæ legis Sacramenta numeretur; non signum sensibile, non forma, non gratiæ donum, nec demum divinum mandatum.

7. *Secundo.* Accedit sacræ Scripturæ oraculis etiam *Apostolica traditio, & Patrum consensus.* Et quantum ad traditionem Apostolicam, hæc vel ex eo solo argumento, quo sæpius usi sumus, luculenter apparet, quod communis Ecclesiæ persuasio semper fuerit, sacram Ordinationem verum esse Sacramentum, quia istius persuasionis initium nullo unquam tempore, nec ullo loco, nec in ullo scriptore invenitur: eam ergo ab Apostolica traditione descendere, recte inferimus. Adversariis enim incumberet, nos docere, quando, ubi, & a quibus initium sumpserit; quod hactenus præstare non potuerunt. Sane ab ipsis Ecclesiæ primordiis Episcopos, Presbyteros, ac Diaconos commemoratos invenimus, ut a S. Ignatio martyre epist. ad Smyrnæos, ubi inquit; *Episcopum sequimini*, ut

(a) Lutherus *De captiv. Babyl.* ordinem esse Sacramentum aperte inficiatus est; ejusque hæresim statim amplexati sunt Illyricus in *Confess. Antuerpiensi*; Kemnitius II. P. Exam. Conc. Trid., aliique passim. Veruntamen observandum est, hac etiam in re, ut in multis aliis, varios, & inconstantes fuisse Protestantes: nam Melanchthon, tum in *Locis* an. 1532. editis, tum in *Apologia Conf. August.* sacram Ordinationem verum esse Sacramentum concedit. Plerique autem Lutherani una cum Joan. Gerhardo *Loco XXIV.* cap. 3. sect. 12. p. 240. dicunt, Ordinationem posse vocari *Sacramentum*, voce *latius* accepta, non autem *proprie*, sicut Baptismus, & Eucharistia propria dicuntur *Sacramenta*. Hæc distinctio Lutheranis admodum commoda est, ad Lutheri, Melanchthonis, aliorumque levitatem, & inconstantiam tegendam. Calvinus Lib. IV. *Instit.* cap. 19. postquam scurriliter suo more doctrinam Ecclesiæ de distinctione septem Ordinum, ac sacrilege irrisisset, *verum presbyterii munus* Sacramenti loco se habere profitetur: excusat postea se, quod duobus Sacramentis Baptismi, & Eucharistiæ hoc tertium non addiderit, *quod non ordinarium, nec commune sit apud omnes fideles, sed ad certam functionem specialis ritus.* Presbyterii autem munus ad solam Evangelii prædicationem, & mysteriorum dispensationem restringit, sublata omni sacrificandi, & absolvendi potestate. Demum in sacros Ordinationis ritus ita obscœno, atque impurissimo ore debacchatur, ut animus horreat impias illius referre blasphemias. Calvino, & Luthero omnes Protestantes subscribunt.

(b) *Quid est*, inquit Leo Magnus epist. XII. edit. Baller. cap. 2., *cito manus imponere, nisi ante ætatem maturitatis, ante tempus examinis, ante meritum obedientiæ, ante experientiam disciplinæ sacerdotalem honorem tribuere non probatis?*

ut Christus Patrem, & *Presbyterorum collegium, ut Apostolos: Diaconos revereamini, ut ex Dei præcepto ministrantes*. Quibus verbis licet non expresse, satis tamen luculenter innuit, hujusmodi gradus non humana aliqua auctoritate, sed divino Sacramento esse in Ecclesia constitutos.

8. Ut vero Patrum consensum doceamus, illustriora quædam illorum testimonia seligemus, quibus Sacramentum Ordinis confessi sunt: omnia enim huc coacervare & nimis longum esset, & parum utile. S. Hieronymus adv. Vigilantium cap. 1. Episcopos illius sectæ reprehendit, qui ad presbyteratus *Sacramentum* eos non promovebant, qui cœlibatum servabant. *Nisi*, inquit, *prægnantes uxores viderint Clericorum, infantesque de ulnis matrum vagientes, Christi Sacramenta non tribuunt*.

9. S. Augustinus multoties contra Donatistas duo Sacramenta, Baptismi, & Ordinis, simul conferens, eos concedere cogebat, ut quemadmodum ordinati ab Episcopis schismaticis iterum non ordinabantur, ita etiam iterum baptizari non deberent, qui erant in hæresi baptizati. *Nulla*, inquit Lib. II. cont. Parmenianum cap., 13., *ostenditur causa, cur qui baptismum amittere non potest, jus dandi amittere possit: utrumque enim Sacramentum est, & quadam consecratione, utrumque homini datur, illud cum baptizatur, istud cum ordinatur, &c.* Prosequitur postea Donatistas urgens ex illo certissimo principio, etiam ab ipsis admisso, quod ordinatio verum esset Sacramentum, non minus quam baptismus. Ac demum sic concludit: *ideoque in Catholica Ecclesia utrumque non licet iterari*. Dicentne Heterodoxi, baptismum esse Sacramentum minus proprie? Non puto: neque ergo id dicere possunt de Ordine.

10. S. Leo Papa Epist. XII. al. 1. ad Episc. Afric. edit. Ballerin. data opera agens *de Ordinationibus Sacerdotum*, pluribus enumeratis abusibus, ita concludit cap. 3.: *Quis igitur tolerare audeat, quod in tanti Sacramenti perpetratur injuriam?* Præcipue autem conqueritur, quod *vel ad Diaconi gradum, vel ad presbyterii honorem, vel ad Episcopatus culmen ascendat*, qui non unius uxoris, vel cujus uxor non unius viri fuerit. Et epist. IX. al. 81. ad Dioscorum cap. 1. nonnulla commemorat in sacris Ordinationibus observanda, *ut intelligamus*, inquit, *quanta & dantium, & accipientium devotione curandum sit, ne tantæ benedictionis Sacramentum negligenter videatur impletum*.

11. Demum S. Gregorius Magnus Lib. IV. in Lib. I. Regum cap. 5. *Qui*, inquit, *in culmine* (Sacerdotii) *ponitur, Sacramenta suscipit unctionis. Quia vero ipsa unctio Sacramentum est, ut, qui promovetur, bene foris ungitur, si intus virtute Sacramenti roboretur*. Cum itaque sancti Patres non solum vocem *Sacramenti*, sed etiam virtutem, atque affectus Sacramenti *Ordini* tribuant, jam Novatoribus solitum effugium præcluserunt, eorum verba in sensu minus proprio explicandi.

12. A Latinis Græci minime discordant: nam S. Jo. Chrysostomos Lib. III. *De Sacerd.* cap. 4. *Sacerdotium*, inquit, *in terra peragitur, sed cœlestium Ordinum classem obtinet: & jure quidem, non enim homo, non Angelus, non Archangelus, non alia quæpiam creata potestas, sed ipse Paracletus hoc officium ordinavit, &c.*

13. S. Gregorius Nazianz. Orat. *De baptismo Christi* invisibilem hominis, qui ordinatur, mutationem ita describit: „ Verbi Christi vis Sacerdotem „ augustum, & honorandum facit, novitate benedi„ ctionis a communitate vulgi segregatum: cum „ enim heri, ac tempore superiore unus e multi„ tudine, ac plebe esset, repente redditur præce„ ptor, præses; &c. eaque contingunt ei, cum nihil „ vel corpore, vel forma mutatus sit.... invisibi„ quadam vi, ac gratia invisibilem animam in „ melius transformatam gerens."

14. His omnibus robor invictum addit omnium Christianarum Communionum cum Ecclesia latina hac in parte concordia; quo argumento Diss. I. cap. 8. feliciter usi sumus ad septenarium Sacramentorum numerum probandum, unde merito repetere possumus cum S. Augustino Lib. IV. cont. Donat. cap. 24.: *Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate Apostolica traditum rectissime creditur* (a).

15. Nec prætermittenda est illa theologica ratio, qua S. Thomas IV. *Cont. Gent.* cap. 74. necessitatem hujus Sacramenti ostendit: „ Manifes„ tum est, quod in omnibus Sacramentis spiri„ tualis confertur gratia sub Sacramento visibilium „ rerum. Omnis autem actio debet esse proportio„ nata agenti: oportet igitur, quod prædictorum „ dispensatio Sacramentorum fiat per homines vi„ sibiles *spiritualem virtutem habentes*.... Hujus „ autem ratio aliunde sumi potest. Sacramento„ rum enim institutio, & virtus a Christo initium „ habet; de ipso enim dicit Apostolus Ephes. X. „ 25., quod *Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo vitæ*. „ Manifestum est etiam, quod Christus Sacramen„ tum sui Corporis, & Sanguinis in cœna dedit, „ &

(a) Teste illustr. Bossueto Lib. VII. *Variat. Eccles. Protest.* n. 76. Episcopi Anglicani sacras Ordinationes ministrorum servant, quamvis ita depravatas, ut irritæ communiter censeantur. Alicubi etiam in Germania morem ordinandi ministros per manuum impositionem; certamque verborum formulam Protestantes retinuerunt, ut Lindanus Episc. Ruremondensis refert; neque enim omnes illico convenire potuerunt ad illam Ecclesiæ veterem traditionem, tam longa consuetudine roboratam, abjiciendam.

„ & frequentandum instituit; quæ sunt principalia Sacramenta. Quia igitur Christus corporalem sui præsentiam erat Ecclesiæ subtracturus, necessarium fuit, *ut alios institueret sibi ministros, qui Sacramenta fidelibus dispensarent*, secundum illud Apostoli 1. ad Cor. IV. 1. *Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei*. Unde discipulis consecrationem sui Corporis, & Sanguinis commisit, dicens Lucæ XXII. 19.: *Hoc facite in meam commemorationem:* eisdem tribuit potestatem peccata remittendi, secundum illud Jo. XX. 23. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis;* & baptizandi iojunxit officium dicens Matth. ult. 19.: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos*."

„ 16. Minister autem comparatur ad dominum, sicut instrumentum ad principale agens ..... Oportet autem instrumentum esse proportionatum agenti; unde & ministros Christi oportet esse ei conformes. Christus autem, ut Dominus, auctoritate, & virtute propria nostram salutem operatus est, *inquantum fuit Deus*, *& homo* ... Oportet igitur, ministros Christi homines esse, *& aliquid divinitatis ejus participare, secundum aliquam spiritalem potestatem:* nam & instrumentum aliquid participat de virtute principalis agentis. De hac autem potestate dicit Apostolus 2. ad Cor. ult., quod potestatem dedit ei Dominus in ædificationem, & non in destructionem."

17. „ Non est autem dicendum, quod potestas hujusmodi sic data sit Christi discipulis, quod per eos ad alios derivanda non esset: data est enim eis ad Ecclesiæ ædificationem, secundum Apostoli dictum. Tamdiu igitur oportet hanc potestatem perpetuari, quamdiu necesse est ædificari Ecclesiam; hoc autem necesse est post mortem discipulorum Christi, usque ad sæculi finem: sic igitur data fuit discipulis Christi *spiritualis potestas, ut per eos deveniret ad alios* ... Spirituales autem effectus in nos a Christo derivati sub quibusdam sensibilibus signis explentur, unde oportuit etiam, quod hæc spiritualis potestas *sub quibusdam sensibilibus signis* hominibus trederetur .... *Quandocumque autem aliquid spirituale sub signo corporali traditur, hoc dicitur Sacramentum*. Manifestum est igitur, quod in collatione spiritualis potestatis quoddam Sacramentum peragitur, quod dicitur *Ordinis Sacramentum*. Ad divinam autem liberalitatem pertinet, ut cui confertur potestas ad aliquid operandum, conferantur etiam ea, sine quibus hujusmodi operatio convenienter exerceri non potest: administratio autem Sacramentorum, ad quæ ordinatur spiritualis potestas, convenienter non fit, nisi aliquis ad hoc a divina gratia adjuvetur: & ideo in hoc Sacramento confertur gratia, sicut & in aliis Sacramentis". Hanc S. Nostri Magistri rationem, etsi aliquanto prolixiorem, omittere piaculum duxi; est enim efficacissima.

18. Ex hactenus dictis perspicue liquet, merito fuisse a Synodo Trid. *ex Scripturæ testimonio, Apostolica traditione, & Patrum consensu* definitum, *Ordinem esse vere, & proprie unum ex septem S. Ecclesiæ Sacramentis;* atque in can. 3. anathema pronunciatum in eum, qui dixerit, *Ordinem, sive sacram Ordinationem non esse vere, & proprie Sacramentum a Christo Domino institutum; vel esse figmentum quoddam humanum, excogitatum a viris rerum ecclesiasticarum imperitis; aut esse tantum ritum quemdam eligendi ministros verbi Dei, & Sacramentorum*.

19. Præter eas difficultates, quas Diss. II. cap. 1. jam diluimus, ostendentes, non quemlibet hominem, etiam baptizatum, esse ordinarium Sacramentorum ministrum, pauca habent adversarii, quæ objiciant. Dicunt tamen *primo*, per sacram manuum impositionem, sæpius in sacris litteris commemoratam, non fuisse ab Apostolis datam gratiam illam sanctificantem, quæ confertur in veris Sacramentis, sed tantummodo gratiam *gratis datam*, quæ confertur etiam sine Sacramentis; in locis enim superius num. 6. adductis gratia collata dicitur χάρισμα *donum*. Sic Paulus 1. Tim. IV. 14. μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος: *Ne negligas illud in te donum:* Gratia autem sanctificans significatur per vocem χάρις. *Præterea* Paulus in loco mox cit. addit: *quæ data est tibi per prophetiam;* prophetia autem pertinet ad gratias *gratis datas*. *Tertio* dicit Paulus, Timotheum fuisse factum Episcopum *per impositionem manuum presbyterii;* ordinatio autem Episcopi non a Presbyteris, sed ab aliis Episcopis fieri debet.

20. Resp. ad *primum*, haud raro in sacris litteris voce χάρισμα denotari gratiam gratum facientem, seu sanctificantem; ut cum Paulus Roman. V. 15. inquit: *Non sicut delictum, ita & gratia* τὸ χάρισμα & postea: *multo magis gratia Dei*, χάρις ut videamus pro eodem sumi χάρισμα, & χάριν. Ideo autem promiscue utreque vox sumitur, quia gratia etiam sanctificans est *donum*, quod solent Græci per χάρισμα significare. Sed etiamsi ibi nomine *charismatis* intelligeretur donum gratuitum Episcopatus, non propterea excluderetur augmentum gratiæ sanctificantis, quæ ad hoc munus rite exercendum imprimis est necessaria. Reipsa quando Christus Dominus Joan. XX. dedit Apostolis potestatem remittendi peccata, declaravit se una simul illis gratiam sanctificantem conferre iis verbis: *Accipite Spiritum sanctum*. Quem locum expendens S. Cyrillus Lib. XII. in Joan., dicit, iis verbis *Accipite, &c.* collatam fuisse Apostolis gratiam, qua sanctificarentur; aliis autem sequentibus *Quorum remiseritis, &c.* multiplicem potestatem.

21. *Alterum* ita explicat S. Thomas Lect. III. *per prophetiam, idest per divinam inspirationem*, qua

qua S. Paulus Timotheo, quamquam admodum juveni, per manuum impositionem Episcopatus dignitatem contulit. Hæc S. Thomæ explicatio etiam multis Protestantibus placuit, ut videri potest Matth. Poly in *Synopsi Critic. sacr.* ad hunc locum.

22. Ad *tertium* respondet S. Jo. Chrysostomus Hom. in hunc loc., Apostolum non id dicere *de Presbyteris, sed de Episcopis; non enim Presbyteri Episcopum ordinaverunt*. Quam explicationem adoptat etiam Angelicus Lect. III. observans, nomina Presbyteri, vel Episcopi esse promiscua. Certe Paulus in 2. epist. I. 6. seipsum Timotheo manus imposuisse testatur, dicens *per impositionem manuum mearum*; nihil autem obesset, si præter Paulum Apostolum alii Presbyteri manus Timotheo imposuissent.

23. Inst. *primo*. Illa manuum impositio, quæ ab Apostolis sæpius facta invenitur, teste S. Augustino Lib. III. *De bapt. cont. Donat.* cap. 26. non erat nisi *oratio super hominem*; non ergo ex locis supra n. 6. adductis inferri potest, ordinem fuisse Sacramentum. Sane cum Marci XVI. 18. de iis, qui crediderunt, dictum est: *Super ægros manus imponent, & bene habebunt*, nemo inferet, fuisse aliquod Sacramentum pro ægrotis institutum: ergo pariter, &c.

24. Resp., certe non omnem impositionem manuum esse Sacramentum; sed ex adjunctis discerni posse, quænam sit mera cæremonia, & quænam Sacramentalis. Impositionem manuum, qua Apostoli Diaconos, Presbyteros, atque Episcopos consecrarunt, fuisse verum Sacramentum, ex pluribus adjunctis colligitur. *Primo* enim isti sic ordinati fuerunt a ceteris fidelibus distincti, certisque in Ecclesia muniis obeundis destinati; quod de infirmis, aliisque nullatenus dici potest. *Secundo*, quod Paulus præcipit Timotheo *ne cito* manus imponat, significans, nonnisi probatos, & dignos ad ministerium Ecclesiæ assumendos, nullo modo intelligi potest de sola oratione, quæ pro quolibet etiam indigno fieri consuevit. *Demum*, si qua superesse posset dubitatio, ea tollitur per Ecclesiæ traditionem, qua constat, illam manuum impositionem fuisse verum Sacramentum ad illam hierarchiam conservandam, quam Christus in sua Ecclesia constituerat. Sic in Concilio Nicæno I. can. 9. *impositionis manus* ad Presbyteros ordinandos mentio habetur, & in nonnullis aliis postea celebratis.

25. Inst. *secundo*. Christus Dominus, quando Apostolos Sacerdotes, & Episcopos instituit, nulla est usus manuum impositione: non ergo voluit per ipsam indicare Ordinis Sacramentum. Multo minus aliquam in hac manuum impositione verborum formulam Apostolos adhibuisse legimus.

26. Resp., Christum, cui potestas *excellentiæ* in Sacramentis competebat (V. Dissert. I. cap. 8.) neque materia, neque forma in iis conferendis indigebat; in iisdem tamen ab Ecclesia administrandis voluit adhiberi signa quædam sensibilia, certasque verborum formulas. Et licet formulam verborum in manuum impositione ab Apostolis adhibitam Scriptura sacra non exprimat, eam tamen insinuat, cum dicit: *orantes imposuerunt eis manus*. Act. VI. 6.

Quæres *primo*, *quænam sint hujus Sacramenti materia, & forma?*

27. Resp. Eugenius IV. in Istruct. Armen. „ *Sextum*, inquit, *est Sacramentum Ordinis*, cujus materia est illud, per cujus traditionem confertur ordo, sicut presbyteratus traditur per calicis cum vino, & patenæ cum pane porrectionem; diaconatus vero per libri Evangeliorum dationem: subdiaconatus per calicis vacui cum patena vacua superposita traditionem. Et similiter de aliis per rerum ad ministeria sua pertinentium assignationem. Forma sacerdotii talis est: *Accipe potestatem offerendi sacrificium in Ecclesia pro vivis, & mortuis, in nomine Patris, &c.* & sic de aliorum ordinum formis". Notant autem viri eruditi, Eugenium eam duntaxat assignare voluisse materiam, quæ permanens est. Ceterum in collatione ordinum diaconatus, & presbyteratus requiri etiam impositionem manuum, discimus ex Concilio IV. Carthagin. can. 3., & 4. Synodus autem Tridentina materiam, & formam hujus Sacramenti indeterminate memorat Sess. XXIII. cap. 3. inquiens, *sacram Ordinationem verbis, & signis exterioribus perfici*.

28. Hinc indefinita mansit magna illa inter Theologos controversia de trium hierarchicorum ordinum materia, & forma. Antiquiores enim Scholastici una cum multis recentioribus non aliam agnoscunt horum ordinum materiam, quam porrectionem instrumentorum; nec aliam formam, quam verba Episcopi hæc instrumenta tradentis, juxta mox citatam instrutionem Eugenii Papæ. Alii contra, ac præcipue Jo. Morinus *De Sacr. ordin.* P. III. Exercit. VII. cap. 1., Hugo Menardus in *Notis ad Sacram.* S. Gregorii, noster Goarius in not. ad *Euchol. Græc.*, solam manuum impositionem cum verbis ab Episcopo in ea prolatis integram dicunt esse prædictorum ordinum materiam, & formam. Atque hæc sententia admodum communis est inter Theologos, ac Canonistas recentiores, utpote quæ videatur & sacris litteris, & veteri Ecclesiæ consuetudine innixa.

29. Tertia postea enata est opinio, quæ non paucos habet patronos, utpote quæ utramque conciliat, scilicet Eugenii VI. decretum, & Sacr. Scripturarum testimonia, videlicet materiam, & formam horum Sacramentorum adæquatam simul consistere in traditione instrumentorum, ac in manuum impositione, una cum verbis utrique actioni adnexis. Atque hæc sententia tutior est. Unde testante Benedicto XIV. Lib. VIII. *De Syn. Diœc.* cap. 10., cum quidam sacerdotio initiandus omnibus consuetis manuum impositionibus ab Episcopo receptis, ad Episcopum patenam cum hostia, & ca-

calicem cum vino porrigentem accedere neglexisset, sacra Congregatio Concilii *totam ordinationem sub conditione iterandam*, præcepit. Quæ Congregationis decisione manifeste edocemur, hanc tertiam opinionem esse tutiorem. Alia similis iterationis exempla afferri possent.

30. Objiciunt aliqui, quod narrat S. Gregorius Nyssenus in *Vita Gregorii thaumaturgi*, eum scilicet absentem, & tridui intervallo distantem fuisse a Phædimo Amaseænsium Antistite consecratum Episcopum Neocæsariensem, utique sine materiæ applicatione, & formæ prolatione. Item Metaphrastes apud Surium in *Vita Danielis Stylitæ* narrat, hunc miræ sanctitatis virum fuisse a Gennadio Sacerdotem factum, cum esset absens.

31. Resp. ad *primum*, ex S. Gregorio Nysseno tantum haberi, Gregorium thaumaturgum procul absentem a Phœdimo fuisse ex peculiari Spiritus S. instinctu designatum, & proclamatum Episcopum Neocæsariensem, cum ipse absens delitesceret, ne cogeretur Episcopatum acceptare; postea vero Gregorium cessisse, ac consuetis ritibus, ac cæremoniis fuisse Episcopali dignitate ornatum. Idemque dicendum de Daniele Stylita; nimirum quæ de ipso narrat Metaphrastes, dumtaxat de electione, non autem de consecratione esse intelligenda. Ceterum, in hoc Sacramento, sicuti in aliis quibuslibet, necessariam esse materiam, & formam, ostendit S. Thomas in Supplem. q. 34. art. 4. & 5.; nec id opus est multis demonstrare; quidquid postea sit de materiæ, & formæ determinatione, quæ varia esse potest in singulis ordinibus.

Quæres *secundo*, *an sacra ordinatio characterem imprimat?*

32. Resp. *affirmative*; neque hac de re dubitari a viris catholicis posse, postquam Concilium Tridentinum Sess. XXIII. can. 4. ita definivit: *Si quis dixerit, per sacram Ordinationem non dari Spiritum sanctum... aut per eam non imprimi characterem, vel eum, qui Sacerdos semel fuit, laicum rursus fieri posse, anathema sit*. S. Thomas autem in *Supplem.* q. 35. art. 2. notat, fuisse hac de re triplicem antiquorum Theologorum opinionem. Quidam enim dixerunt, in solo Ordine sacerdotali imprimi characterem. *Sed hoc non est verum*, inquit Angelicus, *quia actum Diaconi nullus potest exercere licite, nisi Diaconus, & ita patet, quod habet aliquam spiritualem potestatem in dispensatione Sacramentorum, quam alii non habent*.

33. Alia opinio fuit, in solis *sacris Ordinibus* imprimi characterem, non autem *in minoribus*. *Sed hoc iterum nihil est*, subdit S. Doctor, *quia per quemlibet ordinem aliquis constituitur supra plebem in aliquo gradu potestatis, ordinatæ ad Sacramentorum dispensationem*. Sic demum concludit S. Præceptor: *Cum character sit signum distinctivum ab aliis, oportet, quod in omnibus (ordinibus) character imprimatur: cujus etiam signum est, quod perpetuo manent, & nunquam iterantur. Et hæc est tertia opinio, quæ communior est*.

34. Neque obest, aliquos ex minoribus ordinibus non respicere, nisi actus quosdam corporales, ut Ostiariatus. Respondet enim S. Doctor, *quemlibet ordinem vel habere actum circa ipsum Sacramentum, vel ordinare ad Sacramentorum dispensationem; sicut ostiarii habent actum admittendi homines ad divinorum Sacramentorum inspectionem, & sic de aliis; & ideo in omnibus requiritur spiritualis potestas*. Vid. dicta Diss. I. cap. 12.

35. Art. autem 3. bene docet idem Angelicus, ad recipiendum characterem Ordinis necessario præsupponi characterem baptismalem, quia baptismus est janua Sacramentorum; & per characterem baptismi recipitur a baptizato potentia recipiendi alia Sacramenta. Obviæ autem difficultati, quod posset contingere, aliquem non baptizatum promoveri ad sacros Ordines, atque etiam ad Episcopatum, respondet, omnes istos ordines aut receptos, aut datos, nullos omnino esse. *Sed tamen*, subdit, *pie credi potest, quod quantum ad ultimos effectus Sacramentorum, summus Sacerdos suppleret defectum: & quod non permitteret, hoc ita latere, quod Ecclesiæ posset periculum imminere*.

CAPUT III.

De distinctione, & numero Ordinum.

36. De hac distinctione agit S. Thomas in *Supplem.* q. 37., & art. 1. ostendit, ordinum multitudinem fuisse inductam in Ecclesiam propter tria. „ *Primò* quidem propter Dei sapientiam commendandam, quæ in distinctione rerum ordinata maxime relucet, tam in naturalibus, quam in spiritualibus; quod significatur in hoc, quod Regina Saba *videns ordinem ministrantium Salomoni, non habebat ultra spiritum*, 3. Regum X. 4., deficiens in admiratione sapientiæ illius. *Secundo* ad subveniendum humanæ infirmitati, quia per unum non poterant omnia, quæ ad diversa mysteria pertinebant, expleri sine magno gravamine; & ideo distinguuntur ordines diversi ad diversa officia; & hoc patet per hoc, quod Dominus Num. XI. dedit Moysi 70. senes in adjutorium. *Tertio*, ut via proficiendi hominibus amplior detur, dum plures in diversis officiis distribuuntur, omnes sint Dei cooperatores, quo *nihil est divinius*, ut Dionysius dicit cap. 3. *Eccl. Hier.*" (a).

37.

(a) Hæc Angelici documenta nisi ignorasset Calvinus, ausus certe non esset insulsa sua garrulitate istos Ordines *Sacramentula vocare*; deinde *septenarium* numerum irridere, quasi ex *perversa Scripturæ interpre-*

37. Hoc autem convenit Ordini, quod aliis Sacramentis non conveuit, quia ut ibid. ad 1. beue observat Angelicus, *alia Sacramenta dantur ad effectus aliquos percipiendos: sed hoc Sacramentum datur principaliter ad actus aliquos agendos*. *Et ideo secundum diversitatem actuum oportet, quod Ordinis Sacramentum distinguatur, sicut potentiæ distinguuntur per actus*.

38. Observat insuper idem Angelicus ad 2., „ quod divisio Ordinis non est totius integralis in „ suas partes, neque totius universalis, sed totius „ potestativi, cujus hæc est natura, quod totum „ secundum completam rationem est in uno, in „ aliis autem est aliqua participatio ipsius. Et ita „ est hic: tota enim plenitudo Sacramenti hujus „ est in uno Ordine, scilicet Sacerdotio, sed in „ aliis est quædam participatio Ordinis. Et hoc „ significatum est in hoc, quod Dominus dicit „ Num. XI. 17. Moysi: *Auferam de spiritu tuo*, „ *tradamque eis, ut sustineant tecum onus po-* „ *puli*. Et ideo omnes Ordines sunt unum Sacra- „ mentum ". Quæ tamen comparatio per quamdam analogiam est intelligenda: neque enim in laud. loco *Numer.* agitur de sacro ministerio, quod apud Aaronem residebat, sed de regimine politico. Et hæc difficultatem apud Theologos non habent.

39. Difficultas, si qua est, respicit numerum Ordinum, qui non semper videtur idem fuisse, nec modo idem est apud omnes. Nam Edm. Martene Lib. I. *De ant. Ecclesiæ ritibus* cap. 8. art. 2. ex IV. Concillo Carthag. novem enumerat Ordines, nempe *Episcopos*, *Presbyteros*, *Diaconos*, *Subdiaconos*, *Acolythos*, *Exorcistas*, *Lectores*, *Ostiarios & Psalmistas*, *seu Cantores*. Alii alios recensent, ut videri potest apud Joan. Morinum de sacris Ordinat. P. III. Exercit. I. cap. 2.

40. Sed Ecclesia Romana septem omnino agnoscit Ordines, quos Concilium Florentinum in Decreto Unionis breviter indigitavit, clarius autem explicuit Tridentinum Sess. XXIII. c. 2. inquiens: *Non solum de Sacerdotibus, sed & de Diaconis sacræ litteræ apertam mentionem faciunt ... Et ab ipso Ecclesiæ initio sequentium Ordinum nomina, Subdiaconi scilicet, Acolythi, Exorcistæ, Lectoris, & Ostiarii in usu fuisse cognoscuntur, quamvis non pari gradu*. Ubi Patres caute loquentes solum dixerunt, Sacerdotum, & Diaconorum apertam esse in sacris litteris mentionem, Subdiaconos autem, & alios quatuor *ab ipso Ecclesiæ initio in usu fuisse* (a). Quod verissimum esse, multis veteribus monumentis confirmari potest.

41. Nam, ut omittam pseudo-Dionysium cap. 3. *Eccl. hierarchiæ*, *Constitutiones Apostolicas* Lib. VIII. cap. 11., *Canones* item *Apostolicos*, de quorum antiquitate nihil certi definiri potest, aliaque non omnino sincera testimonia, nihil clarius desiderari potest in hanc rem epistola S. Cornelii Papæ (qui regnavit ab anno 251. usque ad 255.) ad Fabium Antiochenum apud Eusebium Lib. VI. *Hist.* cap. 43., ubi dicit fuisse cruentis illis persecutionum temporibus in Ecclesia Rom. *Presbyteros sex, & quadraginta, septem Diaconos, totidemque Subdiaconos, Acolythos duos, & quadraginta, Exorcistas, & Lectores, cum Ostiariis quinquaginta duos*. Cajus item (qui Pontifex Romanus fuit ab an. 283. usque ad an. 296.) ut

tationa consecrotus esset, nempe ex septem Spiritus sancti virtutibus apud Isaiam XI. 2. 3. *Quamquam alii acutioras*, subdit, *non septem ordines, sed novem faciunt, ad similitudinem, ut ajunt, triumphantis Ecclesiæ*. Quibus omnibus non solum in veterum monumentorum, sed etiam in Scholasticorum doctrina se prorsus hospitem, & peregrinum ostendit.

(a) Inde postea natæ sunt controversiæ, an subdiaconatus, aliique inferiores Ordines essent institutionis divinæ, an solum Ecclesiasticæ? Duo doctissimi Cardinales Baronius ad an. 44. n. 78., & Bellarminus Lib. I. *De Clericis* cap. 1. omnes fuisse ab Apostolis institutos censuerunt. Alter autem Cardinalis Jo. Bona, binis commemoratis non inferior, Lib. I. *Rerum liturg.* cap. 25. n. 26. Subdiaconatus quidem institutionem vel ad Christum, val ad Apostolos referendam essa existimat; alios autem infariores ordinas *Apostolis*, inquit, *vel immediatis eorum successoribus institutos Doctores scholastici asserunt, sed non probant*. Jo. Morinus Exercit. XIV. cap. 1. evincere contendit, olim apud Græcos nec Acolythos, nec Exorcistas, nec Ostiarios fuisse. Isaacius autem Habertus in Αρχιερατικῷ P. V. Observ. 1. *Consultius* esse scribit, *ordines hierarchicis inferiores, ipsumque adeo Hypodiaconatum & a Sacramentorum numero expungere, & ad institutionem dumtaxat ecclesiasticam cum antiquis Theologis referre*. Lud. Thomassinus in *Vet. & nova Ecclesiæ disciplina* P. I. Lib. II. cap. 30., postquam more suo multa veterum testimonia allegasset, ita num. 4. concludit: „ Hac præmissa auctoritatum, & exemplorum strue, jam non immerito ita statueris: 1. cum Episcoporum, Presbyterorum, & Diaconorum tantum Scriptura meminerit, quam certum est, ejusmodi ordines institutionis esse divinæ, tam verisimile est, alios omnino non esse: 2. unde & Concilia, & Patres de tribus illis ordinibus consentire ad unum videantur omnes, de ceteris penitus dissidere: 3. ab aliis enim alios apponi, quos posteri non acceperint, & rejici alios, quos ætas posterius probarit, &c. " Addit postea ibid. *ut probabilius*, ordines minores veluti *quosdam portiones esse Diaconatus, aliisque temporibus, & necessitatibus ab eo decerptas*. *Quamobrem*, concludit, *aliquo sensu, eoque vero, recte dixeris, minores ordinas in fonte suo, ac origine, idest in Diaconatu, unde tamquam rivuli scaturierunt, institutionis essa divinæ*. Non desunt tamen graves Theologi, qui omnes ordines ab Apostolis ad nos pervenisse doceant. Unum nominare sufficiat Melch. Canum, qui Lib. III. *De locis theol.* cap. 4. laudata celebri Augustini regula: *Quod universa tenet Ecclesia, &c.* ita hanc controversiam definit: „ Si ante quemcumque Pontificem, ante quodcumque etiam Concilium mentio hujus rei apud priores habetur, donec ad Apostolorum tempora perventum est, tunc demum intelligimus, minores ordines ex Apostolica traditione fuisse, ut & re vera fuerunt ".

ut constat ex ejusdem Epist. ad Felicem, & ex Pontificali Romano, eosdem ordines enumerat, edicens, ut si quis Episcopus fieri mereretur, eosdem ordines ascenderet, *ut esset Ostiarius, Lector, Exorcista, Acolythus, sequens Subdiaconus, Diaconus, Presbyter, & exinde Episcopus ordinaretur*.

42. Hujus porro septenarii ordinum numeri aliquas parum probabiles rationes attulerant veteres Theologi, quibus repudiatis S. Thomas hanc affert in *Supplem.* quæst. 37. art. 2. „Ordinis Sa„cramentum ad Sacramentum Eucharistiæ ordi„natur, quod est Sacramentum Sacramentorum, „ut Dionysius dicit. Sicut enim templum, & al„tare, & vasa, & vestes, ita & ministri, qui ad „Eucharistiam ordinantur, consecratione indigent; „& hæc consecratio est ordinis Sacramentum. Et „ideo distinctio Ordinum est accipienda secundum „relationem ad Eucharistiam; quia potestas or„dinis aut est ad consecrationem ipsius Euchari„stiæ, aut ad aliquod ministerium ordinatum ad „hoc Sacramentum Eucharistiæ. Si primo mo„do, sic est ordo Sacerdotum; & ideo cum or„dinantur, accipiunt calicem cum vino, & pa„ne, accipientes potestatem conficiendi corpus, „& sanguinem Christi. Cooperatio autem mini„strorum est vel in ordine ad ipsum Sacramen„tum, vel in ordine ad suscipientes. Si primo „sic est tripliciter. Primo enim est ministerium, „quo minister cooperatur Sacerdoti in ipso Sacra„mento, quantum ad dispensationem, sed non „quantum ad consecrationem, quam solus Sacer„dos facit; & hoc pertinet ad Diaconum".

43. „Secundo est ministerium ordinatum ad „materiam Sacramenti ordinandam in sacris va„sis ipsius Sacramenti; & hoc pertinet ad Sub„diaconos .... & ideo accipiunt calicem de manu „Episcopi, sed vacuum cum ordinantur".

44. „Tertio est ministerium ordinatum ad præ„sentandam materiam Sacramenti, & hoc com„petit Acolytho .... unde accipit urceolum vacuum. „Sed ministerium ad præparationem recipientium „ordinatum non potest esse nisi super immundos; „quia qui mundi sunt, jam sunt ad Sacramenta „percipienda idonei. Triplex autem est genus „immundorum secundum Dionysium. Quidam e„nim sunt omnino infideles, credere nolentes, & „hi totaliter etiam a visione divinorum, & a cœ„tu fidelium arcendi sunt; & hoc pertinet ad O„stiarios. Quidam autem sunt volentes credere, „sed nondum instructi, scilicet cathecumeni; & „ad horum instructionem ordinatur ordo Lecto„rum, & ideo prima rudimenta fidei, scilicet „vetus testamentum eis legendum committitur. „Quidam vero sunt fideles, & instructi, sed im„pedimentum habentes ex dæmonis potestate, sci„licet energumeni; & ad hoc ministerium est or„do Exorcistarum. Et sic patet ratio & numeri, „& gradus ordinum".

45. Ibidem autem ad 2. notat Angelicus, *quod in primitiva Ecclesia propter paucitatem ministrorum omnia inferiora ministeria Diaconis committebantur .... Nihilominus erant omnes prædictæ potestates* (scilicet subdiaconatus, acolythatus &c.) *sed implicite, in una Diaconi potestate. Sed postea ampliatus est cultus divinus, & Ecclesia quod implicite habebat in uno ordine, explicite tradidit in diversis*; atque respondet iis, qui dicebant, nullam esse in Scripturis mentionem hujusmodi ordinum, sed solum Presbyterorum, & Diaconorum. Istis autem S. Thomæ verbis suam opinionem sup. in not. ad n. 40. cl. Thomassinus confirmat.

46. Respondet postea ad 5. iis, qui sacris ordinibus volebant etiam Psalmistas, seu Cantores adjungere, respondet, inquam, *quod Psalmistarum non est ordo, sed officium ordini adnexum; quia Psalmi cum cantu pronunciantur, ideo dicitur Psalmista Cantor. Cantor autem non est nomen ordinis specialis, tum quia cantare pertinet ad totum chorum, tum quia non habet aliquam specialem relationem ad Eucharistiæ Sacramentum; quia tamen officium quoddam est, inter ordines largo modo acceptos aliquando computatur*. Et hæc quidem Angelicus, consuetudinem, & doctrinam sequens Ecclesiæ Romanæ, quæ omnium aliarum mater est, & magistra (a).

47. Ecclesia græca, si Emman. Schelestrato credimus *Ad Conc. Antioch.* Dissert. cap. 17., antiquitus omnes ordines habuit, quos modo habet Ecclesia latina; quod etiam probare conatur Franc. Hallier *De sacr. elect. & ordin.* P. II. sect. 1. cap. 1. num. 27. dicens, *nuperum* esse Græcorum morem, solum Lectoratum ex minoribus ordinibus recipiendi. Repugnat acriter Jo. Morinus Exercit. XIV. cap. 1. Illud certum est, in Græcorum Euchologiis, a mille, & amplius annis non alios ordines post diaconatum inveniri, quam subdiaconatus, & lectoratus.

48. His illud addendum existimo, hanc ordinum distinctionem ea etiam de causa fuisse institutam, ut qui militiæ ecclesiasticæ nomen dabant, quodam quasi tyrocinio exercerentur, ut sic ad sublimiores gradus nonnisi probati, & digni promoverentur. Unde Concilium Sardicense can. 10. ita statuit: „*Per singulos gradus, si dignus est, ascendat ad culmen Episcopatus. Potest enim per has promotiones, quæ habebunt prolixum tem-*

(a) De Cantoribus aliqua videtur specialis esse difficultas, cum sæpius inter alios ordinibus minoribus insignitos inveniantur nominati. Sed eorum fuisse dumtaxat officium, non gradum, vel ordinem, liquet ex Concilio Carthag. IV. can. 10., ubi ita statuitur: *Psalmista, idest Cantor, potest absque scientia Episcopi sola jussione Presbyteri officium suscipere cantandi dicente ipsi Presbytero: Vide, ut quod ore cantas corde credas, & quod corde credis, operibus comprobes*.

tempus, probari, qua fide sit, qua modestia, qua gravitate &c. Hinc etiam Synodus Trid. Sess. XXIII. can. 2. ita definivit: *Si quis dixerit, præter Sacerdotium non esse in Ecclesia catholica alios ordines, & majores, & minores, per quos, veluti per gradus quosdam, in Sacerdotium tendatur, anathema sit.* Qui tamen in inferioribus his ordinibus constituti erant, ita censebantur clericali statui addicti, ut inter laicos computari amplius non possent. Nam Concilium Chalcedonense can. 7. *Eos*, inquit, *qui in Clero semel sunt ordinati... statuimus, nec ad militarem expeditionem, nec ad sæcularem dignitatem posse venire.*

49. Post constitutum ordinum numerum S. Thomas art. 3. agit de eorum distinctione inter ordines *sacros*, & *non sacros*. Et quidem sapienter præmonet, ordinem sacrum dupliciter dici: „ uno „ modo secundum se; & sic quilibet ordo est sa„ cer, cum sit Sacramentum quoddam: alio mo„ do ratione materiæ, circa quam habet aliquem „ actum; & sic ordo sacer dicitur, qui habet a„ liquem actum circa rem aliquam consecratam. „ Et sic sunt tres tantummodo ordines sacri, sci„ licet Sacerdotium, & Diaconatus, qui habent „ actum circa corpus Christi, & sanguinem con„ secratum, & Subdiaconatus, qui habet actum „ circa vasa consecrata: & ideo eis etiam conti„ nentia indicitur, ut sancti, & mundi sint, qui „ sancta tractant ".

Quæres *primo, an omnes supra recensiti ordines sint vera Sacramenta?*

50. Resp. de Sacerdotio, salva fide, minime dubitari posse, quin verum, & proprium sit novæ legis Sacramentum, ut supra cap. 2. contra Novatores ostensum fuit. Si enim alicui ordini vera Sacramenti ratio convenire debeat, ea certe conveniet Sacerdotio, quod primum obtinet inter ordines gradum, & in quo, ut supra diximus n. 38. cum S. Thoma, *est tota plenitudo hujus Sacramenti*.

51. Eodem modo certum esse deberet, Diaconatum inter vera Sacramenta esse numerandum, postquam Patres Trid. Sess. XXIII. can. 6. ita definierunt: *Si quis dixerit, in Ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quæ constat ex Episcopis, Presbyteris, & Ministris, anathema sit.* Quæ verba expendens P. Gabr. Vasquez Tom. III. disput. 238. cap. 2. *Valde miror*, inquit, *viros non vulgariter doctos, aut decretum Concilii Trident. non legisse, aut plane non intellexisse... Per ministros autem, ad minimum Diaconos intelligere oportet.* Loquitur nempe de quibusdam paucis Theologis, qui dubitabant, Diaconatum esse Sacramentum.

52. Attamen vener. Bellarminus *De Sacram. Ordinis* Lib. I. cap. 6. *De Diaconis*, inquit, *valde probabile, & omnino tenendum est, eorum ordinationem Sacramentum esse, licet id non sit certum de fide. Quod non sit certum de fide, patet, quia non potest id evidenter deduci ex verbo Dei scripto, vel tradito: neque extat ulla Ecclesiæ de hac re expressa determinatio.* Durandus solum Sacerdotium putavit verum esse Sacramentum; *cujus opinionem*, inquit Dominicus Soto (qui Trid. Concilio interfuit) in IV. Dist. 24. quæst. 1. art. 4., *qui sustinere vellet, non esset magna reprehensione dignus*; fatetur tamen idem Magister Soto, Durandum *a communi antiquorum opinione deflectere*, eique inurit *nonnullam temeritatis notam*. Estius etiam in IV. Dist. 24. §. 8. huic quæstioni respondet, *non videri quidquam esse definitum ab Ecclesia*. Communis tamen, & verissima sententia est, Diaconatum esse *verum*, & *proprium* novæ legis Sacramentum. Non ita de reliquis ordinibus.

53. Sed difficilis valde, & implexa quæstio est, an alii ordines Diaconatu inferiores, vera sint Sacramenta. Affirmativam sententiam post S. Thomam in IV. dist. 24. quæst. 2. art. 1. quæst. 3. & in *Supplem.* quæst. 37. art. 2. (*a*), ac post S. Bonaventuram in IV. Dist. 24. art. 2. quæst. 4. multi Theologi adoptarunt; præcipue ubi de Subdiaconatu sermo est.

54. Alii tamen non pauci post Petrum Lombardum omnibus Ordinibus, exceptis Sacerdotio, & Diaconatu, veram Sacramenti rationem denegant. *Canones*, inquit Lombardus Lib. IV. Dist. 24., *duos tantum ordines excellenter appellandos censent, diaconatus scilicet, & presbyteratus, quia hos solos primitiva Ecclesia legitur habuisse .... Subdiaconos, & Acolythos praecedenti tempore Ecclesia sibi constituit.* Quæ Magistri verba Gratianus exscripsit Dist. XXIV. Hanc porro Magistri sententiam, non solum ejus peculiaris venerator, & cultor Episcopus Vabrensis Isaacius Habert, sed alii etiam Thomistæ, magno numero secuti sunt. Nos ad inconcussa Ecclesiæ dogmata propugnanda properantes, has controversias omittimus, quæ fusissime pertractatæ apud Scholasticos invenientur.

55. Antequam tamen hoc caput absolvatur, in memoriam revocanda sunt, quæ Synodus Trident. Sess. XXIII. cap. 17. *de reform.* ad compescendam hæreticorum, & maxime Calvini impiam gar-

(*a*) Dom. Soto in IV. Dist. 24. qu. 1. art. 4. Concl. 7. postquam statuisset, quatuor ordines minores non esse Sacramenta, auctoritati S. Thomæ ita respondet: *Neque arbitror profecto, quod si D. Thomas ad hunc locum in Summa pervenisset, in contraria perstitisset opinione, quam in IV. vulgus secutus tenuit.* Certe Angelicus Lect. II. in Cap. III. epist. 1. ad Timoth. *In primitiva Ecclesia*, inquit, *solum erant tres ordines, ut dicit Dionysius, scilicet Episcoporum, Presbyterorum, & Ministrorum, & non dividebantur per diversos gradus, sed omnia erant in uno ordine propter paucitatem ministrorum, & propter novitatem Ecclesiæ.*

garrulitatem ita prudentissime statuit: „ Ut sanctorum Ordinum a Diaconatu ad Ostiariatum „ functiones ab Apostolorum temporibus in Ecclesia laudabiliter receptæ, & pluribus in locis aliquamdiu intermissæ, in usum juxta sacros „ Canones revocentur, nec ab hæreticis tamquam „ otiosæ traducantur, illius pristini moris restituendi desiderio flagrans sancta Synodus decernit, ut in posterum hujusmodi ministeria nonnisi per constitutos in dictis Ordinibus exerceantur; omnesque, & singulos Prælatos Ecclesiarum in Domino hortatur, & illis præcipit, „ ut quantum fieri commode poterit, in Ecclesiis „ Cathedralibus, Collegiatis, & Parochialibus suæ „ diœcesis, si populus frequens, & Ecclesiæ proventus id ferre queant, hujusmodi functiones „ curent restituendas ... Quod si ministeriis quatuor „ minorum Ordinum exercendis Clerici cœlibes „ præsto non erunt, suffici possint etiam conjugati vitæ probatæ, dummodo non bigami, ad „ munia obeunda idonei, & qui Tonsuram, & „ habitum Clericalem in Ecclesia gestent (a)".

Quæres *secundo*. *Qui fuerit hujus Sacramenti auctor?*

56. Resp. Sacerdotium fuisse a Christo Domino institutum, est dogma fidei a Synodo Trid. Sess. XXIII. cap. 1. his verbis definitum: „ Hoc autem „ (Sacerdotium) ab eodem Domino Salvatore nostro institutum esse, atque Apostolis, eorumque „ successoribus in Sacerdotio, potestatem traditam „ consecrandi, offerendi, & ministrandi Corpus „ & Sanguinem ejus, necnon & peccata dimittendi, & retinendi, sacræ litteræ ostendunt, & „ Catholicæ Ecclesiæ traditio semper docuit". Quam doctrinam can. 2. sub anathematis interminatione omnibus credendam eadem sacros. Synodus proposuit.

57. Et quantum pertinet ad sacras litteras, id haud obscure significavit Apostolus 1. Corinth. XII. 28., dum inquit: *Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio Doctores &c.* Sed multo luculentius id eruitur ex ultima cœna, quam S. Lucas describit cap. XXII., ubi Christus postquam panem, & vinum consecravit, ac discipulis suis dedit, subdidit: *Hoc facite in meam commemorationem:* tunc enim Apostolos fuisse Sacerdotes novi testamenti constitutos, *semper catholica Ecclesia intellexit, & docuit*, ut loquitur eadem Synodus Trid. Sess. XXII. cap. 1. Accedunt & illa Christi verba Apostolis dicta Jo. XX. 21. seq.: *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Hæc cum dixisset, insufflavit, & dixit eis: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis &c.* Quibus similia sunt, quæ refert Matthæus XXVIII. 18. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes &c.* Ac demum Apostolus Paulus Act. XX. 28. Seniores alloquens Ecclesiæ Ephesinæ, *Attendite vobis*, inquit, *& universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.*

58. Quantum vero ad Diaconatum, licet fortasse nulla sit expressa Ecclesiæ definitio, ut supra num. 52. monuimus, minime tamen dubitare licet, eumdem esse verum Sacramentum, adeoque divinam habere institutionem. Id patet ex electione septem Diaconorum, quæ describitur Act. VI.; quos nempe *statuerunt ante conspectum Apostolorum, & orantes imposuerunt eis manus.* Hos enim non ad communium dumtaxat mensarum, sed ad sacra mensæ Dominicæ ministeria electos fuisse, communis est veterum Patrum sententia; ex quibus unum, aut alterum sufficiat laudare, nempe S. Ignatium Mart., & S. Cyprianum; quorum primus in genuina Epistola ad Trallianos: *Oportet*, inquit, *& Diaconos mysteriorum Jesu Christi ministros omni modo omnibus placere; non enim ciborum, & potuum ministri sunt, sed Ecclesiæ Dei ministri.* Alter vero, videlicet S. Cyprianus in Epist. LXV. ad Rogatianum: *Diaconos*, inquit, *post ascensum Domini in cœlos, Apostoli sibi constituerunt, Episcopatus sui, & Ecclesiæ ministros.* Plura afferre non vacat; nam ipse Sam. Basnagius concedit, hanc fuisse veterum Patrum latinorum sententiam (b). De Subdiaconatu, ac ceteris inferioribus Ordinibus vide dicta superius n. 45. seq.

Quæres *tertio*, *quid essent Diaconissæ?*

59.

(a) His de rebus, quas nos breviori calamo complexi sumus, fuse agunt Scholastici, multaque afferunt scitu digna. Doctissimus noster P. Nicol. August. Chignoli in Tract. *De Sacramentis* sacrilegas Novatorum, ac præcipue Calvini blasphemias contra septenarium Ordinum numerum, & contra Ecclesiæ Romanæ eorumdem usum refellendi onus in se suscepit, ac feliciter executus est.

(b) Nec desunt ex Calvinianis, qui hanc veritatem confessi sunt. Joan. Pearsonius Cestriensis Episcopus, de hac Diaconorum electione in suis Lectionibus *Act. Apost.*, agens: „ *Actus quidem*, inquit, ad quem instituti sunt, nihil aliud est, quam ministrare mensis, officium tamen non fuit mere civile, aut œconomicum, sed sacrum etiam, sive ecclesiasticum; mensæ enim discipulorum tunc temporis communes, & sacræ etiam fuere, hoc est in communi convictu Eucharistiam celebrabant. Clarum autem est, septem hos viros ad sacrum officium fuisse electos, & ordinatos ... Ordinabantur autem per manuum Apostolicarum impositionem, non aliter quam Presbyteri, aut etiam Episcopi". Guill. item Beveregius inter Calvinianos Anglos doctissimus in Adnot. ad primum Canonem Apostol. de eadem septem Diaconorum electione loquens, *per Apostolicam ordinationem*, inquit, *non mensarum tantummodo, sed totius Ecclesiæ ministros constitutos esse ex eo liquet, quod Stephanus unus ex iis prædicasse legitur, & Philippus alius non prædicasse solum, sed & baptizasse.* Et postquam multis veterum testimoniis hanc veritatem comprobasset, ita pergit: „ Ex omnibus hisce veterum testimoniis observatur primo, tres distinctos ecclesiasticorum Ordines, sive Episcopos,

59. Resp., Diaconissarum institutionem ad ipsa Apostolica tempora esse referendam; quandoquidem Paulus ad Rom. XVI. 1. inter salutandos primam nominat Phæben, *quæ est*, inquit, *in ministerio Ecclesiæ*, græce οὖσαν διάκονον, *quæ est Diaconissa*. Ipsæ autem vel erant virgines, vel viduæ *univiræ*. S. Ignatius epist. ad Smyrnæos num. 13. *Saluto*, inquit, *virgines vocatas viduas*; quæ verba ita Cotelerius commentatur: *viduæ vocabantur, quia in gradu viduali, seu Diaconico erant constitutæ*. Olim nonnisi sexagenariæ, & ultra eligebantur; unde illa lex in Cod. Theodos. Lib. XVI. Tit. II. leg. 27.: *Nulla, nisi emensis* 60. *annis, cui votiva domi proles sit, secundum præceptum Apostoli ad Diaconissarum consortium transferatur*. Sed postea etiam quinquaginta, aut quadraginta annorum lectæ sunt, ut constat ex *Novellis* Justiniani VI., & CXXIII., tum ex can. 14. Concilii Chalcedonensis.

60. Earumdem officia hæc erant: *primo* Episcopis, vel Presbyteris inservire, quando fœminas baptizabant, quas vestibus exuebant, atque etiam ungebant. Auctor *Constitut. Apostol.* Lib. III. cap. 5. *Quum mulieres baptizantur*, inquit, *unget quidem eis Diaconus frontem tantum oleo sacro, post eum vero illinet eas Diaconissa*. Atque hanc fuisse Ecclesiæ græcæ disciplinam, ostendit doctissimus Jo. Bapt. Cotelerius ad hunc locum *Constit. Apostol. Secundo* catechumenas in christiana religione instruebant; non tamen publice in Ecclesia, ubi docere fœminis non permittitur ex Apostolo 1. ad Timoth. 11. 12. Concilium Carthagin. IV. can. 12. *Viduæ*, inquit, *sel sanctimoniales, quæ ad ministerium baptizandarum mulierum eliguntur, tam instructæ sint ad officium, ut possint apto, & sacro sermone docere imperitas, & rusticas mulieres tempore, quo baptizandæ sunt*. *Tertio*, fœminas ægrotas, vel afflictas visitabant. Idem autem *Constit. Apostol.* Lib. III. cap. 15. *Eliges Diaconissam fidelem, & sanctam, ad ministrandum mulieribus*. *Quarto*, etiam viris Confessoribus, & Martyribus ministrabant, facilius enim, quam Diaconi, aditus ad ipsos obtinebant: quod ex quibusdam verbis Luciani, & Libanii colligunt Cotelerius in not. ad locum laud. *Constit. Apostol.* & Gothofredus Comment. in Cod. Theodos. Lib. XVI. Tit. II. lege 27. *Demum* in Ecclesia quoque inserviebant, fœminas in suis locis disponendo, fores, quæ ad partem fœminarum vergebant, custodiendo, aliisque hujusmodi muniis præstandis. Non tamen ad sacras functiones admittebantur, ut testatur S. Epiphanius *Hær.* LXXIX. num. 3. inquiens: *Quamquam vero Diaconissarum in Ecclesia ordo sit, non tamen ad Sacerdotii functionem, aut ullam ejusmodi administrationem institutus est, sed ut muliebris sexus honestati consulatur &c.*

61. In Ecclesia Constantinopol. Diaconissas durasse usque ad finem sæculi XII. colligitur ex Balsamone in notis ad can. 15. Concilii Chalcedon., & Lib. V. *Juris Orient.* resp. 35., in aliis vero Ecclesiis jam desiisse. In Occidente autem multo citius cessarunt. Vid. Morinus *De sacris Ordinat.* P. III. Exercit. X., & P. Jac. Goar. *Euchalog. Græc.* in notis ad earum Ordinationem.

CAPUT IV.

De Sacramenti Ordinis ministro.

62. Gravissima hic est controversia, occasione schismatis Novatorum agitari cœpta. Nostri enim inter cetera Lutheranis, aliisque Novatoribus objiciebant, & adhuc objicere pergunt, nullam apud ipsos Ecclesiam esse, quia Ecclesia sine legitimis ministris, maxime autem sine Episcopis, esse non potest; apud Novatores autem nullos esse Episcopos, quia non habent ordinationem, nec successionem apostolicam (a). Ut in hac inextricabili difficultate se expedirent, *primo* negarunt ordinem es-

Presbyteros, Diaconos, etiam proximo post Apostolos sæculo, non in uno, alterove loco, sed in omnibus tunc dierum cognitis terræ habitabilis partibus Europa, Asia, & Africa constitutos esse .... Deinde si nullum aliud extaret, hoc validissimo, & invicto argumento esset, eos tres Ordines ab Apostolis sancitos esse; omnem enim fidem superat, ut Ecclesiæ ubicumque terrarum constitutæ, & tanto a se invicem intervallo disterminatæ in eosdem conspirarent, nisi eos ab ipsis Apostolis, a quibus & fidem, traditos accepissent". His duumviris tertium addo, non minus inter Anglicanos Calvinistas celebrem Jo. Binghamum Lib. II. *Origin. sive Antiquit. Eccles.* cap. 20. Vid. Nat. Alexander Dissert. VII. in Sæc. I., & Dion. Petavius *Dissertat. Ecclesiast.* Lib. II. cap. 1.

(a) Non soli Catholici, sed etiam aliqui ex heterodoxis id Lutheranis, atque iis Calvinianis, qui *Presbyteriani*, vel *Puritani* vocantur, objecerunt. Carletonus Theol. Anglus in Lib. *De Cons. Eccl. contra Tridentinos* loco de Eccles. cap. 11. sic scribebat: „ Per sacr. Scripturarum canonicam auctoritatem Ecclesiæ catholicæ consensus tantum apud me semper valuit, ut quæcumque ab hoc consensu confirmata videam, mihi sacrosancta, & immutabilia videantur. At in eo habemus Ecclesiæ antiquæ consensum, Episcopos ordinationem suam habere, Apostolos in hunc usum Ecclesiam commisisse Episcopis, Apostolos successores suos statuisse Episcopos, ac proinde extraordinariam Apostolorum potestatem cum ipsis finem habuisse ..... ordinariam vero Apostolorum potestatem Episcopis commendatam fuisse, atque in illis permansisse; ex hoc fundamento Episcopos semper ordinasse: non fas, aut licitum fuisse, ut inferior majorem ordinaret, quia nemo tribuit, quod non accepit. Presbyteros quidem posse facere, quæcumque faciunt Episcopi, excepta tamen ordinatione: itaque Presbyteros ordinare non potuisse. Hæc apud antiquam Ecclesiam magno consensu firma, & fixa fuerunt. *Et postea*: Si omnia Ecclesiæ sæcula lustremus ab Apostolicis temporibus usque ad patrum nostrorum memoriam, non alia ordinandi ratio inveniatur, nisi per Episcopos. Quam igitur sacram cæremoniam Ecclesia ab Apostolis accepit, & per tot

esse verum Sacramentum: *deinde* ad ipsum ordinem, seu ministerium pastorale, & episcopale non requiri vere, & proprie dictam, seu Sacramentalem ordinationem; *tertio* demum ne viderentur ἀταξίαν, καὶ ἀναρχίαν Anabaptisticam approbare, „ certos, & distinctos gradus inter ministros admise„ runt, negantes tamen potestatem ordinandi jure „ divino ita esse Episcopali muneri alligatam, ut „ a Presbyteris, exigente præsertim Ecclesiæ ne„ cessitate, & utilitate, exerceri nequeat: " verba sunt Joan. Gerhardi Theologi quondam Jenensis celeberrimi Loco XXIV. cap. sect. 12. §. 154. Ut hanc Novatorum evasionem præcludamus, sit

PROPOSITIO.

Verus, & ordinarius minister Sacramenti Ordinis est solus Episcopus.

63. **P**rob. primo ex sacris litteris, quæ ubique solos Apostolos, quibus successerunt Episcopi, sacræ ordinationis ministros nobis exhibent. Act. VI. septem Diaconis Apostoli manus imponunt. Ibidem cap. XIII. illi, qui præerant Ecclesiæ Antiochenæ, & *ministrabant*, seu sacrificium offerebant Domino, ex Spiritus sancti instinctu, jejunantes, & orantes Saulo, & Barnabæ manus imposuerunt, illos in Episcopos ordinando. Isti autem *constituerunt per omnes Ecclesias Presbyteros*; at ibidem subditur cap. XIV. 22. Paulus 2. ad Timoth. I. 6. testatur, se eumdem Timotheum *per impositionem manuum suarum* ordinasse. Rursus idem Apostolus Paulus suo Timotheo potestatem ordinandi Presbyteros contulisse significat, quando illi præcipit, ne *manus cito imponat* in prima epist. V. 22., & Tito cap. I. 5. præcipit, ut *constituat per civitates Presbyteros*. Et si totum percurramus novum testamentum, non alios inveniemus sacrarum ordinationum ministros, quam Episcopos.

64. Prob. *secundo* eadem veritas Ecclesiæ traditione, ad quam cognoscendam sufficit oculos conjicere in omnes, quotquot inveniuntur, tam Græcorum, quam Latinorum Libros rituales: fidenter enim Novatores provocamus, ut vel unum proferant, in quo minister ordinationis alius sit, quam Episcopus.

65. His addimus Constitutiones, & Canones Apostolicos, in quibus Episcopo soli munus ordinandi adscribitur. Addimus S. Athanasium, qui in *Epist. Synod.* ad omnes Episcopos probat, Ischyram Sacerdotem non esse, quia non ab Episcopo, sed a Collutho simplici Presbytero fuerat ordinatus. Huic autem Athanasii, & Synodi Alexandrinæ judicio adhæserunt Clerici Mareotici, apud eumdem Athanasium ibid. num. 75. Addimus S. Epiphanium, qui *Hær.* LXXV. Aerium condemnat, quia Presbyteros Episcopis æquabat. *Ordo Episcoporum*, inquiebat Epiphanius, *ad gignendos patres præcipue pertinet: hujus enim est Patrum in Ecclesia propagatio; alter* (ordo Presbyterorum) *cum Patres non possit, filios Ecclesiæ lotionis regeneratione producit*. Addimus & celebre dictum Hieronymi Epist. CXLVII. ad Evangelum (a): *Quid facit excepta ordinatione Episcopus, quod Presbyter non faciat?* Cui præiverat Chrysostomus Hom. XI. in 1. epist. ad Timoth. inquiens de Episcopis: *Sola quippe ordinatione superiores sunt, atque hoc tantum plus quam Presbyteri habere videntur*.

66. Addimus postremo universæ Ecclesiæ consensum, quem solitis suis authenticis monumentis comprobavit solertissimus in iis expiscandis Renaudotius, & qui ita quintum caput sui Libri V. *Perpetuitatis fidei* concludit: „ Nusquam apud „ Orientales auditum, satis esse, quemquam ple„ bi *proponere, ejusque suffragiis probato dice„ re:* " Esto Episcopus; Presbyter, aut Diaconus: „ hæc Novatorum deliria sunt. Ceterum hæc O„ rientalium semper fides fuit, nullum vere Pre„ sbyterum, aut vere Diaconum esse, qui ab E„ piscopo sibi manus imponente eam non accepe„ rit potestatem, quam Christus Ecclesiæ suæ tra„ didit certo ritu *communicandam*. "

67. Atque hæc satis esse possunt, ut pateat, vere, meritoque sacrum Concilium Trident. *Sess.* XXIII. cap. 4. definivisse, Episcopos „ Presbyte„ ris superiores esse, ac Sacramentum confirma„ tionis conferre, ministros Ecclesiæ ordinare, „ atque alia pleraque peragere ipsos posse; qua„ rum functionum potestatem reliqui inferioris or„ dinis nullam habent, *Et can.* 7. Si quis dixe„ rit, Episcopos non esse Presbyteris superiores, „ vel non habere potestatem confirmandi; & ordi„ nandi, vel eam, quam habent, illis esse cum „ Presbyteris communem.... anathema sit. "

68. Objiciunt *primo* Lutherani, iisque consentientes Presbyteriani verba Apostoli Timotheo in prima epist. IV. 14. ita scribentis: *Noli negligere gratiam .... quæ data est tibi .... cum impositione manuum presbyterii*. En, inquiunt, Presbyteros, seu Ecclesiam per Presbyteros ordinantem Timotheum in Episcopum, ita ut ordinatio actus sit totius Ecclesiæ, illius autem executio per Presbyteros. Reipsa hoc Apostoli exemplum sequentibus etiam temporibus servatum est, ut in ordinatione Sacerdotis una cum Episcopo alii Presbyteri assistentes manus capiti initiandi imponant. Unde in Concilio IV. Carthagin. can. 3. statutum fuit, ut cum „ Presbyter ordinatur, Episcopo eum „ benedicente, & manum super eum tenente, „ et-

sæcula constanter conservavit, quis potest rejicere, quin Ecclesiæ Catholicæ auctoritatem non rejiciat? " Ita hic Calvinista inter Theologos Anglos non postremus.

(a) Passim hæc epistola citatur, tamquam scripta ad Evagrium, sed Dom. Vallarsius in sua editione ex duobus Miss. Veronensibus eam ad Evangelum scriptam fuisse ostendit. Vid. etiam P. Martianæus in not. ad epist. LXXIII.

„ etiam omnes Presbyteri, qui præsentes sunt, „ manum Episcopi super caput illius teneant." Quod postea prohibetur in ordinatione Diaconi, in qua *solus* Episcopus, qui benedicit, manus super ejus caput imponit.

69. Resp., nomine *Presbyterii* non simplices Presbyteros, sed potius *Episcopos* a Paulo indigitari; unde in 2. epist. cap. I. de eadem ordinatione Timothei dicit: *per impositionem manuum mearum*. Neque mirandum est, fuisse huic ordinationi aliquos Episcopos præsentes. In primis enim illis Ecclesiæ exordiis propter ministrorum paucitatem, qui Presbyteri tantum erant, facile ad Episcopatum promovebantur, ut possent utilius Ecclesiæ inservire, adeo ut plures tunc essent Episcopi, quam simplices Presbyteri. Addit S. Thomas in hunc loc., nomina *Presbyteri*, & *Episcopi* fuisse promiscua; quod postea multis exemplis demonstravit Swicerus in voce πρεσβύτερος. Hæc interpretatio desumpta est ex S. Jo. Chrysostomo Hom. XIII. in 1. ad Timoth., eamdemque adoptarunt Œcumenius, Theophilactus, aliique nobilissimi interpretes (*b*).

70. Ad alteram objectionis partem respondet S. Thomas in *Suppl.* quæst. 38. art. 1. ad 1., „ quod „ in impositione manuum non datur character Sa„ cerdotalis Ordinis, sed gratia, secundum quam „ ad exequendum ordinem sunt idonei. Et quia „ indigent amplissima gratia, ideo Sacerdotes ma„ nus cum Episcopo imponunt eis, qui in Sacer„ dotes promoventur; sed Diaconis solum Episco„ pus." Quidquid autem sit de hoc, certum est, nonnisi unum Episcopum esse illum ministrum, qui sacram ordinationem peragit, cum ille solus Sacramenti formulam pronunciet.

71. Ob. *secundo*. Non desunt exempla, quod simplices Presbyteri alios Presbyteros ordinaverint. Nam Concilium Ancyranum celebratum anno 314. can. 13. sic statuit: *Vicariis Episcoporum, sive Chorepiscopis, non licet vel Presbyteros, vel Diaconos ordinare .... sine præcepto Episcopi*. Quod decretum confirmatum legimus in Concilio Antiocheno can. 10., Chorepiscopi autem, ut communis fert sententia, simplices erant Presbyteri.

72. Resp., utrumque Concilium esse intelligendum de quibusdam Chorepiscopis, qui vere Episcopi erant; attamen propter persecutiones, vel alias causas a propriis diœcesibus exules, & in aliorum Episcoporum parochiis commorantes, ibi Presbyterorum muniis fungebantur; aliquando tamen facultate ab Episcopis obtenta, etiam Episcopales functiones exercebant; qui propterea potestate *ordinis* pollebant, sola potestate *jurisdictionis* carentes. Clare id explicat Concilium Ancyranum can. 17. ita statuens: „ Si qui Episcopi or„ dinati sunt, nec recepti ab illa Parochia, in „ qua fuerant denominati, voluerintque alias oc„ cupare Parochias, & vim Præsulibus earum in„ ferre, hos abjici placuit. Quod si voluerint in „ presbyterii ordine, ubi prius fuerant, ut Pre„ sbyteri residere, non abjiciantur propria digni„ tate." Adhuc clarius loquitur Concilium Antiochenum, inquiens: „ Qui in vicis, vel posses„ sionibus Chorepiscopi nominantur, quamvis ma„ nus impositionem Episcoporum perceperint, & „ ut Episcopi consecrati sint, tamen S. Synodo „ placuit, ut modum proprium cognoscant, idest „ ut ministerii sui modum non excedant, neque „ ordinent Diaconos, & Presbyteros absque licen„ tia Episcopi civitatis."

73. Inst. *primo*. S. Leo magnus Epist. CLXVII. ad Rusticum respondens ad primam *inquisit.*, & loquens de quibusdam pseudoepiscopis inquit: „ Si „ qui autem Clerici ab istis pseudoepiscopis in iis „ Ecclesiis ordinati sunt, qui ad proprios Episco„ pos pertinebant, & ordinatio eorum consensu, „ & judicio Præsidentium facta est, potest rata „ haberi, ità ut ipsis Ecclesiis perseverent:" censuit ergo sanctissimus Pontifex, ratas haberi posse ordinationes factas a pseudoepiscopis, qui veri Episcopi non sunt, adeoque &c.

74. Resp., ex contextu apparere, pseudoepiscopos illos a S. Leone nominatos veros fuisse Episcopos, *valide* consecratos, non tamen *legitime*, quia *nec a Clericis erant electi*, *nec a plebibus expetiti*, *nec a provincialibus Episcopis cum Metropolitani judicio consecrati*; quæ regulæ erant prudentissime ab Ecclesia constitutæ, sed quarum violatio invalidam non reddebat Episcopi consecrationem, ac proinde nec invalidas ejusdem ordinationes.

75. Inst. *secundo*. Theodoreto referente Lib. I. *Hist. Eccl.* cap. 9. in Concilio Nicæno, postquam Patres Meletio, & omnibus ab eo ordinatis Clericis omnem manus imponendi, aut eligendi potestatem ademptam esse declararunt; ita pergunt: *Illi vero, qui Dei juvante gratia, nullo umquam in schismate deprehensi sunt, sed in catholica, atque apostolica Ecclesia absque labe ulla perseverant, potestatem habeant & manus imponendi* (ἐξουσίαν ἔχειν τοῦ προχειρίζεσθαι) *& proponendi nomina eorum, qui in clerum eligi meruerint*. Eadem habet Socrates Lib. I. cap. 9. Poterant ergo Clerici catholici per manus impositionem sacros ordines conferre.

76. Resp. neg. cons.; neque enim vox illa προχειρίζω semper designat *manus imponere*, sed sæpe, immo magis proprie significat *eligere*, *designare*, seu, ut ait Scapula, *omnibus notum facere*, & *quasi ante manus collocare*; unde re-

(*a*) Dion. Petavius Lib. I. *Dissert. Ecclesiast.* cap. 2. probat, Presbyteros vel omnes, vel eorum plerosque primis illis temporibus sic ordinatos fuisse, ut Episcopi pariter, ac Presbyteri gradum obtinerent. Plura dabant eruditissimi viri P. Mamachius *Origin.*, & *Antiquit. Christian. IV.* pag. 337., & Lud. Thomassinus *De nov. ec. vet. discipl.* Tom. I. Lib. I. P. I. cap. 54.

recte Henr. Vellesius utrumque locum Socretis, & Teodoreti ite vertit: *potestatem habeant eligendi & proponendi &c.*; quæ potestas Meletianis, aliisque schismaticis edempta eret.

77. Inst. *tertio*. Ex epist. LII. S. Cypriani habemus, e Novato simplici Presbytero fuisse Felicissimum ad Diaconatus ordinem evectum.

78. Resp., hæc esse Cyprieni verba de Noveto: *Ipse est, qui Felicissimum satellitem suum Diaconum, nec permittente me, nec sciente, sua factione, & ambitione, constituit*. Hæc entem verbe potius significare videntur, curasse Novatum, ut Felicissimus Dieconus ab aliquo Episcopo ordinaretur, quam Novatum id per seipsum præstitisse. Id eruitur ex contextu: pergit enim Cyprianus Novati crimina Romæ perpetrata recensere, inquiens: *Qui isthic adversus Ecclesiam Diaconum fecerat, illic* (Romæ) *Episcopum fecit*, nempe Novatianum, quem a tribus improbis, & temulentis Episcopis ordinari curevit.

79. Eodemque sensu accipiendum est, quod Cassianus narrat *Collat.* IV. cap. 1., a B. Paphnotio Monachorum patre fuisse Danielem ad diaconatum, deinde ad presbyteratum promotum; scilicet per electionem, & destinationem, non vero ordinationem, quæ Episcopo reservata erat.

80. Inst. *quarto*. In libello quodam Eutychii Alexandr. Patriarchæ dicitur, a S. Mercò quemdam sutorem nomine Hananiem fuisse institutum Petriarcham Alexandrinum, eique adjunctos 12. Presbyteros ea lege, „ ut cum vacaret Patriarcha„ tus, eligerent unum e duodecim Presbyteris, „ cujus capiti reliqui undecim manus imponerent, „ eumque benedicerent, ac Petriarcham crearent, „ & dein virum aliquem insignem eligerent, eum„ que Presbyterum secum constituerent loco ejus, „ qui sic fectus est Petriarcha, ut ita semper ex„ tarent duodecim. Neque desiit Alexandriæ in„ stitutum hoc de Presbyteris, ut scilicet Patrier„ cham crearent, usque ad tempora Alexandri Pa„ triarchæ. " Ita hunc Arabicum Eutychii textum latine vertit Seldenus. Jam vero cum hic memorentur *manuum impositio, benedictio, & creatio* Patriarchæ, dubitari minime potest, sacram ordinationem fuisse eb illis Presbyteris peractam; adeoque &c. Idipsum indigitare videtur S. Hieronymus in epist. CXLVII. ad Evangelom sup. laud., inquiens: *Alexandriæ a Marco Evangelista usque ad Heraclam, & Dionysium Episcopos, Presbyteri semper unum ex se electum in excelsiori gradu collocatum, Episcopum nominabant*. Hoc etiem tacite innuit Commentator epist. S. Pauli, qui Hilarius Diaconus esse putatur, S. Damaso coævus; loquit enim in cap. IV. ad Ephes.: *Apud Ægyptum Presbyteri consignant, si præsens non sit Episcopus*.

81. Resp., Eutychio ignobili sæc. IX., vel X. scriptori nullam esse habendam fidem, cum ea nerret, quæ cum veteri, & constanti Patrum orientalium doctrina pugnant. Recolantur, quæ ex S. Athanasio num. 65. dicta sont; qui utique Ecclesiæ Alexandrinæ consuetudines, & traditiones ignorare non potuit, cujus Patriarcha fuit, & S. Alexandri successor (*a*). Vel si benignius de isto scriptore sentire volumus, potuerunt illius verba in sensu minus proprio intelligi, ut *manus imponere, benedicere, & creare* nihil aliud significent, quam *designare, & eligere*; quod antiquitus ad clerum pertinebat, ut postea electus sacram ordinationem ab aliis Episcopis reciperet. Neque obstat, quod Eutychius dicat ibid., nullos ante Demetrium (XI. Patriarcham Alexandri) fuisse in provinciis Ægypti Episcopos. *Primo* enim id difficile creditur uni Eutychio asserenti; immo a Jo. Morino manifeste falsum contra Seldenum ex authenticis monumentis ostenditur: *deinde* sisti poterat ille electus aliis Episcopis vicinarum provinciarum. Petavius autem postquam dixisset, Eutychii narrationem „ omnino bene credulum lecto„ rem postulare, concludit, id si verum est, aut „ Presbyteros illos Episcopali ordine præditos fuis„ se, aut solam ibi electionem, & constitutionem „ agi, non ordinationem, & consecrationem. "

82. De Hieronymo, & pseudo-Ambrosio difficultas nulla esse potest, postquam ille, qui Presbyterorum dignitatem adeo extulit, ut quibusdam visus sit, eosdem Episcopis æquiperare, ordinationem tamen excludit, eamque solis Episcopis concedit, sup. n. 63. Ambrosiester autem, seu Hilarius (ut putant illustres Benedictini Tom. II. Opp. S. Ambrosii) non solum ab errore Novatorum procul abest, sed veritati catholicæ apertissime suffragatur. In comment. enim cap. III. epist. 5. ad Timoth. dicit, Apostolum Timotheo ostendisse, quemadmodum Episcopum ordinaret; *neque enim fas erat, aut licebat, ut inferior ordinaret majorem: nemo enim tribuit, quod non accepit*.

83. Solet etiam opponi auctoritas S. Augustini, qui in quæst. Cl. *vet. ac novi test.* asserit, in Alexandria, & per totam Ægyptum, absente Episcopo, Presbyterum *consecrare*; quæ consecratio cum non possit intelligi de consecratione Eucharistiæ, quæ etiam præsente Episcopo fit a simplici Sacerdote, intelligi debet de illa consecratione, quæ fit in collatione ordinis.

84. Resp. autem, illam *consecrationem* non esse col-

(*a*) Abraham Echellensis Romæ ann. 1661. librum edidit ita inscriptum: *Eutychius Patriarcha Alexand. vindicatus, & suis restitutus Orientalibus, sive responsio ad Jo. Seldeni Origines, &c.* in quo hanc Eutychii narrationem refutat. Eutychii Cronicon esse fabulerum, atque ineptiarum plenum non dubitant asserere Eus. Renaudotius Tom. I. *Liturg. Orient.* n. 21. Dion. Petavius Lib. I. *De Eccles. Hierarchia* cap. 13. Sollerius Tom. V. Junii, ubi de Patriarch. Alexandr., ac præ aliis Morinus *De sacris ordinat.* P. III. Exercit. XII. cap. 7. Vid. P. Thomas M. Mamachius *Orig. & Antiquit. Christian.* Tom. IV. pag. 403. seq.

collationem Sacramenti Ordinis, sed Confirmationis; unde Ms. Colbertinum habet: *consignat* Presbyter. Ulterius opus illud est apocryphum, & a PP. Benedictinis ad calcem Tomi III. rejectum.

85. Denique opponitur auctoritas Concilii Nicæni, in quo teste Nicephoro Lib. VIII. *Hist. Eccl.* cap. 19., probatæ fuerunt ut validæ ordinationes Meletii, qui ibidem dicitur munus Episcopale sibi usurpasse.

86. Resp., Meletium verum fuisse Episcopum, licet schismaticum, & furtive, atque *illegitime* ordinatum, utque qui a S. Petro Alexandrino Episcopo ob idololatriæ crimen fuerat ab Ecclesia pulsus.

87. Ob. *tertio*. Non soli Episcopi, sed etiam Presbyteri, ut Cardinales, Abbates, aliique conferunt Ordines minores, immo & Subdiaconatum.

88. Respondet Angelicus in *Supplem.* quæst. 58. art. 1. ad 3. „ quod Papa, qui habet plenitudi„ nem potestatis Pontificalis, potest committere non „ Episcopo ea, quæ ad dignitatem Episcopalem „ pertinent, dummodo illa non habeant immedia„ tam relationem ad verum corpus Christi. Et i„ deo ex ejus commissione aliquis Sacerdos sim„ plex potest conferre minores ordines, & confir„ mare, non tamen aliquis non Sacerdos; nec i„ terum Sacerdos majores ordines, qui habent im„ mediatam relationem ad corpus Christi, supra „ quod consecrandum Papa non habet majorem „ potestatem, quam simplex Sacerdos."

89. Inst. *primo*. Cui committitur principale, potest committi & accessorium; sed Ordinis Sacramentum ordinatur ad Eucharistiam, sicut accessorium ad principale; cum ergo Sacerdos consecret Eucharistiam, poterit ipse etiam Ordines conferre. Quo etiam argumento usus est S. Hieronymus in epist. *De septem gradibus Ecclesiæ*, quia nempe *plus est consecrare corpus Domini, quam ordinare Clericum*.

90. Respondit iterum Angelicus ibid. 4., *quod quamvis Sacramentum Eucharistiæ sit maximum Sacramentum in se, tamen non collocat in aliquo officio, sicut Ordinis Sacramentum. Et ideo non est similis ratio*. Epistola autem illa *De septem gradibus* communi Criticorum judicio rejicitur, ut tanto Doctore indigna.

91. Inst. *secundo*. Plus distat Sacerdos a Diacono, seu illi magis superior est, quam Episcopus ab Episcopo: sed Episcopus potest consecrare Episcopum: ergo & Sacerdos poterit promovere Diaconum.

92. Respondet S. Thomas ad 5., „ quod ad com„ municandum alteri, quod quis habet, non exi„ gitur solum propinquitas, sed & completio pote„ statis. Et quia Sacerdos non habet completam „ potestatem in hierarchicis officiis, sicut Episco„ pus, ideo non sequitur, quod possit Diaconus „ facere, quamvis ille ordo sit sibi propinquior."

93. Inst. *tertio*. Qui potest majus, potest & minus; atqui simplex Sacerdos potest consecrare, & sanctum Missæ sacrificium Deo offerre, quod opus est omnium maximum: ergo &c.

94. Resp., majorem esse veram de iis, quæ sunt in eodem genere; hæc autem duo Sacramenta sunt in diverso genere, quia, ut mox vidimus cum S. Thoma n. 90., Sacramentum Eucharistiæ *non collocat hominem in aliquo officio, sicut Ordinis Sacramentum*. Et hæc de ordinario Sacramentorum ministro. Sed postea

Quæritur, *an extraordinaria potestate sibi a Pontifice delegata possit simplex Presbyter duos ordines Diaconatus, & Presbyteratus conferre?*

95. Respond., non deesse Theologos, & quidem magni nominis, multoque plures Canonistas, qui id asserant, immo & nonnullis momentis id se probare posse confidant. Teste gravissimo Isaaco Haberto in Αρχιερατικω pag. 168. *omnium antiquissimus*, qui hac sententiam tenuerit, fuit Guilliel. Antissiodorensis, quem postea Innocentius IV., aliique non pauci ab eodem nominati secuti sunt, de quorum sententiis ita laud. Habertus pronunciat: *Verum hæc omnia, ut ingenue dicam, Aerii sæculo in mentem orthodoxo nemini cuiquam venisse persuasum habeo*. Multo plures Theologos, & Canonistas laudat Jo. Morinus *De sacris ordinat.* P. III. Exercit. IV. cap. 3.; qui postea cap. 4. num. 2. concludit, *necessarium videri, concedere ecclesiastico jure Presbyterorum ordinationem, non modo Diaconorum delegari posse, non quidem simplici Presbytero, ut docent authores cap. præced. enumerati, sed Presbytero Chorepiscopatus dignitate ornato*.

96. Hujus autem eruditissimi scriptoris ratio, quare auctoritas conferendi diaconatum, ac presbyteratum delegari potuerit Chorepiscopis (quos simplices Presbyteros fuisse censet), non autem aliis Presbyteris, hæc est: *Video*, inquit, *sanctos Patres hoc privilegium Chorepiscopis asseruisse, nec illud in ceteros Presbyteros, nec in alias a Chorepiscopis dignitates diffudisse. Quapropter illud ulterius prorogare, mihi religio est. Nescimus, an quid est peculiare in Chorepiscoporum ordinatione, ratione cujus ista prærogativa illis tribueretur, licet nullo modo essent Episcopi*.

97. Communior tamen, & sin minus undequaque certa, saltem multo probabilior, est sententia S. Thomæ, qui ut vidimus supra n. 88. concedit quidem, summum Pontificem ex plenitudine suæ potestatis committere posse Presbytero non Episcopo ea, quæ ad Episcopalem dignitatem pertinent, sed postea addit: *dummodo illa non habeant immediatam relationem ad verum corpus Christi*, cujusmodi sunt majores Ordines diaconatus, ac presbyteratus. Angelico consonat S. Bonaventura; & utrumque secuti sunt magno numero Scholastici.

98. Et quidem ad oppositam opinionem rejiciendam satis esse videtur ejusdem novitas: inaudita siquidem fuit ante sæculum XIII., immo eodem sæculo a duobus sanctis Ecclesiæ Doctoribus, Thoma

ma Aquinate, & Bonaventura, oppugnata. Nec vero adversarios juvant quædam exempla ex obscura antiquitate eruta, quæ si quid probarent, evincerent quoque, non ex delegata, sed ex ordinaria potestate posse Presbyteros simplices id, quod habent, nempe Ordines diaconatus, ac presbyteratus, aliis conferre; quod soli Presbyteriani contendunt. Sed illa exempla refutavimus num. 81. & seq.

99. Duo sunt, quæ adversarii maxime urgere solent. Primo auctoritatem, quæ certe gravis est, Innocentii IV. doctissimi Jurisconsulti, & privilegium ab Innocentio VIII. Abbatibus Cisterciensibus Sæc. XV. labente concessum, Monachis sibi subjectis conferendi non solum Ordines minores, sed etiam Subdiaconatum, & Diaconatum: cujus privilegii disertam mentionem faciunt Melchior Canus, Navarrus, Henriquez, Isambertus, Meratius, & Vasquez; qui postremus in III. P. Sancti Thomæ Disput. 243., affirmat, privilegium ipsum a se fuisse perspectum.

100. Sed quantum ad Innocentium IV., supra memoratus Habertus monet, hunc Pontificem *nullum de Ordinatione verbum facere, sed solum ex quæstione de Confirmatione, hanc Sylvestri propositionem generalem afferre: Sylvester dixit &c.* Ulterius norunt eruditi, Innocentii commentarios non aliam habere auctoritatem, quam privati Jurisconsulti, qualis erat Innocentius, quando illos commentarios edidit.

101. Major difficultas est in privilegio, quod Abbatibus Cisterciensibus dicitur ab Innoc. VIII. anno 1489. concessum; sed de ejus authentia multi dubitant, & quidem gravibus de causis. *Primo* ejus autographum nemo vidit, nec reperitur in Rom. Pontificum Regestis. *Secundo* difficile creditu est, voluisse Pontificem tale privilegium concedere contra expressam doctrinam SS. Thomæ, & Bonaventuræ, aliorumque gravissimorum Theologorum. *Tertio*, causa hujus concessionis allegatur, ne Monachi Cistercienses cogantur suas solitudines deserere ad Ordines ab Episcopis suscipiendos. At vero debuissent postea easdem solitudines deserere pro suscipiendo Ordine presbyteratus: deinde hæc causa erat etiam aliis solitariis communis, quibus tamen illud privilegium concessum non fuit. *Demum* sanctus Pius V. simile privilegium Abbatibus Præmonstratensibus concedens, & mentionem faciens Innocent. VIII., illud non extendit, nisi ad Ordines minores, & subdiaconatum; unde suspicio orta est, malitia alicujus falsarii *diaconatus* nomen fuisse intrusum. Simili, immo multo pejori, fraude aliud ejusdem Innocentii VIII. decretum depravatum fuisse, notavimus Dissertatione V. n. 17.

Quæres secundo, an Episcopi hæretici, schismatici, intrusi, & qui ad Ecclesia per excommunicationem præcisi sunt, possint valide Ordines conferre?

102. Resp. S. Thomas in *Supplem.* qu. 38. art. 5. quatuor enumerat veterum Scholasticorum hac de re opiniones, quarum tres rejicit, & unam adoptat. *Primo* enim quidam dixerunt, hæreticos, quamdiu ab Ecclesia tolerantur, habere potestatem Ordines conferendi, non autem postquam fuerint ab Ecclesia præcisi, & similiter degradatos, & alios hujusmodi. Hanc vero opinionem rejicit Angelicus ut falsam: „ quia omnis potestas, quæ „ datur cum aliqua consecratione, nullo casu con„ tingente tolli potest, re ipsa durante, sicut nec „ ipsa consecratio annullari, quia etiam altare, „ vel chrisma semel consecrata perpetuo consecra„ ta manent. Unde cum Episcopalis potestas cum „ quadam consecratione detur, oportet, quod per„ petuo maneat, quantumcumque aliquis peccet, „ vel ab Ecclesia præcidatur ".

103. *Alia* opinio fuit, quod qui in Ecclesia potestatem habuerunt, si postea præcidantur, retinent quidem potestatem alios ordinandi, & promovendi; sed promoti ab iis simili potestate alios ordinandi carent. At vero hanc quoque opinionem falsam esse ex eo probat Angelicus, quod illi, etiam præcisi ab Ecclesia, *exequendo suam potestatem veram consecrationem faciunt, ideoque vere tribuunt omnem potestatem, quæ cum consecratione datur; & sic ordinati ab eis, vel promoti habent eamdem potestatem, quam ipsi.*

104. *Tertia* opinio fuit, quod etiam præcisi ab Ecclesia possunt Ordines conferre, & alia Sacramenta, & quantum ad primum effectum, qui est *collatio Sacramenti*, & quantum ad ultimum, qui est *collatio gratiæ*. Sed hunc secundum effectum S. Doctor non admittit, *quia ex hoc ipso, quod aliquis hæretico præciso ab Ecclesia in Sacramentis communicat, peccat; & ita fictus accedit, & gratiam consequi non potest, nisi forte in baptismo, vel in articulo necessitatis.*

105. His rejectis falsis opinionibus Angelicus docet, hæreticos, aliosque præcisos ab Ecclesia *vera Sacramenta conferre; sed cum eis gratiam non dare, non propter inefficaciam Sacramentorum, sed propter peccata recipientium ab eis Sacramenta contra prohibitionem Ecclesiæ.*

106. Excipit tamen Angelicus ibid. ad 1. absolutionem datam ab hæretico, vel ab Ecclesia præciso, quæ nulla omnino est; quia, inquit, *effectus absolutionis non est aliud, quam remissio peccatorum, quæ per gratiam fit. Et ideo hæreticus non potest absolvere, sicut nec gratiam in Sacramentis conferre. Et iterum, quia ad absolutionem requiritur jurisdictio, quam non habet ab Ecclesia præcisus.* Vid. Dissert. VI. cap. XI. art. 2.

107. Atque hæc Angelici Præceptoris doctrina innititur definitionibus veterum Conciliorum. Nam in Synodo Capuana habita anno 389. sub. S. Siricio R. P. prohibitæ fuerunt omnes reordinationes; quam prohibitionem renovavit III. Synodus Carthaginensis anno 397. can. 38. his verbis: *Non licent rebaptizationes, & reordinationes*, quod e-

etiam in Capuensi plenaria Synodo videtur statutum. Et plura allegari possent similia decreta usque ad duo postrema Concilia œcumenica, Florentinum, & Tridentinum; quorum primum in *Decreto Unionis* post enumerata septem Sacramenta, *Inter hæc*, inquit, *tria sunt*, *baptismus*, *confirmatio*, *& Ordo*, *quæ characterem ... imprimunt in anima indelebilem*, *unde in eadem persona non reiterantur*. Tridentinum autem Sess. VII. can. 9. eamdem fidei doctrinam sub anathematis pœnam credendam proponit. Recol. quæ dicta sunt Diss. I. cap. 12.

108. Perquam facile foret, hanc veritatem pluribus, ac certis historiæ monumentis confirmare, quibus ostenditur, ordinationes ab Episcopis hæreticis, schismaticis, simoniacis, atque excommunicatis factas, quamquam sine dubio vetitas, & illicitas, fuisse tamen validas judicatas, ac propterea minime iteratas; atque sic ordinatos vel in suis gradibus conservatos, vel ad summum suorum Ordinum exercitio privatos, atque ad solam laicam communionem redactos. Verum ab his recensendis nos absterret nimia materiæ copia. Et insuper adversariis, si qui sunt, admodum multa suppetunt exempla ordinationum, quæ iteratæ dicuntur. Et tanta est harum rerum obscuritas, ut facile non sit evidenter ostendere, hanc iterationem factam fuisse, aut propter defectus in materia, & forma, vel intentione ministri, aut iterationes illas non fuisse veras Sacramentorum collationes, sed simplices benedictiones, quæ fiebant per impositionem manuum, non Sacramentalem, sed cæremonialem; aut demum fuisse aliquando per ignorantiam erratum.

109. Doctissimus Morinus *De sacr. ordinat.* P. III. Exerc. V. fusissime, atque solita suæ eruditionis abundantia egit *De sacr. ordinat. iteratione*. Et cap. 1. fatetur, hanc materiam difficilem admodum esse, atque allatis Magistri sententiarum verbis in IV. Dist. XXV. dicentis: *hanc quæstionem perplexam*, *ac pene insolubilem faciunt Doctorum verba*, *qui plurimum dissentire videntur*. Morinus addit: *Ipse vero disputando longe perplexiorem reddidit*. *Relatis enim antiquorum Patrum de hac difficultate diversis*, *& in specie contrariis sententiis*, *quatuor diversas*, *& aliquando contrarias Doctorum sui temporis de earum conciliatione opiniones explicat; sed quæ magis probabilis sit*, *quæ falsa*, *quæ illi magis placeat*, *non aperit*, *veluti in trivio hæsitans*, *quocumque pedes tulerint*, *eo iturus*. Miror virum longe doctissimum hic non laudasse felix S. Thomæ ingenium, qui ex quatuor a Magistro recensitis sententiis tres breviter quidem, sed solide refutavit, quartamque adoptavit, quam modo communiter omnes tenent. Vid. sup. n. 102.

110. Idem Morinus post exhaustam variis capitibus immensam eruditionis suæ copiam, tandem cap. 6. ita credidit posse omnes difficultates tolli, *ordinationem contra canones ecclesiasticos factam judicari irritam*, *& nullam*, *quamdiu canones vigent*, *ut matrimonium*, *& absolutionem*. Ut autem id jure potuisse judicari probet num. 10., *In charactere*, inquit, *ut in quavis alia re*, *duo distingui debent*, *rei substantia*, *& virtus agendi*. *Character semel impressus ab Ecclesia non pendet amplius*, *perpetuus est*, *& indelebilis*: *sed ipsius virtus Ecclesiæ regimini subdita est*, *ab ea suspenditur*, *ita ut nihil agat*, *aut agere possit*, *quandiu durat suspensio*. Deinde nonnullis allatis Canonistarum auctoritatibus, colligere se posse arbitratus est, *omnino novum non esse*, *Ecclesiam characteri leges imponere*, *quibus violatis virtus ejus hebescit*. Ac postea ita concludit: *Si virtus characteris*, *ipso illæso*, *lege ecclesiastica suspendi potest*, *recte intelligitur*, *qua ratione degradatus*, *hæreticus*, *simoniacus*, *licet characterem in Ecclesia acceperint*, *& conservent*, *nihil tamen in Ordinatos a se transmittant*, *donec cum Ecclesia in gratiam redierint*. Hæc vir eruditissimus, qui tamen paucos invenit sui novi systematis suffragatores.

111. Nam character, qui ab Ordine sacro imprimitur, ut vidimus cum S. Thoma Dissert. I. num. 566., *importat quamdam potentiam spiritualem ordinatam ad ea*, *quæ sunt divini cultus:* non ergo hæc potentia, seu ut loquitur Morinus, *hæc virtus agendi* suspendi potest, nisi ipse character suspendatur, qui tamen, eodem confitente Morino, *ab Ecclesia non pendet amplius*. Id potest declarari exemplo Eucharistiæ, cujus conficiendæ potestas utpote quæ a charactere sacerdotali descendit, nunquam potest ab Ecclesia auferri, aut suspendi. Neque adducta exempla pœnitentiæ, aut matrimonii ipsum juvant: nam ad absolutionem in Sacerdote non solum requiritur potestas *ordinis*, sed etiam *jurisdictionis*, quam non habet, nisi in suos subditos, prout supra Dissert. VI. cap. 11. declaratum fuit, quia absolutio datur per modum judicii, quod nonnisi in subditos exerceri potest. In matrimonio autem debet verus contractus sponsorum adesse, cui contractui possunt talia impedimenta ab Ecclesia apponi, quæ ipsum prorsus irritum reddant; illo autem irrito, nullum amplius fit Sacramentum.

Quæres tertio, *quid sentiendum sit de ordinationibus Anglicanis?*

112. Resp., a duobus, & amplius sæculis a Catholicis contra Anglos Episcopales hac de re disputari. Controversia autem definita tunc fuisse videbatur, quando sub Regina catholica Maria, quæ hæretico Eduardo VI. anno 1553. feliciter successit, Reginaldo Polo Cardinali, & Sedis Apostolicæ Legato agente, omnes Episcoporum ordinationes factæ sub præcedenti regno Eduardi irritæ habitæ sunt, iique Episcopi, qui hæresi ejurata ad sinum matris Ecclesiæ Romanæ confugerent, denuo consecrati fuere, idemque factum est cum Presbyteris, & Diaconis, qui ab iis Episcopis in hæresi manuum impositionem acceperant. Cum au-

autem post breve Mariæ regnum sub Elisabetha hæresis Calviniana infelicem illam Insulam iterum occupasset, rursum Eduardi VI. ordinationis Episcoporum forma restituta est, omnesque catholici Episcopi suis sedibus expulsi fuere, uno excepto Landawensi, qui tamen minis, & terroribus fractus perfido juramento consensit. Sed Catholici sibi Ipsis constantes novos illos Episcopos sic ordinatos agnoscere semper recusarunt, illud Tertulliani perpetuo objicientes: *Edant origines Ecclesiarum suarum, evolvant ordinem Episcoporum &c.*, multisque scriptis Episcopales Anglos confutarunt (*a*). Hactenus omnes Catholici contra Protestantes Anglos dimicarunt.

113. Sed hoc sæculo ad Protestantium causam contra Catholicos defendendam ausu temerario prodiit notissimus Petrus Franc. Courayer Canonicus regularis S. Genovefæ, qui anno 1729., ut carcerem sibi destinatum fugeret, in Angliam commigravit; ubi tamen se Catholicæ Ecclesiæ constanter adhærere profitebatur. Hic anno 1723. Gallicam dissertationem Bruxellis, vel potius Nanceii, edidit *De validitate ordinationum Anglicanarum, & de successione Episcoporum illius Ecclesiæ*; quam Dissertationem nonnullis postea editis opusculis defendere conatus est. Ejusdem tamen conatus vallde repulerunt doctissimi viri Harduinus, Fennellus, & Pelletierus, qui postremus Courayerum Eminentissimo Noaillio Archiepiscopo Parisiensi ut dignum condemnatione detulit, & reipsa Cardinalis Noaillius omnia Courayerii opera ad hanc materiam spectantia in sua *Instructione Pastorali* damnavit, præcipue propter nonnullos errores contra doctrinam de Sacramento Eucharistiæ; qua de causa etiam a quibusdam aliis Episcopis Courayerii libri proscripti fuere (*b*). Nobis autem præcipue commemorandus est doctissimus noster consodalis Pat. Mich. Le Quieu, qui quamvis gravissimis pro editione immensi sui operis *Orientis Christiani*, & *Africæ* curis distentus, Courayerium copiosius quam ceteri confutavit, edita longa Dissert. *De nullitate Ordinat. Anglican.* Paris. 1725.; quam Dissertationem iterum confirmavit alio opusc. 1730.

114. Duplici autem ex capite nullitatem ordinationum Anglicanarum demonstravit: *primo*, quod Matthæus Parkerus, a quo ceteri Anglicani Episcopi hæretici suam originem trahunt, Londini in quodam diversorio una cum tribus aliis ab Elisabetha nominatis a Joanne Scoræo Episcopo Roffensi, sine debita materia, & forma fuerit consecratus. Scoræus enim super ordinandorum capita imposuit sacra Biblia, & loco formulæ consuetæ hæc verba protulit: *Accipe potestatem prædicandi verbum Dei in sua puritate*. Hanc fuisse Parkeri, aliorumque trium consecrationem, a nonnullis oculatis testibus confirmatum est, ac per multos annos universim creditum. Sed cum facile ipsi Protestantes viderent, hanc ludricam consecrationem, etiam in eorum systemate, irritam prorsus esse, cœperunt totam illam historiam ut omnino falsam rejicere, & quædam protulerunt acta erta ex Archivio palatii Archiepiscopalis Lambethensis, in cujus sacello consecratio Parkeri, atque aliorum Episcoporum solemniter facta dicitur a Guill. Barlowio electo Episcopo Cicestriensi 17. Decemb. 1559.

115. Verumtamen non pauca sunt, nec levia, quæ hujusmodi Acta Lambethana falsitatis admodum suspecta reddunt. *Primo* enim nonnisi post medium sæculum, nempe versus annum 1613. producta fuere. Cur autem Angli id facere neglexerunt, quando Hardingus, Stapletonius, aliique Doctores Catholici sub initio regni Elisabethæ Protestantibus objiciebant, nullam esse Episcoporum successionem, quia Parkerus, aliique in noto illo diversorio *veram* consecrationem minime receperant; nisi quia cum recens tunc esset ludricæ illius consecrationis memoria, non ita facile erat populos illis supposititiis actis ludificare, sicut postea majori cum successu post medium sæculum tentatum fuit? Cur quando Stapletonius ita Hornium audacter compellebat: *Quis nescit, te, tuosque collegas, non dico aliter, quam requirunt canones, sed nec secundum præscriptum statutorum vestrorum, ordinatos esse?* Cur, inquam, aperti mendacii ipsum convincere omiserunt, ostensis sinceris illius ordinationis Actis? Sane Guill. Fulke, qui Stapletonii *Propugnaculum* confutavit, acta illa Lambethana objicere non est ausus, quia recens adhuc memoria erat ordinationis habitæ non in sacello, sed in caupona; & Stapletonius in variis suis opusculis semper declamare perrexit, illos, qui Elisabethæ præpotentia Sedes Episcopales occupaverant, veros Episcopos non esse, quia *sine consecratione, aut impositione manuum cujus-*

(*a*) Præcipue nominantur Thom. Hardingus, qui Jo. Juelli *Apologiam Ecclesiæ Anglicanæ* confutavit, Lovanii 1564., tum Christoph. Holiwood, seu Sacrobosco, *De investiganda Christi Ecclesia*, Henric. Fritsinion, in *Britanomachia*, tum Matth. Kellison in *Exam. reform.*, & Stapletonius in *Propugnaculo fidei primitivæ Anglorum* ann. 1565., allisque opusculis insertis Tom. II. Operum Parisiis 1620. His vero præfertur Ant. Champney natione Anglus, & Sorbonæ Doctor in libro inscripto *De vocatione ministrorum* cont. Franc. Massonium; quem Massonium confutarunt nonnulli alii, commemorati a Basseto in *Specimine religionis catholicæ*, præter quædam opuscula, quæ postea in hac gravissima quæstione prodierunt. Maxime vero laudatur Richardus Smith, Episcopus Chalcedon. in opere inscripto *Flores historiæ Eccles. gentis Anglorum*. Neque prætermittendus est illustris Renandotius, qui Tom. IV. & V. *Perpetuitatis fidei* nos certos facit, ordinationes Angelicanas ut irritas, & nullas rejici, etiam a Græcis, & a Communionibus Orientalibus.

(*b*) Courayerius *relationem historicam suarum opinionum, atque actionum* edidit an. 1729. Totam hanc controversiam descripsit, sed minus sincere Olaus Kiourningius in *Comment. De Cons. Episcop. Angl.*

juscumque Episcopi se intruserant; idque publica notorietate constare. Hoc Episcopalium tam diuturnum silentium non aliunde oriri potuit, quam ex eo, quod Acta illa nondum consarcinata fuerant, aut inopportunum videbatur ea palam facere, quando vera illios commentitiæ ordinationis historia nimis vulgata, & certa erat.

116. Præterea Nic. Sanderus in sua *Hist. schismatis Anglicani*, quæ curis Edoardi Ristoni Coloniæ an. 1585. publicam lucem vidit, post quam narravit, novos Episcopos ab Elisabetha selectos neminem ex Catholicis Episcopis invenire potuisse, qui eis ad consecrationem manus admoveret, ac frustra tentasse quemdam Archiepiscopum Hybernium, quem in carcere Londinensi habebant, ipsi libertate, ac præmiis propositis: *Ita*, concludit, *omni legitima ordinatione destituti*, *cum vulgo diceretur*, *& ipsis legibus Anglicanis vere probaretur non esse Episcopi*, *brachium sæculare invocare coacti sunt*, *ut laicalis magistratus confirmationem in futuris comitiis acciperent*. *Quorum auctoritate*, *si quid minus rite*, *& legaliter in priori inauguratione gestum esset*, *aut omissum*, *ipsis condonaretur*; *idque postquam Episcopali officio*, *& Cathedra absque ulla consecratione aliquot annos functi essent*. *Hinc nomen illis impositum*, *ut Episcopi Parlamentarii dicerentur*. Quamquam vero Sanderus historiam diversorii Londinensis, in quo Parkerum cum aliis tribus Episcopis renunciatus fuit, non referat, expresse tamen testatur, illos sic promotos sine manuum impositione, ut veros Episcopos non fuisse agnitos. Quod satis est ad rejicienda ut supposititia Acta Lambethana. Id ipsum ea ætate plures alii celebres scriptores fidenter asseruerunt, quos inter nominari meretur Hieronymus Osorius, qui propter elegantiam latini sermonis *Cicero Lusitanus* appellatus fuit. Quibos omnibus nunquam objecta legimus Acta Lambethana, quæ ab utraque litigantium parte tunc prorsus ignorabantur; & quæ nimis sero ad hanc litem finiendam prodierunt.

117. His accedit, quod Guill. Witakerus, qui unus fuit ex famosioribus sectæ Anglicanæ controversistis, ut Card. Bellarmino invictis argumentis probanti, nullam esse apud Anglos Episcoporum successionem, quia illi, qui ab Elisabetha in episcopales sedes intrusi sunt, veram consecrationem non receperunt, nunquam ad ordinationem Parkeri confugit, qualis in Actis Lambethanis describitur, ut modo semper confugiunt successionis Anglicanæ defensores, sed potius juxta Zwinglii, Calvini, atque etiam Lutheri falsa principia aperte pronunciat, *eos succedere Apostolis*, *qui vocati legitime*, *fungantur fideliter in Ecclesia muneri suo*, *etsi non continua ab Apostolis serie*: & postea loquens de Lutheranis, apud quos nulla est consecrationis umbra: *Nos dicimus*, inquit, *& affirmamus*, *Ecclesias illas*, *quas ipsi vocant Lutheranas*, *habere legitimam successionem*, *& ordinationem*, *licet non Papisticam*, *& proinde in illis Ecclesiis veros Episcopos esse*. Ita hic Cambrigensis Doctor, qui suas controversias edidit non multo post initium regni Elisabethæ. Qui certe non ita scripsisset, si Acta Lambethana novisset, quibus modo utuntur Anglicani ad suorum Episcoporum successionem demonstrandam.

118. Omitto plures suppositionis notas, quæ in ipsis Actis Lambethanis ab eruditis observatæ fuerunt, præcipue in nominibus Episcoporum, & in ratione temporum admodum perturbata: hujusmodi enim examen & nimis prolixum, & innumeris difficultatibus obnoxium foret. Interim ex his paucis, sed potius ex tota hac controversia, quæ dio, multumque agitata fuit inter Catholicos ex una parte (quibus & Presbyteriani consentiebant), & Anglos Episcopales ex alterà, quilibet certo concludere potest, ordinationem Parkeri, sin minus aperte irritam, & nullam, saltem valde dubiam, & incertam esse; unde consequitur, dubiam saltem, & incertam esse Anglicanorum Episcoporum successionem. At vero recepta in Ecclesia Catholica regula est, ut quotiescumque de valore alicujus ordinationis fundatum exoritur dubiom, illa sub conditione iteretor; ergo manifestum est, non posse Diaconos, Presbyteros, atque Episcopos illius sectæ ad Ecclesiæ sinum revertentes sine iterata consecratione in suis gradibus conservari.

119. Sed nullitatis Anglicanarum ordinationum gravius, & certius argumentum desumitur ex consueta illarum forma, quæ manifeste vitiosa est; scilicet ex illa forma, quæ appellatur Eduardi VI., quia sub illius regno anno 1549. abolito Ritnali Romano novum conditum fuit, in quo id totum studiose resecatum est, quod pertinet ad sacrificium, ac potestatem consecrandi Eucharistiam, quia nempe juxta hæreticam Zwinglii, ac Calvini doctrinam a Bucero, Petro Molin, aliisque ejusdem sectæ Ministris illuc evocatis acceptam, sacrificium Missæ, præsentiam Christi realem, ac sacrorum munerum transubstantiationem, immo totum sacerdotium rejecerant. Non oportebat ergo ullam in ordinatione Episcopi harum rerum mentionem ingerere, cum tamen id necessarium omnino sit, juxta orthodoxam Ecclesiæ catholicæ doctrinam, in qua præcipuum, & essentiale Episcopi officium est, Sacerdotes, aliosque ministros ordinare Eucharistici sacrificii, ac Sacerdotibus verum Christi corpus consecrandi potestatem tribuere.

120. Hinc consequenter Anglicana illa factio nullos veros Sacerdotes, nec veros Diaconos admittit, quia nempe in sacra ordinatione Episcopo nulla tribuitur potestas in ipsum verum corpus Christi, sed solum in corpus mysticum, scilicet potestas prædicandi Evangelium, & populum instruendi. Juxta enim formulam Edoardi, Episcopus consecrans, cum aliis assistentibus *primo* Deum orat, *ut servum suum ad ministerium Episcopatus vocatum doctrinæ suæ veritate instruat*, *vitæ innocentia adornet*, *eamque largiatur gratiam*, ut

ut semper ad Evangelium promulgandum paratas sit. *Deinde* manus ordinando imponens, subdit: *Accipe Spiritum Sanctum*, *& excitare memineris gratiam*, *quæ in te est per manuum impositionem &c.*; ac demum Sacra Biblia porrigens, concludit: *Attende lectioni*, *exhortationi*, *& instructioni: serio meditare omnia*, *quæ hoc libro continentur*, *&c.* Hæccine sufficiens forma ordinationis Episcopalis censeri potest, in qua nulla consecrandi, offerendi, & ordinandi mentio occurrit?

121. Id adeo verum est, ut ipsi Episcopi Anglicani anno 1662. rejecta illa ordinationis formula, tamquam imperfecta, hanc aliam substituerint ampliorem: *Accipe Spiritum Sanctum ad officium*, *& functionem Episcopi exercendam in Ecclesia Dei*, *quæ tibi traditur per impositionem manuum mearum &c.* Sed primo id probat, pristinam formolam non fuisse reputatam sufficientem, & validam; unde seqoitur, in Parkero aliisque primis Episcopis ea formula Ordinatis veram successionem cessasse, adeoque neque hodiernos posse ut veteres Episcopos haberi.

122. *Deinde* breviter inspiciamus, quid illa verba postea addita: *Ad officium*, *& functionem Episcopi exercendam* in sensu ritualis Anglicani significent? Episcopus ordinandus debet in manu Episcopi ordinantis juramentum deponere, quo se obligat ad totam Anglo-Calvinianæ communionis impiam doctrinam amplectendam, ac defendendam, præcipue vero ad supremum Rom. Pontificis primatum rejiciendum, ejusque loco agnoscendam Anglorum Regum summam, ac independentem in rebus etiam spiritualibus, ipsaque Episcopali missione auctoritatem. En quid significet ambigoa illa *officii*, *ac functionum Episcopalium* potestas, quæ ordioando traditur. Inotile autem est, copiosins hanc materiam persequi contra singularem, atque ab omnibus damnatam Courayerii Dissertationem, quam duobus opusculis a nostro Mich. Le Quiennio plenissime confutatam jam diximus.

CAPUT V.

De impedimentis suscipiendi Sacramentum Ordinis.

123. Sanctus Thomas in *Supplem.* qu. 39. art. 1. præmittit, *quædam requiri in recipiente Sacramentum*, *quasi de necessitate Sacramenti*, *quæ si desint*, *non potest aliquis suscipere neque Sacramentum*, *neque rem Sacramenti*; *quædam vero requiri*, *non de necessitate Sacramenti*, *sed de necessitate præcepti*, *propter congruitatem ad Sacramentum*; *& sine talibus aliquis suscipit Sacramentum*, *sed non rem Sacramenti*. Pergit porro, & refutat quorumdam opinionem dicentium, sexum virilem esse *de necessitate præcepti*, sed non *de necessitate Sacramenti* (a).

PROPOSITIO.

Fœmineus sexus non est sacræ Ordinationis capax.

124. Prob. *primo* ex Apostolo Paulo, qui 1. ad Timoth. II. 12. *Mulierem*, inquit, *in Ecclesia docere non permitto*, *nec dominari in virum*; & in 1. ad Corinth. XIV. 34. *Mulieres in Ecclesia taceant: non enim permittitur eis loqui*, *sed subditas esse*, *sicut & lex dicit*. *Si quid autem volunt discere*, *domi viros suos interrogent: turpe est enim mulieri loqui in Ecclesia*. Quanto igitur minus Apostolus fœminis permisisset, sacerdotalibus muniis docendi, prædicandi, & quod plus est, sacrificandi in Ecclesia fungi?

125. *Secundo*, universalem hac de re habemus Ecclesiæ consensum, quæ semper improbavit, ac condemnavit Marcosios, Montanistas, Collyridianos, & quoscumque alios, qui fœminis sacros Ordines conferre ausi sunt. Sane plurimas fuisse fœminas eximia sanctitate, immo & doctrina celebres legimos, nullam tamen legimus sacris Ordinibus insignitam. Quid plura? Nemo virorum potest sanctissimæ Dei genitrici Mariæ comparari, nec ulli puræ creaturæ a Deo tanta plenitudo gratiæ, quanta illi, fuit certe collata; ipsa tamen ad sacerdotalem dignitatem evecta non fuit. *Licet*, inquiebat Innocentius III. *De pœnit. & remiss.*, *beatissima Virgo Maria dignior*, *& excellentior fuerit Apostolis universis*, *non tamen illi*, *sed istis Dominus claves Regni cœlorum commisit*.

126. Ob. *primo*. Apostolus ad Gal. III. 28. *Non est Judæus*, inquit, *neque Græcus: non est servus*, *neque liber: non est masculus*, *neque fœmina: omnes enim vos unum estis in Christo Jesu*: nihil ergo impedit, qoin fœminæ etiam &c.

127. Resp., Apostolom ibi loqui de iis, quæ ad salutem pertinent, in quibus omnes homines pares sunt, cum pro omnium salote mortuus sit Christus: unde ibidem antea dixerat: *Omnes enim filii Dei estis per fidem*, *quæ est in Christo Jesu*.

128. Dices. Quibusdam mulieribus tam veteris, quam novi testamenti collatum fuit prophetiæ donum, quod majus est, quam Sacerdotium: sicut legitur de Debora *Judicum* IV., & de quatuor filiabus Philippi *Actor.* XXI., ergo &c.

129.

(a) Non pauci ex veteribus hæreticis sexum muliebrem esse sacræ Ordinationis capacem docuerunt, quos memorant Tertullianus Lib. *De præscription.* cap. 41., & *De Velandis Virgin.* cap. 8., S. Irænens Lib. I. *adv. hær.* cap. 9., S. Epiphanius Hæres. 79., ac S. Augustinus *De Hæres.* cap. 27. Haud difficulter Lutherus id admittit, qui etiam diabolum posse Sacramenta administrare non dubitavit. Vid. Dissert. II. ad num. 2. & 7.

129. Respondet Angelicus in *Supplem.* qu. 39. art. 1. ad 1., *quod prophetia non est Sacramentum, sed Dei donum, unde non exigitur significatio, sed solum res. Et quia secundum rem in his, quæ sunt animæ, mulier non differt a viro, cum quandoque mulier inveniatur melior quantum ad animam multis viris, ideo donum prophetiæ, & alia hujusmodi potest recipere, sed non Ordinis Sacramentum*. Idem antea docuerat 2. 2. qu. 177. art. 2. ad 2. respondens simili argumento. *Ulterius* cum institutio Sacramentorum a libera Dei voluntate pendeat, non est curiosius investigandum, cur Deus noluerit hujus Sacramenti fœmineum sexum esse capacem, quem tamen aliorum donorum capacem esse voluit.

130. Dices *secundo*. Fœminæ capaces sunt beneficiorum ecclesiasticorum: immo capaces sunt jurisdictionis sacræ: nam Honorius III. cap. *Dilecta* alicui Abbatissæ facultatem tribuitam esse memorat suspendi Clericos sibi subjectos ab officio, & beneficio. Hac facultate gaudet Abbatissa Generalis Ordinis Fontebraldensis in Gallia, oedum in Virgines subjectas, sed etiam in viros, & in monasteria ejusdem instituti: cur ergo capaces non erunt &c.?

131. Resp. ad *primum*, nihil impedire, quin Ecclesia honorum suorum etiam mulieres participes esse velit justis de causis: sicut Apostoli voluerunt, viduas ex communibus Ecclesiæ bonis sustentari.

132. Ad *secundum* respond., illam potestatem Abbatissis concessam non respicere nisi forum externum, seu regimen personarum sibi subjectarum; unde etiam illa suspensio Clericorum a suis officiis, ut Canonistæ interpretantur, non est suspensio vere, & proprie accepta, cujus violatione incurratur irregularitas, sed tantum materna punitio, qua rei ex obedientia subire tenentur. Quamobrem ipse Honorius Clericos nonnisi ab Abbatibus posse a censuris absolvi, dicit. Immo Innocentius III., qui proxime Honorium III. præcesserat, *De pœnit. & remiss.* Abbatissarum quarumdam præsumptionem compescuit, inquiens: *Nova quædam nostris sunt auribus intimata, quod Abbatissæ Moniales proprias benedicunt, ipsarum quoque confessiones in criminibus audiunt, & legentes Evangelium præsumunt publice prædicare. Cum igitur id absonum sit pariter & absurdum, mandamus, quatenus ne id de cetero fiat, curetis firmiter inhibere*.

133. Obj. *secundo*. In Ecclesiasticis monumentis haud infrequenter leguntur nomina *Episcoparum, Presbyterarum*, ac *Diaconissarum*: ergo, &c.

134. Resp., *Episcopas, & Presbyteras* nihil aliud fuisse, quam uxores eorum, qui ad hos Ordines assumpti erant, & quæ postea a suis maritis sejunctæ se perpetuæ castitati devovebant. In Concilio Turonensi II. celebr. an. 567. can. 13. ita statutum fuit: *Episcopum Episcopam non habentem nulla sequatur turba mulierum*. Et in Concilio Antisiodorensi an. 578. can. 21.: *Non licet Presbytero post acceptam benedictionem, in uno lecto cum Presbytera sua dormire*. Erant præterea in vet. Ecclesia mulieres quædam, quæ πρεσβύτιδες *Presbytidæ* vocabantur, idest *Seniores* vel *Præsidentes*; nullas autem fuisse πρεσβυτίδας, *Presbyteras*, notat sanctus Epiphanius Hær. LXXIX.

135. Major difficultas est de Diaconissis, quæ per manuum impositionem creabantur, erantque certis officiis in Ecclesia destinatæ. Sed præter ea pauca, quæ supra n. 59. diximus, plura suppetunt monumenta, quibus evincitur, illarum ordinationem non fuisse vere, & proprie *Sacramentalem*. Consulendi inter alios Jo. Morinus *De sacris ordinat.* P. III. Exercit. 10., & Christian. Lupus in sex quæstion. ad can. 15. Chalcedonensem.

136. Obj. *tertio*. Aliquam fœminam Sæc. Ecclesiæ IX. post Leonem IV. fuisse ad summum Pontificatum evectam, magna Scriptorum turba testatur, incipiendo ab Anastasio Bibliothecario, qui eodem sæculo vitas Romanorum Pontificum scripsit. Quamquam enim in ipsius opere typis impresso id modo non reperiatur, repertum est tamen in quibusdam Mss. codicibus. Postea vero id ipsum suis historiis inseruerunt Marianus Scotus, Martinus Polonus, Sigebertus, S. Antoninus, Platina, & innumeri alii scriptores catholici, ut nihil dicamus de Protestantibus, qui hinc ansam maximam sumpserunt contra Romanam Sedem debacchandi, tamquam ab hac fœmina turpiter contaminatam. Ad hæc, quædam olim erant hujus rei monumenta; scilicet statua marmorea mulierem cum infante repræsentans posita erat in illo loco, ubi Papissa ex improviso doloribus partus oppressa, infantem enixa est, quæ postea in Tyberim projecta fuit. Hujus statuæ alia similis Senis in majori templo visebatur usque ad Clementem VIII.; ac denique celebris est sella *stercoraria*, in qua Pontifices sedere jubebantur, ut ibi sexus virilis experimentum caperetur. Veruntamen

137. Resp. *primo*, etiamsi id totum verum esset (quod certissime falsum mox ostendemus), nihil aliud probaret, quam errorem facti, non juris: nemo etenim hactenus inventus est, qui scripserit, aut suspicatus fuerit, hanc fœminam agnitam ut talem, fuisse ad sacros Ordines, ac demum ad summum Pontificatus culmen evectam; sed omnes dicunt, eam virilem sexum fuisse mentitam, nec mendacium aliter, quam ex improviso ejusdem partu patuisse. Et cum nihil addant scriptores illi, quidnam provisum postea fuerit circa nullitatem eorum, quæ ab hoc scenico Pontifice acta fuerant, ut certe necessarium erat, conjectare possumus, totam hanc historiam commentitiam esse.

138. *Secundo*, si tota illa testium turba, quæ allegatur, paulo diligentius examinetur, omnia illorum testimonia nutabunt, & corruent. Nam *primo*

mo frustra citantur quædam Mss. Anastasii Bibliothecarii, quæ nullius ponderis esse possunt, cum manifeste repugnent, non solum omnibus editionibus, sed omnibus etiam veteribus, & optimæ notæ codicibus, in quibus nec vola est, nec vestigium hujus fabulosæ Papissæ, & Leoni IV. defuncto anno 855. Immediate sufficitur Benedictus III. Quæ immediata successio multis, gravissimisque aliis testibus confirmatur, ut Lupi Abb. Ferrariensis Epist. 103. ad ipsum Benedictum III., Adonis Viennensis in *Chronico*, Annalium Bertinianorum, Reginonis Abb. Prumiensis, Hincmari Remensis Archiepisc. &c. &c., ut nullum prorsus relinquatur intervallum temporis pro fabulosa Papissa (*a*).

139. Accedit invicta illa demonstratio, quam non ita pridem, scilicet anno 1749., Romæ edidit vir eruditissimus, quem sacra purpura ornatum magno reipubl. litterariæ damno dira mors eripuit, Josephus Garampius in Dissert. *De nummo argenteo, in qua plura ad Pontificum historiam illustrandam, & Joannæ Papissæ fabulam refellendam proferuntur*. In ea enim novum robur additum est chronologico argumento, quo demonstratur, Leoni IV. Immediate successisse Benedictum III., ut nullus scenicæ illi Papissæ locus fuerit.

140. *Tertio* duo allegati Historici, Marianus Scotus, & Mart. Polonus, fidem aliorum testium labefactare non possunt, quia ambo multo posteriores sunt; primus enim annis 173. post Benedictum III. natus est; alter vero multo posterius. *Præterea* utriusque codices fuisse adulterina manu vitiatos, non inanis suspicio est, cum aliqui reperiantur tota hac fabula carentes. *Demum* in utroque Scriptore nec pauca, nec levia errata deprehenduntur, præcipue vero in Martino Polonio; quem si audiamus, etiam credere oportebit, Joannam, adhuc puellam, Athenas commigrasse, ut ibi in omni scientiarum genere institueretur; cum tamen sciamus ea ætate Athenas fuisse omnino desertas, ut vix superesset antiquarum scholarum memoria. Oportebit ulterius credere, hanc fœminam Romæ publice docuisse, ac celebres Magistros in suis Auditoribus numerasse, tantamque doctrinæ famam sibi acquivisse, ut in Petri cathedram postea evehi meruerit. *Demum* ex nefando cum suo familiari concubitu filium concepisse, & cum ad Lateranum pergeret, in publica via inter Ecclesiam S. Clementis, & Colisæum prolem peperisse, & tunc solum fuisse fœmineum ejus sexum detectum, quin antea nemo vel ex loquela, vel ex vultu, vel ex alvo intumescente aliquid de tam solemni mendacio suspicatus fuerit; quæ omnia *nec pueri credent, nisi qui nondum ære lavantur* (*b*).

141. Sigeberti Chronico hanc de Joanna laciniam assutam fuisse, quæ cum antecedentibus minime cohæret, certos nos facit ipsum Sigeberti authographum, quod in Gemblacensi Monasterio asservatum Miræus legit, & publici juris fecit, quin aliquid de hac fabella ibi inveniatur. Ceteri posteriores re minime examinata, aliorum auctoritate innocenter decepti sunt; quamquam multi fidem non indubiam hujusmodi narrationi se adhibere declararunt. Hos inter audiatur S. Antoninus, qui postquam hac phrasi usus est, *Si verum fuit, quod vulgo dicitur*; subdit: *Vincentius tamen* (Bellovacensis), *& Jo. de Columna nihil de hoc referunt*.

142. Ex duabus statuis, Romana, & Senensi nihil prorsus erui potest ad confirmandam anilem fabellam tam male procusam. Romana enim non repræsentabat muliebrem faciem, ac puerum recens natum, pannis involutum, vel ab uberibus pendentem, ut necesse videbatur, sed potius Ethnicum Sacerdotem una cum puero ad aram pergentem; fuit autem a Sixto V. sublata, quia novam, & latiorem, quam sterni curaverat, viam impediebat. De alia Senensi nihil mirari subit, cum obscuris illis temporibus facile artifici, aliisque de veritate hujus historiæ persuaderi potuerit.

143. Quod vero additur de sede *stercoraria*, seu perforata ad sexum Pontificis explorandum, commentitia fabula est alteri fabulæ addita; & sic ut ait Prudentius in *Symmacho*

. . . . Fabulæ crescit
Ex atavis quondam male cœpta, deinde secutis
Tradita temporibus, serisque nepotibus aucta.

Et de hac fabula satis, quam modo defendere ipsos Protestantes pudet (c).

Quærit postea S. Thomas laud. quæst. 39. art. 2., *utrum pueri, & carentes usu rationis Ordines possint suscipere?*

144. Respondet autem his verbis: „ Dicendum, „ quod per pueritiam, & alios defectus, quibus „ tollitur usus rationis, præstatur impedimentum „ actui. Et ideo omnia illa Sacramenta, quæ a- „ ctum

(*a*) Nihil legitur de Joanna Papissa in duobus vetustissimis codicibus, quibus Muratorius usus est in sua editione Anastasii. Nihil in Lucensi, & in Veronensi, qui duo codices coævi ipsi Anastasio reputantur. Ii vero rarissimi, qui eam fabulam continent, multis aliis scatent erroribus, ut contemni prorsus mereantur.

(*b*) De fictitio hoc partu videndus inter alios Florimondus Remundus, quem Card. Baronius ad an. 853. dicit, sic *monstrum illud* (Joannæ Papissæ) *confecisse, ut Novatores pudeat, quæ scripserunt, vel somniasse*. Porro laud. Remundus hunc insulsum cujusdam versiculum refert, quem in odium Romanorum Pontificum aliquibus decantare placebat

Papa pater patrum Papissa peperit partum.

(c) Inter alios eam exploserunt David Blondellus, Grotius, Vossius, Camero, Borgornius, Lindenbor-

„ctum requirunt suscipientis Sacramentum, talibus non competunt, sicut pœnitentia, matrimonium, & hujusmodi. Sed quia potestates infusæ sunt priores actibus, sicuti & naturales, quamvis acquisitæ, sint posteriores; remoto autem posteriori non tollitur prius; ideo omnia Sacramenta, in quibus non requiritur actus suscipientis de necessitate Sacramenti, sed potestas aliqua spiritualis divinitus data, possunt pueri suscipere, & alii, qui non rationis carent: hac tamen distinctione habita, quod in minoribus Ordinibus requiritur discretionis tempus de honestate, propter dignitatem Sacramenti, sed non de necessitate præcepti, neque de necessitate Sacramenti. Unde aliqui, si necessitas adsit, & spes profectus, ad minores Ordines possunt ante annos discretionis promoveri sine peccato, & suscipiunt Ordinem: quia quamvis tunc non sint idonei ad officia, quæ eis committuntur, tamen per assuefactionem idonei reddentur".

145. Contra vero sentit de majoribus Ordinibus, „in quibus requiritur usus rationis, & de honestate, & de necessitate præcepti, & propter votum continentiæ, quod habent annexum, & quia etiam eis Sacramenta tractanda committuntur. Sed ad Episcopatum, ubi etiam in corpus mysticum accipitur potestas, requiritur actus suscipientis curam animarum pastoralem. Et ideo est etiam de necessitate consecrationis Episcopalis, quod usum rationis habeat". Hactenus Angelicus, qui non dissimulat, alios fuisse, qui dicerent, ad omnes Ordines requiri usum rationis *de necessitate Sacramenti*; quos postea secutus est Durandus in IV. Dist. XXV. quæst. 2., immo & Tournelius quæst. IV. art. 4.

146. Ceterum hodie communiter a Theologis doctrina S. Thomæ adoptatur, quæ exemplis a sacra antiquitate peritis confirmari posset. Synodus tamen Tridentina Sess. XXIII. pluribus capit. *de reform.* ætatem requisitam ad Ordinum susceptionem determinavit, prohibens cap. 4., ne ad primam tonsuram initientur, *qui Sacramentum Confirmationis non susceperint, & fidei rudimenta edocti non fuerint, quique legere, & scribere nesciant*. Cap. autem 5. vult, *ut ad minores Ordines promovendi, bonum a Parocho & Magistro scholæ testimonium habeant*; quæ omnia infantibus convenire nequeunt. Cap. IV. præscribit ætatem pro Ordinibus majoribus, scilicet annum 22. pro Subdiaconatu, 23. pro Diaconatu, & 25. pro Presbyteratu. Sed hæc nota jam sunt.

Quæres secundo, *an aliquis valide ordinari possit omnino invitus?*

147. Resp. *negative*, loquendo de iis, qui plane reluctantes violenter ordinarentur; non autem de iis, qui vel ex humilitate dumtaxat repugnantes vi tandem adiguntur ad consensum præstandum, de quibus loquitur S. Augustinus Epist. CLXXIII. ad Donatum, inquiens: *Multi, ut Episcopatum suscipiant, tenentur inviti, producuntur, includuntur, custodiuntur, patiunturque quæ nolunt, donec adsit eis voluntas suscipiendi operis boni*. Non pauca similis coactionis exempla nobis historia ecclesiastica suppeditat, quando nempe Sacerdotium nihil emolumenti temporalis, multum vero oneris, laboris, ac periculi afferebat.

148. Sed de aliis omnino reluctantibus extat definitio Innocentii III. cap. *Majores*, ubi eos refellens, qui dicebant, *quod Sacramenta, quæ per se sortiuntur effectum, ut Baptismus, & Ordo, ceteraque similia, non solum dormientibus, & amentibus, sed invitis, & contradicentibus, etsi non quantum ad rem, quantum tamen ad characterem conferuntur*: horum inquam opinionem refellens Innocentius hanc statuit regulam: *Ille, qui nunquam consentit, sed penitus contradicit, nec rem, nec characterem suscipit Sacramenti*.

CAPUT VI.

De Episcopatu.

149. *Episcopatus*, inquit S. Augustinus Lib. XIX. *De civ. Dei* cap. 19., *nomen est operis, non honoris: græcum est enim, atque inde ductum vocabulum, quod ille, qui præficitur, superintendit, curam eorum scilicet gerens; ἐπὶ quippe super, σκοπὸς vero intentio est: ergo ἐπισκοπεῖν, si velimus, latine superintendere possumus dicere; ut intelligat, non se esse Episcopum, qui præesse dilexerit, non prodesse*. Episcoporum dignitas magno semper in honore apud majores nostros fuit, qui eos, ut *successores Apostolorum*, ut *Patres Patrum*, & *Principes Ecclesiæ*, *summos Sacerdotes*, *Christi Vicarios*, & *Ecclesiæ Angelos*, aliisque honorificentissimis tit-

gius, Caveus, Isaac Gruterus, Chamierius, Petrus Molinæus, Sam. Bochartus, atque ipse Petrus Bayle, qui in suo *Dictionario* longum texuit articulum multa eruditione refertum. Qui autem ex Catholicis hanc putidam fabellam, seu potius fabellarum congeriem refutarunt, vix numerari possunt. Inutiliter autem, meo quidem tenui judicio, aliqui veram hujus fabellæ originem investigare voluerunt, quin tamen potuerint inter se convenire. Baronius, ut vidimus Tom. III. Dissert. V. ad n. 85. a nimia *facilitate & mollitudine* Joann. VIII. ortum fuisse nomen Papissæ existimavit. Aventinus hoc nomen Joanni XII. tributum fuisse scribit, propter quoddam ejusdem scortum nomine Joannam. Bellarminus putat ortum esse Papissæ nomen, ex quo Leo IX. Græcis exprobravit, aliquam fœminam olim in Patriarchali throno Constantinopol. sedisse. Leo Allatius originem hujus fabulæ repetit ex quadam muliere nomine *Thiota*, quæ sæc. IX. ut Prophetissa in tota Germania inclaruit.

titulis honorarunt; de quibus legi potest P. Th. Mamachius *Origin.*, *& Antiquit. Christian.* Lib. IV. pag. 284. seq. Porro hujusmodi nomina frequentissime, & constanter repetita sufficere viderentur ad eminentem eorum supra inferiores Clericos, immo & supra ipsos Sacerdotes, auctoritatem indicandam. Sed sæc. Ecclesiæ IV. prodiit Hæresiarcha Aerius, *cujus dogma supra hominis captum furiosum* ita S. Epiphanius describit *Hær.* LXXV. num. 5. *Quanam*, inquiebat Aerius, *in re Presbyteros Episcopus antecellit? Nullum inter utrumque discrimen est. Est enim amborum unus ordo, par, & idem honor, ac dignitas.* Eadem de Aerio refert S. Augustinus *De hæres.* num. LIII., addens, quod *cum esset Presbyter, doluisse fertur, quod Episcopus non potuit ordinari* (*a*). Hanc pestiferam hæresim ut funditus eliminemus, duo nobis demonstranda sunt: *primo*, Episcopos esse simplicibus Presbyteris superiores: *deinde*, hanc prælationem ipsis competere *jure divino*. His autem demonstratis nonnullas quæstiones resolvemus, quæ ad hanc materiam illustrandam plurimum inserviunt.

PROPOSITIO

Episcopi sunt simplicibus Presbyteris superiores; & hanc prælationem jure divino obtinent.

150. Primam hujus propositionis partem ita declarat, & simul probat S. Thomas in *Supplem.* quæst. 40. art. 4. *Sacerdos habet duos actus; unum principalem, scilicet consecrare corpus Christi, alterum secundarium, scilicet præparare populum Dei ad susceptionem hujus Sacramenti. Quantum autem ad primum actum potestas Sacerdotis non dependet ab aliqua superiori potestate, & (scilicet) humana; omnis enim potestas, quæ non potest exire in actum, nisi præsuppositis quibusdam ordinationibus, dependet ab illa potestate, quæ illas ordinationes facit. Sacerdos autem non potest absolvere, & ligare, nisi præsupposita prælationis jurisdictione, qua sibi subdantur illi, quos absolvit.* Hæc Angelicus. Sed ulterius Episcoporum supra alios Presbyteros potestas, & quidem jure divino, efficacius probatur ex sacris litteris, & sanctorum Patrum traditione.

151. Et quantum pertinet ad sacras litteras, dubitari non potest, duodecim Apostolos fuisse a Christo Domino ceteris suis Discipulis prælatos. Apostolis enim supremam in Ecclesia potestatem concessit, iisque promisit, quod supra sedes duodecim judicaturi essent duodecim tribus Israel; & ne statutus ab ipso duodenarius numerus minueretur, voluit ut Judæ proditori alter, nempe Matthias, sufficeretur; atqui fatentibus omnibus sanctis Patribus, Episcopi sunt Apostolorum successores, sicuti Presbyteri successores sunt 72. Discipulorum. Quemadmodum ergo Apostoli ex institutione Christi Discipulis erant superiores, ita & Episcopi &c. Rursus quemadmodum ceteris Apostolis præesse voluit Petrum, non ratione ætatis, vel quia primus vocatus fuerit (nam ante ipsum ejus frater Andreas cognoverat Messiam, Jo. I. 4.), sed gratuita electione, ita reliquis Discipulis gratuita electione prætulit *quos voluit ipse*, Marci III. 13., & fecit Apostolos Discipulis superiores (*b*).

152.

(*a*) Hanc hæresim Aerianam, cum nihil amplius de ea legatur in veteribus monumentis, brevi extinctam fuisse, credibile est; sed suscitata postea fuit Wicleffianis temporibus, quæ majoris schismatis postea anati præludia fuerunt. Hic Anglus hæresiarcha non minus, quam Aerius de sibi negato Wigoriensi Episcopatu dolens Lib. IV. *Dialog.* cap. 15. *Unum*, inquit, *audacter assero, quod in primitiva Ecclesia, vel tempore Pauli suffecerint duo ordines Clericorum, scilicet Sacerdos, atque Diaconus. Similiter dico, quod tempore Pauli fuit idem Presbyter, atque Episcopus.* Waldenses ejusdem erroris a Raynerio Saccono Ord. Præd. merito accusantur, ut videri potest apud Thom. August. Ricchinium in Appar. ad *Summam* Monetæ Dissert. II. cap. 3. Lutherani Episcopos habere non renuunt; sed eos sola humana institutione, non autem *jure divino* ceteris Clericis superiores esse contendunt. Ita nomine aliorum Jo. Franc. Buddæus in *Institut. Theol.* Lib. V. cap. 4. §. 17., ubi negat, *Episcopatum per reformationem* (ut homo Lutheranus loquitur) *Ecclesiæ ab Luthero susceptum prorsus abrogatum*. Fusius de hac materia tractat idem Buddæus in *Dissert. Historic. theol. De orig. & potest. Episcop.* Ita etiam Calvinistæ duce ac magistro Calvino, qui Lib. IV. *Institut.* cap. 4. §. 2. *Quibus*, inquit, *docendi munus injunctum erat, eos omnes nominabant Presbyteros.* „ Illi ex suo numero in singulis civitatibus unum eligebant, cui specialiter dabant titulum Episcopi, ne ex æqualitate, ut fieri solet, dissidia nascerentur. Neque tamen sic honore, & dignitate superior erat Episcopus, ut dominium in collegas haberet, sed quas partes habet Consul in Senatu, ut referat de negotiis, sententias rogat, consulendo, monendo, hortando aliis præeat, auctoritate sua totam actionem regat, & quod decretum communi consilio fuerit, exequatur. Id muneris sustinebat Episcopus in Presbyterorum cœtu. Atque idipsum pro temporum necessitate fuisse humano consensu inductum, fatentur ipsi veteres ". Ita communiter sentiunt, qui rigidi Calviniani audiunt, & in Anglia vocantur *Presbyteriani*, vel *Puritani*. Nam alii Anglo-Calviniani, qui dicuntur *Episcopales*, nobis fere consentiunt, quanquam nos cum ipsis convenire non possimus, ut supra demonstratum fuit num. 62. seq. Nullatenus autem prætermittendum censeo, Calvinianos, non minus quam Lutheranos necessitate quadam adactos fuisse ad Episcopatus jura a sua societate rejicienda. Cum enim nec Zwinglius, nec Calvinus, nec Lutherus, nec ullus pseudo-reformatorum Episcopalem dignitatem in Ecclesia recepisset, necessario debuerunt novum suarum Communionum regimen instituere, novamque suorum ministrorum, & antea inauditam missionem excogitare, quam *mediatam* nominabant; scilicet non per legitimam successionem, & ordinationem, sed per externam plebis, aut magistratuum sæcularium destinationem.

(*b*) Quo apparet, a vero longissime aberrasse Blon-

152. Præterea S. Paulus Timotheo, qui certe Episcopus erat, in 1. epist. cap. V. 19. ita præcipit: *Adversus Presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus, vel tribus testibus*. Quæ verba manifeste indicant in Episcopo auctoritatem judicandi Presbyteros, eosque puniendi. Iisdem verbis utebatur Epiphanius contra Aerium Hær. LXXV. inquiens: *Quid autem attinebat Episcopo vetare, ut ne Presbyterum objurgaret, nisi majorem ipso potestatem haberet? ... Non alicui ex Presbyteris præcepit, ut accusationem contra Episcopum non admitteret, aut ut Episcopum non objurgaret*. Idem Apostolus ad Titum I. 5. inquit: *Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea, quæ desunt, corrigas, & constituas per civitates Presbyteros, sicut & ego disposui tibi*. Atque similium, quæ Episcoporum supra reliquos omnes potestatem indicant, plenæ sunt Paulinæ epistolæ.

153. Porro sacra hæc testimonia clara, & aperta sunt; vim tamen adhuc majorem acquirunt ex antiquissima, ac constanti sanct. Patrum doctrina, qui perpetuo Episcoporum supra omnes fideles, atque ipsos Presbyteros excellentia, & superior auctoritas agnita fuit. Incipiamus a Clemente Romano, qui sæculo I. S. Petri cathedram occupavit. Is in celebri epist. I. ad Corinthios num. 1. *In Dei legitimis*, inquit, *ambulabatis subditi Præpositis vestris, & honorem debitum Presbyteris tribuentes*, ubi cum Presbyteros a Præpositis distinguat, istorum nomine non potuit nisi Episcopos designare. Clarius autem num. 40. inquit: *Summo quippe Sacerdoti sua munia tributa sunt, & Sacerdotibus locus proprius assignatus est, & Levitis sua ministeria incumbunt*. Ac demum n. 44. addit, Apostolos, *accepta perfecta præcognitione, constituisse Episcopos, & deinceps futuræ successionis regulam tradidisse* (a).

154. Plura ex secundo Ecclesiæ sæculo in rem nostram præsto sunt testimonia. S. Ignatius, qui martyrii coronam anno 107. Romæ consecutus est, nempe multo ante annum 136., quo Blondellus incœpisse fingit Episcoporum auctoritatem, tam multa habet in rem nostram, ut plane necesse foret integras illius epistolas exscribere. Sed brevitatis gratia duo solum notabimus; *primo* apertissimam hierarchiæ ecclesiasticæ distinctionem; *secundo*, quantam debeant fideles omnes, atque etiam Presbyteri suo Episcopo reverentiam, ac obedientiam præstare. Quantum ad *primum*, insignis est locus in epist. ad Smyrnæos num. 8. *Omnes Episcopum sequimini, ut Jesus Christus Patrem, & Presbyterium ut Apostolos, Diaconos autem revereamini, ut Dei mandatum*. Et in epist. ad Trallianos n. 3. *sine his* (Episcopo, Presbyteris, & Diaconis) *Ecclesia non vocatur*. Quantum ad *secundum*, in laud. Epist. ad Trallianos num. 12. *Decet*, inquit, *singulos vestrum, & præcipue Presbyteros refocillare Episcopum in honorem Patris Jesu Christi, & Apostolorum*; & ibid. n. 2. *Necessarium est, quemadmodum facitis, ut sine Episcopo nihil agatis*; & similiter ad Smyrnæos num. 8. *Sine Episcopo nemo quidquam faciat eorum, quæ ad Ecclesiam pertinent*. Et multis aliis omissis in Epist. ad Magnesianos: *Hortor*, inquit, *ut hoc sit vestrum studium, in Dei concordia omnia agere, Episcopo Præsidente Dei loco, & Presbyteris loco Senatus Apostolici, & Diaconis mihi suavissimis, quibus commissum est ministerium Jesu Christi* (b).

155. His autem tam decretoriis sententiis ne fasces submitteret Blondellus, Salmasius, Dallæus, aliique ejusdem furfuris Calvinistæ, nil aliud respondere potuerunt, quam allegatas epistolas esse S. Martyri perperam affictas. Quæ tamen responsio communi omnium saniorum Criticorum, etiam Calvinistarum, judicio exploditur. Vide dicta Tom. III. not. ad n. 170. Videri etiam potest Nat. Alexander Dissert. XLIV. in Sæc. IV. §. 2., ubi inanes illorum pseudocriticorum objectiones refellit.

156. Ex eodem sæculo II. testem Episcopalis dignitatis habemus Hegesippum, qui apud Eusebium Lib. IV. *Hist. Eccl.* cap. 22. inquit, post martyrium Jacobi cognomento *Justi* a cunctis uno consensu fuisse renunciatum Antistitem Jerosolymitanum Simeonem Cleophæ filium; unde quilibet intel-

dellum, dum non ausus negare in Collegio Presbyterorum fuisse aliquem ceteris prælatum, hanc prælationem repetit vel ex ætate provectiore, vel ex prioritate vocationis. Oppositum enim apparet tam in Petro respectu Apostolorum, quam in Apostolis respectu Discipulorum. Multoque magis id apparuit in electione Matthiæ; in qua nulla habita fuit ratio prioritatis ætatis, aut vocationis, sed simul omnes *orantes* a Domino petierunt, ut prodigio ostenderet, quem eligeret, *accipere locum ministerii hujus, & apostolatus*. Act. I. 24.

(a) Id peculiariter præstitum fuisse ab Evangelista Joanne testatur Clemens Alex. apud Eusebium Lib. III. *Hist. Eccl.* cap. 23. de ipso dicens: *Cum post obitum tyranni ex insula Pathmo Ephesum redisset, ad finitimas quoque provincias rogatus se contulit; partim ut Episcopos constitueret, partim ut Ecclesias integras disponeret, ac formaret &c.*

(b) Apostolici hujus S. Patris pulcherrimas sententias vir doctissimus, mihique amicissimus F. S. E. C. B. C. his elegantibus carminibus feliciter complexus est.

Adsunt Præposito lectus Chorus, atque Senatus
Presbyteri. Hos inter ceu Deus ille sedet.
Præ reliquis Princeps senioribus eminet: ipsum
Et colit, & sequitur sacra corona ducem.
Væ! clandestinum si invito Præside quisquam
Fecit opus. Satanæ is præstitit obsequium.
Nil sacri peragat quisquam, nisi Episcopus ipse
Id probet, & natu sint rata cuncta suo.
Vox est ista Dei: vox alto corde reposta:
Pastorem quævis prompta sequatur ovis.
Sic ait effulgens ut sol Ignatius olim,
Eloquia effatus vera docente Deo.

telligit, fuisse Ecclesiis particularibus Episcopos datos, qui earumdem curam gererent. Similiter S. Irenæus Lib. III. cap. 3. *Habemus*, inquit, *annumerare eos, qui ab Apostolis instituti sunt Episcopi in Ecclesiis, & successores eorum usque ad nos;* ac deinde texit catalogum Episcoporum Ecclesiæ Romanæ, *ad quam propter potiorem principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam*, subdens: *Nunc duodecimo loco Episcopatum ab Apostolis habet Eleutherius*. Si autem Episcopi idem fuissent, ac Presbyteri, vel saltem iisdem in dignitate, atque auctoritate pares, ut quid opus erat Episcoporum successiones peculiariter notare, ut integra eorumdem series perpetuo conservaretur? (*a*).

157. Hoc argumento utebatur Tertullianus ad revincendos hæreticus in Lib. *De Præscript.* ita eosdem fidenter provocans: *Edant ergo origines Ecclesiarum suarum; evolvant ordinem Episcoporum suorum, ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille Episcopus aliquem ex Apostolis, vel Apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseveraverint, habuerit auctorem, & antecessorem*. Quod postea exemplis Ecclesiarum, maxime autem Romanæ, confirmat, quæ *Clementem a Petro ordinatum edit*. Hoc autem Tertulliani argumentum elumbe foret, si Ecclesiarum Episcopi iidem fuissent cum Presbyteris.

158. Sæc. III. ecclesiasticam hierarchiam describit Clemens Alexandr. Lib. VI. *Stromatum* inquiens: *In Ecclesia sunt progressiones Episcoporum, Presbyterorum, & Diaconorum*. II. Origenes Hom. II. in Jerem. dicebat, *plus exigi a se, quam a Diaconis, ab his vero plus, quam a laicis; plus rursus ab iis, quibus & super Diaconos, & super Presbyteros commissum est regimen, & principatus ecclesiasticus*. III. Tertullianus *De baptismo* cap. 17. *Dandi* (hujus Sacramenti) inquit, *habet jus summus Sacerdos* (nempe Episcopus), *dehinc Presbyteri, & Diaconi; non tamen sine Episcopi auctoritate, propter Ecclesiæ honorem, quo salvo salva pax est*. Tandem Cyprianus Epist. XXVII. *Dominus noster*, inquit, *cujus præcepta metuere, & observare debemus, Episcopi honorem, & Ecclesiæ suæ rationem disponens, in Evangelio loquitur, & dicit Petro: Tu es Petrus &c. ...... Inde per temporum, & successionum vices Episcoporum ordinatio, & Ecclesiæ ratio decurrit, ut Ecclesia super Episcopos constituatur, & omnis actus Ecclesiæ per eosdem Præpositos gubernetur. Cum hoc itaque divina lege fundatum sit* &c. Multa ejusdem generis afferre facillimum foret, præsertim ex sæculis subsecutis.

159. Nam Sæc. IV. Aerius quando contra prælationem Episcoporum ausus est blasphemare, tamquam hæreticus ab Ecclesia habitus est, ut supra vidimus num. 149. ex Sanctis Epiphanio & Augustino. Atque ex eo tempore perpetua fuit omnium in universo orbe Christianorum persuasio, non solum omnes laicos, ac minores Clericos, sed Diaconos etiam, Sacerdotes simplices, suis Episcopis ex divina ordinatione subjectos esse debere. Id constat ex omnibus Græcorum *Euchologiis*, & Latinorum *Ritualibus*. Id professus est sæculo præterito Jeremias Patriarcha in celebri *Censura Confessionis Augustanæ*, cujus sæpius mentionem fecimus. Id denique multis, atque authenticis monumentis, ex omnibus Christiani nominis Communionibus demonstratum fuit in opere immortali *Perpetuitatis fidei &c.*, ut mirum profecto sit, repertos fuisse, & adhuc reperiri homines, non quidem indoctos, sed odio Romanæ Ecclesiæ in transversum actos, qui tam manifestæ veritati obstinate repugnent.

160. Sapientissime itaque Synodus Trid. Sess. XXIII. cap. 4. declaravit, „ præter ceteros ecclesiasticos gradus, Episcopos, qui in Apostolorum locum successerunt, ad hunc hierarchicum ordinem præcipue pertinere, & positos, sicut idem Apostolus ait, a Spiritu sancto regere Ecclesiam Dei, eosque Presbyteris superiores esse &c. *Deinde can.* 6. *ita definivit:* Si quis dixerit, in Ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quæ constat ex Episcopis, Presbyteris, & Ministris, anathema sit; *ac denique cap.* 7. Si quis dixerit, Episcopos non esse Presbyteris superiores .... anathema sit (*b*)."

161. Ob. *primo* ex sacris litteris. Paulus ad Phi-

(*a*) Nat. Alexander, qua solet diligentia, atque eruditionis copia, traditiones præcipuarum Ecclesiarum simul collegit, quibus ostenditur successio Episcoporum ab ipsis primis Apostolorum temporibus; & quibus falsitatis convincitur Blondellus contendens, distinctionem, adeoque successionem Episcoporum non incœpisse, nisi medio circiter Sæculo II.

(*b*) Referente Card. Pallavicino Lib. XVIII. cap. 14. seq. & Lib. XIX. cap. 6., post longas disputationes omissa fuerunt illa verba *jure divino*, quæ in Congregationibus habitis sub. Julio III. præparata jam fuerant. Sed hæc omissio non alia de causa orta dicitur, nisi quia timebatur, ne aliqui iis verbis abuterentur ad tollendam necessitatem *potestatis jurisdictionis;* quam Episcopi a Pontifice recipiunt juxta doctrinam S. Thomæ 2. 2. quæst. 39. art. 3., S. Bonaventuræ in *Breviloquio*, atque aliorum veterum Theologorum, qui solius summi Pontificis *supremam jurisdictionem* a Deo immediate descendere, adeoque invariabilem esse, atque a nemine coarctari posse, docuerunt: solam igitur potestatem *ordinis*, quam habent Episcopi, esse *immediate* a Deo; numque a nemine tolli posse sentiebant. Quamobrem Episcopi etiam excommunicati, aut suspensi *illicite* quidem, sed valide Sacramenta conferre: *quia in his homo non operatur, nisi sicut instrumentum Dei*, ut loquitur Angelicus. *Potestas autem jurisdictionis*, subdit S. Doctor, *est, quæ ex simplici injunctione hominis confertur; & talis potestas non immobiliter adhæret: unde in schismaticis, & hæreticis non manet: unde non possunt nec absolvere nec excommunica-*

Philipp. scribens cap. I. suo, & Timothei nomine salutat omnes Sanctos *cum Episcopis, & Diaconibus*, quin ullam Presbyterorum mentionem faciat, non alia certe de causa, nisi quia Episcopi, & Presbyteri unum idemque erant. *Praeterea* Idem Act. XX. 17. *mittens Ephesum vocavit Majores natu Ecclesiae* (graece πρεσβυτέρες *Presbyteros*), quibus inter cetera dixit; *Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei*: nullam ergo posuit distinctionem inter Episcopos, & Presbyteros. *Tertio* S. Petrus in prima epist. cap. V. *Seniores*, inquit (graece πρεσβυτέρες *Presbyteros*) *qui in vobis sunt, obsecro consenior*, (συμπρεσβύτερος *compresbyter*) *& testis Christi passionum .... Pascite, qui in vobis est, gregem Dei*. Unde rursus efficitur, Episcopos, qui gregem Dei pascere debebant, non alios fuisse quam Presbyteros. Atque hoc est potissimum Puritanorum fundamentum, in quo evellendo Catholici non iisdem omnes utuntur mediis. Sed nos

162. Resp. cum S. Jo. Chrysostomo, Theodoreto, aliisque Patribus, ac nobilissimis interpretibus, nomina Episcopi, & Presbyteri primis illis temporibus fuisse *promiscua*, non autem officia, & dignitates, quasi omnes essent aequales, & Presbyteri simplices omnia possent, quae poterant Episcopi, & nullus ceteris spirituali potestate praeesset; hoc enim & allatis superius momentis repugnat, & per se incredibile est; confusionem enim, & turbas in Ecclesia peperisset. Vid. sup. num. 22. Sane invenimus, Apostolos nonnunquam nomen *Diaconorum* assumpsisse; nemo tamen inde colliget, Diaconos fuisse in gradu, & dignitate Apostolis pares. Paulus 1. ad Corinth. III. 4. seipsum, & Apollinem *Diaconos* vocat: *Ministri* (graece διάκονοι *diaconi*) *sumus ejus, cui credidistis*. Et 2. Corinth. III. 6. *Idoneos*, inquit, *nos fecit ministros* (διακόνους) *novi testamenti*. Quis autem ex promiscua hac appellatione, communem fuisse gradum, ac dignitatem suspicetur? Observat postea S. Jo. Chrysostomus Hom. I. in epist. ad Philipp., *procedente tempore proprium cuique distributum fuisse nomen, ut hic quidem Episcopus, ille vere Presbyter appellaretur*.

163. Quod autem Apostolus ad Philippenses scribens solos *Episcopos, & Diaconos*, non autem *Presbyteros* nominet, parum officit; quia, ut S. Thomas Lect. I. in hoc caput I. notat, Presbyteri *comprehenduntur cum Episcopis .... in principio enim, licet ordines fuerint distincti, non tamen nomina ordinum*. Hoc Angelicus didicerat ex veteribus Patribus. Nam Chrysostomus Hom. I. in hanc epist. „ Quid hoc est, *inquit*, an unius civitatis plures erant Episcopi? Nequaquam: sed „ Presbyteros isto nomine appellavit; tunc enim „ nomina adhuc erant communia, atque ipse etiam Episcopus vocabatur Diaconus. Idcirco ad „ Timotheum scribens inquit: Diaconiam, idest „ ministerium tuum, imple, cum tamen ille Episcopus esset. " Quod alibi repetit, ac praecipue Hom. XI. in epist. ad Titum simili quaestioni respondens, cur Paulus post data Episcopis praecepta, statim ad Diaconos transeat, nulla Presbyterorum facta mentione.

164. Neque iterum obest, quod Apostolus *Episcopos* plurali numero nominet, cum tamen in qualibet civitate nonnisi unus esset Episcopus. Non inquam id obest: cum enim proprius illius civitatis Episcopus, nempe Epaphroditus, abesset Romae degens, Episcopi vicini Macedoniae, ut tunc moris erat, illius Ecclesiae curam gerebant. Quod doctissimus Mamachius post Duguetium ab eo citatum probat *Orig. & Antiqu. Christ.* T. IV. pag. 346. Nec praetereunda est S. Epiphanii sententia, qui Aerio haec, & similia objicienti respondebat, in illa priorum temporum paucitate fidelium, aliquando Episcopos suffecisse sine Presbyteris, non tamen sine Diaconis: *sine Diacono enim Episcopus esse non potest*. Quamobrem multi non inveniebantur, quorum alii Episcopi, alii Presbyteri solum crearentur; potius ordo secundus omittebatur, quam primus, quia major erat Episcoporum, quam Presbyterorum necessitas; nempe Presbyteri illico ad Episcopatum promovebantur (a).

165. Alter locus ex Act. XX. ita explicatur ab Irenaeo Lib. III. cap. 14.: *In Mileto convocatis Episcopis, & Presbyteris, qui erant ab Epheso, & a reliquis proximis civitatibus*, quae explicatio a multis valde approbatur; quia admodum verisimile est, plures jam ea aetate fuisse in vicinis civitatibus Asiae Episcopos constitutos. Summus autem vir Dion Petavius Lib. I. *Dissert. Eccles.*

re, nec indulgentias facere, aut aliquid hujusmodi; quod si fecerint, nihil est actum. Qua de re egregiam Didaci Lainez disputationem in generali Congregatione habitam, atque in brevem synopsim redactam exhibet memoratus mox purpuratus Historiographus cap. 15. Ne igitur hujusmodi sententiae, quae apud S. Thomam, S. Bonaventuram, necnon apud doctissimos Cardinales, Turrecrematam, & Cajetanum, ac plurimos alios Scholasticos obtinebat, aliquod praejudicium inferri videretur, quasi Episcopi omnem potestatem tam *ordinis*, quam *jurisdictionis* a Deo *immediate* acciperent, Patres Tridentini post longam hujus rei discussionem abstinendum ab illis verbis *jure divino* prudentissime censuerunt. Attamen Sess. XIV. cap. 7. definiverant: *Pontifices Maximos pro suprema potestate sibi in Ecclesia universa tradita causas aliquas criminum graviores suo potuisse peculiari judicio reservare*, quibus verbis apparet, *jurisdictionem* Episcoporum posse aliquibus limitibus circumscribi, quod fieri non potest, si a Deo *immediate* descenderet. Confer. quae diximus Dissert. VI. num. 52.

(a) Hanc difficultatem paulo aliter, & quidem ingeniose resolvit Duguetius *Confer. Eccl.* Tom. I. Dissert. III. §. 3. quibusdam allatis conjecturis, quas exscribere, nimis longum foret. Sed multa ibi sunt lectu dignissima.

cles. contra Salmasium cap. 2. non inverosimiliter putavit, primis illis Ecclesiæ temporibus, eos, qui Presbyteri consecrati fuerant, fuisse etiam ad Episcopalem dignitatem promotos, ut crescente ubique Christianorum multitudine parata esset Episcoporum copia, qui ad urbes, & provincias, quæ Christianæ religioni nomen dabant, illico mitti possent, ut ibi Ecclesias fundarent, atque administrarent, ubique sacris ministris constitutis. Hanc doctissimi Theologi sententiam probat etiam noster eruditissimus Mamachius *Orig. & Antiqu. Christ.* Tom. IV. pag. 337. addens, hos Episcopos sæc. II. & III. fuisse appellatos Episcopos *nationum*. Hoc autem posito, facile intelligitur, quomodo Paulus potuerit Mileti plures Episcopos ex Epheso congregare.

166. Postremum testimonium ex epist. I. S. Petri facile explicatur juxta superius dicta, de promiscua appellatione Presbyterorum, & Episcoporum. Ceterum si quid superest in his testimoniis explicandis difficultatis, totum tollitur ex sanct. Patrum apertissima traditione, qui juxta disciplinam ab Apostolis traditam, & semper custoditam Episcopos ut simplicibus Presbyteris gradu, & auctoritate superiores venerati sunt.

167. Inst. S. Jo. Evangelista in 3. epist. ad Cajum vers. 9. primatum omnem ab Ecclesia excludit, inquiens: *Scripsissem forsitan Ecclesiæ; sed is, qui amat primatum gerere in eos, Diotrephes non recipit nos.* Quamobrem initio epistolæ non aliud sibi nomen assumit, quam *Senioris*, seu *Presbyteri*.

168. Resp., primatum, quem sibi arrogabat Diotrephes, certe fuisse reprobandum, utpote debita charitate vacuum, immo superbum, & turbulentum, quod dilectus Apostolus ita describit: *Si venero, commonebo ejus opera, quæ facit verbis malignis garriens in nos; & quasi non ei ista sufficiant, neque ipse suscipit fratres, & eos, qui suscipiunt, prohibet, & de Ecclesia ejicit.* Porro autem quis fuerit iste Diotrephes, laicusne, an clericus, Sacerdos, an Episcopus, ignoratur. Quod si Episcopus fuit, in eo valde reprehensibilis erat, quod Apostolo Joanni subdi recusaret.

169. Ob. *secundo* ex sanctis Patribus. Clemens Rom. in epist. I. ad Corinth. num. 42. de Apostolis inquit: *Episcopos, & Diaconos eorum, qui credituri erant, constituerunt. Neque hoc novum: a multis enim temporibus de Episcopis, & Diaconis scriptum fuerat. Sic enim alicubi dicit Scriptura: Constituam Episcopos eorum in justitia, & Diaconos eorum in fide.* Prosequitur reprehendens schisma in ea Ecclesia enatum, & valde turpe esse dicit, atque indignum, *audiri firmissimam, & antiquam Corinthiorum Ecclesiam, propter unum, aut alterum hominem contra Presbyteros seditionem movere.* Notat Blondellus seditionem debuisse concitari contra Episcopum, si ullus ibi fuisset. Clementem autem concitatam dicere *adversus Presbyteros*, penes quos tota potestas ecclesiastica residebat.

170. Resp., S. Clementem in epistola non semel etiam *Presbyteros* nominatim distinxisse, quamvis communiter ὁμωνύμως simul Episcopos, & Presbyteros complexus sit. Vide supr. num. 153.

171. Ob. *tertio*. Haud raro invenimus apud veteres scriptores Clerum in duas tantum classes distributum, *Presbyterorum*, seu *Præpositorum*, & *Diaconorum*. Ita Polycarpus in Epist. ad Philipp. inquiens: *Oportet subjici Presbyteris, & Diaconis, tamquam Deo, & Christo.* Justinus item in *Apologia* I. nonnisi *Præpositum* memorat, & *Diaconos*; & ita quoque Clemens Alexandr. Lib. VII. *Stromatum*. Hilarius in Psalm. CXXXIV., & alii; immo & Cyprianus Epist. LXII. *Cum omnes omnino*, inquit, *disciplinam tenere oportent, multo magis Præpositos, & Diaconos.* Ex his, aliisque locis apparet, nonnisi ex duobus Ordinibus constitisse veterem Ecclesiam, tertium vero esse sequentibus temporibus additum.

172. Resp., cum tam perspicuis primorum Patrum testimoniis supra num. 153. & seq. probatum sit, Ecclesiasticam hierarchiam constare ex Episcopis, Presbyteris, & Diaconis, laborandum minime esse in explicandis quibusdam locis, in quibus unus, vel alter ordo prætermissus est, qui postea in aliis commemoratur. Sane Polycarpus, qui in ea epistola solos Presbyteros, & Diaconos memorat, erat Smyrnensium Episcopus a S. Joanne Evangelista consecratus, ut propterea, quando scribit, ut Presbyteris, & Diaconis a se constitutis obediatur, seipsum non excludit. Justinus nomine Diaconorum videtur comprehendere etiam Presbyteros, qui Præposito sacrificanti ministrant; quanquam, cum ibi loquatur de Christianorum Synaxibus, potuit duos solos ordines nominare, scilicet illius, qui præest, & Diaconi, qui ministrat. Clemens Alexandr. Lib. VI. *Strom. Episcopos, Presbyteros, & Diaconos* expresse nominat sup. num. 158. Cyprianus demum in alia epist. LXVIII. *Episcoporum, Sacerdotum, & Diaconorum Apostolicas ordinationes* expresse memorat. Et sic de aliis dicendum, ut necesse non sit in hac levissima difficultate diutis immorari.

173. Inst. S. Ignatius in epist. ad Magnesianos institutionem Episcopi, qui ceteris præsit, appellat *novellam ordinationem*.

174. Resp., S. Martyrem id non dicere de institutione Episcopatus, sed de ordinatione Damæ in Episcopum Magnesianorum, quam *novellam* appellat, vel potius *juvenilem* νεωτερικὴν τάξιν, propter *juvenilem* ordinati ætatem; unde antea dixerat: *Sed & vos decet, non familiarius, ac superbe uti ætate Episcopi .... non aspicientes ad apparentem juvenilem ordinationem.*

175. Ob. *quarto*. Presbyteri apud veteres haud raro vocabantur *fratres*, & collegæ Episcoporum. Sic Ecclesia Lugdunensis appellavit S. Irenæum apud Eusebium Lib. V. cap. 4. *fratrem, & collegam*,

gam, non *Præsulem*, *aut Præpositum*. *Præterea* ipse Irenæus Lib. IV. *adv. hær.* cap. 43. *Eis*, inquit, *qui in Ecclesia sunt*, *Presbyteris obaudire oportet; his*, *qui successionem habent ab Apostolis*, *qui cum Episcopatus successione charisma veritatis certum acceperunt*. *Tertio*, Tertullianus in *Apologet.* cap. 39. Ecclesiæ *præsidere* dicit *probatos quosque seniores*, idest Presbyteros, non Episcopos. *Quarto*, Origenes Tract. V. in Matth. *Sacerdotes*, inquit, *rationabiliter possunt dici Ecclesiæ oculus*, *qui & speculatores habentur; Diaconi autem ceterique ministri*, *manus*, *quoniam per eos opera spiritualia universa geruntur*. *Quinto*, Clerus Rom. in epist. ad S. Cyprianum ita scribit: *Incumbit nobis*, *qui videmur esse Præpositi*, *& vice Pastoris* (Christi) *custodire gregem* &c. Multa alia ejusdem generis objicit Blondellus, quæ ex dictis, & dicendis facillime solvi possunt.

176. Resp. ad primum, ex S. Hieronymo constare, S. Irenæum, quando ad Rom. Pontificem perrexit, simplicem fuisse Presbyterum; sic enim scribit S. Doctor in *Catal. Script. Eccles.* cap. 35.: *Irenæus Photini Episcopi*, *qui Lugdunensem in Gallia regebat Ecclesiam*, *Presbyter*, *a Martyribus ejusdem loci*, *ob quosdam Ecclesiæ quæstiones legatus Romam missus*, *honorificas nomine suo ad Eleutherium Episcopum perfert litteras*. *Postea jam Photino prope nonagenario ob Christum martyrio coronato*, *in locum ejus substituitur*.

177. Non inficiamur, aliquando Presbyteros fuisse appellatos Episcoporum *fratres*, *& collegas*, immo & *successores Apostolorum*, sensu aliquo minus proprio; scilicet quantum spectat ad potestatem consecrandi Eucharistiam, eamque fidelibus dispensandi, in qua potestate sunt pares Episcopis, ut alias n. 58. vidimus cum S. Thoma. In hac etiam potestate succedunt Apostolis, quos Christus in ultima cœna constituit Sacerdotes. Verumtamen id non impedit, quin Episcopi in ordine hierarchico sint ipsis superiores. Ceterum ex antiquo more Episcopi non solent *collegas* appellare, nisi alios Episcopos: & soli Episcopi vere, & proprie sunt *Apostolorum successores*.

178. Ad *secundum*, *tertium*, *& quartum*, aliaque similia veterum Patrum testimonia, respondemus, plerumque nomine *Presbyterorum* venire Episcopos. Ita certe Irenæus in loco objecto, qui, ut vidimus supra num. 156. successores Apostolorum non vocat, nisi Episcopos, quorum series, & catalogos commemorat. Tertullianus etiam *Præpositorum*, ac *Præsidentium* nomine eos significat, qui sacris Synaxibus præerant, & qui aliquando Episcopi erant, aliquando etiam simplices Presbyteri, qui supra corpus Christi veram ex divina ordinatione habent potestatem. Quænam autem fuerit de successione Episcoporum, & de ecclesiastica hierarchia Tertulliani doctrina, vidimus supra n. 157. & seq. Sic demum Origenes simul confundit Sacerdotes, & Episcopos, cum eosdem vocat *Ecclesiæ oculos*, *& speculatores*, non tamen vult, hoc officium æqualiter utrisque incumbere. Vid. supra num. 158.

179. Quæ postremo loco ex epist. Cleri Romani ad S. Cyprianum allata sunt, eo tempore scripta fuere, quo Petri sedes vacabat, sublato per martyrium Fabiano Pontifice, quo tempore certe Presbyteris, & Clericis cura incumbit, ne quid Ecclesia detrimenti capiat. Sed in ipsa eadem epistola superior Episcoporum potestas declaratur, cum Cypriano Clerus rescribit, expectandam esse novi Pontificis creationem, ut lapsorum causa, de qua tunc agebatur, ejusdem auctoritate finiatur.

180. Inst. S. Augustinus in epist. LXXXII. ad Hieronymum num. 33. hæc habet; *Quanquam secundum honorum vocabula*, *quæ jam Ecclesiæ usus obtinuit*, *Episcopatus Presbyterio major sit*, *tamen in multis rebus Augustinus Hieronymo minor est*. Fatetur igitur magnus Augustinus, non ex institutione Christi, sed usu tantum Ecclesiæ Episcopos esse Presbyteris superiores. Ulterius num. 149. ex eodem Augustino diximus, *Episcopatum nomen esse operis*, *non honoris*.

181. Resp. *primo*, usum illum Ecclesiæ, de quo Augustinus loquitur, verosimiliter esse referendum tantummodo ad distinctionem *vocabulorum*, non autem ad distinctionem *gradus*, *& dignitatis*. Ut enim sæpius vidimus, in primis sæculis Episcopi, & Presbyteri promiscue appellabantur; solum ex adjunctis patebat, quando his nominibus Episcopus, aut Presbyter designaretur; post autem usus in Ecclesia invaluit, ut majoris claritatis gratia etiam nomina distinguerentur. *Secundo*, etiamsi de ipsa dignitate locutus fuisset Augustinus, non propterea consequens esset, eum per *usum Ecclesiæ* intellexisse ecclesiasticam institutionem, cum potuerit intelligere *usum Ecclesiæ* a divina institutione descendentem. Cum vero observat, *Episcopatum nomen esse operis*, *non honoris*, ad solam etymologiam græci vocabuli attendit, non vero ad ejusdem Episcopatus gradum, & dignitatem. Quidquid vero sit, quænam, amabo, confidentia est, ex quibusdam ambiguis verbis hunc magnum Ecclesiæ Doctorem in Aerii opinionem pertrahere, quam ipse inter hæreses numeravit? Vid. supra num. 149.

182. Inst. *secundo* Auctor *Quæstionum in novum*, *ac vetus test.*, qui olim Augustinus putabatur, quæst. 101. *Quid est*, inquit, *Episcopus*, *nisi primus Presbyter*, *hoc est summus Sacerdos? Denique non aliter quam Compresbyteros hic vocat*, *& Consacerdotes suos*. *Nunquid & Ministros condiaconos suos dicit Episcopus? Non utique*, *quia multo inferiores sunt;* atque alia adducit, ut probet, Diaconum quidem, & Sacerdotem multum inter se differre, non autem Presbyterum, & Episcopum.

183. Resp., operæ pretium non esse, in mente hujus ignobilis auctoris curiosius investiganda mul-

multum temporis insumere: judicio enim Criticorum, neque est Augustinus, neque Hilarius Diaconus, sed aliquis, sequioris ætatis, multis erroribus scatens. Sed si eum hac in parte excusare velimus, dici poterit, eumdem ferventiori studio reprimendi quorumdam Diaconorum proterviam, qui se Presbyteris æquiparare, immo præferre audebant, ita Presbyterorum dignitatem exagerasse, ut eos æquales Episcopis facere videretur.

184. Ob. *quinto* ea, quæ superius num. 80. ex Eutychio Patriarcha Alexandr. objecta fuere, nempe vastissimas, & populosissimas Ægypti provincias a Marco usque ad Demetrium a solis Presbyteris fuisse administratas. Simile quid narrat Vener. Beda Lib. III. *Hist. Eccl.* cap. 4. de Monasterio Insulæ Hiensis; scilicet illam Insulam *habere Rectorem semper Abbatem, & Presbyterum, cujus juri & omnis provincia, & ipsi etiam Episcopi ordine inusitato debeant esse subjecti*: si autem *jure divino* Episcopi essent Presbyteris superiores, nulla humana lege id fieri potuisset.

185. Resp. præter ea, quæ contra fabulosam Alexandrinorum Patriarcharum originem ab Eutychio descriptam superius dicta sunt, manifestum illius libri mendacium deprehendi in eo, quod asserit, in universa Ægypto nullos fuisse Episcopos usque ad Demetrium Patriarcham, qui sæc. III. vixit. Nam antiquissimus Auctor vitæ S. Marci scribit, multos ab eo Episcopos, & Clericos consecratos. Quod confirmant Synaxarion Græcorum, Metaphrastes, Nicephorus, Rabanus Maurus in *Martyrologio*, Notkerus item in *Martyrologio*. Addimus etiam Martyrologium Melchitarum ad diem 25. Aprilis, & Severum Alexandrinum in *Vitis Patriarcharum Alexandr.* Postremo Alexander Patriarcha Alexandr. in epist. contra Arium paulo ante Concilium Nicænum scribit, fere centum Episcopos Ægyptios Arii blasphemias condemnasse, & Athanasius paulo post idem Concilium in *Apologia* II. totidem ferre enumerat Episcopos ex Ægypto, Lybia, & Pentapoli innocentiæ suæ testes. At vero undenam potuissent tot Episcopi illico emergere, si usque ad illa tempora in iis provinciis nulli extitissent, ut fabulator Eutychius scribit?

186. Alterum ex Beda facile expeditur, observando, illos Episcopos fuisse ex monasterio assumptos: unde nil mirum, si in quibusdam monasticis observantiis permanserint Abbatis subjecti, quanquam in Episcopalibus muniis essent illi multo superiores.

187. Ob. *ultimo*. S. Hieronymum, quem Puritani adeo putant Aerianæ hæresi patrocinari, ut Blondellus suam Dissertationem inscribere non dubitaverit *Apologiam pro S. Hieronymo*. Hic igitur S. Doctor in Epist. CXLVI. olim 85. ad Evangelum multa habet adversariis in speciem faventia. Nam cujusdam Diaconi, qui *se Presbyteris*, id est *Episcopis*, anteferre audebat, *vecordiam* retundens, *primo* asserit, *Apostolum perspicue docere, eosdem esse Presbyteros, quos Episcopos*; quod nonnullis Pauli & Joannis testimoniis (a nobis supra relatis num. 161. seq.) confirmare nititur: *secundo* addit: *Quod autem postea unus electus est, qui ceteris præponeretur, in schismatis remedium factum est, ne unusquisque ad se trahens Christi Ecclesiam rumperet*: *tertio* subdit exemplum Alexandriæ, ubi *a Marco Evangelista usque ab Heraclam, & Dionysium Episcopos, Presbyteri semper unum ex se electum in excelsiori gradu collocatum Episcopum nominabant*; *quarto*, ad hoc magis explicandum utitur exemplo Diaconorum, qui *eligunt de se, quem industrium noverint, & Archidiaconum vocant*; Archidiaconi autem nec gradu differunt a Diaconis, nec institutionem habent divinam. Denique ita concludit: *Quid enim facit, excepta ordinatione, Episcopus, quod Presbyter non faciat?* Similia habet in cap. I. Epist. ad Titum, ubi inquit: „ Idem est Presbyter, „ qui & Episcopus, & antequam diaboli instinctu „ studia in religione fierent ..... communi Presbyterorum consilio Ecclesiæ gubernabantur. Postquam vero unusquisque eos, quos baptizaverat, „ suos putabat esse, non Christi, in toto orbe decretum est, ut unus de Presbyteris electus superponeretur ceteris, ad quem omnis Ecclesiæ cura „ pertinet, & schismatum semina tollerentur". Quam suam sententiam supra allatis Scripturarum locis confirmare satagit; atque ita concludit: „ Sicut ergo Presbyteri sciunt, se ex Ecclesiæ consuetudine ei, qui sibi præpositus fuerit, esse subjectos; ita Episcopi noverint, se magis consuetudine, quam dispositionis Dominicæ veritate „ Presbyteris esse majores, & in commune debere Ecclesiam regere (*a*)."

188.

(*a*) In his potissimum Hieronymi verbis triumphum canunt Blondellus, Salmasius, Dallæus, aliique Presbyteriani. Dolendum est, Mich. Medinam Doctissimum Sæc. XVI. Theologum Lib. I. *De sacrorum hominum origine* cap. 5., postquam causam Episcoporum contra Puritanos strenue defendisset, eos scilicet esse Presbyteris *jure divino* superiores, S. Hieronymum, ut sibi, atque orthodoxo dogmati omnino contrarium, deseruisse: neque eum solum, sed etiam Ambrosium, seu potius Ambrosiastrum, Chrysostomum, Augustinum, Theodoretum, Primasium, Sedulium, & Theophilactum; qua de re a Petavio Lib. II. *Eccles. Hierarchiæ* cap. 8. & a Bellarmino *De Clericis* cap. 15. atque ab aliis Theologis acriter vapulavit. Lud. autem Cellotius Lib. IV. *De Hierarchia* cap. 15. confidenter asserit, hæc Hieronymi loca fuisse ab hæreticis corrupta; sed nullum affert suæ assertionis fundamentum. Non desunt denique Theologi, ut Durandus, Dom. Soto, Alphonsus a Castro, Vasquezius; qui a Doctore maximo negatam fuisse concedunt Episcoporum supra Presbyteros eminentiam *Jure divino*, assertam autem jure humano, quo distinguunt S. Doctorem a veteribus, novisque Aerianis, qui omnem prælationem tollentes, perfectam inter utrumque ordinem paritatem constituunt.

188. Resp., non unam esse viam, qua Theologi allata S. Hieronymi verba cum Ecclesiæ nostræ dogmatibus conciliant. Sed *primo* omnes in eo conveniunt, mentem antiquorum Patrum, atque adeo Hieronymi, non ex uno, alteroque loco esse desumendam, sed ex tota doctrinæ serie, quæ in aliis locis reperitur. Jam vero S. Hieronymus plura tradit, ex quibus luce meridiana clarius apparet, ipsum agnovisse, jam ab Apostolorum tempore Episcopos fuisse Presbyteris gradu, & dignitate superiores. Nam Comment. in Michææ cap. VII. tres Ecclesiasticæ hierarchiæ ordines aperte distinguens, *Honoremus*, inquit, *Episcopum*, *Presbytero deferamus*, *assurgamus Diacono*; & in Dial. adv. Luciferianos, *Ecclesia*, inquit, *multis gradibus consistens*, *ad extremum Diaconis*, *Presbyteris*, *Episcopisque finitur*; ac demum in epist. CVIII. olim 86. ad Eustochium describens Paulæ pretiosam mortem, *Aderant*, inquit, *Jerosolymorum*, *& aliarum urbium Episcopi*, *& Sacerdotum inferioris gradus*, *ac Levitarum innumerabilis multitudo*. Hæc Hieronymi sæpius repetita doctrina potestne Presbyterianorum hæresi accommodari, cujus fundamentum est, nonnisi duos esse in Ecclesia Clericorum ordines?

189. *Praeterea* Episcopos esse Presbyteris superiores frequenter affirmat, ut quando Epistolam suam CV. al. 92. ad Augustinum sic concludit: *Vale*, *mi amice carissime*, *ætate fili*, *dignitate parens*; & quando Episcopo Jerosolymit. subiratus ad Theophilum ita scribebat epist. LXXXII.: *Episcopi patres se sciant esse*, *non dominos*. Ulterius Presbyteros Episcopis subjectos esse præcipit, ita Nepotiano scribens epist. LII.: *Esto subjectus Pontifici tuo*, *& quasi animæ parentem suscipe*. *Quod Aaron*, *& filios ejus*, *hoc Episcopum*, *& Presbyteros esse noverimus*.

190. *Demum*; hanc Episcoporum supra Presbyteros prælationem ex *jure divino* descendentem agnovisse Hieronymum, inde manifeste apparet, quod non posterioribus temporibus ab Ecclesia, sed in primis nascentis religionis exordiis ab ipsis Apostolis fuisse Episcopos constitutos scribat, nempe Jacobum Jerosolymis in *Catal. viror. illustr.* cap. 2., Timotheum Ephesiis, Titum Cretæ, & Polycarpum Smyrnæ ibid. cap. 17.; & quod plus est in Ps. XLV. ab ipso Christo Episcopalem institutionem repetit, inquiens: *Constituit Christus ... in omnibus finibus mundi principes Ecclesiæ*, scilicet Episcopos; quam sententiam videtur Hieronymus ab Ignatio verbotenus exscripsisse in epist. ad Ephes. num. 3. scribente: *Episcopi secundum terræ terminos definiti Jesu Christi sententia sunt*. Et si hæc non sufficiunt, attendatur ea, quæ laud. epist. ad Evangelum *ex apostolica traditione* scribit Hieronymus, *hoc esse Episcopos*, *Presbyteros*, *& Diaconos in Ecclesia*, quod in vet. test. Aaron, & filii ejus, & Levitæ fuerunt in Templo. Audebuntne adversarii hanc falsam opinionem tribuere Hieronymo, quod summum Pontificem, Sacerdotes, & Levitas putaverit esse institutionis humanæ, non divinæ? Neque igitur putavit &c. (*a*). His autem præmissis S. Hieronymi testimoniis, quæ ejusdem doctrinam receptissimo in Ecclesia dogmati omnino consentientem luculenter ostendunt, haud difficile erit ea explicare, quæ eidem videntur opponi, & a Presbyterianis objiciuntur; nisi fingere velimus, tantum Doctorem sibi ipsi contrarium esse, & pugnantia scripsisse.

191. Et quidem negari non debet, Hieronymum ad quorumdam Diaconorum proterviam retundendam, qui se Presbyteris æquare audebant, Presbyterorum dignitatem paulo plus quam par erat, extulisse, non ita tamen, ut prælationem & præeminentiam Episcoporum tolleret, quod vel ex eo maxime apparet, quod Episcopis solis jus ordinationis concesserit, qua possunt Presbyteros, atque etiam Episcopos creare. Eisdem etiam Episcopis solis in *Dialog. adv. Lucifer.* potestatem concedit Sacramentum confirmationis conferendi inquiens: *Baptizatum in Ecclesia nisi per manus Episcopi non accipere Spiritum Sanctum*.

192. Hoc itaque tantummodo voluit Hieronymus, in exordio Ecclesiæ nascentis amplam tributam fuisse Presbyteris auctoritatem ecclesiastica negotia communiter pertractandi (excepta tamen ordinatione); qua de causa etiam *Episcopi & Pastores* nominabantur, quin ab aliquo peculiari capite in Sacramentorum administratione penderent; sed cum inde quædam schismata orirentur, & fideles dicerent: *Ego sum Pauli*, *ego Apollo*, *ego autem Cephæ*, *quia unusquisque quos baptizaverat*, *suos putabat esse*, *in toto orbe decretum est*, (utique ab Apostolis, quorum tempore hoc schisma fuerat exortum) *ut unus de Presbyteris electus superponeretur ceteris*, *ad quem omnis Ecclesiæ cura pertineret*, *& schismatum semina tollerentur*. Quæ S. Doctoris opinio verane undequaque sit, an forte ad aliquas tantum Ecclesias restringenda, non attinet modo examinare. Sed satis est, hac opinione ipsum motum fuisse, ut scriberet, inde natam fuisse necessitatem, unum de Presbyteris præponendi ceteris (*b*).

193.

(*a*) Observatum est a Petavio, aliisque summis viris, postremum hoc nostrum argumentum fuisse a Salmasio, seu personato Wallone Messalino, a Blondello, a Lud. Capello, aliisque Presbyterianis sine ulla solutione præteritum.

(*b*) Nugatur Blondellus, dum ab Hieronymo non vult, his verbis indigitatum fuisse schisma Corinthiacum, sed alia schismata posteriora ejusdem Hieronymi ætate exorta. Si enim verum esset Blondelli somnium, designari posset illud tempus, *quo in toto orbe decretum est*, *ut unus de Presbyteris electus præponeretur ceteris*; cujus decreti post tempora Apostolorum in toto orbe facti nec minimum est in tota antiquitate vestigium.

193. Videntur quidem huic explicationi obstare, quæ in Comment. epist. ad Titum S. Hieronymus addit: *Episcopi noverint, se magis consuetudine, quam dispositionis Dominicæ veritate Presbyteris esse majores*. Sed hæc verba emollienda sunt ex iis, quæ ex Hieronymo ipso sup. n. 187. exscripsimus; ut nempe innuere voluerit, non expresso aliquo verbi scripti testimonio, sed magis *consuetudine Ecclesiæ*, seu ex traditione ab ipsis Apostolis orta factum esse, ut cura Ecclesiarum non amplius omnibus Presbyteris communiter competeret, sed Episcopis peculiariter reservaretur. Nisi sic explicentur laudata Hieronymi verba, iis conciliari non poterunt, quibus asserit, Jacobum fuisse ab Apostolis Jerosolymitanæ Ecclesiæ Episcopum constitutum, a Paulo autem Timotheum Ephesinæ, & Titum Cretensis, ac demum a Joanne Polycarpum Smyrnensis, & a Christo in omnibus finibus mundi *Principes constitutos*. Quem honoris titulum nunquam legimus ab Hieronymo Presbyteris tributum.

194. Pariter in sensu minus proprio accipiendum est exemplum Diaconorum, qui aliquem ex suo cœtu eligunt, & *Archidiaconum* vocant. Magis ad rem videtur aliud exemplum, quo ibidem S. Doctor utitur, scilicet exercitus, qui *Imperatorem facit*. Imperator enim gradu, & potestate militibus præest. De Presbyteris autem Alexandrinis, qui unum ex suo cœtu ad Patriarchalem dignitatem evehebant, dictum est supra num. 81., scilicet eum potuisse quidem ab illis Presbyteris eligi, non autem consecrari; nam ipse Hieronymus ibidem clarissime scribit, ordinationem esse Episcopo reservatam.

195. Dices. Aperte docet Hieronymus, & aliquoties repetit, *eosdem primis* illis temporibus fuisse Episcopos, & Presbyteros. Et Lib. I. adv. Jovinianum scribit, Episcopum, Presbyterum, Diaconum non esse *meritorum nomina, sed officiorum*.

196. Resp., fuisse eosdem societate nominis, non gradus, ac dignitatis; atque hanc esse Hieronymi mentem, manifeste colligitur ex toto contextu, ubi expendens Pauli salutationem *omnibus Sanctis, qui sunt Philippis cum Episcopis, & Diaconis*, inquit, *Paulum indifferenter de Episcopis, quasi Presbyteris locutum esse, quia Philippi una est urbs Macedoniæ, in una autem civitate plures*, ut *nuncupantur*, *Episcopi esse non poterant*. Quid clarius, ut intelligamus, nonnisi unum fuisse Philippis Episcopum, plures autem Presbyteros, ab eo dignitate, & gradu distinctos; idque non posteriore humana institutione, sed ipsa Apostolorum ætate? Parum autem, immo nihil prorsus nos urget, quod ex Lib. adv. Jovin. allatum est: ibi enim nihil aliud sibi vult S. Doctor, quam nomina illa non significare, promotos ad illos gradus semper majoris esse meriti, quam non promotos; ut nempe responderet Vigilantio objicienti, quandoque ad istos gradus maritos promoveri, prætermissis virginibus; adeoque virginitatem non esse connubio præferendam.

197. Ceterum, quanquam omnes fere Theologi in purgando hoc maximo Ecclesiæ Doctore ab omni Arianæ labis suspicione operam non indiligentem impendere soleant, non inficientur tamen, *primo* eum nimio adversus Luciferianos, & quorumdam Diaconorum arrogantiam zelo abreptum, quædam protulisse, quæ ab historiæ sacræ veritate sunt aliena, ut cum Diaconos vocat *mensarum, ac viduarum ministros*; quasi ad aliud multo sublimius officium electi non fuerint, (vid. quæ diximus n. 58., & quæ habet Nat. Alexander Diss. VII. in sæc. I.). *Secundo*, admitti non posse, quod dicit nonnisi post schisma Corinthiacum captum fuisse consilium, Presbyteris anteponendi Episcopos, cum certissimis documentis constet, aucta credentium turba, illico fuisse ab Apostolis ordinatos Episcopos, qui Ecclesias fundarent, regerent, ac gubernarent. Annon communi consilio Apostoli Ecclesiæ Jerosolymitanæ Jacobum præfecerant? Annon Paulus Timotheum Ephesiorum Episcopum jam ordinaverat? &c. &c. *Denique*, quis *presse*, ac *litteraliter* accipiat ea Hieronymi verba; *Quid facit, excepta ordinatione, Episcopus, quod Presbyter non faciat?* Ipse Hieronymus hæc sua verba non esse *presse* accipienda nos monet in *Dial. adv. Luciferianos*, dum illam memorandam, aureisque litteris scribendam protulit sententiam: „ Ecclesiæ salus in summi Sacerdotis dignitate „ pendet; cui si non exsors quædam, & ab hominibus eminens detur potestas, tot in Ecclesia „ efficientur schismata, quot Sacerdotes. Inde venit, ut sine chrismate, & Episcopi jussione, „ neque Presbyter, neque Diaconus jus habeant „ baptizandi “. Non ergo in sola ordinandi potestate Episcopi aliis Sacerdotibus præferendi sunt (a).

Quæ-

(a) De hoc gravissimo doctrinæ catholicæ capite præter communes Theologiæ Tractatores consuli possunt Dion. Petavius in duobus Libris *De Episcopis, & eorum jurisdict. & dignit.* contra Claudii Salmasii Diss. *De fœnore trapezitico*; tum in quatuor libris *De eccles. hierarchia* contra eumdem Salmasium, qui sub larvato nomine Wallonis Messalini se tegerat; Natal. Alexander Dissert. XLIX. in Sæc. IV., in qua κατά πόδας Blondellum insecutus, omnia ejus sophismata feliciter explosit; Lud. Thomassinus *De vet. & nova Eccl. Discipl.* Lib. I., Morinus *De sacris ordinat.* P. III., & eruditissimus P. Thom. M. Mamachius Tom. IV. *De origin., & Antiquit. Christ.* Multa etiam contra Puritanos scripserunt Angli Episcopales, præcipue Henr. Hammondus, Guill. Beveregius, Jac. Armachanus, & Jo. Pearsonius; quorum tamen opera non indigemus, cum hanc spartam scriptores nostri cumulate adornaverint. Omittere tamen nolumus votum Hugonis Grotii Calvinistæ ex Arminianorum secta, qui in *Adnotatis ad Consultationem Cassandri* art. 14. *Episcopi*, inquit, *sint Presbyterorum principes: illa siquidem præeminentia a Christo præmonstrata est in Petro, ab Apostolis vero, ubicumque fieri poterat, constituta, & a Spiritu Sancto comprobata &c.*

Quæres *primo*, *an Episcopatus sit ordo a Presbyteratu distinctus?*

198. Resp., hac de re inter Catholicos *problematice* disputari. Noster Angelicus in *Suppl.* qu. 40. art. 5. ita respondet: „ Ordo potest accipi dupliciter; uno modo secundum quod est Sacramentum, & sic ordinatur omnis ordo ad Eucharistiæ Sacramentum. Unde cum Episcopus non habeat potestatem superiorem Sacerdote, quantum ad hoc Episcopatus non erit ordo. Alio modo potest considerari ordo, secundum quod est officium quoddam respectu quarumdam actionum sacrarum: & sic cum Episcopus habeat potestatem in actionibus hierarchicis respectu corporis mystici supra Sacerdotem, Episcopatus erit ordo ". Hæc eadem opinio fuit Magistri Sent. Lib. IV. Dist. XXIV., tum Alberti magni, S. Bonaventuræ, aliorumque veterum Scholasticorum, quos Morinus Exercit. III. cap. 1. recenset. Eidemque opinioni adhærent ex recentioribus Dom. Soto in IV. Dist. XXV. qu. 1., Tostatus in cap. XVI. Matth. q. 74., Gabr. Vasquez Dist. 240. *De Ordine*. Hi omnes contendunt, Episcopatum non esse nisi characteris Sacerdotalis extensionem ad quædam officia exercenda Presbyterorum functionibus excellentiora; atque ita retinendam esse veterem consuetudinem *septem* duntaxat ordines enumerandi, non octo (*a*).

199. Oppositam opinionem, tamquam *probabiliorem* adoptavit Estius in IV. Dist. XXIV. §. 28.; eamdemque defendunt Cajetanus Opusc. 11., Petrus Soto Lect. IV. *De sacr. Ordinibus*, ac præcipue Isaacius Habertus in Ἀρχιερατικῷ pag. 165., ubi post enumeratos aliquos Scholasticos sibi adversos: „ Pace, inquit, tot, ac tantorum Magistrorum, sicut locuti sunt Patres nostri, idest Ecclesiæ Patres, ita loqui velimus, Episcoporum ordinem ab ordine Presbyterorum distingui, ut unitatem ab unitate, fateri debemus, cum Episcoporum ordo primus, Presbyterorum ordo secundus, ordo Sacerdotum semper habitus, ut appellatus sit ". Hanc sententiam operose defendit noster Ren. Hyac. Drouven *De re Sacram.* Tom. II. Lib. VIII. P. II. Sect. VI., aliique ex Schola Thomistica.

200. Eminentissimus Card. Vinc. Lud. Gotti Quæst. V. Dub. 2. mediam quasi viam ingressus, opposita Theologorum placita conciliari posse putavit; dicendo: „ Episcopatum, seu ordinationem Episcopi esse verum, & proprie dictum Sacramentum, & verum ordinem ab ordine Presbyteratus distinctum, non quidem adæquate, sed inadæquate, tamquam extensionem, perfectionem, eminentiam, ac supremum gradum ordinis Sacerdotalis ". Hanc suam sententiam esse menti S. Thomæ conformem colligit *primo* ex iis, quæ habet S. Doctor Lect. III. in cap. IV. epist. 1. ad Timoth., ubi dicit, impositionem manuum, quæ fit super Episcopum, *significare collationem gratiæ*; quod rursus asserit Lect. III. in cap. I. epist. 2. ad Timoth.; collatio autem gratiæ supponit verum Sacramentum. Præterea idem Angelicus in Opusc. XVIII. *De perfectione vitæ spirit.* cap. 24. „ Quod vero, inquit, quarto proponitur, quod Episcopatus non est ordo, hoc manifeste continet falsitatem, si absolute intelligatur. Expresse enim dicit Dionysius, esse tres ordines ecclesiasticæ hierarchiæ, scilicet Episcoporum, Presbyterorum, & Diaconorum .... Habet enim ordinem Episcopus per comparationem ad corpus Christi mysticum, quod est Ecclesia, super quam principalem accipit curam, & quasi regalem .... Quod autem habeat aliquem ordinem, & non jurisdictionem solam, sicut Archidiaconus, vel Curatus Presbyter, patet ex hoc, quod Episcopus potest multa facere, quæ non potest committere, sicut confirmare, ordinare, & consecrare Basilicas ... Quæ vero jurisdictionis sunt, potest aliis committere. Idem etiam patet ex hoc, quod si Episcopus depositus restituatur, non iterum consecratur, tamquam potestate ordinis remanente, sicut & in aliis ordinibus contingit ".

201. Præterea Episcopatum a Presbyteratu adæquate non distingui, vel ex eo solum manifestum fit, quod Episcopatus sine Presbyteratu susceptus irritus omnino sit; contra vero si Presbyteratus sine Diaconatu suscipiatur, validus est, nec repeti debet, sed solum Diaconatus suscipi; cujus hæc ratio est, quia unus ordo non continetur in alio, sed unus *adæquate* ab alio distinguitur: ergo ob rationem oppositam, quia ordo Episcopalis supponit, immo includit ordinem Presbyteratus, non potest sine illo suscipi (*a*).

Quæres *secundo*, *quid proprie fuerint veteres Chorepiscopi?*

202. Resp., vocem illam esse græcam, ex duabus compositam, nempe ex voce χώρος, quæ significat *locum*, *agrum*, *pagum*, *rus*, *provinciam*, ac *regionem*, & ex voce ἐπίσκοπος, sive du-

(*a*) Hanc esse genuinam S. Thomæ doctrinam, eamque verissimam inter alios ejusdem discipulos multis evincere conatus est noster Raym. Capisuccus S. R. E. Card. in *Controversiis* Romæ editis an. 1670. Controv. XXVIII., ubi 70. & amplius Theologos, & Canonistas pro eadem S. Thomæ sententia allegat. Vid. etiam doctissimus noster P. Bern. De Rubeis Dissert. XXVII. in S. Thomam cap. 4.

(*b*) Fuerunt quidem doctissimi scriptores, qui putarunt, etiam Diaconos aliquando fuisse consecratos Episcopos, quin ordinem presbyteratus susciperent, quia nempe ex plenitudine Sacerdotii, quæ in Episcopatu confertur, redundare credebatur potestas in corpus Christi verum, quæ in presbyteratu confertur. Sed hanc paucorum opinionem confutarunt inter alios Christianus Lupus in Dissert. *De VIII. Synodo gen.* cap. 5., & Lud. Thomassinus *De vet. & nova Eccl. Discipl.* P. II. Lib. I. cap. 86., ubi Photii calumniam refellit, quod Ecclesia Rom. Diaconos ad Episcopatum promoveret, omisso presbyteratus ordine.

dubio, quia Chorepiscopi in pagis extra urbes habitabant, ibique aliqua munia exercebant: unde in canonibus Arabicis a Turriano editis dicitur: *Chorepiscopus est loco Episcopi super villas, & monasteria, & Sacerdotes villarum, quæ sub potestate ejus sunt*. Eos a temporibus usque Apostolorum extitisse, scripsere quidam ex Protestantibus, sed falso; nulla enim eorumdem mentio invenitur ante sæc. IV., in cujus initio habita fuere duo Concilia, Ancyranum, & Neocæsariense, in quibus cœperunt nominari: post autem apud vetustos scriptores, maxime in Ecclesia orientali, eorumdem memoria sæpe occurrit.

203. Quæstio autem principalis est, an essent Episcopi, vel simplices Presbyteri? Natalis Alexander in Append. ad Dissert. XLIV. in sæc. IV. multis, gravibusque momentis probat, eosdem communiter Episcopos non fuisse; idemque omne *fere* Theologi Catholici sentiunt. Repugnant aliqui ex Protestantibus, ut Sam. Basnagius in *Annal. Eccl.* ad an. 341., quorum objectiones a laud. doctissimo Natali ubertim refutatas invenies. Ipsorum autem officia erant varia, sed talia, quæ a simplici etiam Presbytero exerceri possent, nempe regendi quasdam rurales Ecclesias eorum curæ commissas, easdemque propterea visitandi; peculiarem sollicitudinem pauperum habendi; ac denique ordines minores ex Episcopi licentia conferendi; non autem majores, nisi veri Episcopi essent, ut quosdam inter illos fuisse, verisimile est. Sic notum est Armentarium, qui eum Episcopus Ebrodunensis contra canones, illegitime, sed non invalide consecratus fuisset, ab Episcopali illa sede dejectus fuit, facultate tamen illi facta, ut in aliquibus pagis, ac minoribus urbibus more Chorepiscoporum degens, quibusdam Episcopalibus muniis fungeretur. De Chorepiscopis inter innumeros alios vid. Lud. Thomassinus *De nova, & vet. Discipl.* Lib. II. cap. 1. & seq.

Quæres *tertio*, *utrum sit in Ecclesia aliquis superior Episcopis?*

204. Respondet S. Thomas in *Supplem.* quæst. 40. art. 6. „ quod ubicumque sunt multa regimina ordinata in unum, oportet, esse aliquid „ universale supra particularia regimina, quia in „ omnibus virtutibus, & actibus (*ut dicitur I. Ethic. cap. 1.*) est ordo secundum ordinem finium. Bonum autem commune est divinius, „ quam bonum speciale. Et ideo supra potestatem regitivam, quæ conjectat bonum speciale, „ oportet esse potestatem regitivam universalem respectu boni communis, alias non posset esse colligatio ad unum. Et ideo cum tota Ecclesia sit „ unum corpus, oportet, si ista unitas debet conservari, quod sit aliqua potestas regitiva; & hæc „ est potestas Papæ ".

205. Item IV. *Cont. Gen.* cap. 76. postquam ostendisset, necessariam esse in Ecclesia Episcopalem potestatem, quæ ordinis Sacramentum dispenset, ita pergit: „ Manifestum est autem, quod „ quamvis populi distinguantur per diversas diœceses, & civitates, tamen sicut est una Ecclesia, ita oportet esse unum populum Christianum; sicut igitur in spirituali populo unius Ecclesiæ requiritur unus Episcopus, qui sit totius „ populi caput; ita in toto populo Christiano requiritur, quod unum sit totius Ecclesiæ caput. „ Item ad unitatem Ecclesiæ requiritur, quod omnes fideles in fide conveniant. Circa vero ea, „ quæ fidei sunt, contingit quæstiones moveri: „ per diversitatem autem sententiarum divideretur „ Ecclesia, nisi unitate per unius sententiam servaretur: exigitur ergo ad unitatem Ecclesiæ conservandam, quod sit unus, qui toti Ecclesiæ „ præsit. Manifestum est autem, quod Christus „ Ecclesiæ in necessariis non deficit, quam dilexit, & pro ea sanguinem suum fudit, cum & „ de Synagoga dicatur per Dominum: *Quid ultra debui facere vineæ meæ, & non feci?* „ Non est igitur dubitandum, quin ex ordinatione Christi unus toti Ecclesiæ præsit (a)".

DISSERTATIO IX.

De Matrimonio.

Postremum Sacramentum numero ponitur matrimonium, quod uberrimam disserendi copiam præbet Theologis, cum Scholasticis, tum Moralistis, atque etiam Canonistis; immo vel ipsis juris naturæ studiosis. Nos vero brevitatem sectantes in iis præcipue tempus, operamque collocabimus, quæ vel ex Ecclesiæ definitionibus, vel ex communi Theologorum consensu certa sunt.

CAPUT I.

De nomine, & essentia Matrimonii.

1. Matrimonium, seu conjugium, quod Apostolus Hebr. XIII. 4. *honorabile in omnibus* esse vult, originem trahit ab ipsa hominis creatione Gen. II. 24. Variis nominibus donatum fuit apud Latinos, scilicet *conjugii*, *connubii*, *nuptiarum* &c. Primæ appellationis hanc etymologiam suppeditat S. Augustinus Lib. XIX. contra Faustum cap. 26., *quod non debeat fœmina nubere, quam ut mater fiat*. Ob hanc rationem posset etiam *Patrimonium* dici; sed quia in conceptione, gestatione, partu, ac nutritione prolis partes præcipue matris sunt, propterea *matrimonium*, potius quam pa-

(a) Tanta profecto est harum rationum vis, ut non pauci inter ipsos Protestantes necessitatem unius capitis agnoverint. Vide, quæ diximus Tom. I. P. II. Dissert. IV. a. 102., quibus adde, quæ de Melanchthone, aliisque pseudo-reformationis capitibus refert Bossuetus Lib. V. *Variat. Eccl. Protest.* n. 25. seq.

patrimonium dictum est (a). *Conjugium* autem aliqui dictum volunt, quod vir, & fœmina quasi communi quodam jugo inter se copulentur, sed Catechismus Rom. magis proprie *conjugium* appellari dicit a verbo *conjungere*. *Nuptias*, vel *connubium* appellari vult Ambrosius Lib. I. *De Abraham* cap. 9., quod pudoris gratia puellæ olim velo se *obnuberent*. Sed hæc raptim, ad utiliora properantes.

2. Quantum ad rem ipsam, S. Thomas IV. *Cont. Gent.* cap. 78. observat, generationem humanam, propter quam matrimonium est institutum, „ ad multa ordinari, scilicet ad perpetuitatem speciei, & ad perpetuitatem alicujus boni politici, puta populi in aliqua civitate, & etiam ad perpetuitatem Ecclesiæ, quæ in fidelium collectione consistit. Unde oportet, quod hujusmodi generatio a diversis dirigatur. Inquantum igitur ordinatur ad bonum naturæ, quod est perpetuitas speciei, dirigitur in finem a natura inclinante in hunc finem; & sic dicitur esse naturæ officium. Inquantum vero ordinatur ad bonum politicum, subjacet ordinationi civilis legis. Inquantum autem ordinatur ad bonum Ecclesiæ, oportet, quod subjaceat regimini ecclesiastico ". Hinc non una datur matrimonii definitio.

3. Generaliter definiri potest cum Magistro sententiarum IV. Dist. XXVII. *Legitima viri, fœminæque conjunctio ad individuam vitæ consuetudinem retinendam divinitus instituta*. Quam definitionem, ut communi Theologorum sententia probatam adoptavit Catechismus Rom. num. 3. Monente autem Guill. Estio in IV. Dist. XXVII. §. 1., *conjunctionis* nomine non intelligitur ille actus, quo primum vir, & mulier per mutuum consensum verbis expressum conjunguntur, sed *obligatio*, *vinculum*, & *nexus ille mutuus*, qui ex consensu interno, & pactione externa inter virum, & mulierem resultat. Nam actus ille momentaneus est, & transitorius, matrimonium autem permanens. Vid. ibidem S. Thomas in quæst. 1. art. 1., ubi illam Magistri definitionem explicat in 3. quæstiunc. Si autem de matrimonio loquamur, prout est Ecclesiæ Sacramentum, optima erit illa definitio, quam tradit S. Thomas mox citatus Lib. IV. *Cont. Gent.*, quod sit *Sacramentum novæ legis, consistens in conjunctione maris, & fœminæ intendentium prolem ad cultum Dei generare, & educare*. Aliæ ab aliis Theologis afferuntur definitiones, quæ tamen ab hac aut nihil, aut parum distant.

4. De prima matrimonii institutione sacros. Trid. Synodus Sess. XXIV. ita solum definivit: *Matrimonii perpetuum, indissolubilemque nexum primus humani generis parens divini Spiritus instinctu pronunciavit, cum dixit* (Gen. II. 23.): *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea; quamobrem relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una*. Scholastici postea varias excitarunt quæstiones, *primo*, an Deus *immediate*, & per seipsum instituerit matrimonium, quando nostris protoparentibus dixit: *Crescite, & multiplicamini*; aut in ipsa Evæ creatione, cum dixit: *Non est bonum hominem esse solum?* An vero a Deo tantum *mediate* matrimonium fuerit institutum, *immediate* autem ab ipso Adamo, quando ex divina inspiratione illa verba protulit: *Hoc nunc os ex ossibus meis &c.?* Sed alii fuerunt, qui non solum ad *jus divinum positivum*, sed ad *jus naturale* matrimonii institutionem referrent.

5. S. Thomas in *Supplem.* quæst. 41. art. 1. interrogationi, *an matrimonium sit de jure naturali*, ita respondet: „ Aliquid dicitur esse naturale dupliciter; uno modo sicut ex principiis naturæ ex necessitate causatum, ut moveri sursum est naturale igni; & sic matrimonium non est naturale, nec aliquid eorum, quæ mediante libero arbitrio complentur. Alio modo dicitur naturale, ad quod natura inclinat, sed mediante libero arbitrio completur; sicut actus virtutum, vel virtutes dicuntur naturales; & hoc modo matrimonium est naturale, quia ratio naturalis ad ipsum inclinat dupliciter. Primo propter principalem ejus finem, qui est bonum prolis; non enim intendit natura solum generationem prolis, sed traductionem, & promotionem usque ad perfectum statum hominis, in quantum homo est, qui est virtutis status.... filius autem a patre educari, & instrui non posset, nisi determinatos, & certos parentes haberet; quod non esset, nisi esset aliqua obligatio viri ad mulierem determinata, quæ matrimonium facit. Secundo quantum ad secundariom finem matrimonii, qui est mutuum obsequium sibi a conjugibus in rebus domesticis impensum. Sicut enim naturalis ratio dictat, ut homines simul cohabitent, quia unus non sufficit sibi in omnibus, quæ ad ipsam vitam pertinent, ratione cujus dicitur homo naturaliter politicus, ita etiam eorum, quibus indigetur ad humanam vitam, quædam opera sunt compe-

„ ten-

(a) Addunt alii hanc rationem, quod respectu prolis mater semper sit certa, non item pater; unde illud Diogenis puero, qui lapides in turbam hostium jaciebat, argute dictum: *Cohibe manum, ne forte lapis tuum feriat patrem*. De variis matrimonii nominibus videri possunt Paludanus in IV. Dist. XXVI. quæst. 1., aliique, potissimum autem S. Thomas in Dist. XXVII. quæst. 1. art. 1. ad 2. quæstiunc., ubi multiplicem hujus vocis etymologiam erudite recenset, & rationes addit, quare potius a matre, quam a patre *matrimonii* nomen desumatur. *Nubere* apud profanos scriptores potius de fœminis, quam de maribus dicebatur, ut etiam advertit Hieronymus in Matth. XXII.; sed in sacris litteris promiscue de utrisque aliquando usurpatum legimus in Matth. XIX. 19.

„ tentia viris, quædam mulieribus. Unde natura „ movet, ut sit quædam associatio viri ad mu„ lierem, in qua est matrimonium". En quomodo ex Doctore Angelico matrimonium dici debeat *de jure naturæ*.

6. Sed matrimonium esse etiam ex institutione divina, declaravit Christus Dominus Matth. XIX. 4. seq. dicens Pharisæis: *Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum, & fœminam fecit eos? Et dixit: propter hoc dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una: itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet*. Cum autem Adam neo patrem habuerit, nec matrem, manifestum est, ea verba, *Dimittet homo patrem, & matrem* perpetuam matrimonii institutionem significare, scilicet quale Deus esse voluerit matrimonii vinculum in Adami posteris.

7. Quærit postea in art. 2. quæst. 42., an matrimonium institutum fuerit ante, vel post peccatum? Et respondet, quod matrimonium, „ secun„ dum quod ordinatur ad procreationem prolis, „ quæ erat necessaria, etiam peccato non existen„ te, institutum fuit ante peccatum: secundum au„ tem quod remedium præbet contra vulnus pec„ cati, institutum fuit post peccatum tempore le„ gis naturæ: secundum autem determinationem „ personarum institutionem habuit in lege Moy„ si: sed secundum quòd repræsentat mysterium „ conjunctionis Christi, & Ecclesiæ, institutionem „ habuit in nova lege; & secundum hoc est Sa„ cramentum novæ legis". Atque de hac sola institutione nos verba facturi sumus, ut contra heterodoxos evincamus, matrimonium fuisse a Christo Domino in nova lege ad veri Sacramenti dignitatem elevatum. Sit igitur

CAPUT II.

Ostenditur, matrimonium esse verum novæ legis Sacramentum (a).

8. Sunt aliqui, & quidem insignes Theologi, qui ad hoc dogma comprobandum nonnulla afferunt Sanctæ Scripturæ loca, quibus affirmari videtur, in matrimonio eam gratiam conferri, quæ ad veram Sacramenti rationem pertinet. Verumtamen, cum monente Guill. Estio, gravissimo sacr. litter. interprete, ea omnia, quæ afferuntur novi test. loca, *saltem aperte, & evidenter* non probent, matrimonii Sacramento gratiam conferri, ne longas ineamus disputationes, aliunde petemus hujus certissimæ veritatis demonstrationem, nempe ex veterum Patrum doctrina, & Ecclesiarum traditione.

9. Et *primo* aperta est quorundam Sanctorum Patrum sententia, Jesum Christum, quando nuptiis in Cana Galilææ interfuit, & convivas stupendo miraculo conversionis aquæ in vinum lætificare dignatus est, Jo. II., nuptias sanctificasse. Ita docet S. Cyrillus Alex. Lib. II. in Jo. cap. 22. inquiens, *Christum sanctificasse conjugium, & gratiam nuptiis præparasse, ut aditus hominum in hanc vitam benediceretur;* quorum similia ejusdem libri cap. 16. jam protulerat. Ita ante eum S. Ambrosius Epist. XLII. ad Siricium n. 3.; item Epiphanius Hær. LI., & LXVII. S. autem Augustinus Tract. IX. in Jo. *Per hoc ergo*, inquit, *Dominus invitatus venit ad nuptias, ut conjugalis castitas firmaretur, & ostenderetur Sacramentum nuptiarum*. Plura afferri possent ex antiquis Patribus eamdem veritatem confirmantia, usque ad S. Joann. Damascenum Lib. IV. *de fide orthod.* cap. 21.

10. Sed alia sunt etiam veterum Patrum testimonia, quæ probant, nuptias Christianorum esse *sacras*, quamquam non omnino exprimant esse Sacramenta. Et quidem ex Græcis S. Ignatius martyr in epist. ad Polycarpum ita scribit: *Decet, ut sponsi, & sponsæ de sententia Episcopi conjugium faciant, quo nuptiæ sint secundum Dominum;* idest non profanæ, vel mere civiles, quales erant nuptiæ Gentilium. Justinus Martyr in Dial. cum Tryphone, *Connubia*, inquit, *Jacobi* (Patriarchæ) *rei per Christum perficiendæ figuram fuisse*, nempe matrimonii in lege Evangelica a Christo instituendi. Clemens Alexandr. Lib. III. *Pædagogi* mulieres reprehendit, quæ fictis capillitiis ornatæ ad accipiendam a Presbytero nuptialem benedictionem accedebant, inquiens: *Cui manum imponet Presbyter? Cui benedicit? Non mulieri, quæ est ornata, sed alienis capillis, & per ipsos alteri capiti*. Ac denique Basilius Magnus Lib. VII. *Hexaemeron*, *Jugum*, inquit, *per benedictionem impositum distantium fit conjunctio*. Et quanquam hæc testimonia non sint omnino clarissima, qualia Novatores importuni desiderarent, satis tamen innuunt, matrimonium priscis illis temporibus fuisse existimatum rem non profanam, sed sacram, adeoque nonnisi per benedictionem Sacerdotis esse fidelibus conferendam.

11. Haud dissimiliter locuti sunt Patres latini, quorum antiquissimus Tertullianus Lib. II. *ad uxo-*

(a) Negant id pervicaciter Protestantes post magistrum suum Lutherum in pestilenti libro *De captiv. Babylonica*. Aliquando tamen invenitur matrimonium Sacramenti nomine apud ipsos insignitum ut in *Apologia Confess. Witembergica*. Sed Jo. Gerhardus in *Locis theol.* Tom. XV. cap. 3. §. 14. nos monet, ibi *Sacramenti* nomen minus proprie sumi, ut ita suos contribules a manifesta contradictione absolvat. Calvinus Lib. IV. *Institut.* cap. 29., postquam alia Sacramenta exploserat, veniens ad matrimonium: *Postremum*, inquit, *est matrimonium, quod ut a Deo institutum fatentur omnes, ita pro Sacramento datum, nemo usqua ad Gregorii tempora viderat. Et cui unquam sobrio in mentem venisset? &c.*

xorem cap. ult. *Unde*, inquit, *sufficiamus ad enarrandam felicitatem matrimonii*, *quod Ecclesia conciliat*, *& confirmat oblatio*, *& obsignat benedictio*, *Angeli renunciant*, *Pater ratum habet?* Quæ verba cum significent, nuptias in solemni oblatione sacrificii a Sacerdote benedici consuevisse, haud obscure ostendunt, eas pro vero Sacramento fuisse habitas, ut bene Rigaltius ad hunc locum observat. Innocentius I. Epist. IX. ad Probum de bigamo ita scribit: „ Statuimus, fide „ catholica suffragante, illud esse conjugium, „ quod primitus erat divina gratia fundatum, con„ ventumque secundæ mulieris, priore superstite, „ nullo pacto posse esse legitimum. " Sanctus Augustinus *De nuptiis*, *& concupiscentia* cap. 17. *In nuptiis*, ait, *bona nuptialia diligantur*, *proles*, *fides*, *Sacramentum*. Et rursus, *In Christianorum nuptiis plus valet sanctitas Sacramenti*, *quam fœcunditas uteri*. Ac denique S. Leo Papa epist. 167. al. 92. ad Rusticum Inquis. 4. hæc habet: *Cum societas nuptiarum ita ab initio* (nempe religionis) *constituta sit*, *ut præter sexuum conjunctionem haberet in se Christi*, *& Ecclesiæ Sacramentum*, *dubium non est*, *eam mulierem non pertinere ad matrimonium*, *in qua docetur*, *nuptiale non fuisse mysterium* (a).

12. Porro si quis subtilis vitilitigator velit, in his, & similibus veterum testimoniis aliquam inveniri obscuritatem, hæc omnino tollitur per Ecclesiæ universæ traditionem. Ut enim in Dissert. I. num. 221. seq. authenticis monumentis Ecclesiæ Græcæ, aliarumque Communionum Orientalium ostensum est, omnes, quotquot Christiano nomine censentur, sive Catholici, sive hæretici, aut schismatici, in confitendo septenario Sacramentorum numero mire consentiunt; qui consensus nonnisi ex antiquissima traditione oriri potuit, quando scilicet totus orbis in religionis negotio unius labii erat (b). Quod si alicubi in hoc tam necessario dogmate fuisset innovatum, certe aliquod hujus innovationis vestigium appareret, quod frustra hactenus a Lutheranis, & Calvinistis quæsitum est.

13. Nec omittere volumus illam rationem, quam affert S. Thomas, IV. *Cont. Gent.* cap. 78., ubi postquam observasset, matrimonium, prout est *naturæ officium*, dirigi ab ipsa natura inclinante in hunc finem; „ inquantum vero ordinatur ad bo„ num politicum, subjacere ordinationi civilis le„ gis, ita pergit: In quantum autem ordinatur ad „ bonum Ecclesiæ, oportet, quod subjaceat regi„ mini ecclesiastico. Ea autem, quæ populo per „ ministros Ecclesiæ dispensantur, Sacramenta di„ cuntur. Matrimonium igitur, secundum quod „ consistit in conjunctione maris, & fœminæ, in„ tendentium prolem ad cultum Dei generare, & „ educare, est Ecclesiæ Sacramentum: unde & „ quædam benedictio nubentibus per ministros Ec„ clesiæ adhibetur .... Et quia Sacramenta effi„ ciunt, quod figurant, credendum est, quod nu„ bentibus per hoc Sacramentum gratia conferatur, „ per quam ad unionem Christi, & Ecclesiæ per„ tineant: quod eis maxime necessarium est, ut „ sic carnalibus, & terrenis intendant, quod a „ Christo, & Ecclesia non disjungantur. "

14. Optime proinde in Trident. Synodo Sess. XXIV. ita definitum est: „ Cum igitur matrimo„ nium in lege evangelica veteribus connubiis per „ Christum gratia præstet, merito inter novæ le„ gis Sacramenta annumerandum, sancti Patres „ nostri, Concilia, & universalis Ecclesiæ tradi„ tio semper docuerunt. Et can. 1. Si quis dixe„ rit, matrimonium non esse vere, & proprie u„ num ex septem legis evangelicæ Sacramentis a „ Christo Domino institutum, sed ab hominibus „ in Ecclesia inventum, neque gratiam conferre, „ anathema sit. " Quod antea ab Eugenio IV. in *Instruct. Armen.*, immo & multo prius a Lucio III. in Concilio Veronensi anno 1184., & ab Innocentio III. in Lateranensi ann. 1215., aliisque statutum jam fuerat, ut nihil novi a Patribus Tridentinis invectum sit, sicuti perperam blaterant hæretici.

15. Ob. *primo*. Ad veri Sacramenti rationem duo omnino requiruntur, scilicet divina institutio, & gratiæ collatio: neutrum autem in matrimonio invenitur. Non primum; nam ante Christum erat in lege Mosaica verum matrimonium; nec ullibi legitur, aliquid fuisse a Christo hac de re mutatum, ac multo minus de novo institutum; quod enim supra num. 9. dictum est de institutione facta in nuptiis Canæ Galilææ, nonnisi ab aliquibus Patribus, nec omnino aperte traditur. Ulterius nulla novæ institutionis, aut collationis hujus Sacramenti memoria in Actibus, aut epistolis Apostolorum, immo nec apud veteres Patres occurrit.

(a) Abstinuimus a verbis Siricii in epist. ad Himerium, quæ communiter afferri solent. *Illa benedictio*, *quam nupturæ Sacerdos imponit apud fideles*, *cujusdam sacrilegii instar est*, *si ulla transgressione violatur*: abstinuimus, inquam, quia observante Petro Constant, *obvias illarum sensus postulat*, *ut ea potius de prima desponsationis fide*, *qua etiam virginem conjugem vocari Patres ex Evangelio probant*, *intelligantur*.

(b) In resp. Jeremiæ Patr. Constantinop. ad Theologos Wittembergenses de matrimonio peculiariter dicebatur, *divinum Sacramentum esse*, *atque unum ex illis septem*, *quæ Christus*, *& Apostoli Ecclesiæ tradiderunt*; & in *Ortodoxa Confess. Cathol.* (cujus mentionem fecimus Dissert. I. num. 225. quæst. 113.) Quodnam sit sextum mysterium, seu Sacramentum? resp.: *Honorabile conjugium*, quod *sanciri* dicitur *per Sacerdotem*. Facile esset, alios Græcorum symbolicos libros allegare. Sed non est opus in re tam manifesta. Neque hac in parte audiendos esse aliquos Missionarios, aut minus peritos Theologos, qui a quibusdam Orientalibus Christianis matrimonium minime agnosci ut verum Sacramentum scripserunt, jam notavimus Dissert. I. n. 232. seq.

rit. Multo minus mentio habetur collationis gratiæ. Immo non defuerunt Scholastici, qui post Magistrum sententiarum, & aliquos Canonistas, atque etiam veterem Glossam cap. *Honorantur*, expresse docuerint, gratiam in matrimonio non conferri; sed illud fuisse tantummodo institutum *in remedium peccati*, scilicet ut actus conjugii esset licitus: quo fit, ut non potuerint *Sacramenti* nomen tribuere matrimonio, nisi in sensu minus proprio; atque eodem sensu improprio intelligenda esse concludunt Sanctorum Patrum testimonia a nobis allata.

16. Resp., nos minime asserere, matrimonium in se fuisse a Christo institutum, cum semper fuerit in lege naturæ, & in lege Mosaica; sed dicimus, *Sacramentum* matrimonii a Christo originem trahere; seu a Christo novæ legis conditore fuisse matrimonium ad *Sacramenti* dignitatem elevatum. Et quamvis certo determinari non possit tempus, & modus divinæ hujus Sacramenti institutionis, cum tamen constet, matrimonium in universa Ecclesia habitum fuisse ut verum novæ legis Sacramentum, dubitari minime potest, ipsum divinam habere institutionem; quod etiam diximus de Confirmatione, de extrema unctione, & de aliis, quorum expressa mentio in sacris litteris non habetur, & quæ a Christo tradita fuisse credit S. Leo Papa diebus illis, quibus Christus post suam resurrectionem sæpius apparens Discipulis, cum eis loquebatur de regno Dei. Vid. dicta Dissert. I. n. 289. Sed nos potiore jure provocamus Adversarios, ut nobis dicant, quandonam, qua occasione, & a quibus cœperit matrimonium in veris Sacramentis numerari? Cum autem ipsis aqua hæreat, nos semper ea utemur aurea S. Augustini regula Lib. V. *De Bapt. cont. Donat.* cap. 24.: *Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur*. Apostoli autem Ecclesiæ tradiderunt, quod a Christo acceperant.

17. Neque necessarium fuit, ut scripto omnia mandarentur, quæ Apostoli, aut ab eis constituti Episcopi, & Presbyteri peregerunt. Sed ex iis, qui postea fideles communi consensu servarunt, possumus sine ullo erroris periculo ea colligere, quæ ab ipsis Apostolis originem trahunt. Cum igitur universim matrimonium fuerit habitum ut Sacramentum, consequenter etiam credi debuit, gratiam in hoc Sacramento, non minus, quam in aliis ex *opere operato* conferri.

18. Ad auctoritatem Magistri sentent. ita respondet Estius: „ Quamvis plerique sic eum intelligant, quasi absolute neget, ad conferendam gratiam valere hoc Sacramentum; quapropter ex selectis ejus erroribus idipsum adnumerari solet; putant tamen alii, non hoc eum sensisse; idque probant ex I. Distinct., ubi inter Sacramenta veteris, & novæ legis ita distinguit, quod *hæc conferant gratiam*, non illa; ac Sacramentum, ut septem novæ legis Sacramentis commune est, definit *esse signum gratiæ, ejusdemque causam:* tum ex præsenti Distinct. XXVI., in qua sub finem dicit, conjugium esse *signum spiritualis conjunctionis, & affectionis animarum, qua inter se conjuges uniri debent*. Intelligit autem Magister *signum efficax*, ut in ceteris Christianæ religionis Sacramentis. Ad illud autem, quod II. Distinct. dicit, *conjugium esse in remedium tantum*, non improbabiliter responderi potest ex S. Thoma eum locum explicante, quod ibi Magister loquatur *de principali fine, sive effectu Sacramenti matrimonii*. Quamvis enim omnia Sacramenta & contra peccatum valeant, & auxilium bene vivendi præstent, recte tamen trifariam ita secundum Magistrum dividuntur, ut quædam principaliter instituta sint ad juvandum hominem in bono, ut Confirmatio, Eucharistia, & Ordo: quædam ad delenda, vel vitanda peccata, ut Reconciliatio, Extrema unctio, & Matrimonium; quædam ad utrumque effectum, ut Baptismus, quo & vetus homo moritur, & novus nascitur ". Ita optimus iste Magistri commentator post S. Thom., qui in expositione textus Dist. II. „ Omnia, inquit, Sacramenta novæ legis sunt in remedium, & gratiam conferunt ... Et dicendum, quod illa (Magistri) distinctio Sacramentorum sumitur secundum id, ad quod principaliter ordinantur. Quamvis ergo omnia Sacramenta aliquo modo gratiam conferant, & in remedium sint, quædam tamen principaliter ordinata sunt in remedium contra aliquem specialem morbum, ut matrimonium contra concupiscentiam. "

19. Quod si aliqui Canonistæ, atque etiam Theologi ex prava Magistri sentent. intelligentia in errorem inducti sunt, a nobis deseri debent, sicuti deserendam esse Glossam pronunciat Estius loco laud. Quamquam vero isti ab errore gravi excusari nequeant, possunt tamen, & debent ab hæresis nota liberari, quia eo tempore hæc scripserunt, quo hujusmodi veritas nondum fuerat ut fidei dogma expresse definita (*a*).

20.

(*a*) Dom. Soto in IV. Distinc. XXVI. quæst. 2. art. 3. Magistrum sententiarum benigne exponere conatur: at non ita se gerit cum Durando, qui in prima sui operis editione simpliciter negavit, matrimonium esse Sacramentum novæ legis; sed in posteriora editione, *quia de hac hæresi male audiebat, ut periculum sibi caveret, concessit quidem esse Sacramentum, sed tamen negando conferre gratiam; si id simpliciter negasset ... sibi parum cavisset; & ideo solum dixit, non censeri hæreticam. Fallit tamen hoc ceu probabile sustinendo, &c.* Quidam alii præter Durandum hujus erroris accusantur, præcipue Canonistæ, qui verentes, ne propter contractus dotales, aliqua intercederet simonia, si matrimonium esset Sacramentum proprie di-

20. Inst. S. Thom. in *Supplem.* qo. 42. art. 3. dicit solum *probabilius* esse, gratiam in matrimonio conferri, atque id probat, non firmis argumentis a Scriptura sacra, vel Ecclesiæ traditione petitis, sed theologicis rationibus, quæ probabilitatis fines non excedunt. Melchior Canus, Lib. VIII. *De locis theol.* de Magistro Sentent., S. Thoma, Scoto, Bonaventura, Paludano, Durando, ceterisque Scholæ Theologis ita pronunciat: *Cum quærunt, an matrimonium conferat gratiam, id, quod eo loco maxime definiendum erat, non definiunt tamen, sed in his referunt, quæ in hominum opinione sunt posita:* non itaque certum olim erat apud Theologos, in matrimonio conferri gratiam, adeoque, &c.

21. Resp. S. Thomam dixisse id esse *probabilius*, quando hæc veritas nondum fuerat ab Ecclesia solemniter definita, & quidam erant, qui dissentiebant futilibus ducti rationibus, quas ibidem Angelicus refellit, inquiens: *Quidam dixerunt, quod matrimonium nullo modo est causa gratiæ, sed est tantum signum.* Quam opinionem refellit, *quia*, inquit, *secundum hoc in nullo abundaret a Sacramentis veteris legis: unde non esset aliqua ratio, quare Sacramentis novæ legis adnumeraretur.* Est firmissimum argumentum, ductum non ex probabilibus rationibus, sed ex Ecclesiæ doctrina, quæ matrimonium in Sacramentis novæ legis numerat. Postea refellit aliam opinionem, quod conferatur quidem gratia, sed tantummodo in ordine ad recessum a malo, quia excusatur actus a peccato, qui sine matrimonio culpabilis esset. *Sed hoc*, subdit Angelicus, *esset nimis parum, quia hoc etiam in veteri lege habuit.* Tertiam addit opinionem, quod matrimonium talem conferat gratiam, quæ facit recedere a malo, inquantum constringit concupiscentiam, ne extra bona matrimonii feratur, non autem eam gratiam, quæ sit aliquod auxilium ad bene operandum. Et hanc etiam opinionem explodit, *quia eadem gratia est, quæ impedit peccatum, & quæ ad bonum inclinat; sicut idem est calor, qui aufert frigus, & qui calefacit.*

22. Postea aliorum opinionem, quod matrimonium, *inquantum in fide Christi contrahitur, habet, ut conferat gratiam adjuvantem, ad illa operanda, quæ in matrimonio requiruntur*, ita efficaciter probat: *quia ubicumque datur divinitus aliqua facultas, dantur etiam auxilia, quibus homo convenienter uti possit facultate illa ... Unde cum in matrimonio detur homini ex divina institutione facultas utendi uxore sua ad procreationem prolis, datur etiam gratia, sine qua id convenienter facere non posset; sicut etiam de potestate Ordinis supra dictum est q. 35. art. 1.*; & in resp. ad 1., & 2. ad hanc doctrinam confirmandam utitur exemplo baptismi. Quis autem suspicetur, Angelicum putasse, non omnino esse certum, sed solum *probabilius*, in duobus Sacramentis Ordinis, & Baptismi conferri gratiam *ex opere operato?* (b)

23. Inst. *secundo*. Si matrimonium gratiam conferret, nemo posset ab illo contrahendo prohiberi, ut modo prohibentur, qui in sacris Ordinibus sunt constituti; ita ut videatur unum Sacramentum cum altero pugnare, nec posse simul consistere. Prohibentur item Religiosi, & Sanctimoniales propter votum castitatis, quod votum judicatur esse nuptiis multo præstantius; at vero illud votum non est Sacramentum, nec gratiam confert Sacramentalem. Catholici igitur, qui matrimonium volunt esse Sacramentum, sibi ipsis adversantur, dum illi cælibatum præferunt.

24. Resp., quamvis cælibes non recipiant gratiam illam sacramentalem, quæ ad bona, & onera matrimonii, præcipue autem ad educationem prolis in vero Dei cultu, est necessaria, alias tamen, & majores gratias eos recipere posse, si ita continenter vivant, ut divinis servitiis unice occupentur, ut debent; unde Apostolus 1. Corinth. VII. 38. postquam & nuptias approbasset, & supra nuptias commendasset virginitatem, ita concludebat: *Igitur & qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit; & qui non jungit, melius facit.* Hinc S. Thomas in *Supplem.* quæst. 41. art. 4. ad 2. *Homo*, inquit, *potest mereri & in minoribus bonis, & in majoribus; unde quando aliquis minora dimittit, ut majora faciat, laudandus est a minus meritorio actu discedens.*

25. His innixa principiis Ecclesia iis, qui ad perfectiorem vitam anhelant, & Dei servitio se totos mancipare volunt, præcipere potuit virginitatis votum, quorum usus matrimonii copulari nequit; ut ita a sollicitudinibus mundanis liberi unice divinis officiis vacent. *Qui sine uxore est*, inquit ibidem Paulus, *sollicitus est, quæ Domini sunt,* *quo-*

etum, ad id negandum moti sunt. Erasmus etiam merito culpatur, quod in adnot. ad 1. Corinth. VII. nimis temere asseruerit, nullum esse locum apud Græcos, aut Latinos, unde liqueat, conjugium inter septem Sacramenta connumerari. Denique Cassander, vehementiori desiderio restituendæ pacis ecclesiasticæ, in celebri sua *Consultatione*, ut in quibusdam aliis, ita & in hoc puncto Novatoribus nimis condescendere visus est, cujus propterea libri Romanam censuram meruerunt.

(b) Dominicus Soto loc. cit. post allatam Concilii Florent. definitionem, quod Sacramenta novæ legis gratiam conferant, hæc subdit: *Profecto adeo urget hoc argumentum, ut si S. Thomas, & antiqui Patres hoc Concilium ætate attigissent, non tantum asseruissent, ut reor, esse hac probabile, verum & esse catholicam .... Igitur illi, qui Concilium Florent. antecesserunt, non sunt hæresis damnandi, &c.* Ominabatur autem Soto, hunc errorem esse in Synodo Trident. damnandum, quod post ejus mortem reipsa factum est Sess. XXIV. cap. 1. Obiit enim præstantissimus hic Ordinis nostri Theologus anno 1560., triennio antequam Sessio illa celebraretur.

quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est, quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & divisus est. Et mulier innupta, & virgo cogitat, quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore, & spiritu, &c. Ceterum cælibatus ex Ecclesiastica disciplina sacris Ordinibus adnexus fuit; quæ disciplina apud Græcos, etiam catholicos, non viget; unde nihil vetat, quin matrimonium cum statu clericali conjungi *absolute* queat. Addo demum, absurdum non videri, duo Sacramenta ex quibusdam causis simul conjungi non posse, sicuti absurdum non fuit, Apostolos se a ministerio mensarum abdicasse, quod certe sanctum erat, & pium, ut verbo Dei, & ministerio, & orationi instarent, Act. VI. 4.

26. Inst. *tertio*. Ex allatis Pauli verbis consequitur, a matrimonio potius impediri gratiam, quam conferri, cum homo distrahatur a servitio divino; unde etiam in parabola Lucæ XIV. 20. quidam invitatus a Domino ad nuptias se excusabat: *Uxorem duxi, & ideo non possum venire.*

27. Resp., statum virginalem, quo homines a curis conjugalibus liberi se totos Deo devovent, esse certe perfectiorem statu conjugali; ex hoc tamen non offici, conjugium esse malum, aut gratiæ impedimentum; utrumque enim statum probat Apostolus mox laudatus. Sed hominum nequitia fieri utique potest, immo sæpius fit, ut qui ad cælibatum vocati sunt, & divinæ vocationi resistunt, uberiori gratiarum copiæ impedimentum ponant, qui propterea in allata parabola per illum designantur, qui ad regales nuptias venire recusavit, quia uxorem duxerat.

28. Inst. *quarto*. Ad verum Sacramentum novæ legis non solum requiritur divina institutio, sed etiam divinum mandatum, ut apparet in duobus veris Sacramentis Baptismi, & Eucharistiæ; atqui de matrimonio nullum profertur divinum mandatum: ergo, &c.

29. Resp., hoc divinum mandatum non esse necessarium ad rationem Sacramenti, ut patet in Sacramento Ordinis, immo etiam in Sacramento Eucharistiæ respectu parvulorum. Multo minus debebat singulis præceptum imponi hujus Sacramenti, cujus defectus suppleri potest per virginalem continentiam, quæ ab Apostolo, ut vidimus, matrimonio præfertur.

30. Ob. *secundo* cum Erasmo. Patres antiqui, & vetera Concilia, ante Constantiense, Florentinum, & Tridentinum, proximis sæculis habita, nunquam *expresse* tradiderunt, matrimonium esse verum novæ legis Sacramentum; quod tamen fuisset admodum opportunum ad impias Tatiani, Encratitarum, Gnosticorum, ac Manichæorum hæreses præfocandas. Immo nec Jovinianus, qui pro matrimonio omnia, quæ potuit, argumenta congessit, unquam ausus est ipsum in Sacramentis numerare.

31. Resp., satis, superque hoc negativum argumentum ex positivis nostris monumentis esse refutatum. Quod vero Patres contra Manichæos, aliosque hæreticos nuptias condemnantes *expresse* non dixerint, conjugium esse verum, & proprium novæ legis Sacramentum, mirari non debemus, quia tunc hæc controversia mota non erat: solum enim illi hæretici nuptias ut malas condemnabant, unde satis erat, ipsis ostendere, nuptias esse bonas. Contra, Jovinianus in alium oppositum errorem lapsum, cælibatum ut perniciosum explodebat; & parum, aut nihil malæ ejus causæ proderat, objicere, matrimonium esse Sacramentum: hoc enim etiam admisso, & plane concesso, non consequebatur, nuptias omnibus esse præceptas, adeoque cælibatum esse vetitum; facile enim erat catholicis respondere, nuptias esse bonas, & commendabiles, iis tamen virginitatem esse secundum consilium Apostoli præferendam.

32. Obj. *tertio*. Nullum verum Sacramentum accipi potest ante baptisma, quod est Sacramentorum janua; atqui Innocentius III. in cap. *Gaudemus* de divortiis, declaravit, etiam infideles recipere *Sacramentum* matrimonii: ergo manifestum est, hoc nomen *Sacramenti* nonnisi *improprie* esse matrimonio a sanctis Patribus tributum. Sic S. Dionysius vulgo Areopagita in Lib. *De eccl. hier.* quatuor Sacramentis, Baptismi, Confirmationis, Eucharistiæ, & Ordinis, quintum addidit *monasticæ consecrationis*, & sextum eorum, *quæ erga defunctos peragi solent*; quæ duo postrema nonnisi metaphorico sensu *Sacramenta* dici possunt.

33. Resp., matrimonium infidelium proculdubio non esse Sacramentum, atque Innocentium III. tantummodo definivisse, Infidelium matrimonium esse *verum*. En ejus verba: *Etsi matrimonium verum inter Infideles existat, non tamen est ratum: inter Fideles autem verum, & ratum existit, quia Sacramentum fidei, quod semel est admissum, numquam amittitur, sed ratum efficit conjugii Sacramentum.* Quod si vel ab ipso; vel a quibusdam aliis nomen Sacramenti *improprie* fuisset adhibitum, non propterea sequitur, etiam ab aliis, & semper fuisse nomen *Sacramenti* latiore sensu usurpatum. Idemque respondeatur ad auctoritatem Dionysii, quæ tamen non admodum gravis est. Et sane si hæreticorum argumentatio valeret, posset quis cavillari, quod Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, & Ordo non sint vera Sacramenta, sicut alia duo non sunt.

34. Obj. *quarto*. Verum Sacramentum sicut ab Ecclesia institui nequit, ita nec abrogari potest; atqui postremum Concilium œcumenicum Sess. XXIV. cap. *de reform. matrim.* contractus matrimoniales sine Parocho, ac duobus, vel tribus testibus factos *irritos*, *ac nullos* declaravit, atque adeo Sacramentum matrimonii abrogavit, quia ante illud decretum matrimonia clandestina erant valida, & vera Sacramenta: ergo, &c.

35. Resp., nullatenus dici posse, eo Synodi Trident. decreto Sacramentum matrimonii fuisse a-

abrogatum, sed solum eos fuisse *inhabiles redditos ad contrahendum matrimonium*, qui aliter, quam præsente Parocho, & duobus, vel tribus testibus illud contrahere attentant; nullo autem reddito contractû, Sacramentum etiam nullum fit, quod necessario, & de sua essentia contractum præsupponit, qui contractus a Christo Domino fuit ad Sacramenti rationem evectus, cum antea mere civilis, & politicus esset.

36. Obj. *quinto*. Multa sunt in matrimonio, quæ a sanctitate Sacramenti omnino abhorrent. Nam *primo* matrimonium secum importat copulam carnalem, quæ cum sine concupiscentia haberi nequeat, immunditiem, & turpitudinem quamdam involvit, Sacramento indignam. Atque hæc olim fuit Gratiani doctrina Quæst. II. in cap. *Institutum*, quem nonnulli alii secuti sunt, docentes scilicet, sine conjugii actu non esse matrimonii Sacramentum. Hac de causa duo Pontifices, Siricius, & Innocentius I. Clericis nuptias interdictas esse voluerunt, quia *qui serviunt sacris oblationibus, puri, & ab omni labe purgati esse debent*. *Secundo*, in matrimonio communiter paciscitur de dote; atqui tale pactum in Sacramento iniri non potest sine manifestæ simoniæ labe. *Tertio*, in matrimonio nulla exterior apparet religionis cæremonia, sed purus civilis contractus; benedictio enim Sacerdotis matrimonium jam factum consequitur, &, ut loquitur sanctus Thomas, non est nisi *quoddam Sacramentale*. *Quarto*, omne Sacramentum efficit, quod figurat; matrimonium autem significat conjunctionem Christi cum Ecclesia, nec tamen eam efficit. *Denique* in omni Sacramento debet esse aliqua materia, aliqua forma, & aliquis minister; hæc autem tria in matrimonio assignari *certo* non possunt, cum de iis inter Theologos vigeant lites numquam definitæ, aut definiendæ.

57. Resp. ad *primum*, usum matrimonii non esse partem Sacramenti, cum sine illo non solum Sacramentum, sed verum conjugium esse possit: unde illud vulgatum S. Augustini ex Lib. II. *De Cons. Evangelist.*, *etiam servata pari consensu continentia posse permanere vocarique conjugium, non permixto corporis sexu, sed custodito mentis affectu* (a). Addimus, per Sacramentum conferri gratiam, per quam usus matrimonii nedum licitus, sed etiam meritorius fit. *Si enim*, inquit Angelicus in *Supplem.* qu. II. art. 5., *ad actum matrimonialem virtus inducat, vel justitiæ, ut debitum reddat, vel religionis, ut proles ad cultum Dei procreetur, est meritorius. Si autem moveat libido sistens intra bona matrimonii, ut scilicet nullo modo ad alia accedere vellet, est peccatum veniale. Si autem extra bona matrimonii efferatur, ut scilicet cum quacumque muliere idem facere proponeret, est peccatum mortale*. Sancti autem Pontifices, Siricius, & Innocentius cælibatum Clericis præceperunt, ut majore munditie, & sanctitate, dignius suis ecclesiasticis muniis fungerentur. Vid. sup. n. 25.

58. *Secundam* objectionem ita diluit Angelicus 2. 2. qu. 100. art. 2. ad 6.; *Matrimonium non solum est Ecclesiæ Sacramentum, sed etiam naturæ officium; & ideo dare pecuniam pro matrimonio, inquantum est naturæ officium, licitum est: inquantum vero est Ecclesiæ Sacramentum, est illicitum; & ideo secundum jura* (Cap. *cum in Ecclesia* de Simonia) *prohibetur, ne pro benedictione nuptiarum aliquid exigatur*. Sic etiam ibidem ad 2. dixerat, Sacerdotem licite accipere pecuniam, non quasi pretium Missæ, sed quasi *stipendium suæ sustentationis*.

59. Ad *tertium* dico, omnes illas cæremonias, quæ in matrimonio rite coram Ecclesia celebrato adhibentur, satis distinguere sacra fidelium conjugia a profanis conjugiis infidelium; unde, ut superius diximus n. 9. seq. sancti Patres Christianorum conjugia ut sacra semper habuerunt.

40. Ad *quartum* respondet Angelicus in *Supplem.* qu. 42. art. 1. ad 4., *quod unio Christi ad Ecclesiam non est res contenta in hoc Sacramento, sed res significata, & non contenta; & talem rem nullum Sacramentum efficit, sed habet aliam rem contentam, ac significatam, quam efficit*. Nimirum, ut postea explicat ad 5., actus exterius apparentes sunt *Sacramentum tantum; res, & Sacramentum est obligatio, quæ innascitur viri ad mulierem*; ac demum res ultima contenta in Sacramento est ejusdem effectus, scilicet gratia Sacramentalis. Unio autem Christi ad Ecclesiam est quidem significata per hoc Sacramentum, sed in ipso minime contenta.

41. Postremum non leves habet difficultates, quæ expendentur in seq. capite. Interim tamen objectioni respondemus, certum non tolli per incertum, nec quod clarum in se, & perspicuum est, atque ab Ecclesia definitum, negari posse, propter aliquas exortas inter Theologos controversias, quas Ecclesia indefinitas reliquit, permittens, unumquemque in suo sensu abundare. Matrimonium esse verum novæ legis Sacramentum, indubiis demonstratum est argumentis, atque ab Ecclesia definitum; & hoc ab omnibus Catholicis ut fidei nostræ dogma creditur: creditur insuper, in eo esse materiam, formam, & ministrum, quæ duo sunt ab Ecclesia definita: determinare autem, quæ sit ejusdem materia, quæ forma, & quis minister, eadem Ecclesia necessarium non judicavit. Id etiam in nonnullis aliis Sacramentis factum fuisse supra observatum est; quin tamen liceat de substantia dogmatis litem movere. Vid. Diss. IV. cap. 2., Diss. VII. cap. 2., & Diss. VIII. cap. 1. Interim tamen sit

CA-

(a) Hæc est omnium Theologorum sententia, & merito Gratianus culpatur, quod docuerit, matrimonium sine actu conjugii non esse Sacramentum.

CAPUT III.

De materia, forma, & ministro Sacramenti matrimonii.

42. Ex definitione Eugenii IV. in *Instruct. Armen.*, *omnia Sacramenta tribus perficiuntur, videlicet rebus, tamquam materia, verbis, tamquam forma, & persona ministri conferentis Sacramentum, cum intentione faciendi, quod facit Ecclesia. Quorum si aliquid desit, non perficitur Sacramentum.* Cum autem neque ab Eugenio, neque a Concilio Trid. aliquid circa hæc tria in Sacramento matrimonii determinatum fuerit, licuit Theologis in varias abire sententias, quarum nulla est ab Ecclesia improbata; & quas recensere nobis satis fuerit, quia nimis longum foret, & fortasse parum utile de iisdem justum, aut saltem valde probabile judicium ferre.

43. Et primo de Ministro controversia acerrima viget. Antiqui Scholastici communiter sentiebant, ipsos contrahentes esse hujus Sacramenti ministros. Hanc sententiam non solum omnes fere veteres Theologi tuebantur, sed etiam plerique juris Pontificii Interpretes, præcipue ante Concilium Tridentinum. Narrante enim illius Historiographo Card. Pallavicino Lib. XX. cap. 4., tunc primum disputari cœpit, an omnia Christianorum matrimonia essent Sacramenta: an vero illa solum, quibus Sacerdos benedictionem impertiebat? Primam sententiam omnes fere approbabant. Sed Simon Vigorius cum paucis quibusdam auctoritatem attolit Guillelmi, Parisiensis olim Episcopi, qui in suo Tract. *De Sacram. matrim.* cap. 9. rationem contractus a Sacramenti dignitate distinguebat; matrimonium autem sine Sacerdote celebratum valere dicebat ut contractum civilem, sed non esse Sacramentum: ad hoc enim requiri Sacerdotem, ut ministrum, qui contractum mere civilem sua benedictione elevet ad causandam gratiam *ex opere operato*.

44. Paucissimi veteres pro eadem sententia tunc allegari poterant; sed eorum numerus postea mirifice auctus est, præcipue postquam publicam lucem aspexit celeberrimum opus Melchioris Cani Canariensis Episcopi *De locis theologicis*, qui Lib. VIII. cap. 5. multis, gravibusque momentis sententiam Guillelmi illustravit, & confirmavit, quam propterea non pauci insignes Theologi, saltem ut probabiliorem, adoptarunt, inter quos ex Dominicanis recensentur P. Hyac. Serry in *Prologo galeato*, seu *Vindicationibus* ejusdem Cani cap. 7. (ubi longum aliorum Theologorum Cano suffragantium catalogum texit), Natalis Alexander in *Theol. dogmat. & mor.* Lib. II. art. 5. §. 2., & P. Reu. Hyac. Drouven *De re Sacram.* Lib. X. qu. 2.

45. Ex hac sententia manifeste sequitur, matrimonia clandestina, antequam a Concilio Trid. irrita, & nulla declararentur, fuisse quidem veros contractus civiles, nullatenus autem vera Sacramenta, quæ gratiam conferrent, scilicet propter defectum ministri. Reipsa Card. Pallavicinus Lib. XXIII. *Hist. Conc.* cap. 9. n. 13. aperte testatur, nunquam Patres Trident. declarasse, matrimonia clandestina fuisse olim *vera Sacramenta*, sed solum *vera matrimonia*, propter civilem contractum, eumque indissolubilem. Alii tamen Theologi, ac præcipue Card. Bellarminus Lib. I. *De matrimonio* cap. 7., observantes, a Patribus Tridentinis illa clandestina matrimonia fuisse vocata *verâ & rata* (nempe præteritis temporibus antequam abrogarentur) contenderunt, eadem etiam fuisse *vera Sacramenta*, quia matrimonia infidelium dicebantur quidem matrimonia *vera*, sed non *rata*. Vid. sup. n. 33.

46. Quidquid autem sit de hac re, certum videtur, hanc distinctionem contractus civilis a Sacramento in matrimoniis Christianorum, ita ut primus haberi possit sine secundo, ignotam fuisse nostro Angelico Doctori, nam in *Supplem.* qu. 45. art. 6. cum sibi objecisset, matrimonium perfici non posse in occulto absque Sacerdotali benedictione; sicut Sacramentum pœnitentiæ non perficitur, nisi mediantibus Ecclesiæ ministris; & insuper matrimonia clandestina esse ab Ecclesia prohibita; non respondet, hujusmodi matrimonia esse *vera*, quantum ad contractum civilem, *nulla* autem, quantum ad rationem Sacramenti, ut respondere solent adversæ sententiæ patroni. Sed discrimen afferens inter pœnitentiam, & matrimonium, inquit: *Actus noster in pœnitentia, quamvis sit de essentia Sacramenti, non tamen est sufficiens ad inducendum proximum effectum Sacramenti, scilicet absolutionem a peccatis, & ideo oportet, quod ad perfectionem Sacramenti interveniat actus Sacerdotis. Sed in matrimonio actus nostri sunt causa sufficiens ad inducendum proximum effectum, qui est obligatio; quia quicumque est sui juris, potest se alteri obligare; & ideo Sacerdotis benedictio non requiritur in matrimonio quasi de essentia Sacramenti.* Et in resp. ad 4. dicit, prohibita esse matrimonia clandestina, *non quasi contra essentialem matrimonii existentiam, sicuti sunt prohibita matrimonia illegitimarum personarum, quæ sunt materia indebita huic Sacramento.* Sed hæc viderint alii. Nunc breviter de materia, & forma, de quibus pariter nihil habetur ab Ecclesia definitum.

47. Scholastici autem, inquit Melchior Canus loco sup. cit., *adeo sunt inconstantes, & varii, adeo incerti & ambigui, ut ineptus futurus sit, qui in tanta illorum varietate, ac discrepantia rem aliquam certam, constantem, exploratam conetur efficere.* Honor. Tournely novem plane enumerat, ac distinguit opiniones. Communior tamen, magisque probabilis eorum videtur sententia, qui cum Dom. Soto in IV. Dist. XXVI. q. 2.

Alle

art. 1., Bellarmino Lib. I. *De matrim.* cap. 5., aliisque non paucis docent, corpora contrahentium esse hujus Sacramenti materiam *remotam*; mutuum autem eorumdem consensum verbis, seu signis expressum esse materiam *proximam*, & simul etiam *formam*, sed sub diverso respectu; est enim *materia*, quatenus significat consensum datum; & est *forma*, prout significat consensus dati acceptationem.

48. Atque hæc videtur expressa S. Thomæ doctrina in *Supplem.* qu. 42. art. 4., ubi cum sibi opposuisset, quod actus contrahentium, *qui sunt materia in hoc Sacramento*, nec verba exprimentia consensum posse gratiam causare, respondet, *quod sicut aqua baptismi cum forma verborum non operatur immediate ad gratiam, sed ad characterem; ita actus exteriores, & verba exprimentia consensum directe faciunt nexum quemdam, qui est Sacramentum matrimonii; & hujusmodi nexus ex virtute divinæ institutionis dispositive operatur ad gratiam*. Et art. 1. ad 1. *Verba*, inquit, *quibus consensus exprimitur matrimonialis, sunt forma hujus Sacramenti; non autem benedictio Sacerdotis, quæ est quoddam Sacramentale*. Atque in hac sententia contrahentes sunt *ministri* matrimonii, ipsorum consensus externe datus est *materia*; idemque consensus externe acceptatus est *forma*; ut illa tria habeantur, quæ Eugenius IV. una cum Ecclesia ad veram Sacramenti rationem necessaria esse docuit.

CAPUT IV.

De Matrimonii unitate in Lege Evangelica.

49. Concilium Tridentinum Sess. XXIV. postquam can. 1. definivit, matrimonium esse verum novæ legis Sacramentum, can. 2. anathema pronunciavit in eum, qui dixerit, *licere Christianis plures simul habere uxores, & hoc nulla lege divina esse prohibitum*; quæ definitio contra Lutheranos facta fuit (*a*). Merito autem factam fuisse,

50. Prob. *primo* ex apertissimis Christi verbis Matth. XIX. 3. seq., ubi Pharisæis ipsum tentantibus, & interrogantibus: *Si licet homini dimittere uxorem quacumque ex causa*, respondit: *Non legistis, quia, qui fecit hominem ab initio, masculum, & fœminam fecit eos? & dixit: propter hoc dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una: itaque jam non sunt duo, sed una caro; Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet*. Idem repetit Marcus cap. X. His autem verbis aperte noster divinus Magister declaravit, primævam matrimonii institutionem non fuisse nisi unius cum una, nec unionem illam matrimonialem posse dissolvi. Similia habet Apostolus Rom. VII. & in 1. ad Cor. VII. 10. Hinc recte argumentabatur sapientissimus Innocentius III. cap. *Gaudemus* De divortiis; *Si ergo uxore dimissa duci alia de jure non potest, fortius & ipsa retenta*.

51. Præterea diserta sunt veterum testimonia in hujus dogmatis confirmationem. S. Ambrosius Lib. II. *De Abraham* cap. 7. *Non licet tibi*, inquit, *uxore vivente, ducere aliam; nam & aliam quærere, cum habeas tuam, crimen est adulterii*.

52. S. Augustinus Lib. II. *De adulterinis conjugiis* cap. 4. locum Apostoli Roman. VII. *Quæ sub viro est mulier, vivente viro, alligata est legi &c.* expendens, *Hæc verba Apostoli*, inquit, *toties repetita vera sunt, viva sunt, plana sunt. Nullius viri posterioris mulier uxor esse incipit, nisi prioris esse desierit*.

53. S. Innocentius Papa Augustino coævus in epist. III. ad Exuperium ex illis Christi verbis Matth. XIX. *Qui dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, mœchatur &c.* colligit, *manifestum esse, eos, qui interveniente repudio, vel uxore vivente, quamvis dissociatum videatur esse conjugium, alii se matrimonio copularunt, adulteros esse*; &, ut supra vidimus n. 11., quia conjugium, *quod primitus* (seu cum prima uxore) *erat gratia divina* (nempe per Sacramentum)

(*a*) Referente Episcopo Meldensi Bossueto Lib. VI. *Hist. variationum Ecclesiar. Protestantium*, & quidem ex authenticis monumentis, cum Philippus Hassiæ Landgravius, qui unus erat ex obstinatissimis pseudo-reformationis Lutheranæ protectoribus, sua conjuge minime contentus in perpetuo adulterio viveret, facultatem a Luthero, Melanchthone, aliisque primariis Sectæ Doctoribus petiit, ut alteram simul uxorem habere posset, sciens, ut ipse ajebat, Lutherum, ac Melanchthonem consuluisse Henrico VIII. Anglorum Regi, ut simul cum Catharina Regina aliam sibi uxorem copularet. Porro Lutherus, Melanchthon, Bucerus, cum nonnullis aliis novæ factionis primoribus, intemperanti Principi indulserunt, ut retenta Christiana legitima sua uxore nuptias iniret cum Margarita de Saal, dummodo tamen res secreta maneret, & Margaritam palam non pro uxore, sed pro concubina haberet; ut reipsa factum est, & nonnisi post Margravii obitum hoc mysterium iniquitatis patefactum fuit, non sine magno omnium scandalo. Hujus abominabilis doctrinæ semina jam sparserat Lutherus, præcipue in Comment. ad cap. XIX. Genes., ubi scripserat, prohibitum non esse veterum Patriarcharum exemplo plures habere uxores; *seque illam consuetudinem neque introducere velle, neque improbare posse*. Neque Lutherus hac in parte caruit discipulis, quos inter hi præcipue numerantur, Joan. Leyserus Rector olim Scholæ Portensis pluribus editis opellis, sed variis nominibus larvatus, Laur. Begerus bibliothecæ Electoris Palatini præfectus, & Sam. Frid. Willenbergius Professor Gedanensis. Mitto primos Anabaptistas, quorum dux Joan. Bokoldus, seu Leydensis, qui se Regem fecerat, tres simul uxores habuit; posteriores autem Anabaptistæ, vulgo Menonistæ, ab hac impietate resilierunt. Ab eadem ita procul abiit Calvinus, ut non dubitaverit, veteres Patriarchas condemnare, qui ex divina inspiratione plures simul uxores habuerunt.

tum) *fundatum*, declarat, *conventum secundæ mulieris, priore superstite, nullo modo posse esse legitimum*.

54. His, aliisque veterum Patrum testimoniis attentis Nicolaus I. ad consulta Bulgarorum cap. 51. ita respondit: *Duas tempore uno habere uxores, nec ipsa origo humanæ conditionis admittit, nec lex Christianorum ulla permittit*. Cui responsioni consonant aliæ posteriores Roman. Pontificum decisiones, ut Innocentii III. cap. *Gaudemus* de divortiis, & Alexandri III. cap. *Licet*; & tandem Synodi Trident. sup. n. 49.

55. Obj. *primo*. Apostolus 1. Tim. III. 2. dum vult, ut Episcopus sit *unius uxoris vir*, videtur supponere, fuisse tunc inter Christianos, qui more Judaico plures haberent uxores; atque hanc polygamiam fuisse toleratam. *Secundo*, S. Augustinus Lib. XXII. *Contra Faustum* cap. 47. *Peccata*, inquit, *alia sunt contra naturam, alia contra mores, alia contra præcepta. Quæ cum ita sint, quid tandem criminis est, quod de pluribus simul habitis uxoribus objicitur sancto viro Jacob? Si naturam consulas, non lasciviendi, sed generandi causa illis mulieribus utebatur: si morem, illo tempore, atque illis terris factitabatur: si præceptum, nulla lege prohibebatur*. *Tertio*, Gregorius II. in epist. ad Bonifacium cuidam indulsit, ut propter suæ uxoris infirmitatem aliam duceret. *Quarto*, Socrates Lib. IV. *Hist.* cap. 31. testis est, Valentinianum Imperat. Christianum duas uxores Severam, & Justinam simul habuisse; & propterea legem tulisse, ut quilibet posset impune suum exemplum imitari. *Demum*, duo Augusti, Constantius, & Lotharius duas eodem tempore uxores habuisse dicuntur (*a*).

56. Resp. ad *primum*, ibi intelligi polygamiam non simultaneam, sed successivam, quemadmodum quando idem Paulus ibid. cap. V. 9. vult in Diaconissam eligi debere viduam *unius viri uxorem* certe non loquitur de polygamia simultanea, quæ nunquam in fœminis permissa, aut tolerata fuit (*b*).

57. Resp. *ad secundum*, satis ex contextu apparere, S. Augustinum loculum fuisse de ætate Patriarcharum, quibus ex divina dispensatione licuit ad generis humani multiplicationem plures habere uxores, quæ dispensatio in lege evangelica a Christo sublata fuit.

58. Ad *tertium* dico, illam Gregorii epistolam viris eruditis merito suspectam esse; immo a quibusdam ut falsam rejici. Alii probabilius credunt, Romanum Pontificem declarasse nullum primum matrimonium, propter talem uxoris ægritudinem quæ erat impedimentum dirimens, nempe ex perpetua impotentia; interim tamen præcepisse, ne priori uxori *subsidii opera subtraheret, quam infirmitas præpediebat* (*c*).

59. Ad *quartum*. Critici severiores Socrati omnem fidem denegant, quia alii omnes historici, tam Christiani, quam Ethnici, rem adeo singularem, non occultam, sed publicam nullo modo referunt, vel innuunt. Insuper ab Ammiano Marcellino scriptore ethnico, qui Valentiniani gesta accurate perscripsit, ob singularem pudicitiæ cultum commendatur idem Imperator. Valentinianus igitur primum Severæ nupsit, a qua filium Gratianum suscepit; eaque mortua duxit Justinam, quæ ei peperit Valentinianum juniorem. Socrati autem imprudenter subscripserunt Paulus Diaconus, Zonaras, Nicephorus, & pauci alii non admodum graves Scriptores. Adi-sis Baronium ad annum Christi 370. Henr. Valesium in not. ad hunc Socratis locum, Nat. Alexandrum in Sæc. IV. cap. ultim. art. 4. &c. &c.

60. *Postremum* facile diluitur, dicendo, hæc facta, & si quæ sunt alia hujusmodi, nullam vim habere ad labefactandam Salvatoris nostri legem, in tota Ecclesia Christiana, vel ab ipsis hæreticis, atque schismaticis constanter agnitam & servatam. Nicolaus I. Lotharii polygamiam condemnans, *Annon*, inquit, *districta ultione feriendus es, qui in duabus uxoribus adulterium Lamech, & flagitium imitatus esse dignoscerit* (*d*)*?*

Quæres *primo*, *an polygamia simultanea juri naturæ repugnet?*

61. Resp., aliter loquendum esse de illa polyga-

(*a*) His exemplis causam evicisse putavit Jo. Leyserus Lutheranus in pessimo libello, cui hunc arrogantem titulum præfixit *Polygamia triumphatrix*. Multum quoque laboravit pro defensione polygamiæ simultaneæ infamis apostata Bernardinus Ochinus, quod Theod. Beza refutavit in Tract. *De polygamia*. Theologi quidam Protestantes ita polygamiam condemnarunt, ut tamen in quibusdam necessitatis casibus cum summis Imperatoribus dispensari possit. Ita Hieron. Bruknerus in *Decision. de matrim.* cap. 14. §. 61. seqq.

(*b*) Non placet Commentarius Cajetani in hunc loc. hoc dictum esse, *quia tunc temporis multi plures uxores habebant, imitantes Patres vet. test., cum nullibi legamus, hoc prohibitum*.

(*c*) Immerito Gratianus Caus. XXXII. q. 7. c. 18. *Quod proposuisti* hunc pontificem redarguit, quasi aliquid contrarium canonibus, doctrinæ Apostolorum, & Evangelio, Bonifacio Episcopo in sua responsione obtrusisset.

(*d*) Celebris est apud Protestantes bigamia Comitis a Gleichen, quæ ab eorum Theologis non solum tolerata, sed etiam probata fuit, teste Jo. Gerhardo Loc. XXVI. cap. 5. §. 226.; cum enim in captivitate apud Turcas detineretur, nullum alium evadendi modum invenit, nisi nubendi cum Saracenica fœmina; quam domum reversus una cum sua uxore semper retinuit: si vera narrat Mich. Siricius in suo Tract. inscripto *Uxor una*, in quo late de polygamia omnium nationum disserit; *ambæ uxores, miro exemplo, marito uni, in domo una, lecto uno, concordia suavi cohabitarunt*. In hujus bigamiæ monumentum extat Erfordiæ in æde D. Petri lapide incisa prædicti Comitis imago cum duabus suis uxoribus. Novum hoc est argumentum, Lutheranos non esse a polygamia omnino alienos; quidquid aliqui eorum in suis libris contra eam declament.

gamia, qua plures fœminæ uni nuiuntur marito; aliter de illa, qua una mulier pluribus conjungitur viris, & *polyandria* dicitur. Hæc secunda proculdubio adversatur juri naturæ; tum quia hæc promiscua, & meretricia fœminarum cum viris commixtio adversatur primario fini matrimonii, qui est generatio prolis, quod Physici ratione, atque experientia demonstrant; tum quia, etiamsi filii nascerentur, incertus esset ipsorum pater. Hinc S. Augustinus in Lib. *De bono conjugali* cap. 17. *Duobus*, inquit, *seu pluribus maritis viris nullam legimus servisse Sanctarum; plures autem fœminas uni viro legimus, cum gentis illius ætas sinebat, & temporis ratio suadebat; neque enim contra naturam nuptiarum est;* seu contra primarium matrimonii finem, qui est multiplicatio generis humani. Attamen hæc etiam polygamia virorum cum mulieribus jure divino positivo prohibita fuit, cum Deus dixit: *Erunt duo in carne una*. Et recte quidem, quia licet hæc polygamia non adversetur primario fini matrimonii, adversatur tamen fini secundario, qui est pax, & tranquillitas familiarum; quæ vix, ac ne vix quidem inter plures uxores, & filios ab ipsis natos servari posset. Vid. S. Thomas in *Supplem.* quæst. 65. art. 1.

Quæres *secundo*, *quid dicendum sit de veterum Patriarcharum polygamia?*

62. Resp. cum Nat. Alexandro Dissert. IV. in I. mundi ætatem, Lamechum *primum* commemorari, qui duas uxores acceperit, Gen. IV., cujus tamen exemplum nemo ex antediluvianis Patribus secutus est; quod colligitur etiam ex Gen. VII. 7., ubi dicitur, quod *ingressus est Noe, & filii ejus, uxor ejus, & uxores filiorum ejus cum eo in arcam;* idest octo animæ, ut asserit Petrus 1. epist. III. 20.: non igitur plures erant uxores, quam viri. Hæc Lamechi polygamia communiter a sanctis Patribus improbatur. *Numerus matrimonii*, inquit Tertullianus *De exhortatione castitatis, a maledicto viro cœpit. Primus Lamech duabus maritatus tres in unam carnem effecit*. S. Hieronymus Lib. I. contra Jovinianum. *Una costa*, inquit, *a principio in unam uxorem versa est .... Primus Lamech sanguinarius, & homicida unam carnem in duas divisit uxores: fratricidium, & bigamiam eadem cataclysmi delevit pœna*.

63. Sed non ita dicendum est de postdiluvianis temporibus, in quibus polygamia nec a Prophetis, nec a Moyse unquam reprehensa legitur. Immo Moyses eamdem probasse visus est, dum Deuteron. XXI. 15. ita præcepit: *Si habuerit homo uxores duas, unam dilectam, & alteram odiosam, genueritque ex ea liberos, & fuerit filius odiosæ primogenitus, volueritque substantiam inter filios suos dividere, non poterit filium dilectæ facere primogenitum, & præferre filio odiosæ &c.* Communis opinio est, fuisse eum illis Dei revelatione dispensatum, quamvis hujus dispensationis nullum in sacris litteris inveniatur monumentum. Unde Innocentius III. cap. *Gaudemus* de divortiis inquiebat: *Nulli unquam licuit insimul plures uxores habere, nisi cui fuit divina revelatione concessum*. Legendus S. Thomas in *Supplem.* quæst. 65. art. 2., ubi inter alia hæc habet: *Lex de unitate uxoris non est humanitus, sed divinitus instituta ..... & ideo in hac a solo Deo dispensatio fieri potuit per inspirationem internam; quæ quidem principaliter Patribus sanctis facta est, & per eorum exemplum ad alios derivata est eo tempore, quo oportebat prædictum naturæ præceptum prætermitti, ut major esset multiplicatio prolis ad cultum Dei educandæ &c.* In resp. autem ad 4. sapienter notat, id non posse trahi in exemplum in nova lege, quia *veniente Christo fuit tempus plenitudinis gratiæ Christi, per quam cultus Dei in omnes gentes spirituali propagatione diffusus est. Et ideo non est eadem ratio dispensationis, quæ erat ante Christi adventum, quando cultus Dei carnali propagatione multiplicabatur, & conservabatur*.

Quæres *tertio*, *quid dicendum sit de polygamia successiva?*

64. Resp., sine dubio illam licitam esse dicente Paulo 1. Corinth. VII. 39.: *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit. Quod si dormierit vir ejus, liberata est, cui vult, nubat, tantum in Domino*. Eademque semper fuit sanct. Patrum doctrina, atque Ecclesiæ traditio.

65. Severa tamen aliquando erat cum bigamis, trigamis &c. antiqua disciplina, ut videri potest apud S. Basilium in epist. *Canonica* ad Amphilochium, & in quibusdam canonibus Conciliorum, Neocæsariensis, Ancyrani, & Laodiceni; duris enim pœnitentiis subdebantur, & insuper inhabiles ad sacros ordines suscipiendos reputabantur. Multoque severiores fuerunt hac in parte Græcorum Imperatorum leges. Nam Basilius cognomento Macedo sæc. IX. tertias nuptias *illicitas* declaravit, quartas vero plane *nullas* in *Novella*, quæ reperitur Lib. II. *Juris Orientalis*. Leo autem ejus filius, dictus *Sapiens* in Constitut. XC. declaravit, eos, *qui tertias nuptias contraxerint, pœnis ecclesiasticis esse subjiciendos;* quamvis observante Baronio ad an. 901. idem Legislator quartam duxerit uxorem. Hæc tamen disciplina nunquam eo pervenit, ut secundas, & tertias nuptias omnino reprobaret. Unde Hieronymus epist. CXXIII. ad Ageruchiam inquiebat; *Quid igitur? Damnamus secunda matrimonia? Minime; sed prima laudamus. Abjicimus de Ecclesia bigamos? Absit; sed monogamos ad continentiam provocamus*.

Quæres *quarto*, *quid dicendum de concubinis, quæ commemorantur veterum Patriarcharum?*

66. Resp. cum Angelico in *Supplem.* quæst. 65. art. 5., nunquam licitum fuisse, nec *secundum se*, nec *ex dispensatione divina* habere concubinam matrimonio non junctam, quia hoc est contra prima præcepta legis naturæ, quæ dispensatio-

tionem non admittunt. „ Unde ubicumque legitur in vet. test., aliquos concubinas habuisse, quos necesse sit a peccato mortali excusari; oportet, eas esse matrimonio junctas; & tamen concubinas dici, quia aliquid habebant de ratione uxoris, & aliquid de ratione concubinæ. Secundum enim quod matrimonium ordinatur ad suum principalem finem, qui est bonum prolis, uxor viro conjungitur indissolubili conjunctione ... & circa hoc non est aliqua dispensatio. Sed quantum ad secundum finem, qui est dispensatio familiæ, & communicatio operum, uxor conjungitur viro, ut socia. Et hoc deerat in his, quæ concubinæ nominabantur. In hoc enim poterat esse dispensatio, cum sit secundarius matrimonii finis. Et ex hac etiam parte habebant aliquid simile concubinis, ratione cujus concubinæ nominabantur."

CAPUT V.

De indissolubilitate matrimonii.

67. Matrimonium dupliciter solvi dicitur, *primo* omnino, quantum ad *ipsum vinculum*, ita ut possit uterque conjux ad alias nuptias transire; *secundo* quantum *ad thorum*, quando nulla amplius est obligatio reddendi debitum, manente tamen vinculo matrimoniali, quo uterque conjux a novis contrahendis nuptiis impeditur. *Præterea* observanda est communis distinctio inter matrimonium *ratum*, & matrimonium *consummatum*. *Primum* est, quod juxta leges præscriptas contrahitur, & nondum carnali copula consummatum est; *alterum*, cui corporum carnalis conjunctio accessit; & de hoc secundo potissimum quæstio est, an sit omnino indissolubile? Ita esse definivit Synodus Trid. Sess. XXIV. can. 5. & 7. (a), cujus definitionem tuebitur sequens

PROPOSITIO I.

Matrimonii vinculum, neque propter hæresim, neque propter molestam cohabitationem, neque propter affectatam absentiam dissolvi potest.

68. Prob. hæc veritas disertissimis Jesu Christi verbis Matth. XIX. 5. seqq. sup. n. 50. relatis; tum aliis similibus apud Marcum X. 12. & 13., ubi Discipulis de matrimonii firmitate interrogantibus dixit; *Quicumque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam. Et si uxor dimiserit virum suum, & alii nupserit, mœchatur.* Quod divini Magistri mandatum allegavit Apostolus 1. Corinth. VII. 10. dicens: *Iis autem, qui matrimonio juncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere. Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat.* Et postea vers. 39. *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit: quod si dormierit vir ejus, liberata est:* & similia verba habet idem Apostolus Rom. VII. 2. & 3. Porro cum in hujusmodi locis nulla fiat exceptio, recte Patres Tridentini definierunt, nullam esse matrimonii dissolvendi causam.

69. Idemque ante illos docuerat S. Hieronymus in Epist. LV. Etenim interrogatus ab Amando, „ utrum mulier relicto viro adultero, & sodomita, & alio per vim accepto, possit absque pœnitentia communicare Ecclesiæ, vivente adhuc eo, quem prius reliquerat?" respondet Apostoli verbis Rom. VII. 1., & 1. Corinth. VII. 10., quæ ita commentatur: „ Omnes igitur causationes Apostolus amputans, apertissime definivit, vivente viro, adulteram esse mulierem, si alteri nupserit. Nolo mihi proferas raptoris violentiam, matris persuasionem, patris auctoritatem, propinquorum catervam &c. Quamdiu vivit vir, licet adulter sit, licet sodomita, licet flagitiis omnibus coopertus, & ab uxore propter hæc scelera derelictus, maritus ejus reputatur, cui alterum virum accipere non licet. Nec Apostolus hæc propria auctoritate decerint, sed Christo in se loquente &c."

70. Hæc individua matrimonii firmitas apud fideles reperitur *potissimum* ex ratione Sacramenti, dicente S. Augustino in Lib. *De bono conjugali* cap. 24.: *Bonum nuptiarum per omnes gentes, atque omnes homines in causa generandi est, & in fide castitatis. Quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in sanctitate Sacramenti, per quam nefas est etiam repudio discedentem alteri nubere.* Et Lib. I. *De nuptiis, & concupisc.* cap. 10. *Hujus*, inquit, proculdubio *Sacramenti res est, ut mas, & fæmina connubio copulati quamdiu vivunt, inseparabiliter perseverent.*

PRO-

(a) Lutherani communiter docent, matrimonium legitime celebratum esse perpetuum, & indissolubile. Excipiunt tamen aliquos casus; *primo adulterium* propter verba Christi Domini Matth. XIX. 4. seqq.; *secundo malitiosam desertionem;* aut pertinacem debiti conjugalis denegationem, quam utramque adulterio æquivalere dicunt. Addunt alii asperos, duposque nonnis conjugis mores, quam sententiam in Consistoriis Lutheranorum prævalere compertum est, ut scilicet propter molestam conjugum cohabitationem matrimonii vinculum dissolvatur: Calvinistæ pariter post suum antesignanum docent, adulterii causa dissolvi matrimonii vinculum, adduntque etiam conjugis malitiosam discessionem, post unius anni absentiam. Græci omnino per adulterium posse vinculum matrimonii solvi, autumant. Erasmus ejusdem erroris accusatus fuit propter ea, quæ scripserat in not. 42. ad cap. VII. epist. 1. ad Corinth., & a Facultate Theol. Parisiensi anno 1526. condemnatus. Sed sui vindicias egit ingeniosissimus Desiderius, atque hac in parte suos hostes placasse visus est. Accusantur quoque tanquam Græcis adhærentes Cajetanus, Catharinus, ac potiori jure Launojus.

PROPOSITIO II.

Propter adulterium non solvitur matrimonii vinculum.

71. Prob. hæc propositio, quæ specialem videtur difficultatem involvere iisdem S. Pauli verbis, quæ supra allegavimus; nam præterquamquod ex seipsis nullam admittunt exceptionem, S. Augustinus eadem verba expendens, expresse excludit etiam casum adulterii. Ita enim inquit *De adulterinis conjugiis* Lib. II. cap. 4. *Hæc verba Apostoli &c.* Vid. sup. n. 52.; atque ita prosequitur. *Esse autem desinet uxor prioris, si moriatur vir ejus, non si fornicetur .... nec carebit illo vinculo, etiamsi nunquam reconcilietur viro: carebit autem, si mortuus fuerit vir ejus*. Augustino coævus Innocentius I. in epist. ad Exuperium Episcopum Tolosanum, qui Apostolicam Patri sedem de nonnullis dubiis consuluerat, ita respondit: *De his .... qui interveniente repudio alsis se matrimonio copularunt, quos in utraque parte adulteros esse manifestum est ..... & ideo omnes a communione fidelium abstinendos.* Et S. Hieronymus epist. LXXVII. ad Oceanum laudat Fabiolam, quod publicam pœnitentiam egerit, pro matrimonio contracto cum alio viro post priorem maritum propter adulterium repudiatum; *nec Evangelii rigorem noverat*, inquit Doctor maximus, *quo nubendi universa causatio, viventibus viris, fœminis amputatur*. Nihil disertius desiderari potest.

72. His latinis græcos Patres bene multos adjungere possemus, sed brevitatis gratia iis omissis, qui generaliter tantum pronunciant, non licere uxore vivente aliam ducere: nonnullos afferemus, qui neque per adultarium solvi vinculum matrimoniale aperte asserunt. Hermas in *Pastore* Lib. II. mandato 4. postquam ei Angelus præcepit, ut uxorem adulteram dimittat, *ne particeps fiat mœchationis ejus*, ita prosequitur. *Dimittat illam vir, & ipse per se maneat. Quod si dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, & ipse mœchatur.* S. Justinus in Apol. II. *Qui repudiatam*, inquit, *a viro, alteram duxerit, adulterium committit*. Athenagoras in sua *Legatione pro Christ.* secundas nuptias ut *honestum adulterium* habitas fuisse, asserit; quanto magis improbasset eas, quæ fiunt primo conjuge adhuc vivente? Subdit enim: *Qui uxorem suam dimiserit, & aliam duxerit, adulteratur, inquit Dominus noster;* nempe non *honestum*, sed *verum* adulterium committit. Clemens Alexandr. Lib. II. *Stromatum*. *Qui autem*, ait, *dimissam accipit uxorem, mœchatur eam ...... non solum autem qui dimisit, est ejus causa, sed etiam qui eam suscepit, præbens mulieri peccandi occasionem.* Ac denique Chrysostomus Hom. XVII. in Matth. sine dubio affirmat, *mulierem expulsam remanere semper uxorem ejus, a quo expulsa est.* Plura ex græcis Patribus dare poterit Petrus Arcudius Lib. VII. *Concordiæ* cap. 13.

73. His, aliisque sanctorum Partum testimoniis instructus S. Thomas in *Supplem.* quæst. 62. art. 5. „Nihil, inquit, adveniens supra matrimonium „potest ipsum dissolvere. Et ideo adulterium non „facit, quin sit verum matrimonium .... Et ideo „non licet uni, altero vivente, ad aliam copu„lam transire." Hinc Concilium Trid. Sess. XXIV. can. 7. ita definivit: „Si quis dixerit, Ecclesiam „errare, cum docuit, & docat, juxta Evange„lium, & Apostolicam doctrinam, propter adul„terium alterius conjugum matrimonii vinculum „non posse dissolvi, & utrumque, vel etiam in„nocentem, qui causam adulterio non dedit, non „posse, altero conjuge vivente, aliud matrimo„nium contrahere, mœcharique eum, qui dimis„sa adultera, aliam duxerit, & eam, quæ di„misso adultaro, alii nupserit, anathema sit. (a)"

74. His omnibus invictis momentis duplicem addamus rationem, ad eos convincendos, qui indissolubilis matrimonii legam nimis duram esse comminiscuntur. Prima est, quod si semel aperta fuerit hæc dissolvendorum conjugiorum via, facile male contenti conjugas, vel qui ad meliora vota adspirant, facile inquam tenerentur, ut occasionem adulterii odiosæ uxori suppeditarent, aut ipsi data opera hoc enorme crimen committerent; aut etiam per calumniam idipsum crimen conjugi innocenti impingerent. Hoc postremum advertit S. Hieronymus in cap. XIX. Matth. inquiens: „Quia „accidere poterit, ut aliquis calumniam faceret „innocenti, & ob secundam copulam nuptiarum „veteri crimen impingeret, sic priorem dimitte„re jubetur uxorem, ut secundam prima viven„te non habeat."

75. Huic rationi accedit altera, quod certo determinari non possit tempus, quo matrimonii vinculum propter unius conjugis adulterium solvatur. Num-

(a) Legenda *Hist. Conc. Trid.* eminent. Card. Pallavicini Lib. XXII. cap. 4. ubi narratur, verba hujus canonis ita studiose fuisse composita, instantibus Raipubl. Venetæ Legatis, ne si aperta pronunciatum fuisset anathema contra asserentes, *matrimonii vinculum dissolvi per adulterium*, Græci, qui frequentes in Ditione Veneta commorabantur, aa definitione nimis conturbarentur. Observat tamen idem acutissimus Historiographus contra Sarpium, aliquod esse discrimen, quamvis admodum *subtile*, inter canonem prius præparatum, & eum, qui reipsa a Patribus consecratus fuit. Communiter autem docent Theologi, eo canone condemnatos fuisse Lutheranos, & Calvinistas, qui Rom. Ecclesiæ praxim permittendi quidam propter adulterium divortium thalami, & convictus, non autem vinculi matrimonialis dissolutionem, erroris, crudelitatis, atque etiam impietatis accusare imprudenter audebant: toleratos vero fuisse Græcos, qui propter adulterium omnino solei matrimonium censent; dummodo tamen non audeant Ecclesiam aliter docentem erroris accusare.

Numquid enim hæc solutio fit illico post perpetratum crimen? Non: alias conjuges non possent simul cohabitare sine novo contractu matrimoniali; cum tamen sæpe contingat, aut propter ignorantiam facti, aut propter tolerantiam conjugis innocentis, matrimonia minime dissolvi. Numquid post datum repudium, factumque divortium? Minime: nam etiam tunc possunt conjuges reconciliari, quod manifeste innuit supra a nobis laudatus Apostolus 1. Corinth. VII. 10. seqq. præcipiens uxori, ut discedente marito maneat *innupta*, *nisi viro reconcilietur*. An primum matrimonium tunc dissolvitur, quando conjuges transeunt ad secundas nuptias? Nequaquam: prius enim necesse est, primi matrimonii vinculum esse solutum, ut alterum iniri queat. Melius itaque dicendum cum Ecclesia, matrimonium ratum, & consummatum posse quidem justis de causis dissolvi quantum ad separationem thori, ita ut neuter conjux alteri debitum reddere teneatur, non autem quantum ad vinculum, ita ut ambo possit ad novas nuptias transire. Nonnullas alias rationes affert Angelicus III. *Cont. Gent.* cap. 123. ad probandum, *matrimonium debere esse indivisibile*. Catechismus etiam Rom. n. 21. quasdam considerationes addit valde opportunas, ut ostendat, hanc conjugii indissolubilitatem esse admodum utilem.

76. Ob. *primo*. Repudium uxorum obtinuit apud omnes fere nationes, etiam cultissimas, ita ut non solum mariti uxores, sed etiam uxores possent maritos repudiare. Obtinuit quoque apud Hebræos, saltem ut viri possent uxores dimittere (*a*), ut constat ex lege Mosaica Deuteron. XXIV.; immo ante legem exemplum habemus in Patriarcha Abraham Gen. XXI., qui domo sua expulit Agar cum filio Ismael; cur ergo non obtinebit etiam apud Christianos, cum Christus non venerit legem solvere, sed adimplere?

77. Resp., nos minime sollicitos esse debere de legibus, ac moribus Ethnicorum, & absurdissimum foret ad ipsorum normam nostros mores, ac leges componere. Ethnici connubia considerabant tantummodo, ut officium politicum, quod proinde politicis legibus subdebant. Nos autem illud considerare debemus, etiam ut Ecclesiæ Sacramentum, ad quam sublimem dignitatem fuit a Christo evectum.

78. Quantum ad Hebræos, non omnino convenit inter Theologos, an repudium esset ita Mosaica lege probatum, ut mulier repudiata posset licite alteri nubere. Sunt enim non pauci, qui cum Magistro sententiarum Lib. IV. Distinct. XXXIII. id absolute negant, putantes, id solum a Moyse fuisse permissum propter duritiem cordis populi illius, ut impune, quamvis illicite, fieret. Audiatur S. Thomas in *Suppl.* quæst. 67. art. 3. „ Quidam dicunt, quod illi, qui sub lege uxorem „ dato libello repudii dimittebant, non excusabantur a peccato, quamvis excusarentur a pœna „ secundum legem infligenda; & propter hoc dicitur Moyses libellum repudii permisisse ... non „ quidem propter aliquod majus bonum consequendum, sicut fuit dispensatio de pluribus uxoribus habendis, sed propter malum cohibendum, „ scilicet uxoricidium, ad quod Judæi proni erant propter corruptionem irascibilis: sicut & „ permissum est eis, extraneis fœnerari, propter „ corruptionem aliquam in concupiscibili, ne scilicet fratribus suis fœnerarentur; & sicut etiam „ propter corruptionem suspicionis in rationali fuit „ permissum sacrificium zelotypiæ, ne sola suspicio apud eos judicium corrumperet: " atque hanc sententiam communius sustineri dicit: ea autem posita, objectio sine difficultate eliditur (*b*).

79. Aliam tamen exponit Angelicus opinionem, ita pergens. *Sed quia lex vetus, quanquam gratiam non conferret, tamen ad hoc data erat, ut peccatum ostenderet* (*ut communiter Sancti dicunt*), *ideo aliis videtur, quod si repudiando uxorem peccassent, hoc saltem eis per legem, aut Prophetas indicari debuisset:* Isaiæ LVIII. 1. Annuncia populo meo scelera eorum; *alias viderentur nimis esse neglecti, si ea, quæ necessaria sunt ad salutem, quæ non cognoscebant, nunquam eis nuntiata fuissent; quod non potest dici, cum justitia legis tempore suo observata vitam mereretur æternam. Et propter hoc dicunt, quod quamvis repudiare uxorem per se sit malum, tamen ex permissione divina licitum fiebat*. Hanc sententiam ut veram, & certissimam mor-

(*a*) Exempla quidem aliqua occurrunt fœminarum, quæ maritis libellum repudii dederunt; ut uxor Sampsonis, Judicum XIV.; sed hæc de filiabus Philistinorum erat; uxoris item Levitæ, Judicum XIX., quæ *reversa est in domum patris sui;* sed verum repudium illud non fuit. Ut enim ibidem subditur, Levita eamdem a patre recepit. Verum fœminæ a viro divortium potius fuisse videtur, quando Saul abstulit a Davide ejusdem uxorem Michol, eamque tradidit Phalti 1. Reg. XXV. 44.? attamen potius quadam violentia Saulis, quam per verum divortium Michol a Davide fuisse separatam ex eo liquet, quod mortuo Saule David uxorem suam postliminio repetiit. Omnibus itaque perpensis primum repudii exemplum dedit Salome Herodis magni soror, quando a Castobaro Idumææ, & Gazæ præfecto se separavit; ut Josephus narrat Lib. XV. *Antiqu. Judaic.* cap. 11. Hoc exemplum secuta est Herodias repudiato marito Philippo, contra quod repudium declamare nunquam cessavit S. Joannes Baptista. Postea corruptis Judæorum moribus non paucæ occurrunt mulieres, quæ propriis maritis repudii libellum dederunt.

(*b*) Bene observat Angelicus art. 4., juxta hanc sententiam, quæ admodum multis, & doctissimis Theologis placet, uxoribus repudiatis non licuisse alteri viro nubere, quia primum matrimonium semper vigebat; bene vero licuisse viris alias fœminas ducere, quia secundum dispensationem divinam iis licebat plures uxores simul habere.

mordicus propugnat Abulensis; alii vero bene multi; ut Bellarminus, saltem *ut probabiliorem*. Ea autem admissa, adhuc facillime objectio solvitur, dicendo, hanc repudii permissionem fuisse a Christo revocatam locis sup. num. 68. allegatis.

80. Dices. Aliqui Principes Christiani repudium permiserunt, ut Constantinus magnus, Justinianus, aliique. Immo Sæc. IX. has leges obtinuisse sub Carolo magno testatur Marculphus Lib. II. *Formularum* cap. 30.; non ergo repudii lex, quæ apud Ethnicos, atque Hebræos vigebat, fuit a Christo abrogata.

81. Respondeant huic argumento loco nostrum sancti Patres. Hieronymus epist. LXXVII. ad Oceanum, *Aliæ*, inquit, *sunt leges Cæsarum*, *aliæ Christi*. *Aliud Papinianus*, *aliud Paulus noster præcipit*. S. Ambrosius Lib. VIII. in cap. XVI. Lucæ num. 5. *Dimittis ergo*, inquit, *uxorem*, *quasi jure sine crimine*; *& putas*, *id tibi licere*; *quia lex humana non prohibet*. *Sed divina prohibet*. S. Augustinus Serm. 392. conjugatis dicebat: *Non vobis licet habere uxores*, *quarum priores mariti vivunt*; *nec vobis*, *fœminæ*, *habere viros licet*, *quorum priores uxores vivunt*: *adulterina sunt ista conjugia*, *non jure fori*, *sed jure cœli*. Et Lib. I. *De nuptiis*, *& concupisc.* cap. 10. eum, qui sua uxore relicta aliam duxerit, reum esse adulterii pronunciat, *non hujus sæculi*, *ubi interveniente repudio*, *sine crimine conceditur cum aliis alia copulare connubia ..... sed lege Evangelii*. Fortius S. Jo. Chrysostomus locum Apostoli commentans 1. Corinth. VII. *Ne mihi*, inquit, *leges ab exteris conditas legas*, *præcipientes dari libellum repudii*, *& divelli*. *Neque enim juxta illa judicaturus est te Deus in illa*, *sed secundum eas*, *quas ipse statuit*. Et multa hujus generis ex sanctis Patribus præsto sunt, quibus ostenditur, nullas posse a sæculari potestate contra sacra Ecclesiæ dogmata leges condi; adeoque frustra laborare, qui una cum Launojo, aliisque paucis sacros. Trid. Synodi decretis de indissolubili matrimonii vinculo quasdam veterum Imperatorum leges opponunt. Bene autem observavit Angelicus in *Supplem.* quæst. 61. art. 1. ad 1., *quod lex humana considerat matrimonium*, *solum inquantum est officium naturæ*; *sed lex divina*, *secundum quod est Sacramentum*, *ex quo habet omnimodam indivisibilitatem*.

82. Ob. *secundo*. Christus Dominus legem repudii, quæ apud Hebræos, atque etiam Ethnicos vigebat, non prorsus abstulit, sed solum restrinxit ad causam adulterii. Nam interrogantibus Pharisæis, an liceret homini dimittere uxorem *quacumque ex causa*, ita respondit Matth. XIX. 9.: *Quicumque dimiserit uxorem suam*, *nisi ob fornicationem*, *& aliam duxerit*, *mœchatur*. En, inquiunt, claram, apertamque exceptionem *fornicationis*, qua solvitur matrimonii vinculum. Idem dixerat Christus Matth. V. 32.

83. Resp., Christum causa fornicationis solummodo permisisse divortium quantum ad thorum, non autem quantum ad vinculum; ita ut ejus verba ita coordinanda sint: *Quicumque dimiserit uxorem* (*quod non licet nisi propter fornicationem*), *& aliam duxerit*, *mœchatur*; ita ut possit quidem propter fornicationem dimitti uxor, quantum ad cohabitationem, sed alia tamen duci non possit. Neque vero arbitraria, aut contorta est hujusmodi explicatio. Nam *primo* subobscurum hunc Matthæi locum exponunt alii duo Evangelistæ, Marcus X. 11., & Lucas XVI. 18., qui hanc exceptionem non habent, quam certe non omisissent, si per fornicationem solvi vinculum connubiale existimassent. *Secundo*, consideranda sunt verba Pauli 1. Corinth. VII. 10. quibus illa exceptio non solum reticetur, sed plane excluditur; inquit enim Apostolus non nomine suo, sed Domini (*Præcipio*, *non ego*, *sed Dominus*): *Mulier alligata est legi* (scilicet matrimonii) *quanto tempore vir ejus vivit*; quod falsum esset, si propter adulterium vivente adhuc marito non amplius alligaretur. Accedit Scripturæ interpres, Ecclesiæ traditio, quam supra num. 71. seqq. exposuimus.

84. Inst. *primo*. Si Christus duntaxat thori separationem permisisset, sequeretur, hanc thalami separationem propter *solam* fornicationem fieri posse; cum tamen Ecclesia alias admittat hujus separationis legitimas causas. *Secundo*, Christus non respondisset Pharisæorum interrogationi, qui de totali uxoris dimissione quæstionem proposuerant.

85. Resp. ad *primum*, cum S. Augustino *De adult. conjugiis*. Lib. 11. c. 9. T. VI. Christum causam separationis conjugum omnium gravissimam allegasse, ad refrænandam Judæorum licentiam, qui quacumque ex causa, etiam leviori, uxores dimittebant; non tamen propterea exclusisse alias causas graves, quæ occurrere poterant, & quas enumerare tunc opportunum non duxit. Credo, inquit S. Doctor quæstioni respondens, quia illud quod majus est hoc Dominus commemorare voluit. *Præterea* ut aliqui contendunt, sola fornicationis causa potest inter conjuges divortium fieri *perpetuum*; aliis autem de causis divortium non esse perpetuum, sed quousque conjux delinquens resipuerit.

86. Ad *secundum* dico, Christum interrogationi Pharisæorum plene satisfecisse; duo quippe ipsi quæsierant, *primo*, an liceret uxorem dimittere quacumque ex causa? *Secundo*, an ea dimissa liceret alteram ducere? Primæ quæstioni respondet, non licere, nisi ex causa fornicationis (vel ex alia æque gravi), nempe quantum ad thorum: alteri autem respondet, *non licere*. Quod adeo verum est, ut Discipuli bene intelligentes sensum responsionis Dominicæ adjunxerint: *Si ita est causa hominis cum uxore*, *non expedit nubere*; quia videlicet nimis durum videbatur, se-

pa-

parari conjugem a thoro, nec tamen posse alteri nubere. Quid autem huic difficultati reposuit Christus? An fortasse respondit, facile esse alteram conjugem fideliorem quærere? Nihil minus; sed respondit: *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est ...... Sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt propter regnum cælorum*; nempe qui ab uxore separati gratia Dei continentiam servant.

87. Inst. *secundo*. Nullus tenetur ad perpetuam continentiam; sed conjux innocens separatus ab uxore propter ejusdem adulterium, si alteram ducere non potest, sine ullo suo crimine adigeretur ad perpetuam continentiam: ergo &c.

88. Respondet S. Thomas in *Supplem.* quæst. 62. art. 5. ad 1., *quod quamvis per se nullus obligetur ad continentiam, tamen per accidens potest esse, quod obligetur, sicut si uxor sua incurabilem ægritudinem incurrat; & talem, quæ carnalem copulam non patiatur: & similiter etiam est, si incorrigibiliter spirituali infirmitate, scilicet fornicatione, laboret*. Rationem autem hujus suæ doctrinæ Angelicus attulerat in corp. art. dicens: „ Nihil adveniens supra matrimonium potest ipsum dissolvere. Et ideo adulterium non facit, quin sit verum matrimonium. *Manet enim*, ut Augustinus dicit Lib. II. *De nuptiis*; *& concupisc.* cap. 10. *inter viventes conjugale vinculum, quod nec separatio, nec cum aliquo junctio potest auferre* (a)".

89. Ob. *tertio*. Non pauci, cum ex veteribus Patribus, tum ex recentioribus Theologis matrimonii vinculum alterius conjugis adulterio dissolvi, putarunt. *Primo* citatur Tertullianus, qui Lib. IV. *Cont. Marc.* cap. 34. hoc aperte videtur innuere, dum contendit, Christi verba apud Matt. eumdem sensum habere, ac verba Moysis Deuter. XXIV. ut scilicet Christus vestigia Moysis secutus sit, *tam in permittendo repudio, quam in prohibendo*. *Secundo*, Origenes Tom. II. in Matth. refert, aliquos Episcopos permisisse fœminæ repudiatæ alteri viro nubere. *Tertio*. S. Basilius in epist. can. ad Amphilochium cap. 9. inquit, *virum ab uxore dimissum venia dignum esse, si nubat cum altera; neque mulieri, quam ducit, tale connubium crimini esse vertendum*. *Quarto*, S. Epiphanius *Hær.* XXXIX.; vel LIV., quæ est Catharorum num. 4. *Cum occasione aliqua stupri, adulteriique*, inquit, *aut alterius flagitii cum ea* (uxore sua) *divortium fecerit, is si alteram uxorem duxerit, aut alteri viro mulier nupserit, sacrarum litterarum authoritas ab omni culpa illos absolvit, neque ab Ecclesia, aut æterna vita rejicit*. *Quinto*, idem docet Theodoretus Lib. IV. *Hæret. fabul.* cap. 6. *Sexto*, Lactantius Lib. VI. *Divin. Institut.* cap. 23. *adulterum esse* dicit, *qui præter crimen adulterii uxorem dimiserit, ut alteram ducat*. *Demum*, S. Ambrosius Comment. in cap. VII. epist. 1. ad Corinth. docet, licitum esse viro, dimissa uxore adultera, aliam accipere, non autem licere adulteræ dimissæ novas nuptias inire. Propter hæc, & alia testimonia nonnulli Theologi, ut Cajetanus, Catharinus, Erasmus, ac Launojus non dubitarunt una cum Græcis asserere, matrimonium propter adulterium omnino dissolvi.

90. Resp., non deesse Theologos, qui ingenue fatentur, hæc, & nonnulla similia obscura testimonia haud facile posse cum Ecclesiæ dogmate de indissolubili matrimonii nexu conciliari; parcendum tamen esse iis veteribus, qui de hac difficillima controversia eo tempore scripserunt, quo illa nondum erat satis ventilata, & Ecclesiæ judicio definita. *In divinis sententiis*, inquiebat Augustinus *De fide, & operibus* cap. 19., *ita obscurum est, utrum & iste, cui quidem sine dubio adulteram licet dimittere, adulter tamen habeatur, si alteram duxerit; ut, quantum existimo, venialiter ibi quisque fallatur*. Ita S. Doctor, qui tamen matrimonium per adulterium non solvi & sæpe, & luculenter testatus est sup. num. 71.

91. Dixi *obscura* esse allata *testimonia*: si enim Patrum illorum intimius examinetur doctrina, veritas nostri dogmatis magis elucescet. *Primo*, Tertullianus in loco objecto concedit, uxorem adulteram dimitti posse, sed ea conditione, ne alia ducatur. En ejus verba: „ Dico enim, illum (Christum), conditionaliter nunc fecisse divortii prohibitionem: si ideo quis dimittat uxorem, ut aliam ducat. Qui dimiserit, inquit, uxorem, & aliam duxerit adulterium commisit, & qui a marito dimissam duxerit, æque adulter est." Quibus verbis Africanus Doctor manifeste indicat, Christum permisisse quidem divortium thalami, non autem solutionem matrimonii, & in hoc tantum secutum fuisse vestigia Moysis, non autem in repudio totali, quod Christus con-

(a) Laud. S. Augustinus, ut murmura incontinentium compesceret, *Quid*, inquiebat, *si aliquo diuturno, & insanabili morbo corporis teneatur conjux, quo concubitus impeditur? Quod si &c.* Atque hæc communis est Theologorum difficultatis istius solutio. Nihil autem audeo pronunciare de *nova* textus S. Matth. interpretatione, quam nuperrime vir clarissimus illustravit D. Lud. Nachi Abbas Camaldulensis, in sua egregia Dissert. *De indissolubilitate matrimonii*, Venetiis edita an. 1791. Contendit vir doctissimus, vexatum illum S. Matth. locum: *Quicumque dimiserit &c.* non esse referendum ad novam legem, quam de matrimonio ut Sacramento Christus laturus erat, sed ad legem Mosaicam, quæ eo tempore nondum erat abrogata, perversis tamen quorumdam interpretationibus depravata; ad quas removendas Christum declarasse, a Moyse non permitti repudium, *nisi fornicationis causa*, hanc vero exceptionem fuisse postea in nova lege sublatam, & matrimonium omnino indissolubile redditum, prout Marcus, Lucas, & Paulus disertissime affirmant. Nihil inquam de hac interpretatione pronunciare audeo, quia *nova* est; mirifice tamen ad confirmandum Ecclesiæ dogma de matrimonii indissolubilitate inservit.

concessum fuisse dicit a Moyse *propter duritiam cordis* Israelitarum.

92. Origenes eam quorumdam Ecclesiæ Rectorum permissionem refellit, tamquam Scripturæ contrariam, quæ dicit: *Mulier alligata est, quanto tempore vir ejus vivit:* & postea de iisdem Rectoribus subdit: *Hæc enim contra legem initio latam, & scriptam ad vitanda pejora, alieno arbitrio morem gerentes eos permisisse, verisimile est.*

93. S. Basilius epist. 188. can. 9. *Consuetudo*, inquit, *etiam adulteros viros, & in fornicationibus versantes jubet a mulieribus retineri.* Et postea ostendens, nullam esse causam mulieri relinquendi maritum, ita concludit: *Quare, quæ reliquit, est adultera, si ad alium virum accessit.* Et epist. 200. can. 48. *Quæ a marito*, inquit, *relicta est, mea quidem sententia manere debet*, scilicet innupta. Non itaque contrariæ opinioni constanter adhæsit.

94. S. Epiphanium Dion. Petavius in *Animadvers.*, & nonnullos alios excusandos putat, qui ante definitionem Trid. Synodi scripserunt. Idem de Theodoreto dicatur. Et omnes norunt, paucorum doctrina nec constitui, nec tolli universalem Ecclesiæ traditionem.

95. Ad *sextum*, jam sæpius dictum est, Lactantium potius Tullianæ eloquentiæ, quam solidæ Theologiæ laude celebrari; ut proinde propter ejus auctoritatem ab aliorum solidiore, & vera doctrina recedere non debeamus. Nam Gelasius Papa in Concilio Romano Lactantii *Opuscula apocrypha* declaravit, quia in ipsis nonnulla minus orthodoxa inveniuntur. Et notum omnibus est judicium Hieronymi in epist. LVIII. ad Paulinum: *Utinam tam nostra confirmare potuisset, quam facile aliena destruxit.* Vid. *Censura* nostri Card. Jo. M. Brasichelli in Opera Lactantii.

96. De Ambrosiastro jam dictum est non semel, opus illud esse Ambrosio suppositum, & nullius apud Theologos ponderis. Aliter porro loquitur verus Ambrosius in Lib. I. *De Abraham* cap. 9., tum Lib. VIII. in Lucam, quibus in locis dissolutionem matrimonii a civilibus legibus permissam Jesu Christi auctoritate expresse condemnat.

97. Inst. *primo*. Pœnitentiale vetus Rom. Tit. III. *De fornicatione* cap. 20. mulieri, quæ a marito adacta fuerat ad adulterium perpetrandum, permittitur, *ut nubat, cui voluerit.*

98. Resp., permissionem factam uxori innocenti, ut nubat, intelligendam esse post mortem mariti, non autem marito vivente; cum e contra marito tanti criminis reo vetitum esset novam uxorem ducere, etiam post mortem primæ, utpote qui in perpetua pœnitentia vitam suam ducere debebat. Similis pœna incestuosis decreta erat in Concilio Vermeriensi can. 4., & in Triburiensi can. 44.

99. Inst. *secundo*. Synodus Arelatensis I. anno 314. celebrata can. 10. ita definit: *De his, qui conjuges suas in adulterio deprehendunt ..... & non prohibentur nubere, placuit, ut in quantum potest, consilium eis detur, ne viventibus uxoribus suis, licet adulteris, alias accipiant:* non itaque vetitum iis erat nubere, sed solum consultum non nubere.

100. Resp., ita quidem canonem illum legi a Petavio loco mox cit. scilicet cum particula negativa *non prohibentur*, quia ipsi visus est locus corruptus. Verumtamen alii vetustis codicibus inhærentes canonem illum sine particula *non* exaratum volunt, ut nempe indicetur *prohibitio* nubendi, & postea addatur *consilium* hujusmodi legem exequendi, non obstantibus legibus quibusdam civilibus, quæ secundas nuptias permittebant, ob quas aliquibus hæc tota controversia admodum implexa tunc videbatur, ut supra n. 90. cum S. Augustino notavimus.

101. Porro sunt hac in re aliqui alii canones editi in quibusdam Conciliis provincialibus explicatu difficiles, ut ille Concilii Vermeriensis anno 653., quo viro *inevitabili necessitate* in aliam provinciam eunti, quem uxor sequi noluit, facultas datur alteram uxorem ducendi. Sed Nat. Alexander post allatas varias hujus canonis explicationes, non dubitat asserere, si obscuri illius canonis sensus fuerit, potuisse virum vivente sua uxore alteram ducere, *Concilium illud errasse* Hist. Eccl. Sæc. VIII. cap. 4. art. 5. Idemque eruditissimus auctor cap. 4. in Sæc. VII. art. 9. improbat *morem illum pessimum, & Evangelio repugnantem*, qui olim in Gallia obtinebat, ut mutuo consensu matrimonia dirimerentur; qua de re extat apud Marculphum Lib. II. cap. 30. formula repudii dari solita; additque laud. Natalis, Ecclesiam Gallicanam hujusmodi mores, aut leges nunquam approbasse.

Quæres, *primo, an matrimonium ratum, & non consummatum dissolvi possit?*

102. Resp., utique posse per ingressum alterius conjugis in aliquam approbatam Religionem, ita definiente Concilio Trid. Sess. XXIV. can. 6.: *Si quis dixerit, matrimonium ratum, non consummatum, per solemnem Religionis professionem alterius conjugum non dirimi, anathema sit.* Idipsum ante Concilium Trid. fuerat a nonnullis Pontificibus in suis Decretalibus constitutum, ac pluribus Sanctorum exemplis confirmatum, quorum aliqua videri possunt apud Estium in IV. Dist. XXVII. §. 4., & apud Bellarminum Lib. II. *De Monachis* cap. 38.

103. Hujus autem statuti hanc rationem affert S. Thomas in Suppl. qu. 61. art. 2., *quod ante carnalem copulam est inter conjuges tantum vinculum spirituale, sed postea est inter eos etiam vinculum carnale. Et ideo sicut post carnalem copulam matrimonium solvitur per mortem carnalem, ita per ingressum religionis vinculum, quod est ante carnalem copulam, solvitur, quia religio est quædam mors spiritualis, qua aliquis sæculo moriens vivit Deo.* Alexander

der autem III. scribens Archiepiscopo Salernitano hanc aliam rationem attulit; *quia cum non fuerint una caro simul effecti* (per copulam carnalem), *satis potest unus ad Deum transire*, *&* *alter in sæculo remanere*.

104. Cum autem sibi objecisset Angelicus, in ipso consensu matrimoniali per verba de præsenti expresso unum conjugum in alterum potestatem sui corporis transferre, adeoque statim posse exigere debitum; cum, inquam, hoc sibi objecisset, ita respondet ad 2.: *Ante carnalem copulam non est omnino translatum corpus sub potestate alterius, sed sub conditione, nisi interea alter conjugum ad frugem melioris vitæ convolet. Sed per carnalem copulam completur dicta translatio, quia tunc intrat uterque in corporalem possessionem sibi traditæ potestatis. Unde etiam ante carnalem copulam non statim tenetur reddere debitum post matrimonium contractum per verba de præsenti, sed datur ei tempus duorum mensium* &c. Art. autem 5. ad 2. notat, conjugem ingredientem in Religionem non censeri mortuum sæculo, *quousque professionem emiserit*; & ideo usque ad tempus illud alter conjux matrimonium inire non potest.

105. Inutile autem reor, hic subtiliter disputare, qua auctoritate solvatur matrimonium ratum, & non consummatum per professionem monasticam. Nobis enim sufficere debet, quod hæc dissolutio semper ratihabita fuerit, ut innumeris constat exemplis; unde hic adhibendam censeo illam Augustinianam regulam, qua alias usi sumus Lib. VI. *De bapt.* cap. 24. *Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate Apostolica traditum rectissime creditur*.

106. Aliter vero judicat Angelicus Doctor de matrimonio non solum rato, sed etiam copula carnali consummato: de eo enim ita art. 1. resolvit: *Nullus potest facere oblationem Deo de alieno: unde cum per matrimonium consummatum jam sit corpus viri factum uxoris, non potest sine consensu ejus Deo ipsum offerre per continentiæ votum*.

Quæres *secundo*, *utrum matrimonium dissolvatur per alterius conjugis infidelitatem?*

107. Respondet S. Thomas in Supplem. quæst. 59. art. 3. „ quod cum inter infideles sit verum „ matrimonium, per hoc, quod alter eorum convertitur ad fidem, non ex hoc ipso vinculum „ matrimonii solvitur; sed aliquando vinculo matrimonii manente, solvitur matrimonium, quantum ad cohabitationem, & debiti solutionem; „ in quo pari passu currunt infidelitas, & adulterium, quia utrumque est contra bonum prolis. Unde sicut se habet in potestate dimittendi adulteram, vel commanendi cum ea, ita se „ habet in potestate dimittendi infidelem, vel commanendi cum ea. Potest enim vir innocens libere manere cum adultera spe correctionis; non „ autem si in adulterii peccato fuerit obstinata, ne „ videatur patronus turpitudinis, quamvis etiam „ cum spe correctionis possit eam libere dimittere. Similiter fidelis conversus potest cum infideli commanere cum spe conversionis, si eam „ in infidelitate obstinatam non viderit; & bene „ facit commanendo, tamen non tenetur “.

Quæres tertio, *utrum conversus ad fidem*, *&* *a conjuge infideli desertus possit alias nuptias inire?*

108. Respondet S. Thomas cit. qu. 59. art. 4. „ quod quando alter conjugum ad fidem convertitur, altero in infidelitate manente, distinguendum est: quia si infidelis vult cohabitare sine „ contumelia Creatoris, idest sine hoc, quod ad „ infidelitatem inducat, potest fidelis libere discedere, sed discedens non potest alteri nubere. „ Si autem infidelis non vult cohabitare sine contumelia Creatoris, in verba blasphemiæ prorumpens, & nomen Christi audire nolens, tunc si „ ad infidelitatem pertrahere nitatur, vir fidelis „ discedens potest alteri per matrimonium copulari. *Præterea idem S. Doctor Lect. III. in* 1. *ad Corinth. VII. explicans illa Apostoli verba*: Si infidelis discedit, discedat, *hæc habet:* „ superius ostendit, quod fidelis non debet dimittere infidelem cohabitare volentem; hic autem „ dicit, quod si non vult cohabitare, non tenetur fidelis eum sequi, sed potest alteri nubere ... „ Dicit ergo, quod si infidelis discedit a fideli odio fidei, discedat, & potest fidelis, qui dimittitur, contrahere: primum enim matrimonium „ dissolubile erat, quia nunquam fuit ratum “.

109. Quod autem hic dicit, matrimonium infidelium esse dissolubile, quia non *est ratum*, ita S. Doctor explicaverat laud. art. 5. ad 1.: *Matrimonium infidelium est imperfectum* (art. 2.); *sed matrimonium fidelium est perfectum*, *&* *ita est firmius. Semper autem firmius vinculum solvit minus firmum, si sit ei contrarium: & ideo matrimonium, quod post in fide Christi contrahitur, solvit matrimonium, quod prius in infidelitate contractum fuerat: unde matrimonium infidelium non est omnino firmum*, *&* *ratum, sed ratificatur postmodum per fidem Christi*.

110. Angelici magistri nostri doctrina tota desumpta est ex doctissimo Pontifice Innocentio III. qui in cap. *Quanto* de divortiis hanc rem definivisse videtur his verbis: *Si alter infidelium conjugum ad fidem catholicam convertatur, altero vel nullo modo, vel non sine blasphemia divini nominis, vel ut eum pertrahat ad mortale peccatum, ei cohabitare volente, qui relinquitur, ad secunda, si voluerit, vota transibit; &* *in hoc casu intelligimus, quod ait Apostolus: Si infidelis discedit, discedat; frater enim (vel soror) non est servitute subjectus in ejusmodi*. Cujus definitionis hanc reddit rationem, *quia etsi matrimonium verum inter infideles existat, non tamen est ratum*.

111.

111. His addo ea, quæ habet sapientissimus Pontifex Benedictus XIV. Lib. VI. *De Synodo Diœces.* cap. 4.: „Certum est, infidelium conjugium ex privilegio in fidei favorem a Christo Domino concesso, & per Apostolum Paulum 1. Corinth. VII. promulgato, dissolvi, cum conjugum alter Christianam fidem amplectitur, remanente altero in sua infidelitate obdurato cohabitare cum converso, aut cohabitare quidem volente, sed non sine contumelia Creatoris, hoc est non sine periculo subversionis conjugis fidelis, vel non sine execratione sanctissimi nominis Christi, & christianæ religionis despicientia. Ex hoc vero fit, integrum non esse conjugi converso transire ad alia vota, priusquam infidelis interpellatus, aut absolute recusaverit cum eo cohabitare, aut animum sibi esse ostenderit cum illo quidem cohabitandi, sed non sine Creatoris contumelia, uti colligitur ex celeberrima Decretali Innocentii III. &c." Vid. etiam Lib. XIII. cap. 21., ubi aliquos casus in hac materia enatos, & a summis Pontificibus Pio V., Gregorio XIII., & Paulo V. resolutos exponit. Atque hæc sententia communissima semper fuit apud Theologos, & Canonistas; immo ad praxim sæpe sæpius in Ecclesia redacta. Sed in hoc nostro sæculo aliqui conati sunt eadem convellere (a), quorum præcipua argumenta hæc sunt.

112. Primo opponunt omnia illa Matthæi, Marci, Lucæ, & Pauli loca, quibus nos probavimus, matrimonium esse indissolubile; cum enim in iis nulla ponatur exceptio, matrimonia infidelium non minus quam fidelium indissolubilia esse, contendunt. *Secundo* id corroborant auctoritate magni Augustini, qui Lib. I. *De adulterinis conjugiis* ad Pollentium cap. 25. inquit: *Propter quodlibet fornicationis genus, sive carnis, sive spiritus, ubi & infidelitas intelligitur, & dimisso viro, non licet alteri nubere, & dimissa uxore non licet alteram ducere, quoniam Dominus nulla exceptione facta dixit: si uxor dimiserit virum suum, & alii nupserit, mœchatur, & omnis, qui dimittit uxorem suam, & ducit alteram, mœchatur.* *Tertio*, qui infideli converso facultatem faciunt transeundi ad secunda vota, non conveniunt inter se, quandonam prius matrimonium solvatur. Quidam enim dicunt, interpellato conjuge infideli, eoque aut non respondente, aut expresse denegante, matrimonium solvi. Alii sentiunt, tunc solum dirimi, quando conjux fidelis aliud matrimonium init: utraque autem sententia facile refutatur. Prima quidem, quia si postea conjux infidelis sententiam mutet, & baptizetur, matrimonium perseverat: non itaque diremptum jam erat. Altera etiam est falsa, quia primo debet matrimonium jam contractum dirimi, ut secundo locus sit, ut dictum est sup. n. 75.

113. Verumtamen objectæ difficultates evanescunt, si quantum ad primum consideremus, generales Scripturæ sacræ locutiones admittere exceptiones, dummodo illæ arbitrariæ non sint, sed gravibus fundamentis innixæ, cujusmodi est in casu nostro. Fundatur enim *primo* in iis Apostoli verbis: *Si infidelis discedit, discedat;* quæ a doctissimo Pontifice Innocentio III. ab Angelico Doctore, uno verbo ab omnibus Interpretibus, Theologis, & Canonistis, usque ad hæc nostra tempora de solutione vinculi matrimonialis intellecta fuere. *Secundo*, non obstantibus generalibus illis locutionibus, Ecclesia definivit, matrimonium ratum, & non consummatum monastica professione dissolvi. Vid. sup. n. 107. *Demum* Ecclesiæ consuetudo est optima legis interpres. Hanc autem Ecclesiæ consuetudinem solvendi matrimonia Neophytorum fuisse generalem, atque perpetuam, vel ex eo solum conjicere possumus, quod Adversarii nec ullum hactenus potuerunt afferre exemplum alicujus Ecclesiæ particularis, quæ hanc dissolutionem permittere recusaverit. Si his momentis addamus etiam universum Theologorum, aut Canonistarum chorum, annon exceptio a nobis data generalibus Evangelii, & S. Pauli verbis nedum probabilis, & probabilissima, sed plane certa videbitur? *Certum est*, inquit sapientissimus Benedictus (num. 111.); & ante eum Innocentius III. pariter doctissimus, S. Thomas scholarum Princeps, aliique

(a) Quidam Judæus nomine Borac Levi Haghenaviæ in Alsatia natus ad fidem conversus est, & baptizatus 10. Aprilis 1752. Post sæpius frustra invitatam suam uxorem *Meldelf. Serf.* ab Officiali Episcopatus Argentoratensis sententiam obtinuit, qua priore matrimonio soluto posset novum inire. Sed cum vellet cum Anna Theward copulari, istius Parochus eidem se opposuit, contendens, prius matrimonium non potuisse dissolvi. Re ad Consistorium Suessionense delata, Parochi recusatio ut legitima approbata fuit. Borac Levi a sententia Suessionensis Consistorii appellavit, tamquam *ab abusu* ad supremum Senatum Parisiensem, in quo causa mature discussa anno 1758. pronunciatum fuit, legitimum fuisse Suessionensis Consistorii judicium. Tunc vero plurimi libri editi fuerunt, & simul collecti de hac quæstione, *an Judæus in sua Religione uxoratus possit post baptismum novum matrimonium inire, relicta prima uxore cum eo habitare recusante?* quibus libellis epigraphe præfixa erat; *Quod Deus conjunxit, homo non separet*, quasi Ecclesia nomine hominum, non autem nomine Dei separaret. Atqui ex eo tempore nonnulli Theologi, ac Canonistæ pro indissolubilitate matrimonii infidelium, etiam in casu nostro, acriter pugnare cœperunt, ac duo præcipue ex nostra Italia, quorum doctrinam, atque etiam ecclesiasticam dignitatem ego summopere veneror; ab iis tamen cum debita reverentia recedere cogor propter momenta superius allata, atque alia plura, quæ brevitatis gratia prætereo. Sequor etiam vestigia plurium recentium Theologorum, qui pro veteri, communique sententia strenue pugnarunt; inter quos eminuit doctissimus Augustinianus P. Mangis (quem in Lovaniensi Academia tunc Mag. Regentem olim novi) contra D. Le Plat sacr. can. in eadem Academia Professorem.

que Theologi de hac exceptione minime dubitarunt (a).

114. Hæc autem cum ita sint, quis credat, S. Augustinum, quem omnes isti ut suum Magistrum venerati sunt, in contraria fuisse sententia? Perperam autem nobis objeiciuntur ea verba: *Propter quodlibet &c.* cum ibi tantummodo velit, matrimonium fidelis cum infideli propter infidelitatem non solvi; non autem ibi disputat de casu nostro, quando scilicet infidelis cohabitare cum fideli non vult, aut quando id non facit nisi cum contumelia Creatoris; unde conjux fidelis cogeretur, quanquam invitus, continentiam servare. Hunc casum non expendit S. Doctor eo in loco, quia illum Pollentius explicandum non proposuerat. Ceterum Gratianus, Van-Espen, aliique Canonistæ, ac Theologi de tanti Doctoris patrocinio gloriantur. Alii putant, controversiam intactam ab eo fuisse relictam, quod nobis pene certum videtur.

115. Postrema difficultas levissima est, cui si locus daretur, nihil fere certi in Theologia haberetur. Frequentissime enim Doctores in rei substantia conveniunt, in quibusdam circumstantiis dissident; quod etiam in firmissimis dogmatibus fidei haud raro contingit, ut in decursu hujus operis sæpius animadversum est. Benedictus XIV. Lib. VI. jam cit. *De Syn.* cap. 4. n. 4. secundam sententiam, ut probabiliorem, & communiorem, amplectitur; & cum an. 1727. Florentiæ quædam Judæa ad fidem conversa innupta permansisset, ipsius vero maritus in Judaismo pertinax aliam duxisset, ac postmodum una cum sua nova uxore ad baptismi gratiam fuisset perductus, a Sacra Congregatione Concilii ad primam uxorem, secunda dimissa, redire coactus fuit. Censuit igitur Sacra Congregatio, matrimonium primum nonnisi tunc dirimi, quando conjux fidelis novum contrahit. Neque aliquid valet objecta subtilitas; facile enim intelligitur, matrimonium infidelium *imperfectum*, nec *omnino firmum*, *&* *ratum* solvi per matrimonium fidelium, quod est *perfectum*, *& firmius*, ut Angelicus loquitur supra n. 109.

116. Quibusdam visum est intellectu difficile, quod matrimonium possit per infidelitatem solvi, cum non solvatur per adulterium, quod tamen magis opponitur matrimonio, quam infidelitas. Sed hanc difficultatem diluit S. Thomas ib. art. 6. ad 1. observando, *quod quamvis adulterium magis directe opponatur matrimonio, inquantum est in officium naturæ, quam infidelitas; tamen e contrario est, inquantum matrimonium est Sacramentum Ecclesiæ, ex quo habet perfectam firmitatem, inquantum significat indivisibilem conjunctionem Christi, & Ecclesiæ; & ideo &c.*

CAPUT POSTR.

Asseritur, & vindicatur summa, & independens Ecclesiæ potestas statuendi impedimenta matrimonii dirimentia.

117. Notum omnibus est discrimen inter impedimenta duntaxat *impedientia*, & impedimenta *dirimentia*. *In matrimonio*, inquit S. Thomas in Supplem. qu. 50. art. un., *sunt quædam, quæ sunt de essentia matrimonii, & quædam, quæ sunt de solemnitate ejus, sicut & in aliis Sacramentis. Et quia remotis his, quæ sunt de solemnitate ejus, sicuti & in aliis Sacramentis, adhuc manet verum Sacramentum, ideo impedimenta, quæ contrariantur his, quæ sunt de solemnitate hujus Sacramenti, non efficiunt, quin sit verum matrimonium; & talia dicuntur impedire matrimonium contrahendum, sed non dirimunt contractum, sicut prohibitio Ecclesiæ, & tempus feriatum; unde versus*

Ecclesiæ vetitum, necnon tempus feriatum,
Impediunt fieri, permittunt juncta teneri.

Impedimenta autem, quæ contrariantur his, quæ sunt de essentia matrimonii, faciunt, ut non sit verum matrimonium; & ideo dicuntur non solum impedire contrahendum, sed dirimere jam contractum, quæ his versibus continentur:

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Si sis affinis, si forte coire nequibis,
Hæc socianda vetant connubia, facta retractant.

Quæ omnia fuse explicat Angelicus in hoc, & seq. articulis.

118. Porro mirandum non est, Theologos Protestantes, qui matrimonium e numero Sacramentorum expungunt, denegare Ecclesiæ potestatem ponendi impedimenta dirimentia (b). Mirandum potius est, atque intime dolendum, inter eos ipsos, qui

(a) Novam illorum verborum: *Si infidelis discedit, discedat*, explicationem nobis dedit eruditus Gallus Descartes in sua Dissert. adnexa *Analysi* duorum lib. S. Augustini *De adulterinis conjugiis* 1765. in 12., contendens, ea verba non ad infideles conjugatos esse directa, sed ad liberos, ut proinde sensus sit, non debere fideles conjungi infidelibus, si ad religionem Christianam venire recusent; unde si volunt discedere, idest matrimonium non contrahere, discedant. Hanc suam novam interpretationem, & non levibus incommodis obnoxiam defendere nisus est in secunda suæ Dissert. editione, sed parum felici successu. Videri possunt *Reflexions en forme de Dissertation &c.* quæ adnexæ fuerunt duobus Libris S. Augustini ad Pollentium in gallicam linguam translatis; in quo opusculo (D. Pilè) omnia ea continentur, quæ contra veterem sententiam a novis Theologis potuerunt inveniri.

(b) Lutherus non alia impedimenta matrimonii agnoscebat, quam quæ Levit. cap. XVIII. ab ipso Deo constituta fuerunt. De ceteris ita in Lib. *De captiv. Ba-*

qui catholicæ Ecclesiæ filios se esse gloriantur, aliquos inveniri, qui dirimentia matrimonii impedimenta non ab Ecclesia, sed a laica potestate pendere contendunt. Vel si nimia evidentia convicti fateri coguntur, Ecclesiam solam eadem impedimenta semper constituisse, atque in iisdem dispensasse, eo saltem confugiunt, ut fingant, hanc Ecclesiæ potestatem non ex divina Christi institutione, sed ex Principum concessione, ac liberalitate originem trahere (*a*); quem perniciosum errorem ut convellamus, sit

PROPOSITIO.

Ecclesia jure suo proprio ex Christi institutione potestatem habet ponendi impedimenta matrimonii dirimentia, atque in iis dispensandi.

119. Prob. *primo* invicte vel ex eo solo, quod fatentibus ipsis nostris adversariis, Ecclesia a primis usque temporibus in pacifica possessione fuit, leges de matrimonio ferendi, impedimenta statuendi, eademque pro necessitate, vel majore utilitate relaxandi. Id asserit tanquam indubitatum Bernard. Ziegerus Van-Espen P. II. *Juris Eccles.* sect. 1. tit. 13. cap. 1. inquiens ,, Constat, jam a plu- ,, ribus sæculis, Ecclesiam, *& quidem privative,* ,, *& cum exclusione Principum sæcularium*, im- ,, pedimenta dirimentia inter Catholicos ordinas- ,, se, eaque pro temporum, & locorum circum- ,, stantiis nonnumquam extendisse, vel limitasse, ,, aut etiam relaxasse; ac per consequens negari ,, non potest, *quin Ecclesia hac potestate a pri-* ,, *mis sæculis pacifice usa fuerit* ". Atque ut suam assertionem magis confirmet, allegat Tract. Gerbesii mox memoratum, in quo ostenditur, *hanc auctoritatem non accepisse Ecclesiam a Principibus sæcularibus, sed a Christo, eamque jure proprio a primis sæculis usque ad hæc tempora semper hac auctoritate usam fuisse*. Unde postea ita concludit: *Igitur filum traditionis insecuta Synodus Trid. recte anathema dixit in eum, qui dixerit, Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta dirimentia, vel in iis constituendis errasse*. Hactenus celebris iste Canonista Belga, cujus nomen omnibus iis percharum est, qui S. Apostolicam Sedem debita veneratione prosequi recusant (*b*).

120. Certe si Ecclesia precario tantum jure, atque ex Principum indulgentia hanc potestatem exercuisset, hujus concessionis aliquod extaret monumentum. Sæpius autem provocati Adversarii, ut

tyl. bilem suam contra Rom. Ecclesiam evomebat: *Quid autem dicemus de impiis hominum legibus, quibus hoc vitæ genus* (matrimonium) *divinitus institutum, est irretitum, sursum, ac deorsum jactatum? Deus bone! horror est intendere in temeritatem Romanensium tyrannorum, adeo pro libidine sua dirimentium, rursus cogentium matrimonia.* Post autem monet, & rogat suos sacerdotes, & fratres, ut, *si viderint aliquod impedimentum, in quo Papa potest dispensare, & quod non est in Scriptura expressum, ea matrimonia confirment, quæ contra ecclesiasticas tyrannicas, vel Pontificias leges fuerunt constituta.* Lutherum secutus est Apostata M. Ant. de Dominis, & passim sequuntur Protestantes.

(*a*) Horum agmen ducit Jo. Launojus, vir quidem doctus, sed audacioris ingenii, qui opiniones paradoxas, parum tutas, & aliquando manifeste erroneas, libenter amplectebatur, & mordicus defendebat. Hic in damnato opere *De regia in matrimonium potestate* omne jus in matrimonium a sæculari Principum auctoritate derivabat, nulla alia Ecclesiæ relicta auctoritate, quam quæ ex Principum indulgentia, ac liberalitate illi concessa est. Impiis ejus conatibus illico restiterunt duo Doctores Sorbonici, Jac. Leulier editis *observationibus* super ipsius tractatum, in quibus malæ fidei in citandis Theologorum testimoniis, & veteribus monumentis eum aperte convincit (Lovanii 1678.), & Joann. Gerbais in *Tract. pacifico de potest. Ecclesiæ, & Principum supra imped. matrimonii* (Paris. 1693.) His duumviris accessit ex universit. Lovaniensi Jac. Clemens *Du pouvoir de l' Eglise sur les Mariages*. In Italia autem Launojum impugnavit Domin. Galesius Episc. Ruriensis in opere inscripto *Ecclesiastic. in Matrim. potestas*, Romæ 1678.; atque hæc scripta abunde tunc suffecerunt ad Launojam novitatem præfocandam. Sed nostris turbulentissimis temporibus alii emerserunt ecclesiasticæ potestatis osores. Duos ego in Germania novi Launojani erroris patronos, scilicet Bened. Oberhauser in *Quæst. inaugurali de matrimonio*, tum in Lib. IV. *Decretul.*, an in *Apologia Histor. Critica divisarum potestatum in legibus matrim.*; & Jos. Eybel in nonnullis suis opellis tam Latina, quam Germanica lingua exaratis. Hos secuti sunt aliqui Itali, quorum præcipua nomina sunt Petrus Tamburinus, Thomas Nestius, atque Aloysius Litta; qui tamen postremus Epist. 3. non omnem denegat Ecclesiæ circa impedimenta matrimonii potestatem, sed vult, ad ipsius exercitium concurrere etiam civilis Principatus consensum. Mitto alios vulgares libellos, qui suppresso auctorum nomine prodierunt, qui nec commemorari merentur.

(*b*) Sic habent omnes primæ editiones ipso Espenio vivente vulgatæ. Sed in Lovaniensi (Parisiensi) anni 1753. adjectum fuit (nescio unde erutum) cap. 2., quod his verbis concluditur: *Nequaquam dubitamus, quin Ecclesia habeat auctoritatem similia impedimenta* (dirimentia) *inducendi, prout per Concilium Trid. definitum est. Sed & hoc fatendum est, Concilium non definivisse, utrum ex Christi institutione, vel utrum ex Principum indulgentia tacita, vel expressa hæc auctoritas inducendi impedimenta dirimentia Ecclesiæ competat.* Quasi vero id definire opus fuisset, quod ante Launojum nemo catholicorum negabat. Majori securitate Synodus Pistoriensis anni 1786. Sess. V. hanc Principum indulgentiam, tamquam certam habens, ita sistuit: ,, Supposto pertanto un tale assenso, o connivenza (de' Sovrani) confessiamo, aver potuto la Chiesa stabilire giustamente degl' impedimenti dirimenti lo stesso contratto del Matrimonio, e non aver essa preso abbaglio veruno, attese le circostanze de' tempi nello stabilirli, come giustamente decise il Sacro Concilio di Trento contro i Novatori ". Oh præclaram Concilii Tridentini interpretationem!

ut tale nobis exhibeant monumentum, aut saltem designent tempus, occasionem, vel nomina Principum, quorum hanc insignem in Ecclesiam pietatem laudant; & ulterius edisserant, an omnes simul, eodemque tempore hoc privilegium Ecclesiæ concesserint, an unus post alium; & quinam hoc pietatis exemplum primi dederint, quinam postea secuti fuerint? Sæpius inquam ad hæc provocati, hactenus satisfacere non potuerunt; nec ulla spes affulget, ut aliquando satisfaciant (*a*).

121. Solent Adversarii confugere ad consensum Principum *tacitum*, quo permiserint, Ecclesiam uti hoc jure non suo. Sed neque istius consensus taciti ullum vel minimum habent indicium. *Ulterius* consensus hic tacitus supponit Ecclesiam aliquando hoc jus impediendi matrimonia, quod ad solos Principes spectabat, sibi usurpasse, Principum autem pietatem huic usurpationi non obstitisse. Et tunc iterum redeunt molestæ illæ interrogationes, quandonam hæc usurpatio facta fuerit? Sub quibus Principibus? An subito, & aperte, vel pedetentim, ac furtive? An in una tantum ditione, vel in toto orbe Christiano? *Tertio*, quis credat, omnes Principes fuisse suorum jurium adeo incuriosos, ut hanc usurpationem non adverterint? Adeo desides, vel pios, ut illi non obstiterint? Præcipue cum non pauci eorum fuerint Ecclesiæ infensissimi, eamdemque propriis juribus exspoliare sæpe tentaverint? *Quarto* ex historia Concilii Trid. scimus, omnes pene Principum Oratores enixe, & sæpius a Patribus postulasse, ut irrita declararentur matrimonia filiorum familias sine parentum, vel tutorum consensu contracta, Patres autem justis de causis id semper recusasse. Nonne opportuna tunc Principibus sese offerebat occasio jura sua postliminio revocandi, ac propria auctoritate id statuendi, quod frustra ab Ecclesia postulabant? Nec tamen id facere ausi sunt. Quod si aliqui Principes, ut in Gallia, eadem matrimonia irrita esse sanxerunt, postea declararunt, eadem esse irrita, quantum ad effectus civiles, non autem quantum ad contractum Sacramentalem (*b*). *Demum* ipsi Principes supremam hac in parte, & independentem Ecclesiæ potestatem confessi sunt, tum quando a Rom. Pontificibus dispensationem ab his impedimentis suppliciter petierunt, tum quando sua matrimonia sine hac dispensatione contracta auctoritate Ecclesiæ dissolvere coacti sunt; cujus utriusque rei innumera proferri possunt exempla (*c*).

122. Prob. *primo* nostra propositio ex eo, quod Ecclesia hanc exercuerit potestatem iis etiam dirissimis persecutionum temporibus, in quibus certe supponi non potest neque expressus, neque tacitus Principum consensus. Synodus Ancyrana an. 314. can. 2. raptus impedimentum constituit; & Concilium Neocæsariense eodem tempore celebratum can. 2. prohibet matrimonium inter affines. S. Basilius in sua prima epist. ad Amphilochium can. 6. 22., & 23. meminit impedimentorum voti, raptus, & affinitatis, quæ multo antea fuisse constituta indicat, subdens, *sanctiones istas a sanctis viris fuisse traditas*.

123. Temere autem, & sine ullo fundamento aliqui respondent, impedimenta antiquitus posita non fuisse *dirimentia*, sed *impedientia* tantum. Temere inquam: quis enim credat, impedimenta raptus, consanguinitatis, affinitatis, voti, & hujus generis alia, non fuisse nisi meras cæremonias, aut regulas, ad solam honestatem, non autem ad substantiam matrimonii pertinentes? Ulterius dicant, quandonam, & a quibus hæc impedimenta olim solum *impedientia* mutata sint in *dirimentia*? Et quamquam hæc Concilia non fuerint *œcumenica*, ubique tamen acceptata, & approbata, œcumenicorum vim, & auctoritatem acquisive-

(*a*) Solemne est Rom. Sedis osoribus in his rebus ad spurias Isidorianas Merces recurrere, ex quibus ortas assa blaterant omnes Romanor. Pontificum usurpationes. Sed hac in materia tale effugium est penitus interclusum, cum omnes probe norint, Ecclesiæ consuetudinem statuendi impedimenta matrimonii esse Isidoriana apocha multo vetustiorem, ut laud. supra Gerbesius per omnia retro sæcula ascendendo demonstravit. Præterea jamdiu fraudes Isidorianæ detectæ sunt. Cur ab illo tempore nemo unus ex tot Principibus contra usurpationem Ecclesiæ reclamavit? Et cur nemo unus Princeps suum impræscriptibile jus postliminio vindicavit, ut ipsorum assentatores vehementer cupiunt?

(*b*) Hujusmodi fuere edicta Henrici II. an. 1556., Henrici III. an. 1579., Henrici IV. an. 1606., Ludovici XIII. an. 1629. Ludovici XIV. an. 1697., quibus nulla, & irrita declarabantur matrimonia, quæ filii familias contrahunt invitis parentibus. Sed Jurisconsulti Galli, relati a D. Fevret in suo Tract. *De abusu* Lib. V. cap. 2. hujusmodi decreta intellexerunt, non quantum ad Sacramentum, sed quantum ad effectus civiles. Nam quantum ad Sacramentum Synodus Trid. Sess. XXIV. cap. 1. *de reform.* eos damnavit, *qui falso affirmant matrimonia a filiis familias sine consensu parentum contracta irrita esse, & parentes ea rata, vel irrita facere posse*.

(*c*) Inter primas dispensationes numeratur illa solemnis, quæ nomine, & auctoritate Innocentii III. ann. 1209. in celebri Episcoporum, ac Germaniæ procerum conventu Herbipoli habito Othoni IV. facultas facta est, ut filiam Philippi Svevi suam consanguineam sibi matrimonio jungeret; idque *pro bono pacis*, addita tamen pœnitentia, *ut duas Congregationes Monachorum construeret*. Vid. Jos. Hartzheim T. III. *Concil. Germ.* p. 491. Antiquum pariter dissolutionis matrimonii inter consanguineos male contracti exemplum nobis suppeditat circa finem Sæc. X. Gregorius V., qui in Concilio Romano anno 998. irritum declaravit connubium Roberti Francorum Regis cum Berta sua consanguinea, suspensis etiam a sacra communione Archembaldo Archiepiscopo Turonensi, qui eas nuptias consecraverat, & aliis Episcopis, qui iisdem interfuerant. Id refert S. Petrus Damiani epist. V. Hæc duo exempla sint speciminis loco; nam multa alia similia præsto essent, si id necessaria brevitas pateretur.

verunt. Præterea dici debet, nihil aliud fuisse in his Conciliis decretum, quam quod ex Apostolica traditione ubique jam observabatur (a).

124. Sed contra Launojanos, qui se Catholicos profitentur, sufficere debent sacrosanctæ Trid. Synodi decreta, quorum infallibilem auctoritatem cum non audeant contemnere, verum saltem, germanumque sensum vanis interpretationibus eludere conantur. Sess. XXIV. can. 3. ita statuitur: „ Si quis dixerit (ut dicebat Lutherus), eos tantum consanguinitatis, & affinitatis gradus, qui „ in Levitico exprimuntur, posse impedire matrimonium contrahendum, & dirimere contractum, nec posse Ecclesiam in nonnullis illorum dispensare, aut constituere, ut plures impediant, & dirimant, anathema sit. Et can. 4. „ Si quis dixerit, Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia, vel „ in iis constituendis errasse, anathema sit". Quid ad tam claras, & apertas definitiones?

125. Objicit *primo* Launojus, nomine Ecclesiæ a Patribus Trident. non fuisse significatum ordinem hierarchicum, qui ex Episcopis, summoque Pontifice constituitur, sed totum fidelium cœtum, in quo eminent Principes; sicut quando Sess. XXIV. cap. 1. *de reform.* edicitur, matrimonium esse celebrandum *in facie Ecclesiæ*, nomine Ecclesiæ non intelligitur, nisi cœtus fidelium. Sane (addit Launojus) cum Synodi scopus non alius fuerit, quam condemnare errorem Lutheri ajentis, nullam esse in Ecclesia potestatem statuendi matrimonii impedimenta, quam quæ a Deo ipso in Levitico constituta fuere, Patribus satis erat definire, an hæc potestas tantum ad Ordinem hierarchicum pertineret, an vero ad civilem Magistratum, de quo nulla erat cum hæreticis controversia: ut proinde nihil ex Tridentinis canonibus in rem nostram derivari possit. Id ex Spalatensi Apostata Launojus mutuatus est, ex Launojo autem exscripserunt novi Theologi regiæ potestatis assentatores.

126. Resp., quamvis Trident. Patres *expresse* non dixerint, nomine Ecclesiæ se non intelligere cœtum universorum fidelium, sed ordinem duntaxat hierarchicum, quia nedum exortis Launojanis interpretationibus, id dicere necessarium non erat, multis tamen argumentis apparere, nonnisi de Pastoribus sacris nomen *Ecclesiæ* ibi esse intelligendum. *Primo* enim quotiescumque sermo est de Ecclesia *docente*, *præcipiente*, *prohibente*, semper intelligitur hoc nomen de Episcoporum cœtu, ac potissimum de Romano Pontifice, quorum hæc munia sunt, non de fidelium congregatione, ad quam spectat Pastorum vocem audire, eorumque mandatis obtemperare. *Secundo* observandum est, non dici, esse in Ecclesia potestatem, quod fortasse æquivocum esse posset, cum etiam Principes sint in Ecclesia; sed *Ecclesiam posse*, *potuisse*, *non errare &c.*; quibus designari Ecclesiam *docentem*, *præcipientem*, ac *prohibentem*, cæcus est, qui non videat. Sic quando Christus Matth. XVIII. inquit: *Dic Ecclesiæ; & si Ecclesiam non audierit, sit tibi &c.*, omnes intelligunt *Ecclesiæ Prælatos*, ut intellexit Chrysostomus in hunc locum. *Tertio* Scopus Patrum certe erat infandas Lutheri novitates condemnare: at vero Lutherus Roman. Pontificum jus ponendi impedimenta dirimentia, atque in iis dispensandi proterve impugnabat, ut vidimus ad n. 118., non vero de Principum potestate disputabat, quorum auctoritatem potius augere, quam decurtare homo vaferrimus studebat. *Ulterius* quam potestatem negaret Lutherus, satis aperte declarat, cum nominat *Pontificias*, *& Ecclesiasticas leges*, *temeritatem Romanensium tyrannorum &c.*; de potestate Principum nihil habet. *Demum*, si nomine Ecclesiæ hic veniret omnium fidelium cœtus, non video, quomodo jus ponendi, vel relaxandi impedimenta matrimonii posset ad solos Principes restringi, qui sunt quidem in cœtu fidelium, sed fidelium cœtum nec constituunt, nec repræsentant.

127. Inst. *primo*. Canones illi non sunt *dogmatici*, ut proinde iis refragari sine hæresis nota non liceat; sed sunt duntaxat *disciplinares*, quia eorumdem materia non ad fidem, quæ credenda proponit, sed ad disciplinam spectat, quæ actiones præcipit, vel prohibet. Neque refert *anathema* in iisdem canonibus comminatum; cum desint exempla similium anathematum, quæ in eos vibrantur, qui aliquod disciplinæ caput violare præsumpserint. Addi etiam potest, in hujusmodi impedimentis sæpe dispensari; dispensationem autem nonnisi in rebus disciplinaribus habere locum.

128. Resp., Adversarios hic vehementer falli, & fallere, quia non distinguunt dogma a disciplina. Quod Ecclesia habeat a Christo potestatem ponendi impedimenta dirimentia matrimonium, dogma fidei est, quod sine aperta hæresi negari non potest. Quod autem Ecclesia hac sua potestate utatur, ad disciplinam spectat, quæ variari potest. Reipsa diversis temporibus aucta sunt hæc impedimenta, usque ad novissimum generale Concilium, in quo Ecclesia sua utens potestate novum addidit impedimentum, scilicet *clandestinitatis*, quod antea non erat.

129. Ecclesia etiam usa est sua auctoritate dispensandi hæc impedimenta, diversimode tamen pro

(a) Id clare innuit S. Ambrosius in epist. LX. qua Paterno, qui eum consuluerat super matrimonium, quo filium suum cum filia suæ filiæ conjungere intendebat, respondit id fieri omnino non posse, quia cum lex divina prohibeat matrimonia inter consobrinos, a fortiori prohibetur illud, quod Paternus fieri cupiebat inter suum filium, & filiam suæ filiæ. Non erant itaque illa Conciliorum decreta aliunde petita, quam ex divina lege, vel scripta, vel tradita.

pro diversitate temporum. Nam usque ad sæc. XII. aut nullæ omnino, aut rarissimæ leguntur dispensationes; & potius quædam matrimonia jam inita tolerabantur, quam eadem ineundi dispensatio concedebatur. Postea vero ad tollendos innumeros abusus, qui refrigescente pietate quotidie exoriebantur, Ecclesia in dispensando se faciliorem præbuit. Aliud vero est potestas ponendi aliquas leges, vel in iis dispensandi, aliud hujus potestatis exercitium. Primum ad dogma pertinet, quod immutabile est; alterum ad disciplinam, quæ est mutationi obnoxia.

130. Non autem ex solo anathemate adnexo nos concludimus, eos canones esse dogmaticos, sed potius ex iis verbis: *Si quis dixerit &c.*, ex materia, quæ respicit potestatem leges ferendi, & ex scopo condemnandi impiam Novatorum hæresim.

131. Futilis est quoque, & frigida illorum animadversio, qui canones Tridentinos interpretantur *de facto*, & *non de jure*, quia definitum fuit, Ecclesiam non *errasse*, quod est *factum*. Sed dolose dissimulant alia verba *posse*, & *potuisse*, quæ *jus* designant. Ac demum quando Patres definierunt, Ecclesiam in constituendis, vel relaxandis hujusmodi impedimentis non *errasse*, idem est, ac si dixisseut, *ideo non errasse, quia id jure suo facere poterat*.

132. Inst. *secundo*. Impedimenta dirimentia afficiunt ipsum matrimonii contractum, quem nullum, & irritum faciunt, seu homines inhabiles reddunt ad contrahendum, sed hoc jus ad potestatem civilem spectat, cui subsunt res omnes corporales, non autem ad potestatem Ecclesiæ, cui non subduntur nisi spiritualia. Si ergo Ecclesia aliquando potuit, vel adhuc ponere potest impedimenta dirimentia, id non fecit, nec facere potest, nisi ex Principum concessione.

133. Resp., matrimonia fidelium esse vera Sacramenta, secus ac sint matrimonia infidelium, atque adeo ratione Sacramenti Ecclesiæ legibus esse omnino subdenda, ut proinde Ecclesia possit etiam contractus matrimoniales sua auctoritate irritos reddere; quia pars nobilior ignobiliorem ad se trahit. Hinc ipsi Protestantes, quia matrimonium habent saltem ut *rem sacram* (quamvis non ut Sacramentum) causas matrimoniales ad sua ecclesiastica consistoria trahunt; adeo ut sæculares Magistratus de iis cognoscere nequeant, ut Bohemerus docet in *Jure Ecclesiast. Protestantium* Tom. II. Tit. 2. §. 2.

134. Obj. *secundo*. S. Thomas in *Supplem.* q. 50. art. un. ad 4. inquit: *Personæ illegitimæ ad matrimonium contrahendum dicuntur ex eo, quod sunt contra legem, qua matrimonium statuitur. Matrimonium autem, inquantum est in officium naturæ, statuitur lege naturæ; inquantum est Sacramentum statuitur jure divino: inquantum est in officium communitatis, statuitur lege civili. Et ideo ex qualibet dictarum legum potest aliqua persona effici ad matrimonium contrahendum illegitima*. Idem habet in Lib. IV. *Cont. Gent.* cap. 78. vid. sup. n. 2.: omnium igitur istarum legum concursus requiritur ad impedimentum aliquod dirimens constituendum, vel dispensanduur, ut proinde sola Ecclesiæ auctoritas minime sufficiat.

135. Resp., nos libentissime acceptare Angelicum Magistrum nostrum, ut hujus controversiæ arbitrum, & judicem. Audiantur igitur, quæ S. Doctor habet in *Quodl.* V. art. 15. ad 1., ubi postquam dixisset, Ecclesiam in his, quæ ad matrimonium pertinent, tripliciter se habere, scilicet *per modum judicantis; per modum prohibentis, vel punientis: & per modum statuentis*: de tertio modo hæc addit: *Quod fit solum auctoritate summi Pontificis, & secundum hoc personæ aliquæ redduntur illegitimæ ad contrahendum, ita quod si etiam contrahant, matrimonium dirimitur*. Item in *Supplem.* qu. 54. art. 4. ad 1. *Sicut Deus*, inquit, *non conjungit illos, qui conjunguntur contra Ecclesiæ præceptum, quod habet eamdem obligandi efficaciam, quam habet divinum præceptum*. Pariter qu. 53. art. 5. loquens de Ordine sacro, dicit, *quod sui ratione habet, ex quadam congruentia, quod matrimonium impedire debeat, quia in sacris Ordinibus constituti sacra vasa, & Sacramenta tractant ... Sed quod impediat matrimonium, ex constitutione Ecclesia habet*. Ac demum, ne omnia persequar, qu. 57. art. 2. quærens, quomodo cognatio legalis, quæ oritur ex adoptione, matrimonium impediat, ita respondet: *Quia filius adoptatus conversatur in domo patris adoptantis, sicut filius naturalis, ideo legibus humanis* (seu civilibus) *prohibitum est inter tales matrimonium contrahi: & talis prohibitio est per Ecclesiam approbata: & inde est, quod legalis cognatio matrimonium impediat*. Et ad 4. de eadem cognatione legali inducta per legem humanam loquens, *Prohibitio*, inquit, *legis humanæ non sufficeret ad impedimentum matrimonii, nisi interveniret Ecclesiæ auctoritas, quæ idem etiam interdicit*. Possuntne clariora afferri, aut requiri? Censuit itaque S. Doctor, leges Principum non sufficere ad matrimonium dirimendum, nisi *approbentur ab Ecclesia*.

136. Quid igitur sibi vult Angelicus, quando docet, ex lege civili personas fieri *illegitimas* ad contrahendum matrimonium? Nihil prorsus aliud, nisi leges etiam *civiles* posse ponere impedimenta matrimonii, sed in suo ordine nempe civili, adeo ut matrimonia contra eas contracta priventur effectibus *civilibus*, quantum ad dotem, successionem, hæreditatem &c.; non tamen quantum ad ipsum matrimonii vinculum, quod ratum manet. Vide, quæ supra allata sunt ex definitione Concilii Tridentini, & ex usu hactenus servato in Galliarum regno. Possunt tamen Principes matrimonia infidelium sibi subditorum irrita reddere, quia hæc non sunt, nisi contractus civiles, nec infideles Ecclesiæ legibus tenentur.

137. Obj. *ult.* Deus ipse Levit. XVIII. numerum impedimentorum matrimonii constituit; nec ullibi legitur in novo testamento hæc impedimenta fuisse immutata, vel aucta, aut Ecclesiæ potestatem datam nova constituendi; præcipue cum res ista ad substantiam Sacramenti pertineat, supra quam Ecclesia nihil potest.

138. Resp., Levitici legem fuisse latam pro Hebræis, neque obligare Christianos, nisi in iis impedimentis, quæ sunt ex ipsa lege naturæ, & quæ etiam vigebant ante legem Mosaicam. Quamquam vero in novo testamento nihil *expresse* legatur de matrimonii impedimentis, id tamen *implicite* continetur in potestate amplissima Ecclesiæ collata ferendi leges, quæ ad bonum Religionis conducant. *Data est mihi omnis potestas: sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata & in cœlo.* Quando Ecclesia impedimenta dirimentia constituit, nihil immutat de substantia Sacramenti matrimonii, sed solum quasdam personas declarat *illegitimas*, & *inhabiles* ad contrahendum; quod utique pro suprema auctoritate sibi a Christo collata potest. Ita respondisse dicitur in Concilio Tridentino Camillus Campegius insignis Ordinis nostri Theologus. Card. tamen Pallavicinus, diligentissimus historiæ illius Concilii scriptor, nihil de hac Campegii responsione innuit.

139. Inst. Matrimonium pertinet ad jus naturæ, supra quod nihil potest quæcumque humana auctoritas: ergo &c.

140. Resp. cum S. Thoma in *Supplem.* q. 41. art. 1., *naturam humanam non esse immobilem, sicut est divina* (ut dicit Philosophus in VII. *Ethic.*); *& ideo diversificari ea, quæ sunt de jure naturali secundum diversos status, & conditiones hominum.* Recolantur, quæ superius ex eodem S. Thoma dicta sunt n. 5.

Quæres, *an Episcopi possint dispensare in matrimonii impedimentis dirimentibus* (a)?

141. Resp. *negative*, & quidem pluribus de causis. *Primo* enim in Concilio Trident. Sess. XXIV. can. 3. definitum fuit, posse *Ecclesiam* in *nonnullis* consanguinitatis, & affinitatis gradibus dispensare; nomine autem *Ecclesiæ* non intelliguntur Episcopi singulares, sed vel Concilia generalia, quæ eamdem Ecclesiam repræsentant, vel summus Pontifex, qui ejusdem Ecclesiæ caput est. Sane idem Concilium quando definivit Sess. XXIII. can. 7., *Episcopos* potestatem habere *confirmandi, & ordinandi*; vel quando Sess. XXIV. cap. ult. decrevit, *causas matrimoniales spectare ad judices ecclesiasticos*, *Ecclesiæ* nomen non usurpavit, quemadmodum usurpavit, quando de dispensationibus matrimonialibus locutum est, ut intelligamus, nomine *Ecclesiæ* non venire Episcopos, sed vel œcumenicas Synodos, vel Pontificem. Ubi etiam obiter notandum est, Concilium non tribuisse Ecclesiæ hanc potestatem, sed illos condemnasse, qui eam negabant. Unde frustra aliqui quærunt, quonam Concilii decreto hæc potestas fuerit Pontifici reservata, quandoquidem eamdem ex ipsa primatus prærogativa habet.

142. Id magis confirmatur ex disputatione in ipso Tridentino exorta, an conveniens esset, potestatem dispensandi saltem in quarto gradu Episcopis concedi? Id autem negatum fuisse, refert Card. Pallavicinus Lib. XXIII. cap. 9. n. 17. maxime propter rationem allatam a M. Ant. Bobba Episcopo Augustæ Prætoriæ, & Ducis Sabaudiæ Legato, quod scilicet larga nimis aperiretur dispensationibus matrimonialibus porta. Non igitur Trid. nomine *Ecclesiæ* intellexit Episcopos peculiares, sed solum Rom. Pontificem, *cui in B. Petro pascendi, regendi, gubernandi Ecclesiam universalem a Christo plenam potestatem traditam esse*, Synodus Florentina definivit.

143. *Præterea*, ut rectissime observabat immortalis Pius VI. in suis litteris ad Archiepiscopum Coloniensem 20. Jan. 1787., *si jus esset Episcopis relaxare legem impedimentorum matrimonialium ab Ecclesiæ potestate constitutam, & ubique in catholicis ditionibus receptam, tota everteretur Ecclesiæ disciplina, caput subjiceretur mem-*

(a) Affirmativam sententiam contra veterem Ecclesiæ consuetudinem, quia hujusmodi dispensationes nonnisi a summo Pontifice concedantur, novi quidam Theologi defendere conati sunt, eamque nonnulli insignes Germaniæ Episcopi adoptaverant. Sed illis se fortissime opposuit immortalis memoriæ Papa Pius VI. feliciter regnans; suaque auctoritate effecit, ut Episcopi in debita erga Romanam Petri Sedem subjectione, atque obedientia permanerent, & assentatorum ora obstruerentur. Inter hos præcipue nominatur personatus quidam Anianus Eliphius, qui anno 1781. Viennæ edidit *Concordiam* (seu verius *Discordiam*) *juris Canonici cum edictis a Cæsareo-regiis recentius emanatis in materia dispensationum super impedimentis matrimonii ad Venec. Hungariæ Clerum*, frustra conatus, religiosissimos inclytæ illius Nationis Antistites a debita erga summum totius Ecclesiæ caput obedientia subtrahere. Sed de discordia, quam larvatus Eliphius, & nonnulli alii erga Sedem Apostolicam male animati suscitare frustra tentarunt, non solum inter Sacerdotium, & Imperium, sed etiam inter summum Sacerdotem & Episcopos ipsi subjectos, legi possunt tria Opuscula I. *Veritable état du différent elevé entre le Nonce Apostol. resident à Cologne, & les trois Electeurs ecclésiastiques.* II. *Supplement au veritable Etat.* III. *Coup d'œil sur le Congrès d'Ems, precedé d'un second supplement au Veritable état.* Singulari autem Pontificis Max. Pii VI., quem Ecclesiæ bono Deus diu sospitem servet, prudentia, ac dexteritate pax ubique redintegrata, atque Apostolica Petri Sedes in veteri suorum jurium possessione servata est. Porro laud. mox immortalis Pius in suis litteris ad Archiep. Colon. meminit Concordati initi cum Rom. Imperatore Josepho II., *ut ex dispensandi ab impedimentis facultates, quæ antea a Sede Apostolica concedebantur suarum ditionum Episcopis, extenderentur imposterum etiam ad dicitum matrimonia, ita tamen, ut in præfixos arctiorum graduum limites non transcurrerent.*

membris, *ac proinde actum esset de ecclesiastica hierarchia divinitus instituta*; *ut generaliter declaravit Nicolaus I. in Epist. ad Michaelem Imperatorem*. *Fidei enim dogma est Episcoporum auctoritatem*, *& jurisdictionem subjectam esse summi Pontificis auctoritati*; *ita ut subesse debeant Sedis Apostolicæ statutis*, *ut patet de jurisdictionis Primatu*, *singulari Christi munere*, *Petro*, *ejusque successoribus divinitus collato*, *quod quisque ex Catholicis fateri adstringitur*. Ita etiam ratiocinabatur sapientissimus Pii VI. prædecessor Benedictus XIV. *De Syn. Diœces.* Lib. IX. cap. 1. n. 6.

144. Aliam, eamque admodum gravem, laud. mox Benedictus XIV. cap. 2. affert rationem, nempe quod impedimenta dirimentia ortum habeant, *aut a Concilio generali*, *aut a summis Pontificibus*, *quorum decreta nequit inferior infringere*, *iisque ulla ratione contraire*. Ad quod magis corroborandum allegat verba celebris Theologi Galli Nat. Alexandri, qui in *Theol. Dogm. Morali* Lib. II. *De matrim.* cap. 4. artic. 13. reg. 11. ita probat, dispensationes in impedimentis dirimentibus Romano Pontifici reservatas esse: *Cum enim ab Ecclesia universali*, *sive illius capite Romano Pontifice sint instituta impedimenta matrimonium dirimentia*, *dispensatio super eis communi jure ad Caput universalis Ecclesiæ Romanum Pontificem*, *non ad Episcopum*, *pertinet*, *ut colligitur ex Capit.* Cum inferior extra de Majorit. & obed.; *Conciliaque Provincialia plurima*, *Ritualia Ecclesiarum*, *Auctores omnes id confirmant*, *& auctoritatem dispensandi competere negant Episcopis*, *cum publicum impedimentum est*, *vel de contrahendo matrimonio agitur* (*a*).

145. Hac ipsa ratione usus est Pius IV. ad retundendas injustas quorumdam Principum, & Electorum Germaniæ querelas de reservatione dispensationum ab impedimentis matrimonialibus, quia nempe *omni juri*, *omnique rationi contrarium esse indubitatum est*, ut Episcopi potestatem habeant dispensandi in his, quæ Romanæ Sedis auctoritate constituta sunt, *hoc est inferiores*, *& subditi in lege superiorum suorum* (apud Rainaldum ad an. 1563. ad n. 44.).

146. Huic tamen invictæ rationi Adversarii una cum Ant. Pereira Lusitano in damnata sua Dissert. *De Episcoporum potestate dispensandi impedimenta publica matrimonii* Principio III., & seq., innumera opponunt exempla Episcoporum, qui hanc dispensandi facultatem per multa sæcula exercuerunt: qua in re maxime abutuntur auctoritate Laud. Thomassini *De vet.*, *& nova Ecclesiæ discipl.* P. II. Lib. III. cap. 24. & seq., ubi more suo omnia fere vetera monumenta ad hanc materiam pertinentia operose collegit; unde postea & Pereira, & alii quasi ex ditissimo promptuario omnem suæ eruditionis copiam hauserunt.

147. Sed multa essent hic bene examinanda, quæ propter nimis remotam antiquitatem vix possunt in debita luce collocari. *Primo*, an in allatis exemplis semper agatur de impedimentis *dirimentibus*, an vero de aliis solum *impedientibus*, quæ sicut ab Episcopis, vel Synodis Provincialibus poni, ita & ab ipsis relaxari possunt? *Secundo*, si agatur de impedimentis *dirimentibus*, videndum, an hæc jam essent eo tempore a tota Ecclesia recepta, & approbata, ut proinde sine ejusdem universæ Ecclesiæ, aut Romani Pontificis auctoritate dispensari amplius non possent? *Tertio* (quod bene notat Natalis Alexander loco nuper cit.), an consuetudo antiqua dispensandi, quæ in aliquibus diœcesibus viguisse, immo & adhuc vigere dicitur, *a Sedis Apostolicæ concessione* originem trahat? Sic modo Episcopi Germaniæ ex Roman. Pontificum indultis impedimentum consanguinitatis, seu affinitatis in quarto, & tertio gradu relaxant (*b*). *Demum*, si antiquæ huic quarumdam Ecclesiarum consuetudini numquam Rom. Pontifices restiterunt, hoc ipso eamdem approbasse censeri possunt; *siquidem*, ut ibidem concludit Natalis Alexander, *consuetudo legitime præscripta juri positivo præjudicat*, *ususque longævi non levis est auctoritas*, *ut dicitur in cap.* *Cum consuetudinis*, *& cap.* *Cum tanto*, *extra de consuetud.*

148. Addit tamen sapientissimus Benedictus XIV. *etiam dato*, *in aliquam diœcesim irrepsisse consuetudinem*, *de qua contenditur*, *ut per eam collatum dicamus Episcopo legitimum jus auferendi impedimenta a Conciliis œcumenicis*, *aut a Summis Pontificibus inducta*, *diligenter prius examinandum est*, *an ea consuetudo omnes habuerit conditiones necessarias*, *ut potuerit prævalere legi Episcopo inhibenti*, *nec Superioris statutum infringere*, *aut quoque modo relaxare præsu-*

(*a*) Nam idem sanctissimus Pontifex ibid. num. 1. & 2. ultro concedit, posse Episcopos relaxare impedimentum matrimonii jam contracti, quando hæ sex circumstantiæ occurrant: 1. ut matrimonium sit contractum in facie Ecclesiæ: 2. ut contractum sit bona fide ex juris, aut facti ignorantia: 3. ut sit consummatum: 4. ut impedimentum sit occultum: 5. ut non possit facile adiri prima Sedes: 6. ut non posset separatio fieri sine scandalo. Neque etiam eorum doctrinam condemnat, qui dicunt, posse Episcopos tollere impedimentum occultum matrimonii contrahendi, cum tales urgent rerum circumstantiæ, ut nec Pontifex consuli, nec matrimonii contractus, ad quem omnia sunt disposita, differri possit sine scandalo, & paratorum ad nuptias infamia: tunc enim præsumendum est, summum Pontificem delegare Episcopo potestatem dispensandi, quam certe requisitus non esset ei denegaturus.

(*b*) Notandum est, sanctum Gregorium magnum, concessisse Christianis de novo in Anglia conversis, ut matrimonia inirent in quibusdam gradibus consanguinitatis, vel affinitatis, in quibus alibi nubere non licebat. Ita Lib. XII. Epist. 31. Annon similiter aliquibus Episcopis facultas concedi poterat, in quibusdam impedimentis dispensandi?

sumat. *Quin immo*, *cum talis consuetudo non solum tendat ad abrogandam legem*, *verum etiam ad tollenda*, *& minuenda jura uni competentia Rom. Pontifici*, *præter ceteras conditiones*, *necesse est*, *ut centum ad minus annorum spatio sine ulla interruptione perseveraverit* ..... *Verum postremo*, *& potissimum considerandum est*, *an per eam consuetudinem*, *si quo inoleverit*, *disrumpatur nervus ecclesiasticæ disciplinæ*; *in quo eventu nunquam per eam adversus legem præscribi*, *declaravit Innocentius III. in cap. Cum inter*, *De Consuet*. Hactenus doctissimus Benedictus.

149. Sed missis nonnullis aliis argumentis, quæ adhuc afferre possemus, hanc nostram responsionem concludemus gravissima sæpius, sed nunquam satis laudati Pii VI. animadversione: *Cum de maximi momenti re*, *de validitate scilicet Sacramenti matrimonii*, *agatur*, *in quo illicitum est quidquam incerti adhibere*, *medio certo prætermisso*, *quod adhiberi potest*, vel ex hoc solo capite non licet Episcopis impedimenta matrimonii dirimentia sine Rom. Pont. auctoritate relaxare. Hoc etiam jam animadverterat oculatissimus Benedictus XIV., adductis quoque verbis Nat. Alexandri dicentis: *Si dubitet*, *vel merito dubitare debeat Episcopus* ..... *dispensare non potest* ..... *in re enim Sacramenta spectante*, *non licet minus probabilem*, *ac minus tutam opinionem sequi*, *relicta probabiliore*, *atque tutiore*.

150. Atque hæc, aliaque omnia a me hactenus scripta supremo, & infallibili Ecclesiæ, ejusque Capitis Romani Pontificis judicio subjecta penitus volo, paratissimus ore, & corde ea corrigere, quæ minus recte mihi ex calamo imprudenter excidissent. *Imprudenter* inquam: nihil enim magis cordi habui, quam sana, & orthodoxa dogmata auditoribus meis propinare; quamobrem a novitatibus tamquam a periculosis scopulis semper abhorrens, antiquæ, ac tutissimæ Angelici Præceptoris nostri doctrinæ constanter adhæsi. Sicubi autem inveni, aut quasdam controversias ab eo minime discussas (quod tamen perraro accidit), aut ipsius mentem non esse omnino perspectam, optimos, magisque probatos Theologos consului; atque ab eis impressa vestigia fideliter secutus sum, ne scilicet ab inconcussis fidei catholicæ, & apostolicæ principiis vel minimum aberrarem, atque ingratus fierem singulari illi Dei beneficio, quo me in sinu suæ Ecclesiæ nasci, & educari voluit, illique sanctissimi Patriarchæ Dominici Familiæ adscribi, quæ perfectam, atque omnimodam Apostolicæ Romanæ Sedi obedientiam semper professa est, semperque profitebitur. Amen.

FINIS

Cum jussu Reverendissimi P. F. Balthassaris de Quinnones totius Ord. Praed. Generalis Magistri primum volumen de Sacramentis auctore A.R.P.M.F. Petro Gazzaniga, attente, et maxima animi voluptate perlegerim, ita hoc alterum pari diligentia, nec minori jucunditate percurri: cumque nihil repererim, quod Ecclesiae dogmatibus, Christianisque moribus vel minimum adversetur, sed omnia a Clarissimo viro tam perspicue, solideque pertractata observaverim, ut morosioribus plane satisfacere, et solertioribus multiplici eruditionis genere cumulate arridere valeat, idcirco praelo dignum censeo.

Dabam Bononiae in Coenobio S. P. Dominici die 6. Octobris 1793.

Fr. Vincentius Aloysius Gandolfi Ord. Praed.
in Prov. Mag., et Institutionum Theologicarum Professor.

Jussis Reverendissimi P. Fr. Balthassaris de Quinnones universi Ordinis FF. Praedicatorum Generalis Magistri reverenter obsequuturus perlegi, fere annus est, primam Partem, nunc vero secundam Tractatus de Sacramentis ab A. R. P. M. Fr. Petro Maria Gazzaniga in Augusta Vindobonensi Universitate emerito Professore elucubrati. Omnia utrobique paria deprehendi; selecta nempe, gravissima, et adversus profanas cum veterum, tum recentiorum quorundam novitates apte, eruditeque tradita. Propterea summopere gratulans, et secundam hanc Partem typis vulgandam esse censeo, et Auctorem Clar. impensius rogo, ut pro suo erga Catholicam Religionem studio, ac pro ea, qua in ipsa aetate jam gravescente pollet ingenii, memoriae, scribendique facultate, Novatores compescere, et Ecclesiasticae militiae Candidatos docere, quod per hucusque actae vitae tempus enixe praestitit, adhuc pergat.

Datum Bononiae in Conventu Sancti Patris Dominici
die 10. Septembris anno 1793.

Fr. Pius Vincentius Zunini Ord. Praed.
Sac. Theolog. et Stud. Mag.

VIDIT

D. Philippus Maria Toselli Clericus Regularis S. Pauli, et in Eccl. Metrop. Bononiensi Poenit. pro Eminentissimo, ac Reverendissimo D. Andrea Cardinali Joannetto Ordinis Sancti Benedicti Congregationis Camaldulensis, Archiepiscopo Bononiae, et S. R. I. Principe.

IMPRIMATUR

Fr. Moysius Maria Ceruti Vicarius Generalis S. Officii Bononiae.